

तैत्तिरीय
ब्राह्मणम्

Colophon

This document was typeset using X_YTeX, and uses the Sidhanta font extensively. It also uses several T_EX macros designed by *H. L. Prasād*. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (<http://www.aupasana.com/>).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from <http://sanskritdocuments.org/> and <https://sa.wikisource.org/>. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (<http://sanskritweb.de/>) for hosting a wonderful resource for Yajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma. See also <http://stotrasamhita.github.io/about/>

FOR PERSONAL USE ONLY
NOT FOR COMMERCIAL PRINTING/DISTRIBUTION

अनुक्रमणिका

अष्टकम् १	1
प्रथमः प्रश्नः	1
द्वितीयः प्रश्नः	23
तृतीयः प्रश्नः	37
चतुर्थः प्रश्नः	55
पञ्चमः प्रश्नः	74
षष्ठमः प्रश्नः	92
सप्तमः प्रश्नः	113
अष्टमः प्रश्नः	132
 अष्टकम् २	 143
प्रथमः प्रश्नः	143
द्वितीयः प्रश्नः	159
तृतीयः प्रश्नः	179
चतुर्थः प्रश्नः	194
पञ्चमः प्रश्नः	216
षष्ठमः प्रश्नः	230
सप्तमः प्रश्नः	259
अष्टमः प्रश्नः	278
 अष्टकम् ३	 302
प्रथमः प्रश्नः	302

द्वितीयः प्रश्नः	322
तृतीयः प्रश्नः	346
चतुर्थः प्रश्नः	368
पञ्चमः प्रश्नः	373
षष्ठमः प्रश्नः	383
सप्तमः प्रश्नः	397
अष्टमः प्रश्नः	433
नवमः प्रश्नः	461

तैत्तिरीय आरण्यकम् 487

प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः	487
द्वितीयः प्रश्नः	523
तृतीयः प्रश्नः	538
चतुर्थः प्रश्नः	553
पञ्चमः प्रश्नः	580
षष्ठः प्रश्नः	610
सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावल्ली	624
अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवल्ली	630
नवमः प्रश्नः — भृगुवल्ली	636
दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत्	641

कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् 679

प्रथमः प्रश्नः	679
द्वितीयः प्रश्नः	692

तृतीयः प्रश्नः	708
--------------------------	-----

॥ अष्टकम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। क्षत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
 इषं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। ऊर्जं सन्धत्तं तां मे
 जिन्वतम्। रयिं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पुष्टिं सन्धत्तं तां
 मे जिन्वतम्। प्रजां सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पशून्सन्धत्तं
 तान्मे जिन्वतम्। स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा शुक्रपाः
 प्रणयन्तु॥१॥

सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। शुक्रः शुक्रशोचिषा।
 स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु। सुप्रजाः
 प्रजाः प्रजनयन्परीहि। मन्थी मन्थिशोचिषा। सञ्जग्मानौ
 दिव आपृथिव्यायुः। सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। प्राणं सन्धत्तं
 तं मे जिन्वतम्। अपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्॥२॥

व्यानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। चक्षुः सन्धत्तं तन्मे
 जिन्वतम्। श्रोत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। मनः सन्धत्तं
 तन्मे जिन्वतम्। वाचं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। आयुः स्थ
 आयुर्मे धत्तम्। आयुर्यज्ञाय धत्तम्। आयुर्यज्ञपतये धत्तम्।
 प्राणः स्थः प्राणं मे धत्तम्। प्राणं यज्ञाय धत्तम्॥३॥

प्राणं यज्ञपतये धत्तम्। चक्षुः स्थश्चक्षुर्मे धत्तम्। चक्षुर्यज्ञाय

धत्तम्। चक्षुर्यज्ञपतये धत्तम्। श्रोत्रं स्थः श्रोत्रं मे धत्तम्। श्रोत्रं
यज्ञाय धत्तम्। श्रोत्रं यज्ञपतये धत्तम्। तौ देवौ शुक्रामन्थिनौ।
कल्पयन्तं दैवीर्विशः। कल्पयन्तं मानुषीः॥४॥

इषमूर्जमस्मासु धत्तम्। प्राणान्पशुषु। प्रजां मयि च यजमाने
च। निरस्तः शण्डः। निरस्तो मर्कः। अपनुत्तौ शण्डामर्कौ
सहामुना। शुक्रस्य समिदसि। मन्थिनः समिदसि। स प्रथमः
सङ्कृतिर्विश्वकर्मा। स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः। स प्रथमो
बृहस्पतिश्चिकित्वान्। तस्मा इन्द्राय सुतमा जुहोमि॥५॥

नयन्त्वपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतं प्राणं यज्ञाय धत्तं मानुषीरग्निद्वे च॥ (ब्रह्मं क्षत्रं तदिषमूर्जं
रयिं पुष्टिं प्रजां तां पशून्तान्सन्धत्तं तत्प्राणमपानं व्यानं तं चक्षुः श्रोत्रं मनस्तद्वाचं ताम्।
इषादिपञ्चके वाचं तां मे पशून्सन्धत्तं तान्मे प्राणादित्रितये तं मेऽन्यत्र तन्मे)॥—[१]

कृत्तिकास्वग्निमादधीत। एतद्वा अग्नेर्नक्षत्रम्। यत्कृत्तिकाः।
स्वायामैवैनं देवतायामाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा
एतन्नक्षत्राणाम्। यत्कृत्तिकाः। यः कृत्तिकास्वग्निमाधत्ते। मुख्यं
एव भवति। अथो खलु॥६॥

अग्निनक्षत्रमित्यपचायन्ति। गृहान् ह दाहुको भवति।
प्रजापती रोहिण्यामग्निमसृजत। तं देवा रोहिण्यामादधत।
ततो वै ते सर्वात्रोहानरोहन्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्। यो
रोहिण्यामग्निमाधत्ते। ऋध्रोत्येव। सर्वात्रोहान्रोहति। देवा वै
भद्राः सन्तोऽग्निमाधित्सन्त॥७॥

तेषा॒मना॑हितोऽ॒ग्निरासी॑त्। अथै॒भ्यो वा॒मं व॒स्वपा॑क्रामत्।
 ते पुन॑र्व॒स्वोरा॑दधत्। ततो॒ वै तान् वा॒मं व॒सूपा॑वर्तत्। यः
 पु॒राऽभ॒द्रः स॒न्यापी॑यान्त्स्यात्। स पुन॑र्व॒स्वोर्ग॒ग्निमा॑दधीत्।
 पुन॑रे॒वैनं॑ वा॒मं व॒सूपा॑वर्तते। भ॒द्रो भ॑वति। यः
 का॒मये॑त् दानका॒मा मे प्र॒जाः स्यु॒रिति॑। स पू॒र्वयोः॑
 फल्गु॑न्योर्ग॒ग्निमा॑दधीत्॥८॥

अ॒र्य॒म्णो वा ए॒तन्न॑क्षत्रम्। यत्पूर्वे॒ फल्गु॑नी। अ॒र्यमे॒ति तमा॑हु॒र्यो
 ददा॑ति। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। यः का॒मये॑त् भ॒गी
 स्या॒मिति॑। स उत्त॑रयोः फल्गु॑न्योर्ग॒ग्निमा॑दधीत्। भग॑स्य॒ वा
 ए॒तन्न॑क्षत्रम्। यदुत्त॑रे॒ फल्गु॑नी। भ॒ग्यैव॑ भ॑वति। का॒ल॒क॒ञ्जा वै
 नामा॑सुरा आसन्॥९॥

ते सु॒व॒र्गाय॑ लो॒काया॒ग्निम॑चिन्वत्। पुरु॑ष॒ इष्ट॑का॒मुपा॑दधात्-
 पुरु॑ष॒ इष्ट॑काम्। स इन्द्रो॑ ब्रा॒ह्म॒णो ब्रुवा॑ण॒ इष्ट॑का॒मुपा॑धत्।
 ए॒षा मे॑ चि॒त्रा ना॑मेति। ते सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑ प्रा॒रोह॑न्। स
 इन्द्र॑ इष्ट॑का॒मावृ॑हत्। तेऽवा॑कीर्यन्त। येऽवा॑कीर्यन्त। त
 ऊ॒र्णाव॑भयोऽभवन्। द्वावु॑द॒पत॑ताम्॥१०॥

तौ दि॒व्यौ श्वा॑ना॒वभव॑ताम्। यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्। स
 चि॒त्राया॑म॒ग्निमा॑दधीत्। अ॒व॒कीर्ये॑व भ्रातृ॑व्यान्। ओजो॑
 बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मा॒त्मन्ध॑त्ते। व॒सन्तो॑ ब्रा॒ह्म॒णोऽग्नि॑मादधीत्।
 व॒सन्तो॑ वै ब्रा॒ह्म॒णस्य॑र्तुः। स्व ए॒वैन॑मृतावा॒धाय॑। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी

भवति। मुखं वा एतद्वतूनाम्॥११॥

यद्वसन्तः। यो वसन्ताऽग्निमाधत्ते। मुख्यं एव भवति। अथो योनिमन्तमेवैनं प्रजातमाधत्ते। ग्रीष्मे राजन्यं आदधीत। ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। इन्द्रियावी भवति। शरदि वैश्यं आदधीत। शरद्वै वैश्यस्यर्तुः॥१२॥

स्व एवैनमृतावाधाय। पशुमान्भवति। न पूर्वयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत। एषा वै जघन्या रात्रिः संवत्सरस्य। यत्पूर्वं फल्गुनी। पृष्ठित एव संवत्सरस्याग्निमाधाय। पापीयान्भवति। उत्तरयोरा दधीत। एषा वै प्रथमा रात्रिः संवत्सरस्य। यदुत्तरे फल्गुनी। मुखत एव संवत्सरस्याग्निमाधाय। वसीयान्भवति। अथो खलु। यदैवेनं यज्ञ उपनमेत्। अथादधीत। सैवास्यर्द्धिः॥१३॥

खल्वाधित्सन्तु फल्गुन्योरग्निमादधीतासन्नपततामृतूनां वैश्यस्यर्तुरुत्तरे फल्गुनी षट्॥—[२]

उद्धन्ति। यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। अपोऽवोक्षति शान्त्यै। सिकता निवपति। एतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपम्। रूपेणैव वैश्वानरमवरुन्धे। ऊषां निवपति। पुष्टिर्वा एषा प्रजननम्। यदूषाः॥१४॥

पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निमाधत्ते। अथो संज्ञानं एव। संज्ञानं ह्येतत्पशूनाम्। यदूषाः। द्यावापृथिवी सहास्ताम्। ते वियती अब्रूताम्। अस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति। यदमुष्या

य॒ज्ञिय॒मासी॑त्। तद॒स्याम॑दधात्। त ऊ॒षा॑ अभवन्॥१५॥

यद॒स्या य॒ज्ञिय॒मासी॑त्। तद॒मुष्या॑मदधात्। तद॒दश्च॒न्द्रम॑सि
कृ॒ष्णम्। ऊ॒षा॑न्नि॒वप॑न्न॒दो ध्या॑येत्। द्यावा॑पृ॒थिव्यो॑रे॒व
य॒ज्ञिये॒ऽग्नि॑माधत्ते। अ॒ग्निर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। आ॒खू रू॒पं
कृ॒त्वा। स पृ॑थि॒वीं प्रावि॑शत्। स ऊ॒तीः कु॑र्वा॒णः पृ॑थि॒वीमनु॑
सम॑चरत्। तदा॑खु॒करी॑षम॒भवत्॥१६॥

यदा॑खु॒करी॑ष॒ संम्भारो॑ भव॑ति। यदे॒वास्य॑ तत्र॒ न्य॑क्तम्।
तदे॒वावरु॑न्धे। ऊ॒र्जं वा ए॒तं रसं॑ पृ॒थिव्या॑ उ॒पदी॑का
उद्दि॑हन्ति। यद्व॒ल्मीक॑म्। यद्व॒ल्मीक॑व॒पा संम्भारो॑ भव॑ति।
ऊ॒र्जमे॒व रसं॑ पृ॒थिव्या॑ अवरु॑न्धे। अथो॒ श्रोत्र॑मे॒वा श्रोत्र॑ः
ह्यैतत्पृ॒थिव्याः॑। यद्व॒ल्मीकः॑॥१७॥

अब॑धिरो भव॑ति। य ए॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत।
तासा॑म॒न्नमुपा॑क्षीयत। ताभ्यः॒ सूद॑मु॒पप्राभि॑नत्। ततो॒ वै
तासा॑म॒न्नं नाक्षी॑यत। यस्य॒ सूदः॑ संम्भारो॑ भव॑ति। नास्य॑
गृ॒हेऽन्नं॑ क्षीयते। आपो॒ वा इ॒दमग्रे॑ स॒लिल॑मासीत्। तेन॑
प्र॒जाप॑तिरश्राम्यत्॥१८॥

क॒थमि॒दं स्या॒दिति॑। सोऽप॑श्यत्पुष्कर॒पर्णं तिष्ठ॑त्।
सोऽम॑न्यत। अस्ति॒ वै तत्। यस्मि॑न्नि॒दमधि॑ तिष्ठ॒तीति॑। स
व॑रा॒हो रू॒पं कृ॒त्वोप॑ न्य॒मञ्ज॑त्। स पृ॑थि॒वीम॒ध आ॑र्च्छत्। तस्या॑
उ॒प॒ह॒त्योद॑मञ्जत्। तत्पु॑ष्कर॒पर्णं प्र॑थयत्। यदप्र॑थयत्॥१९॥

तत्पृथिव्यै पृथिवित्वम्। अभूद्वा इदमिति। तद्भूम्यै भूमित्वम्।
तां दिशोऽनु वातः समवहत्। तां शर्कराभिरदृहत्। शं
वै नोऽभूदिति। तच्छर्कराणां शर्करत्वम्। यद्वराहविहतं
सम्भारो भवति। अस्यामेवाच्छम्बद्वारमग्निमाधत्ते। शर्करा
भवन्ति धृत्यै॥ २०॥

अथो शन्त्वायं। सरिता अग्निराधेय इत्याहुः। आपो वरुणस्य
पत्न्य आसन्। ता अग्निरभ्यध्यायत्। ताः समभवत्। तस्य
रेतः पराऽपतत्। तद्विरण्यमभवत्। यद्विरण्यमुपास्यति।
सरेतसमेवाग्निमाधत्ते। पुरुष इन्ध्रै स्वाद्रेतसो बीभत्सत
इत्याहुः॥ २१॥

उत्तरत उपास्यत्यबीभत्सायै। अति प्रयच्छति। आर्तिमेवाति
प्रयच्छति। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा।
सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थः सम्भारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्।
तदेवावरुन्धे॥ २२॥

देवा वा ऊर्जं व्यभजन्त। तत उदुम्बर उदतिष्ठत्। ऊर्वा
उदुम्बरः। यदौदुम्बरः सम्भारो भवति। ऊर्जमेवावरुन्धे।
तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तं गायत्र्याऽहरत्। तस्य
पूर्णमच्छिद्यत। तत्पूर्णोऽभवत्। तत्पूर्णस्य पूर्णत्वम्॥ २३॥

यस्य पूर्णमयः सम्भारो भवति। सोमपीथमेवावरुन्धे।

दे॒वा वै ब्र॒ह्म॑न्न॒वद॑न्त। तत्प॒र्ण उपा॑शृ॒णोत्। सु॒श्रवा॒ वै
नाम॑। यत्प॒र्णम॑यः सम्भा॒रो भव॑ति। ब्र॒ह्म॒वर्च॑समे॒वाव॑ रुन्धे।
प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। सौ॒ऽबिभे॑त्प्र मां धक्ष्य॒तीति॑। त॒
श॒म्या॑ऽशमयत्॥ २४॥

तच्छ॒म्यै श॑मित्वम्। यच्छ॒मीम॑यः सम्भा॒रो भव॑ति।
शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। अ॒ग्नेः सृ॑ष्टस्य॒ यतः॑। वि॒कङ्क॑तं भा
आ॑र्च्छत्। यद्वैक॑ङ्कतः सम्भा॒रो भव॑ति। भा ए॒वाव॑ रुन्धे।
सहृ॑दयो॒ऽग्निरा॒धेय॒ इत्या॑हुः। म॒रुतो॒ऽद्भिर॒ग्निम॑तमयन्। तस्य॑
ता॒न्तस्य॒ हृद॑यमाच्छि॒न्दन्। सा॒ऽशनि॑रभवत्। यद॒शनि॑हतस्य
वृ॒क्षस्य॑ सम्भा॒रो भव॑ति। सहृ॑दयमे॒वाग्नि॑मा ध॑त्ते॥ २५॥

ऊषां अभवन्नभवद्वल्मीकाः॑ऽश्राम्यदप्रथयद्वृत्त्यै॒ बीभ॑त्सत् इत्या॑हु रुन्धे पर्णत्वमशमयदच्छिन्द॒स्त्रीणि॑

च॥ _____ [३]

द्वा॒द॒शसु॑ वि॒क्रामे॑ष्व॒ग्नि॒मा द॑धीत। द्वा॒द॒श मा॑साः संवत्स॒रः।
सं॒वत्स॒रादे॒वेन॑मव॒रुद्धा॑ ध॑त्ते। यद्वा॒द॒शसु॑ वि॒क्रामे॑ष्व॒मा द॑धीत।
परि॑मित॒मव॑ रुन्धीत। चक्षु॑र्निमित्त॒ आद॑धीत। इ॒यद्वा॒द॒श
वि॒क्रामा॑ (३) इति॑। परि॑मितं चै॒वापरि॑मितं चा॒व॑ रुन्धे।
अनृ॑तं वै वा॒चा व॑दति। अनृ॑तं मन॑सा ध्यायति॥ २६॥

चक्षु॑र्वै स॒त्यम्। अ॒द्रा(३)गि॑त्याह। अद॑र्श॒मिति॑।
तत्स॒त्यम्। यश्चक्षु॑र्निमित्ते॒ऽग्नि॒माध॑त्ते। स॒त्य ए॒वैन॑मा ध॑त्ते।
तस्मा॒दाहि॑ताग्नि॒र्नानृ॑तं वदेत्। नास्य॑ ब्राह्म॒णोऽना॑श्वान्गृ॒हे
व॑सेत्। स॒त्ये ह्य॑स्याग्नि॒राहि॑तः। आ॒ग्नेयी॑ वै रा॒त्रिः॥ २७॥

आग्नेयाः पशवः। ऐन्द्रमहः। नक्तं गार्हपत्यमा दधाति।
 पशून्नेवाव रुन्धे। दिवाऽऽहवनीयम्। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
 अर्धोदिते सूर्य आहवनीयमा दधाति। एतस्मिन्वै लोके
 प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते।
 अथो भूतं चैव भविष्यच्चाव रुन्धे॥२८॥

इडा वै मानवी यज्ञानूकाशिन्यासीत्। साऽशृणोत्। असुरा
 अग्निमादधत् इति। तदगच्छत्। त आहवनीयमग्र आदधत्।
 अथ गार्हपत्यम्। अथान्वाहार्यपचनम्। साऽब्रवीत्।
 प्रतीच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा परा भविष्यन्तीति॥२९॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्रतीच्यस्य श्रीरेति। भद्रो भूत्वा
 पराभवति। साऽशृणोत्। देवा अग्निमादधत् इति। तदगच्छत्।
 तैऽन्वाहार्यपचनमग्र आदधत्। अथ गार्हपत्यम्।
 अथाऽऽहवनीयम्। साऽब्रवीत्॥३०॥

प्राच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा सुवर्गं लोकमेष्यन्ति।
 प्रजां तु न वैत्स्यन्त इति। यस्यैवमग्निराधीयते। प्राच्यस्य
 श्रीरेति। भद्रो भूत्वा सुवर्गं लोकमैति। प्रजां तु न विन्दते।
 साऽब्रवीदिडा मनुम्। तथा वा अहं तवाग्निमाधास्यामि।
 यथा प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जनिष्यसे॥३१॥

प्रत्यस्मिँल्लोके स्थास्यसि। अभि सुवर्गं लोकं जेष्यसीति।
 गार्हपत्यमग्र आदधात्। गार्हपत्यं वा अनु प्रजाः
 पशवः प्रजायन्ते। गार्हपत्येनैवास्मै प्रजां पशून्प्राज्जनयत्।

अथा॑न्वा॒हार्य॒पच॑नम् । ति॒र्यङ्ङि॑व॒ वा अ॒यं लो॒कः । अ॒स्मिन्ने॒व
तेन॑ लो॒के प्र॒त्य॑तिष्ठत् । अथा॑ऽऽह॒वनी॒यम् । तेनै॒व सु॒व॒र्गं
लो॒कम॒भ्य॑जयत् ॥ ३२ ॥

यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑ । प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मि॒थुनै॑र्जा॒यते ।
प्र॒त्य॒स्मिँल्लो॒के ति॑ष्ठति । अ॒भि सु॒व॒र्गं लो॒कं ज॑यति । यस्य
वा अ॒य॑थादे॒वतम॒ग्निरा॑धी॒यते॑ । आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्यते ।
पापी॑यान्भवति । यस्य॑ यथादे॒वतम् । न दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑श्च्यते ।
वसी॑यान्भवति ॥ ३३ ॥

भृ॒गूणां॑ त्वाऽङ्गि॑रसां व्रतपते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति भृ॒ग्वङ्गि॑रसा॒-
माद॑ध्यात् । आ॒दि॒त्यानां॑ त्वा दे॒वानां॑ व्रतपते व्र॒तेना॑द॒धामी॑-
त्य॒न्यासां॑ ब्रा॒ह्म॒णीनां॑ प्र॒जाना॑म् । वरु॑णस्य त्वा रा॒ज्ञो
व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति रा॒ज्ञः । इन्द्र॑स्य त्वेन्द्रि॒येण॑ व्रतपते
व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति रा॒ज॒न्य॑स्य । मनो॑स्त्वा ग्रा॒म॒ण्यो व्रत॑पते
व्र॒तेना॑द॒धामि॑ति वैश्य॑स्य । ऋ॒भूणां॑ त्वा दे॒वानां॑ व्रतपते
व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति रथ॒का॒रस्य॑ । यथा॑दे॒वतम॒ग्निरा॑धी॒यते । न
दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑श्च्यते । वसी॑यान्भवति ॥ ३४ ॥

ध्या॒यति॒ वै रा॒त्रिश्चा॑व॒रुन्धे भ॑विष्यन्तीत्य॒ब्रवी॑न्न॒निष्य॑सेऽज॒यद्व॒सीया॑न्भवति नव॑ च ॥ — [४]

प्र॒जाप॑तिर्वा॒चः स॒त्यम॑पश्यत् । तेना॒ग्निमा॑धत्त । तेन॒ वै स
आ॑र्ध्नात् । भूर्भुवः॑ सु॒व॒रि॒त्याह॑ । ए॒तद्वै वा॒चः स॒त्यम् । य
ए॒तेना॒ग्निमा॑धत्ते । ऋ॒ध्नो॒त्ये॒व । अथो॑ स॒त्यप्रा॑शूरे॒व भ॑वति ।
अथो॒ य ए॒वं वि॒द्वान॑भि॒चर॑ति । स्तृ॒णुत॑ ए॒वैन॑म् ॥ ३५ ॥

भूरित्याह। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। भुव इत्याह।
अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। सुवरित्याह। सुवर्ग एव
लोके प्रतितिष्ठति। त्रिभिरक्षरैर्गार्हपत्यमा दधाति। त्रयं
इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतितिष्ठितमाधत्ते। सर्वैः
पञ्चभिराहवनीयम्॥३६॥

सुवर्गाय वा एष लोकायाधीयते। यदाहवनीयः। सुवर्ग
एवास्मै लोके वाचः सत्यं सर्वमाप्नोति। त्रिभिर्गार्हपत्यमा
दधाति। पञ्चभिराहवनीयम्। अष्टौ सम्पद्यन्ते। अष्टाक्षरा
गायत्री। गायत्रौऽग्निः। यावानेवाग्निः। तमाधत्ते॥३७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
ताभ्यो ज्योतिरुदगृह्णात्। तं ज्योतिः पश्यन्तीः प्रजा अभि
समावर्तन्त। उपरीवाग्निमुद्गृह्णीयादुद्धरन्। ज्योतिरेव पश्यन्तीः
प्रजा यजमानमभि समावर्तन्ते। प्रजापतेरक्षयश्चयत्।
तत्पराऽपतत्। तदश्वोऽभवत्। तदश्वस्याश्वत्वम्॥३८॥

एष वै प्रजापतिः। यदग्निः। प्राजापत्योऽश्वः। यदश्वं
पुरस्तान्नयति। स्वमेव चक्षुः पश्यन्प्रजापतिरनूदेति।
वज्री वा एषः। यदश्वः। यदश्वं पुरस्तान्नयति। जातानेव
भ्रातृव्यान्प्रणुदते। पुनरा वर्तयति॥३९॥

जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। न्याहवनीयो गार्हपत्य-
मकामयत। निगार्हपत्य आहवनीयम्। तौ विभाजं

नाशंक्रोत्। सोऽश्वः पूर्ववाङ्मत्वा। प्राश्वं पूर्वमुदवहत्।
तत्पूर्ववाहः पूर्ववाद्वम्। यदश्वं पुरस्तान्नयति। विभक्ति-
रेवैनयोः सा। अथो नानावीर्याविवैनौ कुरुते॥४०॥

यदुपर्युपरि शिरो हरेत्। प्राणान् विच्छिन्द्यात्। अधोऽधः
शिरो हरति। प्राणानां गोपीथाय। इयत्यग्रै हरति।
अथेयत्यथेयति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु
प्रतिष्ठितमाधत्ते। प्रजापतिरग्निमंसृजत। सोऽबिभेत्प्र मां
धक्ष्यतीति॥४१॥

तस्य त्रेधा महिमानं व्यौहत्। शान्त्या अप्रदाहाय।
यत्रेधाऽग्निराधीयते। महिमानमेवास्य तद्व्यूहति। शान्त्या
अप्रदाहाय। पुनरा वर्तयति। महिमानमेवास्य सन्दधाति।
पशुर्वा एषः। यदश्वः। एष रुद्रः॥४२॥

यदग्निः। यदश्वस्य पदेऽग्निमादध्यात्। रुद्राय पशूनपिदध्यात्।
अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नाक्रमयेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवः स्युः। पार्श्वत आक्रमयेत्। यथाऽऽहितस्याग्नेरङ्गारा
अभ्यववर्तेरन्। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न
रुद्रायापिदधाति॥४३॥

त्रीणि हवींषि निर्वपति। विराज एव विक्रान्तं यजमानोऽनु
विक्रमते। अग्नये पवमानाय। अग्नये पावकाय। अग्नये
शुचये। यदग्नये पवमानाय निर्वपति। पुनात्येवैनम्। यदग्नये

पाव॒काय॑। पू॒त ए॒वास्मिन्नु॒न्नाद्यं॑ दधाति। यद॒ग्नये॑ शुच॑ये।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्मिन्नु॒परि॑ष्ठादधाति॥४४॥

ए॒नमा॒हव॑नीयं धत्तेऽश्व॒त्वं वर्त॑यति कुरु॒त इति॑ रु॒द्रो दं॑धाति यद॒ग्नये॑ शुच॑य॒ एकं॑ च॥-[५]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑। अ॒ग्नौ
वा॒मं व॒सु सं न्य॑दधत्। इ॒दमु॑ नो भविष्यति। यदि॑ नो
जे॒ष्यन्ती॑ति। तद॒ग्निर्नो॑त्सहं॒मश॑क्रोत्। तत् त्रे॒धा वि॒न्यद॑धात्।
प॒शुषु॑ तृती॑यम्। अ॒प्सु तृती॑यम्। आ॒दि॒त्ये तृती॑यम्॥४५॥

तद्दे॒वा वि॒जित्य॑। पुन॒रवा॑रुरुत्सन्त। तेऽ॒ग्नये॑ पव॑मानाय
पु॒रोडा॑शं॒मष्टा॑क॒पालं॑ निर॑वपन्। प॒शवो॑ वा अ॒ग्निः पव॑मानः।
यदे॒व प॒शुष्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत्। तेऽ॒ग्नये॑ पाव॒काय॑। आपो॑
वा अ॒ग्निः पा॑व॒कः। यदे॒वाप्स्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत्॥४६॥

तेऽ॒ग्नये॑ शुच॑ये। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽ॒ग्निः शुचिः॑। यदे॒वादि॒त्य
आसी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत्। ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ति। त॒नुवो॑ वावै॒ता
अ॒ग्न्याधे॑यस्य। आ॒ग्नेयो॑ वा अ॒ष्टाक॑पालोऽ॒ग्न्याधे॑यमि॒ति। यत्तं
निर्व॑पेत्। नै॒तानि॑। यथा॒ऽऽत्मा॑ स्यात्॥४७॥

नाङ्गा॑नि। ता॒दृगे॒व तत्। यदे॒तानि॑ निर्व॑पेत्। न तम्।
यथा॒ऽङ्गा॑नि॒ स्युः। ना॒त्मा। ता॒दृगे॒व तत्। उ॒भया॑नि स॒ह
नि॒रुप्या॑णि। य॒ज्ञस्य॑ सा॒त्मत्वा॑य। उ॒भयं॑ वा ए॒तस्ये॑न्द्रि॒यं
वीर्य॑माप्यते॥४८॥

योऽ॒ग्निमा॑धत्ते। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपाल॒मनु॑ निर्व॑पेत्। आ॒दि॒त्यं

च॒रुम्। इ॒न्द्रा॒ग्नी वै दे॒वाना॒मया॑तमायामानौ। ये ए॒व दे॒वते॒
अया॑तयाम्नी। ताभ्या॑मे॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मव॒ रुन्धे।
आ॒दि॒त्यो भ॑वति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व प्रति॑तिष्ठति।
धे॒न्वै वा ए॒तद्रेतः॑॥४९॥

यदाज्य॑म्। अ॒न॒डुह॑स्तण्डु॒लाः। मि॒थुन॑मे॒वावरु॑न्धे। घृ॒ते भ॑वति।
य॒ज्ञस्यालू॑क्षान्त॒त्वाय॑। च॒त्वार॑ आ॒र्षेयाः॑ प्राश्न॑न्ति। दि॒शामे॒व
ज्योति॑षि जुहोति। प॒शवो॑ वा ए॒तानि॑ ह॒वी॒ऽषि॑। ए॒ष रु॒द्रः।
यद॒ग्निः॥५०॥

यत्स॒द्य ए॒तानि॑ ह॒वी॒ऽषि॑ निर्व॑पेत्। रु॒द्राय॑ प॒शूनपि॑ दध्यात्।
अ॒प॒शुर्यज॑मानः स्यात्। यन्ना॒नुनिर्व॑पेत्। अन॑वरुद्धा अस्य
प॒शवः॑ स्युः। द्वा॒द॒शसु॑ रा॒त्रीष्व॑नु निर्व॑पेत्। सं॒वत्स॒रप्र॑तिमा॒
वै द्वा॒द॒श रा॒त्रयः॑। सं॒वत्स॒रेणै॒वास्मै॑ रु॒द्र॒ऽश॑मयित्वा।
प॒शूनव॑रुन्धे। यदे॒कमे॒कमे॒तानि॑ ह॒वी॒ऽषि॑ निर्व॑पेत्॥५१॥

यथा॒ त्री॒ण्या॒वप॑नानि पू॒रये॑त्। ता॒दृक्त॑त्। न प्र॒जन॑न्-
मुच्छि॑ऽषेत्। ए॒कं नि॒रुप्य॑। उत्त॑रे॒ सम॑स्येत्। तृ॒तीय॑मे॒वास्मै॑
लो॒कमुच्छि॑ऽषति प्र॒जन॑नाय। तं प्र॒जया॑ प॒शुभि॑रनु
प्रजा॑यते। अथो॑ य॒ज्ञस्यै॒वैषा॑ऽभि॒क्रान्तिः॑। र॒थच॑क्रं प्रव॑र्तयति।
म॒नुष्य॑र॒थेनै॒व दे॒वर॒थं प्र॒त्यव॑रोहति॥५२॥

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। हो॒त॒व्यम॑ग्निहो॒त्राँ(३) न हो॑त॒व्या(३)
मि॒ति॑। यद्यजु॑षा जुहुयात्। अय॑थापूर्वमाहु॑ती जुहुयात्।

यन्न जुहुयात्। अग्निः परां भवेत्। तूष्णीमेव होतव्यम्।
यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्नीधे
ददाति॥५३॥

अग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामव-
रुद्धौ। अश्वं ब्रह्मणौ। इन्द्रियमेवावरुन्धे। धेनुं होत्रे।
आशिषं एवावरुन्धे। अनङ्गाहमध्वर्यवे। वह्निर्वा अनङ्गान्।
वह्निरध्वर्युः॥५४॥

वह्निर्नैव वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। मिथुनौ गावौ ददाति।
मिथुनस्यावरुद्धौ। वासो ददाति। सर्वदेवत्यं वै वासः। सर्वा
एव देवताः प्रीणाति। आ द्वादशभ्यो ददाति। द्वादश मासाः
संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति। काममूर्ध्वं देयम्।
अपरिमितस्यावरुद्धौ॥५५॥

अदित्ये तृतीयमप्स्वासीत्तत्तेनावरुन्धत् स्यादप्यते रेतोऽग्निरकमेकमेतानि हवींश्चि
निर्वपेत्प्रत्यवरोहति ददात्यध्वर्युर्देयमेकं च॥ [६]

घर्मः शिरस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्। छुर्दिस्तोकाय
तनयाय यच्छ। वातः प्राणस्तदयमग्निः। सम्प्रियः
पशुभिर्भुवत्। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पंच। प्राचीमनु
प्रदिशं प्रेहि विद्वान्। अग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा
दीद्यानो विभाहि। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे॥५६॥

अर्कश्चक्षुस्तदसौ सूर्यस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्।

यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रम्।
तेन मे दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे
व्यानशे सर्वमायुर्व्यानशे। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विराट्
स्वराट्। ते माविशतां ते मा जिन्वताम्॥५७॥

ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। सम्राट् अभिभूश्च। ते माविशतां ते मा
जिन्वताम्। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विभूश्च परिभूश्च। ते मा
विशतां ते मा जिन्वताम्। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। प्रभ्वी
च प्रभूतिश्च। ते मा विशतां ते मा जिन्वताम्। यास्ते अग्ने
शिवास्तनुवः। ताभिस्त्वाऽऽदधे। यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः।
ताभिर्मुं गच्छ॥५८॥

चतुष्पदे जिन्वतां तनुवस्त्रीणि च॥ [७]

इमे वा एते लोका अग्रयः। ते यदव्यावृत्ता आधीयेरन्।
शौचयेयुर्यजमानम्। घर्मः शिर इति गार्हपत्यमा दधाति।
वातः प्राण इत्यन्वाहार्यपचनम्। अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्।
तेनैवैनान्व्यावर्तयति। तथा न शौचयन्ति यजमानम्।
रथन्तरमभिगायते गार्हपत्य आधीयमाने। रथन्तरो वा
अयं लोकः॥५९॥

अस्मिन्नेवैनं लोके प्रतिष्ठितमा धत्ते। वामदेव्यमभिगायत
उद्ध्रियमाणे। अन्तरिक्षं वै वामदेव्यम्। अन्तरिक्ष
एवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते। अथो शान्तिर्वै वामदेव्यम्।
शान्तमेवैनं पशव्यमुद्धरते। बृहदभिगायत आहवनीयं

आधीयमाने। बारह॑तो वा असौ॒ लोकः। अ॒मुष्मिन्ने॒वैनं॑ लो॒के
प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते। प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत॥६०॥

सोऽश्वोऽवारो॑ भूत्वा परा॑डैत्। तं वा॑रव॒न्तीये॑नावारयत।
तद्वा॑रव॒न्तीय॑स्य वारवन्तीय॒त्वम्। श्यै॒तेन॑ श्ये॒ती अ॑कुरुत।
तच्छै॒तस्य॑ श्यै॒तत्व॑म्। यद्वा॑रव॒न्तीय॑मभि गाय॑ते।
वा॒रयि॒त्वैवैनं॑ प्रति॑ष्ठित॒मा ध॑त्ते। श्यै॒तेन॑ श्ये॒ती कु॑रुते।
घ॒र्मः शि॒र इति॑ गा॒र्हप॑त्य॒माद॑धाति। सशी॑र्षाणमे॒वैन॒मा
ध॑त्ते॥६१॥

उपै॒नमु॑त्तरो य॒ज्ञो न॑मति। रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। स
आ॒धीय॑मान ई॒श्वरो॑ यज॑मानस्य प॒शून् हि॑सि॒तोः।
स॒मि॒प्रियः॑ प॒शुभि॑र्भुव॒दित्या॑ह। प॒शुभि॑रे॒वैन॑स्य स॒मि॒प्रियं
करो॑ति। प॒शूना॑महि॑सायै। छ॒र्दिस्तो॑काय॒ तन॑याय
य॒च्छे॒त्याह॑। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते। वा॒तः प्रा॒ण
इत्य॑न्वाहार्य॒पच॑नम्॥६२॥

सप्रा॑णमे॒वैन॒मा ध॑त्ते। स्व॒दितं॑ तो॒काय॒ तन॑याय पि॒तुं प॒चे॒त्याह॑।
अन्न॑मे॒वास्मै॑ स्वदयति। प्रा॒चीम॒नु प्र॑दिशं प्रेहि॑ वि॒द्वानि॒त्याह॑।
विभ॑क्तिरे॒वैन॑योः सा। अथो॒ नाना॑वीर्यवि॒वैनो॑ कुरुते। ऊ॒र्ज
नो धे॑हि द्वि॒पदे॒ चतु॑ष्पद॒ इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते।
अ॒र्कश्चक्षु॑रि॒त्याह॑व॒नीय॑म्। अ॒र्को वै दे॒वाना॑मन्नम्॥६३॥

अन्न॑मे॒वाव॑ रुन्धे। तेन॑ मे दी॒दिही॒त्याह॑। स॒मि॒न्ध ए॒वैन॑म्।
आ॒न॒शे व्या॑न॒श इति॑ त्रि॒रुदि॑ङ्गयति। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः।

ए॒ष्वे॒वैनं॑ लो॒केषु॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते। तत्तथा॒ न का॒र्यम्।
 वी॒ङ्गि॒त॒मप्र॑ति॒ष्ठि॒त॒मा द॑धीत। उ॒द्धृत्यै॒वाधा॑या॒भि॒मन्त्रि॑यः।
 अवी॒ङ्गि॒तमे॒वैनं॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते। वि॒राट् स्वर॑ाट् यास्ते
 अ॒ग्ने शि॒वास्त॑नुव॒स्ताभि॑स्त्वाऽऽद॑धु इत्या॒ह। ए॒ता वा
 अ॒ग्नेः शि॒वास्त॑नुवः। ताभि॑रे॒वैन॑ꣳ स॒मर्ध॑यति। यास्ते॑ अ॒ग्ने
 घो॒रास्त॑नुव॒स्ताभि॑र॒मुं ग॒च्छेति॑ ब्रूया॒द्यं द्वि॑ष्यात्। ताभि॑रे॒वैनं॑
 परा॑भावयति॥६४॥

लो॒कोऽसृ॑जतैन॒माध॑त्तेऽन्वाहार्य॒पच॑नं दे॒वाना॑मन्नमेनं॒ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते पञ्चं च॥—————[८]

श॒मीग॒र्भाद॑ग्निं म॑न्थति। ए॒षा वा अ॒ग्नैर्य॑ज्ञि॒या त॑नूः।
 ता॒मे॒वास्मै॑ ज॒नय॑ति। अ॒दि॒तिः पु॒त्रका॑मा। सा॒ध्येभ्यो॑ दे॒वेभ्यो॑
 ब्र॒ह्मौद॑नम॑पचत्। तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः। तत्प्रा॑श्नात्।
 सा रे॒तोऽध॑त्त। तस्यै॑ धा॒ता चा॑र्य॒मा चा॑जायेताम्। सा
 द्वि॒तीय॑मपचत्॥६५॥

तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः। तत्प्रा॑श्नात्। सा रे॒तोऽध॑त्त। तस्यै॑
 मि॒त्रश्च॑ वरु॒णश्चा॑जायेताम्। सा तृ॒तीय॑मपचत्। तस्या॑
 उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः। तत्प्रा॑श्नात्। सा रे॒तोऽध॑त्त। तस्या॑ अ॒श्वश्च॑
 भग॑श्चाजायेताम्। सा च॑तुर्थम॑पचत्॥६६॥

तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः। तत्प्रा॑श्नात्। सा रे॒तोऽध॑त्त। तस्या॑
 इन्द्र॑श्च वि॒वस्वा॑श्चाजायेताम्। ब्र॒ह्मौद॑नं प॑चति। रे॒त ए॒व
 तद॑धाति। प्रा॑श्नन्ति ब्रा॒ह्म॒णा औ॑दनम्। यदाज्य॑मु॒च्छि॒ष्य॑ते।
 तेन॑ स॒मिधो॑ऽभ्यज्या द॑धाति। उ॒च्छे॒ष॒णाद्वा अ॒दि॒ती

रेतोऽधत्त॥६७॥

उच्छेपणादेव तद्रेतो धत्ते। अस्थि वा एतत्। यत्समिधः।
एतद्रेतः। यदाज्यम्। यदाज्येन समिधोऽभ्यज्यादधाति।
अस्थ्येव तद्रेतसि दधाति। तिस्र आदधाति मिथुनत्वाय।
इयंतीर्भवन्ति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताः॥६८॥

इयंतीर्भवन्ति। यज्ञपुरुषा सम्मिताः। इयंतीर्भवन्ति। एतावद्वे
पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसम्मिताः। आर्द्रा भवन्ति। आर्द्रमिव हि
रेतः सिच्यते। चित्रियस्याश्वत्थस्यादधाति। चित्रमेव भवति।
घृतवंतीभिरा दधाति॥६९॥

एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम। यद्धृतम्। प्रियेणैवेन धाम्ना
समर्धयति। अथो तेजसा। गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्यादध्यात्।
गायत्रछन्दा वै ब्राह्मणः। स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय।
त्रिष्टुभी राजन्यस्य। त्रिष्टुछन्दा वै राजन्यः। स्वस्य
छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय॥७०॥

जगंतीभिर्वैश्यस्य। जगंतीछन्दा वै वैश्यः। स्वस्य छन्दसः
प्रत्ययनस्त्वाय। त९ संवत्सरं गोपायेत्। संवत्सर९
हि रेतो हितं वर्धते। यद्येन९ संवत्सरे नोपनमेत्।
समिधः पुनरादध्यात्। रेत एव तद्धितं वर्धमानमेति। न
मा९ समंश्जीयात्। न स्त्रियमुपेयात्॥७१॥

यन्मा९ समंश्जीयात्। यत्स्त्रियमुपेयात्। निर्वीर्यः स्यात्।

नैनंम॒ग्निरु॒प॑नमेत्। श्व आ॒धा॒स्यमा॑नो ब्र॒ह्मौ॒द॒नं प॑चति।
आ॒दि॒त्या वा इ॒त उ॑त्त॒माः सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। ते वा इ॒तो
यन्तं॑ प्र॒ति॒नुद॑न्ते। ए॒ते खलु॑ वा॒वादि॒त्याः। यद्वा॑ह्म॒णाः। तैरे॒व
स॒न्त्वं ग॑च्छति॥७२॥

नैनं॑ प्र॒ति॒नुद॑न्ते। ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो॑ वदन्ति। क्वा॑ सः।
अ॒ग्निः का॒र्यः। यो॑ऽस्मै प्र॒जां प॒शून्प्र॑ज॒नय॑तीति।
शल्कै॑स्ता॒रात्रि॑म॒ग्निमि॑न्धीत। तस्मि॑न्नुप॒व्युष॑म॒रणी॑ निष्ट॑पेत्।
यथ॑र्ष॒भाय॑ वाशि॒ता न्या॑विच्छा॒यति॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒पो॒दूह्य॑
भस्मा॑ग्निं म॑न्थति॥७३॥

सैव सा॒ग्नेः सन्ता॑तिः। तं म॑थि॒त्वा प्राश्च॑मुद्ध॑रति। सं॒व॒त्स॒रमे॒व
तद्रेतो॑ हि॒तं प्र॑ज॒नय॑ति। अना॑हि॒त॒स्तस्या॒ग्निरि॒त्याहुः।
यः सु॑मि॒धोऽना॑धाया॒ग्निमा॑ध॒त्त इति॑। ताः सं॒व॒त्स॒रे
पु॒रस्ता॑दाद॑ध्यात्। सं॒व॒त्स॒रादे॒वैन॑मव॒रुध्या॑धत्ते। यदि॑
सं॒व॒त्स॒रेऽना॑द॒ध्यात्। द्वा॒द॒श्यां पु॒रस्ता॑दाद॑ध्यात्।
सं॒व॒त्स॒रप्र॑ति॒मा वै द्वा॑द॒श रा॒त्रयः॑। सं॒व॒त्स॒रमे॒वास्या॑हि॒ता
भव॑न्ति। यदि॑ द्वा॒द॒श्यां ना॑द॒ध्यात्। त्र्य॒हे पु॒रस्ता॑दाद॑ध्यात्।
आ॑हि॒ता ए॒वास्य॑ भव॑न्ति॥७४॥

द्वितीयमपचत्तुर्थमपचददिति॑ रेतो॑ऽधत्त॒ सम्मि॑ता घृतव॑तीभि॒राद॑धाति राज॒न्यः स्वस्य॑ छन्द॑सः
प्रत्ययन॒स्त्वाये॑याद्वच्छति॑ मन्थति॒ रात्रय॑श्च॒त्वारि॑ च॥

[९]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। स रि॑रि॒चानो॑ऽमन्यत।

स तपोऽतप्यत। स आत्मन्वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत।
तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुरा
व्यगृह्णत। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥७५॥

दोहा एव युष्माकमिति। सा ततः प्राच्युदक्रामत्।
तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथर्व पितुं मे गोपायेति। सा
द्वितीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। नर्य प्रजां मे
गोपायेति। सा तृतीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
शङ्स्य पशून्मे गोपायेति॥७६॥

सा चतुर्थमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। सप्रथ सभां
मे गोपायेति। सा पञ्चममुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपायेति। अग्नीन् वाव सा तान्व्यक्रमत।
तान्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथो पङ्क्तिमेव। पङ्क्तिर्वा एषा ब्राह्मणे
प्रविष्टा॥७७॥

तामात्मनोऽधि निर्मिमीते। यदग्निराधीयते। तस्मादेतावन्तो-
ऽग्नय आधीयन्ते। पाङ्क्तं वा इदं सर्वम्। पाङ्क्तेनैव पाङ्क्तं
स्पृणोति। अथर्व पितुं मे गोपायेत्याह। अन्नमेवैतेन स्पृणोति।
नर्य प्रजां मे गोपायेत्याह। प्रजामेवैतेन स्पृणोति। शङ्स्य
पशून्मे गोपायेत्याह॥७८॥

पशून्मेवैतेन स्पृणोति। सप्रथ सभां मे गोपायेत्याह।

स॒भामे॒वैतेनैन्द्रि॒यः॑ स्फु॒णोति॑। अहे॑ बु॒ध्निय॒ मन्त्रं॑
मे गोपा॒येत्या॑ह। मन्त्रमे॒वैतेन॒ श्रियः॑ स्फु॒णोति॑।
यदा॑न्वाहार्य॒पच॑नेऽन्वाहार्यं॑ पच॑न्ति। तेन॒ सौऽस्या॒भीष्टः॑
प्रीतः॑। यद्गार्ह॑पत्य॒ आज्यं॑मधि॒श्रय॑न्ति॒ सम्पत्नी॑र्याजय॑न्ति।
तेन॒ सौऽस्या॒भीष्टः॑ प्रीतः॑। यदा॑हव॒नीये॒ जुह॑ति॥ ७९॥

तेन॒ सौऽस्या॒भीष्टः॑ प्रीतः॑। यत्स॒भायां॑ वि॒जय॑न्ते। तेन॒
सौऽस्या॒भीष्टः॑ प्रीतः॑। यदा॑वस॒थेऽन्नः॑ हर॑न्ति। तेन॒
सौऽस्या॒भीष्टः॑ प्रीतः॑। तथा॑ऽस्य॒ सर्वे॑ प्री॒ता अ॒भीष्टा॒
आधी॑यन्ते। प्रव॒सथमे॒ष्यन्नेवमु॑पतिष्ठे॒तैकमे॑कम्। यथा॑
ब्राह्म॒णाय॑ गृहेवा॒सिने॑ परि॒दाय॑ गृहानेति॑। तादृ॒गेव॑ तत्।
पुन॑रा॒गत्योप॑तिष्ठते। सा भा॒गेयमे॒वेषां॑ तत्। सा तत्
ऊ॒र्ध्वारो॑हत्। सा रोहि॒ण्यभव॑त्। तद्रोहि॒ण्यै रोहि॑णित्वम्।
रोहि॒ण्याम॒ग्निमाद॑धीत। स्व ए॒वैनं॒ योनौ॑ प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते।
ऋ॒ध्नोत्ये॑नेन॥ ८०॥

एषा प॒शून्मे गोपा॒येति॑ प्रवि॒ष्टा प॒शून्मे गोपा॒येत्या॑ह जुह॑ति तिष्ठते सप्त च॥ — [१०]

ब्रह्म सन्ध॑त्तं कृ॒त्तिका॒सूद्ध॑न्ति द्वा॒दश॑सु॒ प्रजा॑पति॒र्वाचो॑ दे॒वासुरा॑स्तद॒ग्निर्नोद्ध॑र्मः शि॒र इ॒मे वै
शमी॑ग॒र्भात्प्रजा॑पतिः स रि॒रिचानः॑ स तपः स आ॒त्मन्वीर्यं॑ दश॥ १०॥

ब्रह्म सन्ध॑त्तं तौ दि॒व्याव॑थौ श॒न्त्वाय॑ प्राच्ये॒षां यदु॑पर्यु॒परि॑ यत्स॒द्यः सोऽश्वो॑ऽवा॒रो भू॒त्वा
जग॑तीभि॒रशी॑तिः॥ ८०॥

ब्रह्म सन्ध॑त्तमृ॒ध्नोत्ये॑नेन॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

उद्धन्यमानमस्या अमेध्यम्। अपं पाप्मानं यजमानस्य हन्तु।
शिवा नः सन्तु प्रदिशश्चतस्रः। शं नो माता पृथिवी लोकसाता।
शं नो देवीरभिष्टये। आपो भवन्तु पीतये। शं योरभि स्रवन्तु
नः। वैश्वानरस्य रूपम्। पृथिव्यां परिस्रसा। स्योनमा विशन्तु
नः॥१॥

यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः। सञ्जज्ञाने रोदसी सम्बभूवतुः।
ऊषाँन्कृष्णमवतु कृष्णमूषाँः। इहोभयोर्यज्ञियमार्गमिष्टाः।
ऊतीः कुर्वाणो यत्पृथिवीमचरः। गुहाकारमाखुरूपं प्रतीत्य।
तत्ते न्यक्तमिह सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः। ऊर्जं
पृथिव्या रसमाभरन्तः। शतं जीवेम शरदः पुरूचीः॥२॥

वम्रीभिरनुवित्तं गुहासु। श्रोत्रं त उर्व्यबधिरा भवामः।
प्रजापतिसृष्टानां प्रजानाम्। क्षुधोऽपंहत्यै सुवितं नो अस्तु।
उप प्रभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः। सूदं गृहेभ्यो रसमाभरामि।
यस्य रूपं बिभ्रदिमामविन्दत्। गुहा प्रविष्टाः सरिरस्य
मध्ये। तस्येदं विहतमाभरन्तः। अच्छम्बद्वारमस्यां विधेम॥३॥

यत्पर्यपश्यत्सरिरस्य मध्ये। उर्वीमपश्यञ्जगतः प्रतिष्ठाम्।
तत्पुष्करस्यायतनाद्धि जातम्। पूर्णं पृथिव्याः प्रथनं हरामि।
याभिरदृहञ्जगतः प्रतिष्ठाम्। उर्वीमिमां विश्वजनस्य भर्त्रीम्।

ता नः शिवाः शर्कराः सन्तु सर्वाः। अग्ने रेतश्चन्द्रः हिरण्यम्।
अद्भ्यः सम्भूतममृतं प्रजासु। तत्सम्भरन्नुत्तरतो निधाय॥४॥

अतिप्रयच्छुं दुरितिं तरेयम्। अश्वो रूपं कृत्वा
यदश्वत्थेऽतिष्ठः। संवत्सरं देवेभ्यो निलायं। तत्ते न्यक्तमिह
सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः। ऊर्जः पृथिव्या
अध्युत्थितोऽसि। वनस्पते शतबलशो विरोह। त्वया
वयमिषमूर्जं मदन्तः। रायस्पोषेण समिषा मदेम। गायत्रिया
ह्रियमाणस्य यत्ते॥५॥

पूर्णमपंतत्तृतीयस्यै दिवोऽधि। सोऽयं पूर्णः सोमपूर्णाद्धि
जातः। ततो हरामि सोमपीथस्यावरुद्धौ। देवानां ब्रह्मवादं
वदेतां यत्। उपाशृणोः सुश्रवा वै श्रुतोऽसि। ततो मामाविशतु
ब्रह्मवर्चसम्। तत्सम्भरन्नुस्तदवरुन्धीय साक्षात्। यया ते
सृष्टस्याग्नेः। हेतिमशमयत्प्रजापतिः। तामिमामप्रदाहाय॥६॥

शमीः शान्त्यै हराम्यहम्। यत्ते सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं
भा आर्च्छञ्जातवेदः। तया भासा सम्मितः। उरुं नो
लोकमनु प्रभाहि। यत्ते तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दञ्जातवेदः।
मरुतोऽद्भिस्तमयित्वा। एतत्ते तदशनेः सम्भरामि। सात्मा
अग्ने सहृदयो भवेह। चित्रियादश्वत्थात्सम्भृता बृहत्यः॥७॥

शरीरमभि सःस्कृताः स्था। प्रजापतिना यज्ञमुखेन
सम्मिताः। तिस्रस्त्रिवृद्धिर्मिथुनाः प्रजात्यै। अश्वत्थाद्धव्य-

वा॒हा॒द्धि जा॒ताम्। अ॒ग्नेस्त॒नूं य॒ज्ञिया॒ꣳ सम्भ॑रामि।
शा॒न्तयो॑निꣳ शमीग॒र्भम्। अ॒ग्नये॑ प्रज॑नयित॒वै। यो अ॑श्व॒त्थः
श॑मीग॒र्भः। आ॒रुरो॑ह॒ त्वे स॒चा॑। तं तै॑ ह॒रामि॑ ब्रह्म॑णा॥८॥

य॒ज्ञियैः॑ के॒तुभिः॑ स॒ह। यं त्वा॑ स॒मभ॑र॒ञ्जात॑वेदः। य॒थाश॒रीरं॑
भू॒तेषु॑ न्य॒क्तम्। स सम्भृ॑तः सीद॒ शिवः॑ प्र॒जाभ्यः॑। उ॒रुं नो॑
लो॒कम॑नु॒नेषि॑ वि॒द्वान्। प्रवे॒धसे॑ क॒वये॑ मे॒ध्याय॑। वचो॑ व॒न्दारु॑
वृष॑भाय॒ वृष्णो॑। यतो॑ भ॒यम॑भ॒यं तन्नो॑ अस्तु। अव॑ दे॒वान्
य॒जेहे॒ड्यान्। स॒मिधा॒ऽग्निं दु॑वस्यत॥९॥

घृ॒तैर्बो॑धय॒ताति॑थिम्। आ॒ऽस्मिन् ह॒व्या जु॑होतन। उप॑
त्वा॒ऽग्ने ह॒विष्म॑तीः। घृ॒ताची॑र्यन्तु॒ हर्य॑त। जुष॒स्व स॒मिधो॑
मम॑। तं त्वा॑ स॒मिद्धि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि। बृह॒च्छो॑चा
यवि॑ष्ठा। स॒मिध्य॑मानः प्रथ॒मो नु॑ धर्मः। स॒म॒क्तुभि॑रज्यते
वि॒श्ववा॑रः॥१०॥

शो॒चिष्के॑शो घृ॒तनि॑र्णि॒क्पाव॑कः। सु॒य॒ज्ञो अ॒ग्निर्य॑जथा॒य दे॒वान्।
घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑नि॒र॒ग्निः। घृ॒तैः स॒मिद्धो॑ घृ॒तम॑स्यान्नम्।
घृ॒तप्रुष॑स्त्वा स॒रितो॑ वहन्ति। घृ॒तं पिब॑न्त्सु॒यजा॑ यक्षि दे॒वान्।
आ॒यु॒र्दा अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णः। घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं
पी॒त्वा मधु॑ चा॒रु ग॒व्यम्। पि॒तेव॑ पु॒त्रम॑भि॒रक्ष॑तादिमम्॥११॥

त्वाम॑ग्ने स॒मिधा॒नं य॑विष्ठा। दे॒वा दू॒तं च॑क्रिरे ह॒व्यवा॑हम्।
उ॒रु॒न्नय॑सं घृ॒तयो॑नि॒माहु॑तम्। त्वे॒षं चक्षु॑र्दधिरे चोद॒यन्व॑ति।

त्वामंग्रे प्रदिव आहुतं घृतेन। सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे।
स वावृधान ओषधीभिरुक्षितः। उरु जयांसि पार्थिवा
वितिष्ठसे। घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूरुषदम्। अग्निं मित्रं न
समिधान ऋञ्जते॥१२॥

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यत्। शुक्रवर्णामुदुं नो यंसते
धियम्। प्रजा अंग्रे संवासय। आशाश्च पशुभिः सह।
राष्ट्राण्यस्मा आधेहि। यान्यासन्त्सवितुः सवे। मही विशपत्नी
सदने ऋतस्य। अर्वाची एतं धरुणे रयीणाम्। अन्तर्वत्नी
जन्यं जातवेदसम्। अध्वराणां जनयथः पुरोगाम्॥१३॥

आरोहतं दशतुं शक्नोमीमम्। ऋतेनाग्र आयुषा वर्चसा सह।
ज्योग्जीवन्त उत्तरामुत्तरां समांम्। दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं
यथा यजै। ऋत्विगवती स्थो अग्निरेतसौ। गर्भं दधाथां ते
वामहं ददे। तत्सत्यं यद्वीरं बिभृथः। वीरं जनयिष्यथः। ते
मत्प्रातः प्रजनिष्येथे। ते मा प्रजाते प्रजनयिष्यथः॥१४॥

प्रजयां पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन सुवर्गे लोके। अनृतात्सत्यमुपैमि।
मानुषाद्व्यमुपैमि। दैवीं वाचं यच्छामि। शल्कैरग्निमिन्धानः।
उभौ लोकौ संनेमहम्। उभयोर्लोकयोर् ऋध्वा। अतिं मृत्युं
तराम्यहम्। जातवेदो भुवनस्य रेतः। इह सिञ्च तपसो
यज्जनिष्यते॥१५॥

अग्निमंश्चत्थादधि हव्यवाहम्। शमीगर्भाञ्जनयन् यो मयोभूः।

अ॒यं ते॒ योनि॑र॒ऋत्वि॑यः। यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्र
आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्ध॒या र॒यिम्। अपे॑त॒ वीत॒ वि च॑ सर्प॒तातः॑।
येऽत्र॒ स्थ पु॑रा॒णा ये च॒ नूत॑नाः। अदा॑दिदं य॒मोऽव॑सानं
पृथि॒व्याः। अक्र॑न्नि॒मं पि॒तरो॑ लो॒कम॑स्मै॥१६॥

अ॒ग्नेर्भ॑स्मा॒स्य॒ग्नेः पु॑री॒षम॑सि। सं॒ज्ञान॑म॒सि का॒म॒धर॑णम्। म॒यि
ते का॒म॒धर॑णं भू॒यात्। सं॒वः सृ॒जामि॑ हृद॒यानि॑। स॒सृष्टं॑
मनो॑ अस्तु वः। स॒सृष्टः प्रा॒णो अ॑स्तु वः। सं या वः
प्रि॒यास्त॒नुवः॑। सं प्रि॒या हृद॑यानि वः। आ॒त्मा वो॑ अस्तु
स॒म्प्रि॒यः। स॒म्प्रि॒यास्त॒नुवो॑ म॒म॥१७॥

कल्पे॑तां द्यावा॑पृथि॒वी। कल्प॑न्ता॒माप॒ ओष॑धीः।
कल्प॑न्ता॒म॒ग्नयः॑ पृथ॑क्। म॒म ज्यै॑ष्ठ्या॒य स॒व्रताः॑। येऽ॒ग्नयः॑
स॒मन॑सः। अ॒न्तरा॑ द्यावा॑पृथि॒वी। वास॑न्तिकावृ॒तू अ॒भि
कल्प॑मानाः। इन्द्र॑मिव दे॒वा अ॒भि सं वि॑शन्तु। दि॒वस्त्वा॑
वी॒र्ये॑ण। पृथि॒व्यै म॑हि॒म्ना॥१८॥

अ॒न्तरि॑क्षस्य॒ पोषे॑ण। स॒र्वप॑शुमाद॒धे। अजी॑जनन्न॒मृतं॑
म॒र्त्यासः॑। अ॒स्त्रेमा॑णं त॒रणि॑ वी॒डुज॑म्भम्। द॒श स्व॑सा॒रो
अ॒ग्नवः॑ स॒मीचीः॑। पु॒मांसं॑ जा॒तम॒भि स॒र॒भन्ता॑म्।
प्र॒जाप॑तेस्त्वा प्रा॒णेना॒भि प्राणि॑मि। पू॒ष्णः पोषे॑ण॒ मह्य॑म्।
दी॒र्घायु॑त्वाय॑ श॒तशा॑रदाय॑। श॒त॒श॒र॒द्भ्य आयु॑षे॒ वर्च॑से॥१९॥

जी॒वात्वै॑ पु॒ण्याय॑। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॒तत्। म॒मासि॑

योनिस्तव॑ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्वहं॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒ककृ॒ज्जात॑वेदः। प्रा॒णे त्वा॒ऽमृत॑माद॒धामि॑। अ॒न्नाद॑म॒न्नाद्या॑य।
गो॒प्तारं॑ गु॒प्त्यै। सु॒गार॑ह॒पत्यो॑ वि॒दह॑न्नरा॒तीः। उ॒षसः॑ श्रेय॑सीः
श्रेय॑सीर्दध॑त्॥ २०॥

अ॒ग्रे स॒पत्ना॑ꣳ अ॒प॒ बाध॑मानः। रा॒यस्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑
धेहि। इ॒मा उ॒ मामु॑प॒तिष्ठ॑न्तु रा॒यः। आ॒भिः प्र॒जाभि॑रि॒ह
सं॒व॒से॒य। इ॒हो इ॒डां तिष्ठ॑तु वि॒श्वरू॑पी। म॒ध्ये वसो॑र्दी॒दिहि॑
जा॒तवे॑दः। ओज॑से॒ बला॑य॒ त्वोद्य॑च्छे। वृष॑णे शु॒ष्माया॑यु॒षे
वर्च॑से। स॒प॒त्न॒तूर॑सि वृ॒त्रतूः। यस्तै॑ दे॒वेषु॑ म॒हिमा॑ सु॒वर्गः॥ २१॥

यस्त॑ आ॒त्मा प॒शुषु॑ प्रवि॑ष्टः। पु॒ष्टि॒र्या तै॑ म॒नुष्ये॑षु प॒प्रथे॑।
तया॑ नो अ॒ग्रे जुष॑माण॒ एहि॑। दि॒वः पृ॒थि॒व्याः पर्य॑न्त॒रि॒क्षात्।
वा॒तात्प॒शुभ्यो॑ अ॒ध्योष॑धी॒भ्यः। यत्र॑ यत्र जा॒तवे॑दः स॒म्बभू॑थ।
ततो॑ नो अ॒ग्रे जुष॑माण॒ एहि॑। प्रा॒चीम॑नु॒ प्रदि॑शं॒ प्रेहि॑
वि॒द्वान्। अ॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रो अ॑ग्नि॒र्भवे॑ह। वि॒श्वा आ॑शा दी॒द्यानो॑ वि
भा॑हि॥ २२॥

ऊ॒र्जं नो॑ धेहि द्वि॒पदे॑ चतु॑ष्पदे। अ॒न्व॒ग्निरु॑षसा॒मग्र॑म॒ख्यत्।
अ॒न्वहा॑नि प्रथ॒मो जा॑तवे॒दाः। अ॒नु सूर्य॑स्य पु॒रु॒त्रा च॑
र॒श्मीन्। अ॒नु द्या॒वापृ॑थि॒वी आ॑त॒तान। वि॒क्रम॑स्व म॒हाꣳ
अ॑सि। वे॒दिष॑न्मा॒नुषे॑भ्यः। त्रि॒षु लो॒केषु॑ जागृ॒हि। यदि॑दं
दि॒वो यद॑दः पृ॒थि॒व्याः। सं॒वि॒दा॒ने रो॑द॒सी सं ब॑भूवतुः॥ २३॥

तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः। शम्भूः प्रजाभ्यस्तनुवे स्योनः।
 प्राणं त्वाऽमृत आ दधामि। अन्नादमन्नाद्याय। गोप्तरं गुप्त्यै।
 यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रम्। तेन मे
 दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे व्यानशे
 सर्वमायुर्व्यानशे॥२४॥

नर्यं प्रजां मे गोपाय। अमृतत्वाय जीवसे। जातां
 जनिष्यमाणां च। अमृते सत्ये प्रतिष्ठिताम्। अथर्व
 पितुं मे गोपाय। रसमन्नमिहायुषे। अदब्धायोऽशीततनो।
 अविषन्नः पितुं कृणु। शङ्स्यं पशून्मे गोपाय। द्विपादो ये
 चतुष्पदः॥२५॥

अष्टाशफाश्च य इहाग्रे। ये चैकशफा आशुगाः। सप्रथ
 सभां मे गोपाय। ये च सभ्याः सभासदः। तानिन्द्रियावतः
 कुरु। सर्वमायुरुपांसताम्। अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय।
 यमृषयस्त्रैविदा विदुः। ऋचः सामानि यजूंषि। सा हि
 श्रीरमृता सताम्॥२६॥

चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये।
 मर्मज्यमाना महते सौभगाय। मह्यं धुक्ष्व यजमानाय
 कामान्। इहैव सन्तत्र सतो वो अग्नयः। प्राणेन वाचा
 मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्तमायुर्मा प्रहासीत्।
 ज्योतिषा वो वैश्वानरेणोपतिष्ठे। पञ्चधाऽग्नीन्व्यक्रामत्।

वि॒राद्वृ॒ष्टा प्र॒जाप॑तेः। ऊ॒र्ध्वाऽऽरो॑हद्रोहिणी। योनि॑र॒ग्नेः
प्रति॑ष्ठितिः॥ २७ ॥

वि॒शन्तु नः पु॒रूची॑र्विधेम नि॒धाय॑ यत्तेऽप्र॑दाहाय बृ॒हत्याँ ब्र॑ह्मणा दुवस्यत विश्व॑वार इ॒ममृ॑ञ्जते
पु॒रोगां प्र॑ज॒नयि॑ष्यथौ जनि॑ष्यतेऽस्मै मम॑ महि॒म्ना वर्च॑से दध॑त्सुव॒र्गो भा॑हि सम्ब॒भूवतु॑रायुर्व्या॑नशे
चतु॑ष्पदः स॒तां प्र॒जाप॑तेर्द्वे च॥ [१]

नवै॒तान्य॑हा॒नि भव॑न्ति। न॒व वै सु॑व॒र्गा लो॒काः।
यदे॒तान्य॑हा॒न्युप॑यन्ति। न॒वस्वे॒व तत्सु॑व॒र्गेषु॑ लो॒केषु॑
स॒त्रिणः॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्तो यन्ति। अ॒ग्नि॒ष्टो॒माः परः॑ सा॒मानः
का॒र्या इ॒त्याहुः॑। अ॒ग्नि॒ष्टो॒मसं॑मितः सु॒वर्गो॑ लो॒क इति॑।
द्वा॒द॒शाग्नि॑ष्टो॒मस्य॑ स्तो॒त्राणि॑। द्वा॒द॒श मा॑साः सं॒वत्स॑रः। तत्त॒न्न
सू॒क्ष्मम्। उ॒क्थ्या॑ ए॒व स॑प्त॒द॒शाः परः॑ सा॒मानः का॒र्याः॥ २८ ॥

प॒शवो॑ वा उ॒क्थानि॑। प॒शूना॑मव॒रुद्धौ॑। वि॒श्वजि॑द॒भिजि॑ता॒-
व॒ग्नि॒ष्टो॒मौ। उ॒क्थ्याः॑ स॑प्त॒द॒शाः परः॑ सा॒मानः। ते स॑ऽस्तु॒ता
वि॒राज॑म॒भि सम्प॑द्यन्ते। द्वे च॒र्चाव॑तिरिच्येते। ए॒कया॑
गौ॒रति॑रिक्तः। ए॒कया॑ऽऽयु॑रू॒नः। सु॒वर्गो॑ वै लो॒को ज्योतिः॑।
ऊ॒र्ग्विरा॑ट्॥ २९ ॥

सु॒वर्गमे॒व तेन॑ लो॒कम॒भि ज॑यन्ति। यत्प॒रं रा॑थ॒न्तर॑म्।
तत्प्र॑थ॒मेऽहं॑का॒र्यम्। बृ॒हद्वि॒तीयै॑। वै॒रूपं॑ तृ॒तीयै॑। वै॒राजं॑ चतु॒र्थे।
शा॒क्क॒रं प॑ञ्च॒मे। रै॒वत॑ ष॒ष्ठे। तदु॑ पृ॒ष्ठेभ्यो॑ नय॑न्ति। स॒न्तन॑य
ए॒ते ग्र॑हा गृह्यन्ते॥ ३० ॥

अ॒ति॒ग्रा॒ह्याः परः साम॑सु। इ॒माने॒वैतैर्लो॒कान्त्सन्त॑न्वन्ति।
मि॒थुना ए॒ते ग्र॒हा गृह्य॑न्ते। अ॒ति॒ग्रा॒ह्याः परः साम॑सु।
मि॒थुनमे॒व तैर्य॑ज॒माना अव॑रुन्धते। बृ॒हत्पृ॑ष्ठं भ॒वति। बृ॒हद्वै
सु॒वर्गो लो॒कः। बृ॒हतै॒व सु॒वर्गं लो॒कं य॑न्ति। त्र॒यस्त्रिं॑शि
नाम॑ साम॑। मा॒ध्यं दि॒ने प॒व॒माने भ॑वति॥३१॥

त्र॒यस्त्रिं॑श॒द्वै दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। ये वा इ॒तः परा॑श्च॒
संव॑त्सरमु॒पय॑न्ति। न है॒नं ते स्व॑स्ति स॒मश्नु॑वते। अथ॒
येऽमु॒तोऽर्वा॑श्चमु॒पय॑न्ति। ते है॒नं स्व॑स्ति स॒मश्नु॑वते। ए॒तद्वा
अ॒मुतोऽर्वा॑श्चमु॒पय॑न्ति। यदे॒वम्। यो ह॒ खलु॑ वा॒व प्र॒जाप॑तिः।
स उ॒वेवेन्द्रः॑। तदु॑ दे॒वेभ्यो॑ न॒यन्ति॥३२॥

का॒र्या वि॒राड्गृह्य॑न्ते प॒व॒माने भ॑वतीन्द्र॒ एकं॑ च॥ [२]

सन्त॑ति॒र्वा ए॒ते ग्र॒हाः। यत्प॑रः सामा॒नः। वि॒षूवा॒न्दि॒वाकी॒र्त्यम्॑।
यथा॒ शा॒लायै॑ पक्ष॑सी। ए॒व सं॑वत्सरस्य॒ पक्ष॑सी। यदे॒तेन॑
गृ॒ह्येर॑न्। वि॒षूची॑ सं॒वत्सर॑स्य॒ पक्ष॑सी॒ व्य॒वस्र॑से॒याता॑म्।
आ॒र्ति॒मा॒र्च्छेयुः॑। यदे॒ते गृ॒ह्यन्ते॑। यथा॒ शा॒लायै॑ पक्ष॑सी म॒ध्यमं॑
व॒शम॑भि॒ समा॑यच्छ॑ति॥३३॥

ए॒व सं॑वत्सरस्य॒ पक्ष॑सी दि॒वाकी॒र्त्यम॑भि॒ सं त॑न्वन्ति।
ना॒र्ति॒मा॒र्च्छन्ति॑। ए॒कविं॑शम॒हर्भ॑वति। शु॒क्रा॒ग्रा ग्र॒हा
गृ॒ह्यन्ते। प्र॒त्युत्त॑ब्ध्यै स॒यत्वाय॑। सौ॒र्य ए॒तद॑हः प॒शुरा॑ल॒भ्यते॑।
सौ॒र्योऽति॑ग्रा॒ह्यो गृ॒ह्यते॑। अ॒हरे॒व रू॒पेण॑ स॒मर्ध॑यन्ति। अथो॒

अहं ए॒वैष ब॒लिर्हि॑यते। स॒प्तैतद॑हरतिग्रा॒ह्यां गृ॑ह्यन्ते॥३४॥

स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः। अ॒सावा॑दि॒त्यः शि॑रः
प्र॒जाना॑म्। शी॑र्ष॒न्नेव॑ प्र॒जानां॑ प्रा॒णान्द॑धाति। तस्मा॑त्स॒प्त
शी॑र्ष॒न्प्रा॒णाः। इन्द्रो॑ वृ॒त्रं ह॒त्वा। अ॒सुरा॑न्परा॒भाव्य॑। स
इ॒माँल्लो॒कान॒भ्य॑जयत्। तस्या॒सौ लो॒कोऽन॑भिजित आसीत्।
तं वि॒श्वक॑र्मा भू॒त्वाऽभ्य॑जयत्। यद्वै॑श्वक॒र्मणो॑ गृ॒ह्यते॑॥३५॥

सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते।
ये वै॑श्वक॒र्मणं॑ गृ॒ह्यते॑। आ॒दि॒त्यः श्वो॑ गृ॒ह्यते। इ॒यं वा
अ॒दि॒तिः। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। अ॒न्यो॑न्यो गृ॒ह्येते।
वि॒श्वान्ये॑वा॒न्येन॒ कर्मा॑णि कु॒र्वाणा॑ यन्ति। अ॒स्याम॒न्येन॒ प्र॒ति
ति॑ष्ठन्ति। तावाऽप॑रा॒र्धात्सं॑वत्स॒रस्या॒न्यो॑न्यो गृ॒ह्येते। तावु॑भौ
स॒ह म॑हाव्र॒ते गृ॒ह्येते। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। उ॒भयो॑र्लो॒कयोः
प्र॒ति॑तिष्ठन्ति। अ॒र्क्यमु॑क्थं भ॑वति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धौ॥३६॥

समा॒यच्छ॑त्यतिग्रा॒ह्यां गृ॑ह्यन्ते गृ॒ह्यते॑ संवत्स॒रस्या॒न्यो॑न्यो गृ॒ह्येते॑ पञ्च च॥—————[३]

ए॒कवि॑ं॒श ए॒ष भ॑वति। ए॒तेन॒ वै दे॒वा ए॑कवि॑ं॒शेन॑।
आ॒दि॒त्यमि॒त उ॑त्त॒मं सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑रोहयन्। स वा ए॒ष
इ॒त ए॑कवि॑ं॒शः। तस्य॒ दशा॒वस्ता॒दहा॑नि। द॒शं प॑रस्ता॑त्।
स वा ए॒ष वि॒राज्यु॑भ॒यतः॑ प्र॒ति॑ष्ठितः। वि॒राजि॑ हि वा ए॒ष
उ॑भ॒यतः॑ प्र॒ति॑ष्ठितः। तस्मा॑दन्त॒रेमौ लो॒कौ यन्। सर्वे॑षु
सु॒व॒र्गेषु॑ लो॒केष्व॑भि॒तप॑न्नेति॥३७॥

दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑ सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒। परा॑चोऽतिपा॒दा-
द॑बिभयुः। तं छन्दो॑भिरदृ॒ष्टुहन्मृत्यै॑। दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑
सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒। अवा॑चोऽवपा॒दाद॑बिभयुः। तं प॒ञ्चर्भा॑
र॒श्मिभि॑रुदवयन्। तस्मा॑देकवि॒ंशेऽह॑न्पञ्च दि॒वाकी॒र्त्यानि॑
क्रियन्ते। र॒श्मयो॒ वै दि॑वाकी॒र्त्यानि॑। ये गा॑य॒त्रे। ते
गा॑य॒त्रीषू॑त्तरयोः प॒र्वमा॑नयोः॥३८॥

म॒हादि॑वाकी॒र्त्यः॒ होतुः॑ पृ॒ष्ठम्। वि॒कर्णं॑ ब्र॒ह्मसा॒मम्।
भा॒सोऽग्नि॑ष्टोमः। अथै॒तानि॑ परा॑णि। परै॒र्वै दे॒वा आ॑दि॒त्यः
सु॒वर्गं॑ लो॒कम॑पा॒रयन्। यदपा॑रयन्। तत्परा॑णां प॒रत्व॑म्।
पा॒रय॑न्त्येनं परा॑णि। य ए॒वं वेद॑। अथै॒तानि॑ स्पर्श॑णि। स्पर्शै॒र्वै
दे॒वा आ॑दि॒त्यः॒ सु॒वर्गं॑ लो॒कम॑स्पा॒रयन्। यदस्पा॑रयन्।
तत्स्पर्श॑णां स्पर्॒त्वम्। स्पा॒रय॑न्त्येन॒च् स्पर्श॑णि। य ए॒वं
वेद॑॥३९॥

ए॒ति प॒र्वमा॑नयोः स्पर्श॑णि पञ्च च॥ [४]

अप्र॑तिष्ठां वा ए॒ते ग॑च्छन्ति। येषां॑ संवत्स॒रेऽना॒प्तेऽथ॑।
एका॒द॒शि॒न्याप्य॑ते। वैष्ण॑वं वा॒म॒नमा॑ल॒भन्ते। य॒ज्ञो वै वि॒ष्णुः।
य॒ज्ञमे॑वा॒ल॒भन्ते॑ प्र॒ति॑ष्ठित्यै। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमा॑ल॒भन्ते। इ॒न्द्रा॒ग्नी
वै दे॒वाना॑म॒या॒तया॑मानौ। ये ए॒व दे॒वते॑ अ॒या॒तया॑ग्नी। ते
ए॒वा॒ल॒भन्ते॑॥४०॥

वै॒श्वदे॒वमा॑ल॒भन्ते। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। द्या॒वा॒पृथि॒व्या
धे॒नुमा॑ल॒भन्ते। द्या॒वा॒पृथि॒व्योरे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। वा॒य॒व्यं

वत्समालभन्ते। वायुरेवैभ्यो यथाऽऽयतनाद्देवता अवरुन्धे।
आदित्यामविं वशामालभन्ते। इयं वा अदितिः। अस्यामेव
प्रति तिष्ठन्ति। मैत्रावरुणीमालभन्ते॥४१॥

मित्रेणैव यज्ञस्य स्विष्टं शमयन्ति। वरुणेन दुरिष्टम्।
प्राजापत्यं तूपरं महाव्रत आलभन्ते। प्राजापत्योऽतिग्राह्यो
गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो अहं एवैष
बलिर्हियते। आग्नेयमा लभन्ते प्रति प्रज्ञात्यै। अजपेत्वान्
वा एते पूर्वैर्मासैरव रुन्धते। यदेते गव्याः पशवं आलभ्यन्ते।
उभयेषां पशूनामवरुद्धौ॥४२॥

यदतिरिक्तामेकादशिनीमालभैरन्। अप्रियं भ्रातृव्यमभ्यति-
रिच्येत। यद्वौ द्वौ पशू समस्येयुः। कनीय आयुः
कुर्वैरन्। यदेते ब्राह्मणवन्तः पशवं आलभ्यन्ते। नाप्रियं
भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते। न कनीय आयुः कुर्वते॥४३॥

ते एवालभन्ते मैत्रावरुणीमालभन्तेऽवरुद्धौ सप्त च॥—————[५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा वृत्तोऽशयत्। तं देवा भूतानां
रसं तेजः सम्भृत्य। तेनैनमभिषज्यन्। महानववर्तीति।
तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्। महद्व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वम्। महतो व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्।
पञ्चविंशः स्तोमो भवति॥४४॥

चतुर्विंशत्यर्धमासः संवत्सरः। यद्वा एतस्मिन्संवत्सरेऽधि

प्राजायत। तदन्नं पञ्चविंशमभवत्। मध्यतः क्रियते। मध्यतो ह्यन्नमशितं धिनोति। अथो मध्यत एव प्रजानामूर्ध्नीयते। अथ यद्वा इदमन्ततः क्रियते। तस्मादुदन्ते प्रजाः समेधन्ते। अन्ततः क्रियते प्रजननायैव। त्रिवृच्छिरो भवति॥४५॥

त्रेधाविहितः हि शिरः। लोमं छवीरस्थि। परांचा स्तुवन्ति। तस्मात्तत्सदृगेव। न मेद्यतोऽनु मेद्यति। न कृश्यतोऽनु कृश्यति। पञ्चदशोऽन्यः पक्षो भवति। सप्तदशोऽन्यः। तस्माद्वयाऽस्यन्यतरमर्धमभि पर्यावर्तन्ते। अन्यतरतो हि तद्वरीयः क्रियते॥४६॥

पञ्चविंश आत्मा भवति। तस्मान्मध्यतः पशवो वरिष्ठाः। एकविंशं पुच्छम्। द्विपदासु स्तुवन्ति प्रतिष्ठित्यै। सर्वेण सह स्तुवन्ति। सर्वेण ह्यात्मनाऽऽत्मन्वी। सहोत्पतन्ति। एकैकामुच्छिषन्ति। आत्मन् ह्यङ्गानि बद्धानि। न वा एतेन सर्वः पुरुषः॥४७॥

यदित इतो लोमानि दतो नखान्। परिमादः क्रियन्ते। तान्येव तेन प्रत्युप्यन्ते। औदुम्बरस्तल्पो भवति। ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। यस्य तल्पसद्यमनंभिजितुः स्यात्। स देवानां साम्यक्षे। तल्पसद्यमभिजयानीति तल्पमारुह्योद्गायेत्। तल्पसद्यमेवाभि जयति॥४८॥

यस्य तल्पसद्यमभिजितुं स्यात्। स देवानां साम्यक्षे।
तल्पसद्यं मा पराजेषीति तल्पमारुह्योद्गायेत्। न तल्पसद्यं
पराजयते। प्लेङ्गे शंसति। महो वै प्लेङ्गः। महंस
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। देवासुराः संयन्ता आसन्। त आदित्ये
व्यायच्छन्त। तं देवाः समजयन्॥४९॥

ब्राह्मणश्च शूद्रश्च चर्मकर्ते व्यायच्छेते। दैव्यो वै वर्णो ब्राह्मणः।
असुर्यः शूद्रः। इमेऽरात्सुरिमे सुभूतमक्रन्नित्यन्यतरो ब्रूयात्।
इम उद्वासीकारिण इमे दुर्भूतमक्रन्नित्यन्यतरः। यदेवेषां
सुकृतं या राद्धिः। तदन्यतरोऽभि श्रीणाति। यदेवेषां दुष्कृतं
याऽराद्धिः। तदन्यतरोऽपि हन्ति। ब्राह्मणः सं जयति।
अमुमेवादित्यं भ्रातृव्यस्य संविन्दन्ते॥५०॥

भवति भवति क्रियते पुरुषो जयत्यजयञ्जयत्येकं च॥—————[६]

उद्धन्यमानं नवैतानि सन्ततिरेकविंश एषोऽप्रतिष्ठां प्रजापतिर्वृत्तष्वद॥६॥

उद्धन्यमानं शोचिष्केशोऽग्रे सपत्नानतिग्राह्या वैश्वदेवमालभन्ते पञ्चाशत्॥५०॥

उद्धन्यमानं संविन्दन्ते॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

दे॒वा॒सुराः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑।
अ॒ग्नी॒षोम॑योस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूः स॒न्त्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो
भवि॑ष्यति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति। तेना॒ग्नी॒षोमा॒वपा॑क्रामताम्।
ते दे॒वा वि॑जित्य। अ॒ग्नी॒षोमा॒वन्वै॑च्छन्। ते॒ऽग्नि॑मन्व॒-
विन्द॑न्तुषू॒त्सन्न॑म्। तस्य॒ विभ॑क्तीभिस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नू-
रवा॑रुन्धत॥१॥

ते सोम॑मन्व॒विन्द॑न्। तम॑घ्नन्। तस्य॒ यथा॑ऽभि॒ज्ञाय॑
त॒नूर्व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा अभ॑वन्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्र॒हत्व॑म्। यस्यै॒वं
वि॒दुषो॑ ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। तस्य॒ त्वे॒व गृ॑ही॒ताः। नाना॑ऽऽग्नेयं
पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। यदना॑ग्नेयं पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। व्यृ॒द्धमे॒व
तत्॥२॥

अना॑ग्नेयं वा ए॒तत्क्रि॑यते। यत्स॒मिध॒स्त॒नून॑पा॒तमि॒डो
ब॒र्हिर्य॑जति। उ॒भावा॑ग्नेयावाज्य॑भागौ स्याताम्। अना॑ज्यभागौ
भव॑त॒ इत्या॑हुः। यदु॒भावा॑ग्नेयाव॒न्वश्चा॒विति॑। अ॒ग्नये॒
पव॑माना॒योत्तरः॑ स्यात्। यत्प॑व॒माना॒य। तेना॑ज्य॑भागः।
तेन॑ सौ॒म्यः। बुध॑न्वत्याग्नेयस्याज्य॑भागस्य पुरोऽनुवा॒क्या
भव॑ति॥३॥

यथा॑ सु॒प्तं बो॒धय॑ति। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्नि॒न्य॒क्ताः

पत्नीसंयाजानामृचः स्युः। तेनाग्नेयं सर्वं भवति।
 एकधा तैजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह
 इति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति।
 कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुः॥४॥

न सम्भृत्याः सम्भाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु।
 सम्भृत्या एव सम्भाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्धौ।
 तेनोपांशु प्रचरति। एष्य इव वा एषः। यत्पुनराधेयः।
 यथोपांशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैः स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं
 वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तैजस्विनीं
 देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति।
 प्रयाजानूयाजेष्वेव विभक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागौ
 स्याताम्। एवं पत्नीसंयाजाः॥६॥

तद्वैश्वानरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा एतत्।
 अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं प्रथमं
 विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयाजानाम्। तेनाग्नेयम्।
 तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतैव तद्ववति सम्भृतसम्भार इत्याहुः। पत्नीसंयाजा नवं च॥—————[१]

देवा वै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य
 उक्थ्यम्। योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्। ते।

अन्योऽन्यस्मै नातिष्ठन्त। अहमनेन यजा इति। तेऽब्रुवन्।
आजिमस्य धावामेति॥८॥

तस्मिन्नाजिमधावन्। तं बृहस्पतिरुदजयत्। तेनायजत।
स स्वाराज्यमगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्रवीत्। मामनेन
याजयेति। तेनेन्द्रमयाजयत्। सोऽग्रं देवतानां पर्येत्।
अगच्छत्स्वाराज्यम्। अतिष्ठन्तास्मै ज्यैष्ठ्याय॥९॥

य एवं विद्वान् वाजपेयेन यजते। गच्छति स्वाराज्यम्।
अग्रं समानानां पर्येति। तिष्ठन्तेऽस्मै ज्यैष्ठ्याय। स वा एष
ब्राह्मणस्य चैव राजन्यस्य च यज्ञः। तं वा एतं वाजपेयं
इत्याहुः। वाजाप्यो वा एषः। वाजः ह्येतेन देवा ऐप्सन्।
सोमो वै वाजपेयः। यो वै सोमं वाजपेयं वेद॥१०॥

वाज्येवैनं पीत्वा भवति। आऽस्य वाजी जायते। अन्नं वै
वाजपेयः। य एवं वेद। अत्यन्नम्। आऽस्यान्नादो जायते।
ब्रह्म वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्ति ब्रह्मणाऽन्नम्। आऽस्य
ब्रह्मा जायते ॥११॥

वाग्वै वाजस्य प्रसवः। य एवं वेद। करोति वाचा वीर्यम्।
ऐनं वाचा गच्छति। अपिंवतीं वाचं वदति। प्रजापतिर्देवेभ्यो
यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्वाजपेयमधत्त। तं देवा अब्रुवन्।
एष वाव यज्ञः। यद्वाजपेयः॥१२॥

अप्येव नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एता उज्जितीः प्रायच्छत्। ता

वा ए॒ता उ॒ज्जित॑यो॒ व्याख्या॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑ सर्व॒त्वाय॑।
दे॒वता॑ना॒मनि॑र्भागाय। दे॒वा वै ब्र॑ह्म॒णश्चान्न॑स्य च
श॒मल॑मपा॒घ्नन्। यद्व॑ह्म॒णः श॒मल॑मासीत्। सा गा॒था
ना॒राश॑ꣳस्य॒भवत्। यदन्न॑स्य। सा सुरा॑॥१३॥

तस्मा॒द्वाय॑तश्च म॒त्तस्य॑ च न प्र॑तिगृह्यम्। यत्प्र॑तिगृह्णीयात्।
श॒मलं॑ प्र॑तिगृह्णीयात्। सर्वा वा ए॒तस्य॑ वाचोऽव॑रुद्धाः।
यो वा॑जपेयया॒जी। या पृ॑थि॒व्यां याऽग्नौ॑ या र॑थन्त॒रे।
याऽन्तरि॑क्षे॒ या वा॒यौ या वा॑मदे॒व्ये। या दि॒वि
याऽऽदि॒त्ये या बृ॑ह॒ति। याऽप्सु॑ यौष॑धीषु॒ या वन॑स्पतिषु।
तस्मा॑द्वाजपेयया॒ज्यात्वि॑जीनः। सर्वा ह्य॑स्य॒ वाचोऽव॑रुद्धाः॥१४॥
धा॒वा॒मेति॑ ज्यैष्ठ्याय॒ वेदं ब्र॑ह्मा जा॑यते वाज॒पेयः॑ सुराऽऽत्वि॑जीन॒ एकं॑ च॥—[२]

दे॒वा वै यद॒न्यैर्ग्रहै॑र्य॒ज्ञस्य॑ नावा॒रुन्ध॑त। तद॑तिग्रा॒ह्यैरति॑गृह्या॒वा॒रुन्ध॑त। तद॑तिग्रा॒ह्याणाम॑तिग्राह्यत्वम्। यद॑तिग्रा॒ह्या गृ॑ह्यन्ते।
यदे॒वान्यैर्ग्रहै॑र्य॒ज्ञस्य॑ नाव॑रुन्धे। तदे॒व तैर॑तिगृह्याव॑रुन्धे। पञ्च
गृ॑ह्यन्ते। पाङ्क्तौ य॒ज्ञः। यावा॑ने॒व य॒ज्ञः। तमा॒त्स्वाऽव॑रुन्धे॥१५॥

सर्व॑ ऐ॒न्द्रा भ॑वन्ति। ए॒कधै॑व यज॑मान इन्द्रि॒यं द॑धति।
स॒प्तद॑श प्राजाप॒त्या ग्र॑हा गृह्यन्ते। स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः।
प्र॒जाप॑तेरा॒प्त्यै। ए॒कय॑र्चा गृह्णाति। ए॒कधै॑व यज॑माने वी॒र्यं॑
दधाति। सोम॑ग्र॒हाꣳश्च॑ सुराग्र॒हाꣳश्च॑ गृह्णाति। ए॒तद्वै दे॒वानां॑
पर॑ममन्नम्। यत्सोमः॑॥१६॥

ए॒तन्म॑नु॒ष्या॑णाम्। यत्सुरा॑। प॒रमे॑णै॒वास्मा॑ अ॒न्नाद्ये॑नाव॑र॒-
 म॒न्नाद्य॑मवरु॒न्धे। सोम॑ग्र॒हान्गृ॑ह्णाति। ब्रह्म॑णो वा ए॒तत्तेजः॑।
 यत्सोमः॑। ब्रह्म॑ण ए॒व तेज॑सा तेजो यज॑माने दधाति।
 सुरा॑ग्र॒हान्गृ॑ह्णाति। अन्न॑स्य वा ए॒तच्छ॑र्मलम्। यत्सुरा॑॥१७॥
 अन्न॑स्यै॒व श॑र्मले॒न श॑र्मलं यज॑मानादप॑हन्ति। सोम॑ग्र॒हाः॒श्च
 सुरा॑ग्र॒हाः॒श्च गृ॑ह्णाति। पु॒मान् वै सोमः॑। स्त्री सुरा॑।
 तन्मि॑थुनम्। मि॒थुनमे॒वास्य॑ तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय।
 आ॒त्मान॑मे॒व सोम॑ग्र॒हैः स्पृ॑णोति। जा॒याः सु॑राग्र॒हैः।
 तस्मा॑द्वाज॑पेयया॒ज्यमु॑ष्मि॒ल्लोके स्त्रिय॑ सम्भ॑वति।
 वा॒ज॒पेया॑भिजित॒ः ह्य॑स्य॥१८॥

पूर्वे सोम॑ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। अप॑रे सुरा॑ग्र॒हाः। पुरो॑ऽक्षः
 सोम॑ग्र॒हान्त्सा॑दयति। प॒श्चाद॑क्षः सु॑राग्र॒हान्। पा॒प॒व॒स्य॒सस्य॑
 विधृ॑त्यै। ए॒ष वै यज॑मानः। यत्सोमः॑। अन्न॑स्य सुरा॑।
 सोम॑ग्र॒हाः॒श्च सुरा॑ग्र॒हाः॒श्च व्य॑तिष॒जति॑। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैनं॑
 व्य॑तिष॒जति॑॥१९॥

स॒म्पृचः॑ स्थ सं मा भ॒द्रेण॑ पृ॒ङ्केत्या॑ह। अन्नं॑ वै भ॒द्रम्।
 अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैनं॑ सः सृ॑जति। अन्न॑स्य वा ए॒तच्छ॑र्मलम्।
 यत्सुरा॑। पा॒प्मेव॑ खलु वै श॑र्मलम्। पा॒प्मना॑ वा
 ए॒नमे॒तच्छ॑र्मले॒न व्य॑तिष॒जति॑। यत्सोम॑ग्र॒हाः॒श्च सुरा॑ग्र॒हाः॒श्च
 व्य॑तिष॒जति॑। वि॒पृचः॑ स्थ वि मा पा॒प्मना॑ पृ॒ङ्केत्या॑ह।
 पा॒प्मनै॒वैनं॑ श॑र्मले॒न व्या॑वर्तयति॥२०॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राङ्द्ववति
 सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्खसुराग्रहैः।
 इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव
 सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृज्यः सुराग्रहान् हरन्ति।
 अनृतेनैव विशꣳ सꣳसृजति। हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं
 ददाति। मध्व्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति।
 एकधैव यजमानं आयुस्तेजो दधाति॥२१॥

आत्वाऽवरुन्धे सोमः शर्मलं यत्सुरा हंस्येन व्यतिषजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारि च॥[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी
 नातिरात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्त
 इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते। अग्निष्टोममेव
 तेनावरुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण षोडशिनः स्तोत्रम्।
 सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥२२॥

मारुत्या बृहतः स्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः।
 तान्पशुभिरेवारुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन।
 प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यꣳ षोडशिनः स्तोत्रेण।
 वाचमतिरात्रेण। प्रजां बृहतः स्तोत्रेण। इममेव
 लोकमभिजयत्यग्निष्टोमेन। अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥२३॥

सुवर्गं लोकꣳ षोडशिनः स्तोत्रेण। देवयानानेव पथ
 आरोहत्यतिरात्रेण। नाकꣳ रोहति बृहतः स्तोत्रेण। तेज
 एवात्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना। ओजो बलमैन्द्राग्नेन।

इन्द्रियमैन्द्रेण। वाचः सारस्वत्या। उभावेव देवलोकं
च मनुष्यलोकं चाभिजयति मारुत्या वश्या। सप्तदश
प्राजापत्यान्पशूनालभते। सप्तदशः प्रजापतिः॥२४॥

प्रजापतेराप्त्यै। श्यामा एकरूपा भवन्ति। एवमिव हि
प्रजापतिः समृद्धै। तान्पर्यग्निकृतानुत्सृजति। मरुतो
यज्ञमजिघासन्प्रजापतेः। तेभ्य एतां मारुतीं वशामालभत।
तयैवैनांनशमयत्। मारुत्या प्रचर्य। एतान्संज्ञपयेत्। मरुतं
एव शमयित्वा॥२५॥

एतैः प्रचरति। यज्ञस्याघाताय। एकधा वपा जुहोति।
एकदेवत्या हि। एते। अथो एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति।
नैवारणं सप्तदशशरावेणैतर्हि प्रचरति। एतत्पुण्ड्राशा
ह्येते। अथो पशूनामेव छिद्रमपि दधाति। सारस्वत्योत्तमया
प्रचरति। वाग्वै सरस्वती। तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा। अथो
प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। प्रजापतिर्हि वाक्।
अपन्नदती भवति। तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिः शमयित्वोत्तमया प्रचरति षट् च॥—————[४]

सावित्रं जुहोति कर्मणः कर्मणः पुरस्तात्। कस्तद्वेदेत्याहुः।
यद्वाजपेयस्य पूर्वं यदपरमिति। सवितृप्रसूत एव यथापूर्वं
कर्माणि करोति। सवनेसवने जुहोति। आक्रमणमेव
तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।

वाचस्पतिर्वाचमुद्य स्वदाति न इत्याह। वाग्वै देवानां
पुराऽन्नमासीत्। वाचमेवास्मा अन्नं स्वदयति॥२७॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमित्याह। यच्चैवेयम्।
यच्चास्यामधि। तदेवावरुन्धे। अथो तस्मिन्नेवोभयेऽभि-
षिच्यते। अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमित्यश्वान्यल्पूलयति।
अप्सु वा अश्वस्य तृतीयं प्रविष्टम्। तदनुवेनन्ववप्लवते।
यदप्सु पल्पूलयति॥२८॥

यदेवास्याप्सु प्रविष्टम्। तदेवावरुन्धे। बहु वा अश्वोऽमेध्यमुपगच्छति।
यदप्सु पल्पूलयति। मेध्यानेवैनान्करोति। वायुर्वा त्वा मनुर्वा
त्वेत्याह। एता वा एतं देवता अग्रे अश्वमयुञ्जन्। ताभिरेवैनान्
युनक्ति। सवस्योज्जित्यै। यजुषा युनक्ति व्यावृत्यै॥२९॥

अपान्नपादाशुहेमन्निति सम्मार्ष्टि। मेध्यानेवैनान्करोति।
अथो स्तौत्येवैनानाजिः सरिष्यतः। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। वैश्वदेवो वै रथः।
अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यावित्याह। या एव देवता
रथे प्रविष्टाः। ताभ्य एव नमस्करोति। आत्मनोऽनार्त्यै।
अशमरथम्भावुकोऽस्य रथो भवति। य एवं वेद॥३०॥

स्वदयति पल्पूलयति व्यावृत्या अनार्त्यै द्वे च॥ [५]

देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं

जेष॒मित्या॑ह। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒त ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ वा॒ज॒मु॒ञ्ज॑यति।
 दे॒वस्या॑ह॒ः स॒वि॒तुः प्र॒स॒वे बृ॒ह॒स्प॒ति॑ना॒ वा॒ज॒जि॒ता व॒र्षि॑ष्ठं
 नाक॑ः रु॒हे॒य॒मि॒त्या॑ह। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒त ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ व॒र्षि॑ष्ठं
 नाक॑ः रो॒ह॒ति। चा॒त्वा॒ले र॒थच॑क्रं नि॒र्मि॒तः रो॒ह॒ति। अ॒तो वा
 अ॒ङ्गि॒र॒स उ॒त्त॒माः सु॒व॒र्गं लो॒क॒मा॑यन्। सा॒क्षा॒दे॒व य॒ज॑मानः
 सु॒व॒र्गं लो॒क॒मे॑ति। आ॒वे॒ष्ट॒य॒ति। व॒ज्रो वै र॒थः। व॒ज्रे॒णै॒व
 दि॒शोऽभि॑ज॒य॒ति॥ ३१॥

वा॒जि॒नाः॒ सामं॑ गा॒य॒ते। अ॒न्नं वै वा॒जः। अ॒न्नमे॒वाव॑रु॒न्धे।
 वा॒चो व॒र्ष्म दे॒वेभ्यो॑ऽप्रा॒क्राम॑त्। तद्व॒न॒स्प॒तीन्प्रा॑वि॒शत्। सै॒षा
 वा॒ग्व॒न॒स्प॒ति॑षु व॒द॒ति। या दु॒न्दु॒भौ। तस्मा॑द्दु॒न्दु॒भिः सर्वा॑
 वा॒चोऽति॑व॒द॒ति। दु॒न्दु॒भीन्त्स॒माघ्न॑न्ति। प॒र॒मा वा ए॒षा
 वाक्॥ ३२॥

या दु॒न्दु॒भौ। प॒र॒म॒यै॒व वा॒चाऽव॑रां वा॒चम॑व॒रु॒न्धे। अथो॑ वा॒च
 ए॒व व॒र्ष्म य॒ज॑मा॒नोऽव॑रु॒न्धे। इन्द्रा॑य॒ वाचं॑ व॒द॒तेन्द्रं॑ वा॒जं
 जा॒प॒य॒तेन्द्रो॑ वा॒जम॑ज॒यि॒दित्या॑ह। ए॒ष वा ए॒तर्हीन्द्रः॑। यो
 य॒ज॑ते। य॒ज॑मान ए॒व वा॒ज॒मु॒ञ्ज॑यति। स॒प्त॒द॒श प्र॒व्या॒धा॒नाजि॑
 धा॒व॒न्ति। स॒प्त॒द॒शः स्तो॒त्रं भ॑वति। स॒प्त॒द॒शस॒प्त॒द॒श
 दी॒य॒न्ते॥ ३३॥

स॒प्त॒द॒शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। अ॒र्वाऽसि॑ स॒प्ति॑र॒सि
 वा॒ज्यं॑सीत्या॑ह। अ॒ग्नि॒र्वा अ॒र्वा। वा॒युः स॒प्तिः। आ॒दि॒त्यो
 वा॒जी। ए॒ताभि॑रे॒वास्मै॑ दे॒वता॑भिर्दे॒व॒र॒थं यु॑नक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒हि॒नं

युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः। देवरथमेवास्मै युनक्ति॥३४॥

वाजिनो वाजं धावतु काष्ठां गच्छतेत्याह। सुवर्गो वै लोकः
काष्ठां। सुवर्गमेव लोकं यन्ति। सुवर्गं वा एते लोकं
यन्ति। य आजिं धावन्ति। प्राश्नो धावन्ति। प्राडिव हि
सुवर्गो लोकः। चतसृभिरनु मन्त्रयते। चत्वारि छन्दांसि।
छन्दोभिरेवैनान्सुवर्गं लोकं गमयति॥३५॥

प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते। य आजिं धावन्ति। उदं च
आवर्तन्ते। अस्मादेव तेन लोकान्नयन्ति। रथविमोचनीयं
जुहोति प्रतिष्ठित्यै। आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादित्याह।
अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। यथालोकं वा एत उञ्जयन्ति।
य आजिं धावन्ति॥३६॥

कृष्णलं कृष्णलं वाजसृङ्गः प्रयच्छति। यमेव ते वाजं
लोकमुञ्जयन्ति। तं परिक्रीयावरुन्धे। एकधा ब्रह्मण उपहरति।
एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। देवा वा ओषधीष्वजिमयुः।
ता बृहस्पतिरुदजयत्। स नीवारान्निरवृणीत। तन्नीवारानां
नीवारत्वम्। नैवारश्चरुर्भवति॥३७॥

एतद्वै देवानां परममन्नम्। यन्नीवाराः। परमेणैवास्मां
अन्नाद्येनावरमन्नाद्यमवरुन्धे। सप्तदशशरावो भवति।
सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। क्षीरे भवति।
रुचमेवास्मिन्दधाति। सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय।

बा॒र॒ह॒स्प॒त्यो वा ए॒ष दे॒वत॑या॥३८॥

यो वा॑ज॒पेये॑न् यज॑ते। बा॒र॒ह॒स्प॒त्य ए॒ष च॒रुः।
अ॒श्वान्त्स॑रिष्य॒तः स॒स्रुष॑श्चाव॑ घ्रापयति। यमे॒व ते वाज॑
लो॒कमु॑ञ्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे। अ॒र्जीजि॑पत वनस्पतय॒ इन्द्रं॑
वाजं॑ विमु॑च्यध्व॒मिति॑ दु॒न्दुभीन् विमु॑ञ्चति। यमे॒व ते वाज॑
लो॒कमिन्द्रि॑यं दु॒न्दुभय॑ उ॒ञ्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे॥३९॥

अभिजयति वा एषा वाग्दीयन्तेऽस्मै युनक्ति गमयति य आजि धावन्ति भवति देवतयाऽष्टौ च॥

[६]

ता॒र्प्यं यज॑मानं॒ परि॑धापयति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्।
य॒ज्ञेनै॒वैन॑ꣳ स॒मर्ध॑यति। द॒र्भ॒मयं॑ परि॑धापयति। प॒वित्रं॑
वै द॒र्भाः। पु॒नात्ये॒वैन॑म्। वाजं॑ वा ए॒षोऽव॑रुरुत्सते। यो
वा॑ज॒पेये॑न् यज॑ते। ओष॑धयः खलु॒ वै वाजः॑। यद॑र्भ॒मयं॑
परि॑धापयति॥४०॥

वाज॒स्याव॑रुद्धौ। जाय॒ एहि॒ सुवो॒ रोहा॑वेत्या॒ह। पत्न्या॑ ए॒वैष
य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छि॒त्यै। स॒प्तद॑शार॒त्रिर्यूपो॑ भवति।
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। तू॒पर॑श्चतु॒रश्रि॑र्भवति।
गौ॒धूमं॑ च॒षाल॑म्। न वा ए॒ते व्री॒हयो॒ न यवाः॑। यद्गौ॒धूमाः॑॥४१॥

ए॒वमि॑व॒ हि प्र॒जाप॑तिः स॒मृद्धौ॑। अथो॑ अ॒मुमे॒वास्मै॑
लो॒कम॑न्न॒वन्तं॑ करोति। वासो॑भिर्वेष्टयति। ए॒ष वै यज॑मानः।
यद्यूपः॑। स॒र्वदे॒वत्य॑ वासः। सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिः स॒मर्ध॑यति।

अथो आक्रमणमेव तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। द्वादश वाजप्रसवीयानि जुहोति॥४२॥

द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेव प्रीणाति। अथो संवत्सरमेवास्मा उपदधाति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। दशभिः कल्पै रोहति। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणानेव यथास्थानं कल्पयित्वा। सुवर्गं लोकमेति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्॥४३॥

यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तेन सह सुवर्गं लोकमेति। सुवर्देवाः अङ्गन्मेत्याह। सुवर्गमेव लोकमेति। अमृता अभूमेत्याह। अमृतमिव हि सुवर्गो लोकः। प्रजापतेः प्रजा अभूमेत्याह। प्राजापत्यो वा अयं लोकः। अस्मादेव तेन लोकान्नैति॥४४॥

समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। आसपुटैर्घ्नन्ति। अन्नं वा इयम्। अन्नाद्येनैवैनं समर्धयन्ति। ऊषैर्घ्नन्ति। एते हि साक्षादन्नम्। यदूषाः। साक्षादेवैनमन्नाद्येन समर्धयन्ति। पुरस्तात्प्रत्यश्च घ्नन्ति॥४५॥

पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते। शीरुषतो घ्नन्ति। शीरुषतो ह्यन्नमद्यते। दिग्भ्यो घ्नन्ति। दिग्भ्य एवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धते। ईश्वरो वा एष पराङ्मुदघः। यो यूपं रोहति। हिरण्यमध्यवरोहति। अमृतं वै हिरण्यम्। अमृतं

सुवर्गो लोकः॥४६॥

अमृतं एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठति। शतमानं भवति।
शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति।
पुष्ट्यै वा एतद्रूपम्। यदजा। त्रिः संवत्सरस्यान्यान्पशून्परि
प्रजायते। बस्ताजिनमध्यव रोहति। पुष्ट्यामेव प्रजनने
प्रतितिष्ठति॥४७॥

परिधापयति गोधूमां जुहोति स्वं नैति प्रत्यञ्चं घ्नति लोको नव च॥—————[७]

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति। सप्त वा अन्नानि। यावन्त्येवान्नानि।
तान्येवावरुद्धे। सप्त ग्राम्या ओषधयः। सप्तारण्याः।
उभर्याषामवरुद्धौ। अन्नस्यान्नस्य जुहोति। अन्नस्यान्नस्या-
वरुद्धौ। यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्रीयात्॥४८॥

अवरुद्धेन व्युद्धेत्। सर्वस्य समवदायं जुहोति।
अनवरुद्धस्यावरुद्धौ। औदुम्बरेण सुवेणं जुहोति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति।
अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यञ्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते।
शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यते। आ मुखादन्ववस्रावयति
मुखत एवास्मां अन्नाद्यं दधाति। अग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्य
एष वा अग्नेः सवः। तेनैवैनमभिषिञ्चति। इन्द्रस्य त्वा

साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह॥५०॥

इन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति। बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनमभिषिञ्चति। सोमग्रहाऽश्वावदानीयानि चत्विर्गभ्य उपहरन्ति। अमुमेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाऽश्वावदानीयानि च वाजसृष्ट्यः। इममेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। अथो उभर्याष्वेवाभिषिच्यते। विमाथं कुर्वते वाजसृतः॥५१॥

इन्द्रियस्यावरुद्धौ। अनिरुक्ताभिः प्रातः सवने स्तुवते। अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। वाजवतीभिर्माध्यं दिने। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुद्धे। शिपिविष्टवतीभिस्तृतीयसवने। यज्ञो वै विष्णुः। पशवः शिपिः। यज्ञ एव पशुषु प्रति तिष्ठति। बृहदन्त्यं भवति। अन्तमेवैनं श्रियै गमयति॥५२॥

अश्रीयादन्नस्यान्नस्यावरुद्धा इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह वाजसृतः शिपिस्त्रीणि

च॥ [८]

नृषदं त्वेत्याह। प्रजा वै नृन्। प्रजानामेवैतेन सूयते। द्रुषदमित्याह। वनस्पतयो वै द्रु। वनस्पतीनामेवैतेन सूयते। भुवनसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। भुवनमगन्निति वै तमाहुः। भुवनमेवैतेन गच्छति॥५३॥

अप्सुषदं त्वा घृतसदमित्याह। अपामेवैतेन घृतस्य सूयते। व्योमसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति।

व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमैवैतेन गच्छति। पृथिविषदं
त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोकानां सूयते।
तस्माद्वाजपेययाजी न कश्चन प्रत्यवरोहति। अपीव हि
देवतानां सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। नाकमगन्निति वै
तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह।
पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपां रसमुद्वयसमित्याह।
अपामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मिं समाभृतमित्याह
सशुक्रत्वाय॥५५॥

गच्छति सूयते नव च॥—————[९]

इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां
प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वेद्युरागच्छन्। पितृन् यज्ञोऽगच्छत्।
तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न पुनरददुः। तेऽब्रुवन्वरं
वृणामहे। अथ वः पुनर्दास्यामः। अस्मभ्यमेव पूर्वेद्युः
क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते। यत्पितृभ्यः
पूर्वेद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः
प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम इत्याह। पितुरेवाधि
सोमपीथमवरुन्धे। न हि पिता प्रमीयमाण आहृष सोमपीथ
इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे।

तेनेन्द्रियेण द्वितीयां जायामभ्यश्रुते॥५७॥

एतद्वै ब्राह्मणं पुरा वाजवश्रवसा विदामक्रन्। तस्मात्ते
द्वेद्वै जाये अभ्याक्षता। य एवं वेद। अभि द्वितीयां
जायामश्रुते। अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इत्याह।
य एव पितृणामग्निः। तं प्रीणाति। तिस्र आहुतीर्जुहोति।
त्रिर्निदधाति। षट्स्वम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। तूष्णीं मेक्षणमादधाति।
अस्ति वा हि षष्ठ ऋतुर्न वा। देवान् वै पितृन्प्रीतान्। मनुष्याः
पितरोऽनु प्रपिपते। तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रिर्निदधाति।
षट्स्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः॥५९॥

ऋतवः खलु वै देवाः पितरः। ऋतूनेव देवान्पितृन्प्रीणाति।
तान्प्रीतान्। मनुष्याः पितरोऽनु प्रपिपते। सकृदाच्छिन्नं
बर्हिर्भवति। सकृदिव हि पितरः। त्रिर्निदधाति। तृतीये वा
इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। पराडावर्तते॥६०॥

ह्रीका हि पितरः। ओष्मणो व्यावृत उपास्ते। ऊष्मभागा हि
पितरः। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्राश्या (३) न प्राश्या (३)
मिति। यत्प्राश्रियात्। जन्यमन्नमद्यात्। प्रमायुकः स्यात्। यन्न
प्राश्रियात्। अहविः स्यात्॥६१॥

पितृभ्य आवृश्येत। अवघ्रेयमेव। तन्नेव प्राशितं नेवाप्राशितम्।
वीरं वा वै पितरः प्रयन्तो हरन्ति। वीरं वा ददति। दशां

छिनत्ति। हरणभागा हि पितरः। पितृनेव निरवदयते। उत्तरं
आयुषि लोमं छिन्दीत। पितृणां ह्येतर्हि नेदीयः॥६२॥

नमस्करोति। नमस्कारो हि पितृणाम्। नमो वः पितरो
रसाय। नमो वः पितरः शुष्माय। नमो वः पितरो जीवाय।
नमो वः पितरः स्वधायै। नमो वः पितरो मन्यवै। नमो वः
पितरो घोराय। पितरो नमो वः। य एतस्मिँल्लोके स्थः॥६३॥

युष्मांस्तेऽनु। येऽस्मिँल्लोके। मां तेऽनु। य एतस्मिँल्लोके
स्थः। यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त। येऽस्मिँल्लोके। अहं तेषां
वसिष्ठो भूयासमित्याह। वसिष्ठः समानानां भवति। य एवं
विद्वान्पितृभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां यज्ञः॥६४॥

देवानां वा इतरे यज्ञाः। तेन वा एतत्पितृलोके चरति।
यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वरः प्रमेतोः। प्राजापत्ययर्चा
पुनरैति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह पुनरैति।
न प्रमायुको भवति। पितृलोके वा एतद्यजमानश्चरति।
यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वर आर्तिमार्तोः। प्रजापतिस्त्वावेनं
तत् उन्नैतुमर्हतीत्याहुः। यत्प्राजापत्ययर्चा पुनरैति।
प्रजापतिरेवैनं तत् उन्नयति। नार्तिमार्च्छति यजमानः॥६५॥

इत्यंश्रुते पद्यन्ते पद्यन्ते पङ्का ऋतवो वर्ततेऽहविः स्यान्नेदीयः स्थ यज्ञो यजमानश्चरति
यत्पितृभ्यः करोति पञ्च च॥

[१०]

देवासुरा अग्नीषोमयोर्देवा वै यथादर्शं देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्ब्रह्मवादिनो नाग्निष्टोमो न सावित्रं

देवस्याहं ताप्यं॑ सप्तान्नहोमानृषदं त्वेन्द्रो वृत्रं॑ हृत्वा दश॥१०॥

देवा॒सुरा वा॒ज्ये॑वैनं॒ तस्मा॑द्वाजपेययाजी देवस्याहं वाजस्यावरुद्धा इन्द्रियमेवास्मिन् ह्रीका
हि पितरः पञ्चषष्टिः॥६५॥

देवा॒सुरा यज॑मानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः ॥

उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्त। देवाश्चासुराश्च। तान्न व्यजानात्। इमेऽन्य इमेऽन्य इति। स देवान् शुनकरोत्। तान्भ्यषुणोत्। तान्पुवित्रेणापुनात्। तान्पुरस्तात्पुवित्रस्य व्यगृह्णात्। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्॥१॥

देवता वा एता यजमानस्य गृहे गृह्यन्ते। यद्ग्रहाः। विदुरेन देवाः। यस्यैवं विदुष एते ग्रहा गृह्यन्ते। एषा वै सोमस्याहुतिः। यदुपाशुः। सोमेन देवाः स्तर्पयाणीति खलु वै सोमेन यजते। यदुपाशु जुहोति। सोमेनैव तद्देवाः स्तर्पयति। यद्ग्रहा जुहोति॥२॥

देवा एव तद्देवान्गच्छन्ति। यच्चामसां जुहोति। तेनैवानुरूपेण यजमानः सुवर्गं लोकमेति। किं न्वेतदग्र आसीदित्याहुः। यत्पात्राणीति। इयं वा एतदग्र आसीत्। मृन्मयानि वा एतान्यासन्। तैर्देवा न व्यावृतमगच्छन्। त एतानि दारुमयाणि पात्राण्यपश्यन्। तान्यकुर्वत॥३॥

तैर्वै ते व्यावृतमगच्छन्। यद्दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। व्यावृतमेव तैर्यजमानो गच्छति। यानि दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। यानि मृन्मयानि। इममेव तैर्लोकमभिजयति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। काश्चतस्रः

स्था॒लीर्वा॑य॒व्याः॑ सोम॒ग्रह॑णी॒रिति॑। दे॒वा वै पृ॒श्निम॑दुहन्॥४॥

तस्या॑ ए॒ते स्तना॑ आसन्। इ॒यं वै पृ॒श्निः। तामा॑दि॒त्या
आ॑दि॒त्यस्था॒ल्या च॑तु॒ष्पदः॑ प॒शून् दु॑हन्। यदा॑दि॒त्यस्था॒ली
भ॑वति। च॒तु॒ष्पद॑ ए॒व तया॑ प॒शून् यज॑मान इ॒मां दु॑हे।
तामिन्द्र॑ उक्थ्यस्था॒ल्येन्द्रि॒यम॑दुहत्। यदु॑क्थ्यस्था॒ली भ॑वति।
इन्द्रि॒यमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां वि॒श्वे दे॒वा
आ॑ग्रयणस्था॒ल्योर्ज॑मदुहन्। यदा॑ग्रयणस्था॒ली भ॑वति॥५॥

ऊ॒र्जमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां म॑नु॒ष्या
ध्रु॒वस्था॒ल्याऽऽयु॑रदुहन्। यद्ध्रु॑वस्था॒ली भ॑वति। आ॒युरे॒व तया॑
यज॑मान इ॒मां दु॑हे। स्था॒ल्या गृ॒ह्णाति॑। वा॒यव्ये॑न जुहोति।
तस्मा॑दन्येन॒ पात्रे॑ण प॒शून् दु॑हन्ति। अ॒न्येन॒ प्रति॑गृह्णन्ति। अथो॑
व्या॒वृ॒तमे॒व तद्यज॑मानो गच्छति॥६॥

ग्र॒हत्वं ग्रहा॑ जुहोत्य॑कुर्वतादुहन्नाग्रयणस्था॒ली भ॑वति नव॑ च॥—————[१]

यु॒वꣳ सु॒राम॑म॒श्विना॑। नमु॑चा॒वासुरे॑ स॒चा। वि॒पि॒पा॒ना
शु॑भस्पती। इन्द्रं॑ कर्म॑ स्वावतम्। पु॒त्रमि॑व पि॒तरा॑व॒श्विनो॒भा।
इन्द्रा॑व॒तं कर्म॑णा दꣳसना॑भिः। यत्सु॒रामं॑ व्य॒पिबुः॑ श॒चीभिः॑।
सर॑स्वती त्वा मघ॑वन्नभीष्णात्। अहा॑व्यग्रे ह॒विरा॒स्येते॑।
सु॒चीव॑ घृ॒तं च॒मू इ॒व सोमः॑॥७॥

वा॒ज॒सनिꣳ र॒यिम॒स्मे सु॒वीर॑म्। प्र॒शस्तं॑ धै॒हि य॒शसं॑
बृ॒हन्त॑म्। यस्मि॒न्नश्वा॑स ऋष॒भासं॑ उ॒क्षणः॑। व॒शा मे॒षा

अवसृष्टास आहुताः। कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे। हृदा
मतिं जनय चारुमग्नये। नाना हि वा देवहितं सदो मितम्।
मा सःसृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा त्वमसि शुष्मिणी सोमं
एषः। मा मा हिंसीः स्वां योनिमाविशन्॥८॥

यदत्र शिष्टं रसिनः सुतस्य। यदिन्द्रो अपिबुच्छर्चीभिः। अहं
तदस्य मनसा शिवेन। सोमं राजानमिह भक्षयामि। द्वे सुती
अश्रुणवं पितृणाम्। अहं देवानामुत मर्त्यानाम्। ताभ्यामिदं
विश्वं भुवं समेति। अन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्। यस्ते देव
वरुण गायत्रछन्दाः पाशः। तं त एतेनाव यजे॥९॥

यस्ते देव वरुण त्रिष्टुप्छन्दाः पाशः। तं त एतेनाव यजे। यस्ते
देव वरुण जगतीछन्दाः पाशः। तं त एतेनाव यजे। सोमो वा
एतस्य राज्यमादत्ते। यो राजा सत्राज्यो वा सोमैन् यजते।
देवसुवामेतानि हवींषि भवन्ति। एतावन्तो वै देवानां
सुवाः। त एवास्मै सवान्प्रयच्छन्ति। त एनं पुनः सुवन्ते
राज्याय। देवसू राजा भवति॥१०॥

सोमं आविशन् यजे राज्यायैकं च॥ [२]

उदस्थाद्देव्यदितिर्विश्वरूपी। आयुर्यज्ञपतावधात्। इन्द्राय
कृण्वती भागम्। मित्राय वरुणाय च। इयं वा
अग्निहोत्री। इयं वा एतस्य निषीदति। यस्याग्निहोत्री
निषीदति। तामुत्थापयेत्। उदस्थाद्देव्यदितिरिति। इयं वै
देव्यदितिः॥११॥

इ॒मामे॒वास्मा॒ उत्था॑पयति। आयु॑र्य॒ज्ञप॑तावधा॒दित्या॑ह।
 आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। इन्द्रा॑य कृ॒ण्वती॑ भा॒गं मि॒त्राय॑
 वरु॑णाय॒ चेत्या॑ह। य॒थाय॑जु॒रेवै॑तत्। अव॑र्ति॒ वा ए॒षैत॑स्य
 पा॒प्मानं॑ प्र॒ति॒ख्याय॑ निषी॑दति। यस्या॑ग्नि॒होत्र्यु॑प॒सृष्टा
 नि॒षीद॑ति। तां दु॒ग्ध्वा ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। यस्या॑न्नं॒ नाद्या॑त्।
 अव॑र्तिमे॒वास्मि॑न्पा॒प्मानं॑ प्र॒तिमु॑ञ्चति॥१२॥

दु॒ग्ध्वा द॑दाति। न ह्यदृ॑ष्टा दक्षि॑णा दी॒यते॑। पृथि॒वीं वा ए॒तस्य॑
 पयः॑ प्रवि॑शति। यस्या॑ग्नि॒होत्रं॑ दु॒ह्यमा॑न॒ः॒ स्क॑न्द॒ति। यद॑द्य
 दु॒ग्धं पृथि॑वीमस॑क्त। यदोष॑धीर॒प्यसं॑र॒द्यदापः॑। पयो॑ गृ॒हेषु॑
 पयो॑ अ॒घ्निया॑सु। पयो॑ व॒त्सेषु॑ पयो॑ अस्तु॒ तन्मयी॑त्या॒ह।
 पय॑ ए॒वात्म॑न्गृ॒हेषु॑ प॒शुषु॑ धत्ते। अ॒प उप॑सृजति॥१३॥

अ॒द्भिरे॒वैन॑दाप्रोति। यो वै य॒ज्ञस्यार्ते॑ नाना॑र्त॒ः स॑ सृजति॑।
 उ॒भे वै ते तर्ह्या॑र्च्छ॒तः। आ॑र्च्छ॒ति खलु॑ वा ए॒तद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
 यदु॒ह्यमा॑न॒ः॒ स्क॑न्द॒ति। यद॑भिदु॒ह्यात्। आ॑र्ते॒ नाना॑र्तं य॒ज्ञस्य॑
 स॑सृ॒जेत्। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्क॑ होत॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा
 पुन॑र्होत॒व्यम्। अना॑र्तेनै॒वार्तं॑ य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति॥१४॥

यद्यु॒द्धुत॑स्य॒ स्क॑न्द॒त्। यत्ततो॑ऽहु॒त्वा पुन॑रे॒यात्। य॒ज्ञं
 वि॒च्छि॑न्द्यात्। यत्र॒ स्क॑न्द॒त्। तन्नि॒षद्य॑ पुन॑र्गृ॒ह्णीया॑त्।
 यत्रै॒व स्क॑न्द॒ति। तत॑ ए॒वैन॑त्पुन॑र्गृ॒ह्णाति॑। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्क॑
 होत॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। अना॑र्तेनै॒वार्तं॑

यज्ञस्य निष्करोति॥१५॥

वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते। यस्याग्निहोत्रेऽधिश्चिते श्वाऽन्तरा
धावति। रुद्रः खलु वा एषः। यदग्निः। यद्गामन्वत्या
वर्तयेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानः स्यात्।
यदपोऽन्वतिषिञ्चेत्। अनाद्यमग्नेरापः। अनाद्यमाभ्यामपि
दध्यात्। गार्हपत्याद्भस्मादाय। इदं विष्णुर्विचक्रम इति
वैष्णव्यर्चाऽऽहवनीयाद्धृत्सयन्नुद्वेत्। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञेनैव यज्ञः सन्तनोति। भस्मना पदमपि वपति
शान्त्यै॥१६॥

वै देव्यदितिर्मुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात् पञ्च च॥—————[३]

नि वा एतस्याहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। निगार्हपत्य
आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि निम्रोचति। दर्भेण
हिरण्यं प्रबद्धं पुरस्ताद्धरेत्। अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्।
यद्धिरण्यं पुरस्ताद्धरति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवैनं
पश्यन्नुद्धरति। यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्॥१७॥

भागधेयेनैवेनं प्रणयति। ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्।
ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः। सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति।
अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत। व्रतमेव हृतमनु
म्रियते। अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति। यस्ताम्यति।
अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि
निम्रोचति॥१८॥

पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्करोति।
वरुणो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभि निम्रोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं
निष्क्रीणीते। नि वा एतस्याहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। नि
गार्हपत्य आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति।
चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत्॥१९॥

अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्। यदाज्यं पुरस्ताद्धरति। एतद्वा
अग्नेः प्रियं धाम। यदाज्यम्। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति।
यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्। भागधेयेनैवैनं प्रणयति।
ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्। ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः॥२०॥

सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति। पराची वा एतस्मै व्युच्छन्ती
व्युच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। उषाः केतुना
जुषताम्। यज्ञं देवेभिरिन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तम् स्वाहेति
प्रत्यङ्घ्रिषद्याज्येन जुहुयात्। प्रतीचीमेवास्मै विवांसयति।
अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हृतमनु म्रियते।
अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति॥२१॥

यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य
निष्करोति। मित्रो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। मैत्रं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते।

यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेत् ॥ २२ ॥

यदाहवनीयमनुद्वाप्य गार्हपत्यं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यद्वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते। तदनु
रुद्रोऽवचरति। यत्पूर्वमन्ववस्येत्। वास्तव्यमग्निमुपासीत।
रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्। आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यं
मन्थेत् ॥ २३ ॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।
स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु
प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनः स्वाद्योनेः प्रजनयति।
गार्हपत्यं मन्थति। गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप
तिष्ठन्ते। स यदुद्वायति। तदनु पशवोऽप क्रामन्ति। इषे
रय्यै रमस्व ॥ २४ ॥

सहसे द्युम्नाय। ऊर्जेऽपत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः।
पशून्वास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्याह।
ऋक्सामे वै सारस्वतावुत्सौ। ऋक्सामाभ्यामेवैनः
समिन्धे। सम्राडसि विराडसीत्याह। रथन्तरं वै सम्राट्।
बृहद्विराट् ॥ २५ ॥

ताभ्यामेवैनः समिन्धे। वज्रो वै चक्रम्। वज्रो वा एतस्य
यज्ञं विच्छिनत्ति। यस्यानो वा रथो वाऽन्तराऽग्नी याति।
आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यदग्ने पूर्व प्रभृतं पदं

हि तै। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततानं। तत्र रयिष्ठामनु सं भैरैतम्।
सं नः सृज सुमत्या वाजवत्येति॥२६॥

पूर्वेणैवास्य यज्ञेन यज्ञमनु सन्तनोति। त्वमग्ने सप्रथा
असीत्याह। अग्निः सर्वा देवताः। देवताभिरेव यज्ञः
सन्तनोति। अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव पथिकृतं स्वेन भागधेयेनोपधावति। स एवैनं
यज्ञियं पन्थामपि नयति। अनङ्घ्रिन्दक्षिणा। वही ह्येष
समृद्धौ॥२७॥

हृत्यथाग्निहोत्रं निम्रोचति हरेद्देवतां गच्छत्युद्धार्यैन्मन्थेद्रमस्व बृहद्विराडिति नवं च (नि वै
पूर्वं त्रीणि निम्रोचति दर्भेण यद्विरण्यमग्निहोत्रं पुनर्वरुणो वारुणं नि वा एतस्याभ्युदेति
चतुर्गृहीतमाज्यं यदाज्यं पराच्युषाः पुनर्मित्रो मैत्रं यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्यो यद्वे
मन्थेदुद्धरेत्॥)॥

[४]

यस्य प्रातः सवने सोमोऽतिरिच्यते। माध्यं दिनं सवनं
कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौर्धयति मरुतामिति धयद्वतीषु
कुर्वन्ति। हिनस्ति वै सन्ध्यधीतम्। सन्धीव खलु वा
एतत्। यत्सवनस्यातिरिच्यते। यद्वयद्वतीषु कुर्वन्ति। सन्धेः
शान्त्यै। गायत्रं सामं भवति पञ्चदशः स्तोमः। तेनैव प्रातः
सवनान्नयन्ति॥२८॥

मरुत्वतीषु कुर्वन्ति। तेनैव माध्यं दिनात्सवनान्नयन्ति।
होतुश्चमसमनूत्रयन्ते। होताऽनु शंसति। मध्यत एव यज्ञः

स॒माद॑धाति। यस्य॒ मा॒ध्यं दिने॒ स॒र्व॒ने सोमो॑ऽति॒रिच्य॑ते।
आ॒दि॒त्यं तृ॒तीय॑स॒र्व॒नं का॒मय॑मानोऽभ्यति॒रिच्य॑ते। गौ॒रि॒वी॒तः
सा॒मं भ॑वति। अति॒रिक्तं॒ वै गौ॒रि॒वी॒तम्। अति॒रिक्तं॒
यत्स॒र्व॒न॒स्याति॒रिच्य॑ते॥ २९॥

अति॒रिक्त॑स्य॒ शान्त्यै॑। ब॒ण्म॒हाः अ॑सि सूर्येति॑ कुर्वन्ति।
यस्यै॒वादि॒त्यस्य॒ स॒र्व॒नस्य॒ कामे॑नाति॒रिच्य॑ते। तेनै॒वैनं॒
का॒मेन॑ सम॒र्धय॑न्ति। गौ॒रि॒वी॒तः सा॒मं भ॑वति। तेनै॒व
मा॒ध्यं दि॒नात्स॒र्व॒नान्न॑यन्ति। स॒प्त॒द॒शः स्तोमः॑। तेनै॒व
तृ॒तीय॑स॒र्व॒नान्न॑यन्ति। होतुं॑श्चम॒सम॑नून्नयन्ते। होताऽनुं॑
शः॒सति॥ ३०॥

म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञः स॒माद॑धाति। यस्य॒ तृ॒तीय॑स॒र्व॒ने
सोमो॑ऽति॒रिच्य॑ते। उ॒क्थ्यं कुर्वी॑त। यस्यो॒क्थ्येऽति॒रिच्य॑ते।
अ॒ति॒रा॒त्रं कुर्वी॑त। यस्या॒ति॒रा॒त्रेऽति॒रिच्य॑ते। तत्त्वै॑ दु॒ष्प्र॒ज्ञान॑म्।
यज॑मानं॒ वा ए॒तत्प॒शव॑ आ॒साह्य॑यन्ति। बृ॒हत्सा॑मं भवति।
बृ॒हद्वा इ॒माँल्लो॒का॒न्दा॑धार। बा॒र्ह॒ताः प॒शवः॑। बृ॒ह॒तैवा॑स्मै
प॒शून्दा॑धार। शि॒पि॒वि॒ष्ट॒व॒तीषु॑ कुर्वन्ति। शि॒पि॒वि॒ष्टो वै
दे॒वानां॑ पु॒ष्टम्। पु॒ष्ट्यै॒वैनः॑ सम॒र्धय॑न्ति। होतुं॑श्चम॒सम॑नून्नयन्ते।
होताऽनुं॑शः॒सति॥ म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञः स॒माद॑धाति॥ ३१॥

यन्ति॒ स॒र्व॒न॒स्याति॒रिच्य॑ते शः॒सति॑ दाधाराष्टो च॥ [५]

ए॒कैको॑ वै ज॒न॒ता॒यामि॒न्द्रः। ए॒कं वा ए॒तावि॒न्द्रम॑भि
सः॒सु॒नुतः॑। यौ द्वौ सः॒ सु॒नुतः॑। प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष

वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणो दन्ताः। अन्यतरं
वा एते सः सुन्वतोर्निर्बप्सति। पूर्वेणोपसृत्या देवता
इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयान्भवति। एतिवन्त्याज्यानि
भवन्त्यभिजित्यै॥ ३२॥

मरुत्वतीः प्रतिपदः। मरुतो वै देवानामपराजितमायतनम्।
देवानामेवापराजित आयतने यतते। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।
इयं वाव रथन्तरम्। असौ बृहत्। आभ्यामेवैनमन्तरैति।
वाचश्च मनसश्च। प्राणाच्चापानाच्च। दिवश्च पृथिव्याश्च॥ ३३॥

सर्वस्माद्वित्ताद्वेद्यात्। अभिवर्तो ब्रह्मसामं भवति।
सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्त्यै। अभिजिद्धवति। सुवर्गस्य
लोकस्याभिजित्यै। विश्वजिद्धवति। विश्वस्य जित्यै। यस्य
भूयांसो यज्ञक्रतव इत्याहुः। स देवता वृद्ध इति।
यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात्स्यात्॥ ३४॥

उक्थ्यं कुर्वीत। यद्युक्थः स्यात्। अतिरात्रं कुर्वीत।
यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृद्धे। यो वै छन्दोभिरभिभवति। स
सः सुन्वतोर्भिभवति। संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह।
छन्दांसि वै संवेश उपवेशः। छन्दोभिरेवास्य
छन्दांस्यभिभवति। इष्टर्गो वा ऋत्विजामध्वर्युः॥ ३५॥

इष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽर्ष्टुः क्षीयते। प्राणापानौ मृत्योर्मा
पातमित्याह। प्राणापानयोरेव श्रयते। प्राणापानौ मा

माहासिष्टमित्याह। नैनं पुराऽऽयुषः प्राणापानौ जहितः।
आर्तिं वा एते नियन्ति। येषां दीक्षितानां प्रमीयते। तं
यदववर्जयुः। क्रूरकृतमिवैषां लोकः स्यात्। आहर दहेति
ब्रूयात्॥ ३६॥

तं दक्षिणतो वेद्यै निधाय। सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुयुः। इयं
वै सर्पतो राज्ञी। अस्या एवैनं परिददति। व्यृद्धं तदित्याहुः।
यत्स्तुतमननुशस्तमिति। होतां प्रथमः प्राचीनावीती
मार्जालीयं परीयात्। यामीरनुब्रुवन्। सर्पराज्ञीनां कीर्तयेत्।
उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति॥ ३७॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति। त्रयं
इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः परियन्ति।
षट्त्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं धुवते। अग्न आयूःषि
पवस इति प्रतिपदं कुर्वीरन्। रथन्तरसामैषां सोमः स्यात्।
आयुरेवात्मन्दधते। अथो पाप्मानमेव विजहतो यन्ति॥ ३८॥

अभिजित्ये पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्ब्रूयाल्लोकयोः परिददति कुर्वीरं स्त्रीणि च॥—————[६]

असुर्यं वा एतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति।
यस्य यूपो विरोहति। त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत। त्वष्टा वै
रूपाणामीशे। य एव रूपाणामीशे। सोऽस्मिन्पशून् वीर्यं
यच्छति। नास्मात्पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति। आर्तिं वा एते

नियन्ति। येषां दीक्षितानामग्निरुद्धायति॥३९॥

यदाहवनीयं उद्धायैत्। यत्तं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यदाहवनीयं उद्धायैत्। आग्नीध्रादुद्धरेत्।
यदाग्नीध्र उद्धायैत्। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यद्गार्हपत्य उद्धायैत्।
अत एव पुनर्मन्थेत्॥४०॥

अत्र वाव स निलयते। यत्र खलु वै निलीनमुत्तमं पश्यन्ति।
तदेनमिच्छन्ति। यस्माद्गारो रुद्धायैत्। तस्यारणीं कुर्यात्।
क्रुमुकमपि कुर्यात्। एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः। यत्क्रुमुकः।
प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयति। गार्हपत्यं मन्थति॥४१॥

गार्हपत्यो वा अग्रेयोनिः। स्वादेवैनं योनेर्जनयति।
नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। यस्य सोमं उपदस्येत्।
सुवर्णं हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्य। ऋजीषेऽन्यदाधूनुयात्।
जुहुयादन्यत्। सोममेवाभिषुणोति। सोमं जुहोति। सोमस्य
वा अभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदक्रामत्॥४२॥

तत्सुवर्णं हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णं हिरण्यं कुर्वन्ति।
प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीतं सोममपहरैयुः।
क्रीणीयादेव। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यस्य क्रीतमपहरैयुः।
आदारांश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयात्। गायत्री यं
सोममाहरत्। तस्य योऽंशुः पराऽपतत्॥४३॥

त आदारा अभवन्। इन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य वल्कः

परा॑ऽपतत्। तानि॑ फाल्गुनान्य॑भवन्। प॒शवो॑ वै फाल्गु॑नानि॑।
प॒शवः॑ सोमो॑ राजा॑। यदा॑दारा॑श्च॑ फाल्गु॑नानि॑ चाभिषु॑णोति॑।
सोम॑मे॒व राजा॑नम॒भिषु॑णोति॑। श्रु॒तेन॑ प्रातः सव॒ने श्री॑णीयात्।
द॒ध्ना म॒ध्यं दि॒ने॥४४॥

नी॒तमि॒श्रेण॑ तृतीयसव॒ने। अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमः॑ स्याद्रथन्त॒रसा॑मा।
य ए॒वत्वि॒जो वृ॒ताः स्युः। त ए॑नं याजयेयुः। एकां॑ गां
दक्षि॑णां दद्या॒त्तेभ्य॑ ए॒व। पुनः॑ सोमं॑ क्रीणीयात्। य॒ज्ञेनै॒व
तद्य॑ज्ञमिच्छति। सै॒व ततः॑ प्रायश्चित्तिः। सर्वा॑भ्यो वा ए॒ष
दे॒वता॑भ्यः सर्वे॑भ्यः पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मान॑मागुरते। यः स॒त्राया॑गुरते॑।
ए॒तावा॑न्खलु॒ वै पु॑रुषः। याव॑दस्य वि॒त्तम्। स॒र्ववे॑द॒सेन॑ यजेत।
सर्व॑पृष्ठोऽस्य॒ सोमः॑ स्यात्। सर्वा॑भ्य ए॒व दे॒वता॑भ्यः सर्वे॑भ्यः
पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मानं॑ निष्क्रीणीते॥४५॥

उद्धारयति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्पराऽपतन्मध्यन्दिन आगुरते पञ्च च॥—————[७]

पव॑मानः सुव॒र्जनः॑। प॒वित्रे॑ण विच॑र्षणिः। यः पो॒ता स पु॑नातु
मा। पु॒नन्तु॑ मा दे॒वज॑नाः। पु॒नन्तु॑ मन॑वो धि॒या। पु॒नन्तु॑ विश्वं
आ॒यवः॑। जा॒तवे॑दः प॒वित्र॑वत्। प॒वित्रे॑ण पु॒नाहि॑ मा। शु॒क्रेण॑
दे॒व दी॑द्यत्। अ॒ग्ने क्र॑त्वा॒ क्रतू॑ रनु॥४६॥

यत्ते॑ प॒वित्र॑म॒र्चिषि॑। अ॒ग्ने वि॑त॒तम॑न्तरा। ब्र॒ह्म ते॑न पुनीमहे।
उ॒भाभ्यां॑ दे॒व स॑वितः। प॒वित्रे॑ण स॒वेन॑ च। इ॒दं ब्र॒ह्म पु॑नीमहे।
वै॒श्वदे॒वी पु॑न॒ती दे॒व्यागा॑त्। यस्यै॑ ब॒ह्वीस्त॑नुवो वी॒तपृ॑ष्ठाः। तया॑

मदन्तः सध॒माद्येषु॑। व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्॥४७॥

वै॒श्वान॒रो र॒श्मिभि॑र्मा पुनातु। वातः प्रा॒णेने॑षि॒रो म॑यो॒भूः।
द्यावा॑पृथि॒वी प॑यसा पयो॑भिः। ऋ॒ताव॑री य॒ज्ञिये॑ मा पुनीताम्।
बृ॒हद्भिः॑ स॒वित॒स्तृभिः॑। व॒र्षिष्ठै॑र्दे॒व म॑न्म॒भिः। अ॒ग्ने दक्षैः॑ पुनाहि
मा। येन॑ दे॒वा अपु॑नत। येनाऽऽपो॑ दि॒व्यं क॑शः। तेन॑ दि॒व्येन॒
ब्र॒ह्म॑णा॥४८॥

इ॒दं ब्र॒ह्म पु॑नीमहे। यः पा॑वमा॒नीर॒ध्येति॑। ऋषि॑भिः स॒म्भृत॑ꣳ
रस॑म्। स॒र्वꣳ स पू॑तम॒श्जाति॑। स्व॒दितं॑ मा॒तरि॑श्व॒ना।
पा॒वमा॒नीर्यो अ॒ध्येति॑। ऋषि॑भिः स॒म्भृत॑ꣳ रस॑म्। तस्मै॒
स॒रस्व॑ती दु॒हे। क्षी॒रꣳ स॒र्पिर्मधू॑दकम्। पा॒वमा॒नीः
स्व॒स्त्यय॑नीः॥४९॥

सु॒दुघा॑ हि प॒यस्व॑तीः। ऋषि॑भिः स॒म्भृतो॑ रसः। ब्रा॒ह्म॒णेष्व॑मृतꣳ
हि॒तम्। पा॒वमा॒नीर्दि॑शन्तु नः। इ॒मं लो॑कमथो अ॒मुम्।
का॒मा॒न्त॒सम॑र्धयन्तु नः। दे॒वीर्दे॒वैः स॒माभृ॑ताः। पा॒वमा॒नीः
स्व॒स्त्यय॑नीः। सु॒दुघा॑ हि घृ॒तश्चु॑तः। ऋषि॑भिः स॒म्भृतो॑
रसः॥५०॥

ब्रा॒ह्म॒णेष्व॑मृतꣳ हि॒तम्। येन॑ दे॒वाः प॒वित्रे॑ण। आ॒त्मानं॑ पु॒नते॑
सदा॑। तेन॑ स॒हस्र॑धा॒रेण॑। पा॒वमा॒न्यः पु॑नन्तु मा। प्रा॒जाप॑त्यं
प॒वित्र॑म्। श॒तोद्या॑मꣳ हि॒र॒ण्य॑म्। तेन॑ ब्र॒ह्म॒विदो॑ व॒यम्। पू॑तं
ब्र॒ह्म पु॑नीमहे। इन्द्रः सु॒नी॒ती स॒ह मा॑ पुनातु। सोमः स्व॒स्त्या
वरु॑णः स॒मी॒च्या। य॒मो रा॒जा प्र॑मृ॒णाभिः॑ पुनातु मा। जा॒तवे॑दा

मोर्जयन्त्या पुनातु॥५१॥

अनुं रयीणां ब्रह्मणा स्वस्त्ययनीः सुदुघा हि घृतश्चतु ऋषिभिः सम्भृतो रसः पुनातु त्रीणि
च॥

[८]

प्रजा वै सत्रमासत तपस्तप्यमाना अजुह्वतीः। देवा
अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्तम-
जुहवुः। तेनार्धमास ऊर्जमवारुन्धत। तस्मादर्धमासे देवा
इज्यन्ते। पितरौऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्।
तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन मास्यूर्जमवारुन्धत।
तस्मान्मासि पितृभ्यः क्रियते। मनुष्या अपश्यञ्चमसं
घृतस्य पूर्णं स्वधाम्॥५२॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन द्वयीमूर्जमवारुन्धत।
तस्माद्विरहो मनुष्येभ्य उपह्रियते। प्रातश्च सायं च।
पशवोऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्त-
मजुहवुः। तेन त्रयीमूर्जमवारुन्धत। तस्मात्रिरहः पशवः
प्रेरते। प्रातः सङ्गवे सायम्। असुरा अपश्यञ्चमसं घृतस्य
पूर्णं स्वधाम्॥५३॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन संवत्सर ऊर्जमवारुन्धत।
ते देवा अमन्यन्त। अमी वा इदमभूवन्। यद्वयं स्म
इति। त एतानि चातुर्मास्यान्यपश्यन्। तानि निरवपन्।
तैरेवैषान्तामूर्जमवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥५४॥
यद्यजते। यामेव देवा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे।

यत्पितृभ्यः करोति। यामेव पितर ऊर्जमवारुन्धत।
तान्तेनावरुन्धे। यदावसथेऽन्नं हरन्ति। यामेव मनुष्या
ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यद्वक्षिणां ददाति॥५५॥

यामेव पशव ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यच्चातुर्मास्यैर्यजते।
यामेवासुरा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। भवत्यात्मना।
परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो वा एषा विक्रान्तिः।
यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिँल्लोके प्रत्यतिष्ठत्।
वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। साकमेधैरमुष्मिँल्लोके। एष ह
त्वावैतत्सर्वं भवति। य एवं विद्वाश्चातुर्मास्यैर्यजते॥५६॥

मनुष्या अपश्यश्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुगं अपश्यश्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुगं
ददात्यतिष्ठच्चत्वारि च॥ [९]

अग्निर्वाव संवत्सरः। आदित्यः परिवत्सरः। चन्द्रमा
इदावत्सरः। वायुरनुवत्सरः। यद्वैश्वदेवेन यजते। अग्निमेव
तत्संवत्सरमाप्नोति। तस्माद्वैश्वदेवेन यजमानः। संवत्सरीणां
स्वस्तिमाशास्तु इत्याशासीत। यद्वरुणप्रघासैर्यजते।
आदित्यमेव तत्परिवत्सरमाप्नोति॥५७॥

तस्माद्वरुणप्रघासैर्यजमानः। परिवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्तु
इत्याशासीत। यत्साकमेधैर्यजते। चन्द्रमसमेव तदिदावत्सर-
माप्नोति। तस्मात्साकमेधैर्यजमानः। इदावत्सरीणां
स्वस्तिमाशास्तु इत्याशासीत। यत्पितृयज्ञेन यजते। देवानेव

तदन्ववस्यति। अथवा अस्य वायुश्चानुवत्सरश्चाप्रीता-
वुच्छिष्येते। यच्छुनासीरीयेण यजते॥५८॥

वायुमेव तदनुवत्सरमाप्नोति। तस्माच्छुनासीरीयेण
यजमानः। अनुवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत।
संवत्सरं वा एष ईप्सतीत्याहुः। यश्चातुर्मास्यैर्यजत इति।
एष ह त्वै संवत्सरमाप्नोति। य एवं विद्वांश्चातुर्मास्यैर्यजते।
विश्वे देवाः समयजन्त। तैऽग्निमेवायजन्त। त एतं
लोकमजयन्॥५९॥

यस्मिन्नाग्निः। यद्वैश्वदेवेन यजते। एतमेव लोकं जयति।
यस्मिन्नाग्निः। अग्नेरेव सायुज्यमुपैति। यदा वैश्वदेवेन
यजते। अथ संवत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। यदा संवत्सरस्य
गृहपतिमाप्नोति। अथ सहस्रयाजिनमाप्नोति। यदा
सहस्रयाजिनमाप्नोति॥६०॥

अथ गृहमेधिनमाप्नोति। यदा गृहमेधिनमाप्नोति।
अथाग्निर्भवति। यदाग्निर्भवति। अथ गौर्भवति। एषा
वै वैश्वदेवस्य मात्रा। एतद्वा एतेषामवमम्। अतोतो वा
उत्तराणि श्रेयांसि भवन्ति। यद्विश्वे देवाः समयजन्त।
तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासैर्यजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैर्यजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव

सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासै-
रयजत। तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो
राजा छन्दांसि साकमेधैरयजत॥६२॥

स एतं लोकमजयत्। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति।
यत्साकमेधैरयजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिंश्चन्द्रमा
विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै
चन्द्रमाः। एष ह त्वे साक्षात्सोमं भक्षयति। य एवं
विद्वान्त्साकमेधैरयजते। यत्सोमश्च राजा छन्दांसि च
समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानां साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं
पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। त एतं लोकमजयन्। यस्मिन्नृतवः।
यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नृतवः।
ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं
पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमं देवं त्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै
ता अप्रथन्त। य एवं विद्वांस्त्र्यम्बकैरयजते। प्रथते प्रजयां
पशुभिः। अथ वायुः परमेष्ठिनं शुनासीरीयेणायजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः। यच्छुनासीरीयेण यजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्वायुः॥६५॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्र
चातुर्मास्ययाजी मीयता (३) न प्रमीयता (३) इति।

जीवन्वा ए॒ष ऋ॒तून॒प्येति॑। यदि॑ व॒सन्ता॑ प्र॒मीय॑ते। व॒सन्तो
 भ॑वति। यदि॑ ग्री॒ष्मे ग्री॒ष्मः। यदि॑ व॒रुषा॑सु व॒रुषाः॑। यदि॑ श॒रदि॑
 श॒रत्। यदि॑ हेम॑न् हेम॒न्तः। ऋ॒तुर्भू॒त्वा सं॑वत्स॒रम॒प्येति॑।
 सं॑वत्स॒रः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ति॒र्वावैषः॑॥६६॥

परिवत्सरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन्त्सहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्व९ सांकमेधैरयजत
 समेधन्त पितृयज्ञत्वं जयति यस्मिन्वायुरहेमन्तस्त्रीणि च॥—————[१०]

उ॒भये॑ यु॒व९ सु॒राम॑मुद॒स्थान्नि॒ वै यस्य॑ प्रातः स॒वन् एकै॑कोऽसु॒र्यं प॑व॒मानः प्र॒जा वै
 स॒त्रमा॑सता॒ग्निर्वा॑व सं॒वत्स॒रो द॑श॥१०॥

उ॒भये॑ वा उद॒स्थात्स॒र्वाभि॑र्मध्य॒तोऽत्र॒ वाव॑ ब्रा॒ह्मणे॑ष्वथं गृहमे॒धिन॑९ षट्॒र्थाष्टिः॑॥६६॥

उ॒भये॑ वा वैषः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः ॥

अग्नेः कृत्तिकाः। शुक्रं परस्ताज्ज्योतिरवस्तात्। प्रजापते रोहिणी। आपः परस्तादोषधयोऽवस्तात्। सोमस्येन्वका विततानि। परस्ताद्वयन्तोऽवस्तात्। रुद्रस्य बाहू। मृगयवः परस्ताद्विक्षारोऽवस्तात्। अदित्यै पुनर्वसू। वातः परस्तादार्द्रमवस्तात्॥१॥

बृहस्पतेस्तिष्यः। जुह्वतः परस्ताद्यजमाना अवस्तात्। सर्पाणामाश्रेषाः। अभ्यागच्छन्तः परस्तादभ्यानृत्यन्तोऽवस्तात्। पितृणां मघाः। रुदन्तः परस्तादपभ्रंशोऽवस्तात्। अर्यम्णः पूर्वे फल्गुनी। जाया परस्तादृषभोऽवस्तात्। भगस्योत्तरे। बृहत्तवः परस्ताद्वहमाना अवस्तात्॥२॥

देवस्य सवितुरहस्तः। प्रसवः परस्तात्सनिर्वस्तात्। इन्द्रस्य चित्रा। ऋतं परस्तात्सत्यमवस्तात्। वायोर्निष्ठा व्रततिः। परस्तादसिद्धिरवस्तात्। इन्द्राग्नियोर्विशाखे। युगानि परस्तात्कृषमाणा अवस्तात्। मित्रस्यानूराधाः। अभ्यारोहत्परस्तादभ्यारूढमवस्तात्॥३॥

इन्द्रस्य रोहिणी। शृणत्परस्तात्प्रतिशृणदवस्तात्। निर्ऋत्यै मूलवर्हणी। प्रतिभञ्जन्तः परस्तात्प्रतिशृणन्तोऽवस्तात्। अपां पूर्वा अषाढाः। वर्चः परस्तात्समितिरवस्तात्। विश्वेषां देवानामुत्तराः। अभिजयत्परस्तादभिजितमवस्तात्। विष्णोः

श्रो॒णा पृ॒च्छमा॑नाः। प॒रस्ता॒त्पन्था॑ अवस्ता॑त्॥४॥

वसू॑ना॒ऽश्रु॑ वि॒ष्टाः। भू॒तं प॒रस्ता॒द्भूति॑रवस्ता॑त्। इन्द्र॑स्य
श॒तभि॑षक्। वि॒श्वव्य॑चाः प॒रस्ता॑द्वि॒श्वक्षि॑तिरवस्ता॑त्।
अ॒जस्यै॑कप॒दः पूर्वे॑ प्रो॒ष्ठप॒दाः। वैश्वान॑रं प॒रस्ता॑द्वैश्व॒वस॒वम॒-
वस्ता॑त्। अहे॑र्बु॒ध्रिय॒स्योत्त॑रे। अ॒भिषि॑ञ्चन्तः प॒रस्ता॑दभि॒-
षु॒ण्वन्तो॒ऽवस्ता॑त्। पू॒ष्णो रे॒वती॑। गा॒वं प॒रस्ता॑द्वत्सा
अ॒वस्ता॑त्। अ॒श्विनो॑रश्व॒युजौ॑। ग्रामः॑ प॒रस्ता॑त्सेना॒ऽवस्ता॑त्।
य॒मस्या॑प॒भर॑णीः। अ॒प॒कर्ष॑न्तः प॒रस्ता॑दप॒वह॑न्तो॒ऽवस्ता॑त्।
पूर्णा॑ प॒श्चाद्य॑त्ते दे॒वा अ॒दधुः॑॥५॥

आर्द्रमवस्ताद्वहमाना अवस्तादभ्यारूढमवस्तात्पन्था अवस्ताद्वत्सा अवस्तात्पञ्च च॥—[१]

यत्पु॒ण्यं नक्ष॑त्रम्। तद्वद्वु॑र्वीतोपव्युषम्। य॒दा वै सूर्य॑ उ॒देति॑।
अथ॑ नक्ष॑त्रं नैति॑। याव॑न्ति तत्र॒ सूर्यो॑ गच्छे॑त्। यत्र॑ जघ॒न्यं
पश्ये॑त्। ताव॑न्ति कुर्वीत यत्का॒री स्या॑त्। पु॒ण्या॒ह ए॒व कु॑रुते।
ए॒व५ ह॒ वै य॒ज्ञेषु॑ च श॒तद्यु॑म्नं च मा॒त्स्यो नि॑रवसाय॒यां
च॑कार॥६॥

यो वै न॑क्ष॒त्रिय॑ प्र॒जाप॑तिं वेद॑। उ॒भयो॑रेनं लो॒कयो॑र्विदुः। हस्त॑
ए॒वास्य॒ हस्तः॑। चि॒त्रा शि॑रः। नि॒ष्ट्या हृ॑दयम्। ऊ॒रू वि॑शा॒खे।
प्र॒ति॒ष्ठाऽनू॑रा॒धाः। ए॒ष वै न॑क्ष॒त्रियः॑ प्र॒जाप॑तिः। य ए॒वं वेद॑।
उ॒भयो॑रेनं लो॒कयो॑र्विदुः॥७॥

अ॒स्मि॒श्चामु॒ष्मि॒श्च। यां का॒मये॑त दु॒हित॑रं प्रि॒या

स्यादिति। तां निष्ठायां दद्यात्। प्रियैव भवति। नेव तु पुनरागच्छति। अभिजिन्नाम् नक्षत्रम्। उपरिष्ठादष्टाढानाम्। अवस्ताच्छ्रोणायै। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवास्तस्मिन्नक्षत्रेऽभ्यजयन्॥८॥

यदभ्यजयन्। तदभिजितोऽभिजित्वम्। यं कामयेतानप-
ज्यं जयेदिति। तमेतस्मिन्नक्षत्रे यातयेत्। अनपज्यमेव
जयति। पापपराजितमिव तु। प्रजापतिः पशूनसृजत।
ते नक्षत्रं नक्षत्रमुपातिष्ठन्त। ते समावन्त एवाभवन्। ते
रेवतीमुपातिष्ठन्त॥९॥

ते रेवत्यां प्राभवन्। तस्माद्रेवत्यां पशूनां कुर्वीत।
यत्किं चार्वाचीन्५ सोमात्। प्रैव भवन्ति। सुलिलं वा
इदमन्तरासीत्। यदतरन्। तत्तारकाणां तारकत्वम्। यो
वा इह यजते। अमुं स लोकं नक्षते। तन्नक्षत्राणां
नक्षत्रत्वम्॥१०॥

देवगृहा वै नक्षत्राणि। य एवं वेद। गृह्यैव भवति।
यानि वा इमानि पृथिव्याश्चित्राणि। तानि नक्षत्राणि।
तस्मादश्लीलनामश्चित्रे। नावस्येन्न यजेत। यथा पापाहे
कुरुते। तादृगेव तत्। देवनक्षत्राणि वा अन्यानि॥११॥

यमनक्षत्राण्यन्यानि। कृत्तिकाः प्रथमम्। विशाखे उत्तमम्।
तानि देवनक्षत्राणि। अनूराधाः प्रथमम्। अपभरणीरुत्तमम्।
तानि यमनक्षत्राणि। यानि देवनक्षत्राणि। तानि दक्षिणेन

परि॑यन्ति। यानि॑ यमनक्ष॒त्राणि॑॥१२॥

तान्युत्त॑रेण। अन्वे॑षामरा॒त्स्मेति॑। तद॑नूरा॒धाः। ज्ये॒ष्ठमे॑षाम-
वधि॒ष्मेति॑। तज्ये॑ष्ठ॒घ्नी। मूल॑मेषामवृक्षा॒मेति॑। तन्मूल॑वर्ह॒णी।
यन्नास॑हन्त। तद॑षा॒ढाः। यद॑श्लो॒णत्॥१३॥

तच्छ्रो॒णा। यद॑शृ॒णोत्। तच्छ्र॑वि॒ष्टाः। यच्छ्र॑तमभिषज्यन्।
तच्छ्र॑तमिषक्। प्रो॒ष्ठप॑देषूदयच्छन्त। रे॒वत्या॑मरवन्त।
अ॒श्वयु॑जोरयुञ्जत। अ॒प॒भर॑णीष्वपावहन्। तानि॒ वा ए॒तानि॑
यमनक्ष॒त्राणि॑। यान्ये॒व दै॑वनक्ष॒त्राणि॑। तेषु॑ कुर्वीत यत्का॒री
स्यात्। पु॒ण्या॒ह ए॒व कुरु॑ते॥१४॥

च॒का॒रे॒वं वेदो॑भयोरेनं लो॒कयो॑र्विदुरजयत्रेवतीमुपातिष्ठन्त नक्षत्रत्वमन्यानि यानि यमनक्षत्राण्यश्लोणद्यम-
नक्षत्राणि त्रीणि च॥

[२]

दे॒वस्य॑ स॒वि॒तुः प्रा॒तः प्र॑स॒वः प्रा॒णः। वरु॑णस्य
सा॒यमा॑स॒वोऽपानः॑। यत्प्र॑ती॒चीनं॑ प्रा॒तस्त॑नात्। प्रा॒चीनं॑
सङ्ग॑वात्। ततो॑ दे॒वा अ॑ग्नि॒ष्टोमं॑ निर॑मिमत। तत्तदा॑त्तवी॒र्यं
निर्मा॑र्गः। मि॒त्रस्य॑ सङ्ग॑वः। तत्पु॑ण्यं तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॑त्तर्हि
प॒शवः॑ स॒माय॑न्ति। यत्प्र॑ती॒चीनं॑ सङ्ग॑वात्॥१५॥

प्रा॒चीनं॑ म॒ध्यं दि॑नात्। ततो॑ दे॒वा उ॒क्थ्यं॑ निर॑मिमत।
तत्तदा॑त्तवी॒र्यं निर्मा॑र्गः। बृह॒स्पते॑र्म॒ध्यं दि॑नः। तत्पु॑ण्यं
तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॑त्तर्हि ते॒क्ष्णि॑ष्ठं तपति। यत्प्र॑ती॒चीनं॑ म॒ध्यं
दि॑नात्। प्रा॒चीनं॑मपरा॒ह्णात्। ततो॑ दे॒वाः षोड॑शिनं निर॑मिमत।

तत्तदात्तवीर्यं निर्मार्गः॥१६॥

भग॑स्यापरा॒हः। तत्पु॑ण्यं तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॑दपरा॒ह्णे कु॑मा॒र्यो
भग॑मिच्छ॒मानाश्चर॑न्ति। यत्प्र॑ती॒चीन॑मपरा॒ह्णात्। प्रा॒चीन॑
सा॒यात्। ततो॑ दे॒वा अ॑तिरा॒त्रं निर॑मिमत्। तत्तदात्त॑वीर्यं
निर्मा॑र्गः। वरु॑णस्य सा॒यम्। तत्पु॑ण्यं तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॑त्तर्हि
नानृ॑तं वदेत्॥१७॥

ब्रा॒ह्म॒णो वा अ॑ष्टावि॒ंशो नक्ष॑त्राणाम्। स॒मा॒नस्या॒हः पञ्च॑
पु॒ण्यानि॑ नक्ष॑त्राणि। च॒त्वार्य॑श्ची॒लानि॑। तानि॑ न॒व। यच्च॑
पर॒स्तान्नक्ष॑त्राणां यच्चा॒वस्ता॑त्। तान्येका॑दश। ब्रा॒ह्म॒णो
द्वा॑दशः। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सं॑वत्स॒रं व्र॑तं चर॑ति। सं॒वत्स॒रेणै॒वास्य॑
व्र॑तं गु॒प्तं भ॑वति। स॒मा॒नस्या॒हः पञ्च॑ पु॒ण्यानि॑ नक्ष॑त्राणि।
च॒त्वार्य॑श्ची॒लानि॑। तानि॑ न॒व। आ॒ग्नेयी॑ रात्रिः। ऐ॒न्द्रम॑हः।
तान्येका॑दश। आ॒दित्यो॑ द्वा॑दशः। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सं॑वत्स॒रं व्र॑तं
चर॑ति। सं॒वत्स॒रेणै॒वास्य॑ व्र॑तं गु॒प्तं भ॑वति॥१८॥

सङ्ग॒वा॒र्थोऽंशि॑न् निर्मिमत् तत्तदात्तवीर्यं निर्मा॑र्गो वंदे॒द्भवति॑ स॒मा॒नस्या॒हः पञ्च॑ पु॒ण्यानि॑
नक्ष॑त्राण्यष्टौ च॥ _____[३]

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। कति॑ पात्रा॑णि य॒ज्ञं व॑हन्तीति।
त्रयो॑द॒शेति॑ ब्रूयात्। स यद्व॑यात्। कस्तानि॑ निर॑मिमी॒तेति॑।
प्र॒जाप॑तिरिति॑ ब्रूयात्। स यद्व॑यात्। कुत॑स्तानि॑
निर॑मिमी॒तेति॑। आ॒त्मन् इति॑। प्रा॒णापा॒नाभ्या॑मे॒वोपा॑-

श्वन्तर्यामौ निरमिमीत॥१९॥

व्या॒नादु॑पा॒शुस॑र्व॒नम् । वा॒च ऐ॑न्द्रवा॒यव॑म् । द॒क्ष॒ऋ॒तुभ्या॑
मै॒त्रावरु॑णम् । श्रो॒त्रादा॑श्वि॒नम् । चक्षु॑षः शु॒क्राम॒न्थिनौ॑ । आ॒त्मन॑
आग्र॒यण॑म् । अङ्गे॑भ्य उ॒क्थ्य॑म् । आ॒युषो॑ ध्रु॒वम् । प्र॒तिष्ठा॑या
ऋ॒तुपा॒त्रे । य॒ज्ञं वा॒व तं प्र॒जाप॑तिर्निरमिमीत । स निर्मि॑तो
नाद्वि॑यत् सम॑ह्वीयत् । स ए॒तान्प्र॒जाप॑तिरपिवा॒पान॑पश्यत् ।
तां निर॑वपत् । तैर्वै स य॒ज्ञम॑प्यवपत् । यदपिवा॒पा भ॑वन्ति ।
य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्या असं॑ह्वयाय॥२०॥

उपा॒शुश्वन्तर्या॑मौ निरमिमीतामिमीत् षट्॥ [४]

ऋ॒तमे॒व पर॑मे॒ष्ठि । ऋ॒तं ना॒त्येति॑ किञ्च॒न । ऋ॒ते सं॑मु॒द्र
आ॒हि॒तः । ऋ॒ते भू॑मि॒रिय॑श्चि॒ता । अ॒ग्नि॒स्तिग्मे॑न॒ शो॒चिषा॑ ।
तप॑ आ॒क्रान्त॑मु॒ष्णिहा॑ । शि॒रस्त॑प॒स्याहि॑तम् । वै॒श्वान॑रस्य
तेज॑सा । ऋ॒तेना॑स्य॒ नि वर्त॑ये । स॒त्येन॑ परि॒ वर्त॑ये ।
तप॑सा॒ऽस्यानु॑ वर्तये । शि॒वेना॒स्योप॑ वर्तये । श॒ग्मेना॑स्याभि
वर्त॑ये । तद्व॒तं तत्स॒त्यम् । तद्व॒तं तच्छ॑केयम् । तेन॑ श॒केयं॑ तेन॑
रा॒ध्यास॑म्॥२१॥

यद्ध॒र्मः पर्य॑वर्तयत् । अन्ता॑न्पृथि॒व्या दि॒वः । अ॒ग्निरी॑शान्
ओज॑सा । वरु॑णो धी॒तिभिः॑ स॒ह । इन्द्रो॑ म॒रुद्भिः॑ सखि॑भिः
स॒ह । अ॒ग्नि॒स्तिग्मे॑न॒ शो॒चिषा॑ । तप॑ आ॒क्रान्त॑मु॒ष्णिहा॑ ।
शि॒रस्त॑प॒स्याहि॑तम् । वै॒श्वान॑रस्य॒ तेज॑सा । ऋ॒तेना॑स्य॒ नि वर्त॑ये । स॒त्येन॑ परि॒ वर्त॑ये । तप॑सा॒ऽस्यानु॑ वर्तये ।

शिवेनास्योपं वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्।
तद्वृतं तच्छ्रुकेयम्। तेन शकेयं तेन राध्यासम्॥२२॥

यो अस्याः पृथिव्यास्त्वचि। निवर्तयत्योषधीः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः
सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।
शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
शिवेनास्योपं वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्।
तद्वृतं तच्छ्रुकेयम्। तेन शकेयं तेन राध्यासम्॥२३॥

एकं मासमुदसृजत्। परमेष्ठी प्रजाभ्यः। तेनाभ्यो मह
आवहत्। अमृतं मर्त्याभ्यः। प्रजामनु प्र जायसे। तदु ते
मर्त्यामृतम्। येन मासा अर्धमासाः। ऋतवः परिवत्सराः।
येन ते ते प्रजापते। ईजानस्य न्यवर्तयन्। तेनाहमस्य
ब्रह्मणा। निवर्तयामि जीवसे। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योपं वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्। तद्वृतं तच्छ्रुकेयम्। तेन शकेयं तेन
राध्यासम्॥२४॥

परिवर्तये सहाभिवर्तय उष्णिहा राध्यासं न्यवर्तयन्नुपवर्तये चत्वारि च। (ऋतमेव षोडश। यद्धर्मो

यो अस्याः सप्तदशसप्तदश। एकं मासं चतुर्विंशतिः)॥ [५]

दे॒वा वै यद्य॒ज्ञेऽकुर्व॑त। तद॒सुरा॑ अकुर्व॑त। तेऽसुरा॑ ऊ॒र्ध्वं
पृ॒ष्ठेभ्यो॑ नाप॑श्यन्। ते केशा॒नग्रे॑ऽवप॑न्त। अथ॒ श्मश्रू॑णि।
अथो॑पप॒क्षौ। तत॑स्तेऽवा॑श्च आ॒यन्। परा॑ऽभवन्। यस्यै॒वं
वप॑न्ति। अवा॑डेति॥२५॥

अथो॑ परै॒व भ॑वति। अथ॑ दे॒वा ऊ॒र्ध्वं पृ॒ष्ठेभ्यो॑ऽपश्यन्।
त उ॑पप॒क्षावग्रे॑ऽवप॑न्त। अथ॒ श्मश्रू॑णि। अथ॒ केशा॑न्।
तत॑स्तेऽभवन्। सुव॑र्गं लो॒कमा॑यन्। यस्यै॒वं वप॑न्ति।
भव॑त्या॒त्मना॑। अथो॑ सुव॑र्गं लो॒कमे॑ति॥२६॥

अथै॒तन्मनु॑र्व॒त्रे मि॑थुनम॑पश्यत्। स श्मश्रू॑ण्यग्रे॑ऽवप॑त।
अथो॑पप॒क्षौ। अथ॒ केशा॑न्। ततो॒ वै स प्रा॑जाय॑त प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑। यस्यै॒वं वप॑न्ति। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॑यते।
दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आ॒सन्। ते सं॑वत्स॒रे व्याय॑च्छन्त।
ता॒न्दे॒वाश्चा॑तुर्मा॒स्यैरे॒वाभि॑ प्रायु॑ञ्जत॥२७॥

वै॒श्वदे॒वेन॑ च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒तेन्द्रा॑रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑ नि
चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च। व॒रुण॑प्र॒घासै॑श्चतुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒त
व॒रुण॑रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑ नि चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च।
सा॒कमे॒धैश्च॑तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒त सोम॑रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑
नि चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च। या सं॑वत्स॒र उ॑पजी॒वाऽऽसी॑त्।
तामे॑षामवृ॑ञ्जत। ततो॑ दे॒वा अ॑भवन्। परा॑ऽसुराः॥२८॥

य ए॒वं वि॒द्वाश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्य॑ज॑ते। भ्रातृ॑व्यस्यै॒व मा॒सो वृ॑त्का।

शी॒र्षं नि च॑ वर्तय॑ते परि॑ च। यैषा संवत्स॑र उ॑पजी॒वा।
 वृ॒द्धे तां भ्रातृ॑व्यस्य। क्षु॒धाऽस्य॑ भ्रातृ॑व्यः परा॑ भवति।
 लो॒हिता॒य॒सेन॑ नि वर्तयते। यद्वा इ॒माम॑ग्नि॒र॒ऋता॑वाग॑ते
 निव॑र्तयति। ए॒तदे॒वैना॑रू॒पं कृ॒त्वा निव॑र्तयति। सा ततः
 श्व॒श्वो भूय॑सी भव॑न्त्येति॥२९॥

प्र जा॑यते। य एवं वि॒द्वाल्लो॑हिता॒य॒सेन॑ निव॑र्तयते। ए॒तदे॒व रू॒पं
 कृ॒त्वा नि वर्त॑यते। स ततः श्व॒श्वो भूया॑न्भव॑न्नेति। प्रैव जा॑यते।
 त्रे॒ण्या श॑ल॒ल्या नि वर्त॑येत। त्रीणि॑ त्रीणि॑ वै दे॒वाना॑मृ॒द्धानि॑।
 त्रीणि॑ छ॒न्दा॑र॒सि। त्रीणि॑ स॒र्वना॑नि। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः॥३०॥

ऋ॒ध्यामे॒व तद्वी॑र्य ए॒षु लो॒केषु॑ प्रति॑ तिष्ठति। यच्चा॑तुर्मा॒स्यया॒ज्या॑त्मनो॒
 नाव॑द्येत्। दे॒वेभ्य॑ आ॒वृ॒श्येत्। च॒तृषु॑ च॒तृषु॑ मा॒सेषु॑ नि वर्त॑येत।
 प॒रोक्ष॑मे॒व तद्दे॒वेभ्य॑ आ॒त्मनो॑ऽव॒द्यत्य॑ना॒व्रस्का॑य। दे॒वानां॑ वा
 ए॒ष आनी॑तः। यश्चा॑तुर्मा॒स्यया॒जी। य एवं वि॒द्वान्नि च॑ वर्तय॑ते
 परि॑ च। दे॒वता॑ ए॒वाप्ये॑ति। नास्य॑ रु॒द्रः प्र॒जां प॒शून्भि॑
 म॑न्यते॥३१॥

ए॒त्येत्य॑यु॒ञ्जता॑सुरा एति॑ लो॒का म॑न्यते॥ [६]

आयु॑षः प्रा॒णर॑ सन्त॑नु। प्रा॒णाद॑पा॒नर॑ सन्त॑नु। अ॒पा॒ना॒द्वा॒नर॑
 सन्त॑नु। व्या॒नाच्चक्षुः॑ सन्त॑नु। चक्षु॑षः श्रोत्र॑र॒ सन्त॑नु।
 श्रोत्रा॑न्मनः सन्त॑नु। मन॑सो वाच॑र॒ सन्त॑नु। वा॒च आ॒त्मान॑र॒
 सन्त॑नु। आ॒त्मनः॑ पृथि॒वीर॑ सन्त॑नु। पृथि॒व्या अ॒न्तरि॑क्ष॒र॑
 सन्त॑नु। अ॒न्तरि॑क्षा॒द्वि॒वर॑ सन्त॑नु। दि॒वः सु॒वः सन्त॑नु॥३२॥

अन्तरिक्षं सन्तानु द्वे च॥ [७]

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कृतः। जघान
नवतीर्नवा। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितम्।
तद्विदच्छर्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यम्।
इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्राथिनो बृहत्॥ ३३॥

इन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत। इन्द्र इद्धर्योः सचा।
सम्मिश्र आवचो युजा। इन्द्रो वज्री हिरण्ययः। इन्द्रो दीर्घाय
चक्षसे। आ सूर्यं रोहयद्विवि। वि गोभिरद्रिमैरयत्। इन्द्र
वाजेषु नो अवा। सहस्रप्रधनेषु च॥ ३४॥

उग्र उग्राभिरूतिभिः। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। इन्द्रः स दामने कृतः।
ओजिष्ठः स बलं हितः। द्युम्नी श्लोकी स सौम्यः। गिरा वज्रो
न सम्भृतः। सबलो अनपच्युतः। ववक्षुरुग्रो अस्तृतः॥ ३५॥

बृहचास्तृतः॥ [८]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स प्रजापतिरिन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रमप
न्यधत्त। नेदेनमसुरा बलीयांसोऽहनन्निति। प्रह्लादो ह वै
कायाधवः। विरोचनं स्वं पुत्रमप न्यधत्त। नेदेनं देवा
अहनन्निति। ते देवाः प्रजापतिमुपसमेत्योचुः। नाराजकस्य
युद्धमस्ति। इन्द्रमन्विच्छामेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छन्॥ ३६॥

तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दन्। तमिष्टिभिरन्वैच्छन्। तमिष्टिभिरन्वविन्द

तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टयु
इत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तस्मा
एतमाग्नावैष्णवमेकादशकपालं दीक्षणीयं निरवपन्।
तदपद्रुत्यातन्वत। तान्पत्नीसंयोजान्तु उपानयन्॥३७॥

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। ते प्रायणीयमभि समारोहन्।
तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छुय्वन्तु उपानयन्। ते तदन्तमेव
कृत्वोदद्रवन्। त आतिथ्यमभि समारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत।
तानिडान्तु उपानयन्। ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेता
एतदन्ता इष्टयः सन्तिष्ठन्ते॥३८॥

एव९ हि देवा अकुर्वत। इति देवा अकुर्वत। इत्यु वै मनुष्याः
कुर्वते। ते देवा ऊचुः। यद्वा इदमुच्चैर्यज्ञेन चराम। तन्नोऽसुराः
पाप्माऽनुविन्दन्ति। उपा९शूपसदा चराम। तथा नोऽसुराः
पाप्मा नानुवेत्स्यन्तीति। त उपा९शूपसदमतन्वत। तिस्र एव
सामिधेनीरनूच्य॥३९॥

स्रुवेणाधारमाधार्य। तिस्रः पराचीराहुतीरहुत्वा। स्रुवेणोपसदं
जुह्वां चक्रुः। उग्रं वचो अपावधीन्त्वेपं वचो अपावधी९
स्वाहेति। अशनयापिपासे ह वा उग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यं
च त्वेषं वचः। एत९ ह वाव तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं
देवा अपजघ्निरे। तथो एवैतदेवंविद्यजमानः। तिस्र एव
सामिधेनीरनूच्य। स्रुवेणाधारमाधार्य॥४०॥

तिस्रः पराचीराहुतीरहुत्वा। स्रुवेणोपसदं जुहोति। उग्रं वचो
 अपावधीन्त्वेषं वचो अपावधीः स्वाहेति। अशनयापिपासे
 ह वा उग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यं च त्वेषं वचः। एतमेव
 तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं यजमानोऽपि हते। तेऽभिनीयेवाहः
 पशुमाऽलभन्त। अहं एव तद्देवा अवर्ति पाप्मानं
 मृत्युमपजघ्निरे। तेनाभिनीयेव रात्रेः प्राचरन्। रात्रिया एव
 तद्देवा अवर्ति पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे॥४१॥

तस्मादभिनीयेवाहः पशुमा लभेत। अहं एव तद्यजमानोऽवर्ति
 पाप्मानं भ्रातृव्यानपं नुदते। तेनाभिनीयेव रात्रेः प्रचरेत्।
 रात्रिया एव तद्यजमानोऽवर्ति पाप्मानं भ्रातृव्यानपं नुदते।
 स एष उपवसथीयेऽहन्दिदेवत्यः पशुरा लभ्यते। द्वयं वा
 अस्मिँल्लोके यजमानः। अस्थिं च मांसं च। अस्थिं चैव
 तेन मांसं च यजमानः सः स्फुरते। ता वा एताः पञ्च
 देवताः। अग्नीषोमावग्निर्मित्रावरुणौ॥४२॥

पञ्चपञ्ची वै यजमानः। त्वङ्मांसं स्नावाऽस्थिं मज्जा।
 एतमेव तत्पञ्चधाविहितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्चति।
 भेषजतायै निर्वरुणत्वाय। तं सप्तभिश्छन्दाभिः प्रातरह्वयन्।
 तस्मात्सप्त चतुरुत्तराणि छन्दांसि प्रातरनुवाकेऽनूच्यन्ते।
 तमेतयोपसमेत्योपासीदन्। उपास्मै गायता नर इति।
 तस्मादेतयो बहिष्पवमान उपसद्यः॥४३॥

ऐच्छन्ननयः स्तिष्ठन्तेऽनूच्यन्त्यं स्रुवेणाधारमाधार्य रात्रिया एव तद्देवा अवर्ति पाप्मानं

मृत्युमपञ्जघ्निरे मित्रावरुणौ नवं च (देवा यजमानो देवा देवा यजमानो यजमानः प्राचरं
प्रचरेदालभन्तालभेत मृत्युमपञ्जघ्निरे भ्रातृव्यान्॥)॥ [९]

स संमुद्र उत्तरतः प्राज्वलद्भूम्यन्तेन। एष वाव स संमुद्रः।
यच्चात्वालः। एष उवेव स भूम्यन्तः। यद्वेद्यन्तः। तदेतत्रिशलं
त्रिपूरुषम्। तस्मात्तं त्रिवितुस्तं खनन्ति। स सुवर्णरजताभ्यां
कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्। तं यदस्या अध्यजनयन्।
तस्मादादित्यः॥४४॥

अथ यत्सुवर्णरजताभ्यां कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्।
साऽस्य कौशिकता। तं त्रिवृताऽभि प्रास्तुवत। तं
त्रिवृताऽददत। तं त्रिवृताऽहरन्। यावती त्रिवृतो मात्रा।
तं पञ्चदशेनाभि प्रास्तुवत। तं पञ्चदशेनाददत। तं
पञ्चदशेनाहरन्। यावती पञ्चदशस्य मात्रा॥४५॥

त९ सप्तदशेनाभि प्रास्तुवत। त९ सप्तदशेनाददत।
त९ सप्तदशेनाहरन्। यावती सप्तदशस्य मात्रा। तस्य
सप्तदशेन ह्रियमाणस्य तेजो हरौऽपतत्। तमेकविंशेनाभि
प्रास्तुवत। तमेकविंशेनाददत। तमेकविंशेनाहरन्।
यावत्येकविंशस्य मात्रा। ते यत्रिवृतां स्तुवते॥४६॥

त्रिवृतैव तद्यजमानमाददते। तं त्रिवृतैव हरन्ति। यावती
त्रिवृतो मात्रा। अग्निर्वै त्रिवृत्। यावद्वा अग्नेर्दहतो धूम
उदेत्यानु व्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा। अग्नेरेवैनं तत्।
मात्रा९ सायुज्य९ सलोकता गमयन्ति। अथ यत्पञ्चदशेन

स्तुवते॑। पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते॥४७॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा॑। चन्द्रमा
वै पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते॑। पञ्चदश्यामापूर्यते॑।
चन्द्रमस एवैनं तत्। मात्रा॑ सायुज्यं सलोकतां गमयन्ति।
अथ यत्सप्तदशेन॑ स्तुवते॑। सप्तदशेनैव तद्यजमानमाददते।
तं सप्तदशेनैव हरन्ति॥४८॥

यावती सप्तदशस्य मात्रा॑। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतेरेवैनं
तत्। मात्रा॑ सायुज्यं सलोकतां गमयन्ति। अथ
यदेकविंशेन॑ स्तुवते॑। एकविंशेनैव तद्यजमानमाददते।
तमेकविंशेनैव हरन्ति। यावत्येकविंशस्य मात्रा॑। असौ
वा आदित्य एकविंशः। आदित्यस्यैवैनं तत्॥४९॥

मात्रा॑ सायुज्यं सलोकतां गमयन्ति। ते कुशयौ॑।
व्यघ्नन्। ते अहोरात्रे अभवताम्। अहरेव सुवर्णाभवत्।
रज्जता रात्रिः। स यदादित्य उदेति॑। एतामेव तत्सुवर्णां
कुशीमनु समेति॑। अथ यदस्तमेति॑। एतामेव तद्रज्जतां
कुशीमनुसंविशति॑। प्रह्लादो ह वै कायाध्रुवः। विरोचनं
स्वं पुत्रमुदास्यत्। स प्रदरोऽभवत्। तस्मात्प्रदरादुदकं
नाचामेत्॥५०॥

आदित्यः पञ्चदशस्य मात्रां स्तुवते पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते सप्तदशेनैव हरन्त्यादित्यस्यैवैनं
तद्विंशति चत्वारि च॥

ये वै चत्वारः स्तोमाः। कृतं तत्। अथ ये पञ्च। कलिः
सः। तस्माच्चतुष्टोमः। तच्चतुष्टोमस्य चतुष्टोमत्वम्। तदाहुः।
कृतमानि तानि ज्योतींषि। य एतस्य स्तोमा इति।
त्रिवृत्पञ्चदशः सप्तदश एकविंशः॥५१॥

एतानि वाव तानि ज्योतींषि। य एतस्य स्तोमाः।
सोऽब्रवीत्। सप्तदशेन हियमाणो व्यलेशिषि। भिषज्यत
मेति। तमश्विनौ धानाभिरभिषज्यताम्। पूषा कर्मभेण।
भारती परिवापेण। मित्रावरुणौ पयस्यया। तदाहुः॥५२॥

यदश्विभ्यां धानाः। पूष्णः कर्मभः। भारत्यै परिवापः।
मित्रावरुणयोः पयस्याऽथ। कस्मादेतेषां हविषामिन्द्रमेव
यजन्तीति। एता ह्येनं देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भि-
रभिषज्यंस्तस्मादिति। तं वसवोऽष्टाकपालेन प्रातः
सवनेऽभिषज्यन्। रुद्रा एकादशकपालेन माध्यं दिने सवने।
विश्वे देवा द्वादशकपालेन तृतीयसवने॥५३॥

स यदष्टाकपालान्प्रातः सवने कुर्यात्। एकादशकपालान्माध्यं
दिने सवने। द्वादशकपालांस्तृतीयसवने। विलोमं
तद्यज्ञस्य क्रियेत। एकादशकपालानेव प्रातः सवने कुर्यात्।
एकादशकपालान्माध्यं दिने सवने। एकादशकपालां-
स्तृतीयसवने। यज्ञस्य सलोमत्वाय। तदाहुः। यद्वसूनां
प्रातः सवनम्। रुद्राणां माध्यं दिनं सवनम्। विश्वेषां

देवानां तृतीयसवनम्। अथ कस्मादेतेषां हविषामिन्द्रमेव
यजन्तीति। एता ह्येनं देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभि-
षज्य स्तस्मादिति॥५४॥

एकविंश आहुस्तृतीयसवने प्रातः सवनं पञ्च च॥ [११]

तस्यावाचोऽवपादादबिभयुः। तमेतेषु सप्तसु छन्दः
स्वश्रयन्। यदश्रयन्। तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वम्।
यदवारयन्। तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। तस्यावाच
एवावपादादबिभयुः। तस्मा एतानि सप्त चतुरुत्तराणि
छन्दांस्युपादधुः। तेषामति त्रीण्यरिच्यन्त। न त्रीण्युदभवन्॥५५॥

स बृहतीमेवास्पृशत्। द्वाभ्यामक्षराभ्याम्। अहोरात्राभ्यामेव।
तदाहुः। कतमा सा देवाक्षरा बृहती। यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठत्।
द्वादश पौर्णमास्यैः। द्वादशाष्टकाः। द्वादशामावास्याः। एषा
वाव सा देवाक्षरा बृहती॥५६॥

यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठदिति। यानि च छन्दांस्यत्यरिच्यन्त।
यानि च नोदभवन्। तानि निर्वीर्याणि हीनान्यमन्यन्त।
साऽब्रवीद्बृहती। मामेव भूत्वा। मामुप सः श्रयतेति।
चतुर्भिरक्षरैरनुष्टुग्बृहतीं नोदभवत्। चतुर्भिरक्षरैः पङ्क्तिर्बृहती-
मत्यरिच्यत। तस्यामेतानि चत्वार्यक्षराण्यपच्छिद्या-
दधात्॥५७॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। अष्टाभि-

रक्षरैरुष्णिग्बृहतीं नोदभवत्। अष्टाभिरक्षरैस्त्रिष्टुग्बृहतीमत्य-
रिच्यत। तस्यामेतान्यष्टावक्षराण्यपच्छिद्यादधात्। ते बृहती
एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। द्वादशभिरक्षरैर्गायत्री
बृहतीं नोदभवत्। द्वादशभिरक्षरैर्जगती बृहतीमत्यरिच्यत।
तस्यामेतानि द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥५८॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्।
सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। छन्दांसि रथो मे भवत।
युष्माभिरहमेतमध्वानमनु सञ्चराणीति। तस्य गायत्री
च जगती च पक्षावभवताम्। उष्णिक् त्रिष्टुप् प्रष्टुः।
अनुष्टुप् पङ्क्तिश्च धुर्यौ। बृहत्येवोद्धिरभवत्। स एतं
छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु समचरत्। एतं ह
वै छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु सञ्चरति। येनैष
एतत्सञ्चरति। य एवं विद्वान्सोमेन यजते। य उ चैनमेवं
वेद॥५९॥

अभवन्वाव सा देवाक्षरा बृहत्यदधाद्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधादास्थाय पद्व॥—————[१२]

अग्नेः कृत्तिका यत्पुण्यं देवस्य सवितुर्ब्रह्मवादिनः कत्यृतमेव देवा वा आयुषः प्राणमिन्द्रो
दधीचो देवासुराः स प्रजापतिः स संमुद्रो ये वै चत्वारस्तस्यावांचो द्वादश॥१२॥

अग्नेः कृत्तिका देवगृहा ऋतमेवर्ध्यामेव तिस्रः पराचीर्ये वै चत्वारो नवपञ्चाशत्॥५९॥

अग्नेः कृत्तिका य उ चैनमेवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः प्रपाठकः ॥

अनु॑मत्यै पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पति। ये प्र॒त्यश्चः श॒म्याया॑
अव॒शीय॑न्ते। तन्नैर्ऋ॒तमेक॑कपालम्। इ॒यं वा अनु॑मतिः। इ॒यं
निर्ऋ॑तिः। नैर्ऋ॒तेन॒ पूर्वे॑ण॒ प्रच॑रति। पा॒प्मान॑मे॒व निर्ऋ॑तिं
पूर्वा॑ नि॒रव॑दयते। एक॑कपालो भवति। ए॒कधै॒व निर्ऋ॑तिं
नि॒रव॑दयते। यदहु॑त्वा॒ गार्ह॑पत्य ई॒युः॥१॥

रु॒द्रो भू॒त्वाऽग्नि॑र॒नूत्थाय॑। अध्व॒र्यु च॒ यज॑मानं च ह॒न्यात्।
वी॒हि स्वा॒हाऽऽहु॑तिं जुषा॒ण इत्या॑ह। आहु॑त्यै॒वेन॑ श॒मय॑ति।
ना॒र्तिमा॑र्च्छत्यध्व॒र्युर्न॑ यज॑मानः। ए॒कोल्मु॑केन॑ य॒न्ति। तद्धि
निर्ऋ॑त्यै भा॒गधे॑यम्। इ॒मान्दि॑शं य॒न्ति। ए॒षा वै निर्ऋ॑त्यै
दिक्। स्वा॒या॑मे॒व दि॒शि निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते॥२॥

स्व॑कृ॒त इ॒रिणे॑ जुहोति प्रद॒रे वा॑। ए॒तद्वै निर्ऋ॑त्या आ॒यत॑नम्।
स्व ए॒वाय॑त॑ने॒ निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते। ए॒ष ते॑ निर्ऋ॑ते भा॒ग
इत्या॑ह। नि॒दि॑शत्यै॒वेना॑म्। भू॒ते ह॒विष्म॑त्य॒सीत्या॑ह।
भू॒तिमे॒वोपा॑वर्तते। मु॒ञ्चेम॑म॒हंस॒ इत्या॑ह। अ॒हंस॒ ए॒वेन॑
मु॒ञ्च॑ति। अ॒ङ्गुष्ठा॑भ्यां जुहोति॥३॥

अ॒न्त॒त ए॒व निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते। कृ॒ष्णं वा॑सः कृ॒ष्णतू॑षं
दक्षि॑णा। ए॒तद्वै निर्ऋ॑त्यै रू॒पम्। रू॒पेणै॒व निर्ऋ॑तिं

नि॒रव॑दयते। अ॒प्र॒तीक्ष॑माय॑न्ति। नि॒र्ऋ॑त्या अ॒न्तर्हि॑त्यै।
स्वाहा॑ नमो॑ य इ॒दं च॒कारेति॑ पुन॒रेत्य॑ गा॒र्ह॑पत्ये जुहोति।
आहु॑त्यैव न॑म॒स्यन्तो॑ गा॒र्ह॑पत्यमु॒पाव॑र्तन्ते। आ॒नु॒म॒तेन॑
प्रच॑रति। इ॒यं वा अ॒नु॒म॒तिः॥४॥

इ॒यमे॒वास्मै॑ रा॒ज्यम॑नु॒ मन्य॑ते। धे॒नु॒र्दक्षि॑णा। इ॒मामे॒व
धे॒नुं कुरु॑ते। आ॒दि॒त्यं च॒रुं निर्व॑पति। उ॒भयी॑ष्वे॒व
प्र॒जास्व॒भिषि॑च्यते। दै॒वीषु॑ च॒ मानु॑षीषु च। वरो॑ दक्षि॑णा।
वरो॑ हि रा॒ज्यं स॑मृ॒द्धौ। आ॒ग्ना॒वैष्ण॒वमेका॑दशकपालं
निर्व॑पति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॥५॥

विष्णु॑र्य॒ज्ञः। दे॒वता॑श्चै॒व य॒ज्ञं चाव॑ रुन्धे। वा॒म॒नो व॒ही
दक्षि॑णा। यद्व॒ही। तेना॑ग्ने॒यः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वः स॑मृ॒द्धौ।
अ॒ग्नीषो॑मीयमेका॑दशकपालं निर्व॑पति। अ॒ग्नीषो॑मा॒भ्यां
वा इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्निति॑। यद॑ग्नीषो॒मीय॑मेका॑दशकपालं
निर्व॑पति॥६॥

वा॒र्त्रघ्न॑मे॒व विजि॑त्यै। हि॒र॒ण्यं दक्षि॑णा स॑मृ॒द्धौ। इन्द्रो॑
वृ॒त्रं ह॒त्वा। दे॒वता॑भिश्चेन्द्रि॒येण॑ च॒ व्या॑र्ध्यत। स
ए॒तमै॑न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपालमपश्यत्। तन्निर॑वपत्। तेन॒ वै स
दे॒वता॑श्चेन्द्रि॒यं चावा॑रुन्धे। यदै॑न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपालं निर्व॑पति।
दे॒वता॑श्चै॒व तेनै॑न्द्रि॒यं च॒ यज॑मानोऽव॑रुन्धे। ऋ॒ष॒भो व॒ही
दक्षि॑णा॥७॥

यद्वही। तेना॑ग्नेयः। यदृष॑भः। तेनै॒न्द्रः समृ॑द्धौ। आ॒ग्नेयम॒ष्टाक॑पालं
निर्व॑पति। ऐ॒न्द्रं दधि॑। यदा॑ग्नेयो भव॑ति। अ॒ग्निर्वै य॑ज्ञमुखम्।
य॒ज्ञमुखमे॒वर्द्धि॑ पुरस्ता॑द्धत्ते। यदै॒न्द्रं दधि॑॥८॥

इन्द्रि॒यमे॒वावरु॑न्धे। ऋष॑भो व॒ही दक्षि॑णा। यद्वही।
तेना॑ग्नेयः। यदृष॑भः। तेनै॒न्द्रः समृ॑द्धौ। याव॑तीर्वै प्र॒जा
ओष॑धीनाम॒हुताना॑माश्जन्। ताः परा॑ऽभवन्। आ॒ग्रय॑णं
भव॑ति हु॒ताद्या॑य। यज॑मानस्यापराभावाय॥९॥

दे॒वा वा ओष॑धीष्वाजि॒मयुः॑। ता इन्द्रा॑ग्नी उद॑जयताम्।
तावे॒तमै॑न्द्रा॒ग्रं द्वाद॑शकपालं निर॑वृणाताम्। यदै॑न्द्रा॒ग्नो
भव॑त्यु॒ज्जित्यै॑। द्वाद॑शकपालो भवति। द्वाद॑श मा॒साः संवत्स॑रः।
सं॒वत्स॑रेणै॒वास्मा॑ अन्नम॑वरुन्धे। वै॒श्वदे॒वश्च॑रुर्भवति। वै॒श्वदे॒वं
वा अन्न॑म्। अन्नमे॒वास्मै॑ स्वदयति॥१०॥

प्र॒थम॑जो व॒त्सो दक्षि॑णा समृ॑द्धौ। सौम्य॑ः श्यामा॒कं च॒रुं
निर्व॑पति। सोमो॒ वा अ॑कृष्टप॒च्यस्य॑ राजा॑। अ॒कृष्टप॒च्यमे॒वास्मै॑
स्वदयति। वा॒सो दक्षि॑णा। सौम्य॑ः हि दे॒वता॑या वा॒सः
समृ॑द्धौ। सर॑स्वत्यै च॒रुं निर्व॑पति। सर॑स्वते च॒रुम्।
मि॒थुनमे॒वावरु॑न्धे। मि॒थुनौ गा॒वौ दक्षि॑णा समृ॑द्धौ। एति॑
वा ए॒ष य॑ज्ञमुखाद॒ध्याः। यो॑ऽग्नेर्दे॒वता॑या एति॑। अ॒ष्टावे॒तानि॑
हवी॑ःषि॑ भवन्ति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गा॒यत्री। गा॒यत्रो॑ऽग्निः। तेनै॒व
य॑ज्ञमुखाद॒ध्या अ॒ग्नेर्दे॒वता॑यै नैति॑॥११॥

ईयुर्निरवदयतेऽङ्गुष्ठाभ्यां जुहोत्यनुमतिर्देवतां निर्वपति वही दक्षिणा यदेन्द्रं दध्यपराभावाय
स्वदयति गावौ दक्षिणा समृद्धौ षट्॥ [१]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टा न
प्राजायन्त। सोऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति।
स प्रजापतये शुचमदधात्। सोऽशोचत्प्रजामिच्छमानः।
तस्माद्यं च प्रजा भुनक्ति यं च न। तावुभौ शोचतः
प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निरप्यसृजत्। ता अग्निरध्यैत्॥१२॥

सोमो रेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती
वाचमदधात्। पूषाऽपोषयत्। ते वा एते त्रिः संवत्सरस्य
प्रयुज्यन्ते। ये देवाः पुष्टिपतयः। संवत्सरो वै प्रजापतिः।
संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्राजनयत्। ताः प्रजा जाता
मरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति॥१३॥

स एतं प्रजापतिर्मरुतं सप्तकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्।
ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतो निरुप्यते।
यज्ञस्य क्लृप्त्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालो भवति।
सप्तगणा वै मरुतः। गुणश एवास्मै विशं कल्पयति। स
प्रजापतिरशोचत्॥१४॥

याः पूर्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अवधिषुः। कथमपराः
सृजेयेति। तस्य शुष्मं आण्डं भूतं निरवर्तत। तद्व्यदहरत्।
तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा एतद्रूपम्।
यदामिक्षा। यद्व्यद्धरति॥१५॥

प्रजा एव तद्यजमानः पोषयति। वैश्वदेव्यामिक्षा भवति।
वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। प्रजा एवास्मै प्रजनयति।
वाजिनमानयति। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो दधाति।
द्यावापृथिव्यं एकंकपालो भवति। प्रजा एव प्रजाता
द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि गृह्णाति। देवासुराः संयत्ता
आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्॥१६॥

मामग्रे यजत। मया मुखेनासुराञ्जेष्यथेति। मां द्वितीयमिति
सोमोऽब्रवीत्। मया राज्ञा जेष्यथेति। मां तृतीयमिति
सविता। मया प्रसूता जेष्यथेति। मां चतुर्थीमिति सरस्वती।
इन्द्रियं वोऽहं धास्यामीति। मां पञ्चममिति पूषा। मया
प्रतिष्ठया जेष्यथेति॥१७॥

तैऽग्निना मुखेनासुरानजयन्। सोमेन राज्ञा। सवित्रा
प्रसूताः। सरस्वतीन्द्रियमदधात्। पूषा प्रतिष्ठाऽऽसीत्। ततो
वै देवा व्यजयन्त। यदेतानि हवींषि निरुप्यन्ते विजित्यै।
नोत्तरवेदिमुपवपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। अजाता इव
ह्येतरहि पशवः॥१८॥

एदित्यंशोचद्बृद्धरत्यब्रवीत्प्रतिष्ठया जेष्यथेत्येतरहि पशवः॥ [२]

त्रिवृद्धरहिर्भवति। माता पिता पुत्रः। तदेव तन्मिथुनम्। उल्बं
गर्भो जरायुः। तदेव तन्मिथुनम्। त्रेधा बृहः सन्नद्धं भवति।
त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति। एकधा पुनः
सन्नद्धं भवति। एकं इव ह्ययं लोकः॥१९॥

अ॒स्मिन्ने॒व तेन॑ लो॒के प्र॒ति॑तिष्ठति। प्र॒सु॒वो भ॒वन्ति॑।
 प्र॒थ॒म॒जामे॒व पु॒ष्टि॒मव॑रुन्धे। प्र॒थ॒म॒जो व॒त्सो द॒क्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै।
 पृ॒षदा॒ज्यं गृ॑ह्णाति। प॒शवो॒ वै पृ॑षदा॒ज्यम्। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे।
 प॒ञ्च॒गृही॑तं भ॒वति॑। पा॒ङ्गा हि प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पं भ॑वति॥ २० ॥

ब॒हुरू॒पा हि प॒शवः॑ स॒मृद्ध्यै॑। अ॒ग्निं म॑न्थन्ति। अ॒ग्नि॒मु॒खा
 वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। यद॒ग्निं म॑न्थन्ति।
 अ॒ग्नि॒मु॒खा ए॒व तत्प्र॒जा यज॑मानः सृजते। न॒वं प्र॒या॒जा
 इ॒ज्यन्ते॑। न॒वानू॒या॒जाः। अ॒ष्टौ ह॒वी॒ऽपि॑। द्वा॒वा॒घा॒रौ।
 द्वा॒वा॒ज्य॑भागौ॥ २१ ॥

त्रि॒ःश॒त्सम्प॑द्यन्ते। त्रि॒ःश॒दक्ष॑रा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्।
 वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मव॑रुन्धे। यज॑मानो वा ए॒क॑कपालः। तेज॒
 आ॒ज्यम्॑। यदे॒क॑कपाल॒ आज्य॑मानय॑ति। यज॑मानमे॒व
 तेज॑सा॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो वा ए॒क॑कपालः। प॒शव॒
 आ॒ज्यम्॑॥ २२ ॥

यदे॒क॑कपाल॒ आज्य॑मानय॑ति। यज॑मानमे॒व प॒शुभिः॑
 सम॑र्धयति। यद॒ल्प॑मानय॑त्। अ॒ल्पा ए॒नं प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑
 उ॒प॒तिष्ठे॑रन्। यद्व॒ह्वा॒नय॑त्। ब॒हव॑ ए॒नं प॒शवो॑ऽभु॒ञ्जन्त॑
 उ॒प॒तिष्ठे॑रन्। ब॒ह्वा॒नीया॒विः पृ॑ष्ठं कुर्यात्। ब॒हव॑ ए॒वैनं॑
 प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑ उ॒प॒तिष्ठ॑न्ते। यज॑मानो वा ए॒क॑कपालः।
 यदे॒क॑कपालस्याव॑द्येत्॥ २३ ॥

यज॑मानस्याव॑द्येत्। उ॒द्वा मा॑द्येद्यज॑मानः। प्र वा मी॑येत।

स॒कृदे॒व हो॒त॒व्यः। स॒कृदि॒व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। हु॒त्वाऽभि
जु॒होति। यज॑मानमे॒व सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयित्वा। तेज॑सा
सम॑र्धयति। यज॑मानो वा ए॒क॒क॒पालः। सु॒व॒र्गो लो॒क
आ॑हव॒नीयः॥ २४॥

यदे॒क॒क॒पालमा॑हव॒नीये जु॒होति। यज॑मानमे॒व सु॒व॒र्गं लो॒कं
ग॑मयति। यद्ध॒स्तेन जु॒हुयात्। सु॒व॒र्गाल्लो॒काद्यज॑मानमव॒-
वि॒ध्येत्। स्रु॒चा जु॒होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
यत्प्रा॒ङ्घ्येत। दे॒वलो॒कम॒भिज॑येत्। यद्दक्षि॑णा पि॒तृलो॒कम्।
यत्प्र॒त्यक्॥ २५॥

रक्षा॑ंसि य॒ज्ञं ह॑न्युः। यदुद॑ङ्घ्रि। म॒नुष्य॒लो॒कम॒भिज॑येत्।
प्रति॑ष्ठितो हो॒त॒व्यः। ए॒क॒क॒पालं॒ वै प्र॑ति॒तिष्ठ॑न्तं द्यावा॑पृथि॒वी
अनु॑ प्रति॒तिष्ठ॑तः। द्यावा॑पृथि॒वी ऋ॒तवः॑। ऋ॒तून् य॒ज्ञः। य॒ज्ञं
यज॑मानः। यज॑मानं प्र॒जाः। तस्मा॑त्प्रति॒ष्ठितो हो॒त॒व्यः॥ २६॥

वा॒जिनो॑ यजति। अ॒ग्निर्वा॒युः सूर्यः॑। ते वै वा॒जिनः॑। ताने॒व
तद्य॑जति। अथो॒ खल्वा॑हुः। छ॒न्दांसि॑ वै वा॒जिन॒ इति॑।
तान्ये॒व तद्य॑जति। ऋ॒क्सामे॑ वा इन्द्र॑स्य॒ हरी॑ सोम॒पानौ॑।
तयोः॑ परि॒धयं॑ आ॒धानम्। वा॒जिनं॑ भाग॒धेयम्॥ २७॥

यदप्र॑हृत्य परि॒धीं जु॒हुयात्। अ॒न्तरा॑धानाभ्यां घा॒सं प्र॑यच्छेत्।
प्र॒हृत्य॑ परि॒धीं जु॒होति। निरा॑धानाभ्यामे॒व घा॒सं प्र॑यच्छति।
ब॒र्हिषि॑ विषि॒ञ्चवा॒जिन॒मा न॑यति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। रेतो॑

वाजिनम्। प्रजास्वेव रेतो दधाति। समुपहूय भक्षयन्ति।
एतत्सोमपीथा ह्येते। अथो आत्मन्नेव रेतो दधते। यजमान
उत्तमो भक्षयति। पशवो वै वाजिनम्। यजमान एव
पशून्प्रतिष्ठापयन्ति॥२८॥

लोको बहुरूपं भवत्याज्यभागौ पशव आज्यमवच्छेदाहवनीयः प्रत्यक्तस्मात्प्रतिष्ठितो होतव्यो
भागधेयमेते चत्वारि च॥ [३]

प्रजापतिः सविता भूत्वा प्रजा असृजत। ता एनमत्यमन्यन्त।
ता अस्मादपाक्रामन्। ता वरुणो भूत्वा प्रजा
वरुणेनाग्राहयत्। ताः प्रजा वरुणगृहीताः। प्रजापतिं
पुनरुपाधावन्नाथमिच्छमानाः। स एतान्प्रजापतिर्वरुण-
प्रघासानपश्यत्। तां निरवपत्। तैर्वै स प्रजा
वरुणपाशादमुञ्चत्। यद्वरुणप्रघासा निरूप्यन्ते॥२९॥

प्रजानामवरुणग्राहाय। तासां दक्षिणो बाहुर्न्यक्र आसीत्।
सुव्यः प्रसृतः। स एतां द्वितीयान्दक्षिणतो वेदिमुदहन्। ततो
वै स प्रजानां दक्षिणं बाहुं प्रासारयत्। यद्वितीयान्दक्षिणतो
वेदिमुद्धन्ति। प्रजानामेव तद्यजमानो दक्षिणं बाहुं प्रसारयति।
तस्माच्चातुर्मास्ययाज्यमुष्मिल्लोक उभयाबाहुः। यज्ञाभिजितः
ह्यस्य। पृथमात्राद्वेदी असम्भिन्ने भवतः॥३०॥

तस्मात्पृथमात्रं व्यसौ। उत्तरस्यां वेद्यामुत्तरवेदिमुप
वपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। पशून्नेवावरुन्धे। अथो
यज्ञपुरुषोऽनन्तरित्यै। एतद्वाह्मणान्येव पञ्च हवीर्षि। अथैष

ऐन्द्रा॒ग्नो भ॑वति। प्रा॒णापा॒नौ वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यदिन्द्रा॒ग्नी।
यदैन्द्रा॒ग्नो भ॑वति॥३१॥

प्रा॒णापा॒नावे॒वाव॑ रुन्धे। ओजो॒ बलं॑ वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्।
यदिन्द्रा॒ग्नी। यदैन्द्रा॒ग्नो भ॑वति। ओजो॒ बलमे॒वाव॑ रुन्धे।
मा॒रुत्या॑मिक्षा॑ भवति। वा॒रुण्या॑मिक्षा॑। मेषी॑ च॑ मेषश्च॑
भवतः॑। मि॒थुना ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति। लो॒मशौ
भव॑तो मे॒ध्यत्वाय॑॥३२॥

श॒मीप॒र्णान्यु॑प॑ वपति। घा॒समे॒वाभ्या॑मपि॑ यच्छति।
प्र॒जाप॑तिम॒न्नाद्यं॑ नोपा॑नमत्। स ए॒तेन॑ श॒तेध्मे॑न
ह॒विषा॑ऽन्नाद्यमवा॑रुन्ध। यत्प॑रः श॒तानि॑ श॒मीपर्णा॑नि
भव॑न्ति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धे। सौ॒म्यानि॑ वै क॒रीरा॑णि। सौ॒म्या
खलु॑ वा आहु॑तिर्दिवो वृष्टि॑ च्यावयति। यत्क॒रीरा॑णि भव॑न्ति।
सौ॒म्ययै॒वाहु॑त्या दि॒वो वृष्टि॑मवरुन्धे। का॒य एक॑कपालो
भवति। प्र॒जाना॑ क॒न्त्वाय॑। प्र॒तिपू॑रुषं क॑रम्भपा॒त्राणि॑ भवन्ति।
जा॒ता ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति। एक॑मति॑रिक्तम्।
ज॒निष्य॑माणा ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति॥३३॥

नि॒रुप्य॑न्ते भव॑तो भव॑ति मे॒ध्यत्वाय॑ रुन्धे ष॒ट्॥ [४]

उत्त॑रस्यां वे॒द्याम॒न्यानि॑ ह॒वी॒षि॑ सादयति। दक्षि॑णायां
मा॒रुती॑म्। अ॒प॒धुर॑मे॒वैना॑ युनक्ति। अथो॒ ओज॑ ए॒वासा॑मव॑
हरति। तस्मा॒द्ब्रह्म॑णश्च॒ क्षत्रा॑च्च॒ विशो॑ऽन्यतोऽप॒क्र॒मिणी॑ः।
मा॒रुत्या॑ पूर्॒व्या प्र॑चरति। अनृ॑तमे॒वाव॑ यजते। वा॒रु॒ण्योत्त॑रया।

अ॒न्त॒त ए॒व वरु॑ण॒मव॑ यज॒ते। यदे॒वाध्व॑र्युः क॒रोति॑॥३४॥

तत्प्र॑तिप्रस्था॒ता क॑रोति। तस्मा॒द्यच्छे॑या॒न्क॑रोति।
तत्पा॑पी॒यान्क॑रोति। प॒त्नीं वा॑चयति। मे॒ध्यामे॒वैना॑ क॒रोति।
अथो॒ तप॑ ए॒वैना॒मुप॑ नयति। य॒ज्ञार॑ स॒न्त॒न्न प्र॑ब्रूयात्।
प्रि॒यं ज्ञा॑ति॑ रु॒न्ध्यात्। अ॒सौ मे॑ जा॒र इति॑ निर्दि॒शेत्।
नि॒र्दिश्यै॒वैनं॑ वरुणपा॒शेन॑ ग्राहयति॥३५॥

प्र॒घा॒स्यान् ह॒वाम॑ह इति॑ प॒त्नीमु॑दानयति। अ॒ह्व॒तैवैन॑म्।
यत्प॒त्नीं पु॑रोनुवा॒क्याम॑नुब्रूयात्। निर्वी॑र्यो॒ यज॑मानः स्यात्।
यज॑मानोऽन्वा॒ह। आ॒त्मन्ने॒व वी॒र्यं ध॑त्ते। उ॒भौ या॒ज्यां॑
सवी॒र्यत्वा॑य। यद्वा॒मे यद॑रण्य॒ इत्या॑ह। यथो॒दित॑मे॒व वरु॑ण॒मव॑
यज॒ते। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑ वा आ॒हव॑नीयः॥३६॥

भ्रा॒तृव्य॑दे॒वत्यो॑ दक्षि॑णः। यदा॒हव॑नीये॒ जुहु॑यात्। यज॑मानं
वरुणपा॒शेन॑ ग्राहयेत्। दक्षि॑णेऽग्नौ जु॒होति॑। भ्रा॒तृव्यमे॒व
वरु॑णपा॒शेन॑ ग्राहयति। शूर्पे॑ण जुहोति। अ॒न्यमे॒व वरु॑ण॒मव॑
यज॒ते। शी॒र्ष॒न्नधि॑ नि॒धाय॑ जुहोति। शी॒र्ष॒त ए॒व वरु॑ण॒मव॑
यज॒ते। प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठ जुहोति॥३७॥

प्र॒त्यङ्घ्रे॒व वरु॑णपा॒शान्नि॑र्मुच्यते। अ॒क्र॒न्कर्म॑ कर्म॒कृत॑ इत्या॑ह।
दे॒वाऽनृ॑णं नि॒रव॑दाय। अ॒नृणा॑ गृ॒हानु॑प॒ प्रेते॑ति॒ वावै॑तदा॒ह।
वरु॑णगृही॒तं वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य। यद्य॒जुषा॑ गृही॒तस्या॑ति॒रिच्य॑ते।
तुषा॑श्च निष्का॒सश्च॑। तुषै॑श्च निष्का॒सेन॑ चावभृ॒थम॑वैति।

वरुणगृहीतेनैव वरुणमवयजते। अपोऽवभृथमवैति॥३८॥

अप्सु वै वरुणः। साक्षादेव वरुणमवयजते। प्रतियुतो वरुणस्य पाश इत्याह। वरुणपाशादेव निर्मुच्यते। अप्रतीक्षमा यन्ति। वरुणस्यान्तरहित्यै। एधोऽस्येधिषीमहीत्याह। समिधैवाग्निन्नमस्यन्त उपायन्ति। तेजोऽसि तेजो मयि धेहीत्याह। तेज एवात्मन्धत्ते॥३९॥

करोति ग्राहयत्याहवनीयस्तिष्ठ जुहोत्यपोऽवभृथमवैति धत्ते॥ [५]

देवासुराः संयत्ता आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्। ममेयमनीकवती तनूः। तां प्रीणीत। अथासुरानभि भविष्यथेति। ते देवा अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। सोऽग्निरनीकवान्स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकान्यजनयत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥४०॥

यदग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति। अग्निमेवानीकवन्तः स्वेन भागधेयेन प्रीणाति। सोऽग्निरनीकवान्स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकानि जनयते। असौ वा आदित्योऽग्निरनीकवान्। तस्य रश्मयोऽनीकानि। साकं सूर्यणोद्यता निर्वपति। साक्षादेवास्मा अनीकानि जनयति। तेऽसुराः पराजिता यन्तः। द्यावापृथिवी उपाश्रयन्॥४१॥

ते देवा मरुद्भ्यः सान्तपनेभ्यश्चरुं निरवपन्। यन्मरुद्भ्यः

सान्तप॒नेभ्य॑श्च॒रुं निर्व॑पति। द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मेव तदु॒भयतो॑
यज॑मानो॒ भ्रातृ॑व्यान्त॒सन्त॑पति। म॒ध्यन्दि॑ने निर्व॑पति। तर्हि
हि तेक्षि॑ष्ठं तप॑ति। च॒रुर्भव॑ति। स॒र्वत॑ ए॒वैनान्त॑सन्त॑पति।
ते दे॒वाः श्रौ॑विज॒यिनः॒ सन्तः॑। सर्वा॑सान्दु॒ग्धे गृ॑हमे॒धीयं॑ च॒रुं
निर्व॑पन्॥४२॥

आशि॑ता ए॒वाद्यो॑प॒वसाम्। कस्य॑ वाऽहे॒दम्। कस्य॑ वा
श्वो भ॑वितेति। स श्रु॒तोऽभव॑त्। तस्याहु॑तस्य॒ नाश्नन्।
न हि दे॒वा अहु॑तस्याश्नन्ति। तेऽब्रु॑वन्। कस्मा॑ इमं
हो॑ष्याम॒ इति॑। म॒रुद्भ्यो॑ गृ॒हमे॒धिभ्य॑ इत्य॑ब्रुवन्। तं म॒रुद्भ्यो॑
गृ॒हमे॒धिभ्यो॑ऽजुह॑वुः॥४३॥

ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ म॒रुद्भ्यो॑
गृ॒हमे॒धिभ्यो॑ गृ॒हे जुह॑ति। भव॑त्या॒त्मना॑। परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भव॑ति। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ पा॒कत्रा॑ क्रि॒यते॑। प॒शव्यं॑ तत्। पा॒कत्रा॑ वा
ए॒तत्क्रि॑यते। यन्ने॒ध्माब॑र्हिर्भव॑ति। न सा॑मिधे॒नीर॑न्वाह॥४४॥

न प्र॑या॒जा इ॒ज्यन्ते॑। नानू॒याजाः॑। य ए॒वं वेद॑। प॒शुमान्भव॑ति।
आज्य॑भागौ यज॑ति। य॒ज्ञस्यै॒व चक्षु॑षी॒ नान्तरे॑ति।
म॒रुतो॑ गृ॒हमे॒धिनो॑ यज॑ति। भा॒गधे॒येनै॒वैनान्त॑सम॒र्धय॑ति।
अ॒ग्निः॒स्विष्ट॑कृतं यज॑ति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। इडा॑न्तो भव॑ति। प॒शवो॑
वा इडा॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्ठात्प्रति॑तिष्ठति॥४५॥

असुरा अश्रयन्गृहमेधीयं चरुं निर्वपन्नजुहवुरन्वाहेडान्तो भवति द्वे च॥ [६]

यत्पत्नीं गृहमेधीयस्याश्नीयात्। गृहमेध्यैव स्यात्। वि त्वंस्य
यज्ञं ऋध्येत। यन्नाश्नीयात्। अगृहमेधी स्यात्। नास्यं यज्ञो
व्यृद्धेत। प्रतिवेशं पचेयुः। तस्याश्नीयात्। गृहमेध्यैव भवति।
नास्यं यज्ञो व्यृद्धते॥४६॥

ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता अभवन्। आञ्जताभ्यञ्जता।
अनु वत्सानवासायन्। तेभ्योऽसुराः क्षुधं प्राहिण्वन्। सा देवेषु
लोकमवित्वा। असुरान्पुनरगच्छत्। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता
भवन्ति। आञ्जतेऽभ्यञ्जते॥४७॥

अनु वत्सान् वासायन्ति। भ्रातृव्यायैव तद्यजमानः क्षुधं
प्रहिणोति। ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय निष्कासं
न्यदधुः। अस्मानेव श्व इन्द्रो निहितभाग उपावर्तितेति।
तानिन्द्रो निहितभाग उपावर्तत। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय
निष्कासं निदध्यात्। इन्द्र एवेनं निहितभाग उपावर्तते।
गार्हपत्ये जुहोति॥४८॥

भागधेयेनैवेनं समर्धयति। ऋषभमाह्वयति। वृषद्वार एवास्य
सः। अथो इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते।
इन्द्रो वृत्रं हत्वा। परां परावतमगच्छत्। अपाराधमिति
मन्यमानः। सौऽब्रवीत्। क इदं वैदिष्यतीति। तैऽब्रुवन्मरुतो
वरं वृणामहे॥४९॥

अथ वयं वेदाम। अस्मभ्यमेव प्रथमं हविर्निरुप्याता

इति। त ए॒न॒म॒ध्य॒क्रीड॑न्। तत्क्री॒डि॒नां॑ क्रीडि॒त्वम्।
 यन्म॒रु॒द्भ्यः॑ क्री॒डि॒भ्यः॑ प्रथ॒मः॑ ह॒विर्नि॑रु॒प्यते॒ विजि॑त्यै।
 सा॒कः॑ सूर्ये॒णोद्य॑ता निर्व॒पति॑। ए॒तस्मि॒न्वै लो॒क इन्द्रो॑
 वृ॒त्रम॑ह॒न्त्समृ॑द्ध्यै। ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व पञ्च॑ ह॒वीः॑षि। ए॒तद्वा॑ह्म॒ण
 ऐन्द्रा॒ग्रः। अथै॒ष ऐन्द्र॑श्चरु॒र्भव॑ति॥५०॥

उ॒द्धा॒रं वा ए॒तमिन्द्र॑ उद॑हरत। वृ॒त्रः॑ ह॒त्वा। अ॒न्यासु॑
 दे॒वता॑स्वधि। यदेष ऐन्द्रश्चरु॒र्भव॑ति। उ॒द्धा॒रमे॒व तं यज॑मान॒
 उद्ध॑रते। अ॒न्यासु॑ प्र॒जास्वधि॑। वै॒श्वक॑र्म॒ण ए॒कं क॑पालो
 भव॑ति। वि॒श्वान्ये॒व तेन॑ कर्मा॑णि॒ यज॑मानोऽव॑रु॒न्धे॥५१॥

ऋ॒द्ध॒तेऽभ्य॑ञ्जते जुहोति वृणामहै भवत्यद्यौ च॥—————[७]

वै॒श्वदे॒वेन॑ वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता व॑रुण॒
 प्र॒घा॒सैर्व॑रुणपा॒शाद॑मु॒ञ्चत्। सा॒कमे॒धैः प्र॑त्य॒स्थाप॑यत्। त्र्य॒म्बकै॑
 रु॒द्रं नि॒रवा॑दयत। पि॒तृय॑ज्ञेन॒ सुव॑र्गं लो॒कम॑गमयत्।
 यद्वै॒श्वदे॒वेन॑ यज॑ते। प्र॒जा ए॒व तद्य॑ज॒मानः॑ सृज॑ते। ता
 व॑रुणप्र॒घा॒सैर्व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति। सा॒कमे॒धैः प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति।
 त्र्य॒म्बकै॑ रु॒द्रं नि॒रव॑दयते॥५२॥

पि॒तृय॑ज्ञेन॒ सुव॑र्गं लो॒कं ग॑मयति। द॒क्षिण॑तः प्रा॒चीना॑वी॒ती
 निर्व॑पति। द॒क्षिणा॑वृद्धि पि॒तृणा॑म्। अना॑दृत्य॒ तत्। उ॒त्तर॑त
 ए॒वोप॑वीय॒ निर्व॑पेत्। उ॒भये॑ हि दे॒वाश्च॑ पि॒तर॑श्चे॒ज्यन्ते॑। अथो॒
 यदे॒व द॑क्षिणा॒र्धेऽधि॑ श्रय॑ति। तेन॑ दक्षिणावृ॒त्। सोमा॑य

पितृमते पुरोडाशः षट्कपालं निर्वपति। संवत्सरो वै सोमः
पितृमान्॥५३॥

संवत्सरमेव प्रीणाति। पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः। मासा
वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। यस्मिन्वा ऋतौ
पुरुषः प्रमीयते। सोऽस्यामुष्मिल्लोके भवति। बहुरूपा धाना
भवन्ति। अहोरात्राणामभिजित्यै। पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्यो
मन्थम्। अर्धमासा वै पितरोऽग्निष्वात्ताः॥५४॥

अर्धमासानेव प्रीणाति। अभिवान्यायै दुग्धे भवति। सा हि
पितृदेवत्यं दुहे। यत्पूर्णम्। तन्मनुष्याणाम्। उपर्यर्धो देवानाम्।
अर्धः पितृणाम्। अर्ध उपमन्थति। अर्धो हि पितृणाम्।
एकयोपमन्थति॥५५॥

एका हि पितृणाम्। दक्षिणोपमन्थति। दक्षिणावृद्धि
पितृणाम्। अनारभ्योपमन्थति। तद्धि पितृन्गच्छति।
इमान्दिशं वेदिमुद्धन्ति। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते।
चतुः स्रक्तिर्भवति। सर्वा ह्यनु दिशः पितरः। अखाता
भवति॥५६॥

खाता हि देवानाम्। मध्यतोऽग्निराधीयते। अन्ततो
हि देवानामाधीयते। वर्षीयानिधम इध्माद्भवति
व्यावृत्त्यै। परिश्रयति। अन्तरहितो हि पितृलोको
मनुष्यलोकात्। यत्पुरुषि दिनम्। तद्देवानाम्। यदन्तरा।

तन्मनुष्याणाम्॥५७॥

यत्समूलम्। तत्पितृणाम्। समूलं बर्हिर्भवति व्यावृत्त्यै।
दक्षिणा स्तृणाति। दक्षिणावृद्धिं पितृणाम्। त्रिः पर्येति।
तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। त्रिः पुनः
पर्येति। षट्स्वम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। यत्प्रस्तरं यजुषा गृहीयात्।
प्रमायुको यजमानः स्यात्। यत्र गृहीयात्। अनायतनः
स्यात्। तूष्णीमेव न्यस्येत्। न प्रमायुको भवति। नानायतनः।
यत्रीन्परिधीन्परिदध्यात्॥५९॥

मृत्युना यजमानं परिगृहीयात्। यत्र परिदध्यात्।
रक्षांसि यज्ञं हन्युः। द्वौ परिधीं परिदधाति।
रक्षसामपहत्यै। अथो मृत्योरेव यजमानमुत्सृजति।
यत्रीणि त्रीणि हवींष्युदाहरैयुः। त्रयस्त्रय एषां साकं
प्रमीयेरन्। एकैकमनूचीनान्युदाहरन्ति। एकैक एवैषामन्वञ्चः
प्रमीयते। कशिपुं कशिपव्याय। उपबर्हणमुपबर्हण्याय।
आञ्जनमाञ्जन्याय। अभ्यञ्जनमभ्यञ्जन्याय। यथाभागमे-
वैनान्प्रीणाति॥६०॥

निरवदयते पितृमानं शिष्वत्ता एकयोपं मन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदध्यान्मीयते

पञ्च च॥ _____ [८]

अग्नये देवेभ्यः पितृभ्यः समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह।

उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। एकामन्वाह। एका हि पितृणाम्। त्रिरन्वाह। त्रिर्हि देवानाम्। आघारावाघारयति। यज्ञपरुषोरनन्तरित्यै। नार्षेयं वृणीते। न होतारम्॥६१॥

यदार्षेयं वृणीत। यद्धोतारम्। प्रमायुको यजमानः स्यात्। प्रमायुको होता। तस्मान्न वृणीते। यजमानस्य होतुर्गोपीथाय। अपं बर्हिषः प्रयाजान् यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजा एव मृत्योरुत्सृजति। आज्यभागौ यजति॥६२॥

यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरेति। प्राचीनावीती सोमं यजति। पितृदेवत्या हि। एषाऽऽहुतिः। पञ्चकृत्वोऽव द्यति। पञ्च ह्येता देवताः। द्वे पुरोऽनुवाक्ये। याज्या देवता वषट्कारः। ता एव प्रीणाति। सन्ततमव द्यति॥६३॥

ऋतूनां सन्तत्यै। प्रैवैभ्यः पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽऽह। प्रणयति द्वितीयया। गमयति याज्यया। तृतीये वा इतो लोके पितरः। अहं एवैनान्पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽत्यानयति। रात्रियै द्वितीयया। ऐवैनान् याज्यया गमयति। दक्षिणतोऽवदाय। उदङ्मुक्तिं क्रामति व्यावृत्त्यै॥६४॥

आ स्वधेत्याश्रावयति। अस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति। स्वधानम् इति वषट्करोति। स्वधाकारो हि पितृणाम्। सोममग्रे यजति। सोमप्रयाजा हि पितरः। सोमं पितृमन्तं यजति। संवत्सरो वै सोमः पितृमान्। संवत्सरमेव तद्यजति।

पितृन्बर्हिषदो यजति॥६५॥

ये वै यज्वानः। ते पितरो बर्हिषदः। तानेव तद्यजति।
पितृन्ग्निष्वात्तान् यजति। ये वा अयज्वानो गृहमेधिनः।
ते पितरोऽग्निष्वात्ताः। तानेव तद्यजति। अग्निं कव्यवाहनं
यजति। य एव पितृणामग्निः। तमेव तद्यजति॥६६॥

अथो यथाऽग्निः स्विष्टकृतं यजति। तादृगेव तत्। एतत्तै
तत् ये च त्वामन्विति तिसृषु स्रक्तीषु निदधाति। तस्मादा
तृतीयात्पुरुषान्नाम न गृह्णन्ति। एतावन्तो हीज्यन्ते। अत्र
पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्याह। ह्रीका हि पितरः। उदश्चो
निष्क्रामन्ति। एषा वै मनुष्याणां दिक्। स्वामेव तदिशमनु
निष्क्रामन्ति॥६७॥

आहवनीयमुपतिष्ठन्ते। न्येवास्मै तद्धवते। यत्सत्याहवनीये।
अथान्यत्र चरन्ति। आतमितोरुपतिष्ठन्ते। अग्निमेवोपद्रष्टारं
कृत्वा। पितृन्निरवदयन्ते। अन्तं वा एते प्राणानां गच्छन्ति।
य आतमितोरुपतिष्ठन्ते। सुसन्दृशं त्वा वयमित्याह॥६८॥

प्राणो वै सुसन्दृक्। प्राणमेवात्मन्दधते। योजा न्विन्द्र ते
हरी इत्याह। प्राणमेव पुनरयुक्त। अक्षन्नमीमदन्त हीति
गारहपत्यमुपतिष्ठन्ते। अक्षन्नमीमदन्ताथ त्वोपतिष्ठामह इति
वावैतदाह। अमीमदन्त पितरः सोम्या इत्यभि प्रपद्यन्ते।
अमीमदन्त पितरोऽथ त्वाऽभि प्रपद्यामह इति वावैतदाह।
अपः परिषिञ्चति। मार्जयत्येवैनान्॥६९॥

अथो॑ त॒र्पय॑त्ये॒व। तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेद॑।
 अप॑ ब॒र्हिषा॑वनू॒याजौ॑ य॑जति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जा ए॒व
 मृ॒त्यो॒रुत्सृ॑जति। च॒तुरः॑ प्रया॒जान् य॑जति। द्वा॒व॒नू॒याजौ॑।
 ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तू॒ने॒व प्री॑णाति। न प॒त्यन्वा॑स्ते।
 न सं॒या॑जयन्ति। यत्प॒त्यन्वा॑सी॒त। यत्सं॒या॑जयै॒युः।
 प्र॒मायु॑का स्यात्। तस्मा॒न्ना॒न्वा॑स्ते। न सं॒या॑जयन्ति। प॒त्न्यै
 गोपी॑थाय॥ ७०॥

होता॑र॒माज्य॑भागौ यजति॒ सन्त॑त॒मव॑द्यति॒ व्यावृ॑त्त्यै ब॒र्हिषदो॑ यजति॒ तमे॒व तद्य॑ज॒त्यनु॑
 निष्क्रा॑मन्त्या॒हेना॑नृतवो॒ नव॑ च॥ ————— [९]

प्र॒ति॒पू॒रुष॑मेक॑क॒पालां॑ निर्व॑पति। जा॒ता ए॒व प्र॒जा
 रु॒द्रान्नि॑रव॑दयते। ए॒क॒मति॑रि॒क्तम्। ज॒नि॒ष्यमा॑णा ए॒व
 प्र॒जा रु॒द्रान्नि॑रव॑दयते। ए॒क॑क॒पाला॑ भवन्ति। ए॒क॒धै॒व रु॒द्रं
 नि॒रव॑दयते। नाभि॑घा॒रय॑ति। यद॑भि॒घा॒रयै॑त्। अ॒न्त॒र॒व॒चा॒रिण॑ः
 रु॒द्रं कु॑र्यात्। ए॒को॒ल्मु॒केन॑ यन्ति॥ ७१॥

तद्धि॑ रु॒द्रस्य॑ भा॒ग॒धेय॑म्। इ॒मा॒न्दि॒शं य॑न्ति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑
 दिक्। स्वा॒या॑मे॒व दि॒शि रु॒द्रं नि॒रव॑दयते। रु॒द्रो वा अ॑प॒शुका॑या
 आ॒हु॒त्यै नाति॑ष्ठत। अ॒सौ ते॑ प॒शुरि॑ति॒ निर्दि॑शेद्यं द्वि॒ष्यात्।
 यमे॒व द्वेष्टि॑। तम॑स्मै प॒शुं निर्दि॑शति। यदि॒ न द्वि॒ष्यात्।
 आ॒खु॒स्ते प॒शुरि॑ति॒ ब्रू॑यात्॥ ७२॥

न ग्रा॒म्यान्प॒शून् हि॑नस्ति। ना॒र॒ण्यान्। च॒तुष्प॒थे जु॑होति। ए॒ष

वा अंग्रीनां पङ्क्तिशो नाम। अग्निवत्येव जुहोति। मध्यमेन
पूर्णं जुहोति। सुगृध्रैषा। अथो खलु। अन्तमेनैव होतव्यम्।
अन्त एव रुद्रं निरवदयते॥७३॥

एष ते रुद्र भागः सह स्वस्माऽम्बिकयेत्याह। शरद्वा
अस्याम्बिका स्वसा। तया वा एष हिनस्ति। यः हिनस्ति।
तयैवैनः सह शमयति। भेषजङ्गव इत्याह। यावन्त
एव ग्राम्याः पशवः। तेभ्यो भेषजं करोति। अवाम्ब
रुद्रमदिमहीत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥७४॥

त्र्यम्बकं यजामह इत्याह। मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतादिति
वावैतदाह। उत्किरन्ति। भगस्य लीप्सन्ते। मूतकृत्वा-
ऽऽसंजन्ति। यथा जनं यतेऽवसं करोति। तादृगेव तत्।
एष ते रुद्र भाग इत्याह निरवत्यै। अप्रतीक्षमा यन्ति। अपः
परिषिञ्चति। रुद्रस्यान्तर्हित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्चवन्ते।
ये त्र्यम्बकैश्चरन्ति। आदित्यं चरुं पुनरेत्य निर्वपति। इयं
वा अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥७५॥

यन्ति ब्रूयान्निरवदयते शास्ते सिञ्चति षट्॥ [१०]

अनुमत्यै वैश्वदेवेन ताः सृष्टास्त्रिवृत्प्रजापतिः सवितोत्तरस्यान्देवासुराः सोऽग्निर्यत्पत्नी वैश्वदेवेन
ता वरुणप्रघासैरग्नये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं दश॥१०॥

अनुमत्यै प्रथमजो वत्सो बहुरूपा हि पशवस्तस्मात्पृथमात्रं यदग्नयेऽनीकवत उद्धारं वा
अग्नये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं पञ्चसप्ततिः॥७५॥

अनुमत्यै प्रतितिष्ठन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व प॒ञ्च ह॒वीः॑षि॑ । अ॒थेन्द्रा॑य॒ शुना॒सीरा॑य
पु॒रोडा॑शं॒ द्वाद॑शक॒पालं॒ निर्व॑पति । स॒ंवत्स॒रो वा
इन्द्रा॑शुना॒सीरः॑ । स॒ंवत्स॒रेणै॒वास्मा॒ अन्न॒मव॑ रुन्धे । वा॒य॒व्यं
पयो॑ भवति । वा॒युर्वै वृ॒ष्ट्यै॑ प्र॒दाप॑यिता । स ए॒वास्मै॒
वृष्टिं॑ प्र॒दाप॑यति । सौ॒र्य एक॑क॒पालो॒ भव॑ति । सू॒र्येण॒ वा
अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के वृष्टि॑र्धृता । स ए॒वास्मै॒ वृष्टिं॑ नि॒यच्छ॑ति ॥ १ ॥

द्वा॒द॒श॒ग॒वः॑ सी॒रं दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यौ । दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन् ।
ते दे॒वा अ॒ग्निम॑ब्रुवन् । त्वया॑ वी॒रेणा॑सु॒रान॒भिभ॑वा॒मेति॑ ।
सोऽब्र॑वीत् । त्रेधाऽह॒मात्मानं॑ वि॒करि॑ष्य॒ इति॑ । स त्रेधाऽऽत्मानं॑
व्य॑कुरुत । अ॒ग्निं तृती॑यम् । रु॒द्रं तृती॑यम् । वरु॑णं तृती॑यम् ॥ २ ॥

सोऽब्र॑वीत् । क इ॒दं तुरी॑यमिति । अ॒हमि॑तीन्द्रोऽब्र॑वीत् । सन्तु
सृ॒जाव॑हा॒ इति॑ । तौ स॒मसृ॑जेताम् । स इन्द्र॑स्तुरी॒यम॑भवत् ।
यदिन्द्र॑स्तुरी॒यम॑भवत् । तदिन्द्र॑तुरी॒यस्येन्द्र॑तुरी॒यत्व॑म् । ततो॒ वै
दे॒वा व्य॑जयन्त । यदिन्द्र॑तुरी॒यं निरु॑प्यते वि॒जित्यै॑ ॥ ३ ॥

व॒हिनी॑ धे॒नुर्दक्षि॑णा । यद्व॒हिनी॑ । तेना॑ग्ने॒यी । यद्वौः । तेन॑ रौ॒द्री ।
यद्धे॒नुः । तेनै॒न्द्री । यत्स्त्री॑ स॒ती दा॒न्ता । तेन॑ वारु॒णी स॒मृद्ध्यौ॑ ।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत ॥ ४ ॥

त॑ र॒क्षः॑ सृष्ट॑ र॒क्षाः॑ स्यजिघा॑सन् । स ए॒ताः प्र॒जाप॑तिरा॒त्मनो॑

दे॒वता॒ निर॑मिमीत। ताभि॒र्वै स दि॒ग्भ्यो रक्षा॑सि प्राणु॑दता।
 यत्प॑ञ्चाव॒त्तीयं॑ जुहोति। दि॒ग्भ्य ए॒व तद्य॑ज॒मानो रक्षा॑सि
 प्रणु॑दते। समू॒ढः रक्षः॑ सन्द्ग॒धः रक्ष॑ इत्या॑ह। रक्षा॑स्ये॒व
 सन्द्ह॑ति। अ॒ग्नये॑ रक्षो॒घ्ने स्वा॑हेत्या॑ह। दे॒वता॑भ्य ए॒व
 वि॑जिग्या॒नाभ्यो॑ भाग॒धेयं॑ करोति। प्र॒ष्टिवा॒ही रथो॑ दक्षि॑णा
 समृ॑द्धौ॥५॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्रः ह॒त्वा। असु॑रान्परा॒भाव्यं। नमु॑चिमासुरं नाल॑भत।
 तः श॒च्याऽगृ॑ह्णात्। तौ सम॑ल॒भेताम्। सौऽस्मा॑द॒भि॒शु॒न॒तरो॒
 ऽभव॑त्। सौऽब्र॑वीत्। स॒न्धाः सन्द्धा॑वहै। अथ॒ त्वाऽव॑
 स्रक्ष्या॑मि। न मा॒ शुष्के॑ण॒ नार्दे॑ण॒ हनः॑॥६॥

न दि॒वा न नक्त॑मिति। स ए॒तम॑पां फेन॑मसिञ्चत्। न वा ए॒ष
 शुष्को॑ नार्द्रो व्यु॑ष्टाऽऽसीत्। अनु॑दितः सूर्यः॑। न वा ए॒तद्वि॒वा
 न नक्त॑म्। तस्यै॒तस्मिँ॑लोके। अ॒पां फेने॑न॒ शिर॒ उद॑वर्तयत्।
 तदे॑न॒मन्व॑वर्तत। मि॒त्रं द्रु॑गिति॑ ॥७॥

स ए॒तान॑पामा॒र्गान॑जनयत्। तान॑जुहोत्। तै॒र्वै स
 रक्षा॑स्यपा॑हत। यद॑पामा॒र्गहो॑मो भव॑ति। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै।
 ए॒कोल्मु॑केन॑ यन्ति। तद्धि रक्ष॑सां भाग॒धेय॑म्। इ॒मान्दि॑शं
 यन्ति। ए॒षा वै रक्ष॑सां दिक्। स्वाया॑मे॒व दि॒शि रक्षा॑सि
 हन्ति॥८॥

स्व॑कृ॒त् इरि॑णे जुहोति प्र॒दरे वा॑। ए॒तद्वै रक्ष॑सामा॒यत॑नम्।

स्व ए॒वाय॑त॒ने र॒क्षाँ॑सि ह॒न्ति। प॒र्ण॒मये॑न स्रु॒वेण॑ जुहोति।
 ब्र॒ह्म वै प॒र्णः। ब्र॒ह्मणै॑व र॒क्षाँ॑सि ह॒न्ति। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
 प्र॑स॒व इत्या॑ह। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒व र॒क्षाँ॑सि ह॒न्ति। ह॒त॑
 र॒क्षोऽव॑धिष्म॒ रक्ष॑ इत्या॑ह। र॒क्ष॑सा॒ं स्तृ॒त्यै। यद्व॑स्ते तद॒क्षि॑णा
 नि॒रव॑त्यै। अ॒प्र॒तीक्ष॑माय॒न्ति। र॒क्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै॥९॥

यच्छति वरुणं तृतीयं विजित्या असृजत समृद्धौ हनो मित्रद्रुगिति हन्ति स्तृत्यै त्रीणि च॥[१]

धा॒त्रे पु॑रो॒डाशं॑ द्वा॒दश॑क॒पालं॑ निर्व॑पति। स॒व॒त्स॒रो वै
 धा॒ता। स॒व॒त्स॒रेणै॑वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॑ज॒नय॑ति। अ॒न्वे॒वास्मा॑
 अनु॑म॒तिर्म॑न्यते। रा॒ते रा॒का। प्र॑ सि॒नीवा॒ली ज॑नयति।
 प्र॒जास्वे॒व प्र॑जा॒तासु॑ कु॒ह्ना वाचं॑ दधाति। मि॒थु॒नौ गावो॑
 द॒क्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ। आ॒ग्ना॒वैष्ण॒वमे॑का॒दश॑क॒पालं॑ निर्व॑पति।
 ऐ॒न्द्रा॒वैष्ण॒वमे॑का॒दश॑क॒पालम्॥१०॥

वै॒ष्ण॒वं त्रि॑क॒पालम्। वी॒र्यं॑ वा अ॒ग्निः। वी॒र्य॑मिन्द्रः। वी॒र्यं॑ विष्णुः।
 प्र॒जा ए॒व प्र॑जा॒ता वी॒र्यं॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति। तस्मा॑त्प्र॒जा वी॒र्या॑वतीः।
 वा॒म॒न ऋ॑ष॒भो व॒ही द॒क्षि॑णा। यद्व॑ही। तेना॑ग्ने॒यः। यदृ॑ष॒भः॥११॥
 तेनै॒न्द्रः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वः समृ॑द्धौ। अ॒ग्नी॒षोमी॒यमे॑का॒-
 द॒श॒क॒पालं॑ निर्व॑पति। इन्द्रा॒सोमी॒यमे॑का॒दश॑क॒पालम्। सौ॒म्यं
 च॒रुम्। सोमो॑ वै रे॒तो॒धाः। अ॒ग्निः प्र॑जा॒नां प्र॑ज॒नयि॑ता।
 वृ॒द्धा॒नामिन्द्रः॑ प्र॒दाप॑यिता। सोम॑ ए॒वास्मै॑ रे॒तो दधा॑ति॥१२॥
 अ॒ग्निः प्र॑जां प्र॒ज॒नय॑ति। वृ॒द्धा॒मिन्द्रः॑ प्र॒यच्छ॑ति। ब॒भ्रु॒र्द॒क्षि॑णा॒

समृद्धौ। सोमापौष्णं चरुं निर्वपति। ऐन्द्रापौष्णं चरुम्। सोमो वै रेतोधाः। पूषा पशूनां प्रजनयिता। वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोमं एवास्मै रेतो दधाति। पूषा पशून्प्रजनयति॥१३॥

वृद्धानिन्द्रः प्रयच्छति। पौष्णश्चरुर्भवति। इयं वै पूषा। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। श्यामो दक्षिणा समृद्धौ। बहु वै पुरुषो मेध्यमुपगच्छति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति। संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः। संवत्सरेणैवैनं स्वदयति। हिरण्यं दक्षिणा॥१४॥

पवित्रं वै हिरण्यम्। पुनात्येवैनम्। बहु वै राजान्योऽनृतं करोति। उपं जाम्यै हरते। जिनाति ब्राह्मणम्। वदत्यनृतम्। अनृते खलु वै क्रियमाणे वरुणो गृह्णाति। वारुणं यवमयं चरुं निर्वपति। वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। अश्वो दक्षिणा। वारुणो हि देवतयाऽश्वः समृद्धौ॥१५॥

ऐन्द्रापौष्णवमेकादशकपालं यदृषभो दधाति पूषा पशून्प्रजनयति हिरण्यं दक्षिणा दक्षिणैकं

च॥ _____ [२]

रत्निनामेतानि हवींषि भवन्ति। एते वै राष्ट्रस्य प्रदातारः। एतेऽपादातारः। य एव राष्ट्रस्य प्रदातारः। येऽपादातारः। त एवास्मै राष्ट्रं प्रयच्छन्ति। राष्ट्रमेव भवति। यत्समाहृत्य निर्वपेत्। अरत्निनः स्युः। यथायथं निर्वपति रत्नित्वाय॥१६॥

यत्सद्यो निर्वपेत्। यावतीमेकेन हविषाऽऽशिषमव रुन्धे।
तावतीमवरुन्धीत। अन्वहन्निर्वपति। भूयसीमेवाशिषमव
रुन्धे। भूयसो यज्ञक्रतूनुपैति। बारुहस्पत्यं चरुं निर्वपति
ब्रह्मणो गृहे। मुखत एवास्मै ब्रह्म सञ्श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव
क्षत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दक्षिणा समृद्धौ॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
ऋषभो दक्षिणा समृद्धौ। आदित्यं चरुं महिष्यै गृहे। इयं वा
अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दक्षिणा समृद्धौ। भगाय
चरुं वावातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा पष्ठौही
दक्षिणा समृद्धौ॥१८॥

नैर्ऋतं चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नखनिर्भिन्नम्।
पाप्मानमेव निर्ऋतिं निरवदयते। कृष्णा कूटा दक्षिणा
समृद्धौ। आग्नेयमष्टाकपालः सेनान्यो गृहे। सेनामेवास्य
सञ्श्यति। हिरण्यं दक्षिणा समृद्धौ। वारुणं दशकपालः
सूतस्य गृहे। वरुणसवमेवाव रुन्धे। महानिरष्टो दक्षिणा
समृद्धौ। मारुतः सप्तकपालं ग्रामण्यो गृहे॥१९॥

अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवाव रुन्धे। पृश्निर्दक्षिणा समृद्धौ।
सावित्रं द्वादशकपालं क्षत्तुर्गृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दक्षिणा
समृद्धौ। आश्विनं द्विकपालः सङ्गहीतुर्गृहे। अश्विनौ वै
देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सवात्यौ

दक्षिणा॒ समृद्धौ॑। पौष्णं॒ च॒रुं भा॒गदु॒घस्य॑ गृहे॥२०॥

अन्नं॒ वै पू॒षा। अन्नमे॒वाव॑ रुन्धे। श्या॒मो दक्षि॑णा॒ समृद्धौ॑।
रौ॒द्रं गा॑वीधुकं॒ च॒रुम॑क्षावा॒पस्य॑ गृहे। अ॒न्त॒त ए॒व रु॒द्रं
नि॒रव॑दयते। श॒बल॒ उ॒द्वा॒रो दक्षि॑णा॒ समृद्धौ॑। द्वा॒द॒शै॒तानि॑
ह॒वी॒ःषि॑ भवन्ति। द्वा॒द॒श मा॒साः सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒रेणै॒वास्मै॑
रा॒ष्ट्रम॑व॒रुन्धे॑। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति॥२१॥

यन्न॒ प्रति॑ निर्वपे॑त्। र॒त्नि॒न॑ आ॒शिषो॑ऽव॒रुन्धी॑रन्।
प्रति॒निर्व॑पति। इन्द्रा॒य सु॒त्राम्णे॑ पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपालम्।
इन्द्रा॒या॒ऽहो॒मुचै॑। आ॒शिष॑ ए॒वाव॑रुन्धे। अ॒यं नो॒ राजा॑ वृ॒त्रहा॑
राजा॑ भू॒त्वा वृ॒त्रं व॑ध्या॒दित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते।
मै॒त्रा॒बा॒र॒ह॒स्प॒त्यं भ॑वति। श्वे॒तायै॑ श्वे॒तव॑त्सायै॒ दुग्धे॑॥२२॥

बा॒र॒ह॒स्प॒त्ये मै॒त्रम॑पि दधाति। ब्रह्म॑ चै॒वास्मै॑ क्ष॒त्रं च॑ स॒मीची॑
दधाति। अथो॒ ब्रह्म॑न्ने॒व क्ष॒त्रं प्रति॑ष्ठापयति। बा॒र॒ह॒स्प॒त्येन॑
पूर्वे॑ण प्रच॑रति। मुख॑त ए॒वास्मै॑ ब्रह्म॑ स॒ऽश्य॑ति। अथो॒
ब्रह्म॑न्ने॒व क्ष॒त्रम॑न्वा॒रम्भ॑यति। स्व॒यं कृ॒ता वेदि॑र्भवति। स्व॒यं
दि॒नं ब॒रु॒हिः। स्व॒यं कृ॒त इ॒ध्मः। अ॒न॒भि॒जित॑स्या॒भिजि॑त्यै।
तस्मा॒द्रा॒ज्ञा॒मर॑ण्यम॒भिजि॑तम्। सै॒व श्वे॒ता श्वे॒तव॑त्सा॒ दक्षि॑णा॒
समृद्धौ॑॥२३॥

र॒त्नि॒त्वाय॑ समृद्धौ प॒ष्ठौही॑ दक्षिणा॒ समृद्धौ॑ ग्रा॒म॒ण्यो गृ॒हे भा॒गदु॒घस्य॑ गृ॒हे भ॑वति दुग्धेऽभिजि॑त्यै

द्वे च॥

दे॒व॒सु॒वा॒मे॒ता॒निं ह॒वी॒ः॒षिं भ॒वन्ति॑ । ए॒ता॒व॒न्तो॒ वै दे॒वानां॑
 सु॒वाः । त ए॒वा॒स्मै सु॒वा॒न्प्रयच्छ॑न्ति । त ए॒नं॑ सु॒वन्ते॑ ।
 अ॒ग्नि॒रे॒वैनं॑ गृ॒हप॑तीनां सु॒वते॑ । सो॒मो व॒न॒स्पती॑नाम् ।
 रु॒द्रः प॑शूनाम् । बृ॒ह॒स्पति॑र्वा॒चाम् । इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठाना॑म् । मि॒त्रः
 स॒त्याना॑म् ॥ २४ ॥

वरु॑णो ध॒र्म॒पती॑नाम् । ए॒तदे॒व सर्वं॑ भ॒वति॑ । स॒वि॒ता त्वा॑
 प्र॒स॒वा॒नां॑ सु॒वता॑मि॒ति ह॒स्तं गृ॑ह्णाति प्र॒सू॑त्यै । ये दे॒वा
 दे॒वः सु॒वः स्थे॒त्याह॑ । य॒था॒य॒जुरे॒वैतत् । म॒ह॒ते क्ष॑त्राय॒ मह॑त
 आधि॑प॒त्याय॒ मह॑ते जा॒न॒रा॒ज्या॒येत्या॑ह । आ॒शि॒षमे॒वैता॑मा
 शा॑स्ते । ए॒ष वो॑ भ॒रता॒ राजा॒ सोमो॑ऽस्माकं ब्रा॒ह्म॒णानां॑
 रा॒जेत्या॑ह । तस्मा॒त्सोम॑रा॒जानो॑ ब्रा॒ह्म॒णाः । प्र॒ति॒ त्यन्ना॑म
 रा॒ज्यम॑धा॒यीत्या॑ह ॥ २५ ॥

रा॒ज्यमे॒वास्मि॑न्प्रति॒दधा॑ति । स्वां त॒नु॒वं वरु॑णो अ॒शि॒श्रे॒दि॒-
 त्या॑ह । व॒रु॒ण॒स॒वमे॒वाव॑रु॒न्धे । शुचै॑र्मि॒त्रस्य॒ व्र॒त्या
 अभू॑मेत्या॒ह । शुचि॑मे॒वैनं॑ व्र॒त्यं करो॑ति । अ॒म॒न्महि॑
 म॒ह॒त ऋ॑तस्य॒ नामे॒त्याह॑ । म॒नु॒त ए॒वैन॑म् । सर्वे॑ व्रा॒ता
 वरु॑णस्याभू॒वन्नि॒त्याह॑ । सर्व॑व्रा॒तमे॒वैनं॑ करो॒ति । वि मि॒त्र
 ए॒वैर॑रा॒तिम॑तारी॒दित्या॑ह ॥ २६ ॥

अ॒रा॒तिमे॒वैनं॑ ता॒रय॑ति । अ॒सू॒षु॒दन्त॑ य॒ज्ञियां॑ ऋ॒तेने॒त्याह॑ ।
 स्व॒दय॑त्ये॒वैन॑म् । व्यु॑ त्रि॒तो ज॑रि॒माणं॑ न आ॒न॒डित्या॑ह ।

आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। द्वाभ्यां॑ विमृ॑ष्टे। द्वि॒पाद्यज॑मानः
प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्नीषो॑मीय॑स्य॒ चैका॑दशकपालस्य देवसु॒वां च॑
ह॒विषा॑म॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स॒मव॑द्यति। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑मु॒भयतः॑
परि॑गृह्णाति। वि॒ष्णुक्र॑मान्क्रमते। विष्णु॑रे॒व भू॒त्वेमाँ॑ल्लो॒कान॒भि॒ज॑यति॥ २७ ॥

स॒त्याना॑म॒धा॒यीत्या॑हा॒तारी॑दित्या॑ह क्रम॒त॒ एकं॑ च॥ [४]

अ॒र्थे॒तः स्थे॑ति जुहोति। आहु॑त्यै॒वैना॑ निष्क्री॒यं गृ॑ह्णाति।
अथो॑ ह॒विष्कृ॑तानामे॒वाभिघृ॑तानां गृह्णाति। वह॑न्तीनां गृह्णाति।
ए॒ता वा अ॒पां रा॒ष्ट्रम्। रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ गृह्णाति। अथो॑
श्रिय॑मे॒वैन॑म॒भिव॑हन्ति। अ॒पां पति॑र॒सीत्या॑ह। मि॒थुन॑मे॒वाकः॑।
वृषाँ॑ऽस्यूर्मि॑रित्या॑ह॥ २८ ॥

ऊ॒र्मि॒मन्त॑मे॒वैन॑ करोति। वृष॑से॒नोऽसी॑त्या॑ह। से॒नामे॒वास्य॑
सङ्श्य॑ति। ब्र॒ज॒क्षितः॑ स्थे॒त्याह॑। ए॒ता वा अ॒पां वि॒शः।
वि॒शमे॒वास्मै॑ पर्यू॒हति॑। म॒रुता॑मो॒जः स्थे॒त्याह॑। अन्नं॑ वै
म॒रुतः॑। अन्न॑मे॒वावरु॑न्धे। सूर्य॑वर्च॒सः स्थे॒त्याह॑॥ २९ ॥

रा॒ष्ट्रमे॒व वर्च॑स्व्य॒कः। सूर्य॑त्वच॒सः स्थे॒त्याह॑। स॒त्यं वा ए॒तत्।
यद्व॑र्षति। अ॒नृतं॑ यदा॒तप॑ति व॒र्षति॑। स॒त्या॒नृते॑ ए॒वावरु॑न्धे।
नैन॑ स॒त्या॒नृते॑ उ॒दिते॑ हि॒स्तः। य ए॒वं वेद॑। मा॒न्दाः
स्थे॒त्याह॑। रा॒ष्ट्रमे॒व ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॒कः॥ ३० ॥

वा॒शाः स्थे॒त्याह॑। रा॒ष्ट्रमे॒व व॒श्य॒कः। श॒क्ररीः॑ स्थे॒त्याह॑। प॒शवो॑

वै शक्र॑रीः। प॒शूने॒वाव॑रुन्धे। वि॒श्वभृ॑तः स्थेत्या॑ह। रा॒ष्ट्रमे॒व
प॑य॒स्व्यंकः॑। ज॒नभृ॑तः स्थेत्या॑ह। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॑या॒व्यंकः॑।
अ॒ग्नेस्ते॑ज॒स्याः स्थेत्या॑ह ॥ ३१ ॥

रा॒ष्ट्रमे॒व ते॑ज॒स्व्यंकः॑। अ॒पामोष॑धीनाः र॒सः स्थेत्या॑ह।
रा॒ष्ट्रमे॒व म॑ध॒व्यम॑कः। सा॒र॒स्वतं॑ ग्र॒हं गृ॑ह्णाति। ए॒षा वा
अ॒पां पृ॑ष्ठम्। यत्स॒र॒स्वती॑। पृ॒ष्ठमे॒वेन॑ समा॒नाना॑ करोति।
षो॒ड॒शभि॑र्गृह्णाति। षो॒ड॒शक॑लो वै पु॒रुषः॑। यावा॑ने॒व पु॒रुषः॑।
तस्मि॑न्वी॒र्यं द॑धाति। षो॒ड॒शभि॑र्जु॒होति॑ षो॒ड॒शभि॑र्गृह्णाति।
द्वा॒त्रिंश॑त्सम्प॑द्यन्ते। द्वा॒त्रिंश॑दक्षराऽनु॒ष्टुक्। वाग॑नु॒ष्टुप्स॒र्वाणि
छ॒न्दांसि॑। वा॒चैवैन॑ सर्वे॑भि॒श्छ॒न्दोभि॑र॒भिषि॑ञ्चति॥ ३२ ॥

ऊ॒र्मिरित्या॑ह सूर्यवर्च॑सः स्थेत्या॑ह ब्रह्मवर्च॑स्यंकस्तेज॒स्याः स्थेत्या॑हेव पु॒रुषः॑ षट् च॥—[५]

देवी॑रा॒पः सं म॑धु॒मती॒र्मधु॑मतीभिः सृ॒ज्यध्व॑मित्या॑ह।
ब्रह्म॑णै॒वैनाः॑ स॒ सृ॑जति। अना॑धृष्टाः सीद॑तेत्या॑ह। ब्रह्म॑णै॒वैनाः॑
साद॑यति। अ॒न्तरा॑ होतुंश्च धि॒ष्णि॒यं ब्रा॑ह्मणाच्छु॒सि॒नश्च
साद॑यति। आ॒ग्नेयो॑ वै होता॑। ऐ॒न्द्रो ब्रा॑ह्मणाच्छु॒सी। तेज॑सा
चै॒वेन्द्रि॑येण॑ चोभ॑यतो॑ रा॒ष्ट्रं परि॑गृह्णाति। हि॒र॒ण्ये॒नोत्पु॑नाति।
आहु॑त्यै हि प॒वित्रा॑भ्यामुत्पु॑नन्ति॒ व्यावृ॑त्त्यै॥ ३३ ॥

श॒तमा॑नं भवति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये
प्रति॑तिष्ठति। अ॒नि॒भृष्ट॑मसीत्या॑ह। अ॒नि॒भृष्टः॑ ह्येतत्। वा॒चो
बन्धु॑रित्या॑ह। वा॒चो ह्येष॑ बन्धुः। त॒पो॒जा इत्या॑ह। त॒पो॒जा

ह्येतत्। सोमस्य दात्रमसीत्याह॥३४॥

सोमस्य ह्येतद्दात्रम्। शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्रा ह्यापः। शुक्रं हिरण्यम्। चन्द्राश्चन्द्रेणेत्याह। चन्द्रा ह्यापः। चन्द्रं हिरण्यम्। अमृता अमृतेनेत्याह। अमृता ह्यापः। अमृतं हिरण्यम्॥३५॥

स्वाहा राजसूयायेत्याह। राजसूयाय ह्येना उत्पुनाति। सधमादौ द्युम्निनीरूर्ज एता इति वारुण्यर्चा गृह्णाति। वरुणसवमेवावरुन्धे। एकया गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसीति तार्प्यं चोष्णीषं च प्रयच्छति सयोनित्वाय। एकशतेन दर्भपुञ्जीलैः पवयति। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः। आत्मैकशतः॥३६॥

यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यं दधाति। दध्याशयति। इन्द्रियमेवाव रुन्धे। उदुम्बरमाशयति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। शष्पाण्याशयति। सुराबलिमेवैनं करोति। आविद एता भवन्ति। आविदमेवैनं गमयन्ति॥३७॥

अग्निरेवैनं गार्हपत्येनावति। इन्द्रं इन्द्रियेण। पूषा पशुभिः। मित्रावरुणौ प्राणापानाभ्याम्। इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। स दिवमलिखत्। सौर्ग्यम्णः पन्था अभवत्। स आवित्रे द्यावापृथिवी धृतव्रते इति द्यावापृथिवी उपाधावत्। स आभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्। आवित्रे

द्यावापृथिवी धृतव्रते इति यदाह॥३८॥

आभ्यामेव प्रसूतो यजमानो वज्रं भ्रातृव्याय प्रहरति। आविन्ना देव्यदितिर्विश्वरूपीत्याह। इयं वै देव्यदितिर्विश्वरूपी। अस्यामेव प्रति तिष्ठति। आविन्नोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विश्वस्मिन्नाष्ट्र इत्याह। विशैवैनं राष्ट्रेण समर्धयति। महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह। अशिषमेवैतामा शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः॥३९॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति धनुः प्रयच्छति विजित्यै। शत्रुबाधनाः स्थेतीषून्। शत्रून्वास्य बाधन्ते। पात मां प्रत्यञ्च पात मां तिर्यञ्चमन्वञ्च मा पातेत्याह। तिस्रो वै शरव्याः। प्रतीचीं तिरश्च्यनूचीं। ताभ्य एवैनं पान्ति। दिग्भ्यो मा पातेत्याह। दिग्भ्य एवैनं पान्ति। विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह। अपरिमितादेवैनं पान्ति। हिरण्यवर्णावुषसां विरोक इति त्रिष्टुभां बाहू उद्धृह्णाति। इन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्यन्ते॥४०॥

व्यावृत्त्यै दात्रमसीत्याहामृतं हिरण्यमेकशतो गमयन्त्याह ब्राह्मणा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह चत्वारि च॥

[६]

दिशो व्यास्थापयति। दिशामभिजित्यै। यदनु प्रक्रामेत्। अभि दिशो जयेत्। उत्तु माद्येत्। मनसाऽनु प्रक्रामति।

अभि दिशो जयति। नोन्माद्यति। समिधमा तिष्ठेत्याह। तेज एवावरुन्धे॥४१॥

उग्रामा तिष्ठेत्याह। इन्द्रियमेवावरुन्धे। विराजमातिष्ठेत्याह। अन्नाद्यमेवावरुन्धे। उदीचीमा तिष्ठेत्याह। पशूनेवावरुन्धे। ऊर्ध्वामातिष्ठेत्याह। सुवर्गमेव लोकमभिजयति। अनूजिहीते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥४२॥

मारुत एष भवति। अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे। एकविंशतिकपालो भवति प्रतिष्ठित्यै। योऽरण्येऽनुवाक्यो गुणः। तं मध्यत उपदधाति। ग्राम्यैरेव पशुभिरारण्यान्पशून्परिगृह्णाति। तस्माद्ग्राम्यैः पशुभिरारण्याः पशवः परिगृहीताः। पृथिवैन्यः। अभ्यषिच्यत॥४३॥

स राष्ट्रं नाभवत्। स एतानि पार्थान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैर्वै स राष्ट्रमभवत्। यत्पार्थानि जुहोति। राष्ट्रमेव भवति। बारहस्पत्यं पूर्वषामुत्तमं भवति। ऐन्द्रमुत्तरेषां प्रथमम्। ब्रह्म चैवास्मै क्षत्रं च समीचीं दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं प्रतिष्ठापयति॥४४॥

षट्पुरस्तादभिषेकस्य जुहोति। षडुपरिष्ठात्। द्वादश सम्पद्यन्ते। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरः खलु वै देवानां पूः। देवानामेव पुरं मध्यतो व्यवसर्पति। तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति। भूतानामवेष्टीर्जुहोति। अत्रात्र वै

मृत्युर्जायते। यत्रयत्रैव मृत्युर्जायते। तत एवैनमवयजते।
तस्माद्राजसूयेनेजानो नाभिचरितवै। प्रत्यगेनमभिचारः
स्तृणुते॥४५॥

रुन्धे समंष्ट्रा असिच्यत स्थापयति जायते पञ्च च॥—————[७]

सोमस्य त्विषिरसि तवेव मे त्विषिर्भूयादिति शार्दूलचर्मोपस्तृणाति
यैव सोमे त्विषिः। या शार्दूले। तामेवावरुन्धे। मृत्योर्वा एष
वर्णः। यच्छार्दूलः। अमृतं हिरण्यम्। अमृतमसि मृत्योर्मा
पाहीति हिरण्यमुपास्यति। अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते।
शतमानं भवति॥४६॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति।
दिद्योन्मा पाहीत्युपरिष्टादधि निदधाति। उभयत एवास्मै
शर्म दधाति। अवेष्टा दन्दशूका इति क्लीबं सीसेन
विध्यति। दन्दशूकानेवावयजते। तस्मात्क्लीबं दन्दशूका
दंशुकाः। निरस्तं नमुचेः शिर इति लोहितायुसं
निरस्यति। पाप्मानमेव नमुचिं निरवदयते। प्राणा आत्मनः
पूर्वेऽभिषिच्य इत्याहुः॥४७॥

सोमो राजा वरुणः। देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचं
सुवन्तां ते ते प्राणं सुवन्तामित्याहुः। प्राणानेवाऽऽत्मनः
पूर्वानभिषिञ्चति। यद्व्यात्। अग्नेस्त्वा तेजसाऽभिषिञ्चामीति।
तेजस्व्येव स्यात्। दुश्चर्मा तु भवेत्। सोमस्य त्वा

द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्यो वै देवतया पुरुषः॥४८॥

स्वयैवैनं देवतयाऽभिषिञ्चति। अग्नेस्तेजसेत्याह। तेजं
एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्चं एवास्मिन्दधाति।
इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति।

मित्रावरुणयोर्वीर्येणेत्याह। वीर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥४९॥

ओजं एवास्मिन्दधाति। क्षत्राणां क्षत्रपतिरसीत्याह।
क्षत्राणामेवैनं क्षत्रपतिं करोति। अतिं दिवस्पाहीत्याह।
अत्यन्यान्पाहीति वावैतदाह। समाववृत्रन्नधरागुदीचीरित्याह।
राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमंकः। उच्छेषणेन जुहोति। उच्छेषणभागो
वै रुद्रः। भागधेयेनैव रुद्रं निरवदयते॥५०॥

उदङ्घरेत्याग्नीध्रे जुहोति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव
दिशि रुद्रं निरवदयते। रुद्रं यत्ते क्रयी परन्नामेत्याह। यद्वा
अस्य क्रयी परन्नामं। तेन वा एष हिंनस्ति। यः हिंनस्ति।
तेनैवैनं सह शमयति। तस्मै हुतमंसि यमेष्टमसीत्याह।
यमादेवास्य मृत्युमवयजते॥५१॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति तस्यै गृहे जुहुयात्। यां
कामयेत राष्ट्रमस्यै प्रजा स्यादिति। राष्ट्रमेवास्यै प्रजा
भवति। पूर्णमयेनाध्वर्युरभिषिञ्चति। ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्त्विषिं
दधाति। औदुम्बरेण राजन्यः। ऊर्जमेवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति।
आश्वत्थेन वैश्यः। विशमेवास्मिन्पुष्टिं दधाति। नैयग्रोधेन

जन्यः। मित्राण्येवास्मै कल्पयति। अथो प्रतिष्ठित्यै॥५२॥

भूत्याहुः पुरुष ओजसेत्याह निरवदयते यजते जन्यो द्वे च॥—————[८]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मीत्याह। ब्रह्मणैवेन
देवताभ्यां युनक्ति। प्रष्टिवाहिनं युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः।
देवरथमेवास्मै युनक्ति। त्रयोऽश्वा भवन्ति। रथश्चतुर्थः। द्वौ
संव्येष्टसारथी। षट्त्वं द्यन्ते॥५३॥

षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवेनं युनक्ति। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। यः क्षत्रियः प्रतिहितः।
सोऽन्वारभते। राष्ट्रमेव भवति। त्रिष्टुभाऽन्वारभते। इन्द्रियं
वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति॥५४॥

मरुतां प्रसवे जेषमित्याह। मरुद्विरेव प्रसूत उज्जयति। आसं
मन इत्याह। यदेव मनसैप्सीत्। तदापत्। राजन्यं जिनाति।
अनाक्रान्त एवाक्रमते। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यो
राजन्यं जिनाति। समहमिन्द्रियेण वीर्येणेत्याह॥५५॥

इन्द्रियमेव वीर्यमात्मन्धत्ते। पशूनां मन्युरसि तवेव मे
मन्युर्भूयादिति वाराही उपानहावुपं मुञ्चते। पशूनां वा एष
मन्युः। यद्वराहः। तेनैव पशूनां मन्युमात्मन्धत्ते। अभि वा
इयं सुषुवाणं कामयते। तस्यैश्वरेन्द्रियं वीर्यमादातोः।

वारा॑ही उ॒पा॒न॒हा॒वु॒प॒मु॒ञ्च॒ते। अ॒स्या ए॒वा॒न्त॒र्ध॒त्ते। इ॒न्द्रि॒य॒स्य॑
वी॒र्य॑स्याना॑त्यै॥५६॥

नमो॑ मा॒त्रे पृ॒थि॒व्या इ॒त्या॒हा॒हि॑सायै। इ॒यं द॒स्यायु॑र॒स्यायु॑र्मे
धे॒ही॒त्या॒ह। आ॒यु॒रे॒वा॒त्म॒न्ध॒त्ते। ऊ॒र्ग॒स्यूर्जं॑ मे धे॒ही॒त्या॒ह।
ऊ॒र्ज॑मे॒वा॒त्म॒न्ध॒त्ते। यु॒ङ्क्षि॑सि॒ वर्चो॑ऽसि॒ वर्चो॑ मयि॒ धे॒ही॒त्या॒ह।
वर्च॑ ए॒वा॒त्म॒न्ध॒त्ते। ए॒क॒धा ब्र॒ह्म॒ण॒ उप॑हरति। ए॒क॒धै॒व
यज॑मान॒ आयु॑रूर्जं॒ वर्चो॑ दधाति। र॒थ॒वि॒मो॒च॒नी॒या जु॒होति॑
प्रति॑ष्ठित्यै॥५७॥

त्रयो॑ऽश्वा॑ भवन्ति। र॒थंश्च॑तुर्थः। तस्मा॑च्चतुर्जुहोति। यदु॒भौ
स॒हा॒व॒ति॒ष्ठे॒ताम्। स॒मा॒नं लो॒कमि॑याताम्। स॒ह स॑ङ्ग॒ही॒त्रा
र॒थ॒वा॒ह॒ने र॒थ॒मा॒द॒धाति॑। सु॒व॒र्गा॒दिवैनं॑ लो॒का॒द॒न्त॒र्द॒धाति॑।
ह॒सः शु॒चि॒ष॒दि॒त्या॒द॒धाति॑। ब्र॒ह्म॒णै॒वैनं॑मु॒पा॒व॒हर॑ति।
ब्र॒ह्म॒णाऽऽद॑धाति। अति॑च्छ॒न्द॒साऽऽद॑धाति। अति॑च्छ॒न्दा॒ वै
सर्वा॑णि॒ छ॒न्दा॑सि। सर्वे॑भि॒रे॒वैनं॑ छ॒न्दो॑भि॒रा॒द॒धाति॑। वर्ष्म॑
वा ए॒षा छ॒न्द॑साम्। यदति॑च्छ॒न्दाः। यदति॑च्छ॒न्द॒सा द॒धाति॑।
वर्ष्मै॒वैनं॑ स॒मा॒ना॒नां करो॑ति॥५८॥

प॒द्यन्ते॑ द॒धाति॑ वी॒र्ये॑णेत्या॒हाना॑त्यै प्रति॑ष्ठित्यै ब्र॒ह्म॒णाऽऽद॑धाति सप्त च॥ [९]

मि॒त्रो॑ऽसि॒ वरु॑णो॒ऽसी॒त्या॒ह। मै॒त्रं वा अ॒हः। वा॒रु॒णी रा॒त्रिः।
अ॒हो॒रा॒त्रा॒भ्या॒मे॒वैनं॑मु॒पा॒व॒हर॑ति। मि॒त्रो॑ऽसि॒ वरु॑णो॒ऽसी॒त्या॒ह।
मै॒त्रो॒ वै दक्षि॑णः। वा॒रु॒णः स॒व्यः। वै॒श्व॒दे॒व्यामि॑क्षा॑। स्वमे॒वैनो॑

भागधेयमुपावहरति। समहं विश्वैर्देवैरित्याह॥५९॥

वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। क्षत्रस्य नाभिरसि
क्षत्रस्य योनिरसीत्यधीवासमास्तृणाति सयोनित्वाय।
स्योनामा सीद सुषदामा सीदेत्याह। यथायजुरेवैतत्।
मा त्वा हिंसीन्मा मा हिंसीदित्याहाहिंसायै।
निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा साम्राज्याय
सुक्रतुरित्याह। साम्राज्यमेवैनं सुक्रतुं करोति।
ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंव
इत्याह। सवितारमेवैनं सत्यसंव करोति॥६०॥

ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्माऽसीन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह।
इन्द्रमेवैनं सत्यौजसं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं
राजन्ब्रह्माऽसि मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। मित्रमेवैनं
सुशेवं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्मासि वरुणोऽसि
सत्यधर्मेत्याह। वरुणमेवैनं सत्यधर्माणं करोति।
सविताऽसि सत्यसंव इत्याह। गायत्रीमेवैतेनाभि
व्याहरति। इन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह। त्रिष्टुभमेवैतेनाभि
व्याहरति॥६१॥

मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। जगतीमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यमेता देवताः। सत्यमेतानि छन्दांसि। सत्यमेवावरुन्धे।
वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह। अनुष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यानृते वा अनुष्टुप्। सत्यानृते वरुणः। सत्यानृते

ए॒वाव॑रुन्धे॥६२॥

नैन॑ स॒त्यानृ॑ते उ॒दिते॑ हि॒स्तः। य ए॒वं वेद॑। इन्द्र॑स्य
वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्रघ्न॑ इति॒ स्फ्यं प्रय॑च्छति। वज्रो॒ वै स्फ्यः॑।
वज्रे॑णै॒वास्मा॑ अ॒वरप॑र॒ रन्ध॑यति। ए॒व॑ हि तच्छे॒यः। यद॑स्मा
ए॒ते र॒ध्यैयुः॑। दि॒शोऽभ्य॑य॒ राजा॑ऽभू॒दिति॑ पश्चा॒क्षान्प्रय॑च्छति।
ए॒ते वै सर्वे॑ऽयाः॑। अ॒प॑रा॒जायि॑नमे॒वैनं॑ करोति॥६३॥

ओ॒दन॑मुद्ध॒वते। प॒र॒मे॒ष्ठी वा ए॒षः। यदो॑दनः। प॒र॒मा॒मे॒वैन॑ः
श्रियं॑ गमयति। सु॒श्लो॒काँ(४) सु॒मङ्ग॒लाँ(४) सत्य॑रा॒जा(३)-
नित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। शौ॒नः शे॒पमा॑ख्यापयते।
व॒रुण॑पा॒शादे॒वैनं॑ मुञ्चति। प॒रः श॑तं भ॒वति। श॑तायुः
पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति तिष्ठ॑ति। मा॒रु॒तस्य॑
चैक॑वि॒श॒तिक॑पा॒लस्य॑ वैश्व॑दे॒व्यै चा॒मि॒क्षाया॑ अ॒ग्नये॑
स्वि॒ष्टकृ॑ते॒ सम॑व॒द्यति॑। दे॒वता॑भिरे॒वैनं॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति।
अ॒पान्न॑त्रे॒ स्वाहो॑र्जो न॒त्रे स्वाहा॑ऽग्नये॑ गृह॑प॒तये॒ स्वाहे॑ति
ति॒स्र आहु॑तीर्जुहोति। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वे॒व लो॒केषु॑ प्र॒ति
तिष्ठ॑ति॥६४॥

दे॒वैरित्या॑ह स॒त्यसं॑व करोति त्रि॒ष्टुभ॑मे॒वैतेना॑भि॒ व्याह॑रति स॒त्यानृ॑ते ए॒वाव॑रुन्धे करोति
श॒तेन्द्रि॑य॒ष्यद् च॑॥

[१०]

ए॒तद्वा॑ह्म॒णानि॑ धा॒त्रे र॒त्विना॑न्दे॒वसु॒वाम॑र्थे॒तो दे॒वीर्दि॑शः सोम॑स्येन्द्र॑स्य मि॒त्रो द॑श॥१०॥

ए॒तद्वा॑ह्म॒णानि॑ वैष्ण॒वं त्रि॑क॒पा॒लम॑न्त्रं वै पू॒षा वा॑शाः स्थे॒त्याह॑ दि॒शो व्या॑स्थाप॒यत्यु॑दङ्घ्रे॒त्य
ब्र॒ह्मा(३)न्त्व॑ राज॒ञ्चतु॑ष्प॒ष्टिः॥६४॥

एतद्ब्राह्मणानि प्रतिष्ठति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं पराऽपतत्।
तत्स॒सृद्धिरनु॑ सम॑सर्पत्। तत्स॒सृपा॑ स॒सृत्त्वम्।
अ॒ग्निना॑ दे॒वेन॑ प्रथ॒मेऽह॑न्ननु प्रायु॑ङ्क्त। सर॑स्वत्या वा॒चा
द्विती॑यै। स॒वित्रा प्र॑सवेन॑ तृती॑यै। पू॒ष्णा प॒शुभि॑श्चतु॑र्थै।
बृह॒स्पति॑ना ब्रह्म॑णा पञ्च॒मे। इन्द्रे॑ण दे॒वेन॑ ष॒ष्ठे। वरु॑णेन॒
स्वया॑ दे॒वत॑या सप्त॒मे॥१॥

सोमे॑न॒ राज्ञा॑ऽष्ट॒मे। त्वष्ट्रा॑ रू॒पेण॑ नव॒मे। विष्णु॑ना
य॒ज्ञेना॑प्नोत्। यत्स॒सृपो॑ भव॑न्ति। इन्द्रि॑यमे॒व तद्वी॑र्यं
यज॑मान आप्रोति। पूर्वा॑पूर्वा वेदि॑र्भवति। इन्द्रि॑यस्य
वीर्य॑स्यावरु॑द्धौ। पुरस्ता॑दुप॒सदा॑ सौम्ये॒न प्रच॑रति। सोमो॑
वै रे॒तोधाः। रे॒त ए॒व तद्व॑धाति। अ॒न्तरा॑ त्वाष्ट्रे॑ण। रे॒त ए॒व
हि॒तं त्वष्ट्रा॑ रू॒पाणि॑ विक॑रोति। उ॒परि॑ष्टाद्वैष्ण॒वेन॑। य॒ज्ञो वै
विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥२॥

सप्तमे दधाति पञ्च च॥ ————— [१]

जा॒मि वा ए॒तत्कु॑र्वन्ति। यत्स॒द्यो दी॑क्षय॑न्ति स॒द्यः सोमं॑
क्री॒णन्ति॑। पुण्ड॒रिस्र॒जां प्र॑यच्छ॒त्यजा॑मित्वाय। अङ्गि॑रसः
सुव॑र्गं लो॒कं यन्तः॑। अ॒प्सु दी॑क्षात॒पसी प्रा॑वेशयन्।
तत्पुण्ड॒रीक॑मभवत्। यत्पुण्ड॒रिस्र॒जां प्र॑यच्छ॒ति। सा॒क्षादे॒व

दीक्षातपसी अव॑रुन्धे। द॒शभि॑र्वत्सत॒रैः सोमं॑ क्रीणाति।
दशा॑क्षरा वि॒राट्॥३॥

अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। मुष्क॒रा भ॑वन्ति
सेन्द्र॑त्वाय॑। द॒शपे॑यो भवति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै।
श॒तं ब्रा॑ह्म॒णाः पि॑बन्ति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः।
आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति। स॒प्तद॒शः स्तो॒त्रं भ॑वति।
स॒प्तद॒शः प्र॒जाप॑तिः॥४॥

प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। प्रा॒का॒शाव॑ध्व॒र्यवे॑ द॒दाति॑। प्र॒का॒शमे॒वैनं॑
गम॑यति। स्रज॑मुद्गा॒त्रे। व्यै॑वास्मै॑ वासयति। रु॒क्मः॑ हो॒त्रे।
आ॒दि॒त्यमे॒वास्मा॑ उन्नयति। अश्वं॑ प्र॒स्तोतृ॑प्रति॒हृ॒तृभ्या॑म्।
प्रा॒जाप॑त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑॥५॥

द्वा॒द॒श प॑ष्ठौहीर्ब्र॒ह्मणे॑। आयु॑रे॒वाव॑रुन्धे। व॒शां मै॑त्रावरु॒णाय॑।
रा॒ष्ट्रमे॒व व॑श्यं॒कः। ऋ॒षभं॑ ब्रा॒ह्मणा॑च्छु॒ंसिने॑। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॑या॒व्य॑कः।
वास॑सी नेष्टापो॒तृभ्या॑म्। प॒वित्रे॑ ए॒वास्ये॑ते। स्थू॒रि॑
यवा॑चितम॒च्छावा॑काय॑। अ॒न्त॒त ए॒व व॑रु॒णम॑व॒ यज॑ते॥६॥

अ॒न॒ङ्गाह॑म॒ग्नीधे॑। वह्नि॒र्वा अ॑न॒ङ्गान्। वह्नि॒र॒ग्नीत्। वह्नि॒नै॒व
वह्नि॑ य॒ज्ञस्या॑व॒रुन्धे॑। इन्द्र॑स्य सुषुवा॒णस्य॑ त्रे॒धेन्द्रि॑यं
वी॒र्यं॑ प॒राऽप॑तत्। भृ॒गुस्तृ॑तीयमभवत्। श्रा॒य॒न्तीयं॑ तृतीयम्।
सर॑स्वती॒ तृती॑यम्। भा॒र्गवो॑ होता॑ भवति। श्रा॒य॒न्तीयं॑ ब्रह्मसा॒मं
भ॑वति। वा॒र॒व॒न्तीयं॑मग्निष्टोमसा॒मम्। सा॒र॒स्वती॑र॒पो गृ॑ह्णाति।

इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्य॑स्याव॑रुद्धौ। श्रा॒य॒न्ती॒यं ब्र॒ह्म॒सामं॑ भ॑वति।
इन्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्वी॒र्यं॑ श्रयति। वा॒र॒व॒न्ती॒यम॒ग्नि॒ष्टोम॒सामम्।
इन्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्वी॒र्यं॑ वारयति॥ ७॥

विराट्प्राजापतिरश्वः प्रजापतेरास्यै यजते ब्रह्मसामं भवति सप्त च॥—————[२]

ई॒श्व॒रो वा ए॒ष दि॒शोऽनु॑न्म॒दितोः॑। यं दि॒शोऽनु॑ व्या॒स्थाप॑यन्ति।
दि॒शाम॑वेष्ट॒यो भ॑वन्ति। दि॒क्ष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑त्यनु॒न्मादा॑य।
पञ्च॑ दे॒वता॑ यजति। पञ्च॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति।
ह॒विषो॑ह॒विष॑ इ॒ष्ट्वा बा॑र॒ह॒स्पत्य॑म॒भिघा॑रयति। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑
वै बृ॒ह॒स्पतिः॑। य॒ज॒मा॒नमे॒व तेज॑सा॒ सम॑र्धयति॥ ८॥

आ॒दि॒त्यां म॒ल॒हं ग॒र्भिणी॒मा ल॑भते। मा॒रु॒तीं पृ॒श्निं प॒ष्ठौही॑म्।
वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। आ॒दि॒त्यया॑ पू॒र्वया॑
प्रच॑रति। मा॒रु॒त्योत्त॑रया। रा॒ष्ट्र ए॒व वि॒शम॑नु॒बध्ना॑ति।
उ॒च्चैरा॑दि॒त्याया॑ आ॒श्राव॑यति। उ॒पा॒ंशु मा॑रु॒त्यै। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रं
वि॒शम॑ति॒वद॑ति। ग॒र्भिण्या॑दि॒त्या भ॑वति॥ ९॥

इन्द्रि॒यं वै ग॒र्भः। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॒याव्य॑कः। अ॒ग॒र्भा मा॑रु॒ती।
वि॒द्वै म॒रुतः॑। वि॒शमे॒व नि॒रिन्द्रि॒याम॑कः। दे॒वा॒सुराः
संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा अ॒श्विनोः॑ पू॒षन्वा॒चः स॒त्यं
स॒न्नि॒धाय॑। अ॒नृ॒ते॒नासु॑रान॒भ्य॑भवन्। तेऽ॒श्विभ्या॑ पू॒ष्णे
पु॒रोडा॑शं द्वा॒द॒शक॑पालं नि॒र॑वपन्। ततो॒ वै ते वा॒चः
स॒त्यम॑वा॒रुन्ध॑त॥ १०॥

यद॒श्विभ्यां॑ पू॒ष्णे पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑कपालं निर्व॑पति।
 अ॒न॒तेनै॒व भ्रात॑रु॒व्यान॑भि॒भूय॑। वा॒चः स॒त्यम॑वरु॒न्धे। सर॑स्वते
 स॒त्यवा॑चं च॒रुम्। पू॒र्वमे॒वोदि॑तम्। उ॒त्तरे॑णा॒भि गृ॑णाति।
 स॒वि॒त्रे स॒त्यप्र॑सवाय पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑कपालं प्र॒सूत्यै॑।
 दू॒तान्प्र॑हि॒णोति॑। आ॒विद॑ ए॒ता भ॑वन्ति। आ॒विद॑मे॒वैनं॑
 ग॒मय॑न्ति। अथो॑ दू॒तेभ्य॑ ए॒व न छि॑द्यते। ति॒सृध॒न्व॑
 शु॒ष्कदृ॒तिर्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै॥११॥

अ॒र्धय॑ति भ॒वत्य॑रु॒न्धत॑ ग॒मय॑न्ति द्वे च॑॥ [३]

आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालं निर्व॑पति। तस्मा॒च्छि॒शिरे॑ कुरु॒पश्च॑लाः
 प्राश्चो॑ या॒न्ति। सौ॒म्यं च॒रुम्। तस्मा॑द्व॒स॒न्तं व्य॑वसाया॑दयन्ति।
 सा॒वि॒त्रं द्वा॒दश॑कपालम्। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॒द्यवा॑ना॑ स॒वित्रा॑
 वि॒रु॒न्धते॑। बा॒रु॒ह॒स्पत्यं॑ च॒रुम्। स॒वि॒त्रैव॑ वि॒रु॒ध्य॑। ब्र॒ह्म॒णा
 यवा॑ना॒दध॑ते। त्वा॒ष्ट्रम॒ष्टाक॑पालम्॥१२॥

रू॒पाण्ये॒व तेन॑ कुर्वते। वै॒श्वान॑रं द्वा॒दश॑कपालम्। तस्मा॑ज्जघ॒न्यै
 नैदा॑घे प्र॒त्यश्च॑ः कुरु॒पश्च॑ला या॒न्ति। सा॒र॒स्वतं॑ च॒रुं निर्व॑पति।
 तस्मा॑त्प्रा॒वृषि॑ सर्वा॒ वाचो॑ वदन्ति। पौ॒ष्णेन॑ व्य॒वस्य॑न्ति। मै॒त्रेण॑
 कृष॑न्ते। वा॒रु॒णेन॑ वि॒धृता॑ आसते। क्षै॒त्रप॒त्येन॑ पाचयन्ते।
 आ॒दि॒त्येना॑दधते॥१३॥

मा॒सिमा॑स्ये॒तानि॑ ह॒वी॑षि॑ नि॒रु॒प्या॒णीत्या॑हुः। तेनै॒वतू॒न्प्रयु॑ङ्क्ते
 इति॑। अथो॑ ख॒ल्वाहुः॑। कः सं॒वत्सरं॑ जी॒विष्य॑तीति॑।

षडेव पूर्वैद्युर्निरुप्याणि। षडुत्तरेद्युः। तेनैवर्तून्प्रयुङ्क्ते।
दक्षिणो रथवाहनवाहः पूर्वेषां दक्षिणा। उत्तर उत्तरेषाम्।
संवत्सरस्यैवान्तौ युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१४॥

त्वाष्ट्रमष्टाकंपालं दधते युनत्तयेकं च॥ [४]

इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं पराऽपतत्। स
यत्प्रथमं निरर्णीवत्। तत्कलमभवत्। यद्वितीयम्। तद्वदरम्।
यत्तृतीयम्। तत्कर्कन्धु। यन्नस्तः। स सिं॒हः। यदक्ष्योः॥१५॥

स शार्दूलः। यत्कर्णयोः। स वृकः। य ऊर्ध्वः। स
सोमः। याऽवाची। सा सुरा। त्रयाः सक्तवो भवन्ति।
इन्द्रियस्यावरुद्धौ। त्रयाणि लोमानि॥१६॥

त्विषिमेवावरुन्धे। त्रयो ग्रहाः। वीर्यमेवावरुन्धे। नाम्ना
दशमी। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणा इन्द्रियं
वीर्यम्। प्राणानेवेन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते। सीसेन
क्लीबाच्छष्पाणि क्रीणाति। न वा एतदयो न हिरण्यम्॥१७॥

यत्सीसम्। न स्त्री न पुमान्। यत्क्लीबः। न सोमो न सुरा।
यत्सौत्रामणी समृद्धौ। स्वाद्वीन्त्वा स्वादुनेत्याह। सोममेवैनां
करोति। सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय
सुत्राम्णे पच्यस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः पच्यंते।
तिस्रः स॒सृष्टा वसति॥१८॥

तिस्रो हि रात्रीः क्रीतः सोमो वसति। पुनातु ते परिस्नुतमिति

यजुषा पुनाति व्यावृत्त्यै। पवित्रेण पुनाति। पवित्रेण हि
सोमं पुनन्ति। वारेण शश्वता तनेत्याह। वारेण हि सोमं
पुनन्ति। वायुः पूतः पवित्रेणेति नैतया पुनीयात्। व्युद्धा
ह्येषा। अतिपवितस्यैतया पुनीयात्। कुविदङ्गेत्यनिरुक्तया
प्राजापत्यया गृह्णाति॥१९॥

अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। एकयर्चा गृह्णाति।
एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। अश्विनं धूम्रमालभते।
अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति।
सारस्वतं मेषम्। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनं भिषज्यति।
ऐन्द्रमृषभं सैन्द्रत्वाय॥२०॥

अक्ष्योलोमानि हिरण्यं वसति गृह्णाति भिषज्यत्येकं च॥—————[५]

यत्रिषु यूपेष्वालभेत। बहिर्धाऽस्मादिन्द्रियं वीर्यं
दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकयूप आलभते।
एकधैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधाति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
नैतेषां पशूनां पुरोडाशा भवन्ति। ग्रहपुरोडाशा ह्येते। युवः
सुराममश्विनेति सर्वदेवत्ये याज्यानुवाक्ये भवतः। सर्वा एव
देवताः प्रीणाति॥२१॥

ब्राह्मणं परिक्रीणीयादुच्छेषणस्य पातारम्। ब्राह्मणो
ह्याहुत्या उच्छेषणस्य पाता। यदि ब्राह्मणं न विन्देत्।
वल्मीकवपायामवं नयेत्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यद्वै

सौत्राम॑ण्यै व्यृद्ध॑म्। तद॑स्यै॒ समृद्ध॑म्। नाना॑दे॒व॒त्याः प॒शव॑श्च
पुरो॒डाशा॑श्च भवन्ति॒ समृद्धे॑। ऐन्द्रः प॑शूनामुत्त॒मो भ॑वति।
ऐन्द्रः पुरो॒डाशानां॑ प्रथ॒मः॥ २२॥

इन्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ स॒मीची॑ दधाति। पुर॒स्ता॑दनूया॒जानां॑
पुरो॒डाशैः प्रच॑रति। प॒शवो॒ वै पुरो॒डाशाः॑। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे।
ऐन्द्र॑मेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पति। इन्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे। सा॒वि॒त्रं
द्वा॑दशकपालं॒ प्रसू॑त्यै। वा॒रुणं॑ दश॑कपालम्। अ॒न्त॒त ए॒व
वरु॑णम॒व॑ यजते। वड॑बा दक्षि॑णा॥ २३॥

उ॒त वा ए॒षाऽश्व॑ꣳ सू॒ते। उ॒ताऽश्व॑तरम्। उ॒त सोमं॑ उ॒त सुरा॑।
यत्सौ॑त्राम॒णी समृद्धे॑। बा॒र्ह॒स्प॒त्यं प॒शूश्च॑तुर्थ॒मति॑पवितस्या
ल॑भते। ब्र॒ह्म वै दे॒वानां॑ बृ॒ह॒स्प॒तिः। ब्र॒ह्मणै॒व य॒ज्ञस्य॑
व्यृद्ध॑मपि॒ वप॑ति। पुरो॒डाश॑वाने॒ष प॒शुर्भ॑वति। न ह्ये॒तस्य॑
ग्र॒हं गृ॑ह्णन्ति। सोम॑प्रतीकाः पि॒तर॑स्तृ॒णुते॑ति॒ शता॑तृ॒ण्णायाꣳ
स॒म॒व॑नयति॥ २४॥

श॒तायुः पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति।
दक्षि॑णे॒ऽग्नौ जु॑होति। पा॒प॒व॒स्य॒सस्य॑ व्यावृ॑त्यै। हि॒र॑ण्यमन्त॒रा
धा॑रयति। पू॒तामे॒वैनां॑ जुहोति। श॒तमा॑नं भवति। श॒तायुः
पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति। यत्रै॒व
श॑तातृ॒ण्णां धा॑रयति॥ २५॥

तन्नि॑दधाति॒ प्र॒ति॑ष्ठित्यै। पि॒तृन् वा ए॒तस्यै॑न्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ गच्छति।

य॑ सोमोऽति॒ पव॑ते। पि॒तृणां॑ या॒ज्यानु॒वाक्या॑भि॒रुप॑ तिष्ठते।
 यदे॒वास्य॑ पि॒तृनि॑न्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ गच्छ॑ति। तदे॒वाव॑ रुन्धे।
 तिसृ॑भि॒रुप॑ तिष्ठते। तृ॒तीये॒ वा इ॒तो लो॒के पि॒तरः॑। ताने॒व
 प्री॑णाति। अथो॒ त्रीणि॒ वै य॒ज्ञस्यै॑न्द्रि॒याणि॑। अध्व॒र्युर्होता॑
 ब्र॒ह्मा। त उप॑तिष्ठन्ते। यान्ये॒व य॒ज्ञस्यै॑न्द्रि॒याणि॑। तैरे॒वास्मै॑
 भेष॒जं क॑रोति॥२६॥

प्रीणाति प्रथमो दक्षिणा समवर्णयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥—————[६]

अ॒ग्नि॒ष्टोम॑मग्र॒ आह॑रति। य॒ज्ञमु॒खं वा अ॑ग्नि॒ष्टोमः॑।
 य॒ज्ञमु॒खमे॒वारभ्य॑ स॒वमा॒ क्रम॑ते। अथैषोऽभिषेचनीयश्चतु॒-
 स्त्रिं॒शप॑वमानो भवति। त्रय॑स्त्रिं॒शद्वे॒ देवताः॑। ता
 ए॒वाप्रो॑ति। प्र॒जाप॑तिश्चतुस्त्रिं॒शः। तमे॒वाप्रो॑ति। स॒ंश॒र ए॒ष
 स्तोमा॑नामयथापूर्वम्। यद्विष॑माः स्तोमाः॑॥२७॥

ए॒तावा॒न् वै य॒ज्ञः। यावा॒न्पव॑मानाः। अ॒न्तः श्ले॒षणं॒ त्वा
 अ॒न्यत्। यत्स॒माः पव॑मानाः। तेनाऽस॒ंश॒रः। तेन॑ यथापूर्वम्।
 आ॒त्मनै॒वाग्नि॑ष्टोमेन॒ध्रोति॑। आ॒त्मना॒ पुण्यो॑ भवति। प्र॒जा वा
 उ॒क्थानि॑। प॒शव॑ उ॒क्थानि॑। यदु॒क्थ्यो॑ भव॒त्यनु॒ सन्त॑त्यै॥२८॥

स्तोमाः पशव उक्थान्येकं च॥—————[७]

उप॑ त्वा जा॒मयो॒ गिर॒ इति॑ प्रति॒पद्भव॑ति। वा॒ग्वै वा॒युः। वा॒च
 ए॒वैषो॑ऽभिषे॒कः। सर्वा॑सा॒मेव॒ प्र॒जाना॑ं सू॒यते। सर्वा॑ ए॒नं प्र॒जा
 राजे॑ति वदन्ति। ए॒तमु॒ त्यन्द॑श् क्षिप॒ इत्या॑ह। आ॒दित्या॑ वै
 प्र॒जाः। प्र॒जाना॑मे॒वैतेन॑ सू॒यते। यन्ति॒ वा ए॒ते य॑ज्ञमु॒खात्। ये

संभार्या अक्रन्॥२९॥

यदाह पवस्व वाचो अग्रिय इति। तेनैव यज्ञमुखान्नयन्ति।
अनुष्टुक्प्रथमा भवति। अनुष्टुगुत्तमा। वाग्वा अनुष्टुक्। वाचैव
प्रयन्ति। वाचोद्यन्ति। उद्वतीर्भवन्ति। उद्वद्वा अनुष्टुभो रूपम्।
आनुष्टुभो राजन्यः॥३०॥

तस्मादुद्वतीर्भवन्ति। सौर्यनुष्टुगुत्तमा भवति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। यो वै सवादेति। नैनं सव उपनमति।
यः सामभ्य एति। पापीयान्त्सुषुवाणो भवति। एतानि खलु
वै सामानि। यत्पृष्ठानि। यत्पृष्ठानि भवन्ति॥३१॥

तैरेव सवान्नैति। यानि देवराजानां सामानि। तैरमुष्मिल्लोक
ऋध्नोति। यानि मनुष्यराजानां सामानि। तैरस्मिल्लोक
ऋध्नोति। उभयोरेव लोकयोर् ऋध्नोति। देवल्लोके च
मनुष्यलोके च। एकविंशोऽभिषेचनीयस्योत्तमो भवति।
एकविंशः कैशवपनीयस्य प्रथमः। सप्तदशो दशपेयः॥३२॥

विद्वा एकविंशः। राष्ट्रं सप्तदशः। विश एवैतन्मध्यतो-
ऽभिषिच्यते। तस्माद्वा एष विशां प्रियः। विशो हि
मध्यतोऽभिषिच्यते। यद्वा एनमदो दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति।
तत्सुवर्गं लोकमभ्या रोहति। यदिमं लोकं न प्रत्यवरोहेत्।
अतिजनं वेयात्। उद्वा माद्येत्। यदेष प्रतीचीनः स्तोमो
भवति। इममेव तेन लोकं प्रत्यवरोहति। अथो अस्मिन्नेव

लोके प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय॥३३॥

अक्रन्त्राजुन्यो भवन्ति दशपेयो माद्येत्रीणि च॥ [८]

इयं वै रजता। असौ हरिणी। यद्रुक्मौ भवतः।
आभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णाति। वरुणस्य वा
अभिषिच्यमानस्यापः। इन्द्रियं वीर्यं निरघ्नन्। तत्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यद्रुक्ममन्तर्दधाति। इन्द्रियस्य वीर्यस्या-
निर्घाताय। शतमानो भवति शतक्षरः। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। आयुर्वै हिरण्यम्।
आयुष्या एवैनमुभयति क्षरन्ति। तेजो वै हिरण्यम्।
तेजस्या एवैनमुभयति क्षरन्ति। वर्चो वै हिरण्यम्। वर्चस्या
एवैनमुभयति क्षरन्ति॥३४॥

शतक्षरोऽष्टौ च॥ [९]

अप्रतिष्ठितो वा एष इत्याहुः। यो राजसूयेन यजत
इति। यदा वा एष एतेन द्विरात्रेण यजते। अथ प्रतिष्ठा।
अथ संवत्सरमाप्नोति। यावन्ति संवत्सरस्याहोरात्राणि।
तावन्तीरेतस्य स्तोत्रीयाः। अहोरात्रेष्वेव प्रति तिष्ठति।
अग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति। अतिरात्र उत्तरम्॥३५॥

नानैवाहोरात्रयोः प्रति तिष्ठति। पौर्णमास्यां पूर्वमहर्भवति।
व्यष्टकायामुत्तरम्। नानैवार्धमासयोः प्रतितिष्ठति।
अमावास्यायां पूर्वमहर्भवति। उद्दृष्ट उत्तरम्। नानैव
मासयोः प्रतितिष्ठति। अथो खलु। ये एव समानपक्षे

पुण्याहे स्याताम्। तयोः कार्यं प्रतिष्ठित्यै॥३६॥

अपशव्यो द्विरात्र इत्याहुः। द्वे ह्येते छन्दसी। गायत्रं च त्रैष्टुभं च। जगतीमन्तर्यन्ति। न तेन जगती कृतेत्याहुः। यदेनान्तृतीयसवने कुर्वन्तीति। यदा वा एषाऽहीनस्याहर्भजते। साहस्यं वा सवनम्। अथैव जगती कृता। अथ पशव्यः। व्युष्टिर्वा एष द्विरात्रः। य एवं विद्वान्द्विरात्रेण यजते। व्येवास्मा उच्छति। अथो तम एवाप हते। अग्निष्टोममन्त आ हरति। अग्निः सर्वा देवताः। देवतास्वेव प्रति तिष्ठति॥३७॥

उत्तरं प्रतिष्ठित्यै पशव्यः सप्त च॥—————[१०]

वरुणस्य जामि वा ईश्वर आग्नेयमिन्द्रस्य यत्रिष्वग्निष्टोममुप त्वेयं वै रजताऽप्रतिष्ठितो दश॥१०॥

वरुणस्य यदश्विभ्यां यत्रिषु तस्मादुद्वतीः सप्तत्रिंशत्॥३७॥

वरुणस्य प्रतितिष्ठति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अङ्गिरसो वै स॒त्रमा॑सत। तेषां पृ॒श्निर्घर्म॑धुगा॑सीत्।
 सर्जी॑षेणा॑जीवत्। ते॑ऽब्रुवन्। कस्मै॑ नु स॒त्रमा॑स्महे। ये॑ऽस्या
 ओष॑धीर्न ज॒नया॑म॒ इति॑। ते दि॒वो वृ॑ष्टि॒मसृ॑जन्त। याव॑न्तः
 स्तो॒का अ॒वाप॑द्यन्त। ताव॑न्ती॒रोष॑धयोऽजायन्त। ता जा॒ताः
 पि॒तरो॑ वि॒षेणा॑लिम्पन्॥१॥

तासां॑ङ्ग॒ध्वा रु॒प्यन्त्यै॑त्। ते॑ऽब्रुवन्। क इ॒दमि॒त्थम॑क॒रिति॑।
 व॒यं भा॑ग॒धेय॑मिच्छ॒माना॒ इति॑ पि॒तरो॑ऽब्रुवन्। किं वो॑
 भा॑ग॒धेय॑मिति॑। अ॒ग्नि॒होत्र॑ ए॒व नोऽप्य॑स्त्वि॒त्य॑ब्रुवन्। तेभ्य॑
 ए॒तद्भा॑ग॒धेयं॑ प्राय॑च्छन्। यद्धु॒त्वा नि॒मार्ष्टि॑। ततो॑ वै त
 ओष॑धीर॒स्वद॑यन्। य ए॒वं वेद॑॥२॥

स्वद॑न्तेऽस्मा॒ ओष॑धयः। ते व॒त्समु॑पावा॑सृजन्। इ॒दं नो॑
 ह॒व्यं प्रदा॑प॒येति॑। सो॑ऽब्रवी॒द्वरं॑ वृ॒णौ। दश॑ मा॒ रात्री॑र्जा॒तं न
 दौ॑हन्। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रा॒णीति॑। तस्मा॑द्व॒त्स॒जा॒तं
 दश॑ रात्रीर्न दु॑हन्ति। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रति। वा॒रेवृ॑त॒ः
 ह्य॑स्य। तस्मा॑द्व॒त्स॒ः स॒ः सृ॑ष्ट॒ध॒यः॒ रु॒द्रो घा॑तु॒कः। अति॑ हि
 स॒न्धान्ध॑रति॥३॥

प्रजापतिरग्निमसृजत। तं प्रजा अन्वसृज्यन्त। तमभाग
उपास्त। सोऽस्य प्रजाभिरपाक्रामत्। तमवरुरुत्समानोऽन्वैत्।
तमवरुधन्नाशक्रोत्। स तपोऽतप्यत। सोऽग्निरुपांरमतातापि
वै स्य प्रजापतिरिति। स रराटादुदमृष्ट॥४॥

तद्धृतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टाः।
ताञ्छ्येष्टलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्रराटादुदमृष्ट। तस्माद्रराटे
केशा न सन्ति। तदग्नौ प्रागृह्णात्। तद्वचिकित्सत्। जुहवानी
३ मा हौषा ३ मिति। तद्वचिकित्सायै जन्म। य एवं
विद्वान् विचिकित्सति॥५॥

वसीय एव चेतयते। तं वागभ्यवदञ्जुहुधीति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजुहोत्स्वाहेति।
तत्स्वाहाकारस्य जन्म। य एवऽस्वाहाकारस्य जन्म वेद।
करोति स्वाहाकारेण वीर्यम्। यस्यैवं विदुषः स्वाहाकारेण
जुहति॥६॥

भोगायेवास्य हुतं भवति। तस्या आहुत्यै पुरुषमसृजत।
द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स
गामसृजत। चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्।
सोऽजामसृजत॥७॥

सोऽग्निरभिभेत्। आहुतीभिर्वै माऽऽप्नोतीति। स प्रजापतिं
पुनः प्राविशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्।
किं भागधेयमभि जनिष्य इति। तुभ्यमेवेदं हूयाता

इत्यब्रवीत्। स एतद्भागधेयमभ्यंजायत। यदग्निहोत्रम्॥८॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा हौषीः।
उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथन्नौ होष्यन्तीति।
सायमेव तुभ्यं जुहुवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्नये
सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुहुयात्।
उभयमेवाग्नेयं स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाग्नये
सायं हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्र जायन्ते।
अह्ना प्रति तिष्ठन्ति। यत्सायं जुहोति॥१०॥

प्रैव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन
तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं
मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्।
तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते
सूर्येऽग्निहोत्रं जुह्वति॥११॥

प्रैव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव तत्।
अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसंतः। यस्तयोरन्यं
राधयत्यन्यन्न। उभौ वाव स तावृच्छतीति। अग्निं वावादित्यः
सायं प्र विशति। तस्मादग्निर्दूरान्नक्तन्ददृशे। उभे हि तेजसी
सम्पद्येते॥१२॥

उ॒द्यन्तं॑ वा॒वादि॒त्यम॒ग्नि॒रनु॑ स॒मारो॑हति। तस्मा॑द्धू॒म ए॒वाग्ने॑र्दि॒वा
द॒दृशे॑। यद॒ग्नये॑ सा॒यं जु॑हुयात्। आ सूर्या॑य वृ॒श्चेत॑। यत्सूर्या॑य
प्रा॒तर्जु॑हुयात्। आऽग्नये॑ वृ॒श्चेत॑। दे॒वता॑भ्यः स॒मद॑न्दध्यात्।
अ॒ग्नि॒ज्योति॑र्ज्योतिः सूर्यः स्वा॒हेत्ये॒व सा॒यं हो॑त॒व्यम्। सूर्यो॑
ज्योति॑र्ज्योति॒रग्निः स्वा॒हेति॑ प्रा॒तः। तथो॒भाभ्या॑ं सा॒यं
हू॒यते॑॥१३॥

उ॒भाभ्या॑ प्रा॒तः। न दे॒वता॑भ्यः स॒मदं॑ दधाति। अ॒ग्नि॒ज्योति॑-
रि॒त्याह॑। अ॒ग्निर्वै रे॑तो॒धाः। प्र॒जा ज्योति॑रि॒त्याह॑। प्र॒जा ए॒वास्मै॑
प्र ज॑नयति। सूर्यो॑ ज्योति॑रि॒त्याह॑। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु रेतो॑
दधाति। ज्योति॑र॒ग्निः स्वा॒हेत्या॑ह॑। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता अ॒स्यां
प्रति॑ष्ठापयति॥१४॥

तू॒ष्णीमु॑त्तरा॒माहु॑तिं जुहोति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै।
यदु॑दि॒ते सूर्ये॑ प्रा॒तर्जु॑हुयात्। यथाऽति॑थये प्र॒द्रुता॑य
शून्या॑यावस॒थाया॑हार्यं॑ हर॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। का॒ह
तत॑स्तद्भव॒तीत्या॑हुः। यत्स न वेद॑। यस्मै॑ तद्ध॒रन्ती॑ति।
तस्मा॑द्यदौष॒सं जु॑होति। तदे॒व स॑म्प्रति। अथो॒ यथा॑
प्रा॒र्थमौष॑सं प॒रिवे॑वैष्टि। ता॒दृगे॒व तत्॥१५॥

अ॒मृष्टं वि॒चिकित्स॑न्ति जु॒ह्वत्य॑जाम॒सृज॑ताग्नि॒होत्रं॑ सूर्या॑य प्रा॒तर्जु॑होति जु॒ह्वति॑ सम्प॒द्येते॑ हूयते
स्थापयति सम्प्रति द्वे च॥

[२]

रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। पत्नी॑ स्था॒ली। यन्मध्ये॑ऽग्नेर॑धि॒श्रये॑त्।

रुद्राय॑ पत्नी॒मपि॑ दध्यात्। प्र॒मायु॑का स्यात्। उदी॒चोऽ-
ङ्गारा॑न्नि॒रूह्या॑धि श्रयति। पत्न्यै॑ गोपी॒थाय॑। व्य॒न्तान्क॑रोति।
तथा॒ पत्न्य॑प्र॒मायु॑का भवति॥१६॥

घ॒र्मो वा ए॒षोऽशान्तः॑। अ॒हंर॒हः प्र वृ॑ज्यते। यद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
प्रति॑षि॒ञ्चेत्प॒शुका॑मस्य। शान्त॑मि॒व हि प॑श॒व्यम्। न
प्रति॑षि॒ञ्चेद्ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॑मस्य। समि॑द्धमि॒व हि ब्र॑ह्मव॒र्चस॑म्।
अथो॒ खलु॑। प्र॒तिषि॑च्य॒मेव। यत्प्र॑तिषि॒ञ्चति॑॥१७॥

तत्प॑श॒व्यम्। य॒ज्ञुहो॑ति। तद्ब्र॑ह्मव॒र्चसि॑। उ॒भय॑मे॒वाकः॑।
प्रच्यु॑तं वा ए॒तद॒स्माल्लो॒कात्। अ॒गंत॑न्दे॒वलोक॑म्। यच्छ्रु॑तं
ह॒विरन॑भिघारितम्। अ॒भि द्यो॑तयति। अ॒भ्येवैन॑द्वारयति।
अथो॑ दे॒वत्रै॒वैन॑द्रमयति॥१८॥

पर्य॑ग्नि करोति। रक्ष॑साम॒प॒ह॒त्यै। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति।
त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। यत्प्रा॒चीन॑मु॒द्वास॑येत्।
यज॑मानं शु॒चाऽर्प॑येत्। यद्व॑क्षि॒णा। पि॒तृदे॒वत्य॑ स्यात्।
यत्प्र॒त्यक्॑॥१९॥

पत्नी॑ शु॒चाऽर्प॑येत्। उ॒दीची॑नमु॒द्वास॑यति। ए॒षा वै
दे॒वमनु॑ष्याणां शान्ता॑ दिक्। तामे॒वैन॑दनु॒द्वास॑यति शान्त्यै॑।
व॒र्त्म करो॑ति। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॒त्यै। निष्ट॑पति। उपै॒व तत्स्तृ॑णाति।
च॒तुरु॑न्नयति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॑॥२०॥

प॒शून्वाव॑रुन्धे। सर्वा॑न्पू॒र्णानु॑न्नयति। सर्वे॑ हि पु॒ण्या

राद्धाः। अनूच उन्नयति। प्रजायां अनूचीनृत्वायं।
अनूच्येवास्यं प्रजाऽर्धुका भवति। सम्मृशति व्यावृत्त्यै।
नाहोष्यन्नुप सादयेत्। यदहोष्यन्नुपसादयेत्। यथाऽन्यस्मा
उपनिधाय॥२१॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। तादृगेव तत्। आऽस्मै वृश्चेत।
यदेव गार्हपत्येऽधि श्रयति। तेन गार्हपत्यं प्रीणाति।
अग्निरविभेत्। आहुतयो माऽत्येष्यन्तीति। स एतां
समिधमपश्यत्। तामाऽर्धत्त। ततो वा अग्नावाहुतयोऽधियन्त॥२२॥

यदेनं समयच्छत्। तत्समिधः समित्वम्। समिधमा
दधाति। समेवैनं यच्छति। आहुतीनान्धृत्यै। अथो
अग्निहोत्रमेवेध्मवत्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। यदेकां समिधमाधाय द्वे आहुती जुहोति। अथ
कस्यां समिधिं द्वितीयामाहुतिं जुहोतीति॥२३॥

यद्वे समिधांवा दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकां
समिधमाधाय। यजुषाऽन्यामाहुतिं जुहोति। उभे एव
समिद्वती आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
आदीप्तायां जुहोति। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो
यथाऽतिथिं ज्योतिष्कृत्वा परि वेवेष्टि। तादृगेव तत्।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो
द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिं ष्ठापयति॥२४॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्पशवं उपनिधायान्धियन्तेति तच्चत्वारि च॥ [३]

उत्तरावर्तीवै देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यङ्कामयेत् वसीयान्त्स्यादिति। कनीयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा उत्तरावत्याहुतिः। तान्देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥ २५॥

यस्यैवं जुहति। भवत्येव। यङ्कामयेत् पापीयान्त्स्यादिति। भूयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरङ्कनीयो जुहुयात्। एषा वा अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्। यस्यैवं जुहति। परैव भवति॥ २६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं प्रतीक्षते। अननुध्यायिनमेवैनं करोति। अग्निहोत्रस्य वै स्थाणुरस्ति। तं य ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। तां यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥ २७॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। अतिहाय पूर्वमाहुतिं जुहोति। यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति। अथो भ्रातृव्यमेवात्वाऽति क्रामति। अवाचीनं सायमुपमार्ष्टि। रेत एव तद्वधाति। ऊर्ध्वं प्रातः। प्र जनयत्येव तत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। चतुरुन्नयति॥ २८॥

द्विर्जुहोति। अथ कं द्वे आहुती भवत इति। अग्नौ वैश्वानर इति ब्रूयात्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्वाह्मणः। हुत्वा द्विः

प्राश्नाति। अग्रावेव वैश्वानरे द्वे आहुती जुहोति। द्विर्जुहोति।
द्विर्निर्माष्टि। द्विः प्राश्नाति॥२९॥

षट्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। किं देवत्यमग्निहोत्रमिति। वैश्वदेवमिति
ब्रूयात्। यद्यजुषा जुहोति। तदैन्द्राग्रम्। यत्तृष्णीम्।
तत्प्राजापत्यम्॥३०॥

यन्निर्माष्टि। तदोषधीनाम्। यद्वितीयम्। तत्पितृणाम्।
यत्प्राश्नाति। तद्गर्भाणाम्। तस्माद्गर्भा अनश्जन्तो वर्धन्ते।
यदाचामति। तन्मनुष्याणाम्। उदङ्वर्यावृत्याचामति॥३१॥

आत्मनो गोपीथाय। निर्णेनेक्ति शुद्धौ। निष्टपति स्वगाकृत्यै।
उद्दिशति। सप्तर्षीनेव प्रीणाति। दक्षिणा पर्यावर्तते। स्वमेव
वीर्यमनु पर्यावर्तते। तस्माद्दक्षिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरः।
अथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते। हुत्वोपु समिन्धे॥३२॥

ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धौ। न बर्हिरनु प्र हरेत्। असङ्स्थितो वा
एष यज्ञः। यदग्निहोत्रम्। यदनु प्रहरैत्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्।
तस्मान्नानु प्रहृत्यम्। यज्ञस्य सन्तत्यै। अपो नि नयति।
अवभृथस्यैव रूपमकः॥३३॥

अभवन्वति जुहुयान्नयति माष्टि द्विः प्राश्नाति प्राजापत्यमाचामतीन्धेऽकः॥—————[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। अग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः। किं
प्रायणमग्निहोत्रमिति। वत्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम्।

अ॒ग्नि॒हो॒त्रं य॒ज्ञाना॑म्। तस्य॑ पृथि॒वी स॒दः। अ॒न्तरि॑क्ष॒माग्नी॑द्धम्।
द्यौर॑ह॒विर्धान॑म्। दि॒व्या आपः॑ प्रोक्ष॑णयः। ओष॑धयो
ब॒र्हिः॥ ३४॥

वन॒स्पत॑य इ॒ध्मः। दि॒शः परि॑धयः। आ॒दि॒त्यो यू॒पः। यज॑मानः
प॒शुः। स॒मुद्रो॑ऽवभृ॒थः। सं॒वत्स॑रः स्व॒गाका॑रः। तस्मा॑दाहि॒ताग्नेः॑
सर्व॑मे॒व ब॑र्हिष्य॒न्दत्तं॑ भ॒वति॑। यत्सा॒यं जु॑होति। रात्रि॑मे॒व तेन॑
दक्षि॑ण्यां कुरुते। यत्प्रा॒तः॥ ३५॥

अ॒ह॒रे॒व तेन॑ दक्षि॒ण्यं॑ कुरुते। यत्ततो॑ ददा॒ति। सा दक्षि॑णा।
याव॑न्तो॒ वै दे॒वा अ॑हु॒तमा॑दन्। ते परा॑ऽभवन्। त ए॒तद॑ग्नि॒होत्र॑
सर्व॑स्यै॒व सं॑मव॒दाया॑जुहवुः। तस्मा॑दाहुः। अ॒ग्नि॒हो॒त्रं वै दे॒वा
गृ॒हाणां॑ निष्कृ॒तिम॑पश्य॒न्निति॑। यत्सा॒यं जु॑होति। रात्रि॑या ए॒व
तद्धु॑ताद्याय॥ ३६॥

यज॑मान॒स्याप॑राभावाय। यत्प्रा॒तः। अ॒हं ए॒व तद्धु॑ताद्याय।
यज॑मान॒स्याप॑राभावाय। यत्ततो॑ऽज्ञाति॑। हु॒तमे॒व तत्। द्वयोः॑
पय॑सा जुहुयात्प॒शुका॑मस्य। ए॒तद्वा अ॑ग्नि॒हो॒त्रं मि॑थुनम्। य
ए॒वं वेद॑। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जायते॥ ३७॥

इ॒मामे॒व पूर्॒वया॑ दु॒हे। अ॒मूमु॑त्तरया। अ॒धि॒श्रित्यो॑त्तर॒मा
न॑यति। योना॑वे॒व त॒द्रेतः॑ सि॒ञ्चति॑ प्र॒जन॑ने। आ॒ज्येन॑
जुहुया॒त्तेज॑स्कामस्य। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेज॒स्यै॒व भ॑वति।

पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैवास्मै
पशूनवरुन्धे॥३८॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि।
इन्द्रियाव्यैव भवति। यवाग्वां ग्रामकामस्यौषधा वै मनुष्याः।
भागधेयैर्नैवास्मै सजातानवरुन्धे। ग्राम्यैव भवति। अयंज्ञो
वा एषः। योऽसामा॥३९॥

चतुरुन्नयति। चतुरक्षरं रथन्तरम्। रथन्तरस्यैष वर्णः।
उपरीव हरति। अन्तरिक्षं वामदेव्यम्। वामदेव्यस्यैष वर्णः।
द्विर्जुहोति। द्यक्षरं बृहत्। बृहत् एष वर्णः। अग्निहोत्रमेव
तत्सामन्वत्करोति॥४०॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति।
विन्दत उपसत्तारम्। उन्नीयोप सादयति। पृथिवीमेव
प्रीणाति। होष्यन्नुपसादयति। अन्तरिक्षमेव प्रीणाति।
हुत्वोप सादयति। दिवंमेव प्रीणाति। एता वा
अग्निहोत्रस्योपसदः॥४१॥

य एवं वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्।
यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावितं होतां
ब्रह्माणं वषट्कारं वेद। तस्य त्वैव हुतम्। प्राणो वा
अग्निहोत्रस्याश्रावितम्। अपानः प्रत्याश्रावितम्। मनो होता।
चक्षुर्ब्रह्मा। निमेषो वषट्कारः॥४२॥

य एवं वेद। तस्य त्वैव हुतम्। सायं यावानश्च वै देवाः
 प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमागच्छन्ति। तान् यत्र तर्पयेत्।
 प्रजयाऽस्य पशुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता एनं प्रजया
 पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूर्देवैः सायं यावभिरिति सायं
 सम्मृशति। सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव देवाः
 सायं यावानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयांस्तर्पयति। त एनं तृप्ताः प्रजया पशुभिस्तर्पयन्ति।
 अरुणो ह स्माहौपवेशिः। अग्निहोत्र एवाहं सायं प्रातर्वज्रं
 भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयांसो भ्रातृव्या इति।
 चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समित्सप्तमी। सप्तपदा शक्करी।
 शाक्करो वज्रः। अग्निहोत्र एव तत्सायं प्रातर्वज्रं यजमानो
 भ्रातृव्याय प्र हरति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो
 भवति॥४४॥

बर्हिः प्रातरहुताद्याय जायते रुन्धेऽस्मा कंरोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषट्कारश्च
 प्रातर्यावाणो वज्रस्त्रीणि च॥ [५]

प्रजापतिरकामयतात्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्।
 तस्मात्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तैऽब्रुवन्।
 प्रजापतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमजनिष्महि।
 जायतान्न आत्मन्वदिति तैऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै
 वायुः॥४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेव। तस्यै

पयंसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते
प्रजापतिं प्रश्जमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो
नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति
प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानामहमित्यग्निः॥४६॥

तनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव
प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादजनीति। अग्नेरहुतादजनीति।
तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एव
वेद गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति।
अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति।
यदेव गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्भवान्। तेन त्वां
प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीय-
मभ्युद्भवति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः
सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सोऽन्यदा-
लम्भ्यमवित्वा॥४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सोऽमुमादित्य-
मात्मनो निरमिमीत। तः हुत्वा पराङ्पर्यावर्तत। ततो वै स
मृत्युमपाजयत्। अप मृत्युं जयति। य एवं वेद। तस्माद्यस्यैवं
विदुषः। उतैकाहमुत द्वहं न जुह्वति। हुतमेवास्य भवति।
असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकं च॥ [६]

रौ॒द्रङ्ग॒विं। वा॒य॒व्यं॑मु॒प॑सृष्टम्। आ॒श्वि॒न॒न्दु॒ह्य॒मा॒नम्।
 सौ॒म्य॒न्दु॒ग्धम्। वा॒रु॒ण॒म॒धिं॑ श्रि॒तम्। वै॒श्व॒दे॒वा भि॒न्द॒वः।
 पौ॒ष्ण॒मु॒द॒न्तम्। सा॒र॒स्व॒तं वि॒ष्य॒न्द॒मा॒नम्। मै॒त्र॑ꣳ श॒रः।
 धा॒तु॒र॒द्वा॒सि॒तम्। बृ॒ह॒स्प॒ते॒रु॒न्नी॒तम्। स॒वि॒तुः प्र॑ क्रा॒न्तम्।
 द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यं॑ ह्रि॒य॒मा॒णम्। ऐ॒न्द्रा॒ग्न॒मु॒प॑स॒न्नम्। अ॒ग्नेः
 पूर्वा॑ऽऽह॒तिः। प्र॒जा॒प॒ते॒रु॒त्त॑रा। ऐ॒न्द्र॑ꣳ हु॒तम्॥५०॥

उद्वासितꣳ सप्त च॥

[७]

दक्षि॒ण॒त उप॑ सृजति। पि॒तृ॒लो॒क॒मे॒व तेन॑ जयति। प्राची॒मा
 वर्त॑यति। दे॒व॒लो॒क॒मे॒व तेन॑ जयति। उदी॒ची॒मा॒वृ॒त्यं
 दो॒ग्धि। म॒नु॒ष्य॒लो॒क॒मे॒व तेन॑ जयति। पूर्वा॑ दु॒ह्या॒ज्ये॒ष्ठ॒स्यं
 ज्यै॒ष्ठि॒ने॒य॒स्यं। यो वा॑ ग॒त॒श्रीः॑ स्यात्। अ॒प॒रौ दु॒ह्या॒त्क॒नि॒ष्ठ॒स्यं
 क॒नि॒ष्ठि॒ने॒य॒स्यं। यो वा॑ बु॒भू॒षेत्॥५१॥

न सं मृ॑शति। पा॒प॒व॒स्य॒स॒स्य॒ व्या॒वृ॒त्यै। वा॒य॒व्यं॑ वा
 ए॒त॒दु॒प॑सृष्टम्। आ॒श्वि॒न॒न्दु॒ह्य॒मा॒नम्। मै॒त्र॒न्दु॒ग्धम्। अ॒र्य॒म्ण
 उ॒द्वा॒स्य॒मा॒नम्। त्वा॒ष्ट्र॒मु॒न्नी॒य॒मा॒नम्। बृ॒ह॒स्प॒ते॒रु॒न्नी॒तम्। स॒वि॒तुः
 प्र॒क्रा॒न्तम्। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यं॑ ह्रि॒य॒मा॒णम्॥५२॥

ऐ॒न्द्रा॒ग्न॒मु॒प॑ सा॒दि॒तम्। सर्वा॑भ्यो वा ए॒ष दे॒वता॑भ्यो जुहोति।
 यो॑ऽग्नि॒हो॒त्रं जु॒होति॑। यथा॒ ख॒लु वै धे॒नु॒न्ती॒र्थे त॒र्प॑यति।
 ए॒वम॑ग्नि॒हो॒त्री यज॑मानन्तर्पयति। तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑।
 प्र सु॒व॒र्गं लो॒कं जा॑नाति। पश्य॑ति पु॒त्रम्। पश्य॑ति पौ॒त्रम्। प्र
 प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मिथुनैर्जायते। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽग्नि॒हो॒त्रं जु॒ह्वति॑।

य उ चैनदेवं वेद॥५३॥

बुभूषेद्वियमाणञ्जायते द्वे च॥—————[८]

त्रयो वै प्रैयमेधा आसन्। तेषाञ्चिरेकोऽग्निहोत्रमञ्जुहोत्।
द्विरेकः। सकृदेकः। तेषां यस्त्रिरञ्जुहोत्। स ऋचाऽञ्जुहोत्।
यो द्विः। स यजुषा। यः सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽञ्जुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावार्धुताम्।
तस्माद्यजुषाऽऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे
एवर्धा अवरुन्धे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं
जुहोति। रेत एव तदधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः
स्वाहेति प्रातः। रेत एव हितं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य
हितं न प्र जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुत्५ सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय
प्राङ्मुदाद्रवेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत्। स यदा ताम्येत्।
अथ भूः स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्।
स एवैनन्तत् उन्नयति। नार्तिमार्च्छति यजमानः॥५६॥

तूष्णीञ्जायते यजमानः॥—————[९]

यदग्निमुद्धरति। वसवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे
जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्र५ हुतं भवति। निहितो
धूपायञ्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति।
रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्र५ हुतं भवति। प्रथममिध्ममर्चिरा लभते।

आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्या देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकैव भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उ चैनदेवं वेद॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निरिन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निनिहितः प्रथमं सर्व एव नितरामङ्गाराः शरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्वष्टौ ॥)॥ [१०]

ऋतन्त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति। सत्यन्त्वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्। असावादित्यः सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं

परिषिञ्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातः सः। यावदहोरात्रे
भवन्तः। तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न
पर्यन्तोऽस्ति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति। य उचैनदेवं
वेदः॥६०॥

अस्ति द्वे च॥—————[११]

अङ्गिरसः प्रजापतिरग्निं रुद्र उत्तरावर्ती ब्रह्मवादिनोऽग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः
प्रजापतिरकामयतात्मन्वद्रौद्रङ्गविं दक्षिणतस्त्रयो वै यदग्निमृतन्त्वा सत्येनैकादश॥११॥

अङ्गिरसः प्रैव तेन पशून्नेव यन्निमार्ष्टि यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो दक्षिणतष्पृष्टिः॥६०॥

अङ्गिरसो य उचैनदेवं वेदः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति। स एतं दहोतारम-
पश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा
असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्।
तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। यः कामयेत् प्रजायेयेति। स दशहोतारं
मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा
असृजत। यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तस्मादेव योनेः प्रजायते। ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते।
ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो
भवति। प्रजानां सृष्टानाम्भृत्यै। यं ब्राह्मणं विद्यां विद्वांसं
यशो नर्च्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं पुरेत्य। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य। ब्राह्मणन्दक्षिणतो
निषाद्य। चतुर्होतृन्व्याचक्षीत। एतद्वै देवानां परमङ्गुह्यं ब्रह्म।
यच्चतुर्होतारः। तदेव प्रकाशं गमयति। तदेनं प्रकाशङ्गतम्।

प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। दर्भस्तम्बमुद्ग्रथ्य व्याचष्टे॥४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नित्वेव व्याचष्टे। ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येवैनं यशं ऋच्छति। ईश्वरन्तं यशोर्तोरित्याहुः। यस्यान्तं व्याचष्ट इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनं तत्रोपनमति। तदेवाव रुन्धे॥५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा धत्ते। तेनैवोद्भूत्याग्निहोत्रं जुहुयात्। प्रजातमेवैनञ्जुहोति। हविर्निर्वप्स्यं दहोतारं व्याचक्षीत। प्रजातमेवैनं निर्वपति। सामिधेनीरेनुवक्ष्यं दहोतारं व्याचक्षीत। सामिधेनीरेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव तनुते॥६॥

अभिचरं दहोतारं जुहुयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्। यावत्प्राणाः। यावद्देवास्यास्ति। तदभि चरति। स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्। निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः क्रूरम्। तेन वर्षद्वरोति। वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति। ताजगार्तिमाच्छति॥७॥

दशहोता सृष्ट्वा ऋच्छेद्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥—————[१]

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतं
चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपा-
क्रामताम्। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्।
दर्शपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्या-
हवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। दर्शपूर्णमासयोः सृष्टयोर्धृत्यै। सौऽकामयत
चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्।
तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स
चातुर्मास्यान्यसृजत। तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि
ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥९॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्यान्येव
सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां
सृष्टानान्धृत्यै। सौऽकामयत पशुबन्धं सृजेयेति। स
एतं षड्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स पशुबन्धमसृजत। सौस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तद्ग्रहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्होतारं
मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य
प्र तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य धृत्यै।
सौऽकामयत सौम्यमध्वरं सृजेयेति। स एतं

सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स सौम्यमध्वरमसृजत॥११॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तद्ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य
ग्रहत्वम्। दीक्षिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये
जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरं सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र तनुते। ग्रहो
भवति। सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। देवेभ्यो वै यज्ञो न
प्राभवत्। तमेतावच्छः समभरन्॥१२॥

यत्सम्भाराः। ततो वै तेभ्यो यज्ञः प्राभवत्। यत्सम्भारा
भवन्ति। यज्ञस्य प्रभूत्यै। अतिथ्यमासाद्य व्याचष्टे। यज्ञमुखं
वा अतिथ्यम्। मुखत एव यज्ञं सम्भृत्य प्र तनुते। अयज्ञो
वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्। पत्नीव्याचष्टे।
यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। उपसत्सु व्याचष्टे। एतद्वै
पत्नीनामायतनम्। स्व एवेना आयतनेऽवकल्पयति॥१३॥

तनुत अलभमानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेरन्त्यद्वै॥ [२]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स
त्रिवृतं स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत
उदतृणत्। तौ पूर्वपक्षश्चापरपक्षश्चाभवताम्। पूर्वपक्षन्देवा
अन्वसृज्यन्त। अपरपक्षमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्।
पराऽसुराः। यङ्गामयेत् वसीयान्त्स्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपक्षे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यङ्गामयेत्
पापीयान्त्स्यादिति। तमपरपक्षे याजयेत्। पापीयानेव

भवति। तस्मात्पूर्वपक्षोऽपरपक्षात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै दशहोता। चतुर्होता पञ्चहोता। षड्होता सप्तहोता। ऋतवः संवत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशवं इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं बहोभूयांसं वेद। बहोरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। सोऽब्रवीत्। यथाऽहं युष्मास्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्रं जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति। ऋतून्संवत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाँल्लोकानित्यब्रुवन्। तं वै माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तश्चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति। स चतुर्होतारं जुहुयात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरं हि देवा एतयाऽऽहुत्या प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। वयं पूर्वं सुवर्गं लोकमियाम वयं पूर्वं इति॥१८॥

त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वं सुवर्गं

लो॒कमा॑यन्। यः सु॒व॒र्गका॑मः स्यात्। स पञ्च॑होतारं पु॒रा
प्रा॑तरनुवा॒कादा॑ग्नी॒ध्रे जु॑हुयात्। स॒व॒त्स॒रो वै पञ्च॑होता।
स॒व॒त्स॒रः सु॒व॒र्गो लो॒कः। स॒व॒त्स॒र ए॒वर्तु॑षु॒ प्रति॑ष्ठाय। सु॒व॒र्ग
लो॒कमे॑ति। तेऽब्रु॒वन्नङ्गि॑रस आदि॒त्यान्॥१९॥

क्व॑ स्थ। क्व॑ वः स॒द्भ्यो ह॒व्यं व॑क्ष्याम॒ इति॑। छन्दः॒ स्वित्य॑ब्रुवन्।
गा॒य॒त्रिया॒न्निष्टु॑भि॒ जग॑त्यामि॒ति। तस्मा॑च्छन्दः॒ सु स॒द्भ्य
आ॑दि॒त्येभ्यः॑। आ॒ङ्गी॒रसीः प्र॒जा ह॒व्यं व॑हन्ति। व॒हन्त्यस्मै
प्र॒जा ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रति॒ख्यातं॑ गच्छति। य ए॒वं वेद॑।
द्वा॒द॒श मा॒साः पञ्च॑र्तवः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य
ए॒कवि॑ंशः। ए॒तस्मि॒न्वा ए॒ष श्रि॑तः। ए॒तस्मि॒न्प्रति॑ष्ठितः। य
ए॒वमे॒तश्च॑ श्रि॒तं प्रति॑ष्ठितं वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥२०॥

स्यादिति॑ संवत्सरो जनयध्वमितीत्यब्रवीत्पूर्वं इत्यादित्यानुवृष्यद्वा॥—————[३]

प्र॒जाप॑तिरकामयत् प्र जा॒येये॑ति। स ए॒तं द॑होतारमपश्यत्।
तेन॑ दशधाऽऽत्मानं॑ वि॒धाय॑। दश॑होत्राऽतप्यत। तस्य॒ चित्तिः॑
स्रु॒गासी॑त्। चि॒त्तमा॑ज्यम्। तस्यै॒ताव॑त्ये॒व वा॒गासी॑त्। ए॒तावान्
यज्ञ॑क॒तुः। स चतु॑र्होतारमसृजत। सोऽन॑न्दत्॥२१॥

असृ॑क्षि वा इ॒ममि॑ति। तस्य॒ सामो॑ ह॒विरासी॑त्। स
चतु॑र्होत्राऽतप्यत। सोऽता॑म्यत्। स भू॒रिति॑ व्याह॑रत्।
स भू॒मिम॑सृजत। अ॒ग्नि॒होत्र॑न्द॒र्शपूर्ण॑मा॒सौ यजू॑षि। स
द्विती॑यमतप्यत। सोऽता॑म्यत्। स भुव॒ इति॑ व्याह॑रत्॥२२॥

सोऽन्तरि॑क्षमसृजत। चा॒तुर्मा॑स्यानि॒ सामा॑नि। स

तृतीयम॑तप्यत। सौ॑ऽताम्यत्। स सुव॑रिति॒ व्याह॑रत्।
 स दि॒वंम॑सृजत। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑मु॒क्थ्यम॑तिरा॒त्रमृ॑चः। ए॒ता वै
 व्याह॑तय इ॒मे लो॒काः। इ॒मान्ख॑लु वै लो॒काननु॑ प्र॒जाः
 प॒शव॑श्छन्दाँ॒सि प्रा॑जायन्त। य ए॒वमे॒ताः प्र॒जाप॑तेः प्रथ॒मा
 व्याह॑तीः प्रजा॑ता वेद॑॥२३॥

प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मि॒थुनै॑र्जायते। स पञ्च॑होतारमसृजत।
 स ह॒विर्ना॑विन्दत। तस्मै॑ सोम॑स्त॒नुवं प्रा॑यच्छत्। ए॒तत्तै
 ह॒विरिति॑। स पञ्च॑होत्राऽतप्यत। सौ॑ऽताम्यत्। स
 प्र॒त्यङ्बा॑धत। सोऽसु॑रानसृजत। तद॒स्याप्रि॑यमासीत्॥२४॥

तद्दु॒र्वर्ण॑ँ हिर॑ण्यमभवत्। तद्दु॒र्वर्ण॑स्य हिर॑ण्यस्य जन्म॑।
 स द्वि॒तीयम॑तप्यत। सौ॑ऽताम्यत्। स प्राङ्बा॑धत।
 स दे॒वान॑सृजत। तद॒स्य प्रि॑यमासीत्। तत्सु॒वर्ण॑ँ
 हिर॑ण्यमभवत्। तत्सु॒वर्ण॑स्य हिर॑ण्यस्य जन्म॑। य ए॒व
 सु॒वर्ण॑स्य हिर॑ण्यस्य जन्म॑ वेद॑॥२५॥

सु॒वर्णं आ॒त्मना॑ भवति। दु॒र्वर्णो॑ऽस्य भ्रातृ॑व्यः। तस्मात्सु॒वर्ण॑ँ
 हिर॑ण्यं भा॒र्यम्। सु॒वर्णं ए॒व भ॑वति। ऐ॒नं प्रि॑यङ्गच्छति
 नाप्रि॑यम्। स स॒प्तहो॑तारमसृजत। स स॒प्तहो॑त्रैव सु॒वर्णं
 लो॒कमै॑त्। त्रि॒णवे॑न॒ स्तोमे॑नै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दत।
 त्रय॑स्त्रि॒ंशेन॑ प्रत्य॑तिष्ठत्। ए॒कवि॑ं॒शेन॑ रुच॑मधत्॥२६॥

स॒प्तद॒शेन॑ प्राजायत। य ए॒वं वि॒द्वान्त॑सोमे॒न यज॑ते।

सप्तहोत्रैव सुवर्गं लोकमेति। त्रिणवेन स्तोमेनैभ्यो लोकेभ्यो
भ्रातृव्यान्प्रणुदते। त्रयस्त्रिंशेन प्रतितिष्ठति। एकविंशेन
रुचं धत्ते। सप्तदशेन प्र जायते। तस्मात्सप्तदशः स्तोमो न
निर्हृत्यः। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतिमेव मध्यतो धत्ते
प्रजात्यै॥ २७ ॥

अनन्दद्भुव इति व्याहृद्वेदासीद्वेदाधत्त प्रजात्यै॥ [४]

देवा वै वरुणमयाजयन्। स यस्यैयस्यै देवतायै
दक्षिणामनयत्। तामह्वीनात्। तैऽब्रुवन्। व्यावृत्य प्रति
गृह्णाम। तथा नो दक्षिणा न ह्वेष्यतीति। ते व्यावृत्य
प्रत्यगृह्णन्। ततो वै तान्दक्षिणा नाह्वीनात्। य एवं
विद्वान्व्यावृत्य दक्षिणां प्रतिगृह्णाति। नैनं दक्षिणा
ह्वीनाति॥ २८ ॥

राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह।
आग्नेयं वै हिरण्यम्। स्वयैवैनं देवतया प्रति गृह्णाति। सोमाय
वास इत्याह। सौम्यं वै वासः। स्वयैवैनं देवतया प्रति
गृह्णाति। रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवैनं देवतया
प्रतिगृह्णाति। वरुणायाश्वमित्याह॥ २९ ॥

वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। प्रजापतये
पुरुषमित्याह। प्राजापत्यो वै पुरुषः। स्वयैवैनं देवतया प्रति
गृह्णाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवो वै तल्पः। स्वयैवैनं
देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायाङ्गीरसायान् इत्याह। इयं

वा उ॒त्ता॒न आङ्गी॒र॒सः॥३०॥

अ॒न॒यै॒वैन॒त्प्रति॑ गृ॒ह्णा॒ति। वै॒श्वान॒र्य॒र्चा रथं॑ प्रति॑ गृ॒ह्णा॒ति।
वै॒श्वान॒रो वै दे॒वत॑या॒ रथः॑। स्व॒यै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृ॒ह्णा॒ति।
तेना॑मृ॒त॒त्वमं॑श्या॒मित्या॑ह। अ॒मृ॒तमे॒वात्म॑न्ध॒त्ते। वयो॑ दा॒त्र
इत्या॑ह। वयं॑ ए॒वैनं॑ कृ॒त्वा। सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति। मयो॒
मह्य॑मस्तु॒ प्रति॑ग्रही॒त्र इत्या॑ह॥३१॥

यद्वै शि॒वम्। तन्म॑यः। आ॒त्मन॑ ए॒वैषा॑ परी॒त्तिः। क इ॒दङ्क॒स्मा
अ॒दा॒दि॒त्या॑ह। प्र॒जाप॑तिर्वै कः। स प्र॒जाप॑तये द॒दाति॑। कामः
का॒मा॒ये॒त्या॑ह। का॒मेन॑ हि द॒दाति॑। का॒मेन॑ प्रति॑गृ॒ह्णा॒ति। का॒मो
दा॒ता का॒मः प्रति॑ग्रही॒तेत्या॑ह॥३२॥

का॒मो हि दा॒ता। का॒मः प्रति॑ग्रही॒ता। का॒मं॑ स॒मु॒द्र॒मावि॑शे॒त्या॑ह।
स॒मु॒द्र इ॒व हि का॒मः। ने॒व हि का॒म॒स्यान्तो॑ऽस्ति। न
स॒मु॒द्रस्य॑। का॒मेन॑ त्वा॒ प्रति॑गृ॒ह्णा॒मीत्या॑ह। येन॑ का॒मेन॑
प्रति॑गृ॒ह्णा॒ति। स ए॒वैन॑म॒मुष्मि॑ल्लो॒के का॒म आ॑गच्छति।
का॒मे॒तत्त ए॒षा ते॑ का॒म दक्षि॑णे॒त्या॑ह। का॒म ए॒व
तद्य॑ज॒मानो॑ऽमुष्मि॑ल्लो॒के दक्षि॑णामिच्छति। न प्र॑तिग्रही॒तरि॑।
य ए॒वं वि॒द्वान्दक्षि॑णां प्रति॑गृ॒ह्णा॒ति। अ॒नृ॒णामे॒वेनां॑ प्रति॑
गृ॒ह्णा॒ति॥३३॥

वैनात्यश्वमित्याहाङ्गीरसः प्रतिग्रहीत्र इत्याह प्रतिग्रहीतेत्याह दक्षिणेत्याह चत्वारि च॥—[५]

अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्वंशममहः। दशमेऽहन्त्सर्पराज्ञिया

ऋग्भिः स्तुवन्ति। यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। अन्नाद्यमव रुन्धते।
तिसृभिः स्तुवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एभ्य एव
लोकेभ्योऽन्नाद्यमव रुन्धते। पृश्निवतीर्भवन्ति। अन्नं वै
पृश्नि॥ ३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा
प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। देवा वै
सर्पाः। तेषामियं राज्ञी। यत्सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुवन्ति।
अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥ ३५॥

चतुर्होतृन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशंसति शान्त्यै।
अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्वंशममहः। एतत्खलु वै देवानां
परमङ्गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहं श्वतुर्होतृन्व्याचष्टे।
यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। परमन्देवानाङ्गुह्यं ब्रह्माव रुन्धे। तदेव
प्रकाशं गमयति॥ ३६॥

तदेनं प्रकाशङ्गत्तम्। प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। वाचं यच्छति।
यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्या
रात्रिः। अहा रात्रिन्ध्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृद्धे।
यद्विवा वाचं विसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। यन्नक्तं
विसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृक्षसूर्ये
वाचं विसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति।
यावदादित्योऽस्तमेति॥ ३७॥

पृश्निं तिष्ठन्ति गमयति शिष्येत्पञ्च च॥ [६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समंश्लिष्यन्। ता
रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता
नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति।
तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धर्येते॥३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि
नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। स
आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमसृजत। तन्निष्ठुर्वीर्यं भूत्वाऽनु
प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्तः आपद्यत।
तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥३९॥

य एवं वेद। अभि भ्रातृव्यान्भवति। ते देवा असुरैर्विजित्य।
सुवर्गं लोकमायन्। तेऽमुष्मिल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्।
अमृतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं
यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र
कल्पयेति॥४०॥

तस्य वा इयङ्कृतिः। यदिदङ्किं च। य एवं वेद। कल्पन्तेऽस्मै। स
वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्ध्यो देवेभ्यो हव्यं
बहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। सौऽमन्यत। अभि
वा इमेऽस्माल्लोकादमुं लोकं कमिष्यन्त इति। स वाचस्पते
हृदिति व्याहरत्। तस्मात्पुत्रो हृदयम्। तस्मादस्माल्लोकादमुं

लो॒क॒न्नाभि॑ का॒मय॑न्ते। पु॒त्रो हि॑ हृद॑यम्॥४१॥

हृ॒येते॑ अ॒भव॑त्क॒ल्प॒येती॑ति च॒त्वारि॑ च॥ [७]

दे॒वा वै च॑तु॒र्होतृ॑भि॒र्यज्ञ॑म॒तन्व॑त। ते वि पा॒प्मना॑
भ्रातृ॑व्ये॒णाज॑यन्त। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कम॑जयन्। य ए॒वं
वि॒द्वाश्च॑तु॒र्होतृ॑भि॒र्यज्ञ॑न्त॒नुते॑। वि पा॒प्मना॑ भ्रातृ॑व्ये॒ण ज॑यते।
अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। षड्ढो॑त्रा प्राय॒णीय॑मा सा॒दय॑ति।
अ॒मुष्मै॑ वै लो॒काय॑ षड्ढो॑ता। घ्नन्ति॒ खलु॑ वा ए॒तत्सो॑मम्।
यद॑भिषु॒ण्वन्ति॑॥४२॥

ऋ॒जुधै॑वैन॒ममुं॑ लो॒कं ग॑मयति। चतु॒र्होत्रा॑ऽऽति॒थ्यम्। यशो॑
वै चतु॒र्होता॑। यश॑ ए॒वात्म॑न्ध॒त्ते। प॒ञ्च॒होत्रा॑ प॒शुमु॑प॒साद॑यति।
सु॒व॒र्ग्यो वै प॒ञ्च॒होता॑। यज॑मानः प॒शुः। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं
लो॒कं ग॑मयति। ग्रहा॑न्गृही॒त्वा स॒प्तहो॑तारं जुहोति। इ॒न्द्रि॒यं वै
स॒प्तहो॑ता॥४३॥

इ॒न्द्रि॒यमे॒वात्म॑न्ध॒त्ते। यो वै च॑तु॒र्होतृ॑ननु॒स॒वन॑न्त॒र्पय॑ति।
तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।
ब॒हिष्प॒वमा॑ने दश॑होतारं व्याच॑क्षीत। मा॒ध्यं दि॒ने
प॒व॒मा॒ने च॑तु॒र्हो॒तार॑म्। आ॒र्भवे॑ प॒व॒मा॒ने प॒ञ्च॒हो॒तार॑म्।
पि॒तृ॒य॒ज्ञे षड्ढो॑तारम्। य॒ज्ञाय॑ज्ञि॒यस्य॑ स्तो॒त्रे स॒प्तहो॑तारम्।
अ॒नु॒स॒वन॑मे॒वैना॑ऽस्त॒र्पय॑ति॥४४॥

तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।

दे॒वा वै चतु॑र्होतृभिः स॒त्रमा॑सत। ऋ॒द्धि॑परिमितं
यश॑स्कामाः। ते॑ऽब्रुवन्। यन्नः॑ प्रथ॒मं यश॑ ऋच्छात्।
सर्वे॑षान्नस्तत्स॒हास॒दिति॑। सोम॒श्चतु॑र्होत्रा। अ॒ग्निः पञ्च॑होत्रा।
धा॒ता षड्दो॑त्रा॥४५॥

इन्द्रः॑ सप्त॒होत्रा। प्र॒जाप॑तिर्दश॒होत्रा। तेषां॑ सोम॒ः
राजा॑नं यश॑ आर्च्छत्। तन्व्य॑कामयत। तेनापा॑क्रामत्। तेन॑
प्र॒लाय॑मचरत्। तन्दे॒वाः प्रैषैः॑ प्रैष॑मैच्छन्। तत्प्रै॑षाणां प्रैष॒त्वम्।
नि॒विद्धि॑र्न्यवेदयन्। तन्नि॒विदा॑न्निवि॒त्वम्॥४६॥

आ॒प्रीभि॑राप्नुवन्। तदा॒प्रीणा॑माप्रि॒त्वम्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ यशो
व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा अभ॑वन्। तद्ग्र॒हाणा॑ङ्ग्रह॒त्वम्। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑
ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। तस्य॑ त्वे॒व गृ॑ही॒ताः। ते॑ऽब्रुवन्। यो वै नः॑
श्रेष्ठोऽभू॑त्॥४७॥

तम॑वधिष्म। पुन॑रि॒मः सु॑वामहा इति॑। तञ्छ॒न्दो॑भिरसुवन्त।
तच्छ॒न्द॑साञ्छ॒न्द॑स्त्वम्। साम्ना॑ समान॑यन्। तत्साम्नः॑
साम॒त्वम्। उ॒क्थैरु॑दस्थापयन्। तदु॒क्थाना॑मुक्थ॒त्वम्। य ए॒वं
वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥४८॥

सर्व॑मायुरेति। सोमो॒ वै यशः॑। य ए॒वं वि॒द्वान्त॑सोम॑मागच्छ॑ति।
यश॑ ए॒वैन॑मृच्छति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न। तावु॑भौ
सोम॑मागच्छतः। सोमो॒ हि यशः॑। तन्त्वा॑ऽव यश॑
ऋच्छ॑तीत्याहुः। यः सोमे॒ सोमं॑ प्राहेति॑। तस्मा॒त्सोमे॒ सोमः॑
प्रोच्यः॑। यश॑ ए॒वैन॑मृच्छति॥४९॥

अभिषुण्वन्ति सप्तहोता तर्पयति षड्विंशति निवित्त्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥—————[८]

इदं वा अग्रे नैव किं च नासीत्। न द्यौरासीत्। न पृथिवी। नान्तरिक्षम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत स्यामिति। तदतप्यत। तस्मात्तेपानाद्धूमोऽजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानादग्निरजायत। तद्धूयोऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपानाज्योतिरजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानादग्निरजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानान्मरीचयोऽजायन्त। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानादुदारा अजायन्त। तद्धूयोऽतप्यत। तदभ्रमिव समहन्यत। तद्वस्तिमभिनत्॥५१॥

स समुद्रोऽभवत्। तस्मात्समुद्रस्य न पिबन्ति। प्रजननमिव हि मन्यन्ते। तस्मात्पशोर्जायमानादापः पुरस्ताद्यन्ति। तद्वशहोताऽन्वसृज्यत। प्रजापतिर्वै दशहोता। य एवन्तपसो वीर्यं विद्वांस्तप्यते। भवत्येव। तद्वा इदमापः सलिलमासीत्। सोऽरोदीत्प्रजापतिः॥५२॥

स कस्मा अग्निः। यद्यस्या अप्रतिष्ठाया इति। यदप्स्ववापद्यत। सा पृथिव्यभवत्। यद्व्यमृष्ट। तदन्तरिक्षमभवत्। यदूर्ध्वमुदमृष्ट। सा द्यौरभवत्। यदरोदीत्। तदनयो रोदस्त्वम्॥५३॥

य एवं वेद। नास्य गृहे रुदन्ति। एतद्वा एषां लोकानां जन्म। य एवमेषां लोकानां जन्म वेद। नैषु लोकेष्वार्तिमाच्छति।

स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒न्दत॑ । स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒त्वाऽका॑मयत्
प्रजा॑ये॒येति॑ । स तपो॑ऽतप्यत । सो॑ऽन्त॒र्वा॒नभ॑वत् । स
ज॒घना॑द॒सुरा॑नसृजत ॥ ५४ ॥

तेभ्यो॑ मृ॒न्मये॒ पात्रे॑ऽन्नमदुहत् । याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त् ।
तामपा॑हत । सा तमि॑स्त्राऽभवत् । सो॑ऽका॒मयत् प्रजा॑ये॒येति॑ ।
स तपो॑ऽतप्यत । सो॑ऽन्त॒र्वा॒नभ॑वत् । स प्र॒जन॑नादे॒व
प्रजा॑ अ॒सृजत॑ । तस्मा॑दि॒मा भूयि॑ष्ठाः । प्र॒जन॑ना॒द्धेना॒
असृ॑जत ॥ ५५ ॥

ताभ्यो॑ दा॒रुमये॒ पात्रे॒ पयो॑ऽदुहत् । याऽस्य॒ सा
त॒नूरासी॑त् । तामपा॑हत । सा जो॒त्स्नाऽभ॑वत् । सो॑ऽका॒मयत्
प्रजा॑ये॒येति॑ । स तपो॑ऽतप्यत । सो॑ऽन्त॒र्वा॒नभ॑वत् । स
उ॒पप॒क्षाभ्या॑मे॒वर्तू॑नसृजत । तेभ्यो॑ रज॒ते पात्रे॑ घृ॒तम॑दुहत् ।
याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त् ॥ ५६ ॥

तामपा॑हत । सो॑ऽहो॒रा॒त्रयोः॑ स॒न्धिर॑भवत् । सो॑ऽका॒मयत्
प्रजा॑ये॒येति॑ । स तपो॑ऽतप्यत । सो॑ऽन्त॒र्वा॒नभ॑वत् । स
मुखा॑द्दे॒वान॑सृजत । तेभ्यो॑ हरि॑ते॒ पात्रे॒ सोम॑मदुहत् । याऽस्य॒
सा त॒नूरासी॑त् । तामपा॑हत । तद॒हर॑भवत् ॥ ५७ ॥

ए॒ते वै प्र॒जाप॑ते॒र्दीहाः॑ । य ए॒वं वेद॑ । दु॒ह ए॒व प्र॒जाः । दि॒वा
वै नो॑ऽभू॒दिति॑ । तद्दे॒वाना॑न्दे॒वत्व॑म् । य ए॒वन्दे॒वाना॑न्दे॒वत्वं
वेद॑ । दे॒वाने॒व भ॑वति । ए॒तद्वा अ॑हो॒रा॒त्राणां॑ जन्म॑ । य

ए॒वम॑हो॒रात्राणां॑ जन्म॒ वेद॑। नाहो॒रात्रेष्वार्ति॑मा॒र्च्छति॑॥५८॥

अस॒तोऽधि॒ मनो॑ऽसृज्यत। मनः॑ प्र॒जाप॑तिमसृजत।
प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। तद्वा इ॒दं मन॑स्ये॒व पर॑मं
प्रति॑ष्ठितम्। यदि॒दङ्किं॑ च। तदे॒तच्छ्वो॑वस्य॒सन्नाम॑ ब्र॒ह्म।
व्युच्छ॑न्ती॒व्युच्छ॑न्त्यस्मै॒ वस्य॑सीवस्यसी॒ व्युच्छ॑ति। प्रजा॑यते
प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। प्र पर॑मे॒ष्ठिनो॒ मात्रा॑माप्रोति। य ए॒वं
वेद॑॥५९॥

अ॒ग्नि॒रजा॑यत् तद्भूयो॑ऽतप्यताभिनदरोदीत्प्रजाप॑तीरोद॒स्त्वम॑सृजतासृजत घृतम॑दुहुद्याऽस्य सा
त॒नूरा॑सीद॒हर॑भवदृच्छति वेदं (इदं धूमो॑ऽग्नि॒ज्योति॑र्चिर्मरीचय उदा॒रास्तद॑भ्र॒ स ज॒घना॑त्सा
तमि॑न्ना स प्र॒जन॑नात्सा जोत्सा स उप॒पक्षा॑भ्या॒ सौहो॒रात्रयोः॑ स॒न्धिः स मु॒खात्तद॑हर्दे॒ववा॑न्मृन्मये
दारु॑मये रज॒ते हरि॑ते तेभ्य॒स्ताभ्यो॒ द्वे तेऽन्नं॑ पयो॑ घृत॒ सोमम्॑ ॥)॥—————[९]

प्र॒जाप॑तिरिन्द्रमसृजतानुजाव॑रन्दे॒वाना॑म्। तं प्राहि॑णोत्।
परे॑हि। ए॒तेषा॑न्दे॒वाना॑मधि॒पति॑रे॒धीति॑। तन्दे॒वा अ॑ब्रुवन्।
कस्त्वम॑सि। व॒यं वै त्वच्छ्रे॒याः सः स्म॒ इति॑। सौ॑ऽब्रवीत्।
कस्त्वम॑सि व॒यं वै त्वच्छ्रे॒याः सः स्म॒ इति॑ मा दे॒वा अ॑वोच॒
नि॒ति। अथ॒ वा इ॒दन्तर्हि॑ प्र॒जाप॑तौ हर॑ आसीत्॥६०॥

यद॒स्मिन्ना॑दित्ये। तदे॒नम॑ब्रवीत्। ए॒तन्मे॒ प्रय॑च्छ।
अथा॒हमे॒तेषा॑न्दे॒वाना॑मधि॒पति॑र्भविष्या॒मीति॑। को॑ऽह॒
स्या॒मित्य॑ब्रवीत्। ए॒तत्प्र॒दायेति॑। ए॒तत्स्या॒ इत्य॑ब्रवीत्।
यदे॒तद्वी॑षीति॑। को ह॒ वै नाम॑ प्र॒जाप॑तिः। य ए॒वं वेद॑॥६१॥
वि॒दुरे॑न॒न्नाम्ना॑। तद॑स्मै रु॒क्मं कृ॒त्वा प्रत्य॑मु॒ञ्चत्। ततो॒ वा इन्द्रो॑

देवाना॑मधि॑पतिरभवत्। य ए॒वं वेद॑। अधि॑पतिरे॒व संमा॑नाना॑
भवति। सौ॑ऽमन्यत। किङ्किं॑ वा अ॑कर॒मिति॑। स च॒न्द्रं म॒
आह॑रेति॒ प्राल॑पत्। तच्च॒न्द्रम॑सश्चन्द्र॒मस्त्वम्। य ए॒वं वेद॑॥६२॥

च॒न्द्रवा॑ने॒व भ॑वति। तन्दे॒वा अ॑ब्रुवन्। सु॒वीर्यो॑ मर्या॒ यथा॑
गोपा॒यत॒ इति॑। तत्सूर्य॑स्य सूर्य॒त्वम्। य ए॒वं वेद॑।
नैन॑न्दभ्रोति। कश्च॒ नास्मि॒न्वा इ॒दमिन्द्रि॑यं प्रत्य॑स्था॒दिति॑।
तदिन्द्र॑स्येन्द्र॒त्वम्। य ए॒वं वेद॑। इन्द्रि॑या॒व्येव॑ भ॑वति॥६३॥

अ॒यं वा इ॒दं प॑र॒मोऽभू॑दिति॑। तत्प॑रमे॒ष्टिनः॑ परमे॒ष्टित्वम्।
य ए॒वं वेद॑। प॒र॒मामे॒व का॑ष्ठां गच्छति। तन्दे॒वाः संम॑न्तं
पर्य॑विशन्। वस॑वः पुर॒स्तात्। रु॒द्रा दक्षि॑णतः। आ॒दि॒त्याः
प॒श्चात्। वि॒श्वे दे॒वा उत्त॑रतः। अङ्गि॑रसः प्र॒त्यश्च॑म्॥६४॥

सा॒ध्याः परा॑श्चम्। य ए॒वं वेद॑। उपै॑न॒ः समा॑नाः
संवि॑शन्ति। स प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॒त्वा प्र॒जा आव॑यत्। ता
अ॑स्मै नाति॑ष्ठन्तान्नाद्याय। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्पश्य॑न्तीः।
दक्षि॑णतः पर्या॑यन्। स दक्षि॑णतः पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑
पुर॒स्तात्पश्य॑न्तीः। मुखं॑न्दक्षि॑णतः॥६५॥

प॒श्चात्पर्या॑यन्। स प॒श्चात्पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्पश्य॑न्तीः।
मुखं॑न्दक्षि॑णतः। मुखं॑ प॒श्चात्। उत्त॑रतः पर्या॑यन्। स उत्त॑रतः
पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्पश्य॑न्तीः। मुखं॑न्दक्षि॑णतः।

मुखं पश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्टान्यवर्तयत।
ताः सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा
अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं विद्वान्परि च वर्तयते नि
च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अन्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा
अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वं य एवं वेदैन्द्रियाव्यैव भवति प्रत्यञ्चं मुखन्दक्षिणतो मुखं पश्चान्नव
च॥—————[१०]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
देहोतारमपश्यत्। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बहोर्भूयान्भवत्।
यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत।
बहोरेव भूयान्भवति। सोऽकामयत वीरो म आज्ञायतेति।
स दशहोतुश्चतुर्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म आज्ञायतेति।
स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सोऽकामयत
पशुमान्त्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारं निरमिमीत।
तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति पशुमान्भवत्। यः कामयेत
पशुमान्त्स्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति।
स पञ्चहोतुः षड्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य

प्रयुक्त्युतवोऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतुर्तवो मे
कल्पेन्निति। स षड्होतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः।
सोऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः
सोमयाजी जायेतेति॥ ७०॥

स षड्होतुः सप्तहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य
प्रयुक्ति सोमपः सोमयाज्यभवत्। आऽस्य सोमपः
सोमयाज्यजायत। यः कामयेत सोमपः सोमयाजी स्याम्।
आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत।
सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य सोमपः सोमयाजी
जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति॥ ७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गं लोकमायन्।
तेऽमुष्मिल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा
उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्।
आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति। तस्य वा
इयङ्कृतिः॥ ७२॥

यदिदङ्किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं
मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्भ्यो देवेभ्यो हव्यं वहति।
य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। यो वै चतुर्होतृणां निदानं
वेद। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानम्।
दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि पञ्चहोतुः।
पशुबन्धषड्होतुः। सौम्योऽध्वरः सप्तहोतुः। एतद्वै चतुर्होतृणां

निदानम्। य एवं वेद। निदानवान्भवति॥७३॥

अमिमीत तं प्रायुङ्क्त पञ्चहोतारं प्र युञ्जीत जायेतेति तिष्ठति कृषिर्दशहोतुर्निदानं सप्त
च॥ _____ [११]

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति
प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति स तपः स त्रिवृतं प्रजापतिरकामयत दर्शहोतारं
तेन दशधाऽऽत्मानं देवा वै वरुणमन्तो वै प्रजापतिस्ताः सृष्टाः समंश्लिष्यन्देवा वै
चतुर्होतृभिरिदं वा अग्रं प्रजापतिरिन्द्रं प्रजापतिरकामयत ब्रह्मर्भूयानेकादश॥११॥

प्रजापतिस्तद्ब्रह्मस्य प्रजापतिरकामयतानयैवैनत्तस्य वा इयं कृषिस्तस्मात्तेपानाज्योतिर्यदस्मिन्नादित्ये
स षड्भोतुः सप्तहोतारन्त्रिसप्ततिः॥७३॥

प्रजापतिरकामयत निदानवान्भवति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किञ्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वमिति। यदेवैषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवञ्चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं कृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठ देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेदं बुध्यन्ते षट्॥ [१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्त्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव

समिन्धे। तेजसे वीर्याय। अथो प्रजापतिरेवैनो भूत्वा
 प्रति गृह्णाति। आत्मनोऽनोत्यै। यद्येनमात्विज्याद्वृतं सन्तं
 निरहरेरन्। आग्नीध्रे जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्। प्रतिलोमं विग्राहम्॥४॥

प्राणानेवास्योप दासयति। यद्येनं पुनरुप शिक्षेयुः। आग्नीध्र
 एव जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन। पश्चात्प्राडासीनः।
 अनुलोममविग्राहम्। प्राणानेवास्मै कल्पयति। प्रायश्चित्ती
 वाग्धोतेत्युतुमुखऋतुमुखे जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति।
 कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः॥५॥

कृता अस्मा ऋतव आयन्ति। षड्वोता वै भूत्वा प्रजापतिरिदं
 सर्वमसृजत। स मनोऽसृजत। मनसोऽधि गायत्रीमसृजत।
 तद्गायत्रीं यश आर्च्छत्। तामाऽलभत। गायत्रिया अधि
 छन्दांस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि सामं। तत्सामं यश
 आर्च्छत्। तदाऽलभत॥६॥

साम्नोऽधि यजूंष्यसृजत। यजुभ्योऽधि विष्णुम्। तद्विष्णुं
 यश आर्च्छत्। तमाऽलभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
 ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तत्सोमं यश आर्च्छत्। तमाऽलभत।
 सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं यश आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यवत। इन्द्र इव
 यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽति प्रच्यवते।

यद्वा इदङ्किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यङ्गृह्णात्।
 तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृह्णीयात्।
 तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्।
 इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
 हिनस्ति। बर्हिषा प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं
 धाम। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहमृतवस्तदाऽलंभतेन्द्रं गृह्णीयात्थद्व॥ [२]

यो वा अविद्वान्निर्वर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिल्लोके
 भवति। अथ यो विद्वान्निर्वर्तयते। सशीर्षा विपाप्माऽमुष्मिल्लोके
 भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त। अग्निश्च
 पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः।
 अग्निरन्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्।
 वायुर्न्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षं न्यवर्तयत।
 तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत्।
 द्यौर्न्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत।
 सौऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्।
 तान्पोषान्पुष्यति। याऽस्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च
 वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्पञ्च च॥ [३]

तस्य वा अग्नेर्हिरण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
 तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 अर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् हिरण्यं
 प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः।
 तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् वासः
 प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
 तामेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां प्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्याप क्रामति।
 तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः। पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
 तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः।
 षष्ठमिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
 षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य
 एवं विद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।

षष्ठमस्येन्द्रियस्यापं कामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापं कामत्।
तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वांस्तल्पं प्रति
गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्यापं
कामति। तस्य वा उत्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः।
अष्टममिन्द्रियस्यापं कामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै सौष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापं कामति।
यद्वा इदङ्किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यंगृह्णात्।
तदेनं प्रतिगृहीतुन्नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्।
तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्।
इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापं कामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापं कामत्यष्टममिन्द्रियस्यापं
च (तस्य वा अग्नेरिहिरण्यं सोमस्य वासुस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्च प्रजापतेः
पुरुषं मनोस्तल्पन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वे। अर्धं तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं
सप्तमन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम्॥)॥—————[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्वशहोतारः सत्रमासता। केन

ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन प्रजा असृजन्तेति।
 प्रजापतिना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन प्रजा असृजन्त।
 यच्चतुर्होतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
 केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारः सत्रमासत। केन ते
 गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त।
 केनैषां पशून्वृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
 तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशून्वृञ्जत।
 यथ्यङ्गोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१८॥

केनतूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
 तेनतूनकल्पयन्त। यत्सप्तहोतारः सत्रमासत। केन ते
 गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन सुवरायन्। केनेमाँल्लोकान्त्समन्तन्वन्निति।
 अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन सुवरायन्।
 तेनेमाँल्लोकान्त्समन्तन्वन्निति॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य
 गार्हपते दीक्षते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो वा
 अर्यमणं वेद। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो
 वा अर्यमा। आर्यावसतिरिति वै तमाहुर्न्य प्रशंसन्ति।
 आर्यावसतिर्भवति। य एवं वेद॥२०॥

यद्वा इदङ्गं च। तत्सर्वं चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधि यज्ञो

निर्मितः। स य एवं विद्वान् विवदेत्। अहमेव भूयो वेद।
यश्चतुर्होतृन् वेदेति। स ह्येव भूयो वेद। यश्चतुर्होतृन् वेद।
यो वै चतुर्होतृणां होतृन् वेद। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति॥२१॥

सर्वा दिशोऽभि जयति। प्रजापतिर्वै दशहोतृणां होता।
सोमश्चतुर्होतृणां होता। अग्निः पञ्चहोतृणां होता।
धाता षड्होतृणां होता। अर्यमा सप्तहोतृणां होता। एते
वै चतुर्होतृणां होतारः। तान् य एवं वेद। सर्वासु
प्रजास्वन्नमत्ति। सर्वा दिशोऽभि जयति॥२२॥

आर्ध्वन्नार्ध्वन्नित्येवं वेदोति सर्वा दिशोऽभि जयति (वै तेन सृज्जनं ॥) ॥—[५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा व्यस्रंसत। स हृदयं भूतोऽशयत्।
आत्मन् हा ३ इत्यह्वयत्। आपः प्रत्यशृण्वन्।
ता अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। ताः
कुसिन्धुमुपौहन्। तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एकं
ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥२३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दर्शपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोप
पर्यावर्तन्त। त उपौहश्चत्वार्यङ्गानि। तस्माद्दर्शपूर्णमासयोर्यज्ञक्रतो
चत्वारं ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते
चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहं लोमं छुर्वी
मांसमस्थिं मज्जानम्। तस्माच्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोः॥२४॥

पञ्चर्त्विजः। षड्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते

पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहन्तस्तनावाण्डौ
शिश्नमवाञ्चं प्राणम्। तस्मात्पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः।
षडृत्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यशृण्वन्। ताः
सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त॥ २५॥

ता उपौहन्तसप्त शीर्षण्यान्प्राणान्। तस्मात्सौम्यस्याध्वरस्य
यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्।
तपः प्रत्यशृणोत्। तत्कर्मणैव संवत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुप
पर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात्संवत्सरे
सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्ते। तस्माद्दशहोता चतुर्होता।
पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। एकहोत्रे बलि५ हरन्ति।
हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं
वेद॥ २६॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोरेध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारि च॥—[६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सौऽग्निरब्रवीत्। ममायमन्नमस्त्विति।
सौऽबिभेत्। सर्वं वै माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स
एता५श्चतुर्होतृनात्मस्पर्णानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै
स आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकहोतारमेव
तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥ २७॥

कुसिन्धश्चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
दर्शपूर्णमासौ। चत्वारि चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति।

आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी।
पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि। लोमं छूर्वा
मासमस्थिं मज्जानम्॥२८॥

तानि चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्वमवाञ्च प्राणम्। तानि चात्मनः
स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति।
द्विर्जुहोति॥२९॥

समित्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्।
सप्त चात्मनः शीर्षण्यान्प्राणान्स्पृणोति। आदित्यस्य च
सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निमार्ष्टि।
द्विः प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरम्।
सर्वं चात्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति॥३०॥

अग्निहोत्रं मज्जानन्द्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकं च॥ [७]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति। स तपोऽतप्यत।
सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावोऽभवत्। तस्मात्त्र्यन्तर्वत्नी।
हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्।
स तान्तः कृष्णः श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो
भवति। तस्यासुरेवाजीवत्॥३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य
 एवमसुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
 सोऽसुरान्सृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत। तत्पितृणां
 पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्वं वेद। पितेवैव स्वानां
 भवति॥३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्।
 तदनु मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य एवं
 मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनुष्यैव भवति। नैनं मनुर्जहाति।
 तस्मै मनुष्यान्सृजानाय। दिवा देवत्राऽभवत्। तदनु
 देवानसृजत। तद्देवानान्देवत्वम्। य एवन्देवानान्देवत्वं
 वेद। दिवा हैवास्य देवत्रा भवति। तानि वा एतानि
 चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः। तेषु
 सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एवं वेद॥३३॥

अजीवत्स्वानां भवति देवानसृजत सप्त च॥—————[८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं
 पवते। यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरियात्। न
 पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्त्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो
 वा इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरेति।
 न पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्भवति। विन्देत प्रजाम्।
 अद्भ्यः पवते। अपोऽभि पवते। अपोऽभि सम्पवते॥३५॥

अ॒स्याः प॑वते। इ॒माम॑भि प॑वते। इ॒माम॑भि स॒म्प॑वते।
 अ॒ग्नेः प॑वते। अ॒ग्निम॑भि प॑वते। अ॒ग्निम॑भि सं प॑वते।
 अ॒न्तरि॑क्षात्पवते। अ॒न्तरि॑क्षम॒भि प॑वते। अ॒न्तरि॑क्षम॒भि सं
 प॑वते। आ॒दि॒त्यात्प॑वते॥३६॥

आ॒दि॒त्यम॑भि प॑वते। आ॒दि॒त्यम॑भि सं प॑वते। द्योः प॑वते।
 दि॒वंम॑भि प॑वते। दि॒वंम॑भि सं प॑वते। दि॒ग्भ्यः प॑वते। दि॒शोऽभि
 प॑वते। दि॒शोऽभि स॒म्प॑वते। स यत्पु॒रस्ता॒द्वाति॑। प्रा॒ण ए॒व
 भू॒त्वा पु॒रस्ता॑द्वाति॥३७॥

तस्मा॑त्पु॒रस्ता॒द्वा॒न्तम्। सर्वा॑ प्र॒जाः प्र॑ति नन्दन्ति। प्रा॒णो हि
 प्रि॒यः प्र॒जाना॑म्। प्रा॒ण इ॒व प्रि॒यः प्र॒जाना॑ भवति। य ए॒वं वेद॑।
 स वा ए॒ष प्रा॒ण ए॒व। अथ॑ यद्दक्षि॑णतो वा॒ति। मा॒तरि॑श्चै॒व
 भू॒त्वा दक्षि॑णतो वा॒ति। तस्मा॑द्दक्षि॑णतो वा॒न्तं वि॒द्यात्। सर्वा॑
 दि॒श आ वा॑ति॥३८॥

सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ वि वा॒ति। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ सं वा॒तीति॑।
 स वा ए॒ष मा॒तरि॑श्चै॒व। अथ॑ यत्प॒श्चाद्वा॑ति। प॒व॑मान ए॒व
 भू॒त्वा प॒श्चाद्वा॑ति। पू॒तम॑स्मा॒ आह॑रन्ति। पू॒तमु॑प॒हर॑न्ति।
 पू॒तम॑श्नाति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष प॒व॑मान ए॒व॥३९॥

अथ॑ यदु॒त्तर॑तो वा॒ति। स॒वि॒तै॒व भू॒त्वोत्त॑रतो वा॒ति। स॒वि॒ते॒व
 स्वा॒ना भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष स॒वि॒तै॒व। ते य
 ए॒नं पु॒रस्ता॑दा॒यन्त॑मु॒प॒वद॑न्ति। य ए॒वा॒स्य पु॒रस्ता॑त्पा॒प्मानः॑।

ताऽस्तेऽपं घ्नन्ति। पुरस्तादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनन्दक्षिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। ताऽस्तेऽपं घ्नन्ति। दक्षिणत इतरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनं पश्चादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पश्चात्पाप्मानः। ताऽस्तेऽपं घ्नन्ति। पश्चादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनमुत्तरत आयन्तमुपवदन्ति। य एवास्योत्तरतः पाप्मानः। ताऽस्तेऽपं घ्नन्ति॥४१॥

उत्तरत इतरान्पाप्मानः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान्। वीवं नृत्येत्। प्रेवं चलेत्। व्यस्येवाक्ष्यौ भाषेत्। मण्टयेदिव। क्राथयेदिव। शृङ्गायेतेव। उत मोपं वदेयुः। उत मै पाप्मानमपं हन्युरिति। स यान्दिशः सनिमेष्यन्त्स्यात्। यदा तान्दिशं वातो वायात्। अथ प्रवेयात्। प्र वा धावयेत्। सातमेव रदितं व्यूढं गन्धमभि प्रच्यवते। आऽस्य तं जनपदं पूर्वा कीर्तिर्गच्छति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। य एवं वेद॥४२॥

वेद सं पवत आदित्यात्पवते वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः पाप्मानस्ताः स्तेपं घ्नन्तीत्यष्टौ च॥

[९]

प्रजापतिः सोमः राजानमसृजत। तन्नयो वेदा अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीता सावित्री। सोमः राजानञ्चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽह पितरं प्रजापतिमुपससार। तः होवाच। नमस्ते अस्तु

भगवः। उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वा पद्ये। सोमं वै राजानङ्गमये। श्रद्धामु स कामयतु
इति। तस्या उ ह स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। तां होदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं होवाच। भोगन्तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्तं
पाणाविति। तस्या उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मा एतं
स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय।
चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः।
सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य।
आस्यार्धं व्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥—————[१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
दहूतं सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया

इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यंशृणोत्।
स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया
इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै षष्ठं हूतः
प्रत्यंशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्हूतं सन्तम्।
षड्होतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यंशृणोत्।
स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षेण॥४९॥

परोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै
चतुर्थं हूतः प्रत्यंशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह
वै नामैषः। तं वा एतञ्चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते
परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे
नेदिष्ठं हूतः प्रत्यंश्रौषीः। त्वयैनानाख्यातार इति। तस्मान्नु
हैनानाञ्चतुर्होतार इत्याचक्षते। तस्माच्छ्रूषुः पुत्राणां
हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं
वेद॥५०॥

देवाष्पड्हूतोऽभवत्पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षेणाश्रौषीष्यद्वा॥ [११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां यो वा अविद्वान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यद्वशहोतारः प्रजापतिर्व्यस्रं
 प्रजापतिः पुरुषं प्रजापतिरकामयत् स तपः सोऽन्तर्वान्ब्रह्मवादिनो यो वा इमं
 विद्यात्प्रजापतिः सोमं राजानं ब्रह्मात्मन्वदेकादश॥११॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वा अग्नेर्यद्वा इदङ्किं च प्रजापतिरकामयत् य एवास्य दक्षिणतः
 पञ्चाशत्॥५०॥

ब्रह्मवादिनो य एवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
 तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः ॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमं नो यज्ञमुपं याहि विद्वान्।
विश्वा अग्नेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा भोजनानि।
अग्ने शर्धं महते सौभगाय। तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु।
सञ्जास्पत्यः सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा महाः
सि। अग्ने यो नोऽभितो जनः। वृको वारो जिघांसति॥१॥

तास्त्वं वृत्रहं जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा अग्ने यो
नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्यैव प्रक्षायतः।
मा तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो
विज्ञातवीर्यः। वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राच इन्द्र विश्वाः
अमित्रान्॥२॥

अपापांचो अभिभूते नुदस्व। अपोदींचो अपशूराधरा च ऊरौ।
यथा तव शर्मन्मदेमा। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथङ्गवेषणः हरिभ्याम्।
उप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्टास्य रोदसी महित्वा।
इन्द्रो वृत्राण्यप्रतीजघ्नवान्॥३॥

हव्यवाहमभिमातिषाहम्। रक्षोहणं पृतनासु जिष्णुम्।
ज्योतिष्मन्तन्दीद्यतं पुरन्धिम्। अग्निः स्विष्टकृतमा हुवेम।
स्विष्टमग्ने अभि तत्पृणाहि। विश्वा देव पृतना अभि प्या

उरु॒न्नः पन्था॑ प्रदि॒शन्विभा॑हि। ज्योति॑ष्मद्वेह्य॒जर॑न्न आयुः।
त्वाम॑ग्रे ह॒विष्म॑न्तः। दे॒वं म॒र्तास॑ ईडते॥४॥

मन्ये॑ त्वा जा॒तवे॑दसम्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानुषक्। विश्वा॑नि नो
दु॒र्गहा॑ जातवेदः। सिन्धुं॑ न ना॒वा दु॑रि॒ताऽति॑ पर्षि। अ॒ग्रे
अ॒त्रिव॑न्मन॑सा गृणा॒नः। अ॒स्माकं॑ बो॒ध्यवि॑ता त॒नूना॑म्। पू॒षा
गा अ॒न्वे॑तु नः। पू॒षा र॑क्ष॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वाज॑ꣳ स॒नोतु॑ नः।
पू॒षेमा॑ आशा॒ अनु॑वेद॒ सर्वाः॑॥५॥

सो अ॒स्माꣳ अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अ॒घृणिः॑
सर्व॑वीरः। अ॒प्रयु॑च्छन्पु॒र ए॑तु प्रजा॒नन्। त्वम॑ग्रे स॒प्रथा॑ असि।
जुष्टो॑ होता॒ वरे॑ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञं वि॑त॒न्वते॑। अ॒ग्नी र॑क्षाꣳसि
से॒धति॑। शु॒क्रशो॑चि॒रम॑र्त्यः। शुचिः॑ पाव॒क ईड्यः॑। अ॒ग्रे र॑क्षा
णो अꣳह॑सः॥६॥

प्रति॑ ष्म दे॒व री॑षतः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अ॒ग्रे हꣳसि॒
न्य॑त्रिणम्। दी॒द्यन्म॑र्त्येष्वा। स्वे क्षये॑ शुचि॒व्रत॑। आ वा॑त
वा॒हि भे॑ष॒जम्। वि वा॑त वा॒हि य॒द्रपः॑। त्वꣳ हि वि॒श्वभे॑षजः।
दे॒वाना॑न्दू॒त ईय॑से। द्वावि॒मौ वा॑तौ वा॒तः॥७॥

आ सिन्धो॒रा प॑रा॒वतः॑। दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑। प॒रा॒न्यो वा॑तु
य॒द्रपः॑। यद॒दो वा॑त ते गृ॒हे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्हि॑तः। ततो॑ नो
दे॒हि जी॒वसे॑। ततो॑ नो धे॒हि भे॑ष॒जम्। ततो॑ नो म॒ह आ॒वह॑।

वा॒त् आ॒वा॒तु भेष॒जम्। श॒म्भूर्म॑यो॒भूर्नो॑ हृ॒दे॥८॥

प्र ण॒ आ॒यू॑षि॒ तारि॑षत्। त्वम॑ग्रे अ॒यासि॑। अ॒या स॒न्मन॑सा
हि॒तः। अ॒या सन् ह॒व्यमू॑हिषे। अ॒या नो॑ धेहि भेष॒जम्। इ॒ष्टो
अ॒ग्निराहु॑तः। स्वाहा॑कृतः पिप॑र्तु नः। स्व॒गा दे॒वेभ्य॑ इ॒दन्न॑मः।
का॒मो भू॑तस्य॒ भव्य॑स्य। स॒म्राडे॑को वि॒राज॑ति॥९॥

स इ॒दं प्र॑ति॒ पप्र॑थे। ऋ॒तूनु॑त्सृज॒ते व॒शी। का॒मस्त॑दग्रे
सम॑वर्त॒ताधि॑। मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मं यदा॑सीत्। स॒तो
ब॒न्धुम॑स॒ति नि॑रवि॒न्दन्। हृ॒दि प्र॑ती॒ष्या क॒वयो॑ मनी॒षा।
त्वया॑ म॒न्यो स॒रथ॑मा॒रुज॑न्तः। ह॒र्षमा॑णासो धृष॒ता म॑रु॒त्वः।
ति॒ग्मेष॑व॒ आयु॑धा स॒श्शि॒शा॒नाः। उप॒ प्रय॑न्ति॒ नरो॑
अ॒ग्निरू॑पाः॥१०॥

म॒न्युर्भ॑गो म॒न्युरे॒वासं दे॒वः। म॒न्युर॑हो॒ता व॑रु॒णो वि॒श्ववे॑दाः।
म॒न्युं वि॑श॒ ईड॑ते दे॒वय॑न्तीः। पा॒हि नो॑ म॒न्यो तप॑सा॒ श्रमे॑ण।
त्वम॑ग्रे व्र॒तभृ॑च्छुचिः। दे॒वा आ॑सा॒दया इ॒ह। अ॒ग्रे ह॒व्याय॑
वोढ॑वे। व्र॒तानु॑बिभ्र॒द्व्रत॑पा अ॒दाभ्यः॑। यजा॑ नो दे॒वा अ॒जरः॑
सु॒वीरः॑। दध॑द्र॒त्नानि॑ सु॒विदा॑नो अ॒ग्रे। गो॒पाय॑ नो जी॒वसे॑
जा॒तवे॑दः॥११॥

जिघा॑सत्यु॒मित्रा॑ञ्जघ्न॒वानी॑डते॒ सर्वा॑ अ॒हंसो॑ वा॒तो हृ॒दे रा॑जत्य॒ग्निरू॑पाः सु॒विदा॑नो अ॒ग्न ए॑कं

च॥ _____ [१]

चक्षु॑षो हे॒ते मन॑सो हे॒ते। वाचो॑ हे॒ते ब्र॒ह्म॑णो हे॒ते। यो
मा॑ऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति। तम॑ग्रे मे॒न्या मे॒निं कृ॑णु। यो मा॒ चक्षु॑षा॒

यो मनसा। यो वाचा ब्रह्मणाऽघायुरभिदासति। तयोऽग्रे त्वं
मेन्या। अमुममेनिं कृणु। यत्किञ्चासौ मनसा यच्च वाचा।
यज्ञैर्जुहोति यजुषा हविर्भिः॥१२॥

तन्मृत्युर्निर्ऋत्या संविदानः। पुरादिष्टादाहुतीरस्य हन्तु।
यातुधाना निर्ऋतिरादुरक्षः। ते अस्य घन्त्वनृतेन सत्यम्।
इन्द्रोषिता आज्यमस्य मध्नन्तु। मा तत्समृद्धिं यदसौ
करोति। हन्मि तेऽहं कृतं हविः। यो मे घोरमचीकृतः।
अपाञ्चौ त उभौ बाहू। अपनह्याम्यास्यम्॥१३॥

अपं नह्यामि ते बाहू। अपं नह्याम्यास्यम्। अग्नेर्देवस्य
ब्रह्मणा। सर्वन्तेऽवधिषं कृतम्। पुराऽमुष्यं वषट्कारात्।
यज्ञन्देवेषु नस्कृधि। स्विष्टमस्माकं भूयात्। माऽस्मान्प्रापन्नरातयः।
अन्ति दूरे सतो अग्रे। भ्रातृव्यस्याभिदासतः॥१४॥

वषट्कारेण वज्रेण। कृत्यां हन्मि कृतामहम्। यो मा
नक्तन्दिवा सायम्। प्रातश्चाहौ निपीयति। अद्या तमिन्द्र
वज्रेण। भ्रातृव्यं पादयामसि। इन्द्रस्य गृहोऽसि तन्त्वा।
प्रपद्ये सगुः साश्वः। सह यन्मे अस्ति तेन। ईडे अग्निं
विपश्चितम्॥१५॥

गिरा यज्ञस्य साधनम्। श्रुष्टीवानन्धितावानम्। अग्रे शकेमं
ते वयम्। यमं देवस्य वाजिनः। अति द्वेषांसि तरेम।
अवतं मा समनसौ समोकसौ। सचेतसौ सरेतसौ। उभौ

माम॑वत॒ज्ञात॑वेदसौ। शि॒वौ भ॑वतम॒द्य नः॑। स्व॒यं कृ॑ण्वानः
सु॒गम॑प्र॒यावम्॥१६॥

ति॒ग्मशृ॑ङ्गो वृष॒भः शो॑शु॒चानः॑। प्र॒त्न॒९ सु॒धस्थ॑मनु पश्य॒मानः॑।
आ तन्तु॑म॒ग्निर्दिव्य॑न्त॒तान। त्वन्न॑स्तन्तु॒रुत॑ सेतु॒रग्ने॑। त्वं पन्था॑
भव॑सि दे॒व्यानः॑। त्वया॑ऽग्ने पृ॒ष्ठं व॒यमारु॑हेम। अथा॑ दे॒वैः
सं॒ध॒माद॑ मदेम। उदु॑त्त॒मं मु॑मुग्धि नः। वि पाशं॑ मध्य॒मश्रु॑त।
अवा॑ध॒मानि॑ जी॒वसे॑॥१७॥

व॒य॒९ सो॑म व्र॒ते तवा॑। मन॑स्त॒नूषु॑ बिभ्र॑तः। प्र॒जाव॑न्तो
अशी॑महि। इन्द्रा॒णी दे॒वी सु॒भगा॑ सु॒पत्नी॑। उद॒॑९ शेन॑
पति॑विद्ये जिगाय। त्रि॒९ शद॑स्या ज॒घनं॑ योज॑नानि। उ॒पस्थ॑
इन्द्र॒॑९ स्थ॒वि॒रं बिभ॑र्ति। सेना॑ ह॒ नाम॑ पृथि॒वी ध॑नञ्ज॒या।
वि॒श्वव्य॑चा॒ अदि॑तिः सूर्य॑त्वक्। इन्द्रा॒णी दे॒वी प्रा॒सहा॑
ददा॑ना॥१८॥

सा नो॑ दे॒वी सु॒हवा॑ शर्म॑ यच्छतु। आत्वा॑ऽहार्षम॒न्तर॑भूः।
ध्रु॒वस्ति॑ष्ठावि॒चाच॑लिः। वि॒शस्त्वा॑ सर्वा॑ वाञ्छन्तु। मा
त्वद्रा॑ष्ट्रमधि॑ भ्रशत्। ध्रु॒वा द्यौर्ध्रु॒वा पृ॑थि॒वी। ध्रु॒वं
वि॒श्वमि॑दज्जगत्। ध्रु॒वा ह॒ पर्व॑ता इ॒मे। ध्रु॒वो राजा॑
वि॒शाम॑यम्। इ॒हैवै॑धि॒ मा व्य॑थिष्ठाः॥१९॥

पर्व॑त इ॒वावि॑चाचलिः। इन्द्र॑ इवे॒ह ध्रु॒वस्ति॑ष्ठ। इ॒ह रा॑ष्ट्रमु॒
धार॑य। अ॒भि॒ति॑ष्ठ पृ॒तन्य॑तः। अध॑रे सन्तु शत्र॑वः। इन्द्र॑ इव

वृत्रहा तिष्ठ। अपः क्षेत्राणि सञ्जयन्। इन्द्रं एणमदीधरत्।
ध्रुवन्ध्रुवेण हविषा। तस्मै देवा अधिब्रवन्। अयं च
ब्रह्मणस्पतिः॥२०॥

हविर्भिरास्यमभि दासंतो विपश्चितमप्रयावञ्जीवसे ददांना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकं च॥———[२]

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितॄणाम्। अक्षमव्ययं न किलारिषाथ।
यच्छक्करीषु बृहता रवेण। इन्द्रे शुष्ममदधाथा वसिष्ठाः।
पावका नः सरस्वती। वाजंभिर्वाजिनीवती। यज्ञं वष्टु धिया
वसुः। सरस्वत्यभिनीं नेषि वस्यः। मा पस्फरीः पर्यसा मा
न आधक्। जुषस्व नः सख्या वेश्या च॥२१॥

मा त्वक्षेत्राण्यरणानि गन्म। वृञ्जे हविर्नमसा बृहिरग्रौ।
अयामि सुगृह्यतवती सुवृक्तिः। अम्यक्षि सद्म सदने पृथिव्याः।
अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः। इहार्वाश्चमतिं ह्वये। इन्द्रं जैत्राय
जैतवे। अस्माकमस्तु केवलः। अर्वाश्चमिन्द्रममुतो हवामहे।
यो गोजिद्धं न जिदंश्च जिद्यः॥२२॥

इमं नो यज्ञं विह्वे जुषस्व। अस्य कुर्मो हरिवो
मेदिनन्त्वा। असम्मृष्टो जायसे मातृवोः शुचिः। मन्द्रः
कविरुदतिष्ठो विवस्वतः। घृतेन त्वा वर्धयन्नग्र आहुत।
धूमस्ते केतुरभवद्विवि श्रितः। अग्निरग्रै प्रथमो देवतानाम्।
संयातानामुत्तमो विष्णुरासीत्। यजमानाय परिगृह्य देवान्।
दीक्षयेदं हविरा गच्छतन्नः॥२३॥

अग्निश्च विष्णो तप उत्तमं महः। दीक्षापालेभ्योऽवनतं हि

शक्रा। विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानौ। दीक्षामस्मै यजमानाय
धत्तम्। प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो
गिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधि क्षियन्ति भुवनानि
विश्वा। नूमर्तो दयते सनिष्यन् यः। विष्णव उरुगायाय
दाशत्॥२४॥

प्र यः सूत्राचा मनसा यजातै। एतावन्तन्नर्यमा विवासात्।
विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्।
ध्रुवासो अस्य कीरयो जनासः। उरुक्षितिः सुजनिमा
चकार। त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं
महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्। त्वेषः ह्यस्य
स्थविरस्य नाम॥२५॥

होतारश्चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्ययज्ञस्य केतुः रुशन्तम्।
प्रत्यर्धिन्देवस्यदेवस्य मूहा। श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्।
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च
याहि। वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्रा। अस्मे दधद्वृषणः
शुष्ममिन्द्र। इन्द्रः सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः
पृतना अभि श्रीः॥२६॥

प्रारोचयन्मनवे केतुमहाम्। अविन्दज्योतिर्बृहते रणाया।
अश्वेनाववसे निह्वये वाम्। आ नूनं यातः सुकृताय विप्रा।
प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः।

अविष्टन्धीष्वश्विना न आसु। प्रजावद्रेतो अहंयं
नो अस्तु। आवा॑न्तो॒के तन॑ये तू॒तुजानाः। सुर॒त्ना॑सो
दे॒ववी॑तिङ्गमेम॥२७॥

त्व॑ सोम॒ ऋतु॑भिः सु॒क्रतु॑र्भूः। त्वद॒न्दक्षैः॑ सु॒दक्षो॑ वि॒श्ववे॑दाः।
त्वं वृषा॑ वृष॒त्वेभि॑र्महि॒त्वा। द्यु॒मेभि॑र्द्यु॒म्य॑भवो नृच॒क्षाः। अषा॑ढं
यु॒त्सु पृ॑त॒नासु॑ प॒प्रिम्। सु॒व॒र॒षाम॑प्स्वां वृ॒जन॑स्य गो॒पाम्।
भ॒रेषु॑जा॑ सु॒क्षिति॑ सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वाम॑नु॒ मदे॑म सोम।
भवा॑ मि॒त्रो न शे॒व्यो घृ॑तासु॒तिः। वि॒भूत॑द्यु॒म्न ए॒व या उ॑
स॒प्रथाः॑॥२८॥

अधा॑ ते वि॒ष्णो वि॒दुषा॑ चि॒दृध्यः॑। स्तोमो॑ य॒ज्ञस्य॑ रा॒ध्यो
ह॒विष्म॑तः। यः पू॒र्व्याय॑ वे॒धसे॑ नवी॒यसे। सु॒मज्ज्ञा॑नये
वि॒ष्णावे॑ ददा॑शति। यो जा॒तम॑स्य म॒हतो॑ म॒हि ब्रवा॑त्। सेदु॒
श्रवो॑भिर्यु॒ज्यं चि॒दभ्य॑सत्। तमु॑ स्तो॒तारः॑ पू॒र्व्यं यथा॑ वि॒द
ऋ॒तस्य॑। गर्भ॑ सु॒ह॒विषा॑ पि॒प॒र्त॒न। आ॒ऽस्य॑ जा॒नन्तो॑ नाम॑
चि॒द्वि॒वक्त॑न। बृ॒हत्ते॑ वि॒ष्णो सु॒म॒तिं भ॑जामहे॥२९॥

इ॒मा धा॒ना घृ॑त॒स्रुवः॑। हरी॑ इ॒होप॑वक्षतः। इन्द्र॑ सु॒खत॑मे॒ रथे॑।
ए॒ष ब्र॒ह्मा प्र॑तेम॒हे। वि॒दथे॑ श॑सिष॒ इन्द्रो॑। य ऋ॒त्वियः॑ प्र॑ते
वन्वे। व॒नुषो॑ हर्य॒तं म॑दम्। इन्द्रो॑ नाम॑ घृ॒तन्न॑यः। हरि॑भि॒श्चारु॑
सेच॑ते। श्रु॒तो गु॒ण आ त्वा॑ विशन्तु॥३०॥

हरि॑वर्षस॒ङ्गिरः॑। आच॑र्षणि॒प्रा वृष॑भो जना॑नाम्। राजा॑
कृ॒ष्टीनां॑ पु॒रुहू॑त इन्द्रः। स्तु॒तश्र॑व॒स्यन्न॑व॒सोप॑म॒द्रिक्। यु॒क्त्वा

हरी वृषणायाँह्यर्वाङ्। प्र यत्सिन्धवः प्रसवं यदायन्। आपः
समुद्रः रथ्यैव जग्मुः। अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरीयान्।
यदी सोमः पृणति दुग्धो अशुः। ह्यामसि त्वेन्द्र
याँह्यर्वाङ्॥ ३१॥

अरन्ते सोमस्तनुवे भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु।
प्रास्मा अं पृतनासु प्रयुत्सु। इन्द्राय सोमाः प्रदिवो
विदानाः। ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः। प्रयम्यमाणान्प्रति पू
गृभाय। इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णाः। अहेडमान उपयाहि
यज्ञम्। तुभ्य पवन्त इन्द्रवः सुतासः। गावो न वज्रिन्स्वमोको
अच्छ॥ ३२॥

इन्द्रा गंहि प्रथमो यज्ञियानाम्। या ते काकुत्सुकृता या
वरिष्ठा। यया शश्वत्पिबसि मध्व ऊर्मिम्। तया पाहि प्र ते
अध्वर्युरस्थात्। सन्ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः। प्रातर्युजा
वि बोधय। अश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य पीतयै।
प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वम्। पुरा गृध्रादररुषः पिबाथः।
प्रातरहि यज्ञमश्विना दधाते। प्रशसन्ति कवयः पूर्वभाजः।
प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत। न सायमस्ति देवया अजुष्टम्।
उतान्यो अस्मद्यजते विचायः। पूर्वः पूर्वो यजमानो
वनीयान्॥ ३३॥

चाश्वजिद्यो गच्छतं नो दाशन्नामाभिःश्रीर्गमेम सप्रथां भजामहे विशन्तु याँह्यर्वाङ्च्छं
पिबाथृष्यद्ग॥

न॒क्तं जा॒ताऽस्यो॑षधे। रामे॒ कृष्णे॒ असि॑क्रि च। इ॒दं
र॑जनि रजय। कि॒लासं॑ प॒लितं॑ च॒ यत्। कि॒लासं॑श्च
प॒लितं॑ च। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। आ नः॒ स्वो अ॑श्नुतां
वर्णः॑। परा॑ श्वेतानि॑ पातय। असि॑तन्ते नि॒लय॑नम्।
आ॒स्थान॒मसि॑तन्तव॑॥ ३४॥

असि॑क्रियस्योषधे। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। अ॒स्थिज॒स्यं
कि॒लासं॑स्य। त॒नूज॑स्यं च॒ यत्त्व॒चि। कृत्य॑यां कृतस्य॒ ब्रह्म॑णा।
लक्ष्मं॑ श्वेतम॑नीनशम्। सरू॒पा नाम॑ ते मा॒ता। सरू॒पो नाम॑
ते पि॒ता। सरू॒पाऽस्यो॑षधे सा। सरू॒पमि॑दं कृ॒धि॥ ३५॥

शुन॑ं हुवेम म॒घवा॑नमिन्द्रम्। अ॒स्मिन्भरे॒ नृत॑मं वाज॑सातौ।
शृ॒ण्वन्त॑मु॒ग्रमू॑तये॒ सम॑त्सु। घ्नन्त॑ वृ॒त्राणि॑ स॒ञ्जितं॑ धना॑नाम्।
धू॒नुथ॒ द्यां पर्व॑तान्दा॒शुषे॒ वसु॑। नि वो॒ वना॑ जिह॒ते
याम॑ नो भि॒या। को॒पय॑थ पृथि॒वीं पृ॑श्निमातरः। यु॒धे
यदु॑ग्राः पृष॑तीरयु॒ग्धम्। प्रवे॑पयन्ति॒ पर्व॑तान्। विवि॑श्चन्ति॒
वन॒स्पती॑न्॥ ३६॥

प्रोवा॑रत मरुतो दुर्म॑दा इव। देवा॑सः सर्व॑या वि॒शा। पु॒रुत्रा॑
हि स॒दृङ्मु॑सि। विशो॒ विश्वा॒ अनु॑ प्र॒भु। स॒मत्सु॑ त्वा हवामहे।
स॒मत्स्व॑ग्निमव॑से। वा॒जय॑न्तो हवामहे। वा॒जे॑षु चि॒त्ररा॑धसम्।
सङ्ग॑च्छ॒ध्वं संव॑दध्वम्। स॒द्यौ मना॑सि॒ जान॑ताम्॥ ३७॥

दे॒वा भा॒गं यथा॒ पूर्वे॑। स॒ज्ज्ञा॒ना॒ना उ॒पास॑त। स॒मा॒नो म॒न्त्रः

समि॑तिः समा॒नी। समा॒नं मनः॑ स॒ह चि॒त्तमे॑षाम्। समा॒नङ्के॑तो
अ॒भि स॒ र॑भध्वम्। सं॒ज्ञाने॑न वो ह॒विषा॑ यजामः। समा॒नी
व॒ आकू॑तिः। समा॒ना हृद॑यानि वः। समा॒नम॑स्तु वो॒ मनः॑।
यथा॑ वः सुस॒हास॑ति॥३८॥

सं॒ज्ञान॑न्नः स्वैः। सं॒ज्ञान॑मरणैः। सं॒ज्ञान॑मश्विना युवम्।
इ॒हास्मा॑सु निय॑च्छतम्। सं॒ज्ञानं॑ मे बृह॒स्पतिः॑। सं॒ज्ञान॑
सवि॒ता क॑रत्। सं॒ज्ञान॑मश्विना युवम्। इ॒ह मह्यं॑ नि य॑च्छतम्।
उप॑ च्छा॒यामि॑व घृणैः। अग॑न्म॒ शर्म॑ ते व॒यम्॥३९॥

अग्ने॑ हिर॑ण्यसन्द॒शः। अद॑ब्धेभिः सवितः पा॒युभि॑ष्ट्वम्।
शि॒वेभि॑र॒द्य परि॑पाहि नो॒ गय॑म्। हिर॑ण्यजिह्वः सुवि॒ताय॑
नव्य॑से। रक्षा॒ माकि॑र्नो अ॒घश॑स ईशत। मदे॑मदे हि नो॒
ददुः॑। यू॒था गवा॑मृजु॒क्रतुः॑। सङ्ग॑भाय पु॒रूश॑ता। उ॒भया॑
ह॒स्त्या वसु॑। शि॒शी॒हि रा॒य आ भ॑र॥४०॥

शिप्रि॑न्वाजानां पते। शची॑व॒स्तव॑ द॒सना॑। आ तू न
इन्द्र॑ भाजय। गोष्व॑श्वेषु शु॒भ्रुषु॑। स॒हस्रे॑षु तुवीमघ। यद्दे॑वा
देव॑हेडनम्। देवा॑सश्चकृ॒मा व॒यम्। आदि॑त्यास्तस्मा॑न्मा
यूय॑म्। ऋ॒तस्य॑र्तेन॑ मु॒ञ्चत॑। ऋ॒तस्य॑र्तेना॑दित्याः॥४१॥

यज॑त्रा मु॒ञ्चते॒ह मा॑। य॒ज्ञैर्वो॑ यज्ञवाहसः। आ॒शिक्ष॑न्तो
न शे॑किम। मेद॑स्वता॒ यज॑मानाः। स्रु॒चाऽऽज्ये॑न॒ जुह॑तः।
अ॒का॒मा वो॑ विश्वेदेवाः। शि॒क्षन्तो॑ नोप॑ शेकिम। यदि॑

दिवा॒ यदि॒ नक्त॑म्। ए॒नं ए॒न॒स्यो॒क॑रत्। भू॒तं मा॒ तस्मा॒द्भ॒व्यं॑
च॥४२॥

द्रु॒प॒दादि॑व मु॒ञ्च॒तु। द्रु॒प॒दादि॑वे॒न्मु॒चा॒नः। स्वि॒न्नः स्ना॒त्वी
म॒लादि॑व। पृ॒तं प॒वि॒त्रे॒णे॒वाज्य॑म्। वि॒श्वे मु॒ञ्च॒न्तु मै॒नः॑।
उ॒द्व॒यन्त॑म॒स॒स्परि॑। प॒श्य॒न्तो ज्योति॑रु॒त्तर॑म्। दे॒वन्दे॑व॒त्रा
सूर्य॑म्। अ॒ग॒न्म ज्योति॑रु॒त्त॒मम्॥४३॥

तव॑ कृ॒धि व॒न॒स्पती॑ञ्जानता॒मस॑ति व॒यं भ॑रादित्याश्च॒ नव॑ च॥ [४]

वृषा॒सो अ॒शुः प॑वते ह॒विष्मा॒न्त्सोमः॑। इन्द्र॑स्य भा॒ग
ऋ॒त॒युः श॒तायुः॑। स मा॒ वृषा॑णं वृष॒भं कृ॑णोतु। प्रि॒यं
वि॒शाः॑ स॒र्ववी॑रः सु॒वीर॑म्। कस्य॑ वृषा॒ सु॒ते स॒चा॑।
नियु॒त्वा॒न्वृष॑भो र॑णत्। वृ॒त्र॒हा सोम॑पीतये। यस्ते॑ शृङ्ग
वृषो॑नपात्। प्र॒ण॑पात्कुण्ड॒पाय्यः॑। न्य॒स्मिन्द॒ध्र आ म॑नः॥४४॥

तः॑ स॒ध्रीची॑रू॒तयो॒ वृष्णि॑यानि। पौ॒ंस्या॑नि नियु॒तः
सश्चुरि॑न्द्रम्। स॒मु॒द्रं न सि॒न्ध॒व उ॒क्थ॑शुष्माः। उ॒रु॒व्य॒च॑स॒ङ्गि॒र
आ वि॑शन्ति। इन्द्रा॑य॒ गिरो॒ अनि॑शितसर्गाः। अपः
प्रेर॑य॒न्त्स॒गर॑स्य बु॒ध्रात्। यो अ॒क्षे॑णेव च॒क्रिया॒ शची॑भिः।
विष्व॑क्त॒स्तम्भं॑ पृथि॒वीमु॒त द्या॑म्। अ॒क्षो॒दय॑च्छ॒वसा॑
क्षाम॑बुध्रम्। वा॒र्ण॒वा॒त॒स्त॒र्विषी॑भिरिन्द्रः॥४५॥

दृ॒ढा॒न्यौघा॑दु॒श्मा॒न् ओजः॑। अ॒वा॒भि॒न॒त्कु॒भः प॑र्व॒ताना॑म्।
आ नो॑ अ॒ग्ने सु॒के॒तुना॑। र॒यिं वि॒श्वायु॑पोष॒सम्। मा॒र्डी॒क॒न्येहि॑

जीवसे॑। त्व॑ सोम॒ महे॑ भगम्। त्वं॑ यू॒नं ऋ॒ताय॑ते।
दक्ष॑न्दधासि जीवसे॑। रथ॑ यु॒ञ्जते॑ म॒रुतः॑ शु॒भे सु॒गम्। सू॒रो
न मि॑त्रावरुणा॒ गवि॑ष्टिषु॥४६॥

रजा॑सि चि॒त्रा विच॑रन्ति त॒न्यवः॑। दि॒वः सं॒म्राजा॒ पय॑सा
न उ॒क्षतम्। वाच॑ सुमि॑त्रावरुणा॒ विरा॑वतीम्। पु॒र्जन्य॑श्चि॒त्रां
व॑दति॒ त्विषी॑मतीम्। अ॒भ्रा व॑सत म॒रुतः॑ सुमा॒यया॑। द्यां
व॑र्षयतम॒रुणाम॑रेपसम्। अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्यवः॑। सू॒रो रथ॑स्य
न॒प्रियः॑। ताभि॑र्याति॒ स्वयु॑क्तिभिः। वहि॑ष्ठेभिर्वि॒हरन् या॑सि
तन्तु॑म्॥४७॥

अ॒वव्य॑यन्नसि॑तन्दे॒व वस्वः॑। दवि॑ध्वतो र॒श्मयः॑ सू॒र्यस्य॑।
च॒र्मेवा॑वाधुस्तमो॑ अ॒प्स्वन्तः॑। पु॒र्जन्या॑य प्र गा॒यता॑। दि॒वस्पु॑त्राय
मी॒दुषे॑। स नो॑ य॒वसं॑मिच्छतु। अ॒च्छा व॑द त॒वसं॑ङ्गीर्भिरा॒भिः।
स्तु॒हि पु॒र्जन्य॑न्नम॒साऽऽवि॑वास। कनि॑क्रदद्वृष॒भो जी॒रदा॑नुः।
रेतो॑ दधा॒त्वोष॑धीषु॒ गर्भ॑म्॥४८॥

यो गर्भ॑मोष॑धीनाम्। गवां॑ कृ॒णोत्य॑र्वताम्। पु॒र्जन्यः॑
पु॒रुषी॑णा॒म्। तस्मा॑ इ॒दास्ये॑ ह॒विः। जू॒होता॑ मधु॑मत्तमम्।
इडा॑न्नः सं॒यत॑ङ्करत्। ति॒स्रो यद॑ग्रे श॒रद॑स्त्वामि॒त्। शुचिं॑ घृ॒तेन॑
शुच॑यः स॒पर्य॑न्। नामा॑नि चि॒दधि॑रे य॒ज्ञिया॑नि। असू॑दयन्त
त॒नुवः॑ सुजा॑ताः॥४९॥

इन्द्र॑श्च नः शु॒नासी॑रौ। इ॒मं य॒ज्ञं मि॑मिक्षतम्। गर्भ॑न्धत्त॑

स्वस्तये॑। ययोरिदं विश्वं भुवनमा विवेश। ययोरानन्दो
निहितो महश्च। शुनासीरावृतुभिः संविदानौ। इन्द्रवन्तौ
हविरिदं जुषेथाम्। आघाये अग्निमिन्धते। स्तृणन्ति
बर्हिरानुषक्। येषामिन्द्रो युवा सखा। अग्न इन्द्रश्च
मेदिना। हथो वृत्राण्यप्रति। युव२ हि वृत्रहन्तमा। याभ्या२
सुवरजयन्नग्र एव। यावातस्थतुर्भुवनस्य मध्ये। प्रचर्षणी
वृषणा वज्रबाहू। अग्नी इन्द्रावृत्रहणा हुवे वाम्॥५०॥

मन् इन्द्रो गविष्टिषु तन्तुङ्गर्भ२ सुजाताः सखा सप्त च॥—————[५]

उत नः प्रिया प्रियासु। सप्तस्वसा सुजुष्टा। सरस्वती
स्तोम्याऽभूत्। इमा जुह्वानायुष्मदा नमोभिः। प्रति स्तोम२
सरस्वति जुषस्व। तव शर्मन्प्रियतमे दधानाः। उपस्थेयाम
शरणन्न वृक्षम्। त्रिणि पदा विचक्रमे। विष्णुर्गोपा अदाभ्यः।
ततो धर्माणि धारयन्॥५१॥

तदस्य प्रियमभि पाथो अश्याम्। नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः।
ऋत्वादा अस्थु श्रेष्ठः। अद्य त्वा वन्वन्त्सुरेक्णाः। मर्त आनाश
सुवृक्तिम्। इमा ब्रह्म ब्रह्मवाह। प्रिया त आ बर्हिः सीद।
वीहि सूर पुरोडाशम्॥५२॥

उप नः सूनवो गिरः। शृण्वन्त्वमृतस्य ये। सुमृडीका भवन्तु
नः। अद्या नो देव सवितः। प्रजावत्सावीः सौभगम्। परा

दुष्प्रियः सुवा विश्वानि देव सवितः। दुरितानि परा सुवा।
यद्भद्रन्तन् आ सुवा। शुचिर्मेकैर्बृहस्पतिम्॥५३॥

अध्वरेषु नमस्यत। अनाम्योज आ चके। या धारयन्त देवा
सुदक्षा दक्षपितारा। असुर्याय प्रमहसा। स इत् क्षेति सुधित
ओकसि स्वे। तस्मा इडां पिन्वते विश्वदानीं। तस्मै विशः
स्वयमेवानमन्ति। यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्व एति। सकूतिमिन्द्र
सच्युतिम्। सच्युतिञ्जघनच्युतिम्॥५४॥

कनात्काभान्न आ भरा। प्रयप्स्यन्निव सक्थ्यौ। वि न
इन्द्र मृधो जहि। कनीखुनदिव सापयन्। अभि नः
सुष्टुतिन्नय। प्रजापतिः स्त्रियां यशः। मुष्कयोरदधात्सपम्।
कामस्य तृप्तिमानन्दम्। तस्याग्ने भाजयेह मा। मोदः प्रमोद
आनन्दः॥५५॥

मुष्कयोर्निहितः सपः। सृत्वेव कामस्य तृप्याणि। दक्षिणानां
प्रतिग्रहे। मनसश्चित्तमाकूतिम्। वाचः सत्यमशीमहि।
पशूनां रूपमन्नस्य। यशः श्रीः श्रयतां मयि। यथाऽहमस्या
अतृपः स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुंसि प्रिये प्रिया।
एवं भगस्य तृप्याणि॥५६॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराह
तत्। हन्तेति सत्यश्चन्द्रमाः। आदित्यः सत्यमोमिति।
आपस्तत्सत्यमा भरन्। यशो यज्ञस्य दक्षिणाम्। असौ
मे कामः समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।

वैश्वानरात्पुंरएतारमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरङ्क्षेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वे अर्मास आसन्। अयूपाः सन्न विभृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनांसः।
पृथिवीं मातरं महीम्। अन्तरिक्षमुप ब्रुवे। बृहतीमृतये
दिवम्। विश्वं बिभर्ति पृथिवी॥५८॥

अन्तरिक्षं वि पंप्रथे। दुहे द्यौर्बृहती पयः। न ता नशन्ति न
दभाति तस्करः। नैनां अमित्रो व्यथिरादधर्षति। देवाश्च
याभिर्यजते ददाति च। ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह।
न ता अर्वा रेणुककाटो अश्नुते। न सङ्स्कृतत्रमुप यन्ति
ता अभि। उरुगायमभयन्तस्य ता अनु। गावो मर्त्यस्य वि
चरन्ति यज्वनः॥५९॥

रात्री व्यख्यदायती। पुरुत्रा देव्यक्षभिः। विश्वा अधि
श्रियोऽधित। उप ते गा इवाकरम्। वृणीष्व दुहितर्दिवः।
रात्री स्तोमं न जिग्युषी। देवीं वाचमजनयन्त देवाः। तां
विश्वरूपाः पशवो वदन्ति। सा नो मन्त्रेषमूर्जन्दुहाना।
धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु॥६०॥

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि। राष्ट्रीं देवानान्निषसाद मन्त्रा।
चतस्र ऊर्जन्दुदुहे पयांसि। क्व स्विदस्याः परमं जंगाम।
गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा

चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे
व्योमन्। तस्याः समुद्रा अधि विक्षरन्ति। तेन जीवन्ति
प्रदिशश्चतस्रः॥६१॥

ततः क्षरत्यक्षरम्। तद्विश्वमुप जीवति। इन्द्रासूरा
जनयन्विश्वकर्मा। मरुत्वाः अस्तु गणवान्सजातवान्।
अस्य स्नुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिम्। सपत्न्या वाचं मनसा
उपासताम्। इन्द्रः सूरौ अतरद्रजांसि। स्नुषा सपत्न्या
श्वशुरोऽयमस्तु। अयं शत्रूञ्जयतु जर्हृषाणः। अयं
वा जयतु वाजंसातौ। अग्निः क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः।
सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः समिधान उग्रः।
आऽन्तरिक्षमरुहदगन्द्याम्॥६२॥

धारयन्पुरोडाशं बृहस्पतिं जघनच्युतिमानन्दो भगस्य तृप्याण्यग्नेः पृथिवी यज्वेन एतु प्रदिशश्चतस्रो
वाजंसातौ चत्वारि च॥ [६]

वृषाऽस्यः शुर्वृषभायं गृह्यसे। वृषाऽयमुग्रो नृचक्षसे। दिव्यः
कर्मण्यो हितो बृहन्नाम। वृषभस्य या ककुत्। विषूवान् विष्णो
भवतु। अयं यो मामुको वृषा। अथो इन्द्र इव देवेभ्यः। वि
ब्रवीतु जनैभ्यः। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्। अथो अधिपतिं
विशाम्॥६३॥

अस्याः पृथिव्या अध्यक्षम्। इममिन्द्र वृषभं कृणु। यः सुशृङ्गः
सुवृषभः। कल्याणो द्रोण आहितः। कार्षीवल प्रगाणेन।

वृषभेण॑ यजामहे। वृषभेण॑ यजमानाः। अक्रूरेणेव सर्पिषा॑।
मृधंश्च॒ सर्वा॒ इन्द्रेण॑। पृत॑नाश्च जयामसि॥६४॥

यस्या॒यमृष॑भो ह॒विः। इन्द्रा॑य परिणी॒यते॑। जया॑ति
शत्रु॑मा॒यन्त॑म्। अथो॑ हन्ति पृत॒न्यतः॑। नृणा॑महं प्र॒णीर॑सत्।
अग्रं॑ उद्धि॒न्दता॑म॒सत्। इन्द्र॑ शुष्मं॑ त॒नुवा॑ मे॒रय॑स्व। नी॒चा
विश्वा॑ अ॒भिति॑ष्ठाभिमा॒तीः। नि शृ॑णी॒ह्याबा॑धं यो नो अ॒स्ति।
उ॒रुं नो॑ लो॒कं कृ॑णुहि जी॒रदा॑नो॥६५॥

प्रेह्य॑भि प्रेहि॒ प्र भ॑रा॒ सह॑स्व। मा विवे॑नो॒ वि शृ॑णुष्व। जने॑षु।
उदी॑डितो वृष॒भ तिष्ठ॑ शुष्मैः॑। इन्द्र॑ शत्रू॒न्पुरो॑ अ॒स्माकं॑ यु॒ध्य।
अग्रे॑ जेता॒ त्वं ज॑य। शत्रू॒न्त्सह॑स॒ ओज॑सा। वि शत्रू॒न् विमृ॑धो
नुद। ए॒तन्ते॒ स्तोम॑न्तुविजा॒त वि॑प्रः। रथं॒ न धी॒रः स्व॑पा
अत॑क्षम्। यदी॑द॒ग्रे प्र॑ति॒त्वन्दे॑व॒ हर्याः॑॥६६॥

सुव॑र्वतीर॒प ए॑ना जयेम। यो घृ॒तेना॒भिमा॑नितः। इन्द्र॑ जैत्राय
जज्ञि॑षे। स नः॒ सङ्का॑सु पा॒रय। पृत॑ना॒साह्ये॑षु च। इन्द्रो॑
जिगा॑य पृथि॒वीम्। अ॒न्तरि॑क्ष॒ सुव॑र्म॒हत्। वृ॒त्रहा॑ पु॒रुचे॑तनः।
इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ सह॑सा॒ सहा॑सि। इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ पृत॑नानि
विश्वा॑॥६७॥

इन्द्रो॑ जा॒तो वि॒ पुरो॑ रुरोज। स नः॒ पर॒स्या वरि॑वः कृ॒णोतु॑।
अ॒यं कृ॒तुर॑गृभीतः। वि॒श्वजि॒दुद्धि॑दित्सोमः। ऋषि॑र्विप्रः
काव्ये॑न। वा॒युर॑ग्रे॒गा य॑ज्ञ॒प्रीः। सा॒कङ्ग॒न्मन॑सा य॒ज्ञम्।

शि॒वो नि॒युद्धिः शि॒वाभिः॑। वा॒यो शु॒क्रो अ॒यामि ते। म॒ध्वो
अ॒ग्र॒न्दि॒विष्टिषु॑॥६८॥

आ या॑हि सोमं पीतये। स्वा॒रु॒हो दे॒व नि॒युत्वंता। इ॒ममिन्द्र॑
व॒र्धय॑ क्ष॒त्रिया॑णाम्। अ॒यं वि॒शां वि॒श॒पति॑रस्तु राजा॑। अ॒स्मा
इन्द्र॑ म॒हि वर्चा॑सि धेहि। अ॒व॒र्चस॑ङ्कणुहि शत्रु॑मस्य। इ॒ममा
भ॑ज॒ ग्रामे॑ अ॒श्वेषु॑ गोषु॑। नि॒र॒मुं भ॑ज॒ योऽमि॒त्रो अस्य॑। व॒र्ष्मन्
क्ष॒त्रस्य॑ क॒कुभि॑ श्रयस्व। ततो॑ न उ॒ग्रो वि भ॑जा वसू॑नि॥६९॥

अ॒स्मे द्या॑वापृथि॒वी भूरि॑ वा॒मम्। स॒न्दु॒हाथा॑ङ्घ्रि॒र्मदु॒घेव
धे॒नुः। अ॒यं राजा॑ प्रि॒य इन्द्र॑स्य भूयात्। प्रि॒यो
गवा॑मोष॑धीनामु॒तापाम्। यु॒न॒ज्मि॑ त उ॒त्तरा॑वन्त॒मिन्द्र॑म्। येन॑
जया॑सि न परा॒ जया॑सै। स त्वा॑ऽकरेकवृष॑भ॒ः स्वा॒नाम्।
अथो॑ राज॒न्नुत्त॑मं मा॒न॒वाना॑म्। उ॒त्तर॑स्त्वमधरे॒ ते स॒पत्नाः॑।
एक॑वृषा॒ इन्द्र॑सखा जिगी॒वान्॥७०॥

वि॒श्वा आशाः॑ पृ॒त॒नाः स॒ञ्जय॑ जयन्। अ॒भि तिष्ठ॑ शत्रू॒यतः
स॒ह॒स्वा तुभ्य॑ भरन्ति क्षि॒तयो॑ यविष्ठ। ब॒लिम॑ग्रे अ॒न्ति॒त
ओत॑ दू॒रात्। आ भ॒न्दिष्ठ॑स्य सु॒म॒तिश्चि॑किद्धि। बृ॒हत्ते
अ॒ग्रे म॒हि शर्म॑ भ॒द्रम्। यो दे॒ह्यो अ॒न॒मय॑द्वध॒स्रैः। यो
अ॒र्य॒प॒त्नीरु॑षसंश्च॒कार॑। स नि॒रु॒ध्या नहु॑षो य॒हो अ॒ग्निः।
वि॒शश्च॑क्रे ब॒लि॒ह॒तः स॒होभिः॑॥७१॥

प्र स॒द्यो अ॒ग्रे अत्ये॑ष्य॒न्यान्। आ॒वि॒र्य॑स्मै चा॒रु॒तरो॑ ब॒भूथ॑।

ईडेन्यो वपुष्यो विभावौ। प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्।
 ब्रह्मज्येष्ठा वीर्या सम्भृतानि। ब्रह्माग्रे ज्येष्ठन्दिवमा ततान।
 ऋतस्य ब्रह्म प्रथमोत जज्ञे। तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्धितुङ्कः।
 ब्रह्म सुचो घृतवतीः। ब्रह्मणा स्वरवो मिताः॥७२॥

ब्रह्म यज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजो ये हविष्कृतः।
 शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तः स्वरवः
 पृथिव्याम्। ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः। नमः सखिभ्यः
 सन्नान्माऽवगात। अभिभूरग्निरंतरद्रजांसि। स्पृधो विहत्य
 पृतना अभिश्रीः। जुषाणो म आहुतिं मामहिष्ट। हत्वा
 सपत्नान् वरिवस्करन्नः। ईशानन्त्वा भुवनानामभिश्रियम्।
 स्तौम्यग्र उरुकृतं सुवीरम्। हविर्जुषाणः सपत्नां
 अभिभूरसि। जहि शत्रूँ रप मृधो नुदस्व॥७३॥

विशां जयामसि जीरदानो हर्या विश्वा दिर्विष्टिषु वसूनि जिगीवान्त्सहोभिर्मिता नञ्चत्वारि
 च॥

[७]

स प्रलवन्नवीयसा। अग्रे द्युम्नेन संयता। बृहत्तन्थ भानुना।
 नवन्नु स्तोममग्रये। दिवः श्येनाय जीजनम्। वसोः
 कुविद्वनाति नः। स्वारुहा यस्य श्रियो दृशे। रयिर्वीरवतो
 यथा। अग्रे यज्ञस्य चेततः। अदाभ्यः पुरएता॥७४॥

अग्निर्विशां मानुषीणाम्। तूर्णी रथः सदा नवः। नवः सोमाय
 वाजिनै। आज्यं पयसोऽजनि। जुष्टं शुचितमं वसु। नवः

सोम जुषस्व नः। पी॒यूष॑स्ये॒ह तृ॑ष्णुहि। यस्ते॑ भा॒ग ऋ॑ता
व॒यम्। नव॑स्य सोम ते व॒यम्। आ सु॑म॒तिं वृ॑णीमहे॥ ७५॥

स नो॑ रास्व सह॒स्रिणः॑। नव॑ ह॒विर्जु॑षस्व नः। ऋ॒तुभिः॑
सोम॒ भूत॑मम्। तद॒ङ्ग प्र॑ति॒हर्य॑ नः। राज॑न्त्सोम स्व॒स्तये॑।
नव॑ऽस्तोम॒न्नव॑ ह॒विः। इन्द्रा॑ग्नि॒भ्यां नि वे॑दय। तज्जु॑षेता॒ऽ
सचे॑तसा। शुचि॒न्नु स्तोम॑न्नव॒जात॑म॒द्या इन्द्रा॑ग्नी वृत्र॒हणा
जु॑षेथा॑म्॥ ७६॥

उ॒भा हि वा॑ऽ सु॒हवा॒ जोह॑वीमि। ता वाज॑ऽ स॒द्य उ॑श॒ते
धे॑ष्ठा। अ॒ग्निरिन्द्रो॒ नव॑स्य नः। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यता॑म्।
इ॒ह दे॒वो स॑ह॒स्रिणो॑। य॒ज्ञन्न॒ आ हि ग॑च्छ॒ताम्। वसु॑म॒न्तऽ
सुव॑र्विदम्। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यता॑म्। अ॒ग्निरिन्द्रो॒ नव॑स्य नः।
विश्वान्दे॒वाऽस्त॑र्पयत॥ ७७॥

ह॒विषो॒ऽस्य नव॑स्य नः। सुव॑र्विदो॒ हि ज॑ज्ञिरे। ए॒दं ब॒रुहिः॑
सु॒ष्टरी॑मा॒ नवे॑न। अ॒यं य॒ज्ञो यज॑मानस्य भा॒गः। अ॒यं
ब॑भूव॒ भुव॑नस्य॒ गर्भः॑। वि॒श्वे दे॒वा इ॒दम॑द्यागमि॒ष्ठाः। इ॒मे नु
द्यावा॑पृथि॒वी स॒मीची॑। त॒न्वाने॑ य॒ज्ञं पु॑रु॒पेश॑सन्धिया। आऽस्मै
पृ॒णीतां॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जां पु॑ष्टि॒ममृ॑त॒न्नवे॑न॥ ७८॥

इ॒मे धे॒नू अ॒मृतं॒ ये दु॒हाते॑। पय॑स्वत्युत्तरामे॒तु पु॑ष्टिः। इ॒मं
य॒ज्ञं जु॑षमा॒णे नवे॑न। स॒मीची॑ द्यावा॑पृथि॒वी घृ॒ताची॑। यवि॑ष्ठो
ह॒व्यवा॑हनः। चि॒त्रभा॑नु॒र्घृता॑सु॒तिः। नव॑जातो॒ वि रो॑चसे।

अग्ने॒ तत्ते॑ महि॒त्व॒नम्। त्वम॑ग्ने दे॒वता॑भ्यः। भा॒गे दे॒व न
मी॒यसे॥७९॥

स ए॑ना वि॒द्वान् यक्ष्य॑सि। नव॒ः स्तोमं॑ जुषस्व नः।
अ॒ग्निः प्र॑थ॒मः प्राश॑जातु। स हि वेद॒ यथा॑ ह॒विः। शि॒वा
अ॒स्मभ्य॑मोष॒धीः। कृ॒णोतु॑ वि॒श्वच॑र्षणिः। भ॒द्रान्नः॑ श्रेयः
सम॑नैष्ट दे॒वाः। त्वया॑ऽव॒सेन॒ सम॑शीमहि त्वा। स नो॑
मयो॒भूः पि॑तो आ वि॒शस्व। शन्तो॒काय॑ त॒नुवै॑ स्यो॒नः। ए॒तमु॒
त्यं मधु॑ना संयु॒तं यव॑म्। सर॑स्वत्या॒ अधि॑म॒नाव॑चर्क॒षुः।
इन्द्र॑ आसीत्सीर॑पतिः श॒तक्र॑तुः। की॒नाशा॑ आसन्म॒रुतः॑
सु॒दान॑वः॥८०॥

पु॒र॒ए॒ता वृ॑णीमहे जुषेथा॑न्तर्पयता॒मृत॑न्नवे॒न मी॑यसे स्यो॒नश्च॒त्वारि॑ च॥—————[८]

जुष्ट॑श्चक्षु॒षो जुष्टी॑नरो नक्त॒ज्जाता॑ वृषा॒स उ॒त नो॒ वृषा॑ऽस्य॒ः शुः स॑प्र॒त्नव॑दष्टौ॥८॥

जुष्टो॑ म॒न्युर्भ॑गो जुष्टी॑ नरो ह॒रिर्व॑र्षस॒ङ्गिरः॑ शि॒प्रिन्वा॑जानामु॒त नः॑ प्रि॒या यद्वा॑ग्वद॒न्ती वि॒श्वा
आशा॑ अ॒शीतिः॥८०॥

जुष्टः सु॒दान॑वः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः ॥

प्रा॒णो र॑क्षति॒ विश्व॑मेज॑त्। इ॒र्यो भू॑त्वा बहु॒धा ब॒हूनि॑। स
इत्स॑र्वं व्या॒नशे॑। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः। आवृ॑द्द॒दात्
क्षेत्रि॑यध्व॒गद्व॑षा॑। तमि॒त्प्रा॑णं म॒नसो॑प॒ शिक्ष॑त। अ॒ग्रं
दे॒वाना॑मि॒दम॑त्तु नो ह॒विः। म॒नस॑श्चित्ते॒दम्। भू॑तं भव्यं च
गु॒प्यते। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पु॒रश्च॑रम्। स॒ह दे॒वैरि॒मं ह॒वम्। म॒नः
श्रेय॑सि॒श्रेय॑सि। क॒र्मन् य॒ज्ञप॑ति॒न्दध॑त्। जुष॑ता॒ मे वा॒ग्नि॒दं
ह॒विः। वि॒राड्दे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्यवा॒डन॑पायिनी। यया॑ रू॒पाणि॑
बहु॒धा वद॑न्ति। पे॒शांसि॑ दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रे॑। सा नो॑
वि॒राडन॑पस्फुरन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जुष॑तामि॒दं ह॒विः। चक्षु॑र्दे॒वाना॑ ज्योति॑र॒मृते॑ न्य॒क्तम्।
अ॒स्य वि॒ज्ञाना॑य बहु॒धा निधी॑यते। तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। मा
नो॑ हासीद्विचक्ष॒णम्। आयु॑रि॒न्नः प्रती॑र्यताम्। अन॑न्धाश्चक्षु॑षा
व॒यम्। जी॒वा ज्योति॑रशीमहि। सुव॒ज्योति॑रु॒तामृ॑तम्। श्रोत्रे॑ण
भ॒द्रमु॑त शृ॒ण्वन्ति स॒त्यम्। श्रोत्रे॑ण॒ वाचं॑ बहु॒धोद्य॑मानाम्।
श्रोत्रे॑ण॒ मोद॑श्च॒ मह॑श्च श्रूयते। श्रोत्रे॑ण॒ सर्वा॑ दि॒श आ शृ॑णोमि।
येन॑ प्रा॒च्या उ॑त दक्षि॒णा। प्र॒तीच्यै॑ दि॒शः शृ॑ण्वन्त्यु॒त्तरा॑त्।
तदिच्छ्रो॑त्रं बहु॒धोद्य॑मानम्। अ॒रान्न ने॒मिः परि॑ सर्वं बभूव॥३॥

अ॒ग्नि॒यम॑न॒पस्फुर॑न्ती स॒त्यꣳ स॒त च॑॥ [१]

उ॒देहि॑ वा॒जि॒न्यो अ॑स्य॒प्स्व॑न्तः। इ॒दꣳ रा॒ष्ट्र॒मा वि॑श
सू॒नृता॑वत्। यो रोहि॑तो वि॒श्वमि॑दञ्ज॒जान॑। स नो॑ रा॒ष्ट्रेषु॑
सु॒धि॒तान्द॑धातु। रोह॑ꣳरोह॑ꣳ रोहि॑त आरु॑रोह। प्र॒जाभि॑र्वृद्धिं
ज॒नुषा॑मुप॒स्थम्। ताभिः॑ सꣳर॑ब्धो अ॒विद॑थ्यदु॒र्वीः। गा॒तुं
प्र॒पश्य॑न्निह रा॒ष्ट्र॒माऽहो॑। आऽहा॑र॒षीद्रा॒ष्ट्रमि॑ह रोहि॑तः। मृ॒धो
व्या॑स्थ॒दभ॑यं नो अस्तु ॥४॥

अ॒स्मभ्य॑ द्यावापृथि॒वी श॑क्क॒रीभिः॑। रा॒ष्ट्र॒न्दु॒हाथा॑मिह रे॒वती॑भिः।
वि॒मम॑र॒श् रोहि॑तो वि॒श्वरू॑पः। स॒माच॑क्राणः प्र॒रुहो॑ रुह॑श्च।
दि॒वंङ्ग॑त्वाय॑ म॒हता॑ म॒हिम्ना॑। वि नो॑ रा॒ष्ट्रमु॑नत्तु प॒यसा॑ स्वेन॑।
यास्ते॑ वि॒शस्त॑प॒सा सं ब॑भूवुः। गा॒यत्रं॑ व॒त्सम॑नु तास्तु
आऽगुः॑। तास्त्वा वि॑शन्तु म॒हसा॑ स्वेन॑। सं मा॑ता पु॒त्रो
अ॒भ्येतु॑ रोहि॑तः॥५॥

यू॒यमु॑ग्रा मरुतः पृ॒श्नि॒मातरः॑। इ॒न्द्रेण॑ स॒युजा॑ प्रमृ॒णीथ॑
श॒त्रून्। आ वो॑ रोहि॑तो अ॒शृणो॑दभिद्यवः। त्रि॒सं॒तासो॑
मरुतः स्वा॒दुस॑म्मुदः। रोहि॑तो द्यावापृथि॒वी ज॑जान।
तस्मि॑ꣳस्तन्तु॑ परमे॒ष्ठी त॑तान। तस्मि॑ञ्छि॒श्रिये अ॒ज
एक॑पात्। अ॒दꣳह॑द्यावापृथि॒वी ब॑लेन। रोहि॑तो द्यावापृथि॒वी
अ॒दꣳह॑त्। तेन॑ सु॒वः स्त॑भितन्तेन॒ नाकः॑॥६॥

सो अ॒न्तरि॑क्षे रज॑सो वि॒मानः॑। तेन॑ दे॒वाः सु॒व॒रन्व॑विन्दन्।
सु॒शेव॑न्त्वा भा॒नवो॑ दी॒दिवाꣳसम्। स॒मग्रा॑सो जु॒हो जा॑तवेदः।

उक्षन्ति त्वा वाजिनमा घृतेन। स॑समग्रे युवसे भोजनानि।
अग्रे शर्धं मह॑ते सौभगाय। तव द्यु॒मन्युत्त॑मानि सन्तु।
सञ्जा॑स्पत्य॑ सुयम॒मा कृ॑णुष्व। शत्रू॒यता॒मभि ति॑ष्ठा
महा॑सि॥७॥

अ॒स्त्वेतु रोहि॑तो नाको महा॑सि॥ [२]

पुन॑र्न इन्द्रो म॒घवा॑ ददातु। धना॑नि श॒क्रो धन्यः॑ सुराधाः।
अ॒र्वाची॑नं कृणुतां याचि॒तो मनः॑। श्रु॒ष्टी नो॑ अ॒स्य ह॒विषो॑
जुषा॑णः। यानि॑ नोऽजिन॒न्धना॑नि। ज॒हर्धं॑ शूर म॒न्युना॑।
इन्द्रा॑नुविन्द न॒स्तानि॑। अ॒नेन॑ ह॒विषा॒ पुनः॑। इन्द्र॒ आशा॑भ्यः
परि॑। सर्वा॒भ्योऽभय॑ङ्करत्॥८॥

जेता॒ शत्रू॑न् विच॑र्षणिः। आकू॑त्यै त्वा॒ कामा॑य त्वा स॒मृधे॑
त्वा। पु॒रो द॑धे अमृ॒तत्वाय॑ जी॒वसे॑। आकू॑तिम॒स्याव॑से।
काम॑मस्य॒ समृ॑द्धौ। इन्द्र॑स्य यु॒ञ्जते॒ धियः॑। आकू॑तिन्दे॒वीं
मन॑सः पु॒रो द॑धे। य॒ज्ञस्य॑ मा॒ता सु॒हवा॑ मे अस्तु। यद्वि॑च्छामि
मन॑सा॒ सका॑मः। वि॒देय॑मेन॒द्धद॑ये निवि॑ष्टम्॥९॥

सेद॒ग्निर॒ग्नीर॑त्यै॒त्यन्या॑न्। यत्र॑ वा॒जी तन॑यो वी॒डुपा॑णिः।
स॒हस्र॑पा॒था अ॒क्षरा॑ स॒मेति॑। आशा॑नान्त्वाऽऽशा॒पाले॑भ्यः।
च॒तुर्भ्यो॑ अ॒मृतै॑भ्यः। इ॒दं भू॒तस्या॑ध्यक्षे॒भ्यः। वि॒धेम॑ ह॒विषा॑
व॒यम्। विश्वा॒ आशा॒ मधु॑ना॒ स॑ सं॒जामि॑। अ॒नमी॑वा आप॒
ओष॑धयो भवन्तु। अ॒यं यज॑मानो मृ॒धो व्य॑स्यताम्॥१०॥

अ॒गृ॒भी॒ताः प॒शवः॑ सन्तु॒ सर्वे॑। अ॒ग्निः सोमो॑ वरु॒णो
मि॒त्र इन्द्रः॑। बृ॒ह॒स्पतिः॑ सवि॒ता यः स॑ह॒स्री। पू॒षा नो॑
गोभि॒रव॑सा सर॑स्वती। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ सम॑नक्तु य॒ज्ञैः। त्वष्टा॑
रू॒पाणि॑ दध॑ती सर॑स्वती। पू॒षा भग॑ः सवि॒ता नो॑ ददातु।
बृ॒ह॒स्पति॑र्दद॒दिन्द्रः॑ स॒हस्र॑म्। मि॒त्रो दा॒ता वरु॑णः सोमो॑
अ॒ग्निः॥११॥

कर॒त्रि॒विष्ट॑मस्यता॒न्नव॑ च॥ ————— [३]

आ नो॑ भर॒ भग॑मिन्द्र द्युमन्त॑म्। नि ते॑ दे॒ष्णस्य॑ धीमहि प्र॒रेके॑।
उ॒र्व इ॒व प॒प्रथे॑ का॒मो अ॒स्मे। तमा॑पृ॒णा वसु॑पते॒ वसू॑नाम्।
इ॒मङ्गाम॑ म॒न्दया॑ गोभि॒रश्वैः॑। च॒न्द्रव॑ता राध॑सा प॒प्रथ॑श्च।
सु॒व॒र्यवो॑ म॒तिभि॑स्तुभ्यं वि॒प्राः। इन्द्रा॑य वा॒हः कु॑शि॒कासो॑
अ॒क्रन्। इन्द्र॑स्य॒ नु वी॒र्या॑णि॒ प्रवो॑चम्। या॒नि च॒कार॑ प्रथ॒मानि॑
व॒ज्री॥१२॥

अ॒ह॒न्नहि॑मन्व॒पस्त॑तर्द। प्रव॒क्षणा॑ अभि॒न॒त्पर्व॑तानाम्। अ॒ह॒न्नहि॑
पर्व॑ते शि॒श्रिया॑णम्। त्वष्टा॑ऽस्मै॒ वज्र॑ः स्व॒र्यन्त॑तक्ष। वा॒श्रा
इ॒व धे॒नवः॑ स्यन्द॑मानाः। अ॒ञ्जः स॒मुद्र॑मव॒ जग्मु॑रापः।
वृ॒षाय॑मा॒णोऽवृ॑णीत॒ सोम॑म्। त्रि॒क॒द्रुके॑ष्वपि॒बत्सु॑तस्य। आ
सा॒य॒कं म॒घवा॑ दत्त॒ वज्र॑म्। अ॒ह॒न्नेन॑ प्रथ॒म॒जा म॒हीना॑म्॥१३॥

यदिन्द्रा॑ह॒न्प्रथ॑म॒जा म॒हीना॑म्। आ॒न्मा॒यिना॒ममि॑नाः प्रोत
मा॒याः। आ॒त्सूर्य॑ ज॒नय॑न्ध्यामु॒षास॑म्। ता॒दी॒क्रा शत्रू॑न्

किलाविवित्से। अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसम्। इन्द्रो वज्रेण
महता वधेन। स्कन्धासीव कुलिशेनाविवृक्णा। अहिः
शयत उपपृक्पृथिव्याम्। अयोध्येव दुर्मद आ हि जुह्वे।
महावीरन्तुविबाधमृजीषम्॥१४॥

नातारीरस्य समृतिं वधानाम्। स रुजानाः पिपिष
इन्द्रशत्रुः। विश्वो विहाया अरतिः। वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे।
तरणिर्न शिश्रथत्। श्रवस्यया न शिश्रथत्। विश्वस्मा
इदिषुध्यसे। देवत्रा हव्यमूर्हिषे। विश्वस्मा इत्सुकृते
वारमृण्वति। अग्निद्वारा व्यृण्वति॥१५॥

उदुञ्जिहानो अभि काममीरयन्। प्रपृश्नन्विश्वा भुवनानि
पूर्वथा। आ केतुना सुषमिद्धो यजिष्ठः। कामं नो अग्ने
अभिहर्य दिग्भ्यः। जुषाणो हव्यममृतेषु दृढः। आ नो
रयिं बहुलाङ्गोमंतीमिषम्। नि धेहि यक्षदमृतेषु भूषन्।
अश्विना यज्ञमागतम्। दाशुषः पुरुदससा। पूषा रक्षतु नो
रयिम्॥१६॥

इमं यज्ञमश्विना वर्धयन्ता। इमौ रयिं यजमानाय धत्तम्।
इमौ पशून्नेक्षतां विश्वतो नः। पूषा नः पातु सदमप्रयच्छन्।
प्रते महे सरस्वति। सुभगे वाजिनीवति। सत्यवाचे भरे
मृतिम्। इदं नो हव्यं घृतवत्सरस्वति। सत्यवाचे प्रभरेमा
हवीषि। इमानि ते दुरिता सौभंगानि। तेभिर्वयं सुभगांसः
स्याम॥१७॥

वज्रहीनामृजीषं व्युण्वति रक्षतु नो रयिः सौभगान्येकं च॥ [४]

यज्ञो रायो यज्ञ ईशे वसूनाम्। यज्ञः सस्यानामुत
सुक्षितीनाम्। यज्ञ इष्टः पूर्वचित्तिन्दधातु। यज्ञो ब्रह्मणा
अप्येतु देवान्। अयं यज्ञो वर्धताङ्गोभिरश्वैः। इयं वेदिः
स्वपत्या सुवीरा। इदं बरुहिरति बरुहीःष्यन्या। इमं यज्ञं
विश्वे अवन्तु देवाः। भग एव भगवाः अस्तु देवाः। तेन
वयं भगवन्तः स्याम॥१८॥

तन्त्वा भग सर्व इज्जोहवीमि। स नो भग पुरएता भवेह। भग
प्रणेतर्भग सत्यराधः। भगेमान्धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो
जनय गोभिरश्वैः। भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम। शश्वतीः समा
उपयन्ति लोकाः। शश्वतीः समा उपयन्त्यापः। इष्टं पूर्तः
शश्वतीनाः समानाः शाश्वतेन। हविषेष्वाऽनन्तं लोकं परमा
रुरोह ॥१९॥

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छत्। सा रूपाणि कुरुते
पञ्च देवी। द्वे स्वसारौ वयतस्तत्रमेतत्। सनातनं विततः
षण्मयूखम्। अवान्याःस्तन्तून्किरतो धत्तो अन्यान्।
नावपृज्याते न गमाते अन्तम्। आ वो यन्तूदवाहासो
अद्य। वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। अयं यो अग्निर्मरुतः
समिद्धः। एतं जुषध्वङ्कवयो युवानः॥२०॥

धारावरा मरुतो धृष्णुवोजसः। मृगा न भीमास्तविषेभिरूर्मिभिः।
अग्नयो न शुशुचाना ऋजीषिणः। भुमिन्धमन्त उप गा

अ॒वृ॒ण्वत। वि च॑क्रमे त्रि॒र्दे॒वः। आ वे॒धस॒न्नील॑पृ॒ष्ठं बृ॒हन्त॑म्।
 बृ॒हस्प॑ति॒ः स॒दने॑ सा॒दय॑ध्वम्। सा॒दद्यो॑नि॒न्दम् आ
 दी॑दि॒वा॒सम्। हि॒र॒ण्यव॑र्णम॒रुषः॑ स॒पे॒म। स हि शु॒चिः
 श॒तप॑त्रः स शु॒न्ध्यूः ॥२१॥

हि॒र॒ण्यवा॑शीरि॒षिः सु॑व॒रूषाः। बृ॒हस्प॑तिः स स्वा॑वे॒श ऋ॒ष्वाः।
 पू॒रू सखि॑भ्य आ॒सुतिं॑ क॑रि॒ष्ठः। पू॒षः स्तव॑ व्र॒ते व॒यम्।
 नरि॑ष्येम क॒दाच॑न। स्तो॒तार॑स्त इ॒ह स्म॑सि। यास्ते॑ पू॒षन्ना
 वो अ॒न्तः स॑मु॒द्रे। हि॒र॒ण्ययी॑रन्त॒रिक्षे॑ चर॑न्ति। याभि॑र्या॒सि
 दू॒त्या॒सूर्य॑स्य। का॒मेन॑ कृत॒श्रव॑ इ॒च्छमा॑नः॥२२॥

अ॒र॒ण्या॒न्यर॑ण्या॒न्यसौ॑। या प्रे॒व न॑श्य॒सि। क॒था ग्रा॑मं
 न पृ॑च्छ॒सि। न त्वा॒भीरि॑व वि॒न्दती॑ ३। वृ॒षा॒रवा॑य॒
 वद॑ते। यदु॒पाव॑ति चि॒च्चि॒कः। आ॒घा॒टीभि॑रिव धा॒वय॑न्।
 अ॒र॒ण्या॒निर्म॑हीयते। उ॒त गा॑वं इ॒वा॒दन्। उ॒तो वे॑श्मे॒व
 दृ॒श्यते॥२३॥

उ॒तो अ॑र॒ण्या॒निः सा॑यम्। श॒क॒टीरि॑व स॒र्जति॑। गा॒म॒ङ्गैष॑
 आ ह्व॑यति। दा॒र्व॒ङ्गैष॑ उ॒पाव॑धीत्। वस॑न्नर॒ण्या॒न्या॒सूर्य॑
 सा॑यम्। अ॒क्रुक्ष॑दिति॒ मन्य॑ते। न वा अ॑र॒ण्या॒निर्ह॑न्ति।
 अ॒न्यश्चे॒न्नाभि॑गच्छ॒ति। स्वा॒दोः फल॑स्य ज॒ग्ध्वा। यत्र॑ का॒मं
 नि प॑द्यते। आ॒ञ्जन॑गन्धी॒सुर॑भीम्। ब॒हूना॑म॒कृषी॑व॒लाम्।
 प्रा॒हं मृ॒गाणां॑ मा॒तर॑म्। अ॒र॒ण्या॒नीम॑श॒सिष॑म्॥२४॥

स्याम् रुरोह युवानः शुन्यूरिच्छमानो दृश्यते निपद्यते चत्वारि च॥—————[५]

वार्त्रहत्याय शवंसे। पृतनासाह्याय च। इन्द्र त्वा वर्तयामसि।
सुब्रह्माणं वीरवंतं बृहन्तम्। उरुं गभीरं पृथुबुधमिन्द्र।
श्रुतर्षिमुग्रमभिमातिषाहम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं
दाः। क्षेत्रियै त्वा निर्ऋत्यै त्वा। द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य
पाशात्। अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि॥२५॥

शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे। शं ते अग्निः सहाद्विरस्तु। शं
द्यावापृथिवी सहौषधीभिः। शमन्तरिक्षं सह वातेन ते। शं ते
चतस्रः प्रदिशो भवन्तु। या दैवीश्चतस्रः प्रदिशः। वातपत्नीरभि
सूर्यो विचष्टे। तासान्त्वा जरस आ दधामि। प्र यक्ष्म एतु
निर्ऋतिं पराचैः। अमोचि यक्ष्माद्दुरितादवर्त्यै॥२६॥

द्रुहः पाशान्निर्ऋत्यै चोदमोचि। अहा अवर्तिमविदत्स्योनम्।
अप्यभूद्भद्रे सुकृतस्य लोके। सूर्यमृतं तमसो ग्राह्या यत्। देवा
अमुञ्चन्नसृजन्व्येनसः। एवमहमिमं क्षेत्रियाञ्जामिशं सात्।
द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात्। बृहस्पते युवमिन्द्रश्च
वस्वः। दिव्यस्यैशाथे उत पार्थिवस्य। धत्तं रयिं स्तुवते
कीरयेचित्॥२७॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। देवायुधमिन्द्रमा जोहुवानाः।
विश्वावृधमभि ये रक्षमाणाः। येन हुता दीर्घमध्वानमायन्।
अनन्तमर्थमनिवर्त्यमानाः। यत्ते सुजाते हिमवत्सु भेषजम्।

म॒यो॒भूः श॒न्त॑मा॒ यद्धृ॑दो॒सि॑। ततो॑ नो दे॒हि सी॒बले॑।
अ॒दो गि॒रिभ्यो॑ अधि॒ यत्प्र॒धाव॑सि। स॒ःशो॑भ॒माना॑ क॒न्ये॑व
शु॒भ्रे॥२८॥

तां त्वा॒ मु॒द्रं॑ला ह॒विषा॑ वर्धयन्ति। सा नः॑ सी॒बले॑ र॒यिमा॑
भा॑जये॒ह। पूर्वं॑ दे॒वा अप॑रेणानुपश्यं॒ जन्म॑भिः। जन्मा॒न्यव॑रैः
परा॑णि। वेदा॑नि दे॒वा अ॒यम॒स्मीति॑ माम्। अ॒ह॒९ हि॒त्वा
शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। प्रा॒णापा॒नौ चक्षुः॑ श्रोत्र॑म्। वाचं॑
मन॑सि॒ सम्भृ॑ताम्। हि॒त्वा शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। आ
भू॒ति॒भूति॑ व॒यम॑श्नवामहे। इ॒मा ए॒व ता उ॒षसो॑ याः प्र॑थ॒मा
व्यो॑च्छन्। ता दे॒व्यः कुर्व॑ते पञ्च॒रूपा। शश्व॑तीर्ना॒वपृ॑ज्यन्ति।
न ग॑म॒न्त्यन्त॑म्॥२९॥

क॒रोम्य॑व॒र्त्ये चिच्छु॑भ्रेऽश्नवामहे च॒त्वारि॑ च॥—————[६]

वसू॑नां त्वा॒ऽधी॑तेन। रु॒द्राणा॑म॒म्य्या। आ॒दि॒त्यानां॑ तेज॑सा।
विश्वे॑षां दे॒वानां॑ क्रतु॑ना। म॒रुता॑मे॒म्रा जु॑होमि॒ स्वाहा॑।
अ॒भिभू॑तिर॒हमा॑ग॒मम्। इन्द्र॑सखा स्वा॒युधः॑। आस्वाशा॑सु
दु॒ष्पहः॑। इ॒दं वर्चो॑ अ॒ग्निना॑ द॒त्तमा॑गात्। यशो॑ भर्गः॒ सह
ओजो॑ बलं॑ च॥३०॥

दी॒र्घायु॑त्वाय॑ श॒तशा॑रदाय। प्र॒तिगृ॑णामि म॒हते॑ वी॒र्या॑य।
आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। सर्व॑म्
आयु॑र्भूयात्। सर्व॑मायु॑र्गेषम्। भूर्भुवः॑ सुवः॑। अ॒ग्निर्ध॑र्म॒णान्ना॒दः।

मृत्युर्धर्मेणान्नपतिः। ब्रह्म क्षत्रं स्वाहा॥३१॥

प्रजापतिः प्रणेता। बृहस्पतिः पुराता। यमः पन्थाः। चन्द्रमाः
पुनरसुः स्वाहा॥ अग्निरन्नादोऽन्नपतिः। अन्नाद्यमस्मिन्
यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सोमो राजा राजपतिः।
राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ वरुणः
सम्राट्सम्राटपतिः। साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा॥३२॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा॥ इन्द्रो बलं बलपतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय
ददातु स्वाहा॥ बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्मस्मिन् यज्ञे
यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सविता राष्ट्रं राष्ट्रपतिः।
राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ पूषा विशां
विदपतिः। विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥
सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपती। पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय
ददातु स्वाहा॥ त्वष्टा पशूनां मिथुनानां रूपकद्रूपपतिः।
रूपेणस्मिन् यज्ञे यजमानाय पशून् ददातु स्वाहा॥३३॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा चत्वारिं च (अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिः सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा
दश ॥)॥

[७]

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः। यः शिप्रवान्वृषभो यो
मतीनाम्। यो गौत्रभिद्वज्भृद्यो हरिष्ठाः। स इन्द्र चित्रां

अ॒भि तृ॒न्धि॒ वा॒जान्। आ ते शु॒ष्मो वृ॒षभ॑ ए॒तु प॒श्चात्।
 ओ॒त्तरा॑द॒धरा॑गा पु॒रस्ता॑त्। आ वि॒श्वतो॑ अ॒भिस॑मे॒त्वर्वा॑ङ्।
 इन्द्र॑ द्यु॒म्नः सु॒र्वव॑द्धे॒ह्यस्मे। प्रो॒ष्वस्मै॑ पु॒रोर॒थम्। इन्द्रा॑य
 शू॒षम॑र्चत॥ ३४॥

अ॒भीके॑ चिदु॒ लोक॑कृत्। स॒ङ्गे स॒मत्सु॑ वृ॒त्रहा॑। अ॒स्माकं॑ बो॒धि
 चो॒दिता॑। नभ॑न्तामन्य॒केषा॑म्। ज्या॒का अधि॑ ध॒न्वसु॑। इन्द्र॑
 व॒यः शु॒नासी॑रम्। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे ह॑वामहे। आ वा॒जैरु॑पं नो
 गम॑त्। इन्द्रा॑य शु॒नासी॑राय। सु॒चा जु॑हुत नो ह॒विः॥ ३५॥

जु॒षतां॑ प्रति॒ मेधि॑रः। प्र ह॒व्यानि॑ घृ॒तव॑न्त्यस्मै। ह॒र्यश्वा॑य
 भर॑ता स॒जोषाः॑। इन्द्र॑र्तुभिर्ब्र॒ह्मणा॑ वावृ॒धानः॑। शु॒नासी॑री
 ह॒विरि॑दं जु॒षस्व। व॒यः सु॒पर्णा॑ उप॑सेदुरिन्द्रम्। प्रि॒यमे॑धा
 ऋ॒षयो॑ नाध॑मानाः। अपं॑ ध्वा॒न्तमूर्णु॑हि पू॒र्धि चक्षुः॑।
 मु॒मुग्ध्य॑स्मान्निधये॑ऽव ब॒द्धान्। बृ॒हदिन्द्रा॑य गायत॥ ३६॥

मरु॑तो वृ॒त्रह॑न्तमम्। येन॒ ज्योति॑रज॒नय॑न्वृ॒तावृ॑धः। दे॒वं
 दे॒वाय॑ जागृ॑वि। का॒मिहै॑काः क इ॒मे प॑त॒ङ्गाः। मा॒न्था॒लाः
 कुलि॑परि॒माप॑तन्ति। अना॑वृ॒तैना॒न्प्रध॑मन्तु दे॒वाः। सौ॒पर्णं॑
 चक्षु॑स्त॒नुवा॑ विदेय। ए॒वा वे॑न्दस्व॒ वरु॑णं बृ॒हन्त॑म्।
 नम॑स्याधी॒रम॑मृ॒तस्य॑ गो॒पाम्। स नः॑ शर्म॑ त्रि॒वरू॑थं
 विय॑ः सत्॥ ३७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः। नाके॑ सु॒पर्ण॑मु॒प॒ यत्प॑तन्तम्।

हृ॒दा वे॒नन्तो॑ अ॒भ्यच॑क्षत॒ त्वा। हिर॑ण्यपक्षं॒ वरु॑णस्य दू॒तम्।
य॒मस्य॒ यो॒नौ शकु॑नं भु॒र॒ण्युम्। शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑ये। आ॒पो
भव॑न्तु पी॒तये॑। शं यो॒र॒भि स्र॑वन्तु नः। ईशा॑ना वा॒र्या॑णाम्।
क्षय॑न्तीश्च॒र्षणी॒नाम्॥३८॥

अ॒पो या॑चामि भेष॒जम्। अ॒प्सु मे॒ सोमो॑ अब्रवीत्।
अ॒न्तर्वि॑श्वानि भेष॒जा। अ॒ग्निं च॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। आ॒पश्च
वि॒श्वभे॑षजीः। यद॒प्सु ते॑ सर॒स्वति॑। गोष्व॑श्वेषु॒ यन्म॑धु।
तेन॑ मे वा॒जिनी॑वति। मुख॑मङ्घ्रि॒ सर॒स्वति॑। या॒ सर॑स्वती
वैश॑म्भ॒ल्या॥३९॥

तस्या॑ मे रा॒स्व। तस्या॑स्ते भक्षी॒य। तस्या॑स्ते भूयिष्ठ॒भाजो॑
भूया॑स्म। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि॒
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व स॒न्वह॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जा॑तवेदः। इ॒हैव॑ स॒न्तत्र॒ सन्त॑ त्वाऽग्रे। प्रा॒णेन॑ वा॒चा
मन॑सा बिभ॒र्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॑मायु॒र्मा प्र॑हासीत्॥४०॥

ज्योति॑षा त्वा वैश्वान॒रेणो॑पतिष्ठे। अ॒यं ते॒ योनि॑र॒ऋत्वि॑यः।
यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्न आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्ध॒या
र॒यिम्। या ते॑ अ॒ग्रे य॒ज्ञिया॑ त॒नूस्त॑येह्यारो॒हात्माऽऽत्मा॑नम्।
अच्छा॑ वसू॒नि कृ॑ण्वन्न॒स्मे न॒र्या पु॒रूणि॑। य॒ज्ञो भू॒त्वा य॒ज्ञमा॑
सीद॑ स्वां योनि॑म्। जा॒तवे॑दो भुव॒ आ जा॑य॒मानः॒ सक्ष॑य॒
एहि॑। उ॒पाव॑रोह जा॒तवे॑दः पुन॒स्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑ह नः प्रजा॒नन्। आयुः॑ प्र॒जा९ र॒यिम॒स्मासु॑
 धेहि। अज॑स्रो दीदिहि नो दुरो॒णे। तमिन्द्र॑ जोहवीमि
 म॒घवा॑नमुग्रम्। स॒त्रा दधा॑नमप्रतिष्कुत॒९ शवा॑९सि।
 म९हि॑ष्ठो गी॒र्भिरा च॑ य॒ज्ञियो॑ऽववर्तत्। रा॒ये नो॒ विश्वा॑ सुपथां
 कृ॒णोतु व॒ज्री। त्रिक॑द्रुकेषु महिषो यवा॑शिरं तुवि॒शुष्मं॑स्तृपत्।
 सोम॑मपिबद्विष्णु॑ना सु॒तं यथा॑ऽव॑शत्। स ई॑ ममाद् महि
 कर्म॑ कर्त॒वे म॒हामुरु॑म्॥४२॥

सैन॑९ सश्व॒देवं दे॒वः स॒त्यमिन्द्रु॑९ स॒त्य इन्द्रः॑। वि॒दद्यती॑
 स॒रमा॑ रु॒ग्णम॒द्रेः॑। महि॑ पाथः पू॒र्व्य९ स॒द्विय॑क्कः। अग्रं
 नय॑त्सुपद्यक्ष॑राणाम्। अच्छा॒ रवं प्रथ॑मा जा॒नती॑गात्।
 वि॒दद्रव्य॑९ स॒रमा॑ दृढमूर्वम्। येना॒नुकं॑ मा॒नुषी॑ भोज॑ते विट्।
 आ ये विश्वाः॑ स्वप॒त्यानि॑ च॒क्रुः। कृ॒ण्वाना॑सो अमृत॒त्वाय॑
 गा॒तुम्। त्वं नृभि॑र्नृपते दे॒वहू॑तौ ॥४३॥

भूरी॑णि वृ॒त्वा ह॑र्यश्व ह९सि। त्वन्नि॑दस्युश्चुमु॑रिम्। धुनि॑
 चास्वा॑पयो द॒भीत॑ये सु॒हन्तु॑। ए॒वा पा॑हि प्र॒त्नथा॑ मन्द॑तु
 त्वा। श्रु॒धि ब्र॒ह्म वा॑वृधस्वो॒त गी॒र्भिः। आ॒विः सुर्य॑ कृ॒णुहि
 पी॒पिही॑षः। ज॒हि शत्रू॑९ र॒भि गा इन्द्र॑ तृन्धि। अग्ने॑
 बाध॑स्व॒ वि मृ॒धो नु॑दस्व। अपा॑मी॒वा अप॑ रक्षा॑९सि से॒धा।
 अ॒स्मात्स॑मु॒द्राद्धू॑तो दि॒वो नः॑॥४४॥

अ॒पां भू॑मान॒मुप॑ नः सृजे॒ह। यज्ञ॑ प्र॒ति॑तिष्ठ सु॒म॒तौ सु॒शेवा॑ आ

त्वा॑। वसू॑नि पुरु॒धा वि॑शन्तु। दी॒र्घमा॑युर्यज॑मानाय कृ॒ण्वन्।
 अधा॒मृते॑न ज॒रितार॑मङ्घ्रि॑। इन्द्रः॑ शु॒नाव॒द्वित॑नोति॒ सीर॑म्।
 सं॒वत्स॑रस्य॑ प्र॒तिमा॑णमे॒तत्। अ॒र्कस्य॑ ज्योति॒स्तदि॑दास॒
 ज्येष्ठ॑म्। सं॒वत्स॑रꣳ शु॒नव॒त्सीर॑मे॒तत्। इन्द्र॑स्य॒ राधः॑
 प्रय॑तं पुरु॒ त्मना॑। तदर्क॑रूपं वि॒मिमा॑नमेति। द्वाद॑शारे॒
 प्र॒ति॑तिष्ठ॒तीदृ॑षा॑। अ॒श्वाय॑न्तो॒ ग॒व्यन्तो॑ वा॒जय॑न्तः। ह॒वाम॑हे
 त्वोप॑गन्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्तस्त्वा सु॒म॒तौ न॒वा॒याम्। व॒यमि॑न्द्र
 त्वा शु॒नꣳ हु॑वेम॥४५॥

अ॒र्च॒त॒ ह॒विर्गा॑यत॒ यꣳस॒च्चर॑षणी॒नां वै॑श॒म्भ॒ल्या हा॑सी॒त्त्वमु॑रुं दे॒वहू॑तो न॒स्मना॑ ष॒द्व॥—[८]

प्रा॒ण उ॒देहि॑ पु॒नरा॑ नो॒ भर॑ य॒ज्ञो रा॒यो वा॒त्रह॑त्याय॒ वसू॑नाꣳ स ई॑ पा॒ह्यष्टौ॥८॥

प्रा॒णो र॑क्ष॒त्यगृ॑भीता॒ धारा॑व॒रा म॒रुतो॑ दी॒र्घायु॑त्वाय॒ ज्योति॑षा॒ त्वा पञ्च॑च॒त्वारिꣳश॑त्॥४५॥

प्रा॒णः शु॒नꣳ हु॑वेम॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः ॥

स्वा॒र्द्धीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑। ती॒व्रां ती॒व्रेण॑। अ॒मृता॑म॒मृते॑न। मधु॑मतीं
मधु॑मता। सृ॒जामि॒ स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्य॒स्व।
सर॑स्वत्यै पच्य॒स्व। इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पच्य॒स्व। परी॒तो षि॑श्वता
सु॒तम्। सोमो॑ य उ॒त्तम॑ ह॒विः॥१॥

द॒ध॒न्वा यो न॑र्यो अ॒प्स्वन्तरा॑। सु॒षाव॒ सोम॑मद्रि॒भिः। पु॒नातु॑
ते परि॒सुत॑म्। सोम॑ऽसूर्य॑स्य दुहि॒ता। वारे॑ण॒ शश्व॑ता॒ तना॑।
वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्राङ्॒ख्सोमो॑ अति॑द्रुतः। इन्द्र॑स्य॒ युज्यः॑
स॒खा। वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्र॒त्यङ्ख्सोमो॑ अति॑द्रुतः॥२॥

इन्द्र॑स्य॒ युज्यः॑ स॒खा। ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं प॑वते तेजं इन्द्रि॒यम्। सुर॑या॒
सोमः॑ सु॒त आसु॑तो॒ मदा॑य। शु॒क्रेण॑ दे॒व दे॒वताः॑ पिपृ॒ग्धि।
रसे॑नान्नं यज॑मानाय धेहि। कु॒विद॑ङ्ग॒ यव॑मन्तो॒ यव॑श्चित्। यथा॒
दान्त्य॑नुपूर्वं वि॒यूय॑। इहे॑हैषां कृणु॒त भो॑ज॒नानि॑। ये ब॒र्हिषो॑
नमो॑वृत्तिं न ज॒ग्मुः। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्विभ्या॑ त्वा॒ जुष्टं॑
गृह्णामि॥३॥

सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑। ए॒ष ते॒ योनि॒स्तेज॑से त्वा। वी॒र्या॑य
त्वा॒ बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ मयि॑ धेहि। वी॒र्य॑मसि॒ वी॒र्यं॑
मयि॑ धेहि। बल॑मसि॒ बलं॑ मयि॑ धेहि। नाना॒ हि वा॑ दे॒वहि॑तुऽ
सदः॑ कृतम्। मा स॑सृ॒क्षाथां॑ पर॒मे व्यो॑मन्। सुरा॒ त्वम॑सि॑

शुष्मिणी॒ सोमं॑ ए॒षः। मा मां हि॑सीः स्वां॑ योनि॒मावि॑शन्॥ ४॥
 उ॒प॒या॒म॒गृही॑तोऽस्याश्चि॒नं तेजः॑। सा॒र॒स्व॒तं वी॒र्य॑म्। ऐ॒न्द्रं
 ब॒ल॑म्। ए॒ष ते॒ योनि॑र्मो॒दाय॑ त्वा। आ॒न॒न्दाय॑ त्वा॒ मह॑से
 त्वा। ओजो॑ऽस्यो॒जो मयि॑ धेहि। म॒न्युर॑सि म॒न्युं मयि॑ धेहि।
 महो॑ऽसि॒ महो॑ मयि॑ धेहि। स॒हो॑ऽसि॒ सहो॑ मयि॑ धेहि। या
 व्याघ्रं॑ वि॒षूचि॑का। उ॒भौ वृ॒कं च॒ रक्ष॑ति। श्ये॒नं प॑त॒त्रिण॑
 सि॒हम्। से॒मं पा॒त्वह॑सः। स॒म्पृचः॑ स्थ॒ सं मा॑ भ॒द्रेण॑
 पृ॒ङ्ग। वि॒पृचः॑ स्थ॒ वि मा॑ पा॒प्मनो॑ पृ॒ङ्ग॥ ५॥

हुविः प्रत्यङ्खलोमो अतिद्रुतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च॥ ————— [१]

सोमो॑ रा॒जाऽमृ॑तं सु॒तः। ऋ॒जी॒षेणा॑ज॒हान्मृ॑त्युम्। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। वि॒पानं॑ शु॒क्रम॑न्ध॒सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्।
 इ॒दं प॒योऽमृ॑तं म॒धु। सोम॑म॒द्ध्यो व्य॑पिबत्। छ॒न्दसा॑ ह॒सः
 शु॒चिष॑त्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒द्ध्यः क्षी॑रं व्य॑पिबत्॥ ६॥

कु॒ङ्कु॒ङ्गिर॒सो धि॒या। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒न्ना॒त्परि॒स्रुतो॑
 र॒सम्। ब्र॒ह्म॑णा व्य॑पिबत् क्ष॒त्रम्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्।
 रे॒तो मू॒त्रं वि॑ज॒हाति॑। योनिं॑ प्रवि॒शदिन्द्रि॑यम्। गर्भो॑
 ज॒रायु॑णाऽऽवृ॑तः। उ॒ल्बं ज॑हाति॒ जन्म॑ना। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्॥ ७॥

वेदेन॑ रू॒पे व्य॑करोत्। सु॒ता॒सु॒ती प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। सोमे॑न॒ सोमो॑ व्य॑पिबत्। सु॒ता॒सु॒तौ
 प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। दृ॒ष्ट्वा रू॒पे व्या॑करोत्।

स॒त्या॒नृ॒ते प्र॒जाप॑तिः। अश्र॑द्धा॒मनृ॒तेऽद॑धात्। श्र॒द्धा॑ꣳ स॒त्ये
प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। दृ॒ष्ट्वा परि॑स्रुतो॒ रस॑म्।
शु॒क्रेण॑ शु॒क्रं व्य॑पिबत्। प॒यः सोमं॑ प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। वि॒पान॑ꣳ शु॒क्रम॑न्ध॒सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्। इ॒दं
प॒योऽमृ॑तं॒ मधु॑॥८॥

अ॒न्यः क्षी॑रं व्य॑पिब॒ज्जन्म॑न॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यꣳ श्र॒द्धा॑ꣳ स॒त्ये प्र॒जाप॑तिर॒ष्टौ च॑॥———[२]

सुरा॑वन्तं ब॒र्हिष॑दꣳ सु॒वीर॑म्। य॒ज्ञꣳ हि॑न्वन्ति म॒हिषा॑
नमो॑भिः। द॒धानाः॑ सोम॑न्दि॒वि दे॒वता॑सु। म॒देमे॑न्द्रं॒ यज॑मानाः
स्व॒र्काः। यस्ते॒ रसः॑ सम्भृ॑त॒ ओष॑धीषु। सोम॑स्य
शु॒ष्मः सुर॑या सु॒तस्य॑। तेन॑ जि॒न्व॒ यज॑मानं॒ मदे॑ना
सर॑स्वतीम॒श्विना॒विन्द्र॑म॒ग्निम्। यम॒श्विना॒ नमु॑चेरासुरादधि।
सर॑स्व॒त्यस॑नोदिन्द्रि॒याय॑॥९॥

इ॒मन्त॑ꣳ शु॒क्रं मधु॑मन्त॒मिन्दु॑म्। सोम॑ꣳ राजा॑नमि॒ह
भ॑क्षयामि। यदत्र॑ रि॒प्तꣳ र॒सिनः॑ सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॒
अपि॑ब॒च्छर्चा॑भिः। अ॒हन्त॑दस्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॑ꣳ
राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि। पि॒तृभ्यः॑ स्व॒धावि॑भ्यः स्व॒धा नमः॑।
पि॒ताम॑हेभ्यः स्व॒धावि॑भ्यः स्व॒धा नमः॑। प्र॒पिता॑महेभ्यः
स्व॒धावि॑भ्यः स्व॒धा नमः॑। अक्ष॑न्पि॒तरः॑॥१०॥

अमी॑मदन्त पि॒तरः॑। अती॑तृपन्त पि॒तरः॑। अमी॑मृजन्त पि॒तरः॑।
पि॒तरः॑ शु॒न्धध्व॑म्। पु॒नन्तु॑ मा पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। पु॒नन्तु॑ मा
पि॒ताम॑हाः। पु॒नन्तु॑ प्र॒पिता॑महाः। प॒वित्रे॑ण श॒तायु॑षा। पु॒नन्तु॑

मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

पुवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्जवै। अग्र आयूँषि
पवसेऽग्रे पवस्व। पवमानः सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः।
जातवेदः पुवित्रवृद्धते पुवित्रमर्चिषि। उभाभ्यान्देव
सवितर्वैश्वदेवी पुनती। ये समानाः समनसः। पितरौ
यमराज्ये। तेषां लोकः स्वधा नमः। यज्ञो देवेषु
कल्पताम्॥१२॥

ये संजाताः समनसः। जीवा जीवेषु मामकाः। तेषां
श्रीर्मयि कल्पताम्। अस्मिँल्लोके शतं समाः। द्वे स्रुती
अशृणवं पितृणाम्। अहन्देवानामुत मर्त्यानाम्। याभ्यामिदं
विश्वमेजत्समेति। यदन्तरा पितरं मातरं च। इदं
हविः प्रजननं मे अस्तु। दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये।
आत्मसनिं प्रजासनिं। पशुसन्यभयसनिं लोकसनिं। अग्निः
प्रजां बहुलां मे करोतु। अन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त।
रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियाय पितरः शतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पतां स्वस्तये पञ्च

च॥ [३]

सीसेन तन्नं मनसा मनीषिणः। ऊर्णासूत्रेण कवयो वयन्ति।
अश्विना यज्ञं सविता सरस्वती। इन्द्रस्य रूपं वरुणो
भिषज्यन्। तदस्य रूपममृतं शचीभिः। तिस्रोऽदधुर्देवताः

स॒र॒रा॒णाः। लो॒मा॒नि श॒र्ष॒पैर्बहु॑धा न तो॒क्म॑भिः। त्व॒ग॑स्य
मा॒९स॑म॒भव॑न्न ला॒जाः। तद॒श्वि॑ना॒ भि॒ष॒जा रु॒द्रव॑र्तनी।
स॒र॑स्वती व॒यति॑ पेशो॒ अन्त॑रः॥१४॥

अ॒स्थि॑ म॒ज्जानं॑ मा॒स॒रैः। का॒रो॒त॒रेण॑ दध॑तो ग॒वा॑न्त्व॒चि।
स॒र॑स्वती॒ मन॑सा पेश॒लं व॑सु। ना॒स॒त्याभ्यां॑ व॒यति॑ द॒र्श॒तं
व॒पुः। र॒सं परि॑स्रुता॒ न रो॑हि॒तम्। न॒ग्न॒हु॒र्धीर॑स्त॒स॒र॒त्र
वे॒म। प॒य॑सा शु॒क्रम॑मृतं ज॒नि॒त्रम्। सु॒र॒या मू॒त्रा॑ञ्जन॒यन्ति॑
रेतः॑। अ॒पा॒म॒ति॒न्दु॒र्म॒तिं बा॑ध॒मा॒नाः। ऊ॒व॑ध्यं वा॒त९
स॒बु॒व॒न्तदा॑रात्॥१५॥

इन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑ हृद॒येन॑ स॒त्यम्। पु॒रो॒डा॒शेन॑ स॒वि॒ता ज॑जान।
य॒कृ॒त्क्लो॒मानं॑ वरु॒णो भि॑ष॒ज्यन्। म॒त॑स्त्रे वा॒य॒व्यैर्न॑ मि॒नाति॑
पि॒त्तम्। आ॒त्राणि॑ स्था॒ली म॑धु पि॒न्व॑माना। गु॒दा पा॒त्राणि॑
सु॒दु॒घा न धे॑नुः। श्ये॒नस्य॑ प॒त्रं न॑ प्ली॒हा श॒र्ची॑भिः। आ॒स॒न्दी
नाभि॑रु॒दरं॑ न मा॒ता। कु॒म्भो व॑नि॒ष्ठुर्ज॑नि॒ता श॒र्ची॑भिः।
य॒स्मि॒न्न॒ग्रे यो॒न्यां ग॑र्भो॒ अ॒न्तः॥१६॥

प्ला॒शीर्व्य॑क्तः श॒तधा॑र॒ उत्सः॑। दु॒हे न॑ कु॒म्भी९ स्व॒धां पि॑तृभ्यः।
मु॒ख९ स॒द॑स्य॒ शिर॑ इ॒त्स॒दे॒न। जि॒ह्वा प॒वि॒त्रम॑श्वि॒ना स९
स॒र॑स्वती। च॒प्प॒न्न पा॒युर्भि॑ष॒गस्य॑ वा॒लः। व॒स्ति॒र्न शे॒पो ह॑र॒सा
तर॑स्वी। अ॒श्वि॒भ्यां च॑क्षु॒र॒मृतं॑ ग्र॒हा॒भ्याम्। छा॒गेन॑ ते॒जो ह॑विषा॒
श्रु॒तेन॑। प॒क्ष्मा॑णि गो॒धू॒मैः क्ले॑रु॒तानि॑। पेशो॒ न शु॒क्ल॑म॒सितं॑

वसाते॥१७॥

अविर्न मे॒षो न॒सि वी॒र्याय॑। प्रा॒णस्य॑ प॒न्था अ॒मृतो॑ ग॒र्हाभ्याम्।
सर॑स्व॒त्युप॒वाकै॑र्व्या॒नम्। न॒स्यानि॑ ब॒र्हिर्ब॒दरै॑र्ज॒जान। इन्द्र॑स्य
रूप॑मृ॒षभो॑ ब॒लाय॑। क॒र्णाभ्या॑ः श्रो॒त्रम॒मृत॒ङ्गहा॑भ्याम्। यवा॑
न ब॒र्हिर्भृ॒वि के॑स॒राणि। क॒र्कन्धु॑ ज॒ज्ञे म॒धु सा॒रघं॑
मुखा॑त्। आ॒त्मन्नु॒पस्थे॑ न वृ॒कस्य॑ लो॒म। मुखे॑ श्मश्रू॒णि न
व्या॑घ्रलो॒मम्॥१८॥

केशा॑ न शी॒रुषन्॑ यश॑से श्रि॒यै शि॒खा। सि॒ंहस्य॑
लो॒म त्विषि॑रिन्द्रि॒याणि॑। अ॒ङ्गान्या॑त्मन्भि॒षजा॑ तद॒श्विना॑।
आ॒त्मान॑मङ्गैः॒ सम॑धा॒त्सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पः
श॒तमा॑न॒मायुः॑। च॒न्द्रेण॑ ज्योति॑र॒मृत॒न्दधाना॑। सर॑स्वती
यो॒न्याङ्ग॑र्भ॒मन्तः॑। अ॒श्विभ्यां॑ पत्नी॒ सुकृ॑तं बिभ॒र्ति। अ॒पाः
रसे॑न॒ वरु॑णो न सा॒म्रा। इन्द्र॑ः श्रि॒यै ज॒नय॑न्न॒प्सु राजा॑।
तेजः॑ पशू॒नाः ह॒विरीन्द्रि॑यावत्। प॒रिस्रु॑ता॒ पय॑सा सा॒रघं॑
म॒धु। अ॒श्विभ्या॑न्दु॒ग्धं भि॑षजा॒ सर॑स्वत्या॒ सुता॑सुताभ्या॒म्।
अ॒मृतः॑ सो॒म इन्द्रुः॑॥१९॥

अन्तर आरादन्तर्वसाते व्याघ्रलोमः राजा चत्वारि च॥ [४]

मि॒त्रोऽसि॑ वरु॒णोऽसि॑। सम॒हं वि॒श्वैर्दे॒वैः। क्ष॒त्रस्य॑ नाभि॑रसि।
क्ष॒त्रस्य॑ योनि॑रसि। स्यो॒नामा सी॑द। सु॒षदा॑मा सी॑द। मा
त्वा॑ हि॒सीत्। मा मा॑ हि॒सीत्। निष॑साद धृ॒तव्र॑तो वरु॒णः।
प॒स्त्या॑स्वा॥२०॥

साम्राज्याय सुक्रतुः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। अश्विनोर्भैषज्येन।
 तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः
 प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। सरस्वत्यै
 भैषज्येन॥ २१॥

वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। इन्द्रस्येन्द्रियेण।
 श्रियै यशसे बलायाभिषिञ्चामि। कोऽसि कतमोऽसि। कस्मै
 त्वा कायं त्वा। सुश्लोकां (४) सुमङ्गलां (४) सत्यराजा
 (३) न। शिरो मे श्रीः॥ २२॥

यशो मुखम्। त्विषिः केशाश्च श्मश्रूणि। राजा मे
 प्राणोऽमृतम्। सम्राट्क्षुः। विराट्त्रयम्। जिह्वा मे भद्रम्।
 वाङ्महः। मनो मन्युः। स्वराङ्गामः। मोदाः प्रमोदा
 अङ्गुलीरङ्गानि॥ २३॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियम्। हस्तौ मे कर्म
 वीर्यम्। आत्मा क्षत्रमुरो मम। पृष्ठीर्मे राष्ट्रमुदरम्सौ।
 ग्रीवाश्च श्रोण्यौ। ऊरू अरुन्नी जानुनी। विशो मेऽङ्गानि
 सर्वतः। नाभिर्मे चित्तं विज्ञानम्। पायुर्मेऽपचितिर्भसत्॥ २४॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगः सौभाग्यं पसः। जङ्घाभ्यां
 पद्भ्यां धर्मोऽस्मि। विशि राजा प्रतिष्ठितः। प्रति क्षत्रे

प्रति॑तिष्ठामि रा॒ष्ट्रे। प्रत्य॑श्वेषु॒ प्रति॑तिष्ठामि गोषु॑। प्रत्य॑ङ्गेषु॒ प्रति॑तिष्ठाम्यात्मन्। प्रति॑ प्रा॒णेषु॒ प्रति॑तिष्ठामि पुष्टे। प्रति॑ द्यावा॑पृथि॒व्योः। प्रति॑तिष्ठामि य॒ज्ञे॥ २५॥

त्र॒या दे॒वा एका॑दश। त्र॒यस्त्रि॑ं॒शाः सुरा॑धंसः। बृ॒हस्प॑ति॒पुरोहि॑ताः। दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। दे॒वा दे॒वैर॑वन्तु मा। प्र॒थ॒मा द्वि॒तीयैः॑। द्वि॒तीया॑स्तृ॒तीयैः॑। तृ॒तीयाः स॒त्येन॑। स॒त्यं य॒ज्ञेन॑। य॒ज्ञो यजु॑र्भिः॥ २६॥

यजू॑ं॒षि सा॒मभिः॑। सा॒मा॒न्यृग्भिः॑। ऋ॒चो या॒ज्याभिः॑। या॒ज्या व॑ष॒ट्कारैः॑। व॒ष॒ट्कारा॑ आहु॒तिभिः॑। आहु॑तयो मे॒ कामा॑न्त॒सम॑र्धयन्तु। भूः स्वाहा॑। लो॒मा॒नि प्र॑य॒तिर्म॑म। त्वङ्ग॑ आ॒न॒तिरा॑ग॒तिः। मा॒ं॒सं म॒ उप॑नतिः। व॒स्व॒स्थि॑। म॒ज्जा म॒ आ॒न॒तिः॥ २७॥

पु॒स्त्या॑स्वा सर॑स्वत्यै भेष॑ज्येन श्रीरङ्गा॑नि भु॑सद्यज्ञे य॒ज्ञो यजु॑र्भिरु॒प॒न॒तिर्द्वे च॥ ——— [५]

यद्दे॒वा दे॒वहे॑डनम्। दे॒वा॒सश्च॑कृ॒मा व॒यम्। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑दे॒न॒सः। वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्वह॑सः। य॒दि दि॒वा य॒दि न॑क्तम्। ए॒ना॑ं॒सि च॑कृ॒मा व॒यम्। वा॒यु॒र्मा तस्मा॑दे॒न॒सः। वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्वह॑सः। य॒दि जा॒ग्र॒द्यदि॑ स्वप्ने॑। ए॒ना॑ं॒सि च॑कृ॒मा व॒यम्॥ २८॥

सू॒र्यो मा॒ तस्मा॑दे॒न॒सः। वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्वह॑सः। य॒द्वा॒मे य॒दर॑ण्ये। य॒त्स॒भायां॑ य॒दिन्द्रि॑ये। य॒च्छू॒द्रे य॒दर्ये॑। ए॒न॑श्चकृ॒मा व॒यम्।

यदेकस्याधि धर्मणि। तस्यावयजनमसि। यदापो अघ्निया
वरुणेति शपामहे। ततो वरुण नो मुञ्च॥२९॥

अवभृथ निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुण। अव देवैर्देवकृतमेनोऽयाट्।
अव मर्त्यैर्मर्त्यकृतम्। उरोरा नो देव रिषस्पाहि। सुमित्रा न
आप ओषधयः सन्तु। दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः। योऽस्मान्द्वेष्टि।
यं च वयं द्विष्मः। द्रुपदादिवेन्मुमुचानः। स्विन्नः स्नात्वी
मलादिव॥३०॥

पृतं पवित्रेणेवाज्यम्। आपः शुन्धन्तु मैनसः। उद्वयन्तमसस्परि।
पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्देवत्रा सूर्यम्। अगन्म
ज्योतिरुत्तमम्। प्रतियुतो वरुणस्य पाशः। प्रत्यस्तो
वरुणस्य पाशः। एधोऽस्येधिषीमहि। समिदसि ॥३१॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। अपो अन्वचारिषम्। रसेन
समसृक्षमहि। पयस्वा२ अग्र आगमम्। तं मा स२सृज
वर्चसा। प्रजया च धनेन च। समाववर्ति पृथिवी। समुषाः।
समु सूर्यः। समु विश्वमिदञ्जगत्। वैश्वानरज्योतिर्भूयासम्।
विभुङ्क्षामं व्यश्जवै। भूः स्वाहा॥३२॥

स्वप्न एना२सि चकृमा वयं मुञ्च मलादिव समिदसि जगत्रीणि च॥—————[६]

होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे। नाभां पृथिव्या अधि। दिवो
वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चर्षणी सहान्। वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातम्। ऊतिभिर्जेतारमपराजितम्।

इन्द्रं देव॑ सु॒र्विद॑म्। प॒थिभि॒र्मधु॑मत्तमैः। नरा॒श॑सै॒न
तेज॑सा॥ ३३॥

वे॒त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्यज॑। हो॒ता यक्ष॑दि॒डाभि॑रिन्द्रमीडि॒तम्।
आ॒जुह्वा॑न॒मम॑र्त्यम्। दे॒वो दे॒वैः स॒र्वीर्य॑ः। वज्र॑हस्तः पुर॒न्दरः॑।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्यज॑। हो॒ताय॑क्षद्व॒र्हिषीन्द्र॑न्निषद्व॒रम्।
वृ॒षभ॑न्नर्यापसम्। वसु॑भीरु॒द्रैरा॑दि॒त्यैः। स॒युग्भि॑र्ब॒र्हि॒रास॑दत्॥ ३४॥

वे॒त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्यज॑। हो॒ता यक्ष॑दो॒जो न वी॒र्य॑म्। स॒हो
द्वा॒र इन्द्र॑मव॒र्धय॑न्। सु॒प्राय॑णा वि॒श्रय॑न्तामृता॒वृधः॑। द्वा॒र
इन्द्रा॑य मी॒ढुषे॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्यज॑। हो॒ता यक्ष॑दुषे
इन्द्र॑स्य धे॒नू। सु॒दुधे॑ मा॒तरौ म॒ही। स॒वा॒तरौ न तेज॑सी।
व॒त्समिन्द्र॑मव॒र्धता॑म्॥ ३५॥

वी॒तामाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्यज॑। हो॒ता यक्ष॑द्वै॒व्या हो॒ता॒रा। भि॒षजा॒
सखा॑या। ह॒विषेन्द्र॑ भिषज्यतः। क॒वी दे॒वौ प्र॒चे॒तसौ। इन्द्रा॑य
धत्त इन्द्रि॑यम्। वी॒तामाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्यज॑। हो॒ता यक्ष॑त्ति॒स्रो
दे॒वीः। त्रय॑स्त्रि॒धात॑वो॒पसः॑। इ॒डा सर॑स्वती भा॒रती॑॥ ३६॥

म॒हीन्द्र॑पत्नी॒र्हवि॑ष्म॒तीः। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्यज॑। हो॒ता
यक्ष॑त्व॒ष्टार॑मिन्द्रं दे॒वम्। भि॒षज॑सु॒यज॑ङ्घ्र॒तश्रि॑यम्।
पु॒रुरूप॑सु॒रेत॑सं म॒घोनि॑म्। इन्द्रा॑य त्वष्टा दध॑दिन्द्रि॒याणि॑।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्यज॑। हो॒ता यक्ष॑द्व॒नस्प॑तिम्। श॒मि॒तार॑सु॒
श॒तक्र॑तुम्। धि॒यो जो॒ष्टार॑मिन्द्रि॒यम्॥ ३७॥

मध्वां समञ्जन्पृथिभिः सुगेभिः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिन्द्रः स्वाहाऽऽज्यस्य।
स्वाहा मेदसः। स्वाहा स्तोकानाम्। स्वाहा स्वाहाकृतीनाम्।
स्वाहा हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्। स्वाहेन्द्रः
होत्राङ्गुषाणाः। इन्द्र आज्यस्य वियन्तु। होतर्यजं॥३८॥

तेजसाऽऽसददवर्धतां भारतीन्द्रियं जुषाणा द्वे च (समिधेन्द्रन्तनूनपातमिडाभिर्बर्हिष्योजं उपे दैव्यां
तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमिन्द्रम् ॥ समिधेन्द्रं चतुर्वेत्वेको वियन्तु द्विर्वीतामेको वियन्तु द्विर्वेत्वेको
वियन्तु होतर्यजं ॥)॥ [७]

समिद्ध इन्द्र उषसामनीके। पुरोरुचां पूर्वकृद्वावृधानः।
त्रिभिर्देवैस्त्रिंशता वज्रबाहुः। जुघानं वृत्रं वि दुरो ववार।
नराशंसः प्रतिशूरो मिमानः। तनूनपात्प्रति यज्ञस्य
धाम। गोभिर्वपावान्मधुना समञ्जन्। हिरण्यैश्चन्द्री यजति
प्रचेताः। ईडितो देवैर्हरिवाः अभिष्टिः। आजुह्वानो हविषा
शर्धमानः॥३९॥

पुरन्दरो मधवान् वज्रबाहुः। आयातु यज्ञमुपनो जुषाणः।
जुषाणो बर्हिर्हरिवान् इन्द्रः। प्राचीनः सीदत्प्रदिशां
पृथिव्याः। उरुव्यचाः प्रथमानः स्योनम्। आदित्यैरुक्तं
वसुभिः सजोषाः। इन्द्रन्दुरः कवष्यो धावमानाः। वृषाणं
यन्तु जनयः सुपत्नीः। द्वारो देवीरभितो विश्रयन्ताम्। सुवीरा
वीरं प्रथमाना महोभिः॥४०॥

उषासानक्ता बृहती बृहन्तम्। पयस्वती सुदुधे शूरमिन्द्रम्।

पेशस्वती तन्तुना संव्ययन्ती। देवानां देवं यजतः सुरुक्मे।
 दैव्या मिमाना मनसा पुरुत्रा। होतांराविन्द्रं प्रथमा सुवाचा।
 मूर्धन् यज्ञस्य मधुना दधाना। प्राचीनं ज्योतिर्हविषा वृधातः।
 तिस्रो देवीर् हविषा वर्धमानाः। इन्द्रं जुषाणा वृषणं न
 पत्नीः॥४१॥

अच्छिन्नन्तन्तुं पयसा सरस्वती। इडा देवी भारती
 विश्वतूर्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मम्। अपाकोचिष्टुर्यशसे
 पुरूणि। वृषा यजन्वृषणं भूरिरेताः। मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु
 देवान्। वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। त्मन्या समञ्जच्छमिता
 न देवः। इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं
 मधुना घृतेन। स्तोकानामिन्दुं प्रति शूर इन्द्रः। वृषायमाणो
 वृषभस्तुराषाट्। घृतप्रुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्धन् यज्ञस्य
 जुषतां स्वाहा॥४२॥

शर्धमानो महोभिः पत्नीर्घृतेन चत्वारि च॥ [८]

आचर्षणिप्रा विवेष यन्मा। तं सध्रीचीः। सत्यमित्तन्न
 त्वावां अन्यो अस्ति। इन्द्रं देवो न मर्त्यो ज्यायान्।
 अहन्नहिं परिशयानमर्णः। अवांसृजोऽपो अच्छा समुद्रम्।
 प्रसंसाहिषे पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरेस्तु।
 इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्।
 स शेवृधमधि धाद्युम्रमस्मे। महि क्षत्रं जनाषाडिन्द्र तव्यम्।

रक्षां च नो म॒घोनः पा॒हि सू॒रीन्। रा॒ये च॑ नः स्वप॒त्या इ॒षे
धाः॑ ॥ ४३ ॥

रेवतीनाञ्चत्वारि च ॥ _____ [९]

दे॒वं ब॒रु॒हिरिन्द्र॑ सुदे॒वन्दे॒वैः। वी॒रव॑त्स्ती॒र्णं वे॒द्याम॑वर्धयत्।
वस्तो॑र्वृ॒तं प्रा॒क्तोर्भू॑तम्। रा॒या ब॒रु॒हिष्म॒तोऽत्य॑गात्।
व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वा॒र इन्द्र॑ सङ्घा॒ते।
वि॒ङ्घीर्याम॑न्नवर्धयन्। आ व॒त्सेन॒ तरु॑णेन कुमा॒रेण॑ चमी॒विता
अपा॑र्वाणम्। रे॒णुक॑काटन्नुदन्ताम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य
विय॑न्तु॒ यज॑ ॥ ४४ ॥

दे॒वी उ॒षासा॑नक्ता॑। इन्द्रं॑ य॒ज्ञे प्र॑य॒त्य॒हेता॑म्। दै॒वीर्वि॑शः
प्राया॑सिष्टाम्। सु॒प्री॑ते सु॒धिते॑ अभूताम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य
वी॒तां यज॑। दे॒वी जो॑ष्टी वसु॑धिती। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्।
अया॑व्य॒न्याघा॑ द्वे॒षाँसि॑। आ॒न्यावा॑क्षी॒द्वसु॑ वा॒र्याणि॑।
यज॑मानाय शि॒क्षिते॑ ॥ ४५ ॥

व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒धे
सु॒दु॒धे। प॒य॒सेन्द्र॑मवर्धताम्। इ॒षमूर्ज॑म॒न्याऽवा॑क्षीत्। स॒ग्धिँ
स॒पी॑तिम॒न्या। नवे॑न॒ पूर्वं॑न्दय॑माने। पु॒रा॒णेन॒ नव॑म्।
अधा॑तामूर्जमूर्जाहु॑ती वसु॒ वा॒र्याणि॑। यज॑मानाय शि॒क्षिते॑।
व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य वी॒तां यज॑ ॥ ४६ ॥

दे॒वा दै॒व्या॒ होता॑रा। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्। ह॒ताघ॑शँसा॒वाभा॑ष्टी

वसुवार्याणि। यजमानाय शिक्षितौ। वसुवने वसुधेयस्य
वीतां यज। देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीः। पतिमिन्द्रमवर्धयन्।
अस्पृक्षद्भारती दिवम्। रुद्रैर्यज्ञं सरस्वती। इडा वसुमती
गृहान्॥४७॥

वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देव इन्द्रो नराशंसः।
त्रिवरूथस्त्रिवन्धुरः। देवमिन्द्रमवर्धयत्। शतेन शितिपृष्ठानामाहितः।
सहस्रेण प्रवर्तते। मित्रावरुणेदस्य होत्रमर्हतः। बृहस्पतिः
स्तोत्रम्। अश्विनाऽऽध्वर्यवम्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु
यज॥४८॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यवर्णो मधुशाखः सुपिप्पलः।
देवमिन्द्रमवर्धयत्। दिवमग्नेणाप्रात्। आऽन्तरिक्षं
पृथिवीमदृहीत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवं
बर्हिर्वारितीनाम्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्वासस्थमिन्द्रेणासन्नम्।
अन्या बर्हीष्यभ्यभूत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो
अग्निः स्विष्टकृत्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्विष्टं कुर्वन्तिस्विष्टकृत्।
स्विष्टमद्य करोतु नः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥४९॥

वियन्तु यज शिक्षिते शिक्षिते वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यजं गृहान् वेतु यजाभूष्यद्वं (देवं
बर्हिर्देवीद्वारौ देवी उपासान्तां देवी जोष्टी देवी ऊर्जाहुती देवा दैव्या होतांरा शिक्षितौ
देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्देव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो
अग्निः स्विष्टकृदेवम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयन्निर्वर्धतामेकोऽ
वर्धयश्चतुर्वर्धयत्। वस्तोरा वत्सेन दैवीरयावीषहृताऽस्पृक्षच्छुतेन दिवश्च स्वासस्थश्च स्विष्टश्च

शिक्षिते शिक्षिते शिक्षितौ ॥)॥ [१०]

होता यक्षत्समिधाऽग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्रः सरस्वतीम्।
अजो धूम्रो न गोधूमैः क्लैर्भेषजम्। मधु शष्पैर्न तेजं
इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपात्सरस्वती। अविर्मेघो न भेषजम्।
पथा मधुमताभरन्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्॥५०॥

बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयः सोमः परिस्रुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षन्नराशंसं
न नग्नहुम्। पतिः सुरायै भेषजम्। मेषः सरस्वती
भिषक्। रथो न चन्द्राश्विनोर्वपा इन्द्रस्य वीर्यम्।
बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयः सोमः परिस्रुता घृतं
मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५१॥

होता यक्षदिडेडित आजुह्वानः सरस्वतीम्। इन्द्रं बलेन
वर्धयन्। ऋषभेण गवैन्द्रियम्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्। यवैः
कर्कन्धुभिः। मधु लाजैर्न मासरम्। पयः सोमः परिस्रुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वरुहिः
सुष्टरीमोर्णम्रदाः। भिषङ्गासत्या॥५२॥

भिषजाऽश्विनाऽश्वा शिशुमती। भिषग्धेनुः सरस्वती।
भिषग्दुह इन्द्राय भेषजम्। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वुरो दिशः। कवर्ष्यो न
व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुघै।

दुहे कामान्त्सरस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रं न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता
यक्षत्सुपेशसोषे नक्तन्दिवा। अश्विना सञ्जानाने। समं जाते
सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजम्। श्येनो न रजसा हृदा।
पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्वैव्या होतांरा
भिषजाऽश्विना। इन्द्रं न जागृवी दिवा नक्तं न भेषजैः।
शूषः सरस्वती भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता
यक्षत्सिन्धो देवीर्न भेषजम्। त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे
हिरण्ययम्॥५५॥

अश्विनेडा न भारती। वाचा सरस्वती। मह इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
होतर्यज। होता यक्षत्त्वष्टोरमिन्द्रमश्विना। भिषजं न
सरस्वतीम्। ओजो न जूतिरिन्द्रियम्। वृको न रभसो
भिषक्। यशः सुरया भेषजम्॥५६॥

श्रिया न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारः
शतक्रतुम्। भीमं न मन्युः राजानव्याँघ्रन्नमसाऽश्विना
भामम्। सरस्वती भिषक्। इन्द्राय दुह इन्द्रियम्। पयः

सोमंः परि॒स्रुतां घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑॥५७॥
 होता॑ यक्षद॒ग्निः स्वाहाऽऽज्य॑स्य स्तो॒काना॑म्। स्वाहा मेद॑सां
 पृथ॑क्। स्वाहा छा॒गंम॒श्विभ्या॑म्। स्वाहा मे॒षः सर॑स्वत्यै।
 स्वाह॑र॒षभ॑मिन्द्राय॒ सि॒हाय॑ सह॑सेन्द्रियम्। स्वाहाऽग्निं॑ न
 भैष॑जम्। स्वाहा सोम॑मिन्द्रियम्। स्वाहेन्द्र॑ सु॒त्रामा॑णः
 सवि॒तारं वरु॑णं भि॒षजां पति॑म्। स्वाहा वन॑स्पतिं प्रि॒यं
 पाथो॑ न भैष॑जम्। स्वाहा दे॒वाः आ॑ज्य॒पान्॥५८॥

स्वाहाऽग्निः॑ हो॒त्राङ्गु॑षा॒णो अ॒ग्निर्भैष॑जम्। पयः सोमंः परि॒स्रुतां
 घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्षद॒श्विना
 सर॑स्वतीमिन्द्र॑ सु॒त्रामा॑णम्। इ॒मे सोमाः॑ सु॒त्रामा॑णः। छा॒गैर्न
 मे॒षैर्ऋ॑षभैः सु॒ताः। श॒ष्यैर्न॑ तो॒क्त्राभिः॑। ला॒जैर्मह॑स्वन्तः। मदा
 मा॒सरे॑ण परि॒ष्कृताः। शु॒क्राः पय॑स्वन्तोऽमृ॒ताः। प्र॒स्थिता॑ वो
 मधु॑श्चुतः। तान॒श्विना॒ सर॑स्वतीन्द्रः सु॒त्रामा॑ वृ॒त्रहा। जुष॑न्ताः
 सौ॒म्यं मधु॑। पिब॑न्तु मद॑न्तु वि॒यन्तु॑ सोमम्। होत॑र्यज॑॥५९॥

वी॒र्यं वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑ नास॑त्या सर॑स्वती मधु॑ हिर॒ण्ययं॑ भैष॑जं वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒
 होत॑र्यज॑ज्य॒पान॑मृताः पञ्च॑ च (स॒मिधा॑ऽग्निः॑ षट्। तनून॑पात्सप्त। नरा॑श्च॒समृ॑षिः। इडे॒डितो॑
 यवै॑रष्टौ। ब॒रहिः॑ सप्त। दुरो॑ऽश्विना नव॑। सु॒पेश॑स॒र्षिः। दै॒व्या होता॑रा सी॒सैन॑ रसः।
 तिस्र॑स्त्वष्टा॒रम॑ष्टाव॑ष्टौ। वन॑स्पति॒मृषिः॑। अ॒ग्नित्र॑योदश। अ॒श्विना द्वाद॑श त्रयोदश। स॒मिधा॑ऽग्निं
 ब॒द्रेर्ब॒दरै॑र्यवै॒रश्वि॑ना त्वि॒षिम॑श्विना न भैष॑जः रू॒पम॑श्विना भी॒मं भाम॑म् ॥)॥—[११]

समि॑द्धो अ॒ग्निर॑श्विना। त॒तो घ॒र्मो वि॒राद्भु॑तः। दु॒हे धे॒नुः
 सर॑स्वती। सोम॑ः शु॒क्रमि॑हेन्द्रियम्। त॒नूपा॑ भि॒षजा॑

सुते। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती। मध्वा॒ रजा॑ःसीन्द्रियम्।
इन्द्रा॑य प॒थिभिर्व॑हान्। इन्द्रा॑येन्दुः सर॑स्वती। नरा॒शःसे॑न
न॒ग्रहुः॥६०॥

अधा॑ताम॒श्विना॒ मधु॑। भेष॑जं भिषजा॑ सुते। आजु॑हाना॒
सर॑स्वती। इन्द्रा॑येन्द्रियाणि॑ वीर्य॑म्। इडा॑भिर॒श्विना॒विष॑म्।
समूर्ज॑ः स॒ रयि॑न्दधुः। अ॒श्विना॒ नमु॑चेः सुतम्। सोम॑ः शुक्रं
प॑रि॒स्रुता॑। सर॑स्वती॒ तमाभ॑रत्। ब॒रुहि॑षेन्द्रा॑य पात॑वे॥६१॥

क॒व॒प्यो न व्य॑च॒स्वतीः। अ॒श्विभ्यां॑ न दुरो दि॒शः। इन्द्रो॒ न
रोद॑सी दु॒घै। दुहे॑ कामा॒न्सर॑स्वती। उ॒षासा॒ नक्त॑म॒श्विना॑।
दिवेन्द्र॑ः सा॒यमिन्द्रि॑यैः। स॒ज्जाना॑ने सुपे॒शसा॑। समं॑ जाते
सर॑स्वत्या। पा॒तं नो॑ अ॒श्विना॒ दिवा॑। पा॒हि नक्त॑ः
सर॑स्वति॥६२॥

दैव्या॑ होतारा भिषजा। पा॒तमिन्द्र॑ः सचा॑ सुते। ति॒स्रस्त्रेधा॑
सर॑स्वती। अ॒श्विना॒ भार॑तीडा॑। ती॒व्रं प॑रि॒स्रुता॒ सोम॑म्।
इन्द्रा॑य सुषवु॑र्मदम्। अ॒श्विना॒ भेष॑जं मधु॑। भेष॑जन्नः
सर॑स्वती। इन्द्रे॒ त्वष्टा॒ यशः॒ श्रिय॑म्। रू॒पः रू॒पमधुः॑ सुते।
ऋ॒तुथेन्द्रो॒ वन॑स्पतिः। श॒शमा॑नः प॑रि॒स्रुता॑। की॒लाल॑म॒श्विभ्यां॑
मधु॑। दुहे॑ धे॒नुः सर॑स्वती। गोभि॑र्न सोम॑म॒श्विना॑। मास॑रेण
परि॒ष्कृता॑। सम॑धाता॒ः सर॑स्वत्या। स्वाहे॑न्द्रे सुतं मधु॑॥६३॥

न॒ग्रहुः पात॑वे सर॑स्वत्यधुः सुतेऽष्टौ च॥ ————— [१२]

अ॒श्विना॑ ह॒विरिन्द्रि॑यम्। नमु॑चेर्धिया॒ सर॑स्वती। आ

शुक्रमासुराद्वसु। मघमिन्द्राय जभिरे। यमश्विना सरस्वती।
हविषेन्द्रमवर्धयन्। स बिम्बेद बलं मघम्। नमुचावासुरे
सचा। तमिन्द्रं पशवः सचा। अश्विनोभा सरस्वती॥६४॥

दधाना अभ्यनूषत। हविषा यज्ञमिन्द्रियम्। य इन्द्र
इन्द्रियन्दधुः। सविता वरुणो भगः। स सुत्रामा हविष्मतिः।
यजमानाय सश्रत। सविता वरुणोऽदधत्। यजमानाय
दाशुषे। आदत्त नमुचेर्वसु। सुत्रामा बलमिन्द्रियम्॥६५॥

वरुणः क्षत्रमिन्द्रियम्। भगेन सविता श्रियम्। सुत्रामा
यशसा बलम्। दधाना यज्ञमाशत। अश्विना गोभिरिन्द्रियम्।
अश्वेभिर्वीर्यं बलम्। हविषेन्द्रः सरस्वती। यजमानमवर्धयन्।
ता नासत्या सुपेशसा। हिरण्यवर्तनी नरा। सरस्वती
हविष्मती। इन्द्र कर्मसु नोऽवत। ता भिषजा सुकर्मणा।
सा सुदुघा सरस्वती। स वृत्रहा शतक्रतुः। इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्॥६६॥

उभा सरस्वती बलमिन्द्रियत्रा षट्॥ [१३]

देवं बर्हिः सरस्वती। सुदेवमिन्द्रे अश्विना। तेजो न
चक्षुरक्ष्योः। बर्हिषा दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज। देवीद्वारो अश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती।
प्राणं न वीर्यन्नसि। द्वारो दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज॥६७॥

दे॒वी उ॒षासा॑व॒श्विना॑॥ भि॒षजे॑न्द्रे सर॑स्वती। बलं॑ न
वाच॑मा॒स्ये॑॥ उ॒षाभ्या॑न्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
वियन्तु॑ यज॑। दे॒वी जोष्टी॑ अ॒श्विना॑॥ सु॒त्रामे॑न्द्रे सर॑स्वती।
श्रोत्रं॑ न कर्णयो॒र्यशः॑। जोष्टी॑भ्यान्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॑ यज॑॥ ६८॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒घे सु॒दुघे॑॥ पय॑सेन्द्रः॒ सर॑स्वत्य॒श्विना॑
भि॒षजा॑वत। शु॒क्रं न ज्योतिः॑ स्तनयो॒राहु॑ती धत्त इन्द्रि॒यम्।
व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॑ यज॑। दे॒वा दे॒वाना॑ भि॒षजा॑॥
होता॑राविन्द्रम॒श्विना॑॥ व॒षट्कारैः॑ सर॑स्वती। त्विषिं॑ न हृदये
म॒तिम्। होत॑रभ्यान्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॑
यज॑॥ ६९॥

दे॒वीस्ति॑स्त्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। सर॑स्वत्य॒श्विना॑ भा॒रती॑डा॥
शू॒षन्न मध्ये॑ नाभ्याम्॑॥ इन्द्रा॑य दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॑ यज॑। दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शंसः॑। त्रि॒व॒रूथः॑
सर॑स्वत्या॒ऽश्विभ्या॑मीयते रथः॑। रेतो॑ न रू॒पम॒मृतं॑ ज॒नित्र॑म्॥
इन्द्रा॑य त्वष्टा दध॑दिन्द्रि॒याणि॑। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॑
यज॑॥ ७०॥

दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑। हिर॑ण्यपर्णो अ॒श्विभ्या॑म्। सर॑स्वत्याः
सुपि॒प्पलः॑। इन्द्रा॑य पच्यते मधु॑। ओजो॑ न जू॒तिमृ॑षभो
न भा॑मम्॑॥ वन॒स्पति॑र्नो दध॑दिन्द्रि॒याणि॑। व॒सुवने॑

वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवं बर्हिर्वारितीनाम्। अध्वरे
स्तीर्णमश्विभ्याम्। ऊर्णम्रदाः सरस्वत्याः॥७१॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युः राजानं बर्हिषा
दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवो अग्निः
स्विष्टकृत्। देवान् यक्षद्यथायथम्। होता राविन्द्रमश्विनां।
वाचा वाचः सरस्वतीम्। अग्निः सोमः स्विष्टकृत्। स्विष्ट
इन्द्रः सुत्रामां सविता वरुणो भिषक्। इष्टो देवो वनस्पतिः।
स्विष्टा देवा आज्यपाः। इष्टो अग्निरग्निनां। होता होत्रे
स्विष्टकृत्। यशो न दधदिन्द्रियम्। ऊर्जमपंचितिः स्वधाम्।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥७२॥

द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं जोष्टीभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजंन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं सरस्वत्या वनस्पतिष्वङ्गं (देवं बर्हिर्देवीद्वारो देवी उपासावश्विनां देवी जोष्टी देवी
ऊर्जाहुती देवा देवानां भिषजां वषट्कारैर्देवीस्तिस्तिस्तिस्ति देवीर्देव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो
वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान्। समिधाऽग्निन्देवं बर्हिः सरस्वत्यश्विनां
सर्वं वियन्तु। द्वारंस्तिस्तिः सर्ववियन्तु। अज इन्द्रमोजोऽग्निं परः सरस्वतीम्। नक्तं पूर्वः
सरस्वति। अन्यत्र सरस्वती। भिषक्पूर्वन्दुह इन्द्रियम्। अन्यत्र दधुरिन्द्रियम्। सौत्रामण्याः
सुतासुती। अञ्जन्त्यं यजमानः ॥)॥

[१४]

अग्निमद्य होतांरमवृणीत। अयः सुतासुती यजमानः।
पचन्पुक्तीः। पचन्पुरोडाशान्। गृह्णन्ग्रहान्। बध्नन्नाश्विभ्याञ्छागः
सरस्वत्या इन्द्राय। बध्नन्त्सरस्वत्यै मेषमिन्द्रायश्विभ्याम्।

ब॒ध्नन्निन्द्रा॑य॒र्षभ॑म॒श्विभ्या॒ꣳ सर॑स्वत्यै। सू॒प॒स्था अ॒द्य दे॒वो
वन॑स्पति॒रभवत्। अ॒श्विभ्या॒ज्छागे॑न॒ सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य॥ ७३॥

सर॑स्वत्यै मे॒षेणेन्द्रा॑या॒श्विभ्या॑म्। इन्द्रा॑य॒र्षभे॑णा॒श्विभ्या॒ꣳ
सर॑स्वत्यै। अक्ष॑ꣳस्ता॒न्मैद॒स्तः प्रति॑प॒चता॑ग्र॒भीषुः। अवी॑वृ॒धन्त॒
ग्रहैः॑। अ॒पा॒ताम॒श्विना॒ सर॑स्वतीन्द्रैः सु॒त्रामा॑ वृ॒त्रहा॑।
सोमा॑न्त्सुरा॒मणः। उ॒पो उ॒क्थाम॑दाः श्रौ॒द्विम॑दा॒ अदन्।
अवी॑वृ॒धन्ताङ्गू॒षैः। त्वाम॑द्य॒र्ष आ॒र्षेय॒र्षीणा॑न्नपादवृणीत।
अ॒यꣳ सु॑तासुती यज॑मानः। ब॒हुभ्य॒ आ स॑ङ्ग॒तेभ्यः। ए॒ष मे॑
दे॒वेषु॑ वसु॒ वार्या॑ यक्ष्यत॒ इति॑। ता॒ या दे॒वा दे॒वदाना॑न्यदुः।
तान्य॑स्मा॒ आ च॒ शास्व॑। आ च॑ गुरस्व। इ॒षित॑श्च॒ होत॑रसि॒
भद्र॑वाच्या॒य प्रेषि॑तो॒ मानु॑षः। सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हि॥ ७४॥

इन्द्रा॑य॒ यज॑मानः स॒प्त च॑॥ [१५]

उ॒शन्त॑स्त्वा हवाम॒ह आ नो॑ अ॒ग्ने सु॒केतु॑ना॑। त्वꣳ सोम॑
म॒हे भ॒ग॒न्त्वꣳ सोम॑ प्रचि॑कितो मनी॒षा। त्वया॒ हि नः॑
पि॒तरः॑ सोम॒ पूर्वे॑ त्वꣳ सोम॑ पि॒तृभिः॑ संवि॒दानः॑। ब॒र्हिष॑दः
पि॒तर॒ आऽहं॑ पि॒तृन्। उ॒प॒हूताः॑ पि॒तरोऽग्नि॑ष्वात्ताः पि॒तरः॑।
अ॒ग्निष्वा॒त्तानृ॑तुम॒तो हवाम॑हे। नरा॒शꣳसे॑ सोमपी॒थं य आ॒शुः।
ते नो॒ अर्व॑न्तः सु॒हवा॑ भवन्तु। शं नो॑ भवन्तु द्वि॒पदे॑ श॒श्वतु॑ष्पदे।
ये अ॒ग्निष्वा॒त्ता येऽन॑ग्निष्वात्ताः॥ ७५॥

अꣳहो॒मुचः॑ पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। परेऽव॑रेऽमृ॒तासो॑ भवन्तः।

अधिं ब्रुवन्तु ते अ॒वन्त्व॒स्मान्। वा॒न्या॒यै दु॒ग्धे जु॒षमा॑णाः
 कर॒म्भम्। उ॒दीरा॑णा॒ अव॑रे॒ परे॑ च। अ॒ग्निष्वा॒त्ता ऋ॒तुभिः
 संवि॒दनाः॑। इन्द्र॑वन्तो ह॒विरि॒दं जु॑षन्ताम्। यद॑ग्रे कव्यवाहन॒
 त्वम॑ग्न ईडि॒तो जा॑तवेदः। मात॑ली क॒व्यैः। ये ता॑तृपु॒र्देव॑त्रा
 जेह॑मानाः। हो॒त्रावृ॒धः स्तोम॑त॒ष्टासो अ॒कैः। आ॒ऽग्ने
 याहि॑ सुवि॒दत्रै॑भिर्वाङ्। स॒त्यैः क॒व्यैः पि॒तृभिर्ध॑र्म॒सद्भिः॑।
 ह॒व्यवा॑ह॒मजर॑ पुरुप्रि॒यम्। अ॒ग्निं घृ॒तेन॑ ह॒विषा॑ स॒पर्यन्।
 उपा॑सदङ्क॒व्यवा॑हं पि॒तृणाम्। स नः॑ प्र॒जां वी॒रव॑ती॒ः
 समृ॑ण्वतु॥ ७६॥

अन॑ग्निष्वा॒त्ता जेह॑मानाः स॒प्त च॑॥ ————— [१६]

होता॑ यक्षदि॒डस्प॑दे। स॒मि॒धानं॑ म॒हद्य॑शः। सुष॑मिद्धं वरे॑ण्यम्।
 अ॒ग्निमि॒न्द्रं वयो॑धसम्। गा॒य॒त्रीञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। त्र्यवि॑ङ्गां
 वयो॑ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्ष॒च्छुचि॑व्रतम्।
 तनून॑पा॒तमु॒द्भिद॑म्। यङ्ग॒र्भम॑दि॒तिर्द॑धे॥ ७७॥

शुचि॑मि॒न्द्रं वयो॑धसम्। उ॒ष्णिह॑ञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। दि॒त्यवा॑ह॒ङ्गां
 वयो॑ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्षदी॒डेन्य॑म्।
 ईडि॑तं वृ॒त्रह॑न्त॒मम्। इडा॑भिरीड्य॒ः सहः॑। सोम॑मि॒न्द्रं
 वयो॑धसम्। अ॒नुष्टु॒भञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। त्रि॒वत्स॑ङ्गां वयो॑
 दध॑त्॥ ७८॥

वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्षत्सुब॒र्हिष॑दम्।

पूष॒ण्वन्त॒मम॑र्त्यम्। सी॒दन्तं॑ ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये। अ॒मृते॑न्द्रं
वयो॒धस॑म्। बृ॒हती॑ञ्छ॒न्द इ॒न्द्रि॒यम्। पश्चा॑वि॒ज्ञां वयो॒ दध॑त्।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। हो॒ताय॑क्ष॒द्व्यच॑स्वतीः। सु॒प्रा॒यणा॑
ऋ॒तावृ॑धः॥७९॥

द्वा॒रो दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। ब्र॒ह्माण॑ इ॒न्द्रं वयो॒धस॑म्। प॒ङ्क्ति॑ञ्छ॒न्द
इ॒हेन्द्रि॒यम्। तु॒र्यवा॑ह॒ज्ञां वयो॒ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं।
हो॒ता य॑क्ष॒त्सुपे॑शंसे। सु॒शि॒ल्पे बृ॑हती उ॒भे। न॒क्तो॒षासा॑ न
दर्श॑ते। वि॒श्वमि॑न्द्रं वयो॒धस॑म्। त्रि॒ष्टुभ॑ञ्छ॒न्द इ॒न्द्रि॒यम्॥८०॥

प॒ष्ठवा॑ह॒ज्ञां वयो॒ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। हो॒ता
य॑क्ष॒त्प्रचै॑तसा। दे॒वाना॑मु॒त्तमं॑ यशः। हो॒ता॒रा दै॒व्या
क॒वी। स॒युजे॑न्द्रं वयो॒धस॑म्। जग॑ती॒ञ्छ॒न्द इ॒हेन्द्रि॒यम्।
अ॒न॒ङ्गाह॒ज्ञां वयो॒ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। हो॒ता
य॑क्ष॒त्पे॒शस्व॑तीः॥८१॥

ति॒स्रो दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। भा॒रती॑र्बृ॒हती॑र्म॒हीः। प॒तिमि॑न्द्रं
वयो॒धस॑म्। वि॒राज॑ञ्छ॒न्द इ॒हेन्द्रि॒यम्। धे॒नुं गां न वयो॒
दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। हो॒ता य॑क्ष॒त्सुरे॑तंसम्।
त्व॒ष्टारं॑ पु॒ष्टि॒वर्ध॑नम्। रू॒पाणि॑ बि॒भ्रन्तं॑ पृथ॑क्। पु॒ष्टिमि॑न्द्रं
वयो॒धस॑म्॥८२॥

द्वि॒पद॑ञ्छ॒न्द इ॒हेन्द्रि॒यम्। उ॒क्षाणं॑ गां न वयो॒ दध॑त्।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। हो॒ता य॑क्ष॒च्छ्रु॒तक्र॑तुम्। हि॒रण्य॑पर्णमु॒क्थि॒नम्॥

र॒श॒नां बिभ्र॑तं व॒शिम्। भग॑मिन्द्रं वयो॒धसम्॑। क॒कुभ॑च्छन्द॒
इ॒हेन्द्रि॑यम्। व॒शां वे॒हतं गां न वयो॒ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य
होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒त्स्वाहा॑कृतीः। अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिं
पृथ॑क्। वरु॑णं भेष॒जङ्ग॑विम्। क्ष॒त्रमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑।
अति॑च्छन्द॒सच्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। बृ॒हद॑ष॒भङ्गां वयो॒ दध॑त्।
वे॒त्वाज्य॑स्य होत॒र्यज॑॥८३॥

दधे दध॑दतावृधं इन्द्रि॒यं पेश॑स्वतीर्वयो॒धसं वे॒त्वाज्य॑स्य होत॒र्यज॑ सप्त च (इ॒डस्प॑दैऽग्नि॒ङ्गाय॑त्रीञ्चविम्।
शुचि॑व्रतः॒ शुचि॑मु॒ष्णिह॑न्दित्य॒वाहम्॑। ई॒डेन्य॑ सोमंमनु॒ष्टुभ॑न्निव॒त्सम्। सु॒ब॒र्हिष॑दंमृतेन्द्रं बृ॒हतीं
पञ्चा॑विम्। व्यच॑स्वतीः सु॒प्राय॑णा द्वा॒रां ब्र॒ह्माणः॑ प॒ङ्क्ति॑मिह त॒र्यवा॑हम्। सु॒पेश॑से वि॒श्वमिन्द्रं॑न्नि॒ष्टुभं
प॒ष्ठवा॑हम्। प्रचै॑तसा स॒युजेन्द्रं॑ जग॑तीमि॒हान॒ङ्गाहम्॑। पेश॑स्वतीस्ति॒स्रः पति॑ वि॒राज॑मिह धे॒नुत्र।
सुरे॑त॒सन्त्वष्टा॑रं पु॒ष्टिमिन्द्रं॑ द्वि॒पद॑मि॒होक्षा॑णत्र। श॒तक्र॑तुं भग॑मिन्द्रंङ्ग॒कुभ॑मिह व॒शात्र। स्वाहा॑कृतीः
क्ष॒त्रमति॑च्छन्द॒सं बृ॒हद॑ष॒भङ्गां वयो॒ दध॑दिन्द्रि॒यमृषि॑ वसु नव॑ द॒शेहैन्द्रि॑यमष्ट॑ नव द॒श गां न
वयो॒ दध॑दि॒डस्प॑दे सर्व॑ वेतु ॥)॥ [१७]

समि॑द्धो अ॒ग्निः समि॑धा। सु॒षमि॑द्धो वरे॑ण्यः। गा॒य॒त्री छन्द॑
इन्द्रि॒यम्। त्र्यवि॑र्गौर्वयो॒ दधुः॑। त॒नून॑पा॒च्छुचि॑व्रतः। त॒नूपा॑च्च
स॒रस्व॑ती। उ॒ष्णिक्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। दि॒त्यवा॑ङ्गौर्वयो॒ दधुः॑।
इ॒डाभि॑र॒ग्निरी॒ड्यः। सोमो॑ दे॒वो अम॑र्त्यः॥८४॥

अ॒नु॒ष्टुप्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। त्रि॒व॒त्सो गौ॑र्वयो॒ दधुः॑। सु॒ब॒र्हि॒र॒ग्निः
पू॒षण्वा॑न्। स्ती॒र्णब॑र्हि॒रम॑र्त्यः। बृ॒हती॑ छन्द॑ इन्द्रि॒यम्।
पञ्चा॑वि॒र्गौर्वयो॒ दधुः॑। दुरो॑ दे॒वीर्दि॑शो म॒हीः। ब्र॒ह्मा दे॒वो
बृ॒हस्प॑तिः। प॒ङ्क्ति॑श्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॑यम्। त॒र्यवा॑ङ्गौर्वयो॒ दधुः॑॥८५॥

उ॒षे य॒ह्नी सु॒पेशा॑सा। वि॒श्वे दे॒वा अम॑र्त्याः। त्रि॒ष्टुच्छ॑न्द
इन्द्रि॒यम्। प॒ष्ठवा॑द्गौर्वयो॑ दधुः। दै॒व्यां हो॑तारा भिष॒जा। इन्द्रे॑ण
स॒युजा॑ यु॒जा। जग॑ती॒ छन्द॑ इहेन्द्रि॒यम्। अ॒न॒ङ्गान्गौर्वयो॑
दधुः। ति॒स्र इडा॒ सर॑स्वती। भा॒रती॑ म॒रुतो॑ वि॒शः॥८६॥

वि॒राट्छ॑न्द इहेन्द्रि॒यम्। धे॒नुगौ॑र्न वयो॑ दधुः। त्वष्टा॑ तु॒रीपो॒
अ॒द्भुतः॑। इन्द्रा॑ग्नी पु॒ष्टि॒वर्ध॑ना। द्वि॒पाच्छ॑न्द इहेन्द्रि॒यम्। उ॒क्षा
गौ॑र्न वयो॑ दधुः। श॒मिता॑ नो वन॒स्पतिः॑। स॒विता॑ प्र॒सुव॑न्भगम्।
क॒कुच्छ॑न्द इहेन्द्रि॒यम्। व॒शा वे॒हद्गौ॑र्न वयो॑ दधुः। स्वाहा॑ य॒ज्ञं
वरु॑णः। सु॒क्षत्रो॑ भैष॒जं के॑रत्। अति॑च्छ॒न्दाश्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्।
बृ॒हदृष॑भो गौर्वयो॑ दधुः॥८७॥

अमर्त्यस्तुर्यवाङ्गौर्वयो॑ दधुर्विशो॑ व॒शा वे॒हद्गौ॑र्न वयो॑ दधुश्च॒त्वारि॑ च॥—————[१८]

व॒स॒न्तेन॑र्तुना॑ दे॒वाः। वस॑वस्त्रि॒वृता॑ स्तु॒तम्। र॒थ॒न्त॒रेण॑
तेज॑सा। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। ग्री॒ष्मेण॑ दे॒वा ऋ॒तुना॑। रु॒द्राः
प॑ञ्चद॒शे स्तु॑तम्। बृ॒हता॑ यश॑सा॒ बल॑म्। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः।
व॒र॒षाभि॑र्ऋ॒तुना॑ऽऽदि॒त्याः। स्तोमे॑ सप्तद॒शे स्तु॑तम्॥८८॥

वै॒रूपे॑ण॑ वि॒शौज॑सा। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। शा॒र॒देन॑र्तुना॑ दे॒वाः।
ए॒क॒वि॒ंश॑ ऋ॒भवं॑ स्तु॒तम्। वै॒रा॒जेन॑ श्रि॒या श्रि॒यम्। ह॒विरि॒न्द्रे
वयो॑ दधुः। हे॒म॒न्तेन॑र्तुना॑ दे॒वाः। म॒रुत॑स्त्रि॒णवे॑ स्तु॒तम्। ब॒लेन॑
शक्क॑रीः स॒हः। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। शै॒शि॒रेण॑र्तुना॑ दे॒वाः।
त्रय॑स्त्रि॒ंशे॑ऽमृत॑ऽ स्तु॒तम्। स॒त्येन॑ रे॒वतीः॑ क्ष॒त्रम्। ह॒विरि॒न्द्रे

वयो दधुः॥८९॥

स्तोमे सप्तदशे स्तुत* सहो हविरिन्द्रे वयो दधुश्चत्वारिं च (वसुन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिः शारदेन हेमन्तेन शैशिरेण षट् ॥)॥—————[१९]

दे॒वं ब॒र्हिरिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वन्दे॒वम॑वर्धयत्। गा॒य॒त्रि॒या
छन्द॑सेन्द्रियम्। तेज॒ इन्द्रे॒ वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य
वेतु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वा॒रो दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वीर्दे॒वम॑वर्धयन्।
उ॒ष्णिहा॑ छन्द॑सेन्द्रियम्। प्रा॒णमिन्द्रे॒ वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑
वसुधेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥९०॥

दे॒वी दे॒वं व॒यो॒धसम्॑। उ॒षे इन्द्र॑मवर्धताम्। अ॒नुष्टु॒भा
छन्द॑सेन्द्रियम्। वाच॑मिन्द्रे॒ वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य
वीतां॒ यज॑। दे॒वी जो॒ष्टीं दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी
दे॒वम॑वर्धताम्। बृ॒हत्या॑ छन्द॑सेन्द्रियम्। श्रो॒त्रमिन्द्रे॒ वयो॒
दधत्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वीतां॒ यज॑॥९१॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी दे॒वम॑वर्धताम्।
प॒ङ्क्या॑ छन्द॑सेन्द्रियम्। शु॒क्रमिन्द्रे॒ वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑
वसुधेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वा दै॒व्या होता॑रा दे॒वमिन्द्रं॑
वयो॒धसम्॑। दे॒वा दे॒वम॑वर्धताम्। त्रि॒ष्टुभा॑ छन्द॑सेन्द्रियम्।
त्वि॒षिमिन्द्रे॒ वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वीतां॒ यज॑॥९२॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्व॒यो॒धसम्॑। प॒तिमिन्द्र॑मवर्धयन्।
जग॑त्या॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। ब॒लमिन्द्रे॒ वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑

वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवो नराशंसो देवमिन्द्रं
वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। विराजा छन्दसेन्द्रियम्। रेतु
इन्द्रे वयो दधत्। वसुवनै वसुधेयस्य वेतु यजं॥१३॥

देवो वनस्पतिर्देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्।
द्विपदा छन्दसेन्द्रियम्। भगमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवनै
वसुधेयस्य वेतु यजं। देवं बर्हिर्वारितीनान्देवमिन्द्रं
वयोधसम्। देवन्देवमवर्धयत्। ककुभा छन्दसेन्द्रियम्। यश
इन्द्रे वयो दधत्। वसुवनै वसुधेयस्य वेतु यजं। देवो
अग्निः स्विष्टकृद्देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्।
अतिच्छन्दसा छन्दसेन्द्रियम्। क्षत्रमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवनै
वसुधेयस्य वेतु यजं॥१४॥

वियन्तु यजं वीतां यजं वीतां यजं वेतु यजं वेतु यजं पञ्च च (देवं बर्हिर्गायत्रिया
तेजः। देवीद्वारं उष्णिहां प्राणम्। देवी देवमुपे अनुष्टुभा वाचम्। देवी जोष्टी बृहत्या श्रोत्रम्।
देवी ऊर्जाहुती पङ्कजा शुक्रम्। देवा दैव्या होतांरा त्रिष्टुभा त्विषिम्। देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीः
पतिं जगत्या बलम्। देवो नराशंसो विराजा रेतः। देवो वनस्पतिर्द्विपदा भगम्। देवं
बर्हिर्वारितीनाङ्गकुभा यशः। देवो अग्निः स्विष्टकृदतिच्छन्दसा क्षत्रम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेकौ
वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयश्चतुरवर्धतामेकौऽवर्धयश्चतुरवर्धयत् ॥)॥—————[२०]

स्वाद्वीन्त्वा सोमः सुरावन्तः सीसेन मित्रोऽसि यद्देवा होता यक्षत्समिधेन्द्रः समिद्ध
इन्द्र आचर्षणिप्रा देवं बर्हिर्होता यक्षत्समिधाऽग्निः समिद्धो अग्निरंश्विनाऽश्विनां
हविरिन्द्रियन्देवं बर्हिः सरस्वत्यग्निमद्योशन्तो होता यक्षदिडस्पदे समिद्धो अग्निः समिधां
वसन्तेनर्तुना देवं बर्हिरिन्द्रं वयोधसं विशतिः॥२०॥

स्वा॒द्वीन्त्वाऽमी॑मदन्त पि॒तरः॑ सा॒म्राज्या॑य पू॒तं प॒वित्रै॑णो॒षास॑नक्ता॒ बदर्॑र॒धाता॑न्दे॒व इन्द्रो॑
व॒न॒स्पतिः॑ प॒ष्ठवा॑हृ॒ङ्गान्दे॒वी दे॒वं व॑यो॒धसं॑ चतु॒र्नव॑तिः॥१४॥

स्वा॒द्वीन्त्वा॑ वे॒तु य॒ज्ञ॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

त्रिवृत्स्तोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वै त्रिवृत्। ब्रह्मवर्चसमेवाव
रुन्धे। अग्निष्टोमः सोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वा अग्निष्टोमः।
ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। रथन्तरं सामं भवति। ब्रह्मवर्चसं वै
रथन्तरम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। परिस्रज्जी होता भवति॥१॥

अरुणो मिर्मिरस्त्रिशुक्रः। एतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपम्।
रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। बृहस्पतिरकामयत देवानां
पुरोधाङ्गच्छेयमिति। स एतं बृहस्पतिसवमपश्यत्।
तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स देवानां पुरोधामगच्छत्।
यः पुरोधाकामः स्यात्। स बृहस्पतिसवेन यजेत॥२॥

पुरोधामेव गच्छति। तस्य प्रातः सवने सन्नेषु नाराशंसेषु।
एकादश दक्षिणा नीयन्ते। एकादश माध्यं दिने सवने सन्नेषु
नाराशंसेषु। एकादश तृतीयसवने सन्नेषु नाराशंसेषु।
त्रयस्त्रिंशत्सम्पद्यन्ते। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। देवता
एवावरुन्धे। अश्वश्चतुस्त्रिंशः। प्राजापत्यो वा अश्वः॥३॥

प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशो देवतानाम्। यावतीरेव देवताः।
ता एवावरुन्धे। कृष्णाजिनैऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो
वा एतद्रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मवर्चसेनैवैनं
समर्धयति। आज्येनाभिषिञ्चति। तेजो वा आज्यम्।

तेजं ए॒वास्मि॑न्दधाति॥४॥

होता॑ भवति यजेत् वा अश्वो॑ दधाति॥—————[१]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निमु॑खा हृ॒द्धिः। अथ॒ यत्पौ॑ष्णः। पु॒ष्टिर्वै
पू॒षा। पु॒ष्टिर्वै॒श्यस्य॑। पु॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे। प्र॒सवा॑य सा॒वित्रः।
अथ॒ यत्त्वा॑ष्ट्रः। त्वष्टा॒ हि रू॒पाणि॑ वि॒करो॑ति। नि॒र्वरु॑ण॒त्वाय॑
वा॒रुणः॥५॥

अथो॒ य ए॒व कश्च॑ सन्त्सू॒यते॑। स हि वा॒रुणः॑। अथ॒
यद्वै॑श्वदे॒वः। वै॒श्वदे॒वो हि वै॒श्यः। अथ॒ यन्मा॑रुतः। मा॒रुतो॑
हि वै॒श्यः। स॒प्तैतानि॑ ह॒वीर॑षि भवन्ति। स॒प्तग॑णा वै
म॒रुतः॑। पृ॒श्निः प॒ष्ठौही॑ मा॒रुत्या॑ ल॒भ्यते॑। वि॒द्वे म॒रुतः॑।
वि॒श ए॒वैतन्म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। तस्मा॒द्वा ए॒ष वि॒शः प्रि॒यः।
वि॒शो हि म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। ऋ॒षभ॑च॒र्मेऽध्य॑भिषि॑श्चति। स
हि प्र॑जनयि॒ता। द॒ध्राऽभिषि॑श्चति। ऊ॒र्वा अ॒न्नाद्यं॑ दधि।
ऊ॒र्जैर्वैन॑म॒न्नाद्येन॑ सम॑र्धयति॥६॥

वा॒रुणो॑ वि॒द्वे म॒रुतो॑ऽष्टौ च॑॥—————[२]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। आ॒ग्ने॒यो वै ब्रा॑ह्म॒णः। अथ॒ यत्सौ॑म्यः। सौ॒म्यो
हि ब्रा॑ह्म॒णः। प्र॒सवा॑यैव सा॒वित्रः। अथ॒ यद्वार्ह॑स्पत्यः। ए॒तद्वै
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ वाक्प॒तीयम्। अथ॒ यद॑ग्नीषो॒मीयः॑। आ॒ग्ने॒यो वै
ब्रा॑ह्म॒णः। तौ य॒दा स॒ङ्गच्छे॑ते ॥७॥

अथ॑ वी॒र्या॑व॒त्तरो॑ भवति। अथ॒ यत्सा॑रस्व॒तः। ए॒तद्धि॑ प्र॒त्यक्षं॑
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ वाक्प॒तीयम्। नि॒र्वरु॑ण॒त्वायै॒व वा॒रुणः॑। अथो॒ य

ए॒व कश्च॑ स॒न्त॒सू॒यते॑। स हि वा॑रु॒णः। अथ॑ यद्वा॑वापृ॒थि॒व्यः।
इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्रमु॒द॒यच्छ॑त्। तं द्यावा॑पृ॒थि॒वी नान्व॑म॒न्येता॑म्।
तमे॒तेनै॒व भा॑ग॒धेये॒नान्व॑म॒न्येता॑म्॥८॥

वज्र॑स्य॒ वा ए॒षोऽनु॑मा॒नाय॑। अनु॑मतवज्रः सू॒याता॒ इति॑।
अ॒ष्टावे॒तानि॑ ह॒वीः॒षि भ॑वन्ति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गाय॒त्री
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्। गाय॒त्रियै॒व ब्र॒ह्मव॑र्च॒समव॑ रु॒न्धे। हि॒र॒ण्येन॑
घृ॒तमु॑त्पु॒नाति॑। तेज॑स ए॒व रु॒चे। कृ॒ष्णाजि॒नेऽभि॑षि॒ञ्चति॑।
ब्र॒ह्म॒णो वा ए॒तदृ॑ख्सा॒मयो॑ रू॒पम्। यत्कृ॑ष्णाजि॒नम्।
ब्र॒ह्म॒न्नेवैन॑मृ॒ख्सा॒मयो॑र॒ध्य॒भिषि॑ञ्चति। घृ॒तेना॒भिषि॑ञ्चति। तथा॑
वी॒र्या॑व॒त्तरो भ॑वति॥९॥

सङ्गच्छे॑ते भा॒ग॒धेये॒नान्व॑म॒न्येता॑ रू॒पश्च॒त्वारि॑ च॥ [३]

न वै सोमे॑न॒ सोम॑स्य स॒वोऽस्ति॑। ह॒तो ह्ये॑षः। अ॒भिषु॑तो
ह्ये॑षः। न हि ह॒तः सू॒यते॑। सौ॒मीः सू॒तव॑शा॒मा ल॑भते।
सोमो॑ वै रे॒तो॒धाः। रे॒त ए॒व तद॑धाति। सौ॒म्यर्चा॑ऽभिषि॒ञ्चति॑।
रे॒तो॒धा ह्ये॑षा। रे॒तः सोमः॑। रे॒त ए॒वास्मि॑न्दधाति। यत्किं च॑
राज॒सूय॑मृ॒ते सोम॑म्। तत्सर्वं॑ भवति। अ॒षाढं॑ यु॒त्सु पृ॒तना॑सु
प॒प्रि॒म्। सु॒व॒र॒षाम॒प्स्वां वृ॒जन॑स्य गो॒पाम्। भ॒रेषु॑जाः
सु॒क्षि॒तिः सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वाम॑नु॒ मदे॑म सोम॥१०॥

रे॒तः सोमः॑ स॒प्त च॑॥ [४]

यो वै सोमे॑न सू॒यते॑। स दे॒वस॒वः। यः प॒शुना॑ सू॒यते॑। स

दे॒वस॒वः। य इ॒ष्ट्यां॑ सू॒यते॑। स म॑नु॒ष्यस॒वः। ए॒तं वै पृथ॑ये
दे॒वाः प्राय॑च्छन्। ततो॒ वै सोऽप्या॑र॒ण्यानां॑ पशू॒नाम॑सू॒यत।
याव॑तीः किय॑तीश्च प्र॒जा वाचं॑ वद॑न्ति। तासा॒ं सर्वा॑सा॒ं
सू॒यते॑॥११॥

य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ना॒रा॒श॒स्य॑र्चाऽभिषि॑ञ्चति।
म॒नु॒ष्या॑ वै नरा॒श॒सः। नि॒हुत्य॑ वावै॒तत्। अथा॒भिषि॑ञ्चति।
यत्किं॑ च॒ राज॒सूय॑मनु॒त्तर॑वे॒दीक॑म्। तत्सर्वं॑ भवति। ये मे॑
पश्चा॒शत॑न्द॒दुः। अ॒श्वाना॑ं स॒धस्तु॑तिः। द्युमद॑ग्रे म॒हि श्रवः॑।
बृ॒हत्कृ॑धि म॒घोना॑म्। नृवद॑मृत नृ॒णाम्॥१२॥

सू॒यते॑ स॒धस्तु॑तिस्त्रीणि च॥ ————— [५]

ए॒ष गो॑स॒वः। ष॒ट्त्रि॑ंश उ॒क्थ्यो॑ बृ॒हत्सा॑मा। पव॑माने
कण॑वरथन्त॒रं भ॑वति। यो वै वा॑ज॒पेयः॑। स सं॒म्राट्त्वः॑। यो
रा॑ज॒सूयः॑। स व॑रुणस॒वः। प्र॒जाप॑तिः स्वा॒रा॒ज्यं पर॑मे॒ष्ठी।
स्वा॒रा॒ज्य॒ङ्गौरे॒व। गो॑रि॒व भ॑वति॥१३॥

य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। उ॒भे बृ॒हद्र॑थन्त॒रे भ॑वतः।
तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्। अ॒युतं॑ दक्षि॑णाः। तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्।
प्र॒ति॒धुषा॑ऽभिषि॑ञ्चति। तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्। अ॒नुद्ध॑ते वेद्यै॑
दक्षि॑णत आ॒हव॑नीय॑स्य बृ॒हतः॑ स्तो॒त्रं प्र॒त्य॒भिषि॑ञ्चति। इ॒यं
वाव॑ रेथन्त॒रम्॥१४॥

अ॒सौ बृ॒हत्। अ॒नयो॑रे॒वैन॑मन॑न्त॒र्हित॑म॒भिषि॑ञ्चति। प॒शुस्तो॑मो

वा ए॒षः। तेन॑ गो॒स॒वः। ष॒ट्त्रिं॒शः सर्वः॑। रे॒व॒ज्जा॒तः
सह॑सा वृ॒द्धः। क्ष॒त्राणां॑ क्ष॒त्रभृ॒त्त॒मो वयो॑धाः। मु॒हान्म॑हि॒त्वे
त॑स्त॒भानः॑। क्ष॒त्रे रा॒ष्ट्रे च॑ जा॒गृहि। प्र॒जाप॑तेस्त्वा परमे॒ष्ठिनः॑
स्वारा॑ज्येना॒भिषि॑ञ्चामीत्या॑ह। स्वारा॑ज्यमे॒वैनं॑ गमयति॥१५॥

इव॑ भवति॒ रथ॑न्तरमा॒हैकं॑ च॥ [६]

सि॒॒हे व्या॒घ्र उ॒त या॑ पृ॒दा॒कौ। त्विषि॑र॒ग्नौ ब्रा॑ह्म॒णे सू॒र्ये
या। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
संविदा॒ना। या रा॑ज॒न्ये दु॒न्दुभा॑वाय॒तायाम्। अश्व॑स्य॒ क्रन्द्ये
पुरु॑षस्य मा॒यौ। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। या ह॒स्तिनि॑ द्वी॒पिनि॑ या हि॒रण्ये।
त्विषि॑र॒श्वेषु॑ पुरु॒षेषु॑ गो॒षु॥१६॥

इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
संविदा॒ना। रथे॑ अ॒क्षेपु॑ वृष॒भस्य॑ वा॒जै। वा॒ते पर्ज॑न्ये
वरु॑णस्य॒ शुष्मे॑। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। रा॒ड॑सि वि॒राड॑सि। स॒म्राड॑सि
स्व॒राड॑सि। इन्द्रा॑य॒ त्वा तेज॑स्वते॒ तेज॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि।
इन्द्रा॑य॒ त्वौज॑स्वत॒ ओज॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि॥१७॥

इन्द्रा॑य॒ त्वा प॑य॒स्वते॒ पय॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि। इन्द्रा॑य॒
त्वाऽऽयु॑ष्मत् आयु॑ष्मन्तः॒ श्रीणा॑मि। तेजो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र
य॑च्छामि। तेज॑स्वदस्तु मे॒ मुख॑म्। तेज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑

मे। तेजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। तेजसा सम्पिपृग्धि मा।
ओजोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि॥१८॥

ओजस्वदस्तु मे मुखम्। ओजस्वच्छिरो अस्तु मे।
ओजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। ओजसा सं पिपृग्धि मा।
पयोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखम्।
पयस्वच्छिरो अस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। पयसा
सं पिपृग्धि मा॥१९॥

आयुरसि। तत्ते प्र यच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखम्।
आयुष्मच्छिरो अस्तु मे। आयुष्मान् विश्वतः प्रत्यङ्।
आयुषा सं पिपृग्धि मा। इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि।
प्रियं रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म
यच्छ। विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्॥२०॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। यतो वातो
मनोजवाः। यतः क्षरन्ति सिन्धवः। तासान्त्वा सर्वासां
रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। समुद्र इवासि गृह्णना। सोमं
इवास्यदाभ्यः। अग्निरिव विश्वतः प्रत्यङ्। सूर्य इव ज्योतिषा
विभूः॥२१॥

अपां यो द्रवणे रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय गृह्णामि। अपां य ऊर्मौ रसः। तमहमस्मा
आमुष्यायुणाय। ओजसे वीर्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो

रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। पुष्ट्यै प्रजननाय गृह्णामि।
अपां यो यज्ञियो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। आयुषे
दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥२२॥

गोष्वोजस्वन्तः श्रीणाम्योजोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पर्यसा सम्पिपृग्धि माऽसद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे
च॥ [७]

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्तां सपत्नहा। आतिष्ठ मित्रवर्धनः।
तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्कौ न्यङ्कावभित् आतिष्ठ वृत्रहन्त्रथम्।
आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषन्। श्रियं वसानश्चरति स्वरोचाः।
महत्तदस्यासुरस्य नाम। आ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ।
अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु बृहस्पतिः॥२३॥

अनु सोमो अन्वग्निरावीत्। अनु त्वा विश्वे देवा
अवन्तु। अनु सप्त राजानो य उताभिषिक्ताः। अनु त्वा
मित्रावरुणाविहावतम्। अनु द्यावापृथिवी विश्वशम्भू। सूर्यो
अहोभिरनु त्वाऽवतु। चन्द्रमा नक्षत्रैरनु त्वाऽवतु। द्यौश्च
त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहदक्षिणा त्वा पिपर्तु।
अनु स्वधा चिकिताः सोमो अग्निः। आऽयं पृणक्तु रजंसी
उपस्थम्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरैकं च॥ [८]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत्। सोऽन्नं भूतोऽतिष्ठत्। ता

अन्यत्रान्नाद्यमवित्वा। प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त। अन्नमेवैनं
भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्तन्ते। य एतेन यजते। य उ
चैनमेवं वेद। सर्वाण्यन्नानि भवन्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यव रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडसि
विराडसीत्याह। स्वाराज्यमेवैनं गमयति। यद्विरण्यन्ददाति।
तेजस्तेनावरुन्धे। यत्तिसृधन्वम्। वीर्यन्तेन। यदष्ट्राम्॥२६॥

पुष्टिन्तेन। यत्कमण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्विरण्यमा बध्नाति।
ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै
हिरण्यम्। तेज एवात्मन्धत्ते। यदौदनं प्राश्नाति। एतदेव
सर्वमवरुध्य॥२७॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्याङ्कार्यः। यद्वाह्मण एव रोहिणी।
तस्मादेव। अथो वर्ष्मेवैनं समानानां करोति। उद्यता सूर्येण
कार्यः। उद्यन्तं वा एतं सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिदृक्षेण्यो
दर्शनीयो भवति। य एवं वेद। ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥२८॥

अवेत्योऽवभृथा ३ ना ३ इति। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति।
तत्स्विदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति। त्रयं इमे
लोकाः। एभिरेवैनं लोकैः पवयति। अथो अपां वा एतत्तेजो
वर्चः। यद्दर्भाः। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति। अपामेवैनन्तेजसा
वर्चसाऽभिषिञ्चति॥२९॥

भवन्त्यष्टामवरुध्यं वदन्ति दुर्भा यद्वर्भपुञ्जीलैः पवयत्येकं च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स पञ्चशारदीयेन यजेत। बहोरेव भूयान्भवति। मरुत्स्तोमो वा एषः। मरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः॥ ३०॥

बहुर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो भवति। पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतितिष्ठति। अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः। पाङ्क्तो यज्ञः। यज्ञमेवावरुन्धे। सप्तदशः स्तोमा नार्ति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै॥ ३१॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥ [१०]

अगस्त्यो मरुद्भ्य उक्षणः प्रौक्षत्। तानिन्द्र आदत्त। त एनं वज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानगस्त्यश्चैवेन्द्रश्च कयाशुभीयेनाशमयताम्। ताञ्छान्तानुपाह्वयत। यत्कयाशुभीयं भवन्ति शान्त्यै। तस्मादेत ऐन्द्रामारुता उक्षाणः सवनीया भवन्ति। त्रयः प्रथमेऽहन्ना लभ्यन्ते। एवं द्वितीयै। एवं तृतीयै॥ ३२॥

एवं चतुर्थे। पञ्चोत्तमेऽहन्ना लभ्यन्ते। वर्षिष्ठमिव ह्येतदहः। वर्षिष्ठः समानानां भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। स्वाराज्यं वा एष यज्ञः। एतेन वा एकया वा कान्दमः

स्वरा॑ज्यमगच्छत्। स्वरा॑ज्यं गच्छति। य ए॒तेन॒ यज॑ते॥३३॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। मा॒रुतो॒ वा ए॒ष स्तोमः॑। ए॒तेन॒ वै म॒रुतो॑
दे॒वानां॒ भूयि॑ष्ठा अभवन्। भूयि॑ष्ठः समा॒नानां॑ भवति। य ए॒तेन॒
यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। प॒ञ्चशा॒रदी॒यो वा ए॒ष य॒ज्ञः।
आ प॑ञ्चमात्पुरु॑षादन्नमत्ति। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं
वेद॑। स॒प्तद॒शः स्तोमा॒ नाति॑ यन्ति। स॒प्तद॒शः प्र॒जाप॑तिः।
प्र॒जाप॑तेरे॒व नैति॑॥३४॥

तृतीये॑ गच्छति॒ य ए॒तेन॒ यज॑तेऽति॒ य ए॒तेन॒ यज॑ते॒ य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑ त्रीणि॑ च (अ॒गस्त्यः
स्वरा॑ज्यं मा॒रुतः प॑ञ्चशा॒रदी॒यो वा ए॒ष य॒ज्ञः स॑प्तद॒शं प्र॒जाप॑तेरे॒व नैति॑ ॥)॥—[११]

अ॒स्या जरा॑सो द॒मा म॒रित्राः॑। अ॒र्चद्धू॑मासो अ॒ग्नयः॑ पाव॒काः।
श्वि॒चीच॑यः श्वा॒त्रासो॑ भुर॒ण्यवः॑। व॒न॒रूष॑दो वा॒यवो॒ न सोमाः॑।
यजा॑ नो मि॒त्रावरु॑णा। यजा॑ दे॒वाः ऋ॒तं बृ॒हत्। अ॒ग्ने यक्षि॑
स्वन्दम॑म्। अ॒श्वि॒ना पि॑बन्तः॒ सु॒तम्। दी॒द्य॒ग्री शु॒चि॒व्रता॑।
ऋ॒तुना॑ य॒ज्ञवा॒हसा॑॥३५॥

द्वे वि॒रूपे॑ चरतः॒ स्व॒र्थे। अ॒न्याऽन्या॑ व॒त्समु॑प॒ धाप॑येते।
हरि॑र॒न्यस्यां॒ भव॑ति स्व॒धावान्। शु॒क्रो अ॒न्यस्या॑न्दद॒शे
सु॒वर्चाः॑। पूर्वा॒परं॑ च॒रतो॑ मा॒ययै॑तौ। शि॒शू क्रीड॑न्तौ॒ परि॑
यातो॒ अध्व॑रम्। वि॒श्वान्य॑न्यो भुव॑नाऽभि चष्टे॑। ऋ॒तून्यो
वि॒दध॑ज्जायते पुनः॑। त्रीणि॑ श॒ता त्री॑षह॒स्राण्य॑ग्निम्। त्रि॒ंशच्च॑
दे॒वा नव॑ चाऽस॒पर्यन्॑॥३६॥

औक्षन्धृतैरास्तृणन्बृहिरस्मै। आदिद्धोतारत्र्यंषादयन्त।
 अग्निनाऽग्निः समिध्यते। कविर्गृहपतिर्युवा॥ हव्यवाङ्मुह्यस्यः।
 अग्निर्देवानां जठरम्। पूतदक्षः कविक्रतुः। देवो देवेभिरा
 गमत्। अग्निश्चियो मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव
 ईमहे वयम्॥ ३७॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वरुषनिर्णिजः। सिंहा न हेषक्रतवः
 सुदानवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा॥ यद्वाऽवमे सुभगासो
 दिवि ष्ठा। ततो नो रुद्रा उत वाऽन्वस्य। अग्ने वित्ताद्धविषो
 यद्यजामः। ईडे अग्निं स्ववसन्नमोभिः। इह प्रसप्तो वि
 च यत्कृतन्नः। रथैरिव प्रभरे वाजयद्भिः। प्रदक्षिणिन्मरुताः
 स्तोममृद्ध्याम्॥ ३८॥

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिः। देवैरंग्रे सयावभिः। आसीदन्तु
 बृहिषि। मित्रो वरुणो अर्यमा। प्रातर्यावाणो अध्वरम्।
 विश्वेषामदितिर्यज्ञियानाम्। विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम्।
 अग्निर्देवानामव आवृणानः। सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः। त्वे
 अंग्रे सुमतिं भिक्षमाणाः॥ ३९॥

दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियासः। नक्ता च चक्रुरुषसा
 विरूपे। कृष्णं च वर्णमरुणं च सन्धुः। त्वामग्न आदित्यासं
 आस्यम्। त्वाङ्निहां शुचयश्चक्रिरे कवे। त्वां रातिषाचो
 अध्वरेषु सश्विरे। त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम्। नि त्वा

य॒ज्ञस्य॒ साध॑नम्। अ॒ग्ने॒ होता॑रमृ॒त्विज॑म्। व॒नुष्व॑दैव धीमहि
प्रचै॑तसम्। जी॒रन्द्वा॑तममर्त्यम्॥४०॥

य॒ज्ञवा॒हसा॒सपर्य॑न्वयमृ॒द्धां॒ भिक्ष॑माणाः प्रचै॑तसमेकं च॥ ————— [१२]

ति॒ष्ठा ह॒री रथ॑ आ यु॒ज्यमा॑ना या॒हि। वा॒युर्न॒ नियु॑तो नो
अच्छ॑। पिबा॒स्यन्धो॑ अ॒भिसृ॑ष्टो अ॒स्मे। इन्द्रः॑ स्वाहा॑ ररि॒मा
ते॒ मदा॑य। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते सचा॑। नि॒युत्वा॑न्वृष॒भो र॑णत्।
वृ॒त्रहा॑ सोम॑पीतये। इन्द्रं॑ व॒यम्म॑हाध॒ने। इन्द्र॑मर्भे॒ हवाम॑हे।
युजं॑ वृ॒त्रेषु॑ व॒ज्रिण॑म्॥४१॥

द्वि॒ता यो वृ॑त्र॒हन्त॑मः। वि॒द इन्द्रः॑ श॒तक्र॑तुः। उप॑ नो ह॒रिंभिः॑
सु॒तम्। स॒ सूर॑ आ॒ज॒नयं॑ ज्योति॒रिन्द्र॑म्। अ॒या धि॒या
त॒रणि॑रद्वि॒बर्हाः॑। ऋ॒तेन॑ शु॒ष्मी न॑व॒मानो॑ अ॒कैः। व्यु॑स्त्रि॒धो
अ॒स्रो अ॒द्विर्बि॑भेद। उ॒तत्य॑दा॒श्वश्चि॑यम्। य॒दिन्द्र॑ नाहु॑षी॒ष्वा।
अ॒ग्ने॒ वि॒क्षु प्र॑तीद॑यत्॥४२॥

भ॒रेष्विन्द्र॑ꣳ सु॒हव॑ꣳ हवाम॑हे। अ॒ꣳहो॒मुच॑ꣳ सु॒कृत॑न्दैव्यं
ज॒नम्। अ॒ग्नि॒मित्रं॑ वरु॒णꣳ सा॑तये॒ भग॑म्। द्यावा॑पृथि॒वी
म॒रुतः॑ स्व॒स्तये॑। म॒हि क्षे॑त्रं पु॒रुश्च॑न्द्रं वि वि॒द्वान्।
आदि॑त्सखि॒भ्यश्च॑रथꣳ स॒मैर॑त्। इन्द्रो॑ नृ॒भि॒रज॑न॒द्दीद्या॑नः
सा॒कम्। सूर्य॑मुष॒संज्ञा॑तुम॒ग्निम्। उ॒रुं नो॑ लो॒कम॑नु॒ नेषि॑
वि॒द्वान्। सु॒र्वज्यो॑ति॒रभ्य॑ꣳ स्व॒स्ति॥४३॥

ऋ॒ष्वा तं॑ इन्द्र॒ स्थवि॑रस्य बा॒हू। उप॑स्थेयाम श॒रणा॑ बृ॒हन्ता॑।

आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च याहि।
वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणः शुष्ममिन्द्र।
इन्द्राय गावं आशिरम्। दुदुहे वज्रिणे मधु। यत्सीमुपह्वरे
विदत्। तास्तै वज्रिन्धेनवो जोजयुर्नः॥४४॥

गभस्तयो नियुतो विश्ववाराः। अहरहर्भूय इज्जोगुवानाः। पूर्णा
इन्द्र क्षुमतो भोजनस्य। इमान्ते धियं प्र भरे महो महीम्।
अस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे। तमुत्सवे च प्रसवे च
सासहिम्। इन्द्र देवासः शवसा मदन्ननु॥४५॥

वज्रिणमयत्स्वस्ति जोजयुर्नः सप्त च॥—————[१३]

प्रजापतिः पशूनंसृजत। तैऽस्मात्सृष्टाः परा च आयन्।
तानग्निष्टोमेन नाप्रोत्। तानुक्थ्येन नाप्रोत्। तान्धोडशिना
नाप्रोत्। तान्नात्रिया नाप्रोत्। तान्त्सन्धिना नाप्रोत्।
सोऽग्निमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तान्गिस्त्रिवृता स्तोमेन
नाप्रोत्॥४६॥

स इन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन
स्तोमेन नाप्रोत्। स विश्वान्देवानब्रवीत्। इमान्म ईप्सतेति।
तान् विश्वेदेवाः सप्तदशेन स्तोमेन नाप्रुवन्। स विष्णुमब्रवीत्।
इमान्म ईप्सेति। तान् विष्णुरेकविंशेन स्तोमेनाप्रोत्।
वारवन्तीर्येनावारयत॥४७॥

इदं विष्णुर्वि चक्रम इति व्यक्रमत। यस्मात्पशवः प्रप्रेव
भ्रंशेरन्। स एतेन यजेत। यदाप्रोत्। तदप्तोर्यामस्याप्तोर्यामत्वम्।

ए॒तेन॒ वै दे॒वा जै॒त्वानि॑ जि॒त्वा। य॒ङ्काम॒मका॑मयन्त॒ तमा॑प्नुवन्।
य॒ङ्काम॑ङ्कामय॑ते। तमे॒तेना॑प्नोति॥४८॥

स्तोमै॒न॒ नाप्रो॑दवारयत् नव॑ च॥ [१४]

व्याघ्रो॑ऽयम॒ग्नौ च॑रति॒ प्रवि॑ष्टः। ऋ॒षीणां॑ पु॒त्रो अ॑भि॒शस्ति॒पा
अ॒यम्। न॒म॒स्का॒रेण॒ नम॑सा ते जु॒होमि॑। मा दे॒वानां॑
मिथु॒याक॑र्म भा॒गम्। सा॒वीर॒हि दे॒व प्र॑स॒वाय॑ पि॒त्रे।
व॒ष्माण॑म॒स्मै वरि॑माण॒मस्मै। अथा॒स्मभ्य॑ꣳ स॒वितः॑
स॒र्वता॑ता। दि॒वेदि॑व॒ आ सु॑वा॒ भूरि॑ प॒श्वः। भू॒तो भू॒तेषु॑ चरति॒
प्रवि॑ष्टः। स भू॒ताना॑मधि॒पति॑र्बभूव॥४९॥

तस्य॑ मृ॒त्यौ च॑रति॒ राज॒सूयम्॑। स राजा॑ रा॒ज्यम॑नु॒
मन्य॑तामि॒दम्। येभिः॑ शिल्पैः॑ पप्र॒थाना॑मदृ॒हत्।
येभि॑र्धाम॒भ्यपि॑ꣳश॒त्रजा॑प॒तिः। येभि॑र्वाचं वि॒श्वरू॑पाꣳ
स॒मव्य॑यत्। तेने॒मम॑ग्न इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्घ्रिः। येभि॑रादि॒त्यस्त॑प॒ति
प्र के॒तुभिः॑। येभिः॑ सू॒र्यो द॒दृशे॑ चि॒त्रभा॑नुः। येभि॑र्वाचं
पुष्क॒लेभि॑रव्ययत्। तेने॒मम॑ग्न इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्घ्रिः॥५०॥

आऽयं भा॑तु श॒र्वसा॒ पञ्च॑ कृ॒ष्टीः। इन्द्र॑ इव ज्ये॒ष्ठो
भ॑वतु प्र॒जावान्। अ॒स्मा अ॑स्तु पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नुः। आऽयं
पृ॒णक्तु॑ रज॑सी उ॒पस्थ॑म्। यत्ते॒ शिल्पं॑ कश्यप रोच॒नाव॑त्।
इन्द्रि॒याव॑त्पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नुः। यस्मि॒न्सू॒र्या अ॑र्पि॒ताः सप्त॑
सा॒कम्। तस्मि॒न्नाजा॑न॒मधि॑ वि॒श्रये॑मम्। द्यौर॑सि पृथि॒व्यसि॑।

व्याघ्रो वैयाघ्रेऽधि ॥५१॥

विश्रयस्व दिशो महीः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा
त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः।
या अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः। तासान्त्वा सर्वासां रुचा।
अभिषिञ्चामि वर्चसा। अभि त्वा वर्चसाऽसिचन्दिव्येन।
पयसा सह। यथासां राष्ट्रवर्धनः॥५२॥

तथा त्वा सविता कर्तु। इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्।
समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतमं रथीनाम्। वाजानां
सत्पतिं पतिम्। वसवस्त्वा पुरस्तादभिषिञ्चन्तु गायत्रेण
छन्दसा। रुद्रास्त्वा दक्षिणतोऽभिषिञ्चन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा।
आदित्यास्त्वा पश्चादभिषिञ्चन्तु जागतेन छन्दसा।
विश्वे त्वा देवा उत्तरतोऽभिषिञ्चन्त्वानुष्टुभेन छन्दसा।
बृहस्पतिस्त्वोपरिष्ठादभिषिञ्चतु पाङ्केन छन्दसा॥५३॥

अरुणन्त्वा वृकमुग्रङ्गजङ्करम्। रोचमानं मरुतामग्रे अर्चिषः।
सूर्यवन्तं मघवानं विषासहिम्। इन्द्रमुक्थेषु नामहूतमं
हुवेम। प्र बाहवांसिसृतजीवसे नः। आ नो गव्यूतिमुक्षतं
घृतेन। आ नो जनै श्रवयतं युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा
हुवेमा। इन्द्रस्य ते वीर्यकृतः। बाहू उपावे हरामि॥५४॥

बभूवाव्ययत्तेनेममंग्र इह वर्चसा समङ्घि वैयाघ्रेऽधि राष्ट्रवर्धनः पाङ्केन छन्दसोपावहरामि॥[१५]

अभि प्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्तां सपत्नहा। आतिष्ठ वृत्रहन्तमः।

तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यौ। ध्वान्तं
वाताग्रमनु सञ्चरन्तौ। दूरेहेतिरिन्द्रियावाँन्पतत्री। ते नोऽग्रयः
पप्रयः पारयन्तु। नमस्त ऋषे गद। अव्यथायै त्वा स्वधायै
त्वा॥५५॥

मा न इन्द्राभितस्त्वदृष्वारिष्ठासः। एवा ब्रह्मन्तवेदस्तु। तिष्ठा
रथे अधि यद्वज्रहस्तः। आ रश्मीन्देव युवसे स्वश्वः। आ तिष्ठ
वृत्रहन्नातिष्ठन्तं परि। अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु त्वा मित्रावरुणौ।
द्यौश्च त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहक्षिणा त्वा पिपर्तु।
अनु स्वधा चिकिता२ सोमो अग्निः। अनु त्वाऽवतु सविता
सवेन॥५६॥

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्। समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतम२
रथीनाम्। वाजाना२ सत्पतिं पतिम्। परिमा सेन्या
घोषाः। ज्याना वृञ्जन्तु गृध्रवः। मेथिष्ठाः पिन्वमाना इह।
माङ्गोपतिमभि संविशन्तु। तन्मेऽनुमतिरनु मन्यताम्।
तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः॥५७॥

तद्वावाणः सोमसुतो मयोभुवः। तदश्विना शृणुत२
सौभगा युवम्। अव ते हेड उदुत्तमम्। एना व्याघ्रं
परिष्वजानाः। सि२ह२ हिन्वन्ति महते सौभगाय।
समुद्रं न सुहवन्तस्थिवा२सम्। मर्मृज्यन्ते द्वीपिनमप्स्वन्तः।
उदसावेतु सूर्यः। उदिदं मामकं वचः। उदिहि देव सूर्य।
सह वशुना मम। अहं वाचो विवाचनम्। मयि वागस्तु

धर्ण॑सिः। यन्तु॑ न॒दयो॑ वर्ष॑न्तु प॒र्जन्याः॑। सु॒पिप्प॒ला
ओष॑धयो भवन्तु। अन्न॑वतामोद॒नव॑तामा॒मिक्ष॑वताम्। ए॒षां
राजा॑ भूयसाम्॥५८॥

स्व॒धायै॑ त्वा स॒वेन॒ द्यौः सूर्य॑ सप्त च॥ [१६]

ये के॒शिनः॑ प्रथ॒माः स॒त्रमा॑सत। येभिराभृ॑तं यदि॒दं वि॑रोच॑ते।
तेभ्यो॑ जुहोमि बहु॒धा घृ॑तेन। रा॒यस्पोषे॑ण॒मं वर्च॑सा स॒
सृ॑जाथ। न॒र्ते ब्रह्म॑ण॒स्तप॑सो विमो॒कः। द्वि॒नाम्रीं॑ दी॒क्षा
व॒शिनी॒ ह्यु॑ग्रा। प्र केशाः॑ सु॒वते॑ का॒ण्डिनो॑ भवन्ति। तेषां॑
ब्र॒ह्मेदी॒शे वप॑नस्य॒ नान्यः॑। आ रो॑ह॒ प्रोष्ठं॑ विष॑हस्व॒ शत्रू॑न्।
अवा॑स्राग्दी॒क्षा व॒शिनी॒ ह्यु॑ग्रा॥५९॥

दे॒हि दक्षि॑णां॒ प्रति॑र॒स्वायुः॑। अथा॑मुच्यस्व॒ वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्।
येना॑व॒पत्स॒विता॒ क्षुरे॑ण। सोम॑स्य॒ राज्ञो॑ वरु॑णस्य वि॒द्वान्। तेन॑
ब्रह्मा॑णो वप॒तेदम॑स्योर्जेमम्। र॒य्या वर्च॑सा स॒
सृ॑जाथ। मा ते केशा॑ननु॒ गाद्वर्च॑ ए॒तत्। तथा॑ धा॒ता क॑रोतु ते। तुभ्य॑मिन्द्रो
बृ॒हस्प॑तिः। स॒विता॒ वर्च॑ आद॑धात्॥६०॥

तेभ्यो॑ नि॒धानं॑ बहु॒धा व्यैच्छ॑न्। अ॒न्तरा॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒पः
सु॒वः। द॒र्भस्त॑म्बे वी॒र्य॑कृते नि॒धाय॑। पौ॒ऽस्ये॑ने॒मं वर्च॑सा स॒
सृ॑जाथ। बल॑न्ते बाहु॒वोः स॒विता॒ द॑धातु। सोम॑स्त्वा॒ऽनक्तु॑
पय॑सा घृ॒तेन॑। स्त्रीषु॑ रू॒पम॑श्विनै॒तन्नि ध॑त्तम्। पौ॒ऽस्ये॑ने॒मं
वर्च॑सा स॒सृ॑जाथ। यत्सी॑मन्त॒ङ्कङ्क॑तस्ते लि॒लेख॑। यद्वा॑

क्षुरः प॑रिव॒वर्ज॒ वप॑ङ्स्ते। स्त्री॒षु रू॒पम॑श्विनै॒तन्नि ध॑त्तम्।
पौ॑ङ्स्ये॒नेम॑ स॒ सृ॑जाथो वी॒र्ये॑ण॥६१॥

अवा॑साग्दीक्षा व॒शिनी॒ ह्यु॒ग्राऽद॑धाद्वर्ज॒ वप॑ङ् स्ते द्वे च॥—————[१७]

इन्द्रं॑ वै स्वा॒विशो॑ म॒रुतो॑ नापा॒चायन्। सोऽन॑पचाय्यमान ए॒तं
वि॒घ्नम॑पश्यत्। तमा॑ऽहरत्। तेना॑यजत। तेनै॒वासा॒न्त स॑ङ्
स्त॒म्भं व्य॑हन्। यद्व्य॑हन्। तद्वि॒घ्नस्य॑ विघ्न॒त्वम्। वि पा॒प्मानं॑
भ्रातृ॑व्य स॒ हते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥६२॥

य स॒ राजा॑नं वि॒शो ना॒पचा॑येयुः। यो वा॑ ब्राह्म॒णस्तम॑सा
पा॒प्मना॒ प्रावृ॑तः स्यात्। स ए॒तेन॑ यजेत। वि॒घ्नेनै॒वैन॑द्वि॒हत्य॑।
वि॒शामा॑धिपत्यं गच्छति। तस्य॒ द्वे द्वा॑द॒शे स्तो॒त्रे भव॑तः। द्वे
च॑तुर्वि॒ंशे। औ॒द्भिद्य॑मे॒व तत्। ए॒तद्वै क्ष॒त्रस्यो॑द्भि॒द्यम्। यद॑स्मै
स्वा॒विशो॑ ब॒लि स॒ हर॑न्ति॥६३॥

हर॑न्त्यस्मै वि॒शो ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रतिख्यातं गच्छति। य ए॒वं
वेद॑। प्र॒बाहु॑ग्वा अ॒ग्रे क्ष॒त्राण्या॑ते॒षु। तेषा॑मिन्द्रः क्ष॒त्राण्या॑दत्त।
न वा इ॒मानि॑ क्ष॒त्राण्य॑भूव॒न्निति॑। तन्नक्ष॑त्राणां नक्षत्र॒त्वम्। आ
श्रेय॑सो भ्रातृ॑व्यस्य तेज॑ इन्द्रि॒यन्द॑त्ते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑
चैनमे॒वं वेद॑॥६४॥

तद्यथा॑ ह॒ वै स॑चक्रिणो॒ कप्ल॑कावुपाव॑हितौ स्याता॑म्। ए॒वमे॒तौ
यु॒ग्मन्तौ॒ स्तोमौ॑। अ॒युक्षु॒ स्तोमेषु॑ क्रियेते। पा॒प्मनो॑ऽप॒हत्यै।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॑व्य स॒ हते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑
चैनमे॒वं वेद॑। तद्यथा॑ ह॒ वै सू॑तग्राम॒ण्यः। ए॒वञ्छ॒न्दांसि॑।

तेष्वसावादित्यो बृहतीरभ्यूढः॥६५॥

सतो बृहतीषु स्तुवते सतो बृहन्। प्रजयां पशुभिरसानीत्येव।
व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तं वै क्षत्रं विशा। विशैवेन
क्षत्रेण व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तो वै
ग्रामणीः सजातैः। सजातैरेवेन व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः
स्तुवते। व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाप्मभिः। व्यतिषक्ताभिरेवास्य
पाप्मनो नुदते॥६६॥

वेदं हरन्त्येनमेवं वेदाभ्यूढः पाप्मभिरेकं च॥—————[१८]

त्रिवृद्यदाग्रेयोऽग्निमुखा हृदिर्यदाग्रेय आग्नेयो न वै सोमेन यो वै सोमेनैष गोसवः
सिंहैऽभि प्रेहि मित्रवर्धनः प्रजापतिस्ता औदनं प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयानगस्त्योस्या
जरांस्तिष्ठा हरीं प्रजापतिः पशून्व्याघ्रौऽयमभिप्रेहि वृत्रहन्तमो ये केशिन इन्द्रं वा
अष्टादश॥१८॥

त्रिवृद्यो वै सोमेनायुंसि बहुर्भवति तिष्ठा हरीरथ आयं भातु तेभ्यो निधानं षट्थष्टिः॥६६॥
त्रिवृत्पाप्मनो नुदते॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

पीवो॑न्ना॒ रयि॑वृधः सुमे॑धाः। श्वेतः॑ सि॒षक्ति॑ नि॒युता॑मभि॒श्रीः।
ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। वि॒श्वेन्नरः॑ स्वप॒त्यानि॑ चक्रुः।
रा॒येऽनु॑ य॒ञ्जतू॑ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॑षणा॒ धाति॑ दे॒वम्।
अधा॑ वा॒युं नि॒युतः॑ सश्च॒त स्वाः॑। उ॒त श्वे॑तं वसु॑धिति॒न्निरे॑के।
आ वा॑यो॒ प्र याभिः॑। प्र वा॒युम॑च्छा॒ बृह॑ती म॒नीषा॑॥१॥

बृह॑द्रयिं वि॒श्ववा॑रा॒ रथ॑प्रा॒म्। द्यु॒तद्या॑मा नि॒युतः॑ प॒त्य॑मानः।
क॒विः क॒विमि॑यक्षसि प्रय॒ज्यो। आ नो॑ नि॒युद्धिः॑
श॒तिनी॑भि॒रध्व॑रम्। स॒हस्रि॑णी॒भिरु॑प॒ याहि॑ य॒ज्ञम्। वा॒यो
अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ मादय॒स्व। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः।
प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यः। वि॒श्वा जा॒तानि॑ परि॒ ता ब॑भू॒वा
यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तं॑ नो॑ अस्तु॥२॥

व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। रयी॒णां पति॑ य॒ज्ञतं॑ बृह॒न्तम्।
अ॒स्मिन्भ॑रे॒ नृत॑मं॒ वाज॑सातौ। प्रजा॑पतिं प्रथम॒जामृ॑तस्य।
यजा॑म॒ देव॑मधि॒ नो ब्र॑वीतु। प्रजा॑पते॒ त्वन्नि॑धि॒पाः पु॑रा॒णः।
दे॒वानां॑ पि॒ता ज॑नि॒ता प्र॒जाना॑म्। पति॑र्वि॒श्वस्य॑ जग॑तः
पर॒स्पाः। ह॒विर्नो॑ दे॒व वि॒ह्वे जु॑षस्व। तवे॒मे लो॒काः प्र॒दिशो॑
दिश॑श्च॥३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वतं॑ उ॒द्धत॑श्च। प्रजा॑पते वि॒श्वसृ॒ज्जीव॑ध॒न्य इ॒दं

नो देव। प्रतिहर्य हव्यम्। प्रजापतिं प्रथमं यज्ञियानाम्।
 देवानामग्रे यजतं यजध्वम्। स नो ददातु द्रविणं सुवीर्यम्।
 रायस्पोषं विष्यतु नाभिंस्मे। यो राय ईशे शतदाय
 उक्थ्यः। यः पशूनां रक्षिता विष्टितानाम्। प्रजापतिः
 प्रथमजा ऋतस्य॥४॥

सहस्रधामा जुषतां हविर्नः। सोमापूषणमौ देवौ।
 सोमापूषणा रजसो विमानम्। सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम्।
 विषूवृतं मनसा युज्यमानम्। तज्जिन्वथो वृषणा
 पञ्चरश्मिम्। दिव्यन्यः सदनश्चक्र उच्चा। पृथिव्यामन्यो
 अध्यन्तरिक्षे। तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुम्। रायस्पोषं
 विष्यतान्नाभिंस्मे॥५॥

धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वः। रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु।
 अवतु देव्यदितिरनर्वा। बृहद्वदेम विदथे सुवीराः।
 विश्वान्यन्यो भुवना जजान। विश्वमन्यो अभिचक्षाण
 एति। सोमापूषणाववतन्धियं मे। युवभ्यां विश्वाः पृतना
 जयेम। उदुत्तमं वरुणास्तभ्राद्याम्। यत्किञ्चेदङ्कितवासः।
 अव ते हेडस्तत्त्वां यामि। आदित्यानामवसा न दक्षिणा।
 धारयन्त आदित्यासंस्तिस्त्रो भूमिर्धारयन्। यज्ञो देवानां
 शुचिरपः॥६॥

मनीषाऽस्तु चर्तस्यास्मे कित्वासंश्चत्वारि च॥ [१]

ते शुक्रासः शुचयो रश्मिवन्तः। सीदन्नादित्या अधि

ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये। कामे॑न दे॒वाः स॒रथ॑न्दि॒वो नः॑। आ या॑न्तु
य॒ज्ञमुप॑ नो जुषा॒णाः। ते स॒ूनवो॑ अदि॑तेः पीव॒सामिष॑म्।
घृ॒तं पि॒न्वत्प्रति॑ह॒र्यन्ते॑ जाः। प्र य॒ज्ञिया॒ यज॑मानाय ये॒मुरे।
आदि॑त्याः कामं॑ पि॒तुम॑न्त॒मस्मे॑। आ नः॑ पु॒त्रा अदि॑तेर्या॒न्तु
य॒ज्ञम्। आदि॑त्यासः प॒थिभि॑र्दे॒वयानैः॑ ॥७॥

अ॒स्मे काम॑न्दाशुषे॑ स॒न्नम॑न्तः। पुरो॒डाशं॑ घृ॒तव॑न्तं जुषन्ताम्।
स्क॒भाय॑त॒ निर्ऋ॑ति॒ः सेध॑ताम॒तिम्। प्र र॒श्मिभि॑र्यत॒माना॑
अमृ॒ध्राः। आदि॑त्याः काम॒ प्रय॑तां वष॑ट्क॒तिम्। जुष॑ध्वं नो
ह॒व्यदा॑तिं यज॒त्राः। आदि॑त्यान्काम॒मव॑से हुवे॒म। ये भू॑तानि
ज॒नय॑न्तो विचि॒ख्युः। सीद॑न्तु पु॒त्रा अदि॑तेरु॒पस्थ॑म्। स्ती॒र्णं
ब॒र्हिर्ह॑वि॒रद्या॑य दे॒वाः ॥८॥

स्ती॒र्णं ब॒र्हिः सी॑दता य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। ध्रा॒जाः सेध॑न्तो
अम॑तिन्दुरेवा॒म्। अ॒स्मभ्य॑ पु॒त्रा अदि॑तेः प्र य॑स॒ता।
आदि॑त्याः कामं॑ ह॒विषो॑ जुषा॒णाः। अ॒ग्ने नय॑ सु॒पथा॑
रा॒ये अ॒स्मान्। वि॒श्वानि॑ दे॒व व॒युना॑नि वि॒द्वान्।
यु॒योध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॑णमे॒नः। भूयि॑ष्ठान्ते॒ नम॑ उ॒क्तिं वि॑धेम।
प्र वः॑ शु॒क्राय॑ भा॒नवे॑ भर॒ध्वम्। ह॒व्यं म॒तिश्चा॒ग्नये॑
सुपू॑तम् ॥९॥

यो दै॒व्यानि॑ मा॒नुषा॑ ज॒नू॑षि। अ॒न्तर्वि॑श्वानि वि॒द्वाना॑
जिगा॑ति। अ॒च्छा गि॒रो म॒तयो॑ दे॒वय॑न्तीः। अ॒ग्निं य॑न्ति

द्रविणं॑ भिक्ष॑माणाः। सु॒स॒न्द॒शः॑ सु॒प्रती॑कः॒ स्व॒श्र॒मः॑।
ह॒व्य॒वा॒ह॒म॒र॒तिं॑ मा॒नु॒षा॒णाम्। अ॒ग्ने त्व॒म॒स्म॒द्यु॒यो॒ध्य॒मी॒वाः।
अ॒न॒ग्नि॒त्रा अ॒भ्य॑म॒न्त कृ॒ष्टीः। पु॒न॒र॒स्म॒भ्यः॑ सु॒वि॒ताय॑ दे॒व।
क्षां॑ वि॒श्वे॑भि॒र॒ज॒रे॑भि॒र्य॒ज॒त्र॥१०॥

अ॒ग्ने त्वं पा॑र॒या न॒व्यो अ॒स्मान्। स्व॒स्ति॒भि॒र॒तिं॑ दु॒र्गाणि॑
वि॒श्वो॑। पू॒श्च॑ पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी। भ॒वा तो॑का॒य त॑न॒याय॑ शं
योः। प्र॒का॒र॒वो म॑न॒ना व॒च्य॑मा॒नाः। दे॒व॒द्री॒ची॑न्न॒य॒थ दे॒व॒य॒न्तः।
द॒क्षि॒णा॒वा॒ङ्मा॒जिनी॑ प्रा॒च्ये॑ति। ह॒वि॒र्भ॒र॑न्त्य॒ग्नये॑ घृ॒ताची॑।
इ॒न्द्र॒न्न॒रो यु॒जे र॑थ॒म्। ज॒गृ॒भ्णा॒ते द॑क्षि॒ण॒मि॒न्द्र ह॑स्त॒म्॥११॥

व॒सू॒य॒वो व॑सु॒प॒ते व॑सू॒नाम्। वि॒द्मा हि॒ त्वा गो॑प॒न्तिः॑ शू॒र
गो॒ना॑म्। अ॒स्म॒भ्य॑ चि॒त्रं वृ॑ष॒णः॑ र॒यि॒न्दाः। तवे॒दं वि॒श्व॑म॒भि॒तः
प॒श॒व्य॒मः॑। य॒त्प॒श्य॑सि॒ च॒क्ष॑सा॒ सूर्य॑स्य। ग॒वा॑म॒सि गो॑प॒न्ति॒रेकं॑
इ॒न्द्र। भ॒क्षी॑म॒हि ते॒ प्र॒य॑न्त॒स्य व॑स्वः। स॒मि॒न्द्र णो॒ म॒न॑सा॒ नेषि॑
गो॒भिः। सः॑ सूरि॒भिर्म॑घ॒व॒न्त्सः॑ स्व॒स्त्या। सं ब्र॑ह्म॒णा दे॒व॒कृ॑तं
यद॑स्ति॥१२॥

स॒न्दे॒वा॒नाः॑ सु॒म॒त्या य॒ज्ञि॒या॒नाम्। आ॒रा॒च्छ॒त्रु॒मप॑ बा॒धस्व
दू॒रम्। उ॒ग्रो यः॑ श॒म्बः॑ पु॒रु॒हूत॑ ते॒न। अ॒स्मे धे॑हि
य॒व॑म॒द्गो॑म॒दि॒न्द्र। कृ॒धी॒धिय॑ ज॒रि॒त्रे वा॑ज॒र॒त्नाम्। आ
वे॒ध॒सः॑ स हि शु॒चिः। बृ॒ह॒स्प॒तिः प्र॑थ॒म॒ञ्जाय॑मानः। म॒हो
ज्यो॒ति॒षः पर॑मे व्यो॒मन्। स॒प्ता॒स्य॑स्तु॒वि॒जा॒तो र॑वे॒ण। वि

स॒तर॑श्मि॒रध॒मत्त॑मा॒सि॑॥१३॥

बृ॒ह॒स्प॒तिः॑ स॒मज॑य॒द्वसू॑नि। म॒हो ब्र॒जान्गो॑म॒तो दे॒व ए॒षः।
अ॒पः सि॒षास॑न्त्सु॒वर॑प्र॒तीत्तः॑। बृ॒ह॒स्प॒तिर॒हन्त्य॑मि॒त्रम॑कैः।
बृ॒ह॒स्प॒ते पर्ये॑वा पि॒त्रे। आ नो॑ दि॒वः पा॒र्वीर॑वी। इ॒मा
जु॒ह्वाना॑ यस्ते स्तनः॑। सर॑स्वत्य॒भि नो॑ नेषि। इ॒य॑
शु॒ष्मेभि॑र्वि॒स्र॒खा इ॒वारु॑जत्। सा॒नु गि॒रीणा॑न्त॒विषे॑भि॒रूर्मि॑भिः।
पा॒राव॑द॒घ्नीम॑व॒से सु॒वृत्ति॑भिः। सर॑स्वती॒मा वि॑वा॒सेम
धी॒तिभिः॑॥१४॥

दे॒व॒यानै॑र्दे॒वाः सु॒पूतं॑ यज॒त्र ह॒स्तम॑स्ति॒ तमा॑स्यूर्मि॒भिर्द्वे च॑॥—————[२]

सोमो॑ धे॒नुः सोमो॑ अ॒र्वन्त॑मा॒शुम्। सोमो॑ वी॒रं क॑र्म॒ण्यं
द॒दातु॑। सा॒दन्यं॑ वि॒दथ्य॑ स॒भेय॑म्। पि॒तुः श्र॑वणं॒ यो
द॒दाश॑दस्मै। अ॒षाढं॑ यु॒त्सु त्व॑ सौ॒म क्र॑तु॒भिः। या
ते॒ धामा॑नि ह॒विषा॑ यज॑न्ति। त्वमि॒मा ओष॑धीः सोम॒
वि॒श्वोः। त्वम॒पो अ॑ज॒नय॑स्त्व॒ङ्गाः। त्वमा॑त॒तन्थो॑र्व॒न्तरि॑क्षम्।
त्व॒ञ्चोति॑षा॒ वि तमो॑ वव॒र्थ॥१५॥

या ते॒ धामा॑नि दि॒वि या पृ॑थि॒व्याम्। या प॑र्व॒तेष्वोष॑धीष्व॒प्सु।
तेभि॑र्नो॒ विश्वैः॑ सु॒मना॑ अहे॒डन्। राज॑न्त्सोम॒ प्रति॑ ह॒व्या
गृ॒भाय॑। वि॒ष्णोर्नु॒कन्त॑दस्य प्रि॒यम्। प्र त॑द्विष्णुः। प॒रो मा॑त्र॒या
त॒नुवा॑ वृ॒धान। न ते॑ म॒हित्व॑मन्व॒श्नु॑वन्ति। उ॒भे ते॑ वि॒द्म
रज॑सी पृथि॒व्या वि॒ष्णो दे॒व त्वम्। प॒रम॑स्य॒ वित्से॑॥१६॥

विचक्रमे त्रिदेवः। आ ते महो यो जात एव। अभि
गोत्राणि। आभिः स्पृधो मिथतीररिषण्यन्। अमित्रस्य
व्यथया मन्युमिन्द्र। आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीः।
आर्याय विशोवतारीर्दासीः। अयं शृण्वे अध जयन्तु
घ्नन्। अयमुत प्र कृणुते युधा गाः। यदा सत्यं कृणुते
मन्युमिन्द्रः॥१७॥

विश्वेन्दुं भयत एजदस्मात्। अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्य।
अवर्धत मध्य आ नाव्यानाम्। सध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र
ओजिष्ठेन। हन्मनाहन्नभिघ्नन्। मरुत्वेन्तं वृषभं वावृधानम्।
अकवारिन्दिव्यं शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनाय।
उग्रं सहोदामिह तं हुवेम। जनिष्ठा उग्रः सहसे
तुराय॥१८॥

मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः। अवर्धन्मिन्द्रं मरुतंश्चिदत्र।
माता यद्वीरन्दधनद्धनिष्ठा। कस्यावो मरुतः स्वधाऽऽसीत्।
यन्मामेकं समधत्ताहिहत्ये। अहं ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान्।
विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्त्रैः। वृत्रस्य त्वा श्वसथा दीषमाणाः।
विश्वे देवा अजहुर्ये सखायः। मरुद्भिरिन्द्र सुख्यन्तै
अस्तु॥१९॥

अथेमा विश्वाः पृतना जयासि। वर्धो वृत्रं मरुत इन्द्रियेण।
स्वेन भामेन तविषो बभूवान्। अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः।
सुगा अपश्चकर वज्रबाहुः। स यो वृषा वृष्णिषेभिः समोकाः।

म॒हो दि॒वः पृ॒थि॒व्याश्च॑ स॒म्राट्। स॒ती॒नस॑त्वा ह॒व्यो भ॑रैषु।
म॒रु॒त्वा॑ नो भव॒त्विन्द्र॑ ऊ॒ती। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑तर॒द्वृ॒त्रतूर्यै॑॥२०॥

अ॒ना॒धृ॒ष्यो म॒घवा॒ शूर॒ इन्द्रः॑। अ॒न्वे॒नं वि॒शो अ॒मद॑न्त
पू॒र्वीः। अ॒य॑ राजा जग॑तश्च॒रष॑णीनाम्। स ए॒व वी॒रः
स उ॑ वी॒र्या॑वान्। स ए॒करा॑जो जग॑तः पर॒स्पाः। य॒दा
वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑। अथा॑भवद्दमि॒ताभि॑क्र॒तूना॑म्। इन्द्रो॑ य॒ज्ञं
व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः। पु॒रोडा॑शस्य जुष॒ता॑ ह॒विर्नः॑। वृ॒त्रन्ती॒र्त्वा
दा॑न॒वं वज्र॑बाहुः॥२१॥

दि॒शोऽदृ॑हद् ह॒वि॒ता दृ॑हणेन। इ॒मं य॒ज्ञं व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः।
पु॒रोडा॑शं प्र॒ति गृ॑ष्णा॒त्विन्द्रः॑। य॒दा वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑।
अथै॑करा॒जो अ॑भव॒ज्जनाना॑म्। इन्द्रो॑ दे॒वाञ्छ॑म्बर॒हत्य॑
आ॒वत्। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः॑। इन्द्रो॑ य॒ज्ञे ह॒विषा॑
वावृ॑धा॒नः। वृ॒त्रतू॒र्नो अ॑भय॒श् शर्म॑ य॑सत्। यः स॒प्त सि॒न्धू॑
रद॑धात्पृथि॒व्याम्। यः स॒प्त लो॒कान॑कृ॒णोद्दि॑शश्च। इन्द्रो॑
ह॒विष्मा॒न्त्सग॑णो म॒रुद्भिः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो य॒ज्ञमि॒होप॑ यासत्॥२२॥

व॒वर्थ॑ वि॒त्स इन्द्र॑स्तुरायास्तु वृ॒त्रतूर्यै॑ वज्र॑बाहुः पृथि॒व्यान्नी॑र्णि च॥ [३]

इन्द्र॑स्तर॑स्वानभिमाति॒होग्रः॑। हि॒र॒ण्यवा॑शीरि॒षिरः॑ सु॒व॒रूपाः॑।
तस्य॑ व॒य॑ सु॒म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑ भ॒द्रे सौ॒म॒न॒से स्या॑म।
हि॒र॒ण्यव॑र्णो अ॒भय॑ कृ॒णोतु॑। अ॒भि॒मा॒ति॒हेन्द्रः॑ पृ॒त॒नासु॑ जि॒ष्णुः।
स नः॑ शर्म॑ त्रि॒व॒रूथं॑ वि॒ य॑सत्। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑

नः। इन्द्रं स्तुहि वज्रिणं स्तोमं पृष्ठम्। पुरोडाशस्य जुषतां
हविर्नः॥२३॥

हत्वाभिमांतीः पृतनाः सहस्वान्। अथाभयं कृणुहि
विश्वतो नः। स्तुहि शूरं वज्रिणमप्रतीतम्। अभिमातिहर्नं
पुरुहूतमिन्द्रम्। य एक इच्छतपतिर्जनेषु। तस्मा इन्द्राय
हविरा जुहोत। इन्द्रो देवानामधिपाः पुरोहितः। दिशां
पतिरभवद्वाजिनीवान्। अभिमातिहा तविषस्तुविष्मान्।
अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दात्॥२४॥

य इमे द्यावापृथिवी महित्वा। बलेनादृहदभिमातिहेन्द्रः।
स नो हविः प्रति गृभ्णातु रातये। देवानान्देवो निधिपा
नो अव्यात्। अनवस्ते रथं वृष्णे यत्ते। इन्द्रस्य नु
वीर्याण्यहन्नहिम्। इन्द्रो यातोऽवसितस्य राजा। शमस्य च
शृङ्गिणो वज्रबाहुः। सेदु राजा क्षेति चर्षणीनाम्। अरात्र
नेमिः परि ता बभूव॥२५॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्। वितिग्मेनं वृषभेणा
पुरोभेत्। सं वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः। प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः।
विष्णुं देवं वरुणमृतये भगम्। मेदसा देवा वपया यजध्वम्।
ता नो यज्ञमार्गतं विश्वधेना। प्रजावदस्मे द्रविणेह धत्तम्।
मेदसा देवा वपया यजध्वम्। विष्णुं च देवं वरुणं च
रातिम्॥२६॥

ता नो अमीवा अप बाधमानौ। इमं यज्ञं जुषमाणावुपेतम्।
 विष्णूवरुणा युवमध्वराय नः। विशे जनाय महि शर्म
 यच्छतम्। दीर्घप्रयञ्जू हविषा वृधाना। ज्योतिषाऽरातीर्दहतन्तमांसि।
 ययोरोजसा स्वमिता रजांसि। वीर्येभिर्वीरतमा शविष्ठा।
 याऽपत्ये ते अप्रतीत्ता सहोभिः। विष्णू अगन्वरुणा
 पूर्वहूतौ॥२७॥

विष्णूवरुणावमिशस्तिपावाम्। देवा यजन्त हविषा घृतेन।
 अपामीवांसं सेधतंसं रक्षसंश्च। अथाधत्तं यजमानाय शं
 योः। अंसं होमुचां वृषभा सुप्रतूर्ती। देवानां देवतमा शचिष्ठा।
 विष्णूवरुणा प्रतिहर्यतन्नः। इदन्नरा प्रयतमृतये हविः। मही नु
 द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे। रुचा भवतांसं शुचयद्विरकैः॥२८॥

यत्सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन्। नृवद्भ्योक्षा पंप्रथानेभिरेवैः।
 प्रपूर्वजे पितरा नव्यसीभिः। गीर्भिः कृणुध्वंसं सदाने ऋतस्य।
 आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन। जनेन यातं महि वां वरूथम्।
 स इत्स्वपा भुवनेष्वास। य इमे द्यावापृथिवी जजान। उर्वी
 गभीरे रजसी सुमेकै। अवशे धीरः शच्या समैरत्॥२९॥

भूरिन्द्रे अचरन्ती चरन्तम्। पद्वन्तङ्गर्भमपदीदधाते। नित्यं
 न सूनुं पित्रोरुपस्थे। तं पिपृतंसं रोदसी सत्यवाचम्।
 इदं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु। पितृमातर्यदिहोपं ब्रुवे वाम्।
 भूतन्देवानामवमे अवोभिः। विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्।

उ॒र्वी पृ॒थ्वी ब॑हु॒ले दू॒रे अ॑न्ते। उ॒पं ब्रु॒वे न॑म॒सा य॒ज्ञे अ॒स्मिन्।
 दधा॑ते॒ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतू॑र्ती। द्या॒वा र॑क्ष॒तं पृ॒थि॒वी नो॒ अ॒भ्वा॑त्।
 या जा॒ता ओष॑ध॒योऽति॒ विश्वाः॑ परि॒ष्ठाः। या ओष॑ध॒यः
 सोम॑रा॒ज्ञीर॑श्वा॒वती॑ ५ सोम॑व॒तीम्। ओष॑धी॒रिति॑ मा॒तरो॒ऽन्या
 वो अ॒न्याम॑वतु॥ ३०॥

हविर्नो दाद्वभूव राति पूर्वहूतावर्कैरैरदस्मिन्यश्च च॥ [४]

शुचि॒न्नु स्तोम॑ ५ श॒वथ॑द्वृ॒त्रम्। उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी प्र च॑र॒षणि॑भ्यः।
 आ वृ॒त्रह॑णा गी॒र्भिर्वि॑प्रः। ब्रह्म॑ण॒स्पते॒ त्वम॑स्य य॒न्ता। सू॒क्तस्य॑
 बोधि॑ तन॒यं च जि॒न्वा। विश्व॑न्तद्भ॒द्रं यद॑वन्ति दे॒वाः। बृ॒हद्व॑दे॒म
 वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। स ई॑ ५ स॒त्येभिः॑ स॒खिभिः॑ शुचि॑द्भिः। गो॒धा॒यसं॑
 वि॒धन॑सैर॒तर्द॑त्। ब्रह्म॑ण॒स्पति॑र्वृष॑भिर्व॒राहैः॑॥ ३१॥

घ॒र्मस्वे॑देभिर्द्रवि॑णं व्या॒नट्। ब्रह्म॑ण॒स्पते॑र॒भव॑द्यथाव॒शम्।
 स॒त्यो म॒न्युर्म॑हि॒ कर्मा॑ करिष्य॒तः। यो गा॑ उ॒दाज॑त्स दि॒वे
 वि चा॑भजत्। म॒हीव॑ री॒तिः श॑व॒सा सर॑त्पृथ॒क्। इ॒न्धा॒नो
 अ॒ग्निं व॑नवद्वनुष्य॒तः। कृ॒तब्र॑ह्मा शूशुव॒द्रात॑ह॒व्य इ॒त्। जा॒तेन॑
 जा॒तम॑ति॒सृ॒त्र सृ॑ ५ स॒ते। यं यं यु॑जं कृणु॒ते ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑।
 ब्रह्म॑ण॒स्पते॒ सुय॑म॒स्य वि॒श्वहा॑॥ ३२॥

रा॒यः स्या॑म र॒थ्यो वि॒वस्व॑तः। वी॒रेषु॑ वी॒रा ५ उ॒पपृ॑ङ्क्षि न॒स्त्वम्।
 यदी॑शा॒नो ब्रह्म॑णा॒ वेषि॑ मे॒ हव॑म॒। स इ॒ज्जने॑न॒ स वि॒शा स
 जन्म॑ना। स पु॒त्रैर्वा॑जं भ॒रते॒ धना॑ नृ॒भिः। दे॒वानां॑ यः पि॒तर॑मा॒

विवांसति। श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। यास्ते पूषन्नावो
अन्तः। शुक्रन्ते अन्यत्पूषेमा आशाः। प्रपथे पथामजनिष्ट
पूषा ॥ ३३ ॥

प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः। उभे अभि प्रियतमे सुधस्थे।
आ च परा च चरति प्रजानन्। पूषा सुबन्धुर्दिव आ
पृथिव्याः। इडस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः। तन्देवासो अददुः
सूर्यायै। कामेन कृतन्तवसः स्वश्चम्। अजाऽश्वः पशुपा
वाजबस्त्यः। धियं जिन्वो विश्वे भुवने अर्पितः। अष्ट्रं पूषा
शिथिरामुद्वरीवृजत् ॥ ३४ ॥

सञ्चक्षाणो भुवना देव ईयते। शुची वो हव्या मरुतः शुचीनाम्।
शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः। ऋतेन सत्यमृतसाप आयन्।
शुचिजन्मानः शुचयः पावकाः। प्र चित्रमर्कं गृणते तुरायं।
मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये सहांसि सहसा सहन्ते।
रेजते अग्रे पृथिवी मुखेभ्यः। असेष्वा मरुतः खादयो
वः ॥ ३५ ॥

वक्षः सुरुक्मा उप शिश्रियाणाः। वि विद्युतो न वृष्टिभी
रुचानाः। अनु स्वधामायुर्धैर्यच्छमानाः। या वः शर्म
शशमानाय सन्ति। त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि।
अस्मभ्यन्तानि मरुतो वियन्त। रयिं नो धत्त वृषणः
सुवीरम्। इमे तुरं मरुतो रामयन्ति। इमे सहः सहस आ

नमन्ति। इमे शंसवनुष्यतो नि पान्ति॥३६॥

गुरुद्वेषो अरुरुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहेव। प्रप्र
जायन्ते अकवा महोभिः। पृश्नैः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः।
स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः। अनु ते दायि मह इन्द्रियाय।
सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रा इन्द्र
देवेभिरनु ते नृष्यै। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते अस्ति॥३७॥

शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वं हि दृढा मघवन्विचेताः।
अपावृधि परिवृतिं न राधः। इन्द्रो राजा जगतश्चरषणीनाम्।
अधिक्षमि विषुरूपं यदस्ति। ततो ददातु दाशुषे वसूनि।
चोदद्राध उपस्तुतश्चिदवाक्। तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजाः।
वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः। अषाढमुग्रं सहमानमाभिः॥३८॥

गीर्भिर्वर्ध वृषभं चरषणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशै।
तमुष्टवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र
धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्र
द्युम्नं सुवर्वद्धेह्यस्मे॥३९॥

वराहैर्विश्वहाञ्जनिष्ठ पृषोद्वरीवृजत्खादयो वः पान्त्यस्त्याभिर्नवं च॥—————[५]

आ देवो यातु सविता सुरत्नः। अन्तरिक्षप्रा वहमानो
अश्वैः। हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशय च प्रसुवं
च भूम। अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपम्। हिरण्यशम्यं यजतो

बृहन्तम्। आस्थाद्रथः सविता चित्रभानुः। कृष्णा रजाः
सि तविषीन्द्रधानः। सघां नो देवः सविता सवायं। आ
साविषद्वसुपतिर्वसूनि॥४०॥

विश्रयमाणो अमतिमुरूचीम्। मूर्तभोजनमधरासतेन।
विजनाञ्छ्वावाः शितिपादो अख्यन्। रथः हिरण्यप्रउगं
वहन्तः। शश्वद्विशः सवितुर्देव्यस्य। उपस्थे विश्वा भुवनानि
तस्थुः। वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यत्। गभीरवेपा असुरः
सुनीथः। कैदानीः सूर्यः कश्चिकेत। कतमान्द्याः रश्मिरस्या
ततान॥४१॥

भगन्धियं वाजयन्तः पुरन्धिम्। नराशंसो ग्रास्पतिर्नो
अव्यात्। आ ये वामस्य सङ्गथे रयीणाम्। प्रिया देवस्य
सवितुः स्याम। आ नो विश्वे अस्क्रागमन्तु देवाः। मित्रो
अर्यमा वरुणः सजोषाः। भुवन् यथा नो विश्वे वृधासः।
करन्त्सुषाहा विधुरं न शवः। शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु।
शः सरस्वती सह धीभिरस्तु॥४२॥

शमभिषाचः शमु रातिषाचः। शं नो दिव्याः पार्थिवाः
शं नो अप्याः। ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे। मित्रस्य
व्रते वरुणस्य देवाः। ते सौभगं वीरवद्भोमदप्रः। दधातन्
द्रविणश्चित्रमस्मे। अग्ने याहि दूत्यं वारिषेण्यः। देवाः
अच्छा ब्रह्मकृतां गुणेन। सरस्वतीं मरुतो अश्विनापः। यक्षि
देवान्नलधेयाय विश्वान्॥४३॥

द्यौः पि॒तुः पृथि॑वि॒ मात॑रध्रु॒क्। अ॒ग्ने॑ भ्रात॑र्वसवो मृ॒डता॑
नः। वि॒श्वे॑ आ॒दित्या॑ अ॒दिते॑ स॒जोषाः॑। अ॒स्मभ्य॑ꣳ श॒र्म
बहु॑लं वि य॑न्त। वि॒श्वे॑ दे॒वाः शृ॑णुतेमꣳ ह॒व मे। ये
अ॒न्तरि॑क्षे य उ॒प द्य॑वि॒ ष्ट। ये अ॑ग्निजि॒ह्वा उ॒त वा॒ यज॑त्राः।
आ॒सद्या॑स्मिन्ब॒र्हिषि॑ मा॒दय॑ध्वम्। आ वा॑ मि॒त्रावरु॑णा
ह॒व्यजु॑ष्टिम्। नम॑सा दे॒वाव॑वसाववृ॒त्याम्॥४४॥

अ॒स्माकं॑ ब्र॒ह्म पृ॑त॒नासु॑ स॒ह्या अ॒स्माक॑म्। वृ॒ष्टिर्दि॒व्या सु॑पा॒रा।
यु॒वं वस्त्रा॑णि पी॒वसा॑ व॒साथे॑। यु॒वोरच्छि॑द्रा म॒न्तवो॑ ह॒ सर्गाः॑।
अवा॑तिरत॒मनृ॑तानि॒ विश्वा॑। ऋ॒तेन॑ मि॒त्रावरु॑णा स॒चेथे॑। तत्सु॑
वा॑ मि॒त्रावरु॑णा म॒हित्व॑म्। ई॒र्मा त॒स्थुषी॑रह॒भिर्दु॑दुहे। वि॒श्वाः
पि॒न्वथ॒ स्वस॑रस्य॒ धेनाः॑। अ॒नु वा॒मेकः॑ प॒विरा॑ व॒वर्ति॑॥४५॥

यद्वꣳहि॑ष्ठ॒त्राति॑ वि॒दे सु॑दानू। अ॒च्छि॑द्रꣳ श॒र्म भु॑व॒नस्य॑
गो॒पा। ततो॑ नो मि॒त्रावरु॑णाववी॒ष्टम्। सि॒षास॑न्तो
जी॒(जि?)गि॒वाꣳसः॑ स्याम। आ नो मि॒त्रावरु॑णा ह॒व्यदा॑तिम्।
घृ॒तैर्गव्यू॑तिमु॒क्षत॑मिडा॒भिः। प्र॒ति वा॒मत्र॑ वर॒मा जना॑य।
पृ॒णीत॑मु॒द्रो दि॒व्यस्य॑ चारोः॑। प्र बा॒हवा॑ सि॒सृत॑जी॒वसे॑ नः।
आ नो॑ ग॒व्यूति॑मु॒क्षतं॑ घृ॒तेन॑॥४६॥

आ नो॑ जने॑ श्रवयतं यु॒वाना॑। श्रु॒तं मे॑ मि॒त्रावरु॑णा ह॒वेमा॑। इ॒मा
रु॒द्राय॑ स्थि॒रध॑न्वने गि॒रः। क्षि॒प्रेष॑वे दे॒वाय॑ स्व॒धाम्ने॑। अ॒षाढा॑य॒
सह॑मानाय मी॒ढुषे॑। ति॒ग्मायु॑धाय भ॒रता॑ शृ॒णोत॑न। त्वा॒दत्ते॑भी

रुद्र शन्तमेभिः। शत९ हिमा अशीय भेषजेभिः। व्यस्मद्वेषो
वितरं व्य९हः। व्यमीवा९श्चातयस्वा विषूचीः॥४७॥

अर्हन्बिभर्षि मा नस्तोके। आ ते पितर्मरुता९ सुम्रमेतु। मा
नः सूर्यस्य सन्दृशो युयोथाः। अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॒र्वति॑ क्षमेत।
प्र जा॑येमहि रुद्र प्र॒जाभिः॑। ए॒वा ब॑भ्रो वृषभ चेकितान।
यथा॑ दे॒व न ह॑णी॒षे न ह॑९सि। हा॒व॒न॒श्रू॒नो रु॒द्रेह॑ बोधि।
बृहद्वदेम विदथे सुवीराः। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः स्तु॒हि श्रु॒तम्।
मी॒ढु॒ष्ट॒मा॒र्ह॒न्बि॒भर्षि॑। त्वम॑ग्रे रु॒द्र आ वो॒ राजा॑नम्॥४८॥

वसूनि ततानास्तु विश्वान् ववृत्यां ववर्ति घृतेन विषूचीः श्रुतन्द्रे च॥—————[६]

सूर्यो॑ दे॒वीमु॒षस॒९ रोच॑माना॒मर्यः॑। न योषा॑म॒भ्येति॑ प॒श्चात्।
यत्रा॒ नरो॑ दे॒व॒यन्तो॑ यु॒गानि॑। वि॒त॒न्वते॒ प्रति॑ भ॒द्राय॑ भ॒द्रम्।
भ॒द्रा अ॒श्वा ह॒रितः॑ सूर्यस्य। चि॒त्रा ए॒द॒ग्वा अ॒नु॒मा॒द्यासः॑।
न॒म॒स्यन्तो॑ दि॒व आ पृ॒ष्ठम॑स्थुः। परि॑ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति
स॒द्यः। तत्सूर्य॑स्य दे॒व॒त्वन्त॑न्म॒हित्वम्। म॒ध्या क॑र्तो॒र्वित॑त॒९
सञ्ज॑भार॥४९॥

य॒दे॒दयु॑क्त ह॒रितः॑ स॒धस्था॑त्। आ॒द्रा॒त्री वा॑स॑स्तनुते सि॒मस्मै॑।
तन्मि॒त्रस्य॑ वरु॑णस्याभि॒चक्षे॑। सूर्यो॑ रू॒पं कृ॑णुते द्यो॒रुप॑स्थे॑।
अ॒न॒न्तम॒न्यद्रु॑श॑दस्य पा॒जः। कृ॒ष्णम॒न्यद्ध॒रितः॑ सं भ॑रन्ति।
अ॒द्या दे॒वा उ॒दिता॑ सूर्यस्य। नि॒र९ह॑सः पिपृ॒तान्नि॑र॒वद्यात्।
तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो मा॒मह॑न्ताम्। अ॒दितिः॑ सिन्धुः पृथि॒वी उ॒त

द्यौः॥५०॥

दिवो रुक्म उरुचक्षा उदैति। दूरे अर्थस्तरणिर्भ्राजमानः।
नूनञ्जनाः सूर्येण प्रसूताः। आयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि। शं
नो भव चक्षसा शं नो अह्ना। शं भानुना शं हिमा शं घृणेन।
यथा शमस्मै शमसद्गुरोणे। तत्सूर्यं द्रविणन्धेहि चित्रम्।
चित्रन्देवानामुदगादनीकम्। चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥५१॥

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्। सूर्य आत्मा जगत्तस्तुस्थुषश्च।
त्वष्टा दधत्तन्नस्तुरीपम्। त्वष्टा वीरं पिशङ्गरूपः।
दशमेन्त्वष्टुर्जनयन्त गर्भम्। अतन्द्रासो युवतयो बिभर्त्रम्।
तिग्मानीकः स्वयंशसञ्जनेषु। विरोचमानं परिषीन्नयन्ति।
आविष्टो वर्धते चारुरासु। जिह्वानामूर्ध्वस्वयंशा
उपस्थे॥५२॥

उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात्। प्रतीचीं सिंहं प्रतिजोषयेते।
मित्रो जनान्प्र स मित्र। अयं मित्रो नमस्यः सुशेवः। राजा
सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः। तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्य। अपि
भद्रे सौमनसे स्याम। अनमीवास इडया मदन्तः। मितज्मवो
वरिमित्रा पृथिव्याः। आदित्यस्य व्रतमुपक्ष्यन्तः॥५३॥

वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम। मित्रं न ईं शिम्या गोषु
गव्यवत्। स्वाधियो विदथे अप्स्वजीजनन्। अरैजयतां
रोदसी पाजसा गिरा। प्रति प्रियं यजतञ्जनुषामवः। महां
आदित्यो नमसोपसद्यः। यातयञ्जनो गृणते सुशेवः। तस्मा

ए॒तत्प॒न्य॑त॒माय॑ जु॒ष्टम्। अ॒ग्नौ मि॒त्राय॑ ह॒विरा जु॑होत। आ
वा॒५ रथो॒ रोद॑सी ब॒द्धधा॒नः॥५४॥

हि॒र॒ण्य॒यो वृ॑ष॒भि॒र्या॒त्वश्चैः॑। घृ॒तव॑र्त॒निः प॒विर्भी॑रु॒चानः॑।
इ॒षाव्रौ॑ढा नृ॒पति॑र्वा॒जिनी॑वान्। स प॑प्र॒थानो॒ अ॒भि प॑ञ्च भू॒मः।
त्रि॒व॒न्धुरो॒ मन॑साया॒तु यु॒क्तः। वि॒शो येन॑ ग॒च्छ॒थो दे॒व॒यन्तीः॑।
कु॒त्रा चि॒द्याम॑म॒श्विना॒ दधा॑ना। स्व॒श्वा य॒शसा॑ऽऽया॒तम॑र्वाक्।
द॒स्त्रा नि॒धिं म॑धु॒मन्तं॑ पि॒बाथः॑। वि॒ वा॒५ रथो॒ व॒ध्वा
याद॑मानः॥५५॥

अन्ता॑न्दि॒वो बा॑धते वर्त॒निभ्या॑म्। यु॒वोः श्रि॒यं परि॒ योषा॑वृणीत।
सू॒रो दु॑हि॒ता परि॑त॒क्मिया॑याम्। यदे॒व॒यन्त॑मव॒थः शची॑भिः।
परि॑घ्न॒५ सवा॑ म॒नावा॑ व॒यो॒गाम्। यो ह॒स्यवा॑५ रथि॒राव॑स्तं
उ॒स्त्राः। रथो॒ यु॒जानः॑ परि॒याति॑ वर्तिः। तेन॑ नः शं यो॒रुष॑सो
व्यु॒ष्टौ। न्य॑श्वि॒ना वह॑तं य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। यु॒वं भु॒ज्युम॑ववि॒द्ध५
समु॒द्रे॥५६॥

उ॒दूह॑थुर॒णसो॑ अ॒स्त्रि॒धानैः॑। प॒त॒त्रिभि॑र॒श्रमै॑र॒व्यथि॑भिः।
द॒५ स॒नाभि॑र॒श्विना॒ पा॒रय॑न्ता। अ॒ग्नी॒षोमा॒ यो अ॒द्य वा॑म्।
इ॒दं वचः॑ स॒पर्या॑ति। तस्मै॑ ध॒त्त५ सु॒वीर्य॑म्। ग॒वां पोष॑ः
स्व॒श्वेय॑म्। यो अ॒ग्नी॒षोमा॑ ह॒विषा॑ स॒पर्या॑त्। दे॒व॒द्री॒चा मन॑सा
यो घृ॒तेन॑। तस्य॑ व्र॒त५ र॒क्षतं॑ पा॒तम॑५हंसः॥५७॥

वि॒शे ज॒नाय॑ म॒हि शर्म॑ यच्छ॒तम्। अ॒ग्नी॒षोमा॒ य

आहुतिम्। यो वा॒न्दाशा॑द्ध॒विष्कृ॑तिम्। स प्र॒जया॑ सु॒वीर्य॑म्।
विश्व॑मायु॒र्व्यश्न॑वत्। अ॒ग्नीषो॑मा॒ चेति॑ तद्वी॒र्यं॑ वा॒म्।
यदमु॑ष्णीतमव॒सं पु॒णिङ्गोः॑। अवा॑तिरतं प्रथ॒यस्य॑ शे॒षः।
अवि॑न्दतं ज्योति॒रेकं॑ ब॒हुभ्यः॑। अ॒ग्नीषो॑मावि॒मं सु॑
मेऽग्नी॑षोमा हु॒विषः॑ प्र॒स्थित॑स्य॥५८॥

ज॒भार॒ द्यौर॒ग्रेरु॒पस्थं॑ उप॒क्ष्यन्तो॑ ब॒द्धधा॑नो व॒ध्वा या॑दमानः समु॒द्रेऽहं॑सः प्र॒स्थित॑स्य॥—[७]

अ॒हम॑स्मि प्रथम॒जा ऋ॑तस्य। पूर्वं दे॒वेभ्यो॑ अ॒मृत॑स्य नाभिः।
यो मा॒ ददा॑ति स इदे॒वमावा॑ः। अ॒हमन्न॑मन्नं न॒दन्त॑म॒ग्निः।
पूर्व॑म॒ग्रेरपि॑ दह॒त्यन्न॑म्। य॒त्तौ हा॑साते अ॒हमु॑त्तरेषु। व्या॒त्तम॑स्य
प॒शवः॑ सु॒जम्भ॑म्। प॒श्यन्ति॑ धीराः प्र॒चर॑न्ति पा॒काः।
जहा॑म्यन्यन्न जहा॒म्यन्य॑म्। अ॒हमन्नं॑ व॒शमि॑च्छरामि॥५९॥

स॒मा॒नम॑र्थं प॒र्येमि॑ भु॒ञ्जत्। को माम॑न्नं मनु॒ष्यो द॑येत।
परा॑के अ॒न्ननि॑हितं लो॒क ए॒तत्। वि॒श्वैर्दे॒वैः पि॒तृभिर्गु॑प्तमन्नम्।
यद॒द्यते॑ लु॒प्यते॑ यत्प॒रोप्य॑ते। श॒त॒त॒मी सा॑ त॒नूर्मे॑ बभूव।
म॒हान्तो॑ च॒रू संकृ॑द्गु॒धेन॑ पप्रौ। दि॒वं च॑ पृ॒श्निं पृ॒थि॒वीं च॑
सा॒कम्। तत्स॒म्पिब॑न्तो न मि॒नन्ति॑ वे॒धसः॑। नैत॒द्भूयो॑ भव॑ति
नो क॒नीयः॑॥६०॥

अ॒न्नं प्रा॒णम॑न्नम॒पान॑माहुः। अ॒न्नं मृ॒त्युन्त॑मु जी॒वातु॑माहुः।
अ॒न्नं ब्र॒ह्माणो॑ ज॒रसं॑ वदन्ति। अ॒न्नमाहुः॑ प्र॒जन॑नं प्र॒जाना॑म्।
मोघ॑मन्नं वि॒न्दते॑ अप्र॑चेताः। स॒त्यं ब्र॑वीमि व॒ध इ॒त्स त॑स्य।

नार्यमणं पुष्यति नो सखायम्। केवल्लाघो भवति केवलादी।
अहं मेघः स्तनयन्वप्नन्नस्मि। मामदन्त्यहमद्व्यन्यान्॥६१॥

अहं सदमृतो भवामि। मदादित्या अधि सर्वं तपन्ति।
देवीं वाचमजनयन्त यद्वाग्वदन्ती। अनन्तामन्तादधि निर्मितां
महीम्। यस्यान्देवा अदधुर्भोजनानि। एकाक्षरां द्विपदां
षट्पदां च। वाचं देवा उपजीवन्ति विश्वे। वाचं देवा उप
जीवन्ति विश्वे। वाचङ्गन्धर्वाः पशवो मनुष्याः। वाचीमा विश्वा
भुवनान्यर्पिता॥६२॥

सा नो हवं जुषतामिन्द्रपत्नी। वागक्षरं प्रथमजा ऋतस्य।
वेदानां माताऽमृतस्य नाभिः। सा नो जुषाणोप यज्ञमागात्।
अवन्ती देवी सुहवा मे अस्तु। यामृषयो मन्त्रकृतो
मनीषिणः। अन्वैच्छं देवास्तपसा श्रमेण। तान्देवीं वाचं
हविषा यजामहे। सा नो दधातु सुकृतस्य लोके। चत्वारि
वाक्परिमिता पदानि॥६३॥

तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः। गुहा त्रीणि निहिता
नेङ्गयन्ति। तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति। श्रद्धयाऽग्निः
समिध्यते। श्रद्धया विन्दते हविः। श्रद्धां भगस्य मूर्धनि।
वचसा वेदयामसि। प्रियं श्रद्धे ददतः। प्रियं श्रद्धे
दिदासतः। प्रियं भोजेषु यज्वंसु॥६४॥

इदं म उदितं कृधि। यथा देवा असुरेषु। श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे।

ए॒वं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु। अ॒स्माक॑मु॒दितं॑ कृ॒धि। श्र॒द्धान्दे॒वा
यज॑मानाः। वा॒युगो॑पा उपा॑सते। श्र॒द्धा९ हृ॒दय्य॑याऽऽकू॑त्या।
श्र॒द्धया॑ हूयते ह॒विः। श्र॒द्धां प्रा॒तर्ह॑वामहे॥६५॥

श्र॒द्धां म॒ध्यन्दि॑नं परि॑। श्र॒द्धा९ सूर्य॑स्य नि॒मृचि॑। श्र॒द्धे
श्र॒द्धाप॑येह मा॑। श्र॒द्धा दे॒वानधि॑ वस्ते। श्र॒द्धा वि॒श्वमि॑दञ्ज॒गत्।
श्र॒द्धाङ्गाम॑स्य मा॒तरम्। ह॒विषा॑ वर्धयाम॑सि। ब्र॒ह्म जज्ञा॑नं
प्र॒थमं॑ पु॒रस्ता॑त्। वि सी॑म॒तः सु॒रुचो॑ वे॒न आ॑वः। स बु॒ध्रिया॑
उप॒ मा अ॑स्य वि॒ष्ठाः॥६६॥

स॒तश्च॒ योनि॑म॒सतश्च॒ विवः॑। पि॒ता वि॒राजा॑मृष॒भो र॑यी॒णाम्।
अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वरू॑प॒ आवि॑वेश। तम॑र्के॒रभ्य॑र्चन्ति व॒त्सम्।
ब्र॒ह्म सन्तं॑ ब्र॒ह्मणा॑ वर्धय॑न्तः। ब्र॒ह्म दे॒वान॑जनयत्। ब्र॒ह्म
वि॒श्वमि॑दञ्ज॒गत्। ब्र॒ह्मणः॑ क्ष॒त्रन्नि॑र्मितम्। ब्र॒ह्म ब्रा॒ह्मण
आ॒त्मना॑। अ॒न्तर॑स्मिन्नि॒मे लो॒काः॥६७॥

अ॒न्तर्वि॑श्वमि॒दञ्ज॑गत्। ब्र॒ह्मैव॑ भू॒तानां॑ ज्येष्ठ॑म्। तेन॒ कोऽ॑र॒हति॑
स्पर्धि॑तुम्। ब्र॒ह्मन्दे॒वास्त्रय॑स्त्रि९शत्। ब्र॒ह्मन्नि॒न्द्रप्र॑जाप॒ती। ब्र॒ह्मन्
ह॒ विश्वा॑ भू॒तानि॑। ना॒वीवा॑न्तः स॒माहि॑ता। च॒तस्र॑ आशाः
प्रच॑रन्त्व॒ग्रयः॑। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञन्न॑यतु प्र॒जा॒नन्। घृ॒तं पि॒न्वन्न॑जर९
सु॒वीर॑म्॥६८॥

ब्र॒ह्म स॒मिद्ध॑व॒त्याहु॑तीनाम्। आ गा॒वो अ॑ग्न॒न्नृत॑ भ॒द्रम॑क्रन्।
सीद॑न्तु गो॒ष्ठे र॒णय॑न्त्व॒स्मे। प्र॒जाव॑तीः पु॒रुरू॑पा इ॒ह स्युः॑।

इन्द्राय पूर्वोरुषसो दुहानाः। इन्द्रो यज्वने पृणते च शिक्षति।
उपेददाति न स्वं मुषायति। भूयोभूयो रयमिदस्य वर्धयन्।
अभिन्ने खिले नि दधाति देवयुम्। न ता नशन्ति न ता
अर्वा॥६९॥

गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छात्। गावः सोमस्य प्रथमस्य
भक्षः। इमा या गावः सजनासु इन्द्रः। इच्छामीद्धृदा मनसा
चिदिन्द्रम्। यूयङ्गावो मेदयथा कृशञ्चित्। अश्लीलञ्चित्कृणुथा
सुप्रतीकम्। भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवाचः। बृहद्वो वयं उच्यते
सभासु। प्रजावतीः सूयवसं रिशन्तीः। शुद्धा अपः सुप्रपाणे
पिबन्तीः। मा वः स्तेन ईशत् माऽघशंसः। परि वो हेती
रुद्रस्य वृञ्छात्। उपेदमुपपर्वनम्। आसु गोषूपपृच्यताम्।
उपर्षभस्य रेतसि। उपेन्द्र तव वीर्ये॥७०॥

चरामि कनीयोऽन्यानर्पिता पदानि यज्वंसु हवामहे विष्ठा लोकाः सुवीरमर्वा पिबन्तीष्वद्व॥[८]

ता सूर्याचन्द्रमसा विश्वभृत्तमा महत्। तेजो वसुमद्राजतो
दिवि। सामात्माना चरतः सामचारिणा। ययोर्व्रतं न ममे
जातु देवयोः। उभावन्तौ परि यातु अमर्या। दिवो न रश्मीं
स्तनुतो व्यर्णवे। उभा भुवन्ती भुवना कविक्रतू। सूर्या न चन्द्रा
चरतो हुतामती। पती द्युमद्विश्वविदा उभा दिवः। सूर्या उभा
चन्द्रमसा विचक्षणा॥७१॥

विश्ववारा वरिवोभा वरेण्या। ता नोऽवतं मतिमन्ता महिब्रता।

वि॒श्व॒वप॑री प्र॒तर॑णा तर॒न्ता। सु॒व॒र्विदा॑ दृ॒शये॑ भूरि॑र॒श्मी। सूर्या॑
हि च॒न्द्रा वसु॑ त्वे॒षदर्श॑ता। म॒न॒स्विनो॑भानु॑चर॒तोनु॑ स॒न्दिव॑म्।
अ॒स्य श्रवो॑ न॒द्यः सप्त॑ बिभ्र॑ति। द्यावा॑ क्षामा॑ पृथि॒वी द॑र्श॒तं
वपुः॑। अ॒स्मे सूर्या॑चन्द्र॒मसा॑ऽभिचक्षे॑। श्रद्धे॑कमिन्द्र॒ चरतो॑
विच॑तु॒रम्॥७२॥

पूर्वा॑परं च॑रतो मा॒ययै॑तौ। शिशू॑ क्रीड॑न्तौ परि॑ यातो अध्व॒रम्।
विश्वा॑न्य॒न्यो भुव॑नाऽभि चष्टे॑। ऋ॒तून॒न्यो वि॒दध॑ञ्जायते पुनः॑।
हिर॑ण्यवर्णाः शुच॑यः पाव॒का यासा॑ः राजा॑। यासा॑न्दे॒वाः
शिवे॑न मा चक्षु॑षा पश्यत। आपो॑ भ॒द्रा आदि॑त्पश्यामि।
नास॑दासी॒न्नो सदा॑सीत्त॒दानी॑म्। नासी॑द्रजो॒ नो व्यो॑मा प॒रो
यत्। किमा॑व॒रीवः॒ कुह॑ कस्य॒ शर्म॑न्॥७३॥

अ॒म्भः किमा॑सी॒द्रह॑नङ्ग॒भीर॑म्। न मृ॒त्युर॑मृ॒तन्त॑र॒हि न।
रात्रि॑या अह॑ आसीत्प्र॒केतः॑। आनी॑दवा॒तः स्व॑धया॒ तदे॑कम्।
तस्मा॑द्धा॒न्यन्न॑ प॒रः किञ्च॑नास॑। तम॑ आसी॒त्तम॑सा गू॒ढम॑ग्रे
प्र॒केत॑म्। स॒लिल॑ः सर्व॑मा इ॒दम्। तुच्छे॑ना॒भ्वपि॑हितं
यदा॑सीत्। तम॑स॒स्तन्म॑हि॒ना जा॑य॒तैक॑म्। का॒म॒स्तद॑ग्रे
सम॑वर्त॒ताधि॑॥७४॥

मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मं यदा॑सीत्। स॒तो ब॑न्धुम॑संति॒ निर॑विन्दन्।
हृदि॑ प्र॒तीप्या॑ क॒वयो॑ मनी॒षा। ति॒र॒श्चीनो॑ वि॒ततो॑ र॒श्मिर॑ेषाम्।
अ॒धः स्वि॑दासी ३ दु॒परि॑ स्वि॒दासी ३ त्। रे॒तो॒धा
आ॑सन्महि॒मानं॑ आसन्। स्व॒धा अ॒वस्ता॑त्प्रय॑तिः प॒रस्ता॑त्।

को अ॒द्धा वे॒द क इ॒ह प्र वो॑चत्। कु॒त आ॒जा॒ता कु॒त इ॒यं
वि॒सृष्टिः॑। अ॒र्वाग्दे॒वा अ॒स्य वि॒सर्ज॑नाय॥ ७५॥

अथा॒ को वे॒द यत॑ आब॒भूव॑। इ॒यं वि॒सृष्टि॑र्यत॑ आब॒भूव॑।
यदि॑ वा द॒धे यदि॑ वा न। यो अ॒स्याध्य॑क्षः पर॒मे व्यो॑मन्।
सो अ॒ङ्ग वे॒द यदि॑ वा न वे॒द। कि॒ञ्स्वि॒द्वन॑ङ्क उ॒ स वृ॑क्ष
आसी॑त्। यतो॒ द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो॒ मन॑सा
पृ॒च्छते॑दु॒तत्। यद॒ध्यति॑ष्ठ॒द्भुवनानि॑ धा॒रयन्॑। ब्रह्म॒ वनं॑ ब्रह्म॒ स
वृ॒क्ष आसी॑त्॥ ७६॥

यतो॒ द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो॒ मन॑सा वि॒ब्रवी॑मि वः।
ब्रह्मा॒ध्यति॑ष्ठ॒द्भुवनानि॑ धा॒रयन्॑। प्रा॒तर॒ग्निं प्रा॒तरि॒न्द्रं ह॒वाम॑हे।
प्रा॒तर्मि॒त्रावरु॑णा प्रा॒तर॒श्विना॑। प्रा॒तर्भ॒गं पू॒षणं॑ ब्रह्म॑णस्पतिम्।
प्रा॒तः सोम॑मु॒त रु॒द्रं हु॒वेम॑। प्रा॒तर्जि॑तं भ॒गमु॒ग्रं हु॒वेम॑। व॒यं
पु॒त्रमदि॑ते॒र्यो वि॑ध॒र्ता। आ॒ध्रश्चि॒द्यं मन्य॑मानस्तु॒रश्चि॑त्॥ ७७॥

राजा॑ चि॒द्यं भ॒गं भ॒क्षीत्या॑हं। भ॒ग प्र॒णेत॑र्भ॒ग सत्य॑राधः।
भ॒गेमा॒न्धिय॑मुद॒व दद॑न्नः। भ॒ग प्र णो॑ जनय॒ गोभि॑रश्वैः। भ॒ग
प्र नृभि॑र्नृ॒वन्तः स्या॑म। उ॒तेदा॑नीं भ॒गवन्तः स्या॑म। उ॒त प्र॑पि॒त्व
उ॒त मध्ये॑ अ॒ह्नाम्। उ॒तोदि॑ता मघव॒न्तसूर्य॑स्य। व॒यन्दे॒वानां॑
सु॒म॒तौ स्या॑म। भ॒ग ए॒व भ॒गवा॑ः अस्तु॒ देवाः॑॥ ७८॥

तेन॑ व॒यं भ॒गवन्तः स्या॑म। तन्त्वा॑ भ॒ग सर्व॑ इ॒ज्जो॑हवीमि। स
नो॑ भ॒ग पुर॑ए॒ता भ॑वे॒ह। सम॑ध्व॒रायो॒षसो॑ नमन्त। द॒धिक्षा॑वे॒व

शुचये पदाय। अर्वाचीनं वसुविदं भगन्नः। रथमिवाश्वा वाजिन
 आवहन्तु। अश्वावतीर्गोमतीर्न उपासः। वीरवतीः सदमुच्छन्तु
 भद्राः। घृतन्दुहाना विश्वतः प्रपीनाः। यूयं पात स्वस्तिभिः
 सदा नः॥७९॥

विचक्षणा विचर्तुरं शर्मन्त्रिं विसर्जनाय ब्रह्म वनं ब्रह्म स वृक्ष आसीत्तुरश्चिदेवाः प्रपीना
 एकं च॥—[९] पीवोन्त्रान्ते शुक्रासः सोमो धेनुमिन्द्रस्तरं स्वाञ्छुचिमा देवो यातु सूर्यो
 देवीमहमस्मि ता सूर्याचन्द्रमसा नव॥९॥

पीवोन्त्रामग्ने त्वं पारयानाधृष्यः शुचिन्नु विश्रयमाणो दिवो रुक्मोऽन्नं प्राणमन्नन्ता सूर्याचन्द्रमसा
 नवसप्ततिः॥७९॥

पीवोन्त्राय्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रन्दे॒वमिन्द्रि॑यम्। इ॒दमा॑सां
विच॑क्ष॒णम्। ह॒विरा॒सं जु॑होत॒न। यस्य॑ भा॒न्ति र॒श्मयो॑ यस्य
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिका॑भि॒रभि
सं॒वसा॑नः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॒विते॑ द॒धातु॑। प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी
वे॒तु प॒त्नी। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒विते॑ द॒धातु॑। यथा॑ जी॒वेम॑ श॒रदः॑ सर्वा॑राः।
रोहि॑णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्रति॒मोद॑माना।
प्र॒जाप॑तिः॒ ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॑यातु य॒ज्ञम्।
सोमो॑ राजा॑ मृ॒गशी॑र्षेण॒ आग॑न्। शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒ धाम॑।
आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जां यज॑माने द॒धातु॑॥२॥

यत्ते॑ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॑र्षमस्ति। प्रि॒यः रा॑जन्प्रि॒यत॑मं प्रि॒याणा॑म्।
तस्मै॑ ते सोम॒ ह॒विषा॑ वि॒धेम॑। शन्न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑ श॒ञ्चतु॑ष्पदे।
आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मान ए॒ति। श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ पति॑र॒घ्नियाना॑म्।
नक्ष॑त्रमस्य॒ ह॒विषा॑ वि॒धेम॑। मा नः॑ प्र॒जाः री॑रिष॒न्मोत॑
वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृणक्तु। आ॒र्द्रा नक्ष॑त्रं जुष॒ताः
ह॒विर्नः॑॥३॥

प्रमुञ्चमानौ दुरितानि विश्वा॑। अपाघशं सन्नुदतामरातिम्।
 पुनर्नो देव्यदितिः स्पृणोतु। पुनर्वसू नः पुनरेतां यज्ञम्। पुनर्नो
 देवा अभियन्तु सर्वे॑। पुनः पुनर्वो हविषा यजामः। एवा
 न देव्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। पुनर्वसू
 हविषा वर्धयन्ती। प्रियन्देवानामप्येतु पार्थः॥४॥

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः। तिष्यं नक्षत्रमभिसम्बभूव। श्रेष्ठो
 देवानां पृतनासु जिष्णुः। दिशोऽनु सर्वा अभयं नो अस्तु।
 तिष्यः पुरस्तादुत मध्यतो नः। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चात्।
 बाधेतान्द्वेषो अभयं कृणुताम्। सुवीर्यस्य पतयः स्याम। इदं
 सर्पेभ्यो हविरस्तु जुष्टम्। आश्रेषा येषामनुयन्ति चेतः॥५॥

ये अन्तरिक्षं पृथिवीङ्क्षियन्ति। ते नः सर्पासो हवमागमिष्ठाः।
 ये रौचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये दिवं देवीमनु सञ्चरन्ति।
 येषामाश्रेषा अनुयन्ति कामम्। तेभ्यः सर्पेभ्यो मधुमञ्जुहोमि।
 उपहृताः पितरो ये मघासु। मनोजवसः सुकृतः सुकृत्याः। ते
 नो नक्षत्रे हवमागमिष्ठाः। स्वधाभिर्यज्ञं प्रयतं जुषन्ताम्॥६॥

ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः। येऽमुं लोकं पितरः क्षियन्ति।
 याश्च विद्म या उ च न प्रविद्म। मघासु यज्ञं सुकृतं
 जुषन्ताम्। गवां पतिः फल्गुनीनामसि त्वम्। तदर्यमन्वरुण
 मित्र चारु। तन्त्वा वयं सनितारं सनीनाम्। जीवा
 जीवन्तमुप संविशेम। येनेमा विश्वा भुवनानि सञ्जिता। यस्य

दे॒वा अ॒नु सं॒ यन्ति॒ चेतः॑ ॥ ७ ॥

अ॒र्य॒मा रा॒जाऽज॒र॒स्तुवि॑ष्मान्। फ॒ल्गु॒नीना॑मृष॒भो रो॑रवीति।
श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ भ॒गवो॑ भ॒गासि॑। तत्त्वा॑ वि॒दुः फ॒ल्गु॒नीस्त॑स्य
वि॒त्तात्। अ॒स्मभ्य॑ क्ष॒त्रम॒जर॑ सु॒वीर्य॑म्। गोम॒दश्व॑व॒दुप॒
सन्नु॑देह। भ॒गो ह दा॒ता भ॒ग इ॒त्प्रदा॒ता। भ॒गो दे॒वीः
फ॒ल्गु॒नीरा वि॑वेश। भ॒गस्ये॑त्तं प्र॒स॒वं ग॑मेम। यत्र॑ दे॒वैः
स॒ध॒माद॑ म॒देम॑ ॥ ८ ॥

आया॑तु दे॒वः स॑वि॒तोप॑यातु। हि॒र॒ण्यये॑न सु॒वृता॒ रथे॑न। वह॒न्
ह॒स्तः सु॒भगं॑ वि॒द्वना॑प॒सम्। प्र॒यच्छ॑न्तं प॒पु॒रिं पु॒ण्यम॑च्छ।
ह॒स्तः प्र॒यच्छ॑त्व॒मृतं॑ व॒सीयः॑। दक्षि॑णेन॒ प्रति॑गृ॒णीम॑ ए॒नत्।
दा॒तार॑म॒द्य स॑वि॒ता वि॑देय। यो नो॒ ह॒स्ताय॑ प्र॒सुवा॑ति
य॒ज्ञम्। त्वष्टा॑ नक्ष॒त्रम॒भ्येति॑ चि॒त्राम्। सु॒भ॑ सं॒सं यु॒वति॑
रोच॑मानाम् ॥ ९ ॥

नि॒वेश॑य॒न्नमृ॒ता॒न्मर्त्या॑श्च। रू॒पाणि॑ पि॒श॒न्भु॒व॒नानि॑ वि॒श्वा।
तन्न॒स्त्वष्टा॑ तदु॒ चि॒त्रा वि॑च॒ष्टाम्। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु
म॒ह्यम्। तन्नः॑ प्र॒जां वी॒रव॑ती सं॒नोतु॑। गोभि॑र्नो॒ अश्वेः॑
सम॑न॒क्तु य॒ज्ञम्। वा॒युर्नक्ष॑त्रम॒भ्येति॑ नि॒ष्ट्याम्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो
वृष॒भो रो॑रु॒वाणः॑। स॒मी॒रय॑न्भु॒व॒ना मा॒तरि॑श्वा। अप॒ द्वे॒षासि॑
नु॒दता॑म॒रातीः॑ ॥ १० ॥

तन्नो॑ वा॒युस्त॑दु नि॒ष्ट्या शृ॑णोतु। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु

मह्यम्। तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्। यथा
 तरेम दुरितानि विश्वा। दूरमुस्मच्छत्रवो यन्तु भीताः।
 तदिन्द्राग्नी कृणुतान्तद्विशाखे। तन्नो देवा अनुमदन्तु यज्ञम्।
 पश्चात्पुरस्तादभयन्नो अस्तु। नक्षत्राणामधिपत्नी विशाखे।
 श्रेष्ठाविन्द्राग्नी भुवनस्य गोपौ॥११॥

विषूचः शत्रूनप बाधमानौ। अप क्षुधन्नुदतामरातिम्। पूर्णा
 पश्चादुत पूर्णा पुरस्तात्। उन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय।
 तस्यान्देवा अधि संवसन्तः। उत्तमे नाक इह मादयन्ताम्।
 पृथ्वी सुवर्चा युवतिः सजोषाः। पौर्णमास्युदगाच्छोभमाना।
 आप्याययन्ती दुरितानि विश्वा। उरुन्दुहां यजमानाय
 यज्ञम्॥१२॥

चित्रभानुर्यजमाने दधातु हविर्नः पाथश्चेतो जुषन्ताश्चेतो मदेम रोचमानामरातीर्गोपौ यज्ञम्॥[१]

ऋद्ध्यास्म हव्यैर्नमसोपसद्य। मित्रन्देवं मित्रधेयं नो अस्तु।
 अनूराधान् हविषा वर्धयन्तः। शतर्जीवेम शरदः सर्वाः।
 चित्रं नक्षत्रमुदगात्पुरस्तात्। अनूराधास इति यद्वदन्ति।
 तन्मित्र एति पथिभिर्देवयानैः। हिरण्ययैर्विततैरन्तरिक्षे।
 इन्द्रो ज्येष्ठामनु नक्षत्रमेति। यस्मिन्वृत्रं वृत्रतूर्यं ततार॥१३॥

तस्मिन्वयममृतन्दुहानाः। क्षुधन्तरेम दुरितिन्दुरिष्टिम्।
 पुरन्दराय वृषभाय धृष्णवे। अषाढाय सहमानाय मीढुषे।
 इन्द्राय ज्येष्ठा मधुमद्दुहाना। उरुं कृणोतु यजमानाय

लो॒कम्। मू॒लं प्र॒जां वी॒र॒व॒तीं वि॒दे॒य। परा॑च्येतु॒ नि॒र्ऋ॑तिः
परा॑चा। गोभि॑र्नक्ष॒त्रं प॒शुभिः॑ स॒म॒क्तम्। अह॑र्भूया॒द्यज॑मानाय॒
म॒ह्यम्॥१४॥

अह॑र्नो अ॒द्य सु॒वि॒ते द॑धातु। मू॒लं नक्ष॑त्रमि॒ति यद्व॑दन्ति। परा॑चीं
वा॒चा नि॒र्ऋ॑ति॒न्नु॒दामि॑। शि॒वं प्र॒जायै॑ शि॒वम॑स्तु म॒ह्यम्।
या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा स॒म्ब॒भूवुः। या अ॒न्त॒रि॒क्ष उ॒त
पा॒र्थि॒वी॒र्याः। यासा॑म॒षा॒ढा अ॑नु॒यन्ति॒ काम॑म्। ता न॒ आपः॑
श॒ऽस्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॒ कू॒प्या याश्च॑ ना॒द्याः स॒मु॒द्रि॒याः।
याश्च॑ वैश॒न्तीरु॒त प्रा॑स॒चीर्याः॥१५॥

यासा॑म॒षा॒ढा म॒धु भ॑क्षय॒न्ति। ता न॒ आपः॑ श॒ऽस्यो॒ना भ॑वन्तु।
तन्नो॒ विश्वे॒ उप॑ शृण्वन्तु दे॒वाः। तद॑षा॒ढा अ॒भिसं॑यन्तु य॒ज्ञम्।
तन्नक्ष॑त्रं प्रथ॒तां प॒शुभ्यः॑। कृषि॑र्वृष्टि॒र्यज॑मानाय कल्प॒ताम्।
शु॒भ्राः क॒न्या यु॒व॒तयः॑ सु॒पे॒श॒सः। क॒र्म॒कृतः॑ सु॒कृतो॑ वी॒र्या॑वतीः।
वि॒श्वान्दे॒वान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः। अ॒षा॒ढाः का॒म॒मुप॑ या॒न्तु
य॒ज्ञम्॥१६॥

यस्मि॑न्ब्रह्मा॒भ्यज॑य॒त्सर्व॑मे॒तत्। अ॒मुं च॑ लो॒कमि॑दम् च॒
सर्व॑म्। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॑जित्यं। श्रिय॑न्दधा॒त्वह्णी॑यमानम्।
उ॒भौ लो॒कौ ब्र॒ह्म॒णा स॒ञ्जि॑ते॒मौ। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॑च॒ष्टाम्।
तस्मि॑न्व॒यं पृ॒त॒नाः स॒ञ्जये॑म। तन्नो॑ दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु
का॒मम्। शृ॒ण्वन्ति॑ श्रो॒णाम॒मृत॑स्य गो॒पाम्। पु॒ण्या॑मस्या॒
उप॑शृणोमि॒ वाच॑म्॥१७॥

म॒हीं दे॒वीं विष्णु॑पत्नीम॒जूर्या॑म् । प्र॒तीची॑मे॒ना ५ ह॒विषां॑ य॒जामः॑ ।
 त्रे॒धा विष्णु॑रुरुगा॒यो विच॑क्रमे । म॒हीन्दि॒वं पृथि॑वीम॒न्तरि॑क्षम् ।
 तच्छ्रो॒णैति॑ श्रव॑ इच्छ॒माना॑ । पु॒ण्यं ५ श्लोकं॑ यज॑मानाय
 कृ॒ण्वती॑ । अ॒ष्टौ दे॒वा वस॑वः सो॒म्यासः॑ । चत॑स्रो दे॒वीर॒जराः॑
 श्रवि॑ष्ठाः । ते य॒ज्ञं पा॑न्तु रज॑सः प॒रस्ता॑त् । स॒वत्स॒रीण॑म॒मृतं॑
 स्व॒स्ति ॥ १८ ॥

य॒ज्ञं नः॑ पा॒न्तु वस॑वः प॒रस्ता॑त् । द॒क्षिण॒तोऽभिय॑न्तु श्रवि॑ष्ठाः ।
 पु॒ण्यं नक्ष॑त्रम॒भि संवि॑शाम । मा नो अ॒राति॑र॒घशः॑ ५ सा॒ऽगन् ।
 क्ष॒त्रस्य॑ रा॒जा वरु॑णोऽधि॒राजः॑ । नक्ष॑त्राणा ५ श॒तभि॑ष॒ग्वसि॑ष्ठः ।
 तौ दे॒वेभ्यः॑ कृ॒णुतो दी॒र्घमा॑युः । श॒त ५ स॒हस्रा॑ भेष॒जानि॑ धत्तः ।
 य॒ज्ञं नो॑ रा॒जा वरु॑ण॒ उप॑यातु । तन्नो॒ विश्वे॑ अ॒भि संय॑न्तु
 दे॒वाः ॥ १९ ॥

तन्नो॒ नक्ष॑त्र ५ श॒तभि॑ष॒ग्वजु॑षा॒णम् । दी॒र्घमा॑युः प्र॒तिर॒द्वेष॑जानि॑ ।
 अ॒ज एक॑पा॒दुद॑गात्प॒रस्ता॑त् । विश्वा॑ भू॒तानि॑ प्र॒तिमो॑द॒मानः॑ ।
 तस्य॑ दे॒वाः प्र॑स॒वं य॑न्ति॒ सर्वे॑ । प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒मृत॑स्य गो॒पाः ।
 वि॒भ्राज॑मानः॒ समि॑धान॒ उग्रः॑ । आ॒ऽन्तरि॑क्षमरु॒हद॑ग॒न्ध्याम् ।
 त ५ सूर्य॑ दे॒वम॒जमे॑क॒पाद॑म् । प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒नुय॑न्ति॒
 सर्वे॑ ॥ २० ॥

अहि॑र्बु॒ध्नियः॑ प्रथ॑मान एति । श्रे॒ष्ठो दे॒वाना॑मु॒त मानु॑षाणाम् । तं
 ब्रा॒ह्म॒णाः सो॑म॒पाः सो॒म्यासः॑ । प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒भि र॑क्षन्ति॒ सर्वे॑ ।

च॒त्वार॒ एक॑म॒भिक॑र्म॒ दे॒वाः। प्रो॒ष्ठप॒दास॒ इति॒ यान् वद॑न्ति।
ते बु॒ध्रियं॑ परि॒षद्य॑ः स्तु॒वन्तः॑। अहि॑र॒ रक्ष॑न्ति॒ नम॑सोप॒सद्य॑।
पू॒षा रे॒वत्य॑न्वेति॒ पन्था॑म्। पु॒ष्टिप॑तीं पशु॒पा वाज॑ब॒स्त्यौ॥ २१॥

इ॒मानि॑ ह॒व्या प्र॑य॒ता जु॑षा॒णा। सु॒गैर्नो॑ या॒नैरु॑प॒यातां॑ य॒ज्ञम्।
क्षु॒द्रान्प॒शून्क्ष॑तु रे॒वतीं॑ नः। गा॒वो नो॑ अ॒श्वाः अ॒न्वेतु॑
पू॒षा। अ॒न्नः रक्ष॑न्तौ बहु॒धा वि॑रूप॒म्। वाज॑र॒ सनु॑तां
यज॑मानाय य॒ज्ञम्। तद॑श्चि॒नाव॑श्च॒युजो॑प॒याताम्। शु॒भङ्ग॑मि॒ष्टौ
सु॒यमे॑भि॒रश्वैः॑। स्वं नक्ष॑त्रं ह॒विषा॒ यज॑न्तौ। म॒ध्वा सम्पृ॑क्तौ
यजु॑षा॒ सम॑क्तौ॥ २२॥

यौ दे॒वानां॑ मि॒षजौ॑ ह॒व्यवा॒हौ। वि॒श्वस्य॑ दू॒ताव॑मृ॒तस्य॑
गो॒पौ। तौ नक्ष॑त्रं जुजुषा॒णोप॑याताम्। नमो॒ऽश्वि॒भ्यां
कृ॒णुमो॑ऽश्च॒युग्भ्या॑म्। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। तद्य॒मो
राजा॒ भग॑वान् विच॑ष्टाम्। लो॒कस्य॑ रा॒जा म॒हतो॑ म॒हान्
हि। सु॒गन्नः॑ पन्था॒मभ॑यं कृ॒णोतु॑। यस्मि॒न्नक्ष॑त्रे य॒म एति॑
राजा॑। यस्मि॒न्नेन॑म॒भ्यषि॑श्चन्त दे॒वाः। तद॑स्य चि॒त्रं ह॒विषा॑
य॒जाम॑। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। नि॒वेश॑नी॒ यत्ते॑ दे॒वा
अद॑धुः॥ २३॥

त॒तार॒ मह्यं॑ प्रास॒चीर्या॑ या॒न्तु य॒ज्ञं वाच॑ः स्व॒स्ति दे॒वा अनु॑यन्ति॒ सर्वे॑ वाज॑ब॒स्त्यौ सम॑क्तौ

दे॒वास्त्रीणि॑ च॥ _____[२]

नवो॑नवो भवति॒ जाय॑मानो॒ यमा॑दित्या अ॒शुमा॑प्या॒यय॑न्ति।

ये विरूपे समनसा संव्ययन्ती। समानन्तन्तुं परितातना तै।
विभू प्रभू अनुभू विश्वतो हुवे। ते नो नक्षत्रे हवमागमेतम्।
वयन्देवी ब्रह्मणा संविदानाः। सुरत्नासो देववीतिन्दधानाः।
अहोरात्रे हविषा वर्धयन्तः। अति पाप्मानमति मुक्त्या गमेम।
प्रत्युवदृश्यायती॥ २४॥

व्युच्छन्ती दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा।
तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी। उदुस्त्रियाः सचते सूर्यः।
सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं
भुक्तेन गमेमहि। तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्।
उपयज्ञमिहागमत्॥ २५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दुः हवामहे। सनः सविता
सुवत्सनिम्। पुष्टिदा वीरवत्तमम्। उदुत्यश्चित्रम्। अदितिर्न
उरुष्यतु महीम् पु मातरम्। इदं विष्णुः प्रतद्विष्णुः।
अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्।
हव्यवाहः स्विष्टम्॥ २६॥

आयत्यगमत्स्विष्टम्॥ [३]

अग्निर्वा अकामयत। अन्नादो देवानां स्यामिति। स
एतमग्नये कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो
वै सोऽन्नादो देवानामभवत्। अग्निर्वै देवानामन्नादः। यथा ह
वा अग्निर्देवानामन्नादः। एव ह वा एष मनुष्याणां भवति।
य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।

अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ कृ॒त्तिका॒भ्यः॒ स्वाहा॑॥ अ॒म्बायै॒ स्वाहा॑ दु॒लायै॒ स्वाहा॑॥ नि॒त॒त्यै स्वाहा॑ऽभ्रय॑न्त्यै स्वाहा॑॥ मे॒घय॑न्त्यै स्वाहा॑ व॒रु॒षय॑न्त्यै स्वाहा॑॥ चु॒पु॒णीका॑यै स्वाहेति॑॥ २७ ॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्। तासा॑ं रोहि॒णीम॒भ्य॑ध्यायत्। सोऽका॑मयत। उप॒ मा वर्ते॑त। समे॑नया गच्छे॒येति॑। स ए॒तं प्र॒जाप॑तये रोहि॒ण्यै च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै सा तमु॑पावर्तत। समे॑नयागच्छत। उप॑ ह॒ वा ए॑नं प्रि॒यमा॑वर्तते। सं प्रि॒येण॑ गच्छते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॒चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑ रोहि॒ण्यै स्वाहा॑॥ रोच॑मानायै स्वाहा॑ प्र॒जाभ्यः॒ स्वाहेति॑॥ २८ ॥

सोमो॒ वा अ॑का॒मय॑त। ओष॑धीनां॒ राज्य॑म॒भिज॑येयमिति॑। स ए॒तं सोमा॑य मृ॒गशी॒र्षाय॑ श्यामा॒कं च॒रुं पय॑सि निर॑वपत्। ततो॒ वै स ओष॑धीनां॒ राज्य॑म॒भ्य॑जयत्। स॒मा॒ना॒नां॒ ह॒ वै रा॒ज्य॑म॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॒ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। सोमा॑य स्वाहा॑ मृ॒गशी॒र्षाय॑ स्वाहा॑॥ इ॒न्व॒काभ्यः॒ स्वाहा॑ोष॑धीभ्यः स्वाहा॑॥ रा॒ज्याय॑ स्वाहा॑ऽभिजि॑त्यै स्वाहेति॑॥ २९ ॥

रु॒द्रो वा अ॑का॒मय॑त। प॒शु॒मा॒न्त्स्या॑मिति॑। स ए॒तं रु॒द्राया॑र्द्रायै प्रै॒व्य॑ङ्ग॒वं च॒रुं पय॑सि निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्। प॒शु॒मा॒न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॒ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। रु॒द्राय॑ स्वाहा॑ऽर्द्रायै स्वाहा॑॥

पिन्वमानायै स्वाहा पशुभ्यः स्वाहेति॥३०॥

ऋक्षा वा इयमलोमकाऽऽसीत्। साऽकामयत्। ओषधीभिर्वनस्पतिभिः प्रजायेयेति। सैतमदित्यै पुनर्वसुभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत्। प्रजायते ह वै प्रजयां पशुभिः। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा पुनर्वसुभ्याम्। स्वाहा भूत्यै स्वाहा प्रजात्यै स्वाहेति॥३१॥

बृहस्पतिर्वा अकामयत्। ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतं बृहस्पतये तिष्याय नैवारं चरुं पर्यसि निरवपत्। ततो वै स ब्रह्मवर्चस्यभवत्। ब्रह्मवर्चसी ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। बृहस्पतये स्वाहा तिष्याय स्वाहा। ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥३२॥

देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवाः सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य आज्ये करम्भन्निरवपन्। तानेताभिरेवदेवताभिरुपानयन्। एताभिर्ह वै देवताभिर्द्विषन्तं भ्रातृव्यमुपनयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सर्पेभ्यः स्वाहाऽऽश्रेषाभ्यः स्वाहा। दन्द्शूकेभ्यः स्वाहेति॥३३॥

पितरो वा अकामयन्त। पितृलोकं ऋध्रुयामेति। त एतं पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशं षट्कपालं निरवपन्। ततो वै ते पितृलोकं आर्ध्रुवन्। पितृलोके ह वा ऋध्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पितृभ्यः स्वाहा

म॒घाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽन॒घाभ्यः॑ स्वाहा॑ग॒दाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽरु॒न्ध॒तीभ्यः॑
स्वाहेति॑॥ ३४॥

अ॒र्य॒मा वा अ॑कामयत। प॒शु॒मा॒न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तम॑र्य॒म्णे
फल्गु॑नीभ्यां च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्।
प॒शु॒मा॒न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं
वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒र्य॒म्णे स्वाहा॑ फल्गु॑नीभ्या॒ऽऽ स्वाहा॑।
प॒शु॒भ्यः स्वाहेति॑॥ ३५॥

भ॒गो वा अ॑कामयत। भ॒गी श्रे॑ष्ठी दे॒वाना॑ऽस्या॒मिति॑। स ए॒तं
भ॒गाय॑ फल्गु॑नीभ्यां च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स भ॒गी श्रे॑ष्ठी
दे॒वाना॑मभवत्। भ॒गी ह॒ वै श्रे॑ष्ठी स॑मा॒नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। भ॒गाय॑
स्वाहा॑ फल्गु॑नीभ्या॒ऽऽ स्वाहा॑। श्रे॑ष्ठा॒य स्वाहेति॑॥ ३६॥

स॒वि॒ता वा अ॑कामयत। श्र॒न्मे दे॒वा द॒धीर॑न्। स॒वि॒ता
स्या॒मिति॑। स ए॒तं स॑वि॒त्रे ह॒स्ताय॑ पुरो॒डाशं॑ द्वा॒द॒शक॑पालं
निर॑वपदाशूनां व्री॒हीणा॑म्। ततो॒ वै तस्मै॑ श्रद्धे॒वा अ॑दधत।
स॒वि॒ताऽभ॑वत्। श्रद्धे॒वा अ॑स्मै मनु॒ष्या द॑धते। स॒वि॒ता
स॑मा॒नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं
वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। स॒वि॒त्रे स्वाहा॑ ह॒स्ताय॑। स्वाहा॑ द॒द॒ते
स्वाहा॑ पृ॒ण॒ते। स्वाहा॑ प्र॒यच्छ॑ते स्वाहा॑ प्र॒तिगृ॑भ्ण॒ते स्वाहेति॑
॥ ३७॥

त्व॒ष्टा वा अ॑कामयत। चि॒त्रं प्र॒जां वि॑न्दे॒येति॑। स ए॒तन्त्व॑ष्ट्रे

चित्रायै पुरोडाशमृष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै स चित्रं प्रजामविन्दत। चित्रं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। त्वष्ट्रे स्वाहा चित्रायै स्वाहा। चैत्राय स्वाहा प्रजायै स्वाहेति॥३८॥

वायुर्वा अकामयत। कामचारमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतद्वायवे निष्ठायाै गृष्ट्यै दुग्धं पयो निरवपत्। ततो वै स कामचारमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। कामचारं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वायवे स्वाहा निष्ठायाै स्वाहा। कामचाराय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥३९॥

इन्द्राग्नी वा अकामयेताम्। श्रेष्ठं देवानामभिजयेवेति। तावेतमिन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपताम्। ततो वै तौ श्रेष्ठं देवानामभ्यजयताम्। श्रेष्ठं ह वै समानानामभि जयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा विशाखाभ्यां स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४०॥

अथैतत्पौर्णमास्या आज्यं निर्वपति। कामो वै पौर्णमासी। काम आज्यम्। कामेनैव कामं समर्धयति। क्षिप्रमेनं सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति। पौर्णमास्यै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिष्णोदश सोम एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नव
 पितर एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या
 अष्टौ पञ्चदश॥ [४]

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति।
 स एतं मित्रायानूराधेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स
 मित्रधेयमेषुलोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयः ह वा एषु
 लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
 वेद। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यः स्वाहा।
 मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४२॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यं देवानामभिजयेयमिति।
 स एतमिन्द्राय ज्यैष्ठ्यायै पुरोडाशमेकादशकपालं
 निरवपन्मुहूर्त्वाहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यं देवानामभ्यजयत्।
 ज्यैष्ठ्यः ह वै संमानानामभिजयति। य एतेन हविषा
 यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राय स्वाहा
 ज्यैष्ठ्यायै स्वाहा। ज्यैष्ठ्याय स्वाहाभिजित्यै स्वाहेति॥४३॥

प्रजापतिर्वा अकामयत। मूलं प्रजां विन्देयेति। स एतं
 प्रजापतये मूलाय चरुं निरवपत्। ततो वै स मूलं
 प्रजामविन्दत। मूलः ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा
 यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये
 स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥४४॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रङ्गाममभिजयेमेति।

ता ए॒तम॒द्भ्यो॑ऽषा॒ढाभ्य॑श्च॒रुं निर॑वपन्। ततो॒ वै ताः
स॒मुद्र॑ङ्काम॒भ्यज॑यन्। स॒मुद्र॑ः ह॒ वै का॒मम॒भिज॑यति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑।
अ॒द्भ्यः स्वाहा॑ऽषा॒ढाभ्यः॑ स्वाहा॑। स॒मुद्राय॑ स्वाहा॒ कामाय॑
स्वाहा॑। अ॒भिजि॑त्यै स्वाहेति॑॥४५॥

विश्वे॒ वै दे॒वा अ॑कामयन्त। अ॒न॒प॒ज॒य्यं ज॑येमेति॑। त
ए॒तं वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यो॑ऽषा॒ढाभ्य॑श्च॒रुं निर॑वपन्। ततो॒ वै
ते॒ऽन॒प॒ज॒य्यम॑जयन्। अ॒न॒प॒ज॒य्यः ह॒ वै ज॑यति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑। वि॒श्वेभ्यो॑
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑ऽषा॒ढाभ्यः॑ स्वाहा॑। अ॒न॒प॒ज॒य्याय॑ स्वाहा॒
जित्यै॑ स्वाहेति॑॥४६॥

ब्र॒ह्म वा अ॑कामयत। ब्र॒ह्मलो॒कम॒भिज॑येयमिति॑।
तदे॒तं ब्र॒ह्मणे॑ऽभिजिते॑ च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै
तद्ब्र॒ह्मलो॒कम॒भ्यज॑यत्। ब्र॒ह्मलो॒कः ह॒ वा अ॒भिज॑यति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑।
ब्र॒ह्मणे॑ स्वाहा॑ऽभिजिते॑ स्वाहा॑। ब्र॒ह्मलो॒काय॑ स्वाहा॒ऽभिजि॑त्यै
स्वाहेति॑॥४७॥

विष्णु॒र्वा अ॑कामयत। पु॒ण्यः॑ श्लोकः॑ शृ॒ण्वीय॑। न मा
पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छेदिति॑। स ए॒तं विष्ण॑वे श्रो॒णायै॑
पुरो॒डाश॑त्रिकपा॒लन्नि॑रवपत्। ततो॒ वै स पु॒ण्यः॑
श्लो॒कम॑शृणुत। नैनं॑ पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छत्। पु॒ण्यः॑ ह॒

वै श्लोकः शृणुते। नैनं पापी कीर्तिरागच्छति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा श्रोणायै स्वाहा। श्लोकाय स्वाहा श्रुताय स्वाहेति॥४८॥

वसवो वा अंकामयन्त। अग्रं देवतानां परीयामेति। त एतं वसुभ्यः श्रविष्ठाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। ततो वै तेऽग्रं देवतानां पर्यायन्। अग्रं ह वै समानानां पर्येति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वसुभ्यः स्वाहा श्रविष्ठाभ्यः स्वाहा। अग्राय स्वाहा परीत्यै स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो वा अंकामयत। दृढोऽशिथिलः स्यामिति। स एतं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं दशकपालं निरवपत्कृष्णानां ब्रीहीणाम्। ततो वै स दृढोऽशिथिलोऽभवत्। दृढो ह वा अशिथिलो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वरुणाय स्वाहा शतभिषजे स्वाहा। भेषजेभ्यः स्वाहेति॥५०॥

अजो वा एकपादकामयत। तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतमजायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यभवत्। तेजस्वी ह वै ब्रह्मवर्चसी भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।

अजायैकपदे स्वाहा॑ प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा॑। तेजसे स्वाहा॑
ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॑॥५१॥

अहिर्वै बुध्रियोऽकामयत्। इमां प्रतिष्ठां विन्देयेति॑। स
एतमहये बुध्रियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालं
निरवत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत्। इमां ह वै
प्रतिष्ठां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्रियाय स्वाहा॑ प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा॑।
प्रतिष्ठायै स्वाहेति॑॥५२॥

पूषा वा अकामयत्। पशुमान्त्स्यामिति॑। स एतं पूष्णे रेवत्यै
चरुं निरवत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै
भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
जुहोति। पूष्णे स्वाहा॑ रेवत्यै स्वाहा॑। पशुभ्यः स्वाहेति॑॥५३॥

अश्विनौ वा अकामयेताम्। श्रोत्रस्विनावबधिरौ स्यावेति॑।
तावेतमश्विन्यामश्वयुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपालं निरवत्।
ततो वै तौ श्रोत्रस्विनावबधिरावभवताम्। श्रोत्रस्वी ह वा
अबधिरो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
सोऽत्र जुहोति। अश्विन्यां स्वाहा॑ऽश्वयुग्भ्यां स्वाहा॑।
श्रोत्राय स्वाहा॑ श्रुत्यै स्वाहेति॑॥५४॥

यमो वा अकामयत्। पितृणां राज्यमभिजयेयमिति॑। स
एतं यमायापभरणीभ्यश्चरुं निरवत्। ततो वै स पितृणां
राज्यमभ्यजयत्। समानानां ह वै राज्यमभि जयति। य

ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑।
य॒माय॑ स्वाहा॑ऽप॒भर॑णीभ्यः स्वाहा॑। रा॒ज्याय॑ स्वाहा॑भिजि॒त्यै
स्वाहेति॑॥५५॥

अथै॒तद॑मावा॒स्याया॑ आ॒ज्यं निर्व॑पति। कामो॒ वा अ॑मावा॒स्या।
काम॑ आ॒ज्यम्। कामे॑नै॒व काम॑ꣳ स॒मर्ध॑यति। क्षि॒प्रमे॑नꣳ
स॒काम॑ उ॒प॑नमति। येन॑ कामे॑न॒ यज॑ते। सोऽ॒त्र जु॒होति॑।
अ॒मावा॒स्यायै॑ स्वाहा॑ का॒माय॑ स्वाहा॑ऽऽग॒त्यै स्वाहेति॑॥५६॥

मित्र॑ इन्द्रः प्र॒जाप॑तिर्दशं दशा॒प एका॑दश॒ विश्वे॑ ब्रह्म॒ दश॑दश॒ विष्णु॑स्त्रयो॒दश वस॑व इन्द्रोऽ॒जोऽहि॑र्वै
बु॒ध्रियः॑ पू॒षाऽश्वि॑नौ य॒मो दशं॑ दशाथै॒तद॑मावा॒स्याया॑ अ॒ष्टौ पञ्च॑दश॥—————[५]

च॒न्द्रमा॑ वा अ॑कामयत। अ॒होरा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्स॑वत्स॒रमा॑प्त्वा।
च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्यꣳ स॒लो॒कता॑माप्नुयामि॒ति। स ए॒तश्च॒न्द्रम॑से
प्रती॒दृश्या॑यै पु॒रोडा॑शं पञ्च॑दशक॒पालं निर्व॑पत्। ततो॑
वै सोऽ॒होरा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्स॑वत्स॒रमा॑प्त्वा।
च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्यꣳ स॒लो॒कता॑माप्नोत्। अ॒होरा॒त्रान्
ह॒ वा अ॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्स॑वत्स॒रमा॑प्त्वा। च॒न्द्रम॑सः
सायु॑ज्यꣳ स॒लो॒कता॑माप्नोति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑। च॒न्द्रम॑से स्वाहा॑ प्रती॒दृश्या॑यै
स्वाहा॑। अ॒होरा॒त्रेभ्यः॑ स्वाहा॑ऽर्ध॒मासे॑भ्यः स्वाहा॑। मा॒सेभ्यः॑
स्वाह॑र्तुभ्यः स्वाहा॑। सं॒वत्स॒राय॑ स्वाहेति॑॥५७॥

अ॒होरा॒त्रे वा अ॑कामयेताम्। अत्य॑होरा॒त्रे मु॑च्येवहि। न
ना॒वहो॑रा॒त्रे आ॑प्नुयातामि॒ति। ते ए॒तम॑होरा॒त्राभ्या॑ च॒रुं

निर॑वपताम्। द्वा॒यानां॑ व्री॒हीणा॑म्। शु॒क्लानां॑ च कृ॒ष्णानां॑ च।
 स॒वा॒त्योर्दु॒ग्धे। श्वे॒तायै॑ च कृ॒ष्णायै॑ च। ततो॒ वै ते अत्य॑होरा॒त्रे
 अ॒मुच्ये॑ते। नैनै॑ अहोरा॒त्रे आ॑प्नुताम्। अति॑ ह॒ वा अ॑होरा॒त्रे
 मु॒च्यते। नैन॑महोरा॒त्रे आ॑प्नुतः। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
 चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ह्ने स्वा॒हा रा॒त्रियै॑ स्वा॒हा।
 अति॑मु॒त्तये॑ स्वा॒हेति॑॥५८॥

उ॒षा वा अ॑कामयत। प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑ सु॒भगा॑ स्या॒मिति॑।
 सै॒तमु॒षसे॑ च॒रुं नि॑रवपत्। ततो॒ वै सा प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑
 सु॒भगा॑ऽभवत्। प्रि॒यो ह॒ वै सं॑मा॒नाना॑ः सु॒भगा॑ भवति। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 उ॒षसे॑ स्वा॒हा व्यु॑ष्ट्यै॒ स्वाहा॑। व्यू॒षुष्यै॑ स्वा॒हा व्यु॑च्छन्त्यै॒ स्वाहा॑।
 व्यु॑ष्टायै॒ स्वाहे॑ति॑॥५९॥

अथै॒तस्मै॑ नक्ष॑त्राय च॒रुनि॑र्वपति। यथा॒ त्वन्दे॒वाना॑म॒सि।
 ए॒वम॒हं म॑नु॒ष्याणां॑ भू॒यास॑मिति॑। यथा॑ ह॒ वा ए॒तद्दे॒वाना॑म्।
 ए॒व॑ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्याणां॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
 य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। नक्ष॑त्राय॒ स्वाहो॑दे॒ष्यते॑
 स्वा॒हा। उ॒द्य॒ते स्वा॒होदि॑ताय॒ स्वाहा॑। हर॑से॒ स्वाहा॑ भर॑से॒
 स्वाहा॑। भ्राज॑से॒ स्वाहा॑ तेज॑से॒ स्वाहा॑। तप॑से॒ स्वाहा॑
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ स्वा॒हेति॑॥६०॥

सूर्यो॒ वा अ॑कामयत। नक्ष॑त्राणां प्रति॒ष्ठा स्या॒मिति॑। स

ए॒त॒ꣳ सू॒र्या॒य॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्चरुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स॒ नक्ष॑त्राणां
प्रति॒ष्ठाऽभ॑वत्। प्रति॒ष्ठा ह॒ वै स॑मा॒नानां॑ भवति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ँ चैन॒देवं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। सू॒र्या॒य॒
स्वाहा॑ नक्ष॑त्रेभ्यः स्वाहा॑। प्रति॒ष्ठायै॑ स्वाहेति॑॥६१॥

अथै॒तमदि॑त्यै चरुं निर॑वपति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व
प्रति॑तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। अदि॑त्यै स्वाहा॑ प्रति॒ष्ठायै॑
स्वाहेति॑॥६२॥

अथै॒तं विष्ण॑वे चरुं निर॑वपति। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्तः॑
प्रति॑तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। विष्ण॑वे स्वाहा॑ य॒ज्ञाय॑ स्वाहा॑।
प्रति॒ष्ठायै॑ स्वाहेति॑॥६३॥

च॒न्द्रमाः पञ्च॑दशाहोरा॒त्रे स॒प्तद॑शो॒पा एका॑दशाथै॒तस्मै नक्ष॑त्राय॒ त्रयो॑दश॒ सूर्यो॑ दशाथै॒तमदि॑त्यै
पञ्चाथै॒तं विष्ण॑वे प॒द्मस॑ (स॒विताऽऽशू॑नां ब्री॒हीणामिन्द्रो॑ म॒हाब्री॑हीणामिन्द्रः कृ॒ष्णानां॑ ब्री॒हीणाम॑होरा॒त्रे
द्वयानां॑ ब्री॒हीणाम्। पि॒तर॑ष्प॒ङ्कपाल॑ꣳ स॒विता द्वा॑दशकपालमिन्द्रा॒ग्नी एका॑दशकपालमिन्द्र
एका॑दशकपालमिन्द्रो दश॑कपालं विष्णु॑स्त्रिकपालमहि॒भूमि॑कपालम॒श्विनौ॑ द्विकपालञ्चन्द्रमाः
पञ्च॑दशकपालम॒ग्निस्त्वष्टा॑ वस॑वोऽष्टाकपालमन्यत्रं च॒रुम्। रु॒द्रोऽर्य॑मा पू॒षा प॑शुमान्त्स्याꣳ सोमो॑
रु॒द्रो बृ॒हस्पतिः॑ पर्य॑सि वा॒युः प॒यः सोमो॑ वा॒युरिन्द्रा॒ग्नी मि॒त्र इन्द्र॑ आपो ब्रह्म॑ य॒मोऽभि॑जित्यै
त्वष्टा॑ प्र॒जाप॑तिः प्र॒जायै॑ पौर्ण॑मास्या अ॒मावा॑स्याया अ॒गंत्यै॑ विश्वे॒ जित्यां॑ अ॒श्विनौ श्रु॒त्यै।
ब्रह्म॑ तदे॒तं विष्णुः॑ स ए॒तं वा॒युः स ए॒तदा॑प॒स्ताः। पि॒तरो॑ विश्वे॒ वस॑वोऽकामयन्त॒ मेति॑
त ए॒तन्निर॑वपन्। आपो॑ऽकामयन्त॒ मेति॑ ता ए॒तन्निर॑वपन्। इन्द्रा॒ग्नी अ॒श्विना॑वकामयेतां वेति॑
तावे॒तन्निर॑वपताम्। अ॒होरा॒त्रे वा अ॑कामयेतामिति॑ ते ए॒तन्निर॑वपताम्। अ॒न्यत्रा॑कामयतेति॑ स
ए॒तन्निर॑वपत्। इन्द्रा॒ग्नी श्रैष्ठ॒मिन्द्रो॑ ज्यैष्ठ॒मिन्द्रो॑ दृढः। अहिः॑ सूर्योऽदि॑त्यै विष्ण॑वे प्रति॒ष्ठायै॑।

सोमो॑ य॒मः सं॒माना॑नाम्। अ॒ग्नि॑र्नो रीरिष॑दन्यत्र॑ रीरिषः ॥)॥ [६]

अ॒ग्नि॑र्न ऋ॒ध्यास्म॑ नवो॑नवोऽग्नि॑र्मित्रश्च॒न्द्रमा॑षट्॥६॥

अ॒ग्नि॑र्नस्तन्नो॑ वा॒युर॑र्हिर्बु॒ध्निय॑ ऋ॒क्षा वा इ॒यम॑थै॒तत्पौ॑र्ण॒मास्या॑ अ॒जो वा
एक॑पा॒त्सूर्य॑स्त्रिषष्टिः॥६३॥

अ॒ग्नि॑र्नः पातु॑ प्र॒तिष्ठा॑यै॒ स्वाहे॑ति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः ॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तङ्गा॑य॒त्र्याऽह॑रत्।
तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत्। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्।
ब्र॒ह्म वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॒ख्या व॑त्सान॑पाकरोति।
ब्र॒ह्मणै॒वैना॑न॒पाक॑रोति। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः प॒शवः॑॥१॥
तस्मा॑त्रीणि॒त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या गाः प्रा॑र्पय॑ति। स्वयै॒वैना॑ दे॒वत॑या प्रा॑र्पयति।
यङ्काम॑येताप॒शुः स्या॒दिति॑। अ॒पु॒र्णान्त॑स्मै शु॒ष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यङ्काम॑येत प॒शुमा॑न्त्स्या॒दिति॑।
ब॒हुपु॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खामा॑हरेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनं॑ करोति॥२॥
यत्प्रा॑ची॒मा ह॑रेत्। दे॒वल॑ोक॒मभि॑ ज॑येत्। यदु॒दी॒चीं
मनु॑ष्यलोक॒म्। प्रा॒चीमु॒दी॒चीमा॑ ह॑रति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑रभिजित्यै।
इ॒षे त्वो॒र्जं त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॒वोर्जं॑ यज॑माने दधाति। वा॒यवः
स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्ष॒स्याध्य॑क्षाः। अ॒न्तरि॑क्षदे॒वत्याः॑
खलु॑ वै प॒शवः॑॥३॥

वा॒यवं ए॒वैना॑न्प॒रि द॑दाति। प्र वा ए॒नाने॑तदा क॑रोति। यदा॑ह।
वा॒यवः स्थे॒त्युपा॑यवः स्थे॒त्याह॑। यज॑मानायै॒व प॒शूनु॑प॒
ह्रय॑ते। दे॒वो वः स॒विता प्रा॑र्पय॒त्वित्या॑ह प्रसू॑त्यै। श्रेष्ठ॑तमा॒य
कर्म॑ण॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि श्रेष्ठ॑तम॒ङ्गम॑। तस्मा॑दे॒वमा॑ह।

आप्यायध्वमघ्निया देवभागमित्याह॥४॥

वत्सेभ्यश्च वा एताः पुरा मनुष्येभ्यश्चाप्यायन्त। देवेभ्य एवैन।
इन्द्रायाप्याययति। ऊर्जस्वतीः पयस्वतीरित्याह। ऊर्जः१ हि
पयः सम्भरन्ति। प्रजावन्तीरनमीवा अयक्ष्मा इत्याह प्रजात्यै।
मा वः स्तेन ईशत माऽघशः१सु इत्याह गुप्त्यै। रुद्रस्य हेतिः
परि वो वृणक्तित्याह। रुद्रादेवैनास्त्रायते। ध्रुवा अस्मिन्गोपतो
स्यात बह्वीरित्याह। ध्रुवा एवास्मिन्बह्वीः करोति॥५॥

यजमानस्य पशून्पाहीत्याह। पशूनाङ्गोपीथाय। तन्मात्सायं
पशव उपसमावर्तन्ते। अनधः सादयति। गर्भाणाम्भृत्या
अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव
निदधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै॥६॥

पशवः करोति पशवो देवभागमित्याह करोति नव च॥—————[१]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यश्वपशुमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। यो वा ओषधीः
पर्वशो वेद। नैनाः स हि नस्ति। प्रजापतिर्वा ओषधीः
पर्वशो वेद। स एना न हि नस्ति। अश्वपश्वा बर्हिरच्छैति।
प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वाय॥७॥

ओषधीनामहि१सायै। यज्ञस्य घोषदसीत्याह। यजमान

ए॒व र॒यि॒न्द॒धा॒ति। प्र॒त्यु॒ष्ट॒ रक्षः॑ प्र॒त्यु॒ष्टा अ॒रा॒तय॑ इ॒त्या॒ह।
रक्ष॑सा॒मप॑ह॒त्यै। प्रे॒यम॑गा॒द्धि॒षणा॑ ब॒र्हिर॑च्छे॒त्या॒ह। वि॒द्या
वै धि॒षणा॑। वि॒द्ययै॑वै॒नद॑च्छै॒ति। म॒नु॒ना कृ॒ता स्व॒धया॑
वि॒त॒ष्टे॒त्या॒ह। मा॒न॒वी हि प॑र्शुः स्व॒धाकृ॑ता॥८॥

त आ॒व॑ह॒न्ति क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑दि॒त्या॒ह। शु॒श्रु॒वाँसो॒ वै
क॒वयः॑। य॒ज्ञः पु॒रस्ता॑त्। मु॒ख॒त ए॒व य॒ज्ञमा॑ र॒भते। अथो॒
यदे॒तदु॒क्ता यतः॑ कु॒तश्चा॑ ह॒रति॑। त॒त्प्रा॒च्या ए॒व दि॒शो भ॑वति।
दे॒वेभ्यो॑ जु॒ष्टमि॒ह ब॒र्हि॒रा॒सद॑ इ॒त्या॒ह। ब॒र्हिषः॑ स॒मृ॒द्धौ।
क॒र्म॒णोऽन॑प॒रा॒धाय॑। दे॒वानां॑ प॒रि॒षू॒तम॑सी॒त्या॒ह॥९॥

य॒द्वा इ॒दङ्किं॑ च। तद्दे॒वानां॑ प॒रि॒षू॒तम्। अथो॒ यथा॑ व॒स्य॑से
प्रति॒प्रो॒च्याहे॒दं क॑रि॒ष्यामी॒ति। ए॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युर्दे॒वेभ्यः॑
प्रति॒प्रो॒च्य ब॒र्हि॒र्दा॑ति। आ॒त्म॒नोऽहि॑सा॒यै। याव॑तः
स्त॒म्बा॒न्प॑रि॒दि॒शेत्। यत्तेषा॑मु॒च्छि॒ष्यात्। अति॑ तद्य॒ज्ञस्य॑
रेच॑येत्। ए॒कं स्त॒म्बं प॑रि॒दि॒शेत्। तं स॑र्व॒न्दा॒यात्॥१०॥

य॒ज्ञस्या॑न॒तिरे॑काय। व॒र्षवृ॑द्धम॒सी॒त्या॒ह। व॒र्षवृ॑द्धा वा
ओ॒षध॑यः। दे॒व॒ब॒र्हि॒रि॒त्या॒ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति।
मा त्वा॒ऽन्व॒ङ्गा ति॒र्य॒गि॒त्या॒हाहि॑सा॒यै। प॒र्व ते
रा॒ध्या॒स॒मि॒त्या॒ह॒र्यै। आ॒च्छे॒त्ता ते मा रि॑ष॒मि॒त्या॒ह।
नास्या॒त्म॒नो मी॑यते। य ए॒वं वेद॑॥११॥

दे॒व॒ब॒र्हिः श॒त॒व॒ल्शं वि॒रो॒हे॒त्या॒ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः।

प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। स॒हस्र॑वल्शा॒ वि व॒यꣳ रु॑हेमेत्या॒ह।
 आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। पृ॒थि॒व्याः स॒म्पृचः॑ पा॒हीत्या॑ह
 प्रति॑ष्ठित्यै। अयु॑ङ्गायु॒ङ्गान्मु॒ष्टीलु॑नोति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै।
 सु॒स॒म्भृता॑ त्वा॒ सम्भ॑रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॑णै॒वैन॑त्स॒म्भर॑ति॥१२॥

अदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॑त्या॒ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या
 ए॒वैन॒द्रास्ना॑ करोति। इ॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह। इ॒न्द्रा॒णी वा
 अग्रे॑ दे॒वता॑नाꣳ स॒मन॑ह्यत। साऽऽध्ना॑त्। ऋ॒द्ध्यै स॒न्नह्य॑ति।
 प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जाना॑म॒परा॑वापाय। तस्मा॑त्स्राव॑सन्तताः
 प्र॒जा जा॑यन्ते॥१३॥

पू॒षा ते॑ अ॒न्धिङ्म॑त्रा॒त्वित्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने दधाति।
 स ते॒ मा॒स्था॒दित्या॑हाहिꣳसायै। प॒श्चात्प्रा॑श्च॒मुप॑गूहति।
 प॒श्चाद्वै प्रा॒चीनꣳ रेतो॑ धीयते। प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीनꣳ रेतो॑
 दधाति। इ॒न्द्रस्य॑ त्वा बा॒हुभ्या॑मुद्यच्छु॒ इत्या॑ह। इ॒न्द्रि॒यमे॒व
 यज॑माने दधाति। बृ॒हस्प॑ते॒र्मूर्धा॑ ह॒रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑
 बृ॒हस्प॑तिः॥१४॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॑द्धरति। उ॒र्वन्तरि॑क्ष॒मन्वि॒हीत्या॑ह गत्यै। दे॒वङ्ग॑म॒मसी॑त्या॒ह।
 दे॒वाने॒वैन॑द्रमयति। अ॒न॒धः सा॑दयति। गर्भा॑णा॒भृत्या॑
 अ॒प्र॒पादा॑य। तस्मा॑द्गर्भाः प्र॒जाना॑म॒प्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व॒ नि
 द॑धाति। उ॒परी॑व॒ हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
 स॒म॒ष्ट्यै॥१५॥

स॒यो॒नि॒त्वाय॑ स्व॒धाकृ॑ताऽसी॒त्याह॑ दा॒याद्वे॑दं भ॒रति॑ जा॒यन्ते॑ बृ॒हस्प॑तिः स॒मंष्ट्रै॑॥—[२]

पूर्वे॒द्युरि॒ध्माब॒रुहिः॑ क॒रोति॑। य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑वसति।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत। तस्यो॒खे अ॑स्र॒सेता॑म्। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। यत्सा॑न्नाय्यो॒खे भव॑तः। य॒ज्ञस्यै॒व तदु॑खे
उप॑दधात्यप्र॒स्र॒साय॑। शु॒न्धध्व॑न्दैव्या॒य क॑र्मणे देवय॒ज्याया॒
इत्या॑ह। दे॒वय॒ज्याया॑ ए॒वैनानि॑ शु॒न्धति॑। मा॒तरि॒श्वनो॑
घ॒र्मोऽसी॒त्याह॑॥१६॥

अ॒न्तरि॑क्षं वै मा॒तरि॒श्वनो॑ घ॒र्मः। ए॒षां लो॒कानां॑ वि॒धृत्यै॑।
द्यौर॑सि पृथि॒व्यसी॒त्याह॑। दि॒वश्च॒ ह्येषा॑ पृथि॒व्याश्च॒ सम्भृ॑ता।
यदु॒खा। तस्मा॑दे॒वमा॑ह। वि॒श्वधा॑या अ॒सि पर॑मेण धा॒म्रेत्या॑ह।
वृष्टि॑र्वै वि॒श्वधा॑याः। वृष्टि॑मे॒वावरु॑न्धे। दृ॒हंस्व॒ मा ह्य॒रित्या॑ह
धृत्यै॑॥१७॥

वसू॑नां प॒वित्र॑मसी॒त्याह॑। प्रा॒णा वै वस॑वः। तेषां
वा ए॒तद्वा॒गधे॑यम्। यत्प॒वित्र॑म्। तेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति।
श॒तधा॑र॒सह॑स्र॒धारमि॒त्याह॑। प्रा॒णेष्वे॒वायु॑र्दधाति स॒र्वत्वा॑य।
त्रि॒वृत्प॑लाशशा॒खाया॑न्द्ब॒र्भम॑यं भवति। त्रि॒वृद्वै प्रा॒णः।
त्रि॒वृत्त॑मे॒व प्रा॒णं म॑ध्यतो यज॑माने दधाति॥१८॥

सौ॒म्यः पूर्णः॑ स॒योनि॒त्वाय॑। सा॒क्षात्प॒वित्र॑न्द॒र्भाः।
प्रा॒ख्सा॒यमधि॑नि द॑धाति। तत्प्रा॑णापा॒नयो॑ रू॒पम्। ति॒र्यक्प्रा॑तः।
तद्दर्श॑स्य रू॒पम्। दा॒र्श्यं ह्ये॑तद॒हः। अन्नं॑ वै च॒न्द्रमा॑ः। अन्नं॑

प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतं
स्वाहाकृतं स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य
विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याह। नाकमेवाग्निं
भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह।
द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपाञ्चैवौषधीनां च रसं संसृजति।
अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य वाचं
यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त इव हि
दुहन्ति। कामधुक्ष इत्याहातृतीयस्यै। त्रयं इमे लोकाः।
इमानेव लोकान्यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नाम गृह्णाति। भद्रमेवासाङ्कर्मा विष्करोति।
सा विश्वायुः सा विश्वव्यचाः सा विश्वकर्मेत्याह।
इयं वै विश्वायुः। अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः। असौ
विश्वकर्मा। इमानेवैताभिर्लोकान् यथापूर्वन्दुहे। अथो
यथा प्रदात्रे पुण्यमाशास्ते। एवमेवैना एतदुपस्तौति।
तस्मात्प्रादादित्युन्नीय वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून्दुहन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचं विसृजते।
यथादेवतमेव प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै।

त्रिरा॑ह। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः। अवा॑चं य॒मोऽन॑न्वार॒भ्योत्त॑राः।
अप॑रिमि॒तमे॒वाव॑ रुन्धे। न दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। अ॒ग्नि॒वद्वे॑
दा॑रुपा॒त्रम्। यद्दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्॥२३॥

या॒तया॑म्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॒ खल्वा॑हुः। पु॒रोडा॑श॒मुखानि॑
वै ह॒वीः॑ षि। नेत॑ इ॒तः पु॒रोडा॑शः॑ ह॒विषो॑ या॒मोऽस्ती॑ति।
का॒ममे॒व दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। शू॒द्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अ॒सतो॑
वा ए॒ष सम्भू॑तः। यच्छू॒द्रः। अ॒हवि॑रे॒व तदि॒त्याहुः। यच्छू॒द्रो
दो॒ग्धी॑ति॥२४॥

अ॒ग्नि॒होत्र॑मे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि॑ नोत्पु॒नन्ति॑। य॒दा खलु॑ वै
प॒वित्र॑म॒त्येति॑। अथ॒ तद्धि॑ विरि॒ति। सम्पृ॑च्यध्वमृतावरी॒रित्या॑ह।
अ॒पाश्चै॒वौष॑धी॒नां च॒ रस॑ः स॒ सृ॑जति। तस्मा॑द॒पाश्चौष॑धी॒नां
च॒ रस॑मुप॒जीवा॑मः। म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तय॑ इत्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व
यज॑माने दधाति। सोमे॑न॒ त्वात॑न॒च्चीन्द्रा॑य॒ दधी॒त्याह॥२५॥

सोम॑मे॒वेन॑त्करोति। यो वै सोम॑ भक्षयि॒त्वा। सं॒वत्स॒रः
सोम॑ न पिब॑ति। पु॒नर्भ॑क्ष्यो॒ऽस्य सोम॑पी॒थो भ॑वति। सोमः
खलु॑ वै सा॒न्नाय्य॑म्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पिब॑ति।
अ॒पुन॑र्भ॒क्ष्यो॒ऽस्य सा॑मपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्।
यन्मृ॒न्मयो॑नापि॒दध्यात्। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्॥२६॥

अ॒य॒स्पात्रे॑ण वा दा॒रुपा॒त्रेण॑ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि॑ सदे॒वम्।
उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आपो॑ वै र॒क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अ॒द॒स्तम॑सि॒
विष्णा॑वे॒ त्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञायै॒वेन॑दद॒स्तं करो॑ति।

विष्णो॑ ह॒व्यः र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑। अन॑धः सादयति।
 गर्भा॑णा॒न्धृत्या॑ अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॑पादुकाः।
 उ॒परी॑व निद॑धाति। उ॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्गस्य॑
 लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥ २७ ॥

असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजांमित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादोग्धीति दधीत्याह
 स्यात्सादयति पञ्च च॥ [३]

कर्म॑णे वान्दे॒वेभ्यः॑ शके॒यमित्या॑ह॒ शक्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ वै
 सन्त॑तिमनु॒ प्रजाः॑ प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ सन्ता॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
 विच्छि॑त्तिमनु॒ प्रजाः॑ प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ विच्छि॑द्यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
 सन्त॑तिरसि य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑त्यै स्तृणामि॒ सन्त॑त्यै त्वा
 य॒ज्ञस्येत्या॑ह॒वनीया॑त्सन्त॑नोति। यज॑मानस्य॒ प्रजा॑यै पशूना॑
 सन्त॑त्यै। अ॒पः प्रण॑यति। श्रद्धा॒ वा आपः॑। श्रद्धा॒मेवार॑भ्यं
 प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। य॒ज्ञो वा आपः॑॥ २८ ॥

य॒ज्ञमे॒वारभ्यं॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। व॒ज्रो वा
 आपः॑। व॒ज्रमे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः॒ प्रहृत्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः
 प्रण॑यति। आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः। र॑क्ष॒साम॑प॒हत्यै॑। अ॒पः प्रण॑यति।
 आपो॒ वै दे॒वानां॑ प्रि॒यन्धामं॑। दे॒वाना॑मे॒व प्रि॒यन्धामं॑ प्र॒णीय॑
 प्रच॑रति॥ २९ ॥

अ॒पः प्रण॑यति। आपो॒ वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वारभ्यं॑ प्र॒णीय॑
 प्रच॑रति। वे॒षाय॑ त्वेत्या॑ह। वे॒षाय॑ ह्ये॒नदा॑दत्ते। प्र॒त्युष्टु॑ र॒क्षः
 प्र॒त्युष्टा॑ अ॒रातय॑ इत्या॑ह। र॑क्ष॒साम॑प॒हत्यै॑। धूर॒सीत्या॑ह। ए॒ष

वै धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च
यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व
यं वयं धूर्वाम् इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति।
यश्चैनन्धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वन्देवानामसि
सस्मितं पप्रितं जुष्टं वहितमन्देवहूतममित्याह।
यथायजुरेवैतत्॥३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ५हस्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा
संविक्था मा त्वा हि५सिषमित्याहाहि५सायै। यद्वै किं च
वातो नाभि वाति। तत्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह।
अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। अग्रये जुष्टं निर्वपामीत्याह। अग्रयं एवैनां जुष्टं
निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै।
तूष्णीं चतुर्थम्। अपरिमितमेवावरुन्धे। स एवमेवानुपूर्व५
हवी५षि निर्वपति॥३३॥

इदन्देवानामिदमु नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा
नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति।

यः प॑री॒णहि॑ । सु॒व॑र॒भि वि र॒ख्ये॑षं वै॒श्वान॒र॒ज्योति॑रि॒त्याह॑ ।
 सु॒व॑र॒ेवाभि॑ वि प॑श्यति वै॒श्वान॒र॒ज्योतिः॑ । द्या॒वापृ॑थि॒वी ह॒विषि॑
 गृ॒हीत॑ उद॒वेपे॑ताम् । दृ॒ह॑न्ता॒न्दुर्या॑ द्या॒वापृ॑थि॒व्योरि॒त्याह॑ ।
 गृ॒हाणां॑ द्या॒वापृ॑थि॒व्योर्धृत्यै॑ । उ॒र्वन्त॑रि॒क्षम॑न्वि॒हीत्या॑ह॒ गत्यै॑ ।
 अ॒दि॒त्यास्त्वो॒पस्थे॑ साद॒यामी॒त्याह॑ । इ॒यं वा अ॑दि॒तिः । अ॒स्या
 ए॒वैन॑दु॒पस्थे॑ साद॒यति॑ । अ॒ग्ने ह॒व्यं र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुत्यै॑ ॥ ३४ ॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रचरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हवींषि निर्वपति गत्यै चत्वारि
 च॥

[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन् । सोऽपः॑ । अ॒भ्य॑म्रियत । तासां॑ यन्मे॒ध्यं
 य॒ज्ञिय॑ र॒ सदे॑व॒मासी॑त् । तद॒पोद॑क्रामत् । ते द॒र्भा अ॑भवन् ।
 यद्व॒र्भैर॑प॒ उत्पु॑नाति । या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञियाः॑ सदे॒वा आपः॑ ।
 ताभि॑रे॒वैना॑ उत्पु॑नाति । द्वा॒भ्यामु॑त्पु॑नाति ॥ ३५ ॥

द्वि॒पाद्य॑ज॒मानः॑ प्र॒तिष्ठि॑त्यै । दे॒वो वः॑ स॒वि॒तोत्पु॑ना॒त्वित्या॑ह ।
 स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैना॑ उत्पु॑नाति । अ॒च्छि॒द्रेण॑ प॒वि॒त्रेणे॒त्याह॑ ।
 अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽच्छि॑द्रं प॒वि॒त्रम् । तेनै॒वैना॑ उत्पु॑नाति ।
 व॒सोः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑रि॒त्याह॑ । प्रा॒णा वा आपः॑ । प्रा॒णा
 व॒सवः॑ । प्रा॒णा र॒श्मयः॑ ॥ ३६ ॥

प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्त्सं पृ॑णक्ति । सा॒वि॒त्रि॒यर्चा॑ । स॒वि॒तृप्र॑सूतं
 मे क॒र्मास॑दि॒ति । स॒वि॒तृप्र॑सूतमे॒वास्य॑ क॒र्म भ॑वति । प॒च्छो
 गा॒य॒त्रिया॑ त्रि॒ष्वमृ॑द्ध॒त्वाय॑ । आपो॑ दे॒वीर॑ग्ने॒पुवो॑ अ॒ग्नेगु॑व॒

इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञं नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव यज्ञं नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्॥ ३७ ॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह। तेनापः प्रोक्षिताः। अग्नये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमाभ्यामित्याह। यथादेवतमेवैनान्प्रोक्षति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥ ३८ ॥

अथो रक्षसामपहत्यै। शुन्यध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्यति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अवधूतं रक्षोऽवधूता आरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः॥ ३९ ॥

अस्या एवैनत्त्वचं करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा मृगं ग्राहुकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरध्यवहन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय॥ ४० ॥

अधिषवणमसि वानस्पत्यमित्याह। अधिषवणमेवैनत्करोति।

प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह सयत्वाय। अग्नेस्तनूरसीत्याह।
अग्नेर्वा एषा तनूः। यदोषधयः। वाचो विसर्जनमित्याह।
यदा हि प्रजा ओषधीनामश्नन्ति। अथ वाचं विसृजन्ते।
देववीतये त्वा गृह्णामीत्याह॥४१॥

देवताभिरेवैनत्समर्धयति। अद्रिरसि वानस्पत्य इत्याह।
ग्रावाणमेवैनत्करोति। स इदं देवेभ्यो हव्यं सुशमिं
शमिष्वेत्याह शान्त्यै। हविष्कृदेहीत्याह। य एव देवानां
हविष्कृतः। तान् ह्वयति। त्रिह्वयति। त्रिषत्या हि देवाः।
इषमावदोर्जमावदेत्याह॥४२॥

इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। द्युमद्वदत वयं संङ्घातं
जेष्मेत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। मनोः श्रद्धादेवस्य यजमानस्यासुरघ्नी
वाक्। यज्ञायुधेषु प्रविष्टाऽऽसीत्। तेऽसुरा यावन्तो
यज्ञायुधानामुद्वदतामुपाशृण्वन्। ते पराभवन्। तस्मात्स्वानां
मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्वदतामुप
ते परा भवन्ति। उच्चैः समाहन्त वा आह विजित्यै॥४३॥

वृद्ध एषामिन्द्रियं वीर्यम्। श्रेष्ठ एषां भवति। वर्षवृद्धमसि
प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्त्वित्याह। वर्षवृद्धा वा ओषधयः।
वर्षवृद्धा इषीकाः समृद्धौ। यज्ञं रक्षांस्यनु प्राविशन्।
तान्यस्ना पशुभ्यो निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतं
रक्षः परापूता अरातय इत्याह। रक्षंसामपहत्यै॥४४॥

रक्षसां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रक्षांसि निरवदयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वाय। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रं वै
वायुः। पुनात्येवैनान्। अन्तरिक्षादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति।
ये शूर्पात्। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह
प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्तवा आह।
त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिं यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या
अपहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥ [५]

अवधूतः रक्षोऽवधूता अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनत्त्वचं
करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।
पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय।
तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा
मृगं ग्राहुकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत॥४६॥

कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरधिपिनष्टि।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय। द्यावापृथिवी
सहास्ताम्। ते शम्यामात्रमेकमहर्व्येताः शम्यामात्रमेकमहः।
दिवः स्कम्भनिरसि प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह।
द्यावापृथिव्योर्वीत्यै। धिषणाऽसि पर्वत्या प्रति त्वा दिवः
स्कम्भनिर्वेत्त्वित्याह। द्यावापृथिव्योर्विधृत्यै॥४७॥

धिषणाऽसि पार्वतेयी प्रति त्वा पर्वतिर्वेत्त्वित्याह।

द्यावापृथिव्योर्धृत्यै। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहुः
 प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
 आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। अधिवपामीत्याह।
 यथादेवतमेवैनानधि वपति। धान्यमसि धिनुहि देवानित्याह।
 एतस्य यजुषो वीर्येण॥४८॥

यावदेका देवता कामयन्ते यावदेका। तावदाहुतिः प्रथते। न हि
 तदस्ति। यत्तावदेव स्यात्। यावञ्जुहोति। प्राणाय त्वाऽपानाय
 त्वेत्याह। प्राणानेव यजमाने दधाति। दीर्घामनु प्रसितिमायुषे
 धामित्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। अन्तरिक्षादिव वा एतानि
 प्रस्कन्दन्ति। यानि दृषदः। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः
 प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। असंवपन्ती
 पि० षाणूनि कुरुतादित्याह मेध्यत्वाय॥४९॥

निलायत् विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्याह धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
 निष्क्रव्यादं सेधा देवयजं वहेत्याह। य एवामात्क्रव्यात्।
 तमपहत्य। मध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धं
 रक्षो निर्दग्धा अरातय इत्याह। रक्षाऽस्येव निर्दहति।
 अग्निवत्युपदधाति। अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि
 वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके

ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एवं वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। पृथिवीमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। ध॒र्त्रमस्यन्तरिक्षं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। ध॒रुणमसि दिवं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। दिवमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति॥५१॥

ध॒र्मासि दिशो दृ॒ष्ट॒हेत्याह। दिश एवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। इ॒मानेवैतैर्लोकान्दृ॒ष्ट॒हति। दृ॒ष्ट॒हन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया पशुभिः। य एवं वेद। त्रीण्यग्रे क॒पालान्युप॑दधाति। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एकमग्रे क॒पालमुप॑ दधाति। एकं वा अग्रे क॒पालं पुरु॑षस्य सम्भवति॥५२॥

अथ॒ द्वे। अथ॒ त्रीणि। अथ॒ च॒त्वारि। अथाष्टौ। तस्मादष्टाकपालं पुरुषस्य शिरः। यदेवं क॒पालान्युप॑दधाति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञमेव प्रजापति॑ स॒ङ्स्करोति। आ॒त्मानमे॒व तत्स॑ङ्स्करोति। त॑ स॒ङ्स्कृतमा॒त्मानम्॥५३॥

अ॒मुष्मिँल्लो॒केऽनु॒ परै॑ति। यदष्टावुप॑दधाति। गा॒य॒त्रि॒या तत्स॑मि॒तम्। यन्न॑वं। त्रि॒वृता॒ तत्। यद॑शं। वि॒राजा॒ तत्। यदे॒काद॑शं। त्रि॒ष्टुभा॒ तत्। यद्वा॑दश॥५४॥

जग॑त्या॒ तत्। छन्दः॑ सम्मि॒तानि॒ स उ॑प॒दध॑त्क॒पालानि॑। इ॒माँल्लो॒काननु॑पूर्व॒न्दिशो॒ विध॑त्यै दृ॒ष्ट॒हति। अथायुः॑ प्रा॒णान्प्र॑जां प॒शून् यज॑माने दधाति। स॒जा॒तान॑स्मा अ॒भितो॑ बहु॒लान्क॑रोति। चि॒तः स्थे॑त्याह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। भृ॒गूणा॒मङ्गि॑रसा॒न्तप॑सा तप्यध्व॒मित्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒वैना॑नि

तपसा तपति। तानि ततः सङ्स्थिते। यानि घर्मे
कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति चतुष्पदयुर्चा वि मुञ्चति।
चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवमेवैतेन दृहति सम्भवति त९ सङ्स्कृतमात्मानं द्वादश सङ्स्थिते त्रीणि
च॥

[७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहु प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहु।
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याहु
यत्यै। सं वपामीत्याहु। यथादेवतमेवैनानि संवपति।
समापो अद्विरगमत समोषधयो रसेनेत्याहु। आपो वा
ओषधीर्जिन्वन्ति। ओषधयोऽपो जिन्वन्ति। अन्या वा
एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाहु। स९ रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः
सृज्यध्वमित्याहु। आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः।
ओषधयो मधुमतीः। आप ओषधीः पशून्। तानेवास्मा
एकधा स९सृज्य। मधुमतः करोति। अद्ध्यः परि प्रजाताः
स्थ समद्भिः पृच्यध्वमिति पर्याप्लावयति। यथा सुवृष्ट
इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै
त्वा संयौमीत्याहु। प्रजा एवैतेन दाधार। अग्र्यै
त्वाऽग्नीषोमाभ्यामित्याहु व्यावृत्यै। मुखस्य शिरोऽसीत्याहु।
यज्ञो वै मुखः। तस्यैतच्छिरः। यत्पुरोडाशः। तस्मादेवमाहु॥५८॥

घ॒र्मोऽसि॑ वि॒श्वायु॑रित्या॒ह। वि॒श्वमे॒वायु॑र्यज॒माने॑ दधाति। उ॒रु
प्र॑थस्वो॒रु ते॑ य॒ज्ञप॑तिः प्रथता॒मित्या॑ह। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑ प्रथयति। त्वचं॑ गृह्णी॒ष्वेत्या॑ह। सर्व॑मे॒वैन॑ꣳ सत॑नुं
करोति। अथाप आ॒नीय॑ परि॒मार्ष्टि॑। मा॒ꣳस ए॒व तत्त्वचं॑
दधाति। तस्मा॑त्त्व॒चा मा॒ꣳसं छ॒न्नम्। घ॒र्मो वा ए॒षोऽशा॑न्तः
॥५९॥

अ॒र्धमा॒सेऽर्ध॑मा॒से प्र॑वृ॒ज्यते। यत्पु॑रो॒डाशः॑। स ई॒श्वरो॑
यज॑मानꣳ शु॒चा प्र॒दहः॑। पर्य॑ग्नि करोति। प॒शुमे॒वैन॑मकः।
शान्त्या॑ अप्र॒दाहाय॑। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः।
अथो रक्ष॑सामप॒हत्यै। अ॒न्तरि॑तꣳ रक्षो॒ऽन्तरि॑ता॒ अरा॑तय॒
इत्या॑ह॥६०॥

रक्ष॑साम॒न्तर॑हित्यै। पु॒रो॒डाशं॑ वा अधि॑श्रितꣳ रक्षा॑ꣳस्यजिघाꣳसन्।
दि॒वि नाको॑ नामा॒ग्नी र॑क्षो॒हा। स ए॒वास्मा॑द्रक्षाꣳस्यपा॑हन्।
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता श्र॑पय॒त्वित्या॑ह। सवि॒तृप्र॑सूत ए॒वैन॑ꣳ
श्रपयति। वर्षि॑ष्ठे अधि॑ नाक् इत्या॑ह। रक्ष॑सामप॒हत्यै।
अ॒ग्निस्ते॑ त॒नुवं मा॑ऽति॒धागि॑त्या॒हाऽन॑तिदाहाय। अ॒ग्ने ह॒व्यꣳ
र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह गु॒प्त्यै॥६१॥

अवि॑दहन्तः श्रपय॒तेति॑ वाचं॒ विसृ॑जते। य॒ज्ञमे॒व
ह॒वीꣳष्य॑भि॒व्याहृत्य॑ प्रत॑नुते। पु॒रो॒रुच॑मवि॒दाहाय॑ शृ॒त्यै
करोति। म॒स्तिष्को॑ वै पु॒रो॒डाशः॑। तं यन्नाभि॑ वा॒सये॑त्।

आविर्मस्तिष्कः स्यात्। अ॒भिवा॑सयति। तस्माद्बु॒हा
म॒स्तिष्कः। भस्म॑ना॒ऽभिवा॑सयति। तस्मा॑न्मा॒ऽसेना॑स्थिं
छुन्न॑म्॥६२॥

वेदेना॒भिवा॑सयति। तस्मा॒त्केशैः शिर॑श्छुन्न॑म्। अख॑लतिभावुको
भवति। य ए॒वं वेद॑। प॒शोर्वे॑ प्र॒तिमा॑ पु॒रोडा॑शः। स
नाय॑जुष्क॑मभि॒वास्यः॑। वृथै॒व स्यात्। ई॒श्वरा॑ यज॑मानस्य
प॒शवः॑ प्रमे॑तोः। सं ब्रह्म॑णा पृच्य॒स्वेत्या॑ह। प्रा॒णा वै
ब्रह्म॑॥६३॥

प्रा॒णाः प॒शवः॑। प्रा॒णैरे॒व प॒शून्सम्पृ॑णक्ति। न प्र॒मायु॑का
भवन्ति। यज॑मानो॒ वै पु॒रोडा॑शः। प्र॒जा प॒शवः॑ पु॒रीष॑म्।
यदे॒वम॑भिघा॒रय॑ति। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ सम॑र्धयति।
दे॒वा वै ह॒विर्भृ॑त्वाऽब्रु॑वन्। कस्मि॑न्नि॒दं म्र॑क्ष्यामह॒ इति॑।
सोऽ॒ग्निर॑ब्रवीत्॥६४॥

मयि॑ त॒नूः सं निध॑ध्वम्। अ॒हं व॒स्तं ज॑नयिष्यामि।
यस्मि॑न्म्र॒क्ष्यध्व॑ इति॑। ते दे॒वा अ॒ग्नौ त॒नूः स॒न्त्य॑दधत।
तस्मा॑दाहुः। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॑ इति॑। सोऽङ्गा॑रेणा॒पः।
अ॒भ्य॑पातयत्। तत॑ ए॒कतो॑ऽजायत। स द्वितीय॑म॒भ्य॑पातयत्॥६५॥
ततो॑ द्वि॒तोऽजा॑यत। स तृतीय॑म॒भ्य॑पातयत्। तत॑स्त्रि॒तोऽजा॑यत।
यद॒द्ध्योऽजा॑यन्त। तदा॒प्याना॑माप्य॒त्वम्। यदा॒त्म॒भ्योऽजा॑यन्त।
तदा॒त्म्याना॑मात्म्य॒त्वम्। ते दे॒वा आ॒प्येष्व॑मृजत। आ॒प्या
अ॑मृजत् सूर्या॑भ्युदिते। सूर्या॑भ्युदितः सूर्या॑भिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिम्नुक्तः कुनखिनि। कुनखी श्यावदति।
 श्यावदन्नग्रदिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो
 वीरहणि। वीरहा ब्रह्महणि। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत।
 अन्तर्वेदि निनयत्यवरुद्धौ। उल्मुकेनाभि गृह्णाति शृतत्वाय।
 शृतकोमा इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आह गुप्त्यै छुन्नं ब्रह्माब्रवीद्वितीयमभ्यन्पातयत्सूर्याभिनिम्नुक्ते

देवाः॥ _____[८]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्यमादत्ते प्रसूत्यै।
 अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
 आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आदद इन्द्रस्य
 बाहुरसि दक्षिण इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति।
 सहस्रभृष्टिः शततेजा इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं
 व्याचष्टे। वायुरसि तिग्मतेजा इत्याह। तेजो वै वायुः॥६८॥

तेजं एवास्मिन्दधाति। विषाद्वे नामासुर आसीत्। सोऽबिभेत्।
 यज्ञेन मा देवा अभिभविष्यन्तीति। स पृथिवीमभ्यवमीत्।
 सा मेध्याऽभवत्। अथो यदिन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य
 लोहितं पृथिवीमनु व्यधावत्। सा मेध्याऽभवत्। पृथिवि
 देवयजनीत्याह॥६९॥

मेध्यामेवैनं देवयजनीं करोति। ओषध्यास्ते मूलं मा
 हिंसिषमित्याह। ओषधीनामहिंसायै। व्रजं गच्छ
 गोस्थानमित्याह। छन्दांसि वै व्रजो गोस्थानः।

छन्दाँस्येवास्मै॑ ब्रजं गोस्थानं करोति। वर्षतु ते
द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। बधान देव
सवितः परमस्यां परावतीत्याह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ बध्नाति
परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुत्तये। अरुरुर्वै नामासुर
आसीत्। स पृथिव्यामुपमृत्तोऽशयत्। तं देवा अपहृतोऽरुरुः
पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
अपहृतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तैऽमन्यन्त। दिवं वा
अयमितः पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवः
पर्यबाधन्त। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति
यदाह। भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुर्हरति।
पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपहन्ति। द्वितीयः हरति॥७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयः हरति। दिव
एवैनमपहन्ति। तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमपहन्ति।
असुराणां वा इयमग्र आसीत्। यावदासीनः परापश्यति।
तावद्देवानाम्। ते देवा अब्रुवन्। अस्त्वेव नोऽस्यामपीति॥७३॥

क्यन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृह्णीथेति। ते
वसवस्त्वेति दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्।

आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तैऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा।
रुद्रैः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदिं
परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः
सुव इत्याह प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितं
हि कर्म क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्।
प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्।
प्राचीमुदीचीं प्रवणां करोति। मेध्यामेवैनां देवयजनीं
करोति॥ ७५॥

प्राञ्चो वेद्यं सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची
श्रोणीं। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति।
यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः
पराभवन्ति॥ ७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा
अतितिष्ठद्रक्षां स्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः
प्रजाः स्युः। स्येनं छिनत्ति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव
यज्ञाद्रक्षां स्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं
खनति॥ ७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिर्देवेभ्यो निलायता।
तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं

खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै
खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं
करोति। देवयजनस्यैव रूपमकः॥७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं
पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्यां एतावत् एव
भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि
स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वीं
चासीत्याह। उर्वीमेवैनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य
विसृपो विरष्णिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं
जीरदानुर्यामैरयश्चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्यां
अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो
अनुदृश्यं यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
इध्माबर्हिरुपसादय। सुवं च सुचश्च सम्मृद्धि। पत्नीः
सन्नह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति।
आपो वै रक्षोघ्नीः॥८१॥

रक्षसामपहत्यै। स्प्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै।

उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिँल्लोक आप
आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः।
स्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहाह द्वितीयं हरतीति परिगृह्णन्ति देवयजनीं करोति भवन्ति
खनत्यकरेतत्कृत्वा रक्षोघ्नीरर्पयति॥ [९]

वज्रो वै स्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षां स्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचंश्च प्रतीचंश्च।
स्येनोदीचश्चाधराचंश्च। स्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
भ्रातृव्यमपहृत्य। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधाय वृश्चन्त्येवम्। हस्ताववं नेनित्ते। आत्मानमेव
पवयते। स्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वायं। अथो पाप्मानं एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युक्त्यै।
यज्ञस्य मिथुनत्वायं। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राहुतिपथादिध्मं
प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रुयाद्बर्हिषां
प्रजानां प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं
प्रतिपादयति। सम्प्रत्येव बर्हिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बर्हिः। आत्मा वा इध्मः।

प्रजा ब॒र्हिः। प्रजा ह्यात्म॑न॒ उत्त॑रतरा ती॒र्थे। ततो॑
मे॒धमु॑पनीय॑। य॒थादे॒वतमे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति। प्रति॑तिष्ठति
प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानः॥८५॥

वृश्च॑ति सा॒दये॒दिध्मः पञ्च॑ च॥ [१०]

तृतीय॑स्यां दे॒वस्या॑श्वप॒रशुं यो वै पू॑र्वेद्युः कर्म॑णे वा॒मिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्त्सोऽपोऽव॑धूत॒नृष्टि॑र्दे॒वस्ये॒त्याह॑
सं व॑पामि दे॒वस्य॑ स्य॒मा द॑दे वज्रो॒ वै स्यो॑ दश॥१०॥

तृतीय॑स्यां य॒ज्ञस्या॑न॒तिरे॒काय॑ प॒वित्र॑वत्यध्व॒र्युं चा॑धिष॒वण॑मस्य॒न्तरि॑क्ष ए॒व रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै
द्वौ वा॒व पुरु॑षौ यद्द॒श्चन्द्र॑म॒सि मे॒ध्यं पञ्चा॑शीतिः॥८५॥

तृतीय॑स्यां यज॑मानः॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरांतय इत्याह। रक्षसामपंहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय। सुचः
सम्माष्टि। सुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्यः सश्यति मिथुनत्वाय।
अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥
अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः सुचः। वृष्टिः
सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाँल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः
क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजयां पशुभिः।
य एवं वेद। यदि कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति।
अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्रा हि वृष्टिः। यदि
कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्।
वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्सम्मृज्यात्।
मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥
प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यतै।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज
एवान्नाद्यस्यावरुद्धै। अधस्तात्प्राचीम्। दण्डमुत्तमतः।
मूलेन मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राश्नुपरिष्ठाँलोमानि।
प्रत्यश्च्यधस्तात्॥४॥

सुगृह्येषा। प्रा॒णो वै सु॒वः। जु॒हूर्दक्षि॑णो ह॒स्तः। उ॒प॒भृत्स॒व्यः।
 आ॒त्मा ध्रु॒वा। अन्न॑ꣳ स॒म्मार्जनानि॑। मु॒ख॒तो वै प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा। आ॒त्मान॒मन्नं॑ प्र॒विश्य॑। बा॒ह्यतस्त॒नुव॑ꣳ शु॒भय॑ति।
 तस्मा॑त्सु॒वमे॒वाग्रे॑ स॒म्मा॑र्ष्टि। मु॒ख॒तो हि प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा। आ॒त्मान॒मन्नमा॑वि॒शति॑। तौ प्रा॑णापा॒नौ। अव्य॑र्धुकः
 प्रा॒णापा॒नाभ्यां॑ भवति। य ए॒वं वेद॑॥५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यञ्च्यधस्तान्माष्टि पञ्च च॥ [१]

दि॒वः शिल्प॑मव॒तत॑म्। पृथि॒व्याः क॒कुभि॑ श्रि॒तम्।
 तेन॑ व॒यꣳ स॒हस्र॑वल्शेन। स॒पत्नं॑ नाशयामसि
 स्वाहेति॑ सु॒ख्स॒म्मार्जनान्य॑ग्नौ प्र ह॑रति। आपो॒ वै
 दर्भाः॑। रू॒पमे॒वैषा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। अ॒नु॒ष्टु॒भर्चा॑।
 आ॒नु॒ष्टु॒भः प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो वे॒दः। वे॒दस्याग्र॑ꣳ
 सु॒ख्स॒म्मार्जनानि॑॥६॥

स्वेनै॒वैनानि॑ छन्द॑सा। स्वया॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। अथो
 ऋ॒गवा॑व योषा॑। द॒र्भो वृषा॑। तन्मि॑थुनम्। मि॒थुनमे॒वास्य॑
 तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानः।
 तान्ये॒के वृथै॒वापा॑स्यन्ति। तत्तथा॒ न का॑र्यम्। आर॑ब्धस्य
 य॒ज्ञिय॑स्य क॒र्मणः॑ सवि॑दोहः॥७॥

यद्ये॒नानि॑ प॒शवो॑ऽभि तिष्ठे॑युः। न तत्प॒शुभ्यः॑ कम्।
 अ॒द्धिर्मा॑र्जयि॒त्वोत्क॑रे न्य॑स्येत्। यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य क॒र्मणो॑ऽन्यत्राहु॑तीभ्यः

सन्तिष्ठते। उत्करो वाव तस्य प्रतिष्ठा। एतां हि तस्मै
प्रतिष्ठां देवाः समभरन्। यदद्विर्मार्जयति। तेन शान्तम्।
यदुत्करो न्यस्यति। प्रतिष्ठामेवैनानि तद्वमयति॥८॥

प्रतितिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः। अथो स्तम्बस्य वा
एतद्रूपम्। यत्सुखसम्मार्जनानि। स्तम्बशो वा ओषधयः।
तासां जरत्कक्षे पशवो न रमन्ते। अप्रियो ह्येषां जरत्कक्षः।
यावदप्रियो ह वै जरत्कक्षः पशूनाम्। तावदप्रियः पशूनां
भवति। यस्यैतान्यन्यत्राग्नेर्दधति। नवदाव्यासु वा ओषधीषु
पशवो रमन्ते॥९॥

नवदावो ह्येषां प्रियः। यावत्प्रियो ह वै नवदावः पशूनाम्।
तावत्प्रियः पशूनां भवति। यस्यैतान्यग्नौ प्रहरन्ति।
तस्मादेतान्यग्नावेव प्रहरेत्। यतरस्मिन्त्सम्मृज्यात्। पशूनां
धृत्यै। यो भूतानामधिपतिः। रुद्रस्तन्तिचरो वृषा। पशून्स्माकं
मा हिंसीः। एतदस्तु हुतं तव स्वाहेत्यग्निसम्मार्जन्यग्नौ
प्रहरति। एषा वा एतेषां योनिः। एषा प्रतिष्ठा। स्वामेवैनानि
योनिम्। स्वां प्रतिष्ठां गमयति। प्रतितिष्ठति प्रजयां
पशुभिर्यजमानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखसम्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीष्वद च॥——[२]

अयंज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्।
पत्न्यन्वास्ते। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। यत्तिष्ठन्ती

सन्नह्येत। प्रियं ज्ञातिः रुन्ध्यात्। आसीना सन्नह्यते।
आसीना ह्येषा वीर्यं करोति॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासीत। अनया समदन्दधीत। देवानां
पत्न्या समदन्दधीत। देशाद्वक्षिणत उदीच्यन्वास्ते। आत्मनो
गोपीथार्य। आशासाना सौमनसमित्याह। मेध्यामेवैनाङ्केवलीं
कृत्वा। आशिषा समर्धयति। अग्नेरनुव्रता भूत्वा सन्नह्ये
सुकृताय कमित्याह। एतद्वै पत्न्यै व्रतोपनयनम्॥१२॥

तेनैवेनां व्रतमुपनयति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न।
योऽक्रमेव युते। यमन्वास्ते। तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति
योऽक्रमेण। यद्योऽक्रमं। स योगः। यदास्ते। स क्षेमः॥१३॥

योगक्षेमस्य कृत्यै। युक्तङ्कियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषः समृद्धौ। ग्रन्थिङ्ग्राति। आशिषं एवास्यां
परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजया
पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नी। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलम्भावाय। सुप्रजसंस्त्वा वयः सुपत्नीरूपं
सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तन्धीयाता
इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां रस इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य तेऽक्षीयमाणस्य

निर्व॑पामि देव॒य॒ज्याया॒ इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते॥१५॥

करोति॑ ब्रतो॒प॒नय॑नं॒ क्षेमो॒ यज॑मानः शास्ते॥ ————— [३]

घृ॒तं च॒ वै मधु॑ च प्र॒जाप॑तिरासीत्। यतो॒ मध्वा॑सीत्।
ततः॑ प्र॒जा अ॑सृजत। तस्मा॒न्मधु॑षि प्र॒जन॑नमिवास्ति।
तस्मा॒न्मधु॑षा न प्रच॑रन्ति। या॒तया॑म॒ हि। आ॒ज्ये॑न प्रच॑रन्ति।
य॒ज्ञो वा आ॒ज्यम्। य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञं प्रच॑रन्त्यया॑तयामत्वाय।
प॒त्यवै॑क्षते॥१६॥

मि॒थुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। यद्वै प॒त्नी य॒ज्ञस्य॑ करोति॑। मि॒थुनं
तत्। अथो॒ पत्नी॑या ए॒वैष य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छि॒त्यै।
अ॒मेध्यं॑ वा ए॒तत्क॑रोति। यत्प॒त्यवे॑क्षते। गा॒र॒ह॒प॒त्येऽधि॑
श्रय॑ति मेध्य॒त्वाय॑। आ॒ह॒व॒नीय॑म॒भ्युद्व॑वति। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै।
तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ऽनु प्रेही॒त्याह॑॥१७॥

तेजो॑ वा अ॒ग्निः। तेज॒ आ॒ज्यम्। तेज॑सै॒व तेजः॑
सम॑र्धयति। अ॒ग्निस्ते॒ तेजो॒ मा वि॒नै॒दित्या॑हा॒हि॒सायै॑।
स्य॑स्य॒ वर्त्म॑न्त्सादयति। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै। अ॒ग्नेर्जि॒ह्वाऽसि॑
सु॒भूर्दे॒वाना॑मि॒त्याह॑। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। धा॒म्रे॒धा॒म्रे दे॒वेभ्यो॑
यजु॑षेयजु॒षे भ॒वेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते॥१८॥

तद्वा अतः॑ प॒वित्रा॑भ्यामे॒वोत्पु॑नाति। यज॑मानो वा आ॒ज्यम्।
प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑। यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति।
पुन॑रा॒हारम्। ए॒वमि॑व॒ हि प्रा॑णापा॒नौ स॒ञ्चर॑तः। शु॒क्रम॑सि॒

ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामास्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासामेतद्वर्णं दधाति। अपि
वा उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं हिरण्यं पेशलं
बिभ्रती रूपाण्यास्ते। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा
देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मामासा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उतपुनीयात्।
छन्दसाऽप उतपुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य
कर्म भवति। पृच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। अद्विरेवौषधीः
सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्। शुक्रं
त्वा शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह
सर्वत्वाय। पर्याप्त्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आह शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥ [४]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्यावकाशमपश्यत्।
तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य
एवं विद्वानाज्यमेवैक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि

हवीं ऋष्यभिघारयति॥२२॥

अथ केनाज्यमिति। सत्येनेति ब्रूयात्। चक्षुर्वै सत्यम्।
सत्येनैवेनदभि घारयति। ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः।
यश्चक्षुषाऽऽज्यमवेक्षते। निमील्यावेक्षेत। दाधारात्मश्चक्षुः।
अभ्याज्यङ्घारयति। आज्यं गृह्णाति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति। चतुर्जुहां
गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशूनेवाव रुन्धे। अष्टावुपभृति।
अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव पशुषु दधाति।
चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुहां
गृह्णन्भूयो गृह्णीयात्। अष्टावुपभृति गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव
भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। गौर्वै सुचः। चतुर्जुहां गृह्णाति।
तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृति। तस्मादष्टाशंफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुः
स्तना। गामेव तत्संस्करोति। सास्मै संस्कृतेषुमूर्जन्दुहे।
यज्जुहां गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृति। प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्।
सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायाश्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥—————[५]

आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं

व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञन्नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
 यज्ञन्नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं
 यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र
 आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं
 व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥२७॥

तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं
 कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा
 स्वाहेत्याह। अग्नये एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्नेरेव
 मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै
 बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुगन्धस्त्वा
 स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव
 प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति
 बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनंलोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः
 सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः।
 यथा सूत्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि
 पितृणाम्। ऊर्गभव बर्हिषद् इति दक्षिणायै श्रोणरोत्तरस्यै
 निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव
 प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ।

अन॑तिस्कन्दन् ह पर्जन्यो॑ वर्षति। यत्रै॒तदे॒वङ्क्रियते॑॥३०॥

ऊ॒र्जा पृ॑थि॒वीङ्गच्छ॑तेत्या॒ह। पृ॑थि॒व्यामे॒वोर्जं॑ दधाति।
तस्मा॑त्पृथि॒व्या ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते। ग्र॒न्थिं वि स्र॑सयति।
प्रज॑नयत्ये॒व तत्। ऊ॒र्ध्वं प्राश्च॑मु॒द्रूढं॑ प्र॒त्यश्च॑मा यच्छति।
तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑ रेतो॑ धीयते। प्र॒तीचीः॑ प्र॒जा जा॑यन्ते। विष्णोः॑
स्तूपो॑ऽसीत्या॒ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑॥३१॥

य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पुर॒स्ता॑त्प्र॒स्तरं॑ गृ॒ह्णाति। मुख्य॑मे॒वैनं॑ करोति।
इय॑न्तं गृ॒ह्णाति। प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमु॒खेन॑ स॒म्मितम्। इय॑न्तं
गृ॒ह्णाति। य॒ज्ञप॑रुषा स॒म्मितम्। इय॑न्तं गृ॒ह्णाति। ए॒ताव॑द्वै पुरु॒षे
वी॒र्यम्। वी॒र्यस॑म्मितम्॥३२॥

अप॑रिमितं गृ॒ह्णाति। अप॑रिमित॒स्याव॑रुद्धौ। तस्मि॑न्प॒वित्रे॑
अपि॑ सृजति। यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑।
यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति। ऊ॒र्णाम्र॑दसन्त्वा
स्तृ॒णामी॒त्याह॑। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। स्वा॒स॒स्थन्दे॒वेभ्य॑ इत्या॒ह।
दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्स्वा॒स॒स्थं करोति॑॥३३॥

ब॒र्हिः स्तृ॑णाति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। पृ॑थि॒वी वेदिः॑। प्र॒जा ए॒व
पृ॑थि॒व्यां प्रति॑ष्ठापयति। अन॑तिदृश्न॑ स्तृ॒णाति। प्र॒जयै॒वैनं॑
प॒शुभिर॑न॒तिदृश्नं॑ करोति। धा॒रय॑न्प्र॒स्तरं॑ प॒रिधी॑न्परि॑ दधाति।
यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। यज॑मान ए॒व तत्स्व॑यं प॒रिधी॑न्परि॑
दधाति। ग॒न्ध॒र्वोऽसि॑ वि॒श्वाव॑सुरित्या॒ह॥३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ।
प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह।
रक्षसामपहत्यै। कस्यांश्चिदभिषस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवैनं
पाति॥३५॥

वीतिहोत्रन्त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
द्युमन्तं९ समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
इत्याह वृद्धौ। विशो यन्त्रे स्थ इत्याह। विशां
यत्यै। उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनां९
रुद्राणामादित्यानां९ सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सदनं
प्रस्तरं९ सादयति। जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव
प्रियन्नामं। यद्धृताचीति। यद्धृताचीत्याह। प्रियेणैवैना नाम्नां
सादयति। एता असदन्त्सुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यं वै
सुकृतस्य लोकः। सत्य एवैनाः सुकृतस्य लोके सादयति।
ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै।
पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय
यजमानायात्मनै। तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनात्यै॥३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति

अ॒ग्निना॒ वै हो॒त्रा॑। दे॒वा अ॒सुरा॑न॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
स॒मि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्या॒ह भ्रात॑र॒व्याभि॑भूत्यै। एक॑वि॒ंश॒तिमि॑ध॒दरू॑णि
भव॑न्ति। एक॑वि॒ंशो॒ वै पु॑रुषः। पु॒रुष॒स्यास्यै॑। पञ्च॑दशेध॒दरू॑ण्य॒भ्या
द॑धाति। पञ्च॑दश॒ वा अ॑र्धमा॒सस्य॑ रात्रयः। अ॒र्धमा॒स॒शः
स॑वत्स॒र आ॑प्यते। त्री॒न्प॑रि॒धीन्प॑रि॒ दधा॑ति॥३८॥

ऊ॒र्ध्वे स॒मिधा॒वा द॑धाति। अ॒नूया॒जेभ्यः॑ स॒मिध॒मति॑ शि॒नष्टि॑।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देनो॑प
वाज॑यति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यः प्रा॒णः। यज॑मान
आह॑वनीयः। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति॥३९॥

त्रि॒रुप॑ वाजयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑प॒यत्य॑ सु॒वेण॑ प्रा॒जाप॒त्यमा॑घा॒रमा॑ घा॒रय॑ति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मुख॒त आर॑भते। अथो॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।
अ॒ग्निम॑ग्नी॒त्रिस्त्रिः॑ सं मृ॒द्धीत्या॑ह। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॑ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। प॒रि॒धीन्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒नात्ये॒वैनान्॑।
त्रिस्त्रिः॑ सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्यत्वा॑य। अथो॑
ए॒ते वै दे॒वाश्वाः॑। दे॒वाश्वा॑ने॒व तत्सं मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॑घा॒रमा॑ घा॒रय॑ति॥४१॥

तिष्ठ॑न्न॒न्यम्। यथा॑ऽनो॑ वा॒ रथं॑ वा॒ यु॒ञ्ज्यात्। ए॒वमे॒व
तद॑ध्व॒र्युर्य॒ज्ञं यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भ्यूढ्यै॑।

वहन्त्येनङ्गाम्याः पशवः। य एव वेद। भुवनमसि वि
प्रथस्वेत्याह। यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया
पशुभिः प्रथयति। अग्ने यष्टरिदन्नम् इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानां यष्टा। य एव देवानां यष्टा। तस्मा एव
नमस्करोति। जुह्वेद्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै
जुहूः। सवित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णू
मा वामव क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः
पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा
मा सन्ताप्तमित्याहाहिंसायै। लोकं मे लोककृतौ
कृणुतमित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। विष्णोः
स्थानमसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै
देवानामपराजितमायतनम्। यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित
आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्धौ। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानात्यै।
इन्द्रावान्त्स्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा

इत्याह॥४५॥

सुवर्गो वै लोको बृहद्वाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। प्राण
आधारः। यत्संस्पर्शयेत्। भ्रातृव्येऽस्य प्राणन्दध्यात्।
असंस्पर्शयन्नत्या क्रामति। यजमान एव प्राणन्दधाति।
पाहि मांऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भजेत्याह॥४६॥

अग्निर्वाव पवित्रम्। वृजिनमनृतन्दुश्चरितम्। ऋजुकर्म
सत्यं सुचरितम्। अग्निरेवैनं वृजिनादनृताद्दुश्चरितात्पाति।
ऋजुकर्मे सत्ये सुचरिते भजति। तस्मादेवमा शास्ते।
आत्मनो गोपीथाय। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यदाधारः।
आत्मा ध्रुवा॥४७॥

आधारमाधार्य ध्रुवां समनक्ति। आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः
प्रति दधाति। द्विः समनक्ति। द्वौ हि प्राणापानौ। तदाहुः।
त्रिरेव समञ्ज्यात्। त्रिधातु हि शिर इति। शिर इवैतद्यज्ञस्य।
अथो त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति। मुखस्य
शिरोऽसि सञ्ज्योतिषा ज्योतिरङ्गमित्याह। ज्योतिरेवास्मा
उपरिष्ठादधाति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥४८॥

परिदधाति प्राणन्दधाति हि यज्ञो धारयति नम् इत्याह पश्चाद्वीर्याणीत्याह भा इत्याह भजेत्याह
ध्रुवेवास्मिन्दधाति त्रीणि च॥

[७]

धिष्ण्या वा एते न्युप्यन्ते। यद्वह्मा। यद्धोता। यदध्वर्युः।

यदग्नीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुंकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिःषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति। न प्रमायुंको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मुसीनः। इडाया इडामा दधाति। हस्त्याः होत्रैः। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः। पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडायै वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा दधाति। सकृदभि घोरयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। सम्मुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च। उपहृतः पशुमानं सानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडायै देवतानामुपह्वे। उपहृतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडामादधाति। वाचः सा भागधेयम्। यामुपह्वयते। प्राणानाः सा। वाचं चैव प्राणाश्चाव रुन्धे। अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदौ मीमाः सा। यजमानन्देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति। नाहमभागो निर्वप्स्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मयाऽभा॒गयाऽनु॒वक्ष्य॒थेति॒ वाग॑ब्रवीत्। नाहम॑भा॒गा
पु॒रोनुवा॒क्या भविष्या॒मीति॑ पु॒रोनुवा॒क्या। नाहम॑भा॒गा या॒ज्या
भविष्या॒मीति॑ या॒ज्या। न मयाऽभा॒गेन॒ वष॑ट्कारिष्य॒थेति॑
वष॑ट्कारः। यद्य॑जमानभा॒गं नि॒धाय॑ पु॒रोडा॑शं ब॒र्हिष॑दं
क॒रोति॑। ताने॒व तद्वा॒ग्निनः॑ करोति। च॒तुर्धा॑ क॒रोति॑। च॒तस्रो॑
दि॒शः। दि॒क्ष्वेव॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। ब॒र्हिष॑दं करोति॥५४॥

यज॑मानो वै पु॒रोडा॑शः। प्र॒जा ब॒र्हिः। यज॑मानमे॒व
प्र॒जासु॑ प्र॒ति॒ष्ठाप॑यति। तस्मा॑द॒स्त्राऽन्याः॑ प्र॒जाः
प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। मा॒२सेना॒न्याः। अथो॑ ख॒ल्वाहुः॑। दक्षि॑णा
वा ए॒ता ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्या॒न्तर्वे॒द्यव॑ रु॒ध्यन्ते॑। यत्पु॒रोडा॑शं
ब॒र्हिष॑दं क॒रोतीति॑। च॒तुर्धा॑ क॒रोति॑। च॒त्वारो॑ ह्ये॒ते
ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्य॒र्त्विजः॑॥५५॥

ब्र॒ह्मा हो॒ताऽध्व॑र्युर॒ग्नीत्। तम॑भि मृ॒शेत्। इ॒दं ब्र॑ह्मणः। इ॒दं
हो॒तुः। इ॒दम॑ध्व॒र्योः। इ॒दम॑ग्नीध॒ इति॑। यथै॒वादः॑ सौ॒म्येऽध्व॑रे।
आ॒देश॑मृ॒त्विग्भ्यो॑ दक्षि॑णा नी॒यन्ते॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्नीधे॑
प्रथ॑माया द॑धाति॥५६॥

अ॒ग्निमु॑खा ह्यृ॒द्धिः। अ॒ग्निमु॑खामे॒वर्द्धि॑ यज॑मान ऋ॒ध्नोति॑।
स॒कृदु॑प॒स्तीर्य॑ द्वि॒राद॑धत्। उ॒प॒स्तीर्य॑ द्वि॒रभि॑ घा॒रय॑ति।
षट्त्स॑म्पद्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देन॑ ब्र॒ह्मणे॑
ब्र॒ह्मभा॒गं परि॑हरति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यो
ब्र॒ह्मा॥५७॥

स॒वि॒ता य॒ज्ञस्य॒ प्रसू॑त्यै। अथ॒ काम॑म॒न्येन॑। ततो॒ होत्रे॑।
म॒ध्यं वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धोता॑। म॒ध्यत॑ ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति।
अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यद॑ध्व॒र्युः।
तस्मा॑द्धवि॒र्यज्ञ॒स्यैता॑मे॒वावृ॑त॒मनु॑ ॥ ५८ ॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नीयन्ते। य॒ज्ञस्य॒ प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्निम॑ग्नीत्स॒कृत्स॑कृत्सं
मृ॒द्धीत्या॑ह। परा॑डि॒व ह्ये॒तर॑हि य॒ज्ञः। इ॒षिता॑ दै॒व्या हो॒तार॑
इत्या॑ह। इ॒षित॑ः हि कर्म॑ क्रि॒यते॑। भ॒द्रवा॒च्याय॑ प्रेषि॒तो
मा॒नुषः॑ सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हीत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा
शा॑स्ते। स्व॒गा दै॒व्या हो॒तृभ्य॑ इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॒गा
क॑रोति। स्व॒स्तिर्मा॒नुषे॒भ्य इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा
शा॑स्ते। शं यो॒ब्रू॑हीत्या॑ह। शं॒युमे॒व बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति॥ ५९ ॥

च॒रत्य॑ध्व॒र्युः प्र॒जाति॑र्हयते वेदा॑ब्रवी॒द्वर॑हिषदं॒ करो॑त्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑
च॥

[८]

अथ॒ सु॒चा॒वनु॒ष्टुभ्या॑ वा॒जव॑तीभ्या॑ व्यू॒हति॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा
अ॒नु॒ष्टुक्। अ॒न्नं वा॒जः प्र॒ति॑ष्ठित्यै। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै। प्राचीं
जु॒हूम॑हति। जा॒ताने॒व भ्रा॑तृ॒व्यान्प्र॑णु॒दते॑। प्र॒तीची॑मुप॒भृत॑म्।
ज॒निष्य॑मा॒णाने॒व प्र॒ति॒नु॒दते॑। सवि॑षू॒च ए॒वापो॒ह्य स॒पत्नान्
य॒ज॑मानः। अ॒स्मिँल्लो॒के प्र॒ति॑तिष्ठति॥ ६० ॥

द्वाभ्या॑म्। द्विप्र॑तिष्ठो हि। वसु॑भ्यस्त्वा रु॒द्रेभ्य॑स्त्वाऽऽदि॒त्येभ्य॑स्त्वेत्या
यथा॒य॒जुरे॒वैतत्। सु॒क्षु प्र॑स्तर॒मन॑क्ति। इ॒मे वै लो॒काः सु॒चः।

यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति।
त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव
यजमानन्तेजसाऽनक्ति। अक्तं रिहाणा इत्याह। तेजो वा
आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति।
वियन्तु वय इत्याह। वयं एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं
गमयति॥६२॥

प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय।
आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा
प्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या
ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह।
वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मियते।
आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते।
यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मियते।
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहीत्याह। चक्षुरेवात्मन्धत्ते।
ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पुणिभिर्वीयमाण इत्याह। अग्नय
एवैनं जुष्टं करोति। तन्त एतमनु जोषं भ्रामीत्याह।
सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।

भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

स्रुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति।
सः३स्रावभागाः स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्याः
सः३स्रावभागाः। तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं
वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सद्ने सादयति। सुम्रायं
सुमिनी सुम्ने मां धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्रम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यो
पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो
इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै
पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्वन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह।
आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिः३
स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं
जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।

अतिरिक्त एवातिरिक्तं दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाप्त्वाऽव

रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिं सम्मार्ष्ट्यनुवित्त्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः होताऽऽहवनीयास्तृणत्रैति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादधमासात्। तः सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति। वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयति। प्रति तिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्वा इत्याहु समिधै भागधेयन्धत्मित्याहु वा इध्मस् वृश्चनान्यनुवित्त्यै लभते यजमानः॥ [९]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो यथादेवतम्॥७२॥

न दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑क्ष्यते। वसी॑यान्भवति। धा॒तुश्च॒ योनौ॑
सुकृ॒तस्य॑ लो॒क इत्या॑ह। अ॒ग्निर्वै धा॒ता। पु॒ण्य॒ङ्ग॒र्म सु॒कृ॒तस्य॑
लो॒कः। अ॒ग्निरे॒वेना॑ धा॒ता। पु॒ण्ये क॒र्मणि॑ सु॒कृ॒तस्य॑
लो॒के द॑धाति। स्यो॒नं मे॑ स॒ह प॒त्यां करो॑मीत्या॑ह।
आ॒त्मन॑श्च॒ यज॑मानस्य॒ चाना॑त्यै स॒न्त्वाय॑। स॒मायु॑षा॒ सं
प्र॒जये॑त्या॑ह॥ ७३॥

आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते पूर्णपा॒त्रे। अ॒न्त॒तोऽनु॑ष्टु॒भा। चतु॑ष्प॒द्वा
ए॒तच्छ॑न्दः प्र॒ति॑ष्ठितं प॒त्न्यै पूर्ण॑पा॒त्रे भ॑वति। अ॒स्मिँल्लो॒के
प्र॒ति॑तिष्ठा॒नीति॑। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॒ति॑तिष्ठति। अथो॒ वाग्वा
अ॒नुष्टु॑क्। वाङ्मि॑थुनम्। आपो॒ रेतः॑ प्र॒जन॑नम्। ए॒तस्मा॑द्वै
मि॑थुनाद्विद्योत॑मानः स्त॒नय॑न्वर्षति। रेतः॑ सि॒ञ्चन्॥ ७४॥

प्र॒जाः प्र॑ज॒नय॑न्। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ ब्रह्म॑णा यु॒ज्यते॑। ब्रह्म॑णा॒ वै तस्य॑
विमो॒कः। अ॒द्भिः शान्तिः॑। विमु॑क्तं वा ए॒तर्हि॑ यो॒क्त्रं ब्रह्म॑णा।
आ॒दायै॑न॒त्पत्नी॑ स॒हाप॑ उपगृ॒ह्णीते॑ शान्त्यै॑। अ॒ञ्ज॒लौ पूर्ण॑पा॒त्रमा
न॑यति। रेत॑ ए॒वास्यां॑ प्र॒जान्द॑धाति। प्र॒जया॑ हि म॑नुष्यः पूर्णः।
मुखं॑ वि मृ॑ष्टे। अ॒व॒भृथ॑स्यै॒व रू॒पं कृ॒त्वोत्ति॑ष्ठति॥ ७५॥

स॒वि॒तृप्र॑सूतो यथादे॒वतं॑ प्र॒जये॑त्या॑ह सि॒ञ्चन्मृ॑ष्ट॒ एकं॑ च॥ [१०]

परि॒वेषो॑ वा ए॒ष वन॑स्पती॒नाम्। यदु॑प॒वेषः॑। य ए॒वं
वेद॑। वि॒न्दते॑ परि॒वेषा॑रम्। तमु॑त्क॒रे। यन्दे॒वा म॑नुष्येषु।
उप॒वेष॑मधा॑रयन्। ये अ॒स्मदप॑ चेत॒सः। तान॑स्मभ्य॒मिहा
कुरु॑। उप॒वेषो॑प॒ विद्धि॑ नः॥ ७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नृश्चतुष्पदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति
 पुरस्तात्प्रत्यश्चमुप गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः शूद्रा
 अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेष्टः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
 सःशितः। योपवेष्टे शुक्। साऽमुर्मृच्छतु यं द्विष्म
 इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुत्रुद ओकंसः। सपत्नो
 यः पृतन्यति। निर्बाध्यैन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि
 तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जनाः अति। इहि तिस्रोऽति
 रोचनायावत्। सूर्यो असद्विवि। परमान्त्वा परावतम्॥७८॥
 इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यः
 समभ्य इति। त्रिवृद्धा एष वज्रो ब्रह्मणा सःशितः। शुचैवैनं
 विध्वा। एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।
 हतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यं द्विष्यात्तन्ध्यायेत्।
 शुचैवैनमर्पयति॥७९॥

प्रत्युष्टन्दिवः शिल्पमयज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीरग्निना धिष्ण्या
 अथ स्रुचौ यो वा अयथादेवतं परिवेषो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयज्ञ एषा हि विश्वेपान्देवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षसान्तां प्रजातिं द्वाभ्यां तं
 कालेकाले नवसप्ततिः॥७९॥

प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्भ्यो वैश्यम्।
तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने
क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुंश्चलूम्। अतिक्रुष्टाय
मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय
स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनितम्॥३॥

सन्धये जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आर्त्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय
भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।
बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
दुर्मदम्। प्रयुद्ध उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सरभ्यो ब्रात्यम्।

स॒र्प॒दे॒व॒ज॒ने॒भ्योऽप्र॑तिपदम्। अवे॑भ्यः कि॒त॒वम्। इ॒र्य॑ता॒या
अकि॑तवम्। पि॒शा॒चे॒भ्यो बि॑दलका॒रम्। या॒तु॒धा॒ने॒भ्यः
कण्ट॑कका॒रम्॥५॥

उ॒त्सा॒दे॒भ्यः कु॑ब्जम्। प्र॒मु॒दे॑ वा॒म॒नम्। द्वा॒भ्यः स्ना॒मम्।
स्वप्रा॑या॒न्धम्। अध॑र्माय॒ बधि॑रम्। सं॒ज्ञा॒ना॒य स्म॑रका॒रीम्।
प्र॒का॒मो॒द्या॒योप॑सदम्। आ॒शि॒क्षा॒यै प्र॑श्जिनम्। उ॒प॒शि॒क्षा॒या
अभि॑प्रश्जिनम्। म॒र्या॒दा॒यै प्र॑श्जविवा॒कम्॥६॥

ऋ॒त्यै स्ते॒नहृ॑दयम्। वैर॑हत्याय॒ पिशु॑नम्। वि॒वि॒त्त्यै क्ष॑त्तारम्।
औप॑द्र॒ष्टाय॒ सङ्ग॑ही॒तारम्। बला॑यानुच॒रम्। भू॒म्ने प॑रिष्क॒न्दम्।
प्रि॒याय॑ प्रि॒यवा॑दिनम्। अरि॑ष्ट्या अश्व॒सा॒दम्। मे॒धा॒य वा॑सः
प॒ल्पू॒लीम्। प्र॒का॒मा॒य रज॑यित्रीम्॥७॥

भा॒यै दा॑र्वाहा॒रम्। प्र॒भा॒या आ॒ग्ने॒न्धम्। ना॒क॑स्य
पृ॒ष्ठा॒याभि॑षे॒त्तारम्। ब्र॒ध्न॑स्य॒ वि॒ष्टपा॑य॒ पात्र॑निर्णे॒गम्।
दे॒व॒लो॒काय॑ पे॒शि॒तारम्। म॒नु॒ष्य॒लो॒काय॑ प्र॒करि॑तारम्।
सर्वे॑भ्यो लो॒के॒भ्य उप॑से॒त्तारम्। अव॑र्त्यै व॒धा॒योप॑मन्थि॒तारम्।
सु॒व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ भा॒ग॒दु॒घम्। व॒र्षि॑ष्ठाय॒ ना॒का॒य
परि॑वे॒ष्टारम्॥८॥

अ॒र्मे॑भ्यो ह॒स्ति॒पम्। ज॒वा॒याश्व॑पम्। पु॒ष्ट्यै गो॑पा॒लम्।
तेज॑सेऽज॒पा॒लम्। वी॒र्या॑यावि॒पा॒लम्। इ॒रा॒यै की॑ना॒शम्।
की॒ला॒ला॒य सु॑राका॒रम्। भ॒द्रा॒य गृ॑ह॒पम्। श्रेय॑से वि॒त्त॒धम्।

अध्यक्षायानुक्षत्तारम्॥९॥

मन्यवेऽयस्तापम्। क्रोधाय निस्रम्। शोकायाभिस्रम्।
उत्कूलविकूलाभ्यान्निस्थिनम्। योगाय योत्तारम्। क्षेमाय
विमोत्तारम्। वपुषे मानस्कृतम्। शीलायाञ्जनीकारम्।
निर्ऋत्यै कोशकारीम्। यमायासूम्॥१०॥

यम्यै यमसूम्। अथर्वभ्योऽवतोकात्। संवत्सराय
पर्यारिणीम्। परिवत्सरायाविजाताम्। इदवत्सरायापस्कद्वरीम्।
इद्वत्सरायातीत्ववरीम्। वत्सराय विजर्जरात्। सर्वन्त्सराय
पलिक्रीम्। वनाय वनपम्। अन्यतोरण्याय दावपम्॥११॥

सरोभ्यो धैवरम्। वेशन्ताभ्यो दाशम्। उपस्थावरीभ्यो
बैन्दम्। नड्डुलाभ्यः शौष्कलम्। पार्याय कैवर्तम्। अवार्याय
मार्गारम्। तीर्थेभ्य आन्दम्। विषमेभ्यो मैनालम्। स्वनैभ्यः
पर्णकम्। गुहाभ्यः किरातम्। सानुभ्यो जम्भकम्। पर्वतेभ्यः
किम्पूरुषम्॥१२॥

प्रतिश्रुत्काया ऋतुलम्। घोषाय भूषम्। अन्ताय बहुवादिनम्।
अनन्ताय मूकम्। महसे वीणावादम्। क्रोशाय तूणवध्मम्।
आक्रन्दाय दुन्दुभ्याघातम्। अवरस्पराय शङ्खध्मम्।
ऋभुभ्योजिनसन्धायम्। साध्येभ्यश्चर्मणम्॥१३॥

बीभत्सायै पौल्कसम्। भूत्यै जागरणम्। अभूत्यै स्वपनम्।
तुलायै वाणिजम्। वर्णाय हिरण्यकारम्। विश्वेभ्यो देवेभ्यः

सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लामम्। ऋत्यै जनवादिनम्। व्यृद्ध्या
अपगल्भम्। स॒२श॒राय॑ प्रच्छिदम्॥१४॥

हसाय पु॒३श्च॒लूमा ल॑भते। वी॒णावा॒दङ्गण॑कङ्गीताय॑।
याद॑से शाबुल्याम्। न॒र्माय॑ भद्रवतीम्। तू॒णव॒ध्मङ्गाम॑ण्य॑
पा॒णिस॒ङ्घात॑तृत्ताय॑। मो॒दाया॑नु॒क्रोश॑कम्। आ॒न॒न्दाय॑
तल॒वम्॥१५॥

अ॒क्षरा॒जाय॑ कित॒वम्। कृ॒ताय॑ सभा॒विनम्॥ त्रेता॑या
आदि॒नव॒द्र॒शम्। द्वा॒परा॑य॒ बहिः॑ सदम्। कल॑ये सभा॒स्थाणु॑म्।
दुष्कृ॒ताय॑ च॒रका॑चार्यम्। अध्व॑ने ब्रह्मचा॒रिणम्॥ पि॒शा॒चेभ्यः॑
सैल॑गम्। पि॒पा॒सायै॑ गोव्यच्छम्। नि॒र॒ऋत्यै॑ गोघा॒तम्। क्षु॒धे
गो॒विकृ॑र्तम्। क्षु॒त्तृष्णा॑भ्यान्तम्। यो गां वि॒कृन्त॑न्तं मा॒३सं
भि॒क्ष॑माण उप॒तिष्ठ॑ते॥१६॥

भूम्यै पी॒ठस॒र्पिण॑मा ल॑भते। अ॒ग्नये॑ऽ३स॒लम्। वा॒यवे॑
चाण्डा॒लम्। अ॒न्तरि॑क्षाय व॒३श॒न॒र्तिनम्॥ दि॒वे ख॑ल॒तिम्।
सूर्या॑य ह॒र्य॒क्षम्। च॒न्द्रम॑से मि॒र्मिर॑म्। नक्ष॑त्रेभ्यः कि॒ला॒सम्॥
अ॒ह्ने शु॒क्लं पि॑ङ्ग॒लम्। रा॒त्रि॒यै कृ॒ष्णं पि॑ङ्गा॒क्षम्॥१७॥

वा॒चे पु॒रुष॑मा ल॑भते। प्रा॒णम॑पा॒नव्या॑नमु॒दान॑३ संमा॒न॒न्तान्
वा॒यवे॑। सूर्या॑य चक्षु॒रा ल॑भते। मन॑श्च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः॑ श्रो॒त्रम्॥
प्र॒जाप॑तये पु॒रुष॑म्॥१८॥

अथै॒तान॑रूपेभ्य॒ आल॑भते। अति॑ह॒स्वम॑तिदीर्घम्।

अति॑कृ॒श॒म॒त्य॑ꣳस॒लम्। अति॑शु॒क्ल॒म॒ति॑कृ॒ष्णम्। अति॑श्ल॒क्ष्ण॒म॒ति॑लो॒म॒शम्।
अति॑कि॒रि॒ट॒म॒ति॑द॒न्तु॒रम्। अति॑मि॒र्मि॒र॒म॒ति॑मे॒मि॒षम्। आ॒शा॒यै
जा॒मिम्। प्र॒ती॒क्षा॒यै॑ कु॒मा॒रीम्॥१९॥

ब्रह्म॑णे गी॒ताय॒ श्रमा॑य॒ स॒न्ध॒यै॑ न॒दी॒भ्य॑ उ॒त्सा॒दे॒भ्य॒ ऋ॒त्यै॑ भा॒या अ॒र्मे॑भ्यो म॒न्य॒वे॑ य॒म्यै॑
दश॑दश॒ सरो॑भ्यो॒ द्वा॒द॒श॒ प्र॒ति॒श्रु॒त्का॑यै॒ बी॒भ॒त्सा॑यै॒ दश॑दश॒ ह॒सा॑य॒ स॒प्ता॒क्ष॒रा॒जा॒य॒ त्रयो॑दश॒
भू॒म्यै॑ दश॑ वा॒चे ष॒ड॒थ॒ न॒वैका॒न्न॒वि॑ꣳश॒तिः॥१९॥

ब्रह्म॑णे य॒म्यै॑ न॒व॒द॒श॥१९॥

ब्रह्म॑णे कु॒मा॒रीम्॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः ॥

स॒त्यं प्रप॑द्ये। ऋ॒तं प्रप॑द्ये। अ॒मृतं प्रप॑द्ये। प्र॒जाप॑तेः प्रि॒यां
त॒नुव॑मना॒र्तां प्रप॑द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॒ वज्रे॑ण। द्विष॑न्तं
भ्रात॑रव्य॒मव॑ क्रामामि। योऽ॒स्मान्द्वेष्टि॑। यं च॑ व॒यं द्विष्मः॑।
भूर्भुवः॑ सु॒वः। हिम्॥१॥

स॒त्यं दश॑॥ _____ [१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म्र॒युः। अ॒ग्न आया॑हि वी॒तये॑। गृ॒णा॒नो ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
सत्सि ब॒र्हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्वि॑रङ्गि॒रः। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
बृ॒हच्छो॑चा यविष्ठ॒म। स नः॑ पृ॒थुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॒वास॑सि। बृ॒हद॑ग्रे सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
नम॒स्यस्ति॑रः। तमा॑सि द॒र्शतः॑। सम॒ग्निरि॑ध्यते वृषा॑। वृषो॑
अ॒ग्निः समि॑ध्यते। अ॒श्वो न दे॑ववा॒हनः॑। तं ह॒विष्म॑न्त
ई॒डते॑। वृष॑णन्त्वा व॒यं वृष॑न्। वृषा॑णः समि॒धीम॑हि॥३॥

अ॒ग्रे दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्निं दू॑तं वृ॒णीम॑हे। होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्।
अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मिध्य॑मानो अध्व॒रे। अ॒ग्निः पा॑व॒क
ई॒ड्यः। शो॒चिष्कै॑शस्तमी॒महे। समि॑द्धो अ॒ग्न आ॑हुत। दे॒वान्
य॒क्षि स्व॑ध्वर। त्वं हि ह॒व्यवा॑डसि। आ जु॑होत दु॒वस्य॑त।
अ॒ग्निं प्र॑य॒त्यध्व॑रे। वृ॒णीध्व॑ ह॒व्यवा॑हनम्। त्वं वरु॑ण उ॒त
मि॒त्रो अ॑ग्रे। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥४॥

श्रवाय्यमिधीमृह्यसि सप्त च॥ [२]

अग्ने॑ म॒हा॑ अ॒सि ब्रा॒ह्मण॑ भार॒ता। अ॒सा॒वसौ॑। दे॒वेद्धो॑
मन्वि॑द्धः। ऋषि॑ष्टुतो वि॒प्रा॒नुम॑दितः। क॒वि॒शस्तो॑ ब्रह्म॑सं॒शितो॑
घृ॒ताह॑वनः। प्र॒णीर्य॑ज्ञाना॑म्। र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ होता॑।
तू॒र्णिर्ह॑व्य॒वाद्। आ॒स्पात्रं॑ जु॒हूर्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॒वपा॑नः। अ॒रा॑ इ॒वाग्ने॑ ने॒मिर्दे॒वाऽस्त्वं प॑रि॒भूर॑सि।
आ व॑ह दे॒वान् यज॑मानाय। अ॒ग्निम॑ग्न॒ आव॑ह। सोम॑माव॑ह।
अ॒ग्निमाव॑ह। प्र॒जाप॑ति॒माव॑ह। अ॒ग्नीषो॑मा॒वाव॑ह। इन्द्रा॑ग्नी
आव॑ह। इन्द्र॑माव॑ह। म॒हेन्द्र॑माव॑ह। दे॒वाऽ आ॑ज्य॒पाऽ
आव॑ह। अ॒ग्निऽ हो॒त्रायाव॑ह। स्वं म॑हि॒मान॑मा व॑ह। आ चा॑ग्ने
दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज जा॒तवे॑दः॥६॥

देवानामिन्द्रमा वंह पद च॥ [३]

अ॒ग्निर्हो॒ता वे॒त्वग्निः॑। हो॒त्रं वै॑त्तु प्रावि॒त्रम्। स्मो व॒यम्। सा॒धु
ते॑ यज॒मान॑ दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीमध्व॒र्यो सु॒च॒मास्य॑स्व। दे॒वायु॑व॒
वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डा॒महै॑ दे॒वाऽ ई॒डे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑ नम॒स्यान्।
यजा॑म॒ यज्ञि॑यान्॥७॥

अग्निर्होता नव॥ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्न आ॒ज्यस्य॑ वि॒यन्तु। त॒नून॑पा॒दग्न॑ आ॒ज्यस्य॑
वे॒तु। इ॒डो अ॑ग्न॒ आ॒ज्यस्य॑ वि॒यन्तु। ब॒र॒हि॒र॑ग्न॒ आ॒ज्यस्य॑

वेतु। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा सोमम्। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा
प्रजापतिम्। स्वाहाऽग्नीषोमौ। स्वाहेन्द्राग्नी। स्वाहेन्द्रम्।
स्वाहा महेन्द्रम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्। स्वाहाऽग्निः
होत्राञ्जुषाणाः। अग्न आज्यस्य वियन्तु॥८॥

इन्द्राग्नी पञ्च च॥ [५]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनत्। द्रविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र
आहुतः। जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। त्वः सोमासि
सत्पतिः। त्वः राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः।
जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेतु। अग्निः प्रत्नेन
जन्मना। शुम्भानस्तनुवः स्वाम्। कविर्विप्रेण वावृधे।
जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। सोमं गीर्भिष्ठा वयम्। वर्धयामो
वचोविदः। सुमृडीको न आविश। जुषाणः सोम आज्यस्य
हविषो वेतु॥९॥

स्वाः षट् च॥ [६]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्। पतिः पृथिव्या अयम्। अपाः
रेताः सि जिन्वति। भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता। यत्रा नियुद्धिः
सचसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानन्दधिषे सुवर्षाम्। जिह्वामग्ने
चकृषे हव्यवाहम्। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः। विश्वा जातानि
परि ता बभूवा। यत्कामास्ते जहुमस्तं नो अस्तु॥१०॥

वयः स्याम पतयो रयीणाम्। स वेद पुत्रः पितरः स

मातरम्। स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णोदन्तरिक्षं
 स सुवः। स विश्वा भुवो अभवत्स आभवत्। अग्नीषोमा
 सवेदसा। सहृती वनतङ्गिरः। सन्देवत्रा बभूवथुः। युवमेतानि
 दिवि रोचनानि। अग्निश्च सोम सक्तू अधत्तम्॥११॥

युवः सिन्धूः रभिशस्तेरवद्यात्। अग्नीषोमावमुञ्चतं
 गृभीतान्। इन्द्राग्नी रोचना दिवः। परि वाजेषु भूषथः।
 तद्वाञ्चेति प्रवीर्यम्। श्वथद्वृत्रमुत संनोति वाजम्। इन्द्रा
 यो अग्नी सहृरी सपर्यात्। इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरैः।
 सहस्तमा सहसा वाजयन्ता। एन्द्रं सानसि रयिम्॥१२॥

सजित्वानः सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्रसंसाहिषे
 पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्मं इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर
 दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। महाः
 इन्द्रो य ओजसा। पर्जन्यो वृष्टिमाः इव। स्तोमैर्वत्सस्य
 वावृधे। महाः इन्द्रो नृवदाचर्षणिप्राः॥१३॥

उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्रियग्वावृधे वीर्याया।
 उरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्। पिप्रीहि देवाः उशतो
 यविष्ठ। विद्वाः ऋतूः ऋतुपते यजेह। ये दैव्या
 ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्वः होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्निः
 स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरग्नेः प्रिया धामानि। अयाद्वोमस्य
 प्रिया धामानि॥१४॥

अयाङ्ग्रेः प्रिया धामानि। अयाङ्ग्रेजापन्तेः प्रिया धामानि।
 अयाङ्ग्रीषोमयोः प्रिया धामानि। अयाङ्गिन्द्राग्नियोः प्रिया
 धामानि। अयाङ्गिन्द्रस्य प्रिया धामानि। अयाङ्गमहेन्द्रस्य
 प्रिया धामानि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां प्रिया धामानि।
 यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्।
 आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः।
 जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक
 शोचे वेष्ट्वं हि यज्वां। ऋता यजासि महिना वियद्भूः।
 हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥१५॥

अस्त्वधत्तं रयिं चरषणिप्राः सोमस्य प्रिया धामानीष्वधत्तं॥ [७]

उपहूतं रथन्तरं सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरं सह
 पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण। उप मा
 वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
 उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
 मा सप्त होत्रां ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा
 धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपहूतो भक्षः सखा। उप मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
 उपहूताँ (४) हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्मां
 इडा ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी
 मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥१७॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य इमं

य॒ज्ञम॒वान्। ये य॒ज्ञप॑तिं॒ वर्धा॑न्। उ॒प॒हू॒ते द्या॒वापृ॑थि॒वी।
 पू॒र्व॒जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उ॒प॒हू॒तोऽयं॑ य॒ज॒मानः॑।
 उ॒त्तर॑स्या॒न्देव॒यज्या॒यामु॑प॒हूतः॑। भू॒य॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उ॒प॒हूतः॑।
 दि॒व्ये धा॒मन्नु॑प॒हूतः॑। इ॒दं मे॑ दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑
 तस्मि॒न्नु॑प॒हूतः॑। वि॒श्व॑म॒स्य प्रि॒यमु॑प॒हूतम्। वि॒श्व॑स्य
 प्रि॒यस्यो॑प॒हूत॒स्योप॑हूतः॥१८॥

स॒ह॒र्ष॒भा ह॒यता॑मु॒प॒हूतः॑ ह॒विष्क॑रण॒ उ॒प॒हूतश्च॒त्वारि॑ च॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो न॒रा॒शः॑ सः।
 व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा
 म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मा॒यजी॑ होता॑। हो॒तुर्हो॒तुराय॑जी॒यान्।
 अ॒ग्ने या॑न् दे॒वानया॑द्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॒म॑त्स॒ता।
 ता॑ स॒स॒नुषी॑ हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येम॑म्।
 स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने होता॑ऽभूः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य न॒मोवा॒के
 वी॒हि॑॥१९॥

अ॒पि॒प्रेः प॒ञ्च च॥ [९]

इ॒दं द्या॒वापृ॑थि॒वी भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्धं सू॒क्तवा॒कम्। उ॒त
 न॑मोवा॒कम्। ऋ॒ध्यास्मि॑ सू॒क्तोच्य॑म॒ग्ने। त्व॑ सू॒क्तवा॒गंसि॑।
 उ॒प॒श्रि॒तो दि॒वः पृ॑थि॒व्योः। ओ॒म॑न्वती तेऽस्मिन् य॒ज्ञे य॑ज॒मान॒
 द्या॒वापृ॑थि॒वी स्ता॑म्। श॒ङ्ग॒ये जी॒रदा॑न्। अ॒त्र॒सू अ॒प्र॒वेदे॑।
 उ॒रु॒ग॑व्यूती अ॒भयं॑ कृ॒तौ॥२०॥

वृष्टिद्यावा रीत्यापा। शम्भुवौ मयोभुवौ। ऊर्जस्वती च
 पयस्वती च। सूपचरणा च स्वधिचरणा च। तयोराविदि।
 अग्निरिदं हविरंजुषत। अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 सोमं इदं हविरंजुषत। अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 अग्निरिदं हविरंजुषत॥२१॥

अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत। प्रजापतिरिदं हविरंजुषत।
 अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत। अग्नीषोमाविदं
 हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्राग्नी
 इदं हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
 इन्द्रं इदं हविरंजुषत। अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 महेन्द्रं इदं हविरंजुषत॥२२॥

अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत। देवा अज्यपा आज्यमजुषन्त।
 अवीवृधन्त महो ज्यायोऽकृत। अग्निर्होत्रेणेदं हविरंजुषत।
 अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत। अस्यामृधद्धोत्रायान्देवङ्गमायाम्।
 आशास्तेऽयं यजमानोऽसौ। आयुरा शास्ते। सुप्रजास्त्वमा
 शास्ते। सजातवनस्यामा शास्ते॥२३॥

उत्तरान्देवयज्यामा शास्ते। भूयो हविष्करणमा शास्ते।
 दिव्यन्धामा शास्ते। विश्वं प्रियमा शास्ते। यदनेन
 हविषाऽऽशास्ते। तदश्यात्तदध्यात्। तदस्मै देवा रासन्ताम्।
 तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते। वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टं च वीतं च।

उ॒भे च॑ नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒हंस॑स्पाताम्। इ॒ह गति॑र्वा॒मस्ये॑दं
च॑। नमो॑ दे॒वेभ्यः॑॥२४॥

अ॒भ्यं कृ॑ता॒वकृ॑ता॒ग्नि॒दं ह॒विर॑जु॒षत॑ महेन्द्र इ॒दं ह॒विर॑जु॒षत॑ स॒जात॑व॒नस्या॑मा शा॒स्ते वी॑तं
च॒ त्रीणि॑ च॥ [१०]

तच्छुं॑ योरावृ॒णीम॑हे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीं
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मा॑नु॒षेभ्यः॑। ऊ॒र्ध्वञ्जि॑गातु भेष॒जम्।
शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। श॒श्वतु॑ष्पदे॥२५॥

तच्छुं॑ योरष्टौ॥ [११]

आ॒प्याय॑स्व सन्ते॑। इ॒ह त्वष्टा॑रम॒ग्निय॑न्त॒न्नस्तु॑रीपम्। दे॒वानां॑
पत्नी॑रु॒शती॑र॒वन्तु॑ नः। प्रा॒वन्तु॑ नस्तु॒जये॑ वाज॑सातये। याः
पा॒र्थिवा॑सो॒ या अ॒पाम॑पि॒ व्रते॑। ता नो॑ दे॒वीः सु॒हवाः॑ शर्म
यच्छ॑त। उ॒त ग्रा॑ वि॒यन्तु॑ दे॒वप॑त्नीः। इन्द्रा॑ण्य॒ग्राय्य॑श्विनी
रा॒ट्। आ रो॑द॒सी वरु॑णा॒नी शृ॑णोतु। वि॒यन्तु॑ दे॒वीर्य॑
ऋ॒तुर्ज॑नी॒नाम्॥२६॥

अ॒ग्नि॒रहो॑ता॒ गृह॑प॒तिः स॑ रा॒जा। वि॒श्वा वे॒द ज॑नि॒मा
जा॒तवे॑दाः। दे॒वाना॑मु॒त यो म॑र्त्या॒नाम्। यजि॑ष्ठः स प्र
य॑जतामृ॒तावा॑। व॒यमु॑ त्वा गृह॑पते॒ जना॑नाम्। अ॒ग्ने अ॑कर्म
स॒मिधा॑ बृ॒हन्त॑म्। अ॒स्थू॒रि णो॑ गा॒र्हप॑त्यानि सन्तु। ति॒ग्मेन॑
न॒स्तेज॑सा॒ स॒शिश॑ाधि॥२७॥

जनी॑नामष्टौ च॥ [१२]

उपहूतः रथन्तरः सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरः सह
पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण। उप मा
वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
मा सप्त होत्रा ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा
धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥२८॥

उपहूतो भक्षः सखा। उप मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
उपहूताँ(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्माः
इडा ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी
मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥२९॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य इमं
यज्ञमवान्। ये यज्ञपत्नीं वर्धन्। उपहूते द्यावापृथिवी।
पूर्वजे ऋतावरी। देवी देवपुत्रे। उपहूतेयं यजमाना।
इन्द्राणीवाऽविधुवा। अदितिरिव सुपुत्रा। उत्तरस्यान्देवयज्यायामुप
भूयसि हविष्करण उपहूता। दिव्ये धामनुपहूता। इदं मे देवा
हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहूता। विश्वमस्याः प्रियमुपहूतम्।
विश्वस्य प्रियस्योपहूतस्योपहूता॥३०॥

सहर्षभा ह्वयतामुपहूतः सुपुत्रा षट्॥ [१३]

सत्यं प्रवोऽग्नें महानग्निरहोता समिधोऽग्निरवृत्राण्यग्निर्मूर्धोपहूतन्देवं बर्हिहिदं द्यावापृथिवी
तच्छुं योरा प्यायस्वोपहूतत्रयोदश॥१३॥

सत्यं वयः स्याम वृष्टिद्यावा त्रिंशत्॥३०॥

सत्यमुपहूता॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः ॥

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तः। वनस्पते मधुना दैव्येन।
 यदूर्ध्वस्तिष्ठाद्विणेह धत्तात्। यद्वा क्षयो मातुरस्या
 उपस्थैः। उच्छ्रयस्व वनस्पते। वर्ष्मन्पृथिव्या अधि। सुमिती
 मीयमानः। वर्चोधा यज्ञवाहसे। समिद्धस्य श्रयमाणः
 पुरस्तात्। ब्रह्म वन्वानो अजरः सुवीरम्॥१॥

आरे अस्मदमतिं बाधमानः। उच्छ्रयस्व महते सौभगाय।
 ऊर्ध्व ऊषुणं ऊतये। तिष्ठा देवो न सविता। ऊर्ध्वो वाजस्य
 सनिता यदञ्जिभिः। वाघद्विर्विह्वयामहे। ऊर्ध्वो नः पाह्यः हंसो
 नि केतुनो। विश्वः समन्त्रिणन्दह। कृधी न ऊर्ध्वं च रथाय
 जीवसे। विदा देवेषु नो दुवः॥२॥

जातो जायते सुदिनत्वे अहाम्। समर्य आ विदथे वर्धमानः।
 पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा। देवया विप्र उदियति वाचम्।
 युवा सुवासाः परिवीत आगात्। स उ श्रेयान्भवति
 जायमानः। तन्धीरासः कवय उन्नयन्ति। स्वाधियो
 मनसा देवयन्तः। पृथुपाजा अमर्त्यः। घृतनिर्णिख्स्वाहुतः।
 अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट्। तः सुबाधो यतः स्रुचः। इत्था
 धिया यज्ञवन्तः। आचक्रुरग्निमूतये। त्वं वरुण उत मित्रो
 अग्ने। त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः। त्वे वसु सुषणनानि

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥३॥

सुवीरन्दुवः स्वाहुतोऽष्टौ च॥ [१]

होता यक्षदग्निः समिधा सुषमिधा समिद्धं नाभा
पृथिव्याः सङ्गृथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य गोपाम्।
मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षन्नराशंसं नृशस्त्रं नृः प्रणेत्रम्।
गोभिर्वपावान्त्स्याद्वीरैः शक्तीवान्नथैः प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदग्निमिड ईडितो देवो
देवाः आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः। उपेमं यज्ञमुपेमां देवो
देवहूतिमवतु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वर्हिः
सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च प्र च प्रथताः
स्वासस्थं देवेभ्यः। एमेनदद्य वसवो रुद्रा आदित्याः सन्दन्तु
प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं॥४॥

होता यक्षद्वरं ऋष्याः कवप्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहतां
विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे
विश्रयन्तामृतावृधो वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशसा नृः पतिभ्यो योनिं
कृण्वाने। सस्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं बर्हिः सीदतां
वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा

म॒न्द्रा पो॒ता॒रा क॒वी प्र॒चे॒त॒सा। स्वि॑ष्ट॒म॒द्यान्यः क॑र॒दि॒षा
 स्व॑भि॒गूर्त॑म॒न्य ऊ॒र्जा स॑त॒व॒से॒मं य॒ज्ञं दि॒वि दे॒वेषु॑ ध॒त्तां
 वी॒ता॒मा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॑क्ष॒त्ति॒स्रो दे॒वीर॒प॒सां॒म॒प॒स्त॒मा
 अ॒च्छि॑द्र॒म॒द्ये॒द॒म॒प॒स्त॒न्व॒ताम्। दे॒वेभ्यो॑ दे॒वीर्दे॒व॒म॒पो
 वि॒य॒न्त्वा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॑क्ष॒त्त्व॒ष्टा॒र॒म॒चि॑ष्टु॒म॒पा॒क॑
 रे॒तो॒धां वि॒श्र॑व॒सं य॒शो॒धाम्। पु॒रु॒रूप॑म॒का॒म॒क॑र्श॒न॑
 सु॒पोषः॑ पो॒षैः स्या॑त्सु॒वीरो॑ वी॒रैर्व॑त्वा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं।
 हो॒ता य॑क्ष॒द्वन॑स्प॒ति॒मु॒पा॒व॑स्रक्ष॒द्वि॒यो जो॒ष्टा॒र॑ श॒श॒म॒न्न॑रः।
 स्व॒दा॒त्स्व॒धि॒ति॒र्ऋ॒तु॒था॒द्य दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्या॒वा॒ङ्मे॒त्वा॒ज्य॑स्य॒
 हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॑क्ष॒द॒ग्नि॑ः स्वा॒हाऽऽज्य॑स्य॒ स्वा॒हा
 मे॒द॒सः स्वा॒हा स्तो॒का॒ना॒ऽस्वा॒हा स्वा॒हा॒कृ॒ती॒ना॒ऽस्वा॒हा
 ह॒व्य॒सू॒क्ती॒ना॒म्। स्वा॒हा दे॒वा॑ऽआ॒ज्य॒पा॒न्त्स्वा॒हाऽग्नि॑
 हो॒त्राञ्जु॑षा॒णा अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य॒ वि॒य॒न्तु हो॒त॒र्य॒जं॥५॥

प्रि॒यमि॒न्द्र॒स्यास्तु॑ वे॒त्वा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं सु॒वीरो॑ वी॒रैर्व॑त्वा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं च॒त्वारि॑ च
 (अ॒ग्नि॒न्त॒नू॒न॒पा॒त॒त्रा॒श॑ऽस॒म॒ग्नि॒मि॒ड ई॒डि॒तो ब॒र्हि॒दु॒र उ॒पा॒सा॒न॒क्ता दै॒व्यां ति॒स्र॒स्त्व॒ष्टा॒रं
 व॒न॒स्प॒ति॒म॒ग्नि॒म्। प॒ञ्च वे॒त्वे॒को वि॒य॒न्तु द्वि॒र्वी॒ता॒मे॒को वि॒य॒न्तु द्वि॒र्वे॒त्वे॒को वि॒य॒न्तु हो॒त॒र्य॒जं ॥

)॥ ————— [२]

स॒मि॒द्धो अ॒द्य म॒नु॒षो दुरो॑णे। दे॒वो दे॒वान् य॑ज॒सि जा॑तवे॒दः।
 आ च॒ वह॑ मि॒त्रम॑ह॒श्चि॒क्रि॒त्वान्। त्व॒न्दू॒तः क॒वि॒र॑सि॒ प्र॒चे॒ताः।
 त॒नू॒न॒पा॒त्य॒थ ऋ॒त॒स्य॒ या॒ना॒न्। म॒ध्वां स॒म॒ञ्ज॑न्त्स्व॒दया॑ सु॒जि॒ह्व।
 म॒न्मा॑नि॒ धी॒भि॒रु॒त य॒ज्ञमृ॑न्ध॒न्। दे॒व॒त्रा च॑ कृ॒णु॒ह्यध्व॑र॒न्नः।

नरा॒शंस॑स्य॒ महि॒मान॑मेषाम्। उप॑ स्तोषाम॒ यज॒तस्य॑
यज्ञैः॥६॥

ते सु॒क्रत॑वः शुच॑यो धिय॒न्धाः। स्वद॑न्तु दे॒वा उ॒भया॑नि ह॒व्या।
आ॒जुह्वा॑न् ईड्यो॒ वन्द्य॑श्च। आया॑ह्यग्रे॒ वसु॑भिः स॒जोषाः॑। त्वं
दे॒वाना॑मसि॒ यद्वा॒ होता॑। स ए॒नान् यक्षी॑षितो यजी॒यान्।
प्राची॑नं ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या वृ॑ज्यते
अग्रे॒ अह्ना॑म्। व्यु॑ प्रथते वि॒तरं॒ वरी॑यः। दे॒वेभ्यो॒ अदि॑तये
स्यो॒नम्॥७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो॒ न जन॑यः
शुम्भ॑मानाः। देवी॑र्द्वारो बृहतीर्वि॒श्वमि॒न्वाः। दे॒वेभ्यो॒ भव॑थ
सु॒प्राय॑णाः। आसु॒ष्वय॑न्ती यज॒ते उपा॑के। उ॒षासा॒नक्ता॑
सद॑तां नि यो॒नौ। दि॒व्ये योष॑णे बृहती सु॒रुक्मे। अधि॑ श्रियः
शु॒क्रपि॑श॒न्दधा॑ने। दै॒व्या होता॑रा प्रथ॒मा सु॒वाचा॑। मि॒मा॒ना
य॒ज्ञं मनु॑षो यज॑ध्वै॥८॥

प्र॒चोद॑यन्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्राची॑नं ज्योतिः प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑।
आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑रती॒ तूय॑मेतु। इडा॑ मनुष्वदि॒ह चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो
दे॒वीर्ब॒र्हिरे॑दः॒ स्यो॒नम्। सर॑स्वती॒ स्वप॑सः सद॒न्तु। य इ॒मे
द्यावा॑पृथि॒वी जनि॑त्री। रू॒पैरपि॑ श॒द्भुव॑नानि वि॒श्वौ। तम॑द्य
हो॑तरिषि॒तो यजी॑यान्। दे॒वन्त्वष्टा॑रमि॒ह य॑क्षि वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पाव॑सृज॒त्मन्या॑ सम॒ञ्जन्। दे॒वानां॑ पाथ॒ ऋतु॑था ह॒वीषि॑।
वन॑स्पतिः शमि॒ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्वद॑न्तु ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑।

स॒द्यो जा॒तो व्य॑मिमीत॒ य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः।
अ॒स्य होतुः॑ प्र॒दिश्य॑तस्य॒ वा॒चि। स्वाहा॑कृत॒ ह॒विर॑दन्तु
दे॒वाः॥१०॥

य॒ज्ञैः स्यो॒नं यज॑ध्वै वि॒द्वान॒ष्टौ च॥ [३]

अ॒ग्निर्होता॑ नो अध्व॒रे। वा॒जी सन्प॑रिणीयते। दे॒वो दे॒वेषु॑
य॒ज्ञियः॑। परि॑त्रिवि॒ष्ट्रध्व॑रम्। यात्य॒ग्नी र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॑
प्रयो॑ दधत्। परि॒ वाज॑पतिः क॒विः। अ॒ग्निर्ह॒व्यान्य॑क्रमीत्।
दध॒द्रत्नानि॑ दा॒शुषे॑॥११॥

अ॒ग्निर्होता॑ नो नव॑॥ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॑न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ट्।
प्रा॒ञ्जोभि॑र्हिन्वा॒नः। धेना॑भिः कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑
प्रति॑रन्। उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्यः॑॥१२॥

अजै॑द॒ष्टौ॥ [५]

दै॒व्याः श॑मितार॒ उ॒त म॑नुष्या॒ आर॑भध्वम्। उप॑नयत् मे॒ध्या
दु॒रः। आ॒शासा॑ना॒ मेध॑पतिभ्यां॒ मेध॑म्। प्रा॒स्मा अ॒ग्निं भ॑रत।
स्तृ॒णीत॑ ब॒र्हिः। अ॒न्वे॒नं मा॒ता म॑न्यताम्। अनु॑ पि॒ता। अनु॑
भ्रा॒ता स॑गर्भ्यः। अनु॑ सखा॒ सयू॑ध्यः। उ॒दी॒चीना॑ ह॒ अस्य॑ प॒दो
नि॒र्धत्ता॑त्॥१३॥

सूर्य॑श्चक्षु॑र्गमयतात्। वा॒तं प्रा॑णम॒न्वव॑सृजतात्। दि॒शः
श्रो॒त्रम्। अ॒न्तरि॑क्षम॒सुम्। पृ॒थि॒वी ह॒ शरी॑रम्। ए॒क॒धाऽस्य॑
त्वच॑माच्छा॒तात्। पु॒रा नाभ्या॑ अपि॒शसौ॑ व॒पामु॑त्खि॒दता॑त्।

अन्तरेवोष्माणं वारयतात्। श्येनमस्य वक्षः कृणुतात्।
प्रशसां बाहू॥१४॥

शला दोषणी। कश्यपेवांसौ। अच्छिद्रे श्रोणी।
कवषोरू स्नेकपर्णाष्ठीवन्तौ। षड्विंशतिरस्य वङ्कयः।
ता अनुष्ठोच्यावयतात्। गात्रङ्गात्रमस्यानूनं कृणुतात्।
ऊवध्यगोहं पार्थिवङ्गनतात्। अस्त्रा रक्षः ससृजतात्।
वनिष्ठुमस्य मा राविष्ट॥१५॥

उरूकं मन्यमानाः। नेद्वस्तोके तनये। रवितारवच्छमितारः।
अग्निगो शमीध्वम्। सुशमिं शमीध्वम्। शमीध्वमग्निगो।
अग्निगुश्वापापश्च। उभौ देवानांसं शमितारौ। ताविमं पशुंसं
श्रपयतां प्रविद्धांसौ। यथायथाऽस्य श्रपणन्तथातथा॥१६॥

धृताद्बाहू मा राविष्ट तथातथा॥ [६]

जुषस्वं सप्रथंस्तमम्। वचो देवप्सरस्तमम्। हव्या जुह्वान
आसनिं। इमं नो यज्ञममृतैषु धेहि। इमा हव्या जातवेदो
जुषस्व। स्तोकानामग्ने मेदंसो घृतस्य। होतः प्राशान प्रथमो
निषद्य। घृतवन्तः पावक ते। स्तोकाः श्रोतन्ति मेदंसः।
स्वधर्मन्देववीतये॥१७॥

श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम्। तुभ्यंसं स्तोका घृतश्रुतः। अग्ने
विप्राय सन्त्य। ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे। यज्ञस्य प्राविता
भव। तुभ्यंसं श्रोतन्त्यग्निगो शचीवः। स्तोकासौ अग्ने

मेदंसो घृतस्य। कविशस्तो बृहता भानुनागाः। हव्या
जुषस्व मेधिर। ओजिष्ठन्ते मध्यतो मेद उद्धृतम्। प्र ते
वयन्ददामहे। श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधित्वचि। प्रति
तान्देवशोविहि॥१८॥

देववीतय उद्धृतन्नीणि च॥ [७]

आवृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैः। इन्द्र यातन्नमोभिरग्रे अर्वाक्।
युव९ राधोभिरकवेभिरिन्द्र। अग्रे अस्मे भवतमुत्तमेभिः। होता
यक्षदिन्द्राग्नी। छागस्य वपाया मेदंसः। जुषेता९ हविः।
होतर्यज। विह्यख्यन्मनसा वस्य इच्छन्। इन्द्राग्नी ज्ञास उत
वा सजातान्॥१९॥

नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मह्यम्। स वान्धियं वाजयन्तीमतक्षम्।
होता यक्षदिन्द्राग्नी। पुरोडाशस्य जुषेता९ हविः। होतर्यज।
त्वामीडते अजिरन्दूत्याय। हविष्मन्तः सदमिन्मानुषासः।
यस्य देवैरासदो बर्हिरग्रे। अहान्यस्मे सुदिना भवन्तु। होता
यक्षदग्निम्। पुरोडाशस्य जुषता९ हविः। होतर्यज॥२०॥

सजातान्ग्निन्दे च॥ [८]

गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमानः। ईद्रे रयिं यशसं पूर्वभाजम्।
इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा। प्र णो नव्येभिस्तिरतन्देष्णैः।
माच्छेद्व रश्मी९रिति नाधमानाः। पितृणा९ शक्तीरनुयच्छमानाः।
इन्द्राग्निभ्याङ्कं वृषणो मदन्ति। ताह्यद्री धिषणाया उपस्थैः।
अग्नि९ सुदीति९ सुदृशं गृणन्तः। नमस्यामस्त्वेड्यं

जातवेदः। त्वान्दूतमंरतिः५ हव्यवाहम्। देवा अंकृण्वन्नमृतस्य
नाभिम्॥२१॥

जातवेदो द्वे च॥ _____ [९]

त्व५ ह्यग्रे प्रथमो मनोता। अस्या धियो अभवो दस्महोता।
त्व५ सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु। सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वै।
अथा होता न्यसीदो यजीयान्। इडस्पद इषयन्नीड्यः
सन्। तन्त्वा नरः प्रथमन्देवयन्तः। महो राये चितयन्तो
अनुगमन्। वृतेव यन्त बहुभिर्वसव्यैः। त्वे रयिञ्जागृवा५ सो
अनुगमन्॥२२॥

रुशन्तमग्निन्दर्शतम्बृहन्तम्। वपावन्तं विश्वहां दीदिवा५ सम्।
पदन्देवस्य नमसा वियन्तः। श्रवस्यवः श्रवं आपन्नमृक्तम्।
नामानि चिदधिरे यज्ञियानि। भद्रायान्ते रणयन्त सन्दृष्टौ।
त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्याम्। त्व५ राय उभयांसो
जनानाम्। त्वन्नाता तरणे चेत्योभूः। पिता माता
सदमिन्मानुषाणाम्॥२३॥

सपर्येण्यः स प्रियो विक्ष्वग्निः। होता मन्द्रो निषसादा
यजीयान्। तन्त्वा वयन्दम आ दीदिवा५ सम्। उपंजुबाधो
नमसा सदेम। तन्त्वा वय५ सुधियो नव्यमग्रे। सुम्नायव
ईमहे देवयन्तः। त्वं विशो अनयो दीद्यानः। दिवो अग्रे
बृहता रोचनेन। विशां कविं विश्पतिः५ शश्वतीनाम्।
नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम्॥२४॥

प्रेती॑षणि मि॒षय॑न्तं पाव॒कम्। राज॑न्तम॒ग्निं य॑ज॒तः रं॒यी॒णाम्।
 सो अ॑ग्न ई॒जे श॒शमे च॑ म॒र्तः। यस्त॒ आन॑द्भूमिधा॑ ह॒व्यदा॑तिम्।
 य आहु॑तिं परि॒ वेदा॒ नमो॑भिः। विश्वे॑त्सवा॒मा द॑धते॒ त्वोतः॑।
 अ॒स्मा उ॑ ते॒ महि॑ म॒हे वि॑धेम। नमो॑भिर॒ग्ने स॒मिधो॑त ह॒व्यैः।
 वेदी॑सूनो सहसो गी॒र्भिरु॒क्थैः। आ ते भ॒द्राया॑ सु॒मतौ
 य॑तेम॥ २५॥

आ यस्त॒तन्थ॒ रोद॑सी विभा॒सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्य॑स्तरु॒त्रः।
 बृह॑द्वि॒र्वाजैः स्थ॑वि॒रेभि॒रस्मे। रे॒वद्वि॒र॒ग्ने वि॒तरं॑ वि भा॑हि।
 नृ॒वद्व॑सो स॒दमि॑द्धे॒ह्यस्मे। भूरि॑तो॒काय॑ तन॒याय॑ प॒श्वः। पूर्वी॑रिषो॑
 बृह॑ती॒रारे अ॑घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑ सन्तु। पुरु॑ण्य॒ग्ने
 पुरु॑धा त्वा॒या। वसू॑नि राज॒न्वसु॑ता॒ते अ॑श्याम्। पुरु॑णि॒ हि
 त्वे पु॑रु॒वार॒ सन्ति॑। अ॒ग्ने वसु॑ वि॒धते॑ राज॑नि॒त्वे॥ २६॥

जागृ॒वाः सो॒ अनु॑ग॒म्मानु॑षाणाश्च॒रष॑णीनां य॑तेमाश्या॒न्द्वे च॑॥ ————— [१०]

आभ॑रतः शिक्ष॑तं वज्र॒बाहू। अ॒स्मा इ॒न्द्रा॒ग्नी अव॑तः
 श॒ची॒भिः। इ॒मे नु ते र॒श्मयः॑ सूर्य॑स्य। येभिः॑ स॒पित्वं॑ पि॒तरों
 न॒ आयन्। होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ ह॒विष॑ आ॒त्ताम॑द्य।
 म॒ध्यतो॑ मे॒द उ॒द्धृत॑म्। पुरा॑ द्वेषो॒भ्यः। पुरा॑ पौरु॒षेय्या॑ गृ॒भः।
 घ॒स्ता॒न्नून॑म्॥ २७॥

घा॒से अ॑ज्राणां॒ यव॑सप्रथमानाम्। सु॒मत्क्ष॑राणां
 श॒तरु॑द्रियाणाम्। अ॒ग्निष्वा॒त्तानां॑ पीवो॑पवस॒नानाम्। पा॒श्वतः॑
 श्रो॑णितः शि॒ताम॑त॒ उत्सा॑द॒तः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गाद॒वत्तानाम्। कर॑त

ए॒वेन्द्रा॒ग्नी। जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं। दे॒वेभ्यो॑ व॒नस्प॑ते
ह॒वीः॑षिं। हि॒र॒ण्य॒पर्ण॑ प्र॒दि॒व॒स्ते अ॒र्थम्॥ २८॥

प्र॒दक्षि॑णि॒द्र॒श॒नया॑ नि॒यूय॑। ऋ॒तस्य॑ व॒क्षि प॒थिभी॑
र॒जिष्ठैः॑। हो॒ता य॑क्षद्व॒नस्प॑ति॒म॒भि॒हि। पि॒ष्टत॑मया
र॒भिष्ठ॑या र॒श॒नया॑धि॒त। यत्रेन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑ग॒स्य ह॒विषः॑
प्रि॒या धा॑मा॒नि। यत्र॑ व॒नस्प॑तेः प्रि॒या पा॑था॒सि।
यत्र॑ दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॑मा॒नि। यत्रा॒ग्नेर्हो॑तुः
प्रि॒या धा॑मा॒नि। तत्रै॒तं प्र॑स्तुत्ये॒वोप॑स्तुत्ये॒ वोपा॑व॒स्रक्ष॑त्।
र॒भीया॑स॒मि॒व कृ॑त्वी॥ २९॥

कर॑दे॒वन्दे॒वो व॒नस्प॑तिः। जु॒षता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं। पि॒प्री॒हि
दे॒वाः उ॑श॒तो य॑विष्ठ। वि॒द्वाः ऋ॒तूँर्ऋ॒तुप॑ते यजे॒ह।
ये दै॒व्या ऋ॒त्विज॑स्तेभि॒र॒ग्ने। त्वँ हो॑त॒ृणा॑म॒स्याय॑जिष्ठः।
हो॒ता य॑क्षद॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत॑म्। अया॑ङ्गि॒रिन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑ग॒स्य
ह॒विषः॑ प्रि॒या धा॑मा॒नि। अया॑ङ्ग॒नस्प॑तेः प्रि॒या पा॑था॒सि।
अया॑ङ्ग॒दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॑मा॒नि। यक्ष॑द॒ग्नेर्हो॑तुः प्रि॒या
धा॑मा॒नि। यक्ष॑त्स्व॒ं म॑हि॒मान॑म्। आ॒य॒ज॒तामे॒ज्या इ॒षः।
कृ॒णोतु॑ सो अ॒ध्व॒रा जा॒तवे॑दाः। जु॒षता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं
॥ ३०॥

नूनमर्थं कृत्वी पाथासि सप्त च॥ [११]

उपो ह॒ यद्वि॑दथ॒ वाजि॑नो॒ गूः। गी॒र्भिर्वि॑प्राः प्र॒म॒तिमि॑च्छ॒मा॒नाः।
अ॒र्व॒न्तो न॑ का॒ष्ठा॒न्नक्ष॑माणाः। इन्द्रा॒ग्नी जो॑हु॒वतो॑ न॒स्ते।

वनस्पते रशनयाऽभिधाय। पिष्टतमया वयुनानि विद्वान्।
वह देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतैषु वोचः।
अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छगंस्य हविषः
प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्गनस्पतैः प्रिया पाथांसि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां
प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्व
महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अंध्वरा
जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यद्य विशो अंध्वरस्य
होतः। पार्वक शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना
वियद्भूः। हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरेकं च॥—————[१२]

देवं बर्हिः सुदेवन्देवैः स्यात्सुवीरं वीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
प्रभ्रियेतात्यन्यात्राया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यज। देवीद्वारः सङ्घाते विद्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा
देवहूतौ वत्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो
वा नवजातो मैना अर्वा रेणुककाटः पृणग्वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन्यज्ञे
प्रयत्यहेतामपि नूनन्देवीर्विशः प्रायासिष्टां सुप्रीते
सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवी जोष्ट्री
वसुधिते ययोरन्याऽद्याद्वेषांसि यूयवदान्यावक्षद्वसु

वार्याणि यजमानाय वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज।
 देवी ऊर्जाहुती इषमूर्जमन्यावक्षत्सग्धिः सर्पीतिमन्या
 नवेन पूर्वन्दयमानाः स्याम पुराणेन नवन्तामूर्जमूर्जाहुती
 ऊर्जयमाने अधातां वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज।
 देवा दैव्या होतांरा नेष्टांरा पोतांरा हुताघंशः सावाभुरद्वसू
 वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीरिडा
 सरस्वती भारती द्या भारत्यादित्यैरस्पृक्षत्सरस्वतीमः
 रुद्रेयज्ञमावीदिहैवेडया वसुमत्या सधमादं मदेम वसुवने
 वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो नराशः सस्त्रिशीर्षा
 षडक्षः शतमिदेनः शितिपृष्ठा आदधति सहस्रमीं
 प्रवहन्ति मित्रावरुणेदस्य होत्रमरहतो बृहस्पतिः
 स्तोत्रमश्विनाऽऽध्वर्यवं वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज।
 देवो वनस्पतिर्वरुषप्रावा घृतनिर्णिग्धामग्नेणास्पृक्षदान्तरिक्षं
 मध्येनाप्राः पृथिवीमुपरेणादः हीद्वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज।
 देवं बर्हिर्वारितीनां निधेधाऽसि प्रच्युतीनामप्रच्युतन्निकामधरणं
 पुरुस्परुहं यशस्वदेना बर्हिषाऽन्या बर्हीः ष्यभि ष्याम
 वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा
 मन्द्रः कविः सत्यमन्माऽऽयजी होता होतुर्होतुरायजीयानग्ने
 यान्देवानयाड्याः अपिप्रेर्ये ते होत्रे अमत्सत ताः संसनुषीः
 होत्रान्देवङ्गमान्दिवि देवेषु यज्ञमेरयेमः स्विष्टकृच्चाग्ने
 होताऽभूर्वसुवने वसुधेयस्य नमोवाके वीहि यज ॥ ३३ ॥

यजैकं च॥ _____ [१३]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वीर्द्वा॑रः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वी उ॒षा॒सान॒क्ता। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी जो॒ष्ट्री। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी ऊ॒र्जा॒हुती॑। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्॥ ३४॥

दे॒वा दै॒व्या॒ होता॑रा। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वीस्ति॒स्त्रस्ति॒स्त्रो दे॒वीः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वो नरा॑श॒सः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो वन॑स्पतिः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रितीनाम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॥ ३५॥

दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्माय॒जी होता॑। होत॒र्होत॒ुराय॑जीयान्। अ॒ग्ने या॒न्दे॒वानया॑द्। या॒ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॒मत्स॑त। ता॒ स॑स॒नुषी॒॑ होत्रा॑न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्। स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने होता॑ऽभूः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य नमोवा॒के वी॒हि॥ ३६॥

वीतां वेत्वभूरेकं च॥ _____ [१४]

अ॒ग्निम॒द्य होता॑रमवृणीता॒यं यज॑मानः पच॑न्प॒त्तीः पच॑न्पु॒रोडा॑शं ब॒ध्नन्नि॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ञ्छाग॒ सूप॑स्था अ॒द्य दे॒वो वन॑स्पतिरभवदिन्द्रा॒ग्निभ्या॑ छागे॒नाघ॑स्तान्तं मे॒दस्तः॑

प्रतिपचताग्रभीष्टामवीवृधेतां पुरोडाशेन त्वामद्यर्ष आर्षेय
 ऋषीणान्नपादवृणीतायं यजमानो बहुभ्य आ सङ्गतेभ्य
 एष मे देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति ता या देवा
 देवदानान्यदुस्तान्यस्मा आ च शास्वा च गुरस्वेषितश्च
 होतुरसि भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता
 ब्रूहि ॥ ३७ ॥

अग्निमद्यैकम् ॥ ————— [१५]

अञ्जन्ति होतां यक्षत्समिद्धो अद्याग्निरजैर्देव्यां जुषस्वा वृत्रहणा गीर्भिस्त्वꣳ ह्याभंरतमुपोह
 यद्देवं ब्रूहिः सुदेवन्देवं ब्रूहिरग्निमद्य पञ्चदश ॥ १५ ॥

अञ्जन्त्यग्निरहोतां नो गीर्भिरूपो ह यद्विदथं वाजिनः सप्तत्रिंशत् ॥ ३७ ॥

अञ्जन्ति सूक्ताब्रूहि ॥

हरिः ओम् ॥

॥ इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः
 प्रपाठकः समाप्तः ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ कामा॒न्प्रवेश॑यति। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑
व्रतमु॒पैति॑। स॒यदनि॑ष्ट्वा प्रया॒यात्। अ॒काम॑प्रीता ए॒न॒ङ्कामा॑
नानु॒प्रया॑युः। अ॒ते॒जा अ॑वी॒र्यः॑ स्यात्। स जु॒हुयात्। तुभ्य॑न्ता
अ॒ङ्गिर॑स्तम। वि॒श्वाः सु॑क्षि॒तयः॑ पृथ॑क्। अ॒ग्ने कामा॑य येमि॒र॒
इति॑। कामा॑ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

काम॑प्रीता ए॒न॒ङ्कामा॑ अनु॒ प्रया॑न्ति। ते॒ज॒स्वी वी॒र्या॑वान्भवति।
सन्त॑ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑ व्रतमु॒पैति॑।
स यदु॒द्वाय॑ति। वि॒च्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं प्राञ्च॑मु॒द्धृत्य॑।
मन॑सोपतिष्ठेत्। मनो॒ वै प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो य॒ज्ञः॥२॥

मन॑सैव य॒ज्ञः सन्त॑नोति। भूरि॒त्याह॑। भूतो॒ वै प्र॒जाप॑तिः।
भूति॑मे॒वोपै॑ति। वि॒ वा ए॒ष इ॒न्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते।
यस्याहि॑ता॒ग्नेर॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॑च्छ॒र्म्या प्र॒विध्य॑त्। यदि॑
ताव॑दप॒क्षाय॑त्। त॑ सम्भ॑रेत्। इ॒दन्त॑ एकं॒ पर॑ उ॒त
एक॑म्॥३॥

तृतीये॒न ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॒ चारु॑रेधि। प्रि॒ये
दे॒वानां॑ पर॒मे ज॒नित्र॒ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॑ सम्भ॑रति। सैव ततः
प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ पर॒स्तराम॑प॒क्षाय॑त्। अनु॒प्रया॑याव॒स्येत्। सो
एव॑ ततः प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा ए॒तस्य॑ प॒शून्प॑यः प्रवि॑शति।

यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्।
यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागून्निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः
प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः।
पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य
सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायन्दुग्धं हविरार्तिमाच्छति।
इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योपं वसेत्। पयो वा ओषधयः। पयं
एवारभ्य गृहीत्वोपं वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं
कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं
दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै
पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव
ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति।
ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदननिर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।
अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वन्या देवताः।
इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः।

पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे
वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।
यस्य ब्रत्येऽहम्पत्यनालम्भुका भवति। तामपूरुध्यं यजेत।
सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्वोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि।
सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋत्नम्।
तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहे। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुपं
ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादाच्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमद्यौ च (सर्वान् वि वै
यदि परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयानर्धो वै ॥)॥ [१]

यद्विष्णुणेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्।
यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा
वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः
प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।
भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा
अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः
स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि
निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैन्त्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्या॒त्मजा॑येत। कि॒लासो
वास्याद॑र्श॒सो वा। यत्प्रत्ये॑यात्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्ध्यात्। स
जु॑हुयात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति प्रजा॒नन्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम्। मि॒त्रः कृ॑ष्टीरनि॑मिषा॒ऽभि
च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑ञ्जुहोतेति। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॒यामु॒त्तरा॑ऽऽहु॑तिः स्कन्दे॑त्। द्वि॒पाद्भिः
प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्य॑ध्येत। यदु॒त्तर॑या॒ऽभि जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्य॑ध्येत। यत्र वे॒त्थं वन॑स्पते
दे॒वाना॑ङ्ग॒ह्या ना॒मा॒नि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒मये॑ति॒ वान॑स्प॒त्यय॑र्चा
स॒मिध॑मा॒धाय॑। तू॒ष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्। वन॒स्पति॑नै॒व
य॒ज्ञस्या॑र्ता॒श्चाना॑र्ता॒श्चाहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृत्वा। अ॒न्यां
दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पु॒रा
प्र॒याजे॑भ्यः प्राड॒ङ्गाः स्कन्दे॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय॒
चाक॑ः स्यात्॥१४॥

यद्व॑क्षिणा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यत्प्र॒त्यक्।
होत्रे॑ च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यदु॒दङ्घ्रि॑। अ॒ग्नीधे॑
च॒ प॒शुभ्य॑श्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यद॑भिजुहुयात्।
रु॒द्रो॑स्य प॒शून्धा॑तुकः स्यात्। यन्ना॑भिजुहुयात्। अशा॑न्तः

प्रह्रियेत॥१५॥

स्रुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति
येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः।
स्तोमपृष्ठो घृतवान्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्त्वा
जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवेनं प्र
हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्नभि जुहुयात्स्याद्वियेत जहाम त्रीणि च (यद्विष्णवेन
प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारो यदक्षिणा
यत्प्रत्यग्यदुदङ् ॥)॥

[२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिताग्रेरग्निर्मथ्यमानो
न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहत्य होतव्यम्।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यन्न विन्देत्।
अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाशनीयात्। यदजस्यांशनीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं
जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाशयम्। यद्यजान्न
विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा
अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं

भवति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वंसत्यै नाप रुन्ध्यात्। यद्वाह्मणं वंसत्या
अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तम्भागधेयेन
व्यर्धयेत्। तस्माद्वाह्मणो वंसत्यै नापरुध्यः। यदि
ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै
दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु
नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु
होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न
परिचक्ष्याः। मेध्यां च वा एतस्यामेध्यां च तनुवौ सः सृज्येते।
यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिरग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्याश्चैवास्यामेध्यां च तनुवौ
व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं
व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
पृथिव्यामव चुश्नोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।

रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्।
रेतोऽस्य वाजिनं स्रवेत्। गर्भं स्रवन्तमगदमकरित्याह।
रेतं एवास्मिन्वाजिनं दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेतं एव तद्धधाति। इन्द्र
इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै
पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्रोतैतदित्याह।
अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परिचक्षीत् लम्भयति दधाति देवानां
बृहस्पतिः पञ्च च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तुम्बेऽप्सु होतव्यम्॥)॥—[३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। तार्भी
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवां गातुविदः।
गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रलमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्था। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्गाय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अ॒ग्निं गृ॒ह्णामि॑ सु॒रथं॑ यो म॑यो॒भूः। य उ॒द्यन्त॑मा॒रोह॑ति
सूर्य॑म॒ह्ने। आ॒दि॒त्य॒ज्योति॑षां ज्योति॑रुत्त॒मम्। श्वो य॒ज्ञाय॑
रम॑तान्दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्नु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑।
ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्जं॑
पञ्च॑दर्शो॑ ये प्रवि॑ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि॒ पूर्॒वः॥ २६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्णमा॒सः॑ ह॒विरि॒दमे॑षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः॑ ह॒विरि॒दमे॑षां मयि॑। अ॒न्तरा॑ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒वस॑ः स॒दमा॑ ग॒मन्। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि॥ २७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं
गृ॒हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒खा पि॑तृ॒भ्य आ॑। तं
पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। अ॒वि॒षन्नः॑ पि॒तुं क॑रत्। अज॑स्र॒न्त्वाः
स॒भापा॒लाः॥ २८॥

वि॒जय॑भा॒गः॑ स॒मिन्ध॑ताम्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्य।
विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒वस॑थे श्रियं म॒न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॑ नि
य॑च्छतु। इ॒दम॒हम॒ग्निज्यै॑ष्ठेभ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॑ब्रवीमि।
इ॒दम॒हमिन्द्र॑ज्यैष्ठेभ्यः॥ २९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। इ॒दम॒हं वरु॑णज्येष्ठेभ्यः। आ॒दि॒त्येभ्यो॑
य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। प॒यस्व॒तीरोष॑धयः। प॒यस्व॒द्वीरु॑धां प॒यः। अ॒पां
प॒यसो॑ य॒त्प॒यः। तेन॒ मामिन्द्र॑ स॒ꣳ सृ॑ज। अ॒ग्रे॑ व्रतपते व्र॒तं
च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑ रा॒ध्यता॑म्। वा॒यो व्रत॑प॒त आ॒दि॒त्य
व्रत॑पते॥ ३०॥

व्र॒तानां॑ व्रतपते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑
रा॒ध्यता॑म्। इ॒मां प्राची॑मु॒दीची॑म्। इष॒मूर्ज॑म॒भि स॒ꣳस्कृ॑ताम्।
ब॒हुप॒र्णामशु॑ष्काग्राम्। ह॒रा॑मि पशु॒पाम॒हम्। यत्कृ॑ष्णो रू॒पं
कृ॒त्वा। प्रावि॑श॒स्त्वं वन॑स्पतीन्। त॒त॒स्त्वामे॑कवि॒ꣳश॒ति॒धा।
स॒म्भ॑रामि सु॒स॒म्भृता॑॥ ३१॥

त्री॒न्प॑रि॒धीꣳ स्ति॒स्रः स॒मिधः॑। य॒ज्ञायु॑रनुसञ्च॒रान्। उ॒प॒वे॒षं
मे॒क्ष॑णं धृ॒ष्टिम्। सं भ॑रामि सु॒स॒म्भृता॑। या जा॒ता ओष॑धयः।
दे॒वेभ्य॑स्त्रियु॒गं पु॒रा। तासां॑ प॒र्व रा॒ध्यास॑म्। प॒रि॒स्तर॑मा॒हरन्।
अ॒पां मे॒ध्यं य॒ज्ञिय॑म्। स॒दे॒वꣳ शि॒वम॑स्तु मे॥ ३२॥

आ॒च्छे॒त्ता वो॒ मा रि॑षम्। जी॒वा॒नि श॒रदः॑ श॒तम्।
अ॒प॑रि॒मितानां॑ परि॒मिताः॑। स॒न्न॑ह्ये सु॒कृ॒ताय॑ कम्। ए॒नो
मा नि॒गाङ्क॑त॒मच्च॒नाह॑म्। पु॒नरु॒त्थाय॑ बहु॒ला भ॑वन्तु।
स॒कृ॒दाच्छि॑न्नं ब॒र्हि॒रूणा॑मृ॒दु। स्यो॒नं पि॒तृभ्य॑स्त्वा
भ॒राम्य॑हम्। अ॒स्मिन्त्सी॑दन्तु मे पि॒तरः॑ सो॒म्याः। पि॒ताम॑हाः
प्र॒पिता॑महाश्चानु॒गैः स॒ह॥ ३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥३५॥

शिवेयं रञ्जुरभिधानी। अघ्नियामुप सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सत्रीतं बिभृताम्।
इन्द्राय शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां
परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो
भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे रञ्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्बुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
विश्वरूपाः॥३७॥

बह्वीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः।
पूषा स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया सः सृजामि। रायस्पोषेण

बहुलाभवन्तीः। ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतं च। जीवो जीवन्तीरुपवः सदेयम्। द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च सन्दुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय द्रविणन्दधातु॥३८॥

उत्सन्दुहन्ति कलशश्चतुर्बिलम्। इडान्देवीम्मधुमती९ सुवर्विदम्। तदिन्द्राग्नी जिन्वत९ सूनृतावत्। तद्यजमानममृतत्वे दधातु। कामधुक्षः प्र णो ब्रूहि। इन्द्राय हविरिन्द्रियम्। अमुं यस्यां देवानाम्। मनुष्याणां पयो हितम्। बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यः। हव्यमा प्यायतां पुनः॥३९॥

वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य सन्ततिरसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सन्तनोमि। अदस्तमसि विष्णवे त्वा। यज्ञायपि दधाम्यहम्। अद्विररिक्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते। अयं पयः सोमं कृत्वा। स्वां योनिमपि गच्छतु॥४०॥

पूर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पूर्णं च दर्भं च। देवानां९ हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो हव्य९ हि रक्षसि। उभावग्नी उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु मे। अहङ्गाम्यानुप वसामि। मह्यङ्गोपतये पशून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥

देवां देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरेकादशा इह माऽवता। इदं शकेयं यदिदं करोमि।
आत्मा करोत्वात्मने। इदं करिष्ये भेषजम्। इदम्मे
विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया
अभीत्वयै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्यं ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आप्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्घ्रि
त्वचमङ्घ्रि। सुरूपन्त्वा वसुविदम्। पशूनान्तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनन्ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते
प्रतिष्ठिष्ठ। ब्रीहीणाम्मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्रुर्भुवनस्य
गोपाः। शृत उत्स्राति जनिता मतीनाम्। यस्त आत्मा पशुषु
प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्तसोम
घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
यस्यास्मि न तमन्तरैमि। स्वं मं इष्टं स्वन्दत्तम्। स्वं
पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।
वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे। मा

भेर्मा संविक्था मा त्वा हिंसिषम्। मा ते तेजोऽपं क्रमीत्।
भरतमुद्धरेमनु षिञ्च। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि।
नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः। यदवदानानि तेऽवघ्न।
विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः। अज्यायो
यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा रूरुपाम
यज्ञस्य। शुद्धं स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टाद्भृतपदीम्।
मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसम्भिन्दन्। अवद्याम्येकतोमुख

इडे भागं जुषस्व नः। जिन्व गा जिन्वार्वतः। तस्यास्ते
भक्षिवाणः स्याम। सर्वात्मानः सर्वगणाः। ब्रध्र पिन्वस्व।
ददतो मे मा क्षायि। कुर्वतो मे मोषदसत्। दिशाङ्क्षितिरसि।
दिशो मे कल्पन्ताम्। कल्पन्ताम्मे दिशः॥४८॥

दैवींश्च मानुषींश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा
मे कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे
कल्पन्ताम्। संवत्सरो मे कल्पताम्। कृषिरसि कल्पतां
मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतेभ्यः। इदं
भूतस्याध्यक्षेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागोऽभक्त।
निरभागं भजामः। अपस्विन्वा ओषधीर्जिन्वा। द्विपात्पाहि।
चतुष्पादवा दिवो वृष्टिमेरय। ब्राह्मणानामिदं हविः॥५०॥

सोम्यानां॑ सोमपी॒थिना॑म्। निर्भ॒क्तो ब्रा॑ह्मणः। नेहा
ब्रा॑ह्मणस्यास्ति। सम॑ङ्गां ब॒र्हिर्ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑। समा॑दित्यैर्वसु॑भिः
सम्म॒रुद्धिः॑। समि॒न्द्रेण॑ वि॒श्वेभिर्दे॒वेभि॑रङ्गाम्। दि॒व्यं नभो॑
गच्छ॑तु यत्स्वाहा॑। इन्द्रा॒णीवा॑ऽविध॒वा भू॑यासम्। अदि॑तिरिव
सुपु॒त्रा। अ॒स्थूरि॑ त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उप॒निष॑दे सुप्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॒ पत्या॑ सुकृ॒तेन॑ गच्छताम्।
य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम्। संजा॒नानौ॒ विज॑हता॒मरा॑तीः।
दि॒वि ज्योति॑र॒जर्मा॑ र॒भेताम्॑। द॒शते॑ त॒नुवो॑ य॒ज्ञ य॒ज्ञियाः॑।
ताः प्री॑णातु यज॑मानो घृ॒तेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॒मीड॑मानः।
दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानोऽमृ॒तोऽभू॑त्। यं वा॑न्दे॒वा
अ॑कल्पयन्॥५२॥

ऊ॒र्जो भा॒गः श॑तक्रतू। ए॒तद्वा॑ तेन॑ प्रीणानि। तेन॑
तृ॒प्यत॑म॒हहौ॑। अ॒ह॒न्दे॒वानां॑ सुकृ॒ताम॑स्मि लो॒के।
ममे॒दमि॒ष्टं न मि॑थुर्भवाति। अ॒ह॒न्नारि॒ष्ठाव॑नु यजामि वि॒द्वान्।
यदा॑भ्यामिन्द्रो अ॒द॒धाद्वा॒ग॒धेय॑म्। अ॒दा॒रसृ॒द्धव॑त देवसोम।
अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृ॒डता॑ नः। मा नो॑ विदद्भि॒भामो॑
अ॒श॑स्तिः॥५३॥

मा नो॑ विदद्बृ॒जना॒ द्वेष्ट्या॒ या। ऋ॒षभं॑ वा॒जिनं॑ व॒यम्। पूर्ण॑मा॒सं
य॒जाम॑हे। स नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सह॒स्त्रिण॑म्।
प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पूर्ण॑मा॒साय॑ स्वाहा॑। अ॒मा॒वा॒स्या सु॒भगा॑
सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व भूय॑ आ॒प्याय॑माना। सा नो॑ दो॒हता॑

सुवीर्यम्। रायस्पोषः सहस्रिणम्। अपानाय सुरार्धसे।
अमावास्यायै स्वाहा। अभि स्तृणीहि परि धेहि वेदिम्।
जामिम्मा हिंसीरमुया शयाना। होतृषदना हरिताः
सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य ब्रध्ने॥५४॥

अमीत्वैर्यै करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मनं एकतो मुखां मे दिशोऽर्घ्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या
कल्पयन्नशस्तिः सा नो दोहताः सुवीर्यं सप्त च॥ [५]

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु।
अपाः रस ओषधीनाः सुवर्णः। निष्का इमे यजमानस्य
सन्तु कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिल्लोके। भूपते भुवनपते।
महतो भूतस्य पते। ब्रह्माणन्त्वा वृणीमहे। अहं भूपतिरहं
भुवनपतिः। अहं महतो भूतस्य पतिः॥५५॥

देवेनं सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यङ्गरिष्यामि। देवं सवितरेतन्त्वा
वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे प्र ब्रवीमि।
मनो गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभै। त्रिष्टुजगत्यै। जगत्यनुष्टुभै।
अनुष्टुक्पङ्क्तौ। पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।
बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञङ्गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अ॒न्तर्द॑तश्चरति॒ मानु॑षीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
 घृतप्रतीका॒ भुवन॑स्य मध्ये। म॒र्मृज्य॑माना मह॒ते सौभ॑गाय।
 मह्य॑न्धुक्ष्व॒ यज॑मानाय॒ कामान्। भूमि॑र्भूत्वा म॒हिमानं॑ पुपोष।
 ततो॑ दे॒वी वर्ध॑यते॒ पया॑ंसि। य॒ज्ञियां॑ य॒ज्ञं वि च॒ यन्ति॒ शं
 च। ओष॑धीराप॒ इह॒ शक्नो॑रीश्च। यो मा॑ हृदा म॒नसा॒ यश्च॑
 वाचा॥५८॥

यो ब्रह्म॑णा॒ कर्म॑णा॒ द्वेष्टि॑ दे॒वाः। यः श्रु॑तेन॒ हृद॑येनेष्ण॒ता च।
 तस्यै॑न्द्र॒ वज्रे॑ण॒ शिर॑श्छि॒नद्भिः। ऊ॒र्णामृ॑दु प्रथ॑मानं॒ स्यो॒नम्।
 दे॒वेभ्यो॑ जुष्टं॒ सद॑नाय ब॒र्हिः। सु॒वर्गे॑ लो॒के यज॑मानं॒ हि
 धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे प॑रमे व्योम॑न्। चतुः शिखण्डा युवतिः
 सुपेशाः। घृतप्रतीका॒ व॒युना॑नि वस्ते। साऽऽस्ती॒र्यमा॑णा मह॒ते
 सौभ॑गाय ॥५९॥

सा मे॑ धुक्ष्व॒ यज॑मानाय॒ कामान्। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॑धि।
 स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्जस्व॑ती च मे॒ पय॑स्वती चैधि।
 इष॒मूर्जं॑ मे पि॒न्वस्व। ब्रह्म॒ तेजो॑ मे पि॒न्वस्व। क्ष॒त्रमो॑जो मे
 पि॒न्वस्व। वि॒शं पु॑ष्टिं मे पि॒न्वस्व। आ॒युर्न॒नाद्य॑म्मे पि॒न्वस्व।
 प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॑य॒ इन्नु मे॑। अ॒वि॒क्षो॒भाय॑ परि॒धी॒न्द॒धामि॑।
 ध॒र्ता ध॒रुणो॑ ध॒री॒यान्। अ॒ग्नि॒र्द्वेषा॑ंसि॒ निरि॑तो नु॒दातै॑।
 वि॒च्छि॒नद्भिः॒ विधृ॑तीभ्यां॒ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान्॒ ये

च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒न्नाभ्यां॑ वि॒धमा॑म्येनान्। अ॒ह॒ꣳ
स्वाना॑मुत्त॒मोऽसा॑नि दे॒वाः। वि॒शो य॒न्ने नु॒दमा॑ने अ॒रा॑तिम्।
वि॒श्वं पा॒प्मान॒मम॑तिन्दु॒र्मरा॑युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृतस्य॑ लो॒के। धृ॒तीं स्थो॑ वि॒धृती॑
स्वधृ॑ती। प्रा॒णान्मयि॑ धारयतम्। प्र॒जाम्मयि॑ धारयतम्।
प॒शून्मयि॑ धारयतम्। अ॒यं प्र॑स्तर उ॒भय॑स्य ध॒र्ता। ध॒र्ता
प्र॑या॒जाना॑मु॒तानू॑या॒जाना॑म्। स दा॑धार स॒मिधो॑ वि॒श्वरू॑पाः।
तस्मि॑न्त्सुचो॒ अध्या॑ सा॒दयामि॑। आ रो॑ह प॒थो जु॑हु
दे॒वया॑नान्॥६२॥

यत्र॑र्षयः प्रथ॑मजा ये पु॒रा॒णाः। हि॒र॑ण्यपक्षाऽजि॒रा
सम्भृ॑ताङ्गा। वहा॑सि मा सु॒कृतां॑ यत्र॑ लो॒काः। अवा॑हं बा॒ध
उप॑भृता स॒पत्नान्॑। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः।
दोहै॑ य॒ज्ञꣳ सु॒दुघा॑मिव धे॒नुम्। अ॒हमु॑त्तरो भूयासम्।
अधरे॑ मत्स॒पत्नाः॑। यो मा॑ वा॒चा मन॑सा दु॒र्मरा॑युः।
हृ॒दाऽरा॑तीयाद॒भिदा॑सद॒ग्ने॥६३॥

इ॒दम॑स्य चि॒त्तम॑ध॒रन्ध्रु॑वायाः। अ॒हमु॑त्तरो भूयासम्। अधरे॑
मत्स॒पत्नाः॑। ऋ॒षभो॑ऽसि शा॒क्रः। घृ॒ताची॑नाꣳ सू॒नुः।
प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये सदा॑सि सीद। स्यो॒नो मे॑ सीद सु॒षदः॑
पृथि॑व्याम्। प्रथ॑यि प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ सुव॒र्गे लो॒के। दि॒वि सी॑द
पृथि॑व्याम॒न्तरि॑क्षे। अ॒हमु॑त्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे॑ मत्स॒पत्नाः॑। इ॒यꣳ स्था॒ली घृ॑तस्य॑ पूर्णा। अ॒च्छिन्न॑पयाः

श॒तधा॑र॒ उत्सः॑। मा॒रु॒तेन॒ शर्म॑णा॒ दैव्ये॑न। य॒ज्ञोऽसि॑ स॒र्वतः॑
 श्रि॒तः। स॒र्वतो॒ मां भू॑तं भ॒विष्य॑च्छ्र॒यता॑म्। श॒तम्मे॑
 स॒न्त्वाशि॑षः। स॒हस्र॑म्मे स॒न्तु सू॒नृताः॑। इ॒रा॒वतीः॑ प॒शुम॑तीः।
 प्र॒जाप॑तिरसि स॒र्वतः॑ श्रि॒तः॥६५॥

स॒र्वतो॒ मां भू॑तं भ॒विष्य॑च्छ्र॒यता॑म्। श॒तं मे॑ स॒न्त्वाशि॑षः। स॒हस्र॑
 मे स॒न्तु सू॒नृताः॑। इ॒रा॒वतीः॑ प॒शुम॑तीः। इ॒दमिन्द्रि॑यम॒मृतं॑
 वी॒र्य॑म्। अ॒नेनेन्द्रा॑य प॒शवो॑ऽचि॒कित्स॑न्। तेन॑ दे॒वा अव॑तोप॒
 मा॑म्। इ॒हेष॑मूर्जं य॒शः स॒ह ओजः॑ स॒नेय॑म्। श्रु॒तं मयि॑
 श्रय॑ताम्। यत्पृ॒थि॒वीमच॑र॒त्तत्प्रवि॑ष्टम्॥६६॥

येना॑सि॒श्चद्व॑ल॒मिन्द्रे॑ प्र॒जाप॑तिः। इ॒दन्तच्छु॑क्रं म॒धुं वा॒जिनी॑वत्।
 येनो॒परि॑ष्टा॒दधि॑नो॒न्महेन्द्र॑म्। दधि॑ मा॒न्यिनो॑तु। अ॒यं वे॒दः
 पृ॒थि॒वीमन्व॑विन्दत्। गु॒हां स॒तीङ्ग॑ह॒ने ग॒ह्वरे॑षु। स॒ वि॒न्दतु॑
 य॒ज॑मा॒नाय॒ लो॒कम्। अ॒च्छि॑द्रं य॒ज्ञं भू॑रि॒कर्मा॑ करोतु।
 अ॒यं य॒ज्ञः स॑म॒सद॑द्ध॒विष्मा॑न्। ऋ॒चा सा॒म्रा य॒जुषा॑
 दे॒वता॑भिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त्सूर्य॑वतो जयेम। इन्द्र॑स्य स॒ख्यम॑मृ॒तत्व॑म॒श्या॑म्।
 यो नः॑ कनी॒य इ॒ह का॒मया॑तै। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे य॒ज॑मा॒नाय॒
 म॒ह्य॑म्। अप॒ तमिन्द्रा॑ग्नी भुव॑नान्नुदेताम्। अ॒हं प्र॒जां वी॒रव॑तीं
 विदे॒य। अ॒ग्ने वा॒जजि॑त्। वा॒ज॑न्त्वा स॒रिष्य॑न्तम्। वा॒जं
 जे॒ष्यन्त॑म्। वा॒जिनं॑ वा॒ज॒जित॑म्॥६८॥

वा॒ज॒जि॒त्यायै॑ सं मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। उप॑हूतो॒ द्यौः
पि॒ता। उप॑ मान्द्यौः पि॒ता ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्। आयु॑षे
वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पुण्याय। उप॑हूता पृथि॒वी मा॒ता। उप॑ मां
मा॒ता पृथि॒वी ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्॥६९॥

आयु॑षे वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पुण्याय। मनो॒ ज्योति॑र्जुषता॒माज्य॑म्।
विच्छि॑न्नं य॒ज्ञं॑ समि॒मन्द॑धातु। बृह॒स्पति॑स्तनुतामि॒मन्नः॑।
विश्वे॑ दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्ते॑ अ॒ग्न आ॑वृश्चामि। अ॒हं
वा॑ क्षिपि॒तश्चर॑न्। प्र॒जां च॒ तस्य॑ मूलं॑ च। नी॒चैर्दे॒वा नि
वृ॑श्चत॥७०॥

अ॒ग्ने यो नो॑ऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॑ नि॒ष्ठ्यः। इ॒ध्मस्यै॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मान्द्वेष्टि॑ जातवेदः।
यश्चा॒हन्द्वेष्मि॑ यश्च॒ माम्। सर्वा॑ऽस्तान॑ग्रे सन्द॑ह। या॑
श्चा॒हन्द्वेष्मि॑ ये च॒ माम्। अ॒ग्ने वा॑जजित्। वाज॑न्त्वा
ससृ॑वा॑सम्॥७१॥

वाजं॑ जिगि॒वा॑सम्। वा॒जिनं॑ वाज॒जित॑म्। वा॒ज॒जि॒त्यायै॑
सम्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। वेदि॑र्ब॒र्हिः श्रु॑तं॒ ह॒विः।
इ॒ध्मः परि॑धयः॒ स्रुचः॑। आ॒ज्यं य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याश्च॑
वष॑ट्काराः। सम्मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्मस॒न्नह॑ने हुते॥७२॥

दि॒वः खी॑लोऽव॑ततः। पृथि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्तं॒ शोच॑यामसि। द्विष॑न्मे ब॒हु

शौचतु। ओषधे॒ मो अ॒ह॒ः शुच॑म्। यज्ञ॒ नम॑स्ते यज्ञ।
नमो॒ नम॑श्च ते यज्ञ। शिवे॑न॒ मे सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे
सन्ति॑ष्ठस्व॥ ७३॥

सुभू॑तेन॒ मे सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते यज्ञ॒ नमः॑। उप॑ ते नमः॑।
उप॑ ते नमः॑। त्रि॒ष्फली॑क्रियमा॒णानाम्॑। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
रक्ष॑सां भाग॒धेयम्॑। आप॒स्तत्प्र॑ वह॒तादि॑तः॥ ७४॥

उ॒लूख॑ले मु॒सले॒ यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ हृषदि॒ यत्कृ॑पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॑ संय॑जामि। वि॒श्वे दे॒वा ह॒विरि॑दं जु॒षन्ता॑म्।
य॒ज्ञे या वि॒प्रुषः॑ सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः सर्वाः॑ स्वि॒ष्टाः सु॑हु॒ता
जु॒होमि॑। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्न्या॑न्मे अ॒नीन॑शः। दि॒वैना॑न्
वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॑न्न॒धरा॑न्कृधि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॑द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य
हे॒शिषे॑। तस्य॑ नो दे॒हि सूर्य॑। उ॒द्यन्न॑द्य मि॒त्रम॑हः।
आ॒रोह॑न्नुत्त॑रा॒न्दि॒वम्। ह॒द्रो॒ग॒म्मम॑ सूर्य। ह॒रि॒माणं॑ च नाशय।
शु॒केषु॑ मे ह॒रि॒माणम्॑। रो॒प॒णाका॑सु द॒ध्मसि॑ ॥ ७६॥

अथो॑ ह॒रि॒द्र॒वेषु॑ मे। ह॒रि॒माणं॑ नि द॒ध्मसि॑। उ॒द॒गा॒द॒यमा॑दित्यः।
वि॒श्वेन॑ स॒हसा॑ स॒ह। द्वि॒षन्तं॑ मम॑ र॒न्धय॑न्। मो अ॒ह॒न्दि॒षतो॑
र॒धम्। यो नः॑ श॒पाद॑श॒पतः॑। यश्च॑ नः॑ श॒पतः॑ श॒पात्। उ॒षाश्च॑
तस्मै॑ नि॒म्रुक्क॑। सर्व॑ पा॒पं समू॑हताम्॥ ७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः।
 इध्मस्यैव प्रक्षार्यतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
 परापत। शरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्प्र विंश।
 मैषाङ्कश्चनोच्छेषः॥ ७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मै पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो
 भूयासं प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टन्देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्राद्वश्रुत
 ससृवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥ [६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
 पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
 अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
 तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥ ७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि
 भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षान्तपसा। विश्वस्य
 भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
 प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
 स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥ ८०॥

ज्योग्जीवा जरामशीमहि। इन्द्रं शाक्र गायत्रीं प्र पद्ये। तान्ते
 युनज्मि। इन्द्रं शाक्र त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
 शाकर् जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाकरानुष्टुभं
 प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाकर पङ्क्तिं प्रपद्ये॥ ८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहन्दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण

छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
 ऋतं च मे सत्यश्चाभूताम्। ज्योतिरभूवः सुवर्गमम्।
 सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
 दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया
 त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षन्दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया
 दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया
 दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः।
 ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा
 दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
 दीक्षया दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया
 दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
 दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया
 दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तया
 प्राणो दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तया
 त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्।
 अन्तरिक्षन्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु
 दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्षमाणमनु

दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा
 दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्।
 सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि त्वा
 दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहंश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च।
 त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

अपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृतां च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु
 दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानां सुम्नो महते
 रणाय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आ
 सुशेवः। शिवो मां शिवमा विश। सत्यम् आत्मा। श्रद्धा
 मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मां दिशो दीक्षयन्तु।
 सत्यमस्मि। अहन्त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि
 योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे
 लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां
 योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अद्युत्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
 द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
 चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो
 विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त
 सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा
 अभूमा। सख्यन्ते गमेयम् ॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा योष॑म्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑ष्ठाः। साऽसि॑ सुब्रह्म॒ण्ये।
तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सुब्रह्म॒ण्ये। तस्या॑स्तेऽन्तरि॑क्षं
पादः॑। साऽसि॑ सुब्रह्म॒ण्ये। तस्या॑स्ते द्यौः पादः॑। साऽसि॑
सुब्रह्म॒ण्ये। तस्या॑स्ते दि॒शः पादः॑॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते पञ्च॒मः पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्ज॒न्धुक्वा॑। तेज॑
इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॒न्नाद्य॑म्। वि मि॑मे त्वा प॒यस्व॑तीम्।
दे॒वाना॑न्धे॒नुः सु॒दुघा॑मन॒पस्फु॑रन्तीम्। इन्द्रः॑ सोमं॑ पिबतु।
क्षे॒मो अस्तु॑ नः। इ॒मान्न॑राः कृणु॒त वेदि॑मेत्य॑। वसु॑मतीः
रु॒द्रव॑तीमादित्यव॑तीम्॥९१॥

व॒र्ष्मन्दि॑वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथाऽयं॑ यज॑मानो न रिष्ये॑त्।
दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। चतुः॑ शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। तस्याः॑ सु॒पर्णा॑वधि॒ यौ
नि॒विष्टौ। तयो॑र्दे॒वाना॑मधि॒ भाग॑धेयम्। अ॒प ज॑न्य॒म्भ्यन्नु॑द।
अप॑ च॒क्राणि॑ वर्तय। गृ॒हः सोम॑स्य गच्छ॒तम्। न वा उ॑
वे॒तन्मि॑यसे न रिष्य॑सि। दे॒वाः इ॒देषि॑ पृथि॒भिः सु॒गेभिः॑।
यत्र॑ यन्ति॑ सु॒कृतो॑ नापि॑ दुष्कृतः॑। तत्र॑ त्वा दे॒वः स॒विता॑
द॒धातु॑॥९२॥

ब्रह्म॑णो योनि॑रः॒हंसः प॒ङ्क्तिं प्रप॑द्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दी॒क्षया॑ दीक्षितस्तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
दीक्षया॒म्योष॑धयो दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्ष॑माणमनु दीक्षतामपंचितिश्राक्षितिरुत्तरस्मिन्गमेयं दि॒शः पादं
आदित्यव॑तीं वर्तय॑ पञ्च च॥

[७]

यद॒स्य पा॒रे रज॑सः। शु॒क्रञ्ज्योति॑रजायत। तन्नः॑ पर्ष॒दति॑

द्विषः। अग्रै वैश्वानर॒ स्वाहा॑। यस्मा॑द्दी॒षाऽवा॑शिष्ठाः। ततो॑ नो॒
अभ॑यं कृधि। प्र॒जाभ्यः॒ सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑।
यस्मा॑द्दी॒षा न्य॑षेदः। ततो॑ नो॒ अभ॑यं कृधि॥१३॥

प्र॒जाभ्यः॒ सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑। उदु॑स्र तिष्ठ॒
प्रति॑तिष्ठ॒ मारि॑षः। मेमं॑ य॒ज्ञं यज॑मानं च रीरिषः। सुव॑र्गे
लो॒के यज॑मान॒ः हि धे॑हि। शन्न॑ एधि द्विपदे॒ शञ्च॑तु॒ष्पदे॑।
यस्मा॑द्दी॒षाऽवै॑पिष्ठाः प॒लायि॑ष्ठाः सु॒मज्ञा॑स्थाः। ततो॑ नो॒ अभ॑यं
कृधि। प्र॒जाभ्यः॒ सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑॥१४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॒ नमः॑। तस्मै॒ स्वाहा॑। न वा उ॒वेत॑न्म्रियसे।
आशा॑नान्त्वा वि॒श्वा आशाः॑। य॒ज्ञस्य॒ हि स्थ॑ ऋ॒त्वियौ॑।
इन्द्रा॑ग्नी॒ चेत॑नस्य च। हु॒ताहु॑तस्य॒ तृप्य॑तम्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑
च। हु॒तस्य॒ चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ च। इन्द्रा॑ग्नी
अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बतं जु॒षेथा॑म्। मा यज॑मान॒न्तमो॑
विद॑त्। म॒र्त्विजो॒ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यः सोम॑मि॒मं पिबा॑त्।
स॒ः सृष्ट॑मु॒भयं॑ कृ॒तम्॥१५॥

कृधि मी॒दुषे॑ऽहु॒तस्य॒ च सप्त॑ च॥ [८]

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इन्द्रे॑ण॒ प्रेषि॑ता॒ उप॑। वा॒युष्टे॑
अ॒स्त्व॒ः श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्व॒ः श॒भूः। वरु॑णस्ते
अ॒स्त्व॒ः श॒भूः। अपा॑क्षया॒ ऋत॑स्य॒ गर्भाः॑। भुव॑नस्य
गो॒पाः श्ये॑ना॒ अति॑थयः। पर्व॑तानाङ्क॒कुभः॑ प्र॒युतो॑ नपा॒तारः॑।

व॒शुनेन्द्रं॑ ह॒यत। घोषे॒णामी॑वाꣳ श्रातयत॥९६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॑वा॒ण इन्द्रु॑रिन्द्र॒ इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॑न्तरि॒क्षात्। आ सु॑भू॒तम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्म॑
आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षाꣳस्यवधिषुः। अप॑हतं ब्रह्म॒ज्यस्या॑।
वाक्क्रं॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥९७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपा॒नश्च॑ श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च
श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तोऽसि॑ शृ॒तं कृ॑तः। शृ॒ताय॑
त्वा शृ॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं॒ यमा॒हुः। यम्मि॒त्रमा॒हुर्यमु॑
स॒त्यमा॒हुः॥९८॥

यो दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ तेभ्य॑स्त्वा। मयि॒
त्यदि॑न्द्रि॒यम्म॑हत्। मयि॒ दक्षो॑ मयि॒ क्रतुः॑। मयि॒ धायि॑
सु॒वीर्य॑म्। त्रि॒शु॒ग्ध॒र्मो वि॑ भा॒तु मे॑। आकू॑त्या॒ मन॑सा
स॒ह। वि॒राजा॒ ज्योति॑षा स॒ह। य॒ज्ञेन॑ पय॑सा स॒ह। तस्य॑
दोह॑मशीमहि॥९९॥

तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। तस्य॑ भ॒क्षम॑शीमहि। वाग्जु॑षा॒णा
सोम॑स्य तृप्यतु। मि॒त्रो जना॑न्त्र स मि॒त्र। यस्मान्न॑ जा॒तः
परो॑ अ॒न्यो अ॒स्ति। य आ॑वि॒वेश॑ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जाप॑तिः
प्र॒जया॑ संविदा॒नः। त्री॒णि ज्योती॑ꣳषि सच॑ते स षोड॒शी।

ए॒ष ब्र॒ह्मा य ऋ॒त्वियः॑। इन्द्रो॑ नाम॑ श्रुतो गु॒णे॥१००॥

प्र ते॑ म॒हे वि॒दथे॑ श॒सिष॑ ह॒री। य ऋ॒त्वियः॑ प्र ते॑
वन्वे। व॒नुषो॑ ह॒र्य॒तम्म॑दम्। इन्द्रो॑ नाम॑ घृ॒तत्र॑यः। ह॒रि॒भिश्च॑रु॒
सेच॑ते। श्रुतो गु॒ण आ त्वा॑ वि॒शन्तु॑। ह॒रि॒वर्ष॑स॒ङ्गिरः॑।
इन्द्रा॑धि॒पते॒ऽधि॒पति॒स्त्वन्दे॒वाना॑म॒सि। अधि॑पति॒म्माम्।
आयु॑ष्मन्तं॒ वर्च॑स्वन्त॒म्मनु॑ष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्र॑श्च स॒म्राड्गु॑णश्च॒ राजा॑। तौ ते॑ भ॒क्षं च॑क्रतु॒रग्रं॑ ए॒तम्।
तयो॒रनु॑ भ॒क्षं भ॑क्षयामि। वाग्जु॑षाणा सोम॑स्य तृ॒प्यतु॑।
प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा। तस्य॒ मनो॑ दे॒वं य॒ज्ञेन॑ रा॒ध्यास॑म्।
अ॒र्थेणा॑ अ॒स्य ज॑हितः। अ॒व॒सान॑पते॒ऽव॒सान॑म्मे वि॒न्द। नमो॑
रु॒द्राय॑ वा॒स्तोष्प॑तये। आ॒यने॑ वि॒द्रव॑णे॥१०२॥

उ॒द्याने॑ यत्प॒राय॑णे। आ॒वर्त॑ने वि॒वर्त॑ने। यो गो॑पा॒यति॒
त॑ ह॒वे। या॒न्यप॑मि॒त्यान्य॑प्र॒तीत्ता॒न्यस्मि॑। य॒मस्य॑ ब॒लिना॒
चरा॑मि। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॑तयामः। जी॒वा जी॒वेभ्यो॑ नि
ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृणाः प॒रस्मिन्। तृ॒तीयै॑ लो॒के
अ॒नृणाः॑ स्या॑म। ये दै॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृ॒याणाः॑॥१०३॥

सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृणा आ॒क्षी॑येम। इ॒दम॑नु॒ श्रेयो॑ऽव॒सान॑मा ग॒न्म।
शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गो॑म॒द्धन॑व॒दश्व॑व॒दूर्ज॑स्वत्।
सु॒वीरा॑ वी॒रैर॑नु सञ्च॑रेम। अ॒र्कः प॒वित्र॑ रज॑सो वि॒मानः॑।
पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भु॒वनानि॑ वि॒श्वा। द्यावा॑पृथि॒वी प॒यसा॑

संविदाने। घृतन्दुहाते अमृतं प्रपीने। पवित्रमर्को रजसो
विमानः। पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। सुवर्ज्योतिर्यशो
महत्। अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठाम्॥१०४॥

चातयत श्रीणीताः सत्यमाहुरशीमहि गणे कुरु विद्रवणे पितृयाणां अर्को रजसो विमानस्त्रीणि
च॥ ————— [९]

उदस्ताम्प्सीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानमित्रानवधीद्युगेन।
बृहन्तम्मामंकरद्वीरवन्तम्। रथन्तरे श्रयस्व स्वाहा पृथिव्याम्।
वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे। बृहति श्रयस्व स्वाहा
दिवि। बृहता त्वोपस्तभ्रोमि। आ त्वा ददे यशसे वीर्याय
च। अस्मास्वघ्निया यूयन्दधाथेन्द्रियं पयः। यस्ते द्रप्सो यस्तं
उदरूषः ॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वम्भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ट्यै
स्वाहा। अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा
मरुतः सामार्कः। आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि।
अस्यै पृथिव्यै यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व।
अनुवीरैरनु राध्याम गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु
प्रजयाऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रैः।
प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रतितिष्ठामि
भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्रितम्। दिवे

चं वि॒श्वक॑र्मणे। पृथि॒व्यै चा॑कर॒न्नमः॑। अस्का॒न्द्यौः पृथि॒वीम्।
अस्का॑नृ॒षभो॑ युवा॒गाः॥१०७॥

स्क॒न्नेमा॑ वि॒श्वा भु॑व॒ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
अस्का॑न॒जनि॑ प्रा॒जनि॑। आ स्क॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क॒न्नात्प्र॑
ज॒निषी॑महि। ये दे॒वा येषा॑मिद॒म्भा॒गधे॑य॒म्बभू॑व। येषा॑ प्रया॒जा
उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठेभ्यो॑ वरु॒णरा॑ज॒भ्यः। अ॒ग्निहो॑तृ॒भ्यो
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अदि॑तिरू॒त्या ग॑मत्। सा शन्ता॑ची॒ मय॑स्करत्। अप॒
स्त्रिधः॑। उ॒त त्या दै॒व्या भि॑षजा॑। शन्न॑स्करतो अ॒श्विना॑।
यूयाता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रिधः॑। शम॒ग्निर॒ग्निभि॑स्करत्।
शन्न॑स्तपतु॒ सूर्यः॑। शं वातो॑ वा॒त्वर॒पाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रिधः॑। तदि॒त्पदं॑ न विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः
पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रिवृ॑द्यद्भु॒वन॑स्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
मृ॑तः स जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि॑ वि॒दुषे॑ भर।
अ॒रुङ्ग॑माय॒ जग्म॑वे। अप॑श्चाद॒ध्वने॑ नरै॑। इन्द्रु॑रिन्द्रु॒मवा॑गात्।
इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ऽपात्। तस्य॑ त इन्द्र॒विन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मतः।
उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि ॥११०॥

उद॒रुष इन्द्रि॑येण॒ गा म॒तिर॑र॒पा अ॑ंगा॒त्रीणि॑ च॥ [१०]

ब्रह्म॑ प्रति॒ष्ठा मन॑सो॒ ब्रह्म॑ वा॒चः। ब्रह्म॑ य॒ज्ञाना॑
ह॒विषा॑माज्य॑स्य। अति॑रिक्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ हीनम्। य॒ज्ञः

प॒र्वाणि॑ प्र॒तिर॒न्नैति॑ क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु
दे॒वान्। आ॒श्रा॒वित॑म॒त्याश्रा॑वितम्। वष॑ट्कृतम॒त्यनू॑क्तं च य॒ज्ञे।
अति॑रिक्त॒ङ्कर्म॑णो यच्च॑ हीनम्। य॒ज्ञः प॒र्वाणि॑ प्र॒तिर॒न्नैति॑
क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्॥१११॥

यद्वो॑ दे॒वा अति॑पा॒दया॑नि। वा॒चा चि॒त्प्रय॑त॒न्देव॑हेडनम्। अ॒रा॒यो
अ॒स्मा॑ꣳ अ॒भिदु॑च्छुना॒यते॑। अ॒न्यत्रा॑स्मन्म॒रुत॑स्तन्निधे॒तन।
त॒तम्मा॒ आप॑स्तदु॒ ताय॑ते पुनः॑। स्वादि॑ष्टा धी॒तिरु॑च॒थाय॑
शस्य॑ते। अ॒यꣳ स॑मु॒द्र उ॒त वि॒श्वभे॑षजः। स्वाहा॑कृतस्य
समु॑तृ॒ष्णुत॑र्भुवः। उद्व॑यन्तम॑स॒स्परि॑। उदु॑त्यञ्चि॒त्रम्॥११२॥

इ॒मम॑मे॒ वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒मि। त्वन्नो॑ अ॒ग्ने स॒ त्वन्नो॑ अ॒ग्ने।
त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑ प्रजा॑पते। इ॒मञ्जी॒वेभ्यः॑ परि॒धिन्द॑धामि।
मैषान्नु॑गादप॒रो अ॒र्धमे॑तम्। श॒तञ्जी॒वन्तु॑ श॒रदः॑ पु॒रूचीः॑। ति॒रो
मृ॒त्युन्द॑धतां पर्व॒तेन। इ॒ष्टेभ्यः॑ स्वाहा॒ वष॑डनि॒ष्टेभ्यः॑ स्वाहा॑।
भे॒षज॑न्दुरि॒ष्ट्यै स्वाहा॑ निष्कृ॒त्यै स्वाहा॑। दौ॒रा॒र्ध्यै स्वाहा॑
दै॒वीभ्य॑स्त॒नूभ्यः॑ स्वाहा॑॥११३॥

ऋ॒द्ध्यै स्वाहा॑ स॒मृद्ध्यै॑ स्वाहा॑। यत॑ इन्द्र॒ भया॑महे। ततो॑ नो
अ॒भयं॑ कृधि। म॒घव॑ञ्छु॒ग्धि तव॑ तन्न॒ ऊ॒तये॑। वि॒ द्विषो॑ वि
मृ॒धो ज॑हि। स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्प॑तिः। वृ॒त्रहा॑ वि॒ मृधो॑ व॒शी।
वृ॒षेन्द्रः॑ पु॒र ए॑तु नः। स्व॒स्ति॒दा अ॒भय॑ङ्करः। आ॒भिर्गी॑र्भिर्य॒दतो॑
न ऊ॒नम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासि। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्व९ हि
वेत्थं यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्व९ हि वेत्थं यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवा९ ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवा९ श्वित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥———[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुश्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्।
वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
प्रमुश्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्व९ संरस्वति। ऋतान्मा
मुश्चता९हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातश९सादुत वा
जामिश९सात्। ज्यायसः श९सादुत वा कनीयसः।
अनाज्ञातन्देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्धाम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यद्धस्ताभ्याश्चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वग्नुमुपजिघ्रमानः।
दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि।
अदीव्यनृणं यदहश्चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनेभ्यः।

अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। यन्म॒यि मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

ए॒नंश्च॑का॒र यत्पि॒ता। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। यदा॑ पि॒पेप॑ मा॒तरं॑
पि॒तर॑म्। पु॒त्रः प्र॒मु॒दि॒तो ध॒यन्। अहि॑सि॒तौ पि॒तरौ॑ म॒या
तत्। तद॑ग्रे अ॒नृ॒णो भ॑वामि। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॒त द्याम्।
यन्मा॒तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः।
यदा॒शसा॑ नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नश्च॑कृ॒मा नू॒तनं॑ यत्पु॑रा॒णम्। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। अति॑
क्रामामि दुरि॑तं यदे॒नः। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒ध॒स्थे। यत्र॑ यन्ति॑
सु॒कृ॒तो नापि॑ दु॒ष्कृ॒तः। तमा रो॑हामि सु॒कृ॒ता॒न्नु लो॒कम्। त्रि॒ते
दे॒वा अ॑मृ॒जतै॑तदे॒नः। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्येषु॑ मामृ॒जे। ततो॑ मा
यदि॑ किञ्चि॑दान॒शे। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः॥१२०॥

गा॒र्ह॒पत्यः॑ प्र मु॑ञ्चतु। दुरि॒ता या॒नि च॑कृ॒म। क॒रोतु॑
मा॒म॒ने॒न॒सम्। दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ताः। या जा॒ता
ओष॑धी॒भ्यः। अथो॒ या अ॑ग्नि॒जा आपः॑। ता नः॑ शु॒न्यन्तु॑
शु॒न्य॒नीः। यदा॑पो न॒क्त॑न्दुरि॒तश्च॑रा॒म। यद्वा दि॒वा नू॒तनं॑
यत्पु॑रा॒णम्। हि॒र॒ण्यव॑र्णास्त॒त उत्पु॑नीत नः। इ॒म॒म्मे
वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ यामि। त्वन्नो॑ अ॒ग्रे स त्वन्नो॑ अ॒ग्रे। त्वम॑ग्रे
अ॒या॒सि॑॥१२१॥

अ॒ने॒न॒सं॒म॒ष्टी॒क॒द्यां॑ स॒ति प॑रा॒शसा॑ऽऽनृ॒णोऽग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः पु॒नीत॑ न॒स्त्रीणि॑ च (यद्दे॒वा
दे॒वा ऋ॒तेन॑ स॒जात॑श॒साद्य॒द्वाचा॑ यद्व॒स्ताभ्या॑मदी॒व्यं यन्म॒यि मा॒ता यदा॑ पि॒पेप॑ यद॒न्तरि॑क्षं
यदा॒शसा॑ति॒ क्रामामि॑ त्रि॒ते दे॒वा दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ता यदा॑प॒ इ॒म॒म्मे वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ यामि

त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासिं । ॥ _____ [१२]

यत्ते ग्राव्णां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वर्धिता
परू॑षि। तत्सन्ध॒त्स्वाज्ये॑नोत वर्धयस्व। अ॒ना॒ग॒सो
अध॒मित्स॒ङ्गये॑म। यत्ते ग्रावां बा॒हुच्यु॑तो अचु॑च्यवुः। नरो॒ यत्ते
दुदु॒हुर्दक्षि॑णेन। तत्त॒ आप्या॑यतान्तत्ते॑। निष्प्रा॑यतान्देव सोम।
यत्ते त्वच॑म्बिभि॒दुर्यच्च॑ योनि॑म्। यदा॒स्थाना॒त्प्रच्यु॑तो वेन॑सि
त्मना॑ ॥१२२॥

त्वया॒ तत्सो॑म गु॒प्तम॑स्तु नः। सा नः॑ स॒न्धास॑त्पर॒मे व्यो॑मन्।
अहाच्छरी॑रं पय॑सा स॒मेत्य॑। अ॒न्यो॑न्यो भवति॒ वर्णो॑ अस्य।
तस्मि॑न्वयमुप॑हूतास्तव॒ स्मः। आ नो॑ भज॒ सदा॑सि विश्व॒रूपे॑।
नृचक्षाः॒ सोम॑ उ॒त शुश्रु॑गस्तु। मा नो॒ वि हा॑सी॒द्भिर॑
आवृ॑णानः। अना॑गास्त॒नुवो॑ वावृ॒धानः॑। आ नो॑ रू॒पं वह॑तु
जाय॑मानः॥१२३॥

उप॑ क्षरन्ति जु॒ह्वो घृ॑तेन। प्रियाण्यङ्गानि॒ तव॑ वर्धय॑न्तीः।
तस्मै॑ ते सोम॒ नम॒ इद्व॑षद्व। उप॑ मा राजन्त्सुकृ॒ते ह्व॑यस्व।
सं प्रा॑णापा॒नाभ्या॒॑ समु॑ चक्षु॒षा त्वम्। स॒ श्रोत्रे॑ण गच्छस्व
सोम राजन्। यत्त॒ आस्थि॑त॒ शम॑ तत्ते॑ अस्तु। जा॒नी॒तान्नः॑
स॒ङ्गम॑ने पथी॒नाम्। ए॒तज्जा॑नीतात्पर॒मे व्यो॑मन्। वृ॒काः सध॑स्था
वि॒द रू॒पम॑स्य ॥१२४॥

यदा॒गच्छा॑त्प॒थिभि॑र्दे॒वयानैः॑। इ॒ष्टा॒पूर्ते॑ कृ॒णु॒तादा॒विर॑स्मै।
अरि॑ष्टो राजन्न॒गदः॑ परै॒हि। नम॑स्ते अस्तु चक्ष॑से रघू॒यते॑।

नाकुमारोह स॒ह यज॑मानेन। सूर्यं गच्छ॑तात्पर॒मे व्यो॑मन्।
 अभू॑द्देवः संवि॒ता वन्द्यो॑नु नः। इ॒दानी॑महं उप॒वाच्यो नृभिः॑।
 वि यो रत्ना॑ भज॑ति मान॒वेभ्यः॑। श्रेष्ठं नो अत्र॒ द्रवि॑णं यथा
 दध॑त्। उप नो मि॒त्रावरु॑णाविहाव॑तम्। अ॒न्वादी॑ध्याथामिह
 नः सखा॑या। आ॒दि॒त्यानां॑ प्रसि॑तिर॒हेतिः॑। उ॒ग्रा श॒तापा॑ष्ठा
 घृ॒विषा॑ परि॒ णो वृ॑णक्तु। आप्या॑यस्व सन्ते॑॥१२५॥

त्मना॒ जाय॑मानोऽस्य॒ दध॑त्यञ्चं च॥ [१३]

यदि॑दीक्षे मन॑सा॒ यच्च॑ वा॒चा। यद्वा॑ प्रा॒णैश्चक्षु॑षा॒ यच्च॑
 श्रोत्रे॑ण। यद्रेत॑सा मिथु॒नेनाप्या॑त्मना॑। अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे
 तेजं॑ इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑
 विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेजं॑ इन्द्रि॒यम्। यदृ॒चा साम्ना॑ यजु॑षा।
 प॒शूनाश्चर्म॑न् ह॒विषा॑ दिदीक्षे। यच्छ॒न्दोभि॑रोष॒धीभिर्वन॑स्पतौ।
 अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यम् ॥१२६॥

शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेजं॑
 इन्द्रि॒यम्। येन॒ ब्रह्म॑ येन॑ क्ष॒त्रम्। येन॑न्द्रा॒ग्नी प्र॒जाप॑तिः
 सोमो॑ वरु॒णो येन॒ राजा॑। वि॒श्वे दे॒वा ऋष॑यो॒ येन॑ प्रा॒णाः।
 अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो
 वि॒मोच॑नीः। आपो॑ विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेजं॑ इन्द्रि॒यम्। अ॒पां
 पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑॥१२७॥

अ॒ग्नेः प्रि॒यत॑मं ह॒विः स्वाहा॑। अ॒पां पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ रसः॑।

सोमस्य प्रियन्धाम्। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां
पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धाम्। विश्वेषान्देवानां
प्रियतमं हविः स्वाहा। वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु
पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः
पितृभ्यः स्वाहा। देवांस इह मादयध्वम्। सोम्यांस इह
मादयध्वम्। कव्यांस इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः
सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतं आगन्। वैवस्वतो
नो अभयं कृणोतु। पूर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयतां रयिः। सचतान्नः शचीपतिः। परम्मृत्यो
अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते
शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्।
इदमनु श्रेयोवसानमागन्म। यद्गोजिद्धं न जिदंश्च जिद्यत्।
पूर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयतां रयिः। सचतान्नः
शचीपतिः॥१३०॥

वनस्पतां वक्ष्यो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियन्धामांशीमहीवाभिः शीयतां रयिरिकं च॥-[१४]

सर्वान् यद्विष्णवेण वि वै याः पुरस्ताद्देवां देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारेऽनागस
उदस्ताम्पसीद्वह्मं प्रतिष्ठा यद्देवा यत्ते ग्रावणा यद्दिदीक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानां मस्मिन्यज्ञेऽग्ने यो नो ज्योग्जीवाः
पुरोरजाः प्रतेमहे ब्रह्मं प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्गहृण्येष्ट्या यजते। इमाञ्जनता२ सङ्गहृणीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव
रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा
नक्षत्रम्भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
सुमावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासुः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहृत्यै। वाचं यत्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः सुमाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्धधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वैव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।

सु॒र्षि॒ष्वा॑न्भवति मे॒ध्य॒त्वाय॑। च॒त्वार॑ आ॒र्षे॒याः प्रा॑श्नन्ति।
दि॒शामे॒व ज्योति॑षि जुहोति। च॒त्वारि॒ हिर॑ण्यानि ददाति।
दि॒शामे॒व ज्योती॑ः॒प्यव॑ रुन्धे॥४॥

यदाज्यमु॒च्छि॒ष्यते॑। तस्मि॑न्न॒शनान्यु॑नत्ति। प्र॒जाप॑ति॒र्वा
ओ॒दनः॑। रे॒त आ॒ज्यम्। यदाज्ये॑ र॒शनान्यु॑नत्ति। प्र॒जाप॑तिमे॒व
रेत॑सा॒ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयी॑ र॒शना॑ भवति। बहु॒ वा ए॒ष
कु॒च॒रो मे॒ध्यमु॑प॒गच्छ॑ति। यदश्वः॑। प॒वि॒त्रं वै द॒र्भाः॥५॥

यद॒र्भ॒मयी॑ र॒शना॑ भवति। पु॒नात्ये॑वैनम्। पू॒तमे॑न॒म्मे॒ध्यमा॑
ल॒भते॑। अश्व॑स्य॒ वा आ॒ल॒ब्धस्य॑ म॒हि॒मोद॑क्रामत्।
स म॒ह॒र्त्वि॒जः प्रा॑वि॒शत्। तन्म॒ह॒र्त्वि॒जाम्म॒ह॒र्त्वि॒क्कम्।
यन्म॒ह॒र्त्वि॒जः प्रा॑श्नन्ति। म॒हि॒मान॑मे॒वास्मि॒न्तद्व॑धाति।
अश्व॑स्य॒ वा आ॒ल॒ब्धस्य॑ रे॒त उ॑द॒क्राम॑त्। तत्सु॒वर्ण॑ः॒
हि॒र॑ण्यमभवत्। यत्सु॒वर्ण॑ः॒ हि॒र॑ण्य॒न्ददा॑ति। रे॒त ए॒व
तद्व॑धाति। ओ॒दने॑ द॒दाति॑। रे॒तो वा ओ॒दनः॑। रे॒तो हि॒र॑ण्यम्।
रे॒तसै॒वास्मि॒न्नेतो॑ दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्षट् च॥ [२]

यो वै ब्रह्म॑णे दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तयेऽप्रतिप्रो॒च्याश्वं॑ मे॒ध्यं
ब॒ध्नाति॑। आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्यते॑। पापी॑यान्भवति। यः
प्रतिप्रो॒च्य। न दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑श्च्यते। वसी॑यान्भवति।
यदाह॑। ब्रह्म॒न्नश्व॑म्मे॒ध्यम्भ॒न्त्स्यामि॑ दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये तेन
रा॒ध्यास॑मिति। ब्रह्म॒ वै ब्र॒ह्मा। ब्रह्म॑ण ए॒व दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये

प्रतिप्रोच्याश्वमेध्यम्बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह।
अश्विनो हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामगृण्णन्नशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य
समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारली रशना कर्तव्या ३ त्रयोदशारली ३ रिति।
ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यत्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा
वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमंरत्निं
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सङ्स्करोति। तादृगेव तत्। पूर्व
आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
यन्तारमेवैनं करोति। धर्तासीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।

सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्रावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। स्वगा
त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

बभ्राति समृद्धा उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥——[३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः।
यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं
चतुरक्षं प्रसौति। परो मर्तः परः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य ग्रहन्ति।
श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति।
सैध्रकम्मुसलम्भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौंश्चलेयो हन्ति। पुंश्चल्वा
वै देवाः शुचन्त्यदधुः। शुचैवास्य शुचं हन्ति। पाप्मा
वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।

अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः।
वज्रेणैव पाप्मानम्भ्रातृव्यमव क्रामति। दक्षिणाऽप
प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छर्मलमप प्लावयति। ऐषीक उदूहो
भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
भवति। अप्सुर्योनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः।
स्वादेवेनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदहति।
पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च
वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
एव सन्दधाति। अभिक्रत्वेन्द्र भूरधृज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। अभ्य एवैनं चतसृभ्यो
दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेनं राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
राज्येनैवास्मिन्क्षत्रन्दधाति। शतेना राजभिरुग्रैः सह
ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं

राजा॑प्रति॒धृष्यो॑ऽस्त्विति॑। बलं॑ वै ब्र॒ह्मा। बलं॑मरा॒जोग्रः॑।
बले॑नैवास्मिन्बलं॑ दधाति। श॒तेन॑ सू॒तग्रा॒मणिभिः॑ स॒ह
होता॑। प॒श्चात्प्राङ्निष्ठ॑न्प्रोक्ष॑ति। अ॒नेनाश्वेन॑ मे॒ध्येने॒ष्ट्वा। अ॒यं
राजा॑ऽस्यै वि॒शः॥१७॥

ब॒हुग्वै ब॑हु॒श्वायै॑ ब॒हज॑ावि॒कायै॑। ब॒हुव्री॑हि॒यवा॑यै
ब॒हुमा॑षति॒लायै॑। ब॒हुहि॑र॒ण्यायै॑ ब॒हुह॑स्ति॒कायै॑। ब॒हुदा॑स॒पूरु॒षायै॑
रयि॑मत्यै पु॒ष्टिम॑त्यै। ब॒हुरा॑य॒स्पोषा॑यै राजा॑स्त्विति॑। भू॒मा
वै होता॑। भू॒मा सू॒तग्रा॒मण्यः॑। भू॒मैवास्मिन्भू॑मानं दधाति।
श॒तेन॑ क्ष॒त्तस॒ङ्गही॑तृभिः स॒होद्गा॑ता। उ॒त्तर॑तो दक्षि॒णा
तिष्ठ॑न्प्रोक्ष॑ति॥१८॥

अ॒नेनाश्वेन॑ मे॒ध्येने॒ष्ट्वा। अ॒यं राजा॑ स॒र्वमा॑युरे॒त्विति॑। आ॒युर्वा
उ॒द्गा॑ता। आ॒युः क्ष॒त्तस॒ङ्गही॑तारः। आ॒युषै॑वास्मिन्ना॒युर्द॑धाति।
श॒तं श॑तम्भवन्ति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॑वेन्द्रि॒ये
प्रति॑तिष्ठति। च॒तुः श॒ता भ॑वन्ति। च॒तस्रो॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वेव॑ प्रति॑
तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥—————[५]

यथा॑ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क॒न्दति॑। ए॒वं वा ए॒तदश्व॑स्य
स्क॒न्दति॑। यन्नि॒क्तम॑नाल॒ब्धमु॑त्सृजन्ति। यत्स्तो॒क्या अ॒न्वाह॑।
स॒र्वहु॑तमे॒वैनं॑ करोत्यस्क॒न्दाय॑। अस्क॑न्नं हि तत्। यद्धु॒तस्य॑
स्क॒न्दति॑। स॒हस्र॑मन्वा॒ह। स॒हस्र॑सम्मि॒तः सु॒वर्गो लो॒कः।

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्वा आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
वा अहमश्वमेधं सङ्स्थापयामि। तेन ततः सङ्स्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायव एवैनं
जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं
देवताभ्यो जुहोति। दशदश सम्पाद जुहोति। दशाक्षरा
विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा
एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः

पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। एतां
ह वाव सौऽश्वमेधस्य सऽस्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नं
हि तत्। यद्यज्ञस्य सऽस्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिजित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति।
प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं
दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः।
इन्द्राग्निभ्यान्त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ
बलिष्ठौ। ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै
देवानामाशुः सारसारितमः॥२५॥

ज्वमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
देवानामपंचिततमाः। अपंचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामपंचिततमः॥२६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
पशूनान्त्विषिमान्हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा

पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्व्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः५ सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
 प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
 देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

सारसारित्तमोऽपचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
 स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
 जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः५ हि तत्।
 यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहे कृताय स्वाहेत्याह।
 एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनः५ समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
 अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधः
 सःस्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या
 इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मे
 जनयति॥२९॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्नेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः

पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।
आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्।
अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्त्स्यादिति। सकृदेव
होतव्याः। न यजमानं पशुभिर्व्यर्धयति। अभि सुवर्गं लोकं
जयति। न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि
जुहोति। अष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः
प्राजापत्यः समृद्धौ। एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः
प्रजास्वर्धुकः॥३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥ [८]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ
पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह।
शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह।
तस्मादश्वः सर्वान्पशून्त्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनां
श्रेष्ठं गच्छति॥३२॥

प्र यशः श्रेष्ठमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि
सप्तिरसि वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
ययुर्नामासीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियन्नामधेयम्।

प्रियेणैवैनन्नामधेयेनाभि वंदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।
नाम्ना चेद्धयेते। मित्रमेव भवतः॥ ३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति।
अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्व
एव द्विषन्तम्भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला
एतन्देवेभ्योऽश्वमेधाय प्रोक्षितङ्गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या
राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो
वा अश्वः प्रमुक्तः परा परावतङ्गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह
विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतृषु पत्सु
जुहोति॥ ३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनम्बध्नाति। तस्मादश्वः
प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न
जहाति। राष्ट्रे वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते।
येऽश्वमेध्यः रक्षन्ति। तेषां य उद्वचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते
राष्ट्रङ्गच्छन्ति। अथ य उद्वचं न गच्छन्ति॥ ३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिच्यते।
योऽबलौऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्।
हन्येतास्य यज्ञः। चतुः शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय।
अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ ३६॥

गच्छति भवतः पत्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत।
तस्य तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा
दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव
तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति।
अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति।
चत्वार्योद्ग्रहणानि। सप्त सम्पद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः
प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे॥३८॥

एकविंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकः।
द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य
एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वै व्यक्षत्रम्। सा श्रीः।
तद्ब्रध्नस्य विष्टपम्। तत्स्वराज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिंशत्तमौद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं
विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। त्रेधा विभज्य देवता
जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां
लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। अप वा एतस्मात्प्राणाः
क्रामन्ति॥४०॥

यो दीक्षामतिरेचयति। सप्ताहं प्रचरन्ति। सप्त वै शीर्षण्याः
प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे।

पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। सर्वं वै पूर्णाहुतिः। सर्वमेवाप्नोति।
अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामवं रुन्ध उच्यते क्रामन्ति तिष्ठति॥ [१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं
वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै।
स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं मनसे स्वाहा।
स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै
स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः।
प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।
सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा
पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो
वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय
स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो
रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय
स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्ध्यै
सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥ [११]

सावि॒त्रम॒ष्टाक॑पालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गाय॒त्रं प्रा॒तः स॒वनम्। प्रा॒तः स॒वना॑दे॒वैनं॑ गाय॒त्रियाश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते। अथो॑ प्रा॒तः स॒वनमे॒व तेना॑प्नोति। गाय॒त्रीं छ॑न्दः। स॒वित्रे॑ प्र॒सवि॒त्र एका॑दशकपालं म॒ध्यन्दि॑ने। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यं दि॒नं स॒वनम्। मा॒ध्यं दि॒नादे॒वैनं॑ स॒वना॑त्रि॒ष्टुभश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते॥४४॥

अथो मा॒ध्यं दि॒नमे॒व स॒वनं॑ तेना॑प्नोति। त्रि॒ष्टुभं॑ छ॑न्दः। स॒वित्रे॑ आ॒सवि॒त्रे द्वा॑दशकपालमपरा॒ह्णे द्वा॑दशाक्षरा जग॑ती। जा॒ग॒तं तृ॒तीय॑स॒वनम्। तृ॒तीय॑स॒वना॑दे॒वैनं॑ जग॑त्याश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते। अथो॑ तृ॒तीय॑स॒वनमे॒व तेना॑प्नोति। जग॑तीं छ॑न्दः। ई॒श्वरो॑ वा अ॒श्वः प्र॑मु॒क्तः परा॑ परा॒वतं॑ गन्तोः॑। इ॒ह धृ॒तिः स्वा॑हे॒ह वि॒धृतिः॑ स्वा॑हे॒ह रन्तिः॑ स्वा॑हे॒ह रम॑तिः स्वा॑हेति॒ चत॑स्र आ॒हुती॑र्जुहोति॥४५॥

चत॑स्रो दि॒शः। दि॒ग्भिरे॒वैनं॑ परि॑गृह्णाति। आ॒श्व॒त्थो ब्र॒जो भ॑वति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। अ॒श्वो रू॒पं कृ॒त्वा। सोऽश्व॑त्थे स॒वत्स॒रम॑तिष्ठत्। तद॑श्व॒त्थस्या॑श्व॒त्थत्व॑म्। यदा॑श्व॒त्थो ब्र॒जो भ॑वति। स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति॥४६॥

त्रि॒ष्टुभश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते जुहोति नवं च॥ [१२]

आ ब्रह्म॑न्ब्राह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जा॑यता॒मित्या॑ह। ब्रा॒ह्म॒ण ए॒व

ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यं जायत।
 आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
 राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
 इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
 धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरं जायत।
 वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घेव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानं जायत।
 आशुः सप्तिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽज
 पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः
 प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू
 रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
 स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
 यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
 वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
 पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
 वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
 पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
 यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
 तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥४९॥

अनुङ्घानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।
तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
नोत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानंजुहोत्।
तैर्वै स देवानंप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महृतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्।
यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लज्जैर्जुहोति। आदित्यानां वा
एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव
तत्प्रीणाति। कुरम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्।
यत्कुरम्बाः। यत्कुरम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्।
यत्सक्तवः। यत्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
 एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति।
 सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
 प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि
 समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि
 सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
 विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुर्जुहोति कर्मर्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति
 चत्वारिं च (अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुर्कैर्लाजैः कर्मर्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः
 प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
 स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तान्जुहोत्। तैर्वै
 स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
 आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
 एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
 रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति।
 रक्षंसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।

पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्टाच्च। एक॑स्मै स्वाहेत्या॑ह। अ॒स्मिन्ने॒व
लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। द्वाभ्या॑ꣳ स्वाहेत्या॑ह। अ॒मुष्मि॑न्ने॒व
लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति। उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयोः प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति।
अ॒स्मिꣳश्चा॒मुष्मि॑ꣳश्च। श॒ताय॑ स्वाहेत्या॑ह। श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः
श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॑रे॒व वी॑र्यम॒व रु॒न्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह।
आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म्। आ॒यु॑रे॒वाव॑ रु॒न्धे। स॒र्वस्मै॑ स्वाहेत्या॑ह।
अ॒परि॑मितमे॒वाव॑ रु॒न्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षाꣳस्यपहन्त्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥—————[१५]

प्र॒जाप॑तिं वा ए॒ष ई॒प्स॒तीत्या॑हुः। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑त॒ इति॑।
अथो॑ आहुः। स॒र्वाणि॑ भू॒तानी॑ति। एक॑स्मै स्वाहेत्या॑ह।
प्र॒जाप॑ति॒र्वा एकः॑। तमे॒वाप्नो॑ति। एक॑स्मै स्वाहा॒ द्वाभ्या॑ꣳ
स्वाहेत्य॑भिपूर्वमाहु॒तीर्जु॑होति। अ॒भिपूर्व॑मे॒व सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति।
एको॒त्तरं॑ जुहोति॥५९॥

ए॒क॒वदे॒व सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति। स॒न्त॑तं जुहोति। सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्य॑ स॒न्त॑त्यै। श॒ताय॑ स्वाहेत्या॑ह। श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः
श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॑रे॒व वी॑र्यम॒वरु॑न्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह।
आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म्। आ॒यु॑रे॒वाव॑ रु॒न्धे। अ॒युता॑य॒ स्वाहा॑
नि॒युता॑य॒ स्वाहा॑ प्र॒युता॑य॒ स्वाहेत्या॑ह॥६०॥

त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। इ॒माने॒व लो॒कान॑व॒ रुन्धे॑। अ॒र्बुदा॑य॒
स्वाहेत्या॑ह। वा॒ग्वा अ॒र्बुद॑म्। वाच॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे। न्य॑र्बुदा॑य॒

स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्न्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानमव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह ॥६१॥

समुद्रमेवाप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्नोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्नोति। परार्धाय स्वाहेत्याह।
परार्धमेवाप्नोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह।
रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो
अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं
वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय
स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति।
अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय ॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहर्व्युष्टिः सप्त च॥—[१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं
लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय
स्वाहेत्युद्वावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्त्रं सुवर्गं लोकं
गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति।
पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै
स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अग्नये
स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं
भ्रातृव्यमतिं क्रामति ॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिनीं दीक्षां जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकः। द्वादश मासाः पञ्चतवः। त्रयं इमे लोकः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां कर्मणेत्युदीक्षा जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्यज्ञः सङ्क्रामत्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याप्त्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामति॥६५॥

दध्मः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोषं श्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवैनं पाप्मनस्तेन मुञ्चति। अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवैनं समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः। पुष्पैभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलैभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्याव
मेषस्त्वां पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा
अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यः स्वाहाद्ध्यः
स्वाहेत्यपां होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा
आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदव
रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायत एकं
च॥

[१७]

अम्भांसि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भांसि। तस्य
वसवोऽधिपतयः। अग्निर्ज्योतिः। यदम्भांसि जुहोति।
इममेव लोकमव रुन्धे। वसूनां सायुज्यं गच्छति।
अग्निं ज्योतिरव रुन्धे। नभांसि जुहोति। अन्तरिक्षं वै
नभांसि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुर्ज्योतिः। यन्नभांसि जुहोति।
अन्तरिक्षमेवाव रुन्धे। रुद्राणां सायुज्यं गच्छति। वायुं
ज्योतिरव रुन्धे। महांसि जुहोति। असौ वै लोको
महांसि। तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः॥६९॥

यन्महांसि जुहोति। अमुमेव लोकमव रुन्धे। आदित्यानां
सायुज्यं गच्छति। सूर्यं ज्योतिरव रुन्धे। नमो राज्ञे नमो
वरुणायेति यव्यानि जुहोति। अन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। मयोभूर्वातो
अभि वातून्ना इति गव्यानि जुहोति। पशूनामवरुद्ध्यै।

प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ सन्ततिहोमाञ्जुहोति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सन्त॑त्यै ॥ ७० ॥

सि॒ताय॒ स्वाहा॑ऽसि॒ताय॒ स्वाहेति॑ प्रमु॒क्तीर्जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॒ प्रमु॑त्तयै। पृ॒थि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्या॑ह।
य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॒ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॒ स्वाहेति॑
शरी॒रहो॑माञ्जुहोति। पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानो॒ऽव रु॒न्धे।
कस्त्वा॑ यु॒नक्ति॑ स त्वा॑ यु॒नक्ति॑ति॒ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै
लो॒काः परि॑धयः। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै ॥ ७१ ॥

यः प्रा॑ण॒तो य आ॑त्म॒दा इति॑ म॒हि॒मानौ॑ जुहोति। सु॒व॒र्गो
वै लो॒को महः॑। सु॒व॒र्गमे॒व ताभ्या॑ लो॒कं यज॑मानो॒ऽव रु॒न्धे।
आ ब्र॑ह्म॒न्ब्राह्म॑णो ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी जा॑यता॒मिति॑ सम॑स्तानि
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सानि॑ जुहोति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒व तैर्य॑ज॒मानो॒ऽव रु॒न्धे।
ज॒ज्ञि बी॒जमि॑ति॒ जुहो॑त्यन॒न्तरि॑त्यै। अ॒ग्नये॒ सम॑न॒मत्पृ॒थि॒व्यै
सम॑न॒मदि॑ति॒ सन्न॑तिहोमाञ्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒
सन्न॑त्यै। भू॒ताय॒ स्वाहा॑ भवि॒ष्यते॒ स्वाहेति॑ भू॒ताभ॒व्यौ होमौ॑
जुहोति। अ॒यं वै लो॒को भू॑तम् ॥ ७२ ॥

अ॒सौ भ॑वि॒ष्यत्। अ॒नयो॑रे॒व लो॒कयोः॒ प्रति॑तिष्ठति।
सर्व॑स्यात्यै॑। सर्व॑स्याव॒रुद्धौ॑। यद॒क्रन्दः॑ प्रथ॒मं जा॑य॒मान्
इत्य॑श्वस्तो॒मीयं॑ जुहोति। सर्व॑स्यात्यै॑। सर्व॑स्य॒ जित्यै॑।
सर्व॑मे॒व तेना॑प्नोति। सर्व॑ जयति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते ॥ ७३ ॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभांसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥—————[१८]

एकयूपो वैकादशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
 बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
 यूपा भवन्ति। राज्जुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तैजून्या
 अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तैजुनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
 पशूनामवद्यन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुर्योनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनाववं द्यति।
 यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वाण्यन्धारयन्ति।
 पशूनां व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान्पशूल्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति।
 पाप्मनोऽपहत्यै॥७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥—————[१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहत्यै।

पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्धौ।
 भ्रूणहृत्यामेवास्मादपहृत्य। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
 गृह्णाति। षड्वैल्वा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्धौ। षड्वादिराः।
 तेजसोऽवरुद्धौ॥७७॥

षट्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुद्धौ। एकविंशतिः सम्पद्यन्ते।
 एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं
 इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो भवन्ति॥७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
 तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्रौति। अपरिमिता भवन्ति।
 अपरिमितस्यावरुद्धौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्।
 दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो
 वा अश्वः॥७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति।
 यदितरेषां पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं तेनाव रुन्धे।
 चितेऽग्नावधिं वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति।
 पुरस्तात्प्रत्यश्च तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्सम्यञ्चै दधाति। अश्वं तूपरं
 गोमृगमिति सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै।

आत्मनाऽभि जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति।
 सात्माऽमुष्मिल्लोके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
 धारां तेनाव रुन्धे। इलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय
 स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो बलिवर्दः।
 संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरव रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति।
 तस्मादश्वमेधयाजी जरसां विस्रसामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवरुद्धौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥ [२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः।
 यथा वा अश्वा वरुषभा वा वृषाणः सस्फुरेरन्। एवमेव
 तत्स्तोमाः सस्फुरन्ते। यदेकविंशाः। ते यत्समृच्छेरन्।
 हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः। द्वादशः
 स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
 संवत्सरो। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
 भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव
 रुन्धे। य एकादशः। स्तन एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवैनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः
 स्तोम एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्।
 एकविंश एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविंशः स्तोमः।
 एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञां
भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः।
एकविंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं
वेद। ककुद्ध राज्ञां भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि
वेद। शिरो ह राज्ञां भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति।
एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे
त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञां भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञां भवति षट् च॥—————[२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः
प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानं
सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं
लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद।
यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्।
तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपरुध्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा
नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वा
रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः।
हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडबा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो
यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदगासीदश्वो

मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिरुद्गीथः।
 उद्गीथमेवाव रुन्धे। अथो ऋक्सामयोरैव प्रति तिष्ठति।
 हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो
 दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव
 यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तत्स उपाकरोति चत्वारि च॥—————[२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्नियुञ्जन्ति।
 यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ
 आलभते। सेनामुखमेव तत्संश्यति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं
 भावुकम्। आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं
 कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वश्चम्। अन्नं वै
 पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
 ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
 तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः।
 बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ
 सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्यं
 ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे।
 ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः

पर्यू॑हते। तस्मा॑द्राज॒न्यः सन्न॑द्धो वी॒र्यं करो॑ति। धा॒त्रे
पृ॒षो॒द॒रम॒धस्ता॑त्। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैतां कु॑रुते। अथो॑ इ॒यं वै धा॒ता।
अ॒स्यामे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति। सौ॒र्यं ब॒लक्षं पु॑च्छे। उ॒त्से॒धमे॒व तं
कु॑रुते। तस्मा॑दु॒त्से॒धम्भ॒ये प्र॒जा अ॒भिसं॑श्रयन्ति॥११॥

कुरु॑ते ध॒त्ते कुरु॑ते पञ्च॑ च॥ [२३]

साङ्ग॑हण्या चतु॑ष्टय्यो यो वै यः पि॒तृश्च॒त्वारो यथा॑ नि॒क्तं प्र॒जाप॑तये त्वा यथा॑ प्रोक्षि॑तं
वि॒भूरा॑ह प्र॒जाप॑तिरकामयताश्चमे॒धेन॑ प्र॒जाप॑तिर्न किञ्च॒न सा॑वि॒त्रमा ब्रह्म॑न्प्र॒जाप॑तिर्दे॒वैभ्यः॑
प्र॒जाप॑ती रक्षा॑सि प्र॒जाप॑तिमीप्सति वि॒भूर॑श्च॒ना॒मान्य॒म्माँ॑स्येक॒यूपो रा॒ज्जु॑दालमेकवि॒ंशो
दे॒वाः पुरु॑ष॒स्त्रयो॑वि॒ंशतिः॥२३॥

साङ्ग॑हण्या तस्मा॑दश्वमे॒धया॒जी यत्परि॑मिता॒ यद्यज्ञ॑मुखे यो दी॒क्षा॒न्दे॒वाने॒व त्रयं॑ इ॒मे सि॒ताय॑
प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्तस्मा॑द्राज॒न्यं ए॒कं न॑वतिः॥११॥

साङ्ग॑हण्या सँ॑श्रयन्ति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ नवमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमाप्त्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध।
 यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे।
 संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः
 पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
 तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशून्पाकरोति।
 इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते
 सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ।
 व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरङ्गामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
 अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
 यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
 अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।
 अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभेत। तेनैव पशूनवरुन्धे।
 यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
 भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यम्मृतं

हरन्ति। ग्राम्यैः सङ् स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो
नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति।
समन्तिकङ्ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः
परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्स्यंतस्त्रीणि च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
एतानुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं
लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदरण्यान्॥५॥

अमुनैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य
इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्ते इति। एतावान् वै
संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव
आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽवरुन्धे।
वि वा एष प्रजया पशुभिरुद्ध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्क्ते।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गन्तु लोकन्नापराधोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनीं।
यदेत एकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽवरुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्रोत्।
तामात्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तैरा॒त्वा यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। एका॑दश द॒शत॑
आल॑भ्यन्ते। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रैष्टु॑भाः प॒शवः॑।
प॒शून्वाव॑रुन्धे। वै॒श्वदे॒वो वा अश्वः॑। ना॒नादे॒वत्याः॑
प॒शवो॑ भवन्ति। अश्व॑स्य सर्व॒त्वाय॑। ना॒नारू॒पा भव॑न्ति।
तस्मा॑न्ना॒नारू॒पाः प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पा भव॑न्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॒पाः
प॒शवः॑ समृ॒द्धौ॥८॥

आ॒र॒ण्याँल्लो॒को द॒शिनं॑ आल॑भ्यन्ते नाना॑रूपाः प॒शवो॑ द्वे च॑॥—————[२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ ग्रा॒म्याः प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते।
अ॒मुष्मा॑ आ॒र॒ण्याः। यद्ग्रा॒म्यान्प॒शूना॑ल॒भते॑। इ॒ममे॒व
तैर्लो॒कमव॑रुन्धे। यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मुन्तैः। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑।
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॒रव॑रु॒द्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑॥
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भय॑स्या॒न्नाद्य॑स्याव॑रु॒द्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑॥
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भये॑षां प॒शूना॑मव॑रु॒द्धौ। त्रय॑स्त्रयो
भव॑न्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो
वद॑न्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नीभ्यो॑
दे॒वता॑भ्योऽन्ये॑ऽन्ये प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते। अ॒स्मिन्ने॒व
तल्लो॒के का॒मा॑न्दधाति। तस्मा॑द॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः।
त्रया॑णान्त्रया॑णां स॒ह व॒पा जु॑होति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः।
त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ए॒षां लो॒काना॑
कृ॒प्त्यै। पर्य॑ग्निकृ॒ताना॑र॒ण्यानु॑त्सृ॒जन्त्य॑हि॒सायै॑॥११॥

अवरुद्धा उभयान्पशूनालभते सत्यादहिंसायै॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान्
युनक्ति। रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना
दिवि। नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह।
कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी
विपक्षसा। इमे एवास्मै युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा।
अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं
प्रतिमुञ्चति। यश एवैनं राज्ञाङ्गमयति। जीमूतस्येव भवति
प्रतीकमित्याह। यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः
पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र
वेद्या एति। एतस्त्वोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न
इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्ताद्वधात्यावृत्त्यै।
यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु

का॒चाना॒वय॑न्ति। लोमा॑न्ये॒वास्य॑ तत्स॒म्भ॑रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॑ सुव॒रिति॑ प्रा॒जाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॑
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परि॒वृत्ती॑। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒रण्य॑याः का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॒रण्य॑म्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्र॑म्भवन्ति।
स॒हस्र॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजि॑त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः॒ क्राम॑न्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु॒ गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सेति॒
महि॑ष्य॒भ्यन॑क्ति। तेजो॑ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेति॒ वावा॑ता॑। तेजो॑ वा
आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यन्नि॒ष्टुप्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑रुन्धे।
आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ऽञ्जन्तु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सेति॒ परि॒वृत्ती॑। तेजो॑
वा आ॒ज्यम्। प॒शवो॑ जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मे॑ प॒शूनव॑रुन्धे।
प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रूप॑म्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॒धति॑। नास्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं
प॒शवः॑ श्रीरप॑ क्रामन्ति। ला॒जी (३) ञ्छा॒ची (३)
न् यशो॑म॒माँ(४) इत्यति॑रिक्त॒मन्न॑म॒श्वायो॑पाह॑रन्ति।
प्र॒जामे॒वान्ना॒दीं कु॑र्वते। ए॒तद्दे॒वा अन्न॑म॒त्तैतदन्न॑म॒द्धि

प्रजापत॒ इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्य॑न्दधते। यदि॒ नाव॑जिघ्रे॑त्।
 अ॒ग्निः प॒शुरा॑सी॒दित्य॑व॒ग्राप॑येत्। अव॑ है॒व जि॑घ्रति।
 आ॒क्रान् वा॒जी क्र॑मैर॒त्य॑क्रमी॒द्वाजी॑ द्यौस्ते॑ पृ॒ष्ठं पृ॑थि॒वी
 स॒धस्थ॑मित्य॒श्वम॑नु॒मन्त्र॑यते। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।
 समि॑द्धो अ॒ञ्जन्कृ॑दरं मती॒नामित्य॑श्व॒स्याप्रि॑यो भवन्ति
 सरू॒प॒त्याय॑॥१९॥

परित॑स्थुष॒ इत्या॑हेमे ए॒वास्मै॑ यु॒नक्त्य॑भिजित्यै भर॒न्त्यश्व॑मे॒धो रु॑न्धे रू॒पञ्जि॑घ्रति॒ त्रीणि॑ च॥[४]

तेज॑सा॒ वा ए॒ष ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑ व्यृ॒द्धते। योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते।
 होता॑ च ब्र॒ह्मा च॑ ब्र॒ह्मोद्य॑ वदतः। तेज॑सा चै॒वैन॑ ब्रह्मवर्च॒सेन॑
 च॒ सम॑र्धयतः। दक्षि॑ण॒तो ब्र॑ह्मा भ॑वति। दक्षि॑ण॒तआ॑यतनो॒ वै
 ब्र॑ह्मा। बा॒र॒ह॒स्प॒त्यो वै ब्र॑ह्मा। ब्र॒ह्मवर्च॑समे॒वास्य॑ दक्षि॑ण॒तो
 द॑धाति। तस्मा॒द्वक्षि॑णोऽर्धो॑ ब्रह्मवर्च॒सित॑रः। उ॒त्त॒र॒तो होता॑
 भवति॥२०॥

उ॒त्त॒र॒तआ॑यतनो॒ वै होता॑। आ॒ग्ने॒यो वै होता॑। तेजो॒ वा अ॒ग्निः।
 तेज॑ ए॒वास्यो॑त्त॒र॒तो द॑धाति। तस्मा॒दुत्त॑रोऽर्ध॒स्तेज॑स्वित॑रः।
 यूप॑म॒भितो॑ वदतः। य॒ज॒मा॒नदे॒व॒त्यो वै यूपः॑। यज॑मानमे॒व
 तेज॑सा च ब्रह्मवर्च॒सेन॑ च॒ सम॑र्धयतः। कि॒ञ् स्वि॑दासीत्पूर्व॒चित्ति॑रित्या॑ह।
 द्यौर्वै वृ॒ष्टिः पूर्॒व॒चित्तिः॥२१॥

दि॒वंमे॒व वृ॒ष्टि॒मव॑रुन्धे। कि॒ञ् स्वि॑दासीद्बृ॒हद्व॒य इत्या॑ह। अ॒श्वो
 वै बृ॒हद्व॒यः। अ॒श्वमे॒वाव॑रुन्धे। कि॒ञ् स्वि॑दासीत्पि॒शङ्गि॑लेत्या॑ह।
 रा॒त्रिर्वै पि॑शङ्गि॒ला। रा॒त्रिमे॒वाव॑रुन्धे। कि॒ञ् स्वि॑दासीत्पि॒लि॒प्पि॒लेत्या॑ह।

श्रीर्वै पि॒लि॒प्पि॒ला। अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑रुन्धे॥२२॥

कः स्वि॑देका॒की च॑रतीत्या॒ह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्य
ए॒का॒की च॑रति। तेज॑ ए॒वाव॑रुन्धे। क उ॑स्वि॒ज्जाय॑ते
पुन॑रित्या॒ह। च॒न्द्रमा॒ वै जा॑यते पुनः। आ॒युरे॒वाव॑रुन्धे।
कि॑ः स्वि॒द्धिम॑स्य॒ भेष॑जमित्या॒ह। अ॒ग्निर्वै हि॑मस्य॒ भेष॑जम्।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑रुन्धे। कि॑ः स्वि॒दाव॑प॒नं म॒हदि॑त्या॒ह॥२३॥

अ॒यं वै लो॒क आ॒वप॑न॒म्म॒हत्। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति।
पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ पर॑म॒न्तं पृ॒थि॒व्या इ॒त्या॒ह। वेदि॑र्वै परोऽन्तः
पृ॒थि॒व्याः। वेदि॑मे॒वाव॑रुन्धे। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ भुव॑नस्य॒
नाभि॑मित्या॒ह। य॒ज्ञो वै भुव॑नस्य॒ नाभिः॑। य॒ज्ञमे॒वाव॑रुन्धे।
पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ वृ॒ष्णो अ॒श्वस्य॑ रे॒त इ॒त्या॒ह। सोमो॒ वै
वृ॒ष्णो अ॒श्वस्य॑ रे॒तः। सोम॑पी॒थमे॒वाव॑रुन्धे। पृ॒च्छामि॑
वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑मे॒त्या॒ह। ब्र॒ह्म वै वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑म।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑रुन्धे॥२४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवावरुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि

च॥ [५]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते।
प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑ संज्ञ॒प्यमा॑न॒ आहु॑तीर्जुहोति।
प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मा॑त्प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
अ॒व॒न्तीः स्था॑व॒न्तीस्त्वा॑ऽवन्तु। प्रि॒यन्त्वा॑ प्रि॒याणा॑म्।
व॒र्षिष्ठ॑मा॒प्याना॑म्। नि॒धी॒नान्त्वा॑ निधि॒पति॑ः हवामहे वसो

मु॒मेत्या॑ह। अपै॒वास्मै॑ तद्धु॒वते॑॥२५॥

अथो॑ धुवन्त्ये॒वैनम्॑। अथो॒ न्ये॒वास्मै॑ हु॒वते। त्रिः परि॑यन्ति।
त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ धुवते। त्रिः पुनः॑
परि॑यन्ति। ष॒द्वम्पद्य॑न्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभिरे॒वैनं॑धुवते।
अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥२६॥

ये य॒ज्ञे धु॒वनन्त॑न्वते॑। न॒व॒कृत्वः॑ परि॑यन्ति। न॒व॒ वै पुरु॑षे
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वात्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति। अ॒म्बे
अ॒म्बाल्य॑म्बि॒क इति॑ प॒त्नीमु॑दानयति। अ॒ह॒तै॒वैना॑म्। सु॒भ॒गे
का॒म्पी॑ल॒वासि॑नीत्या॑ह। तप॑ ए॒वैना॑मुप॑नयति। सु॒व॒र्गे लो॒के
स॒म्प्रो॒र्ण्वा॒थामि॑त्या॑ह॥२७॥

सु॒व॒र्गमे॒वैना॑ लो॒कं ग॑मयति। आ॒ऽह॒म॑जा॒नि गर्भ॑ध॒मा
त्वम॑जा॒ऽसि गर्भ॑ध॒मि॒त्या॑ह। प्र॒जा वै प॒शवो॑ गर्भः॑।
प्र॒जामे॒व प॒शूना॑त्म॒न्धत्ते॑। दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॑व॒माने॑।
सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्रा॑जा॒नन्। तम॑श्वः प्रा॒जा॒नात्।
यत्सू॒चीभि॑र॒सिप॒थान्क॑ल्पयन्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
प्र॒ज्ञा॑त्यै। गा॒य॒त्री त्रि॒ष्टु॒जग॑तीत्या॑ह॥२८॥

य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। त्र॒य्यः सू॒च्यो भ॑वन्ति। अ॒य॒स्म॒र्य्यो रज॑ता
हरि॑ण्यः। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पम॑य॒स्म॒र्य्यः। अ॒न्तरि॑क्षस्य
रज॑ताः। दि॒वो हरि॑ण्यः। दि॒शो वा अ॑य॒स्म॒र्य्यः। अ॒वा॒न्त॒र॒दि॒शा
रज॑ताः। ऊ॒र्ध्वा हरि॑ण्यः। दि॒श ए॒वास्मै॑ कल्पयति। क॒स्त्वा॑

छ्यति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

हुवते कामन्त्यूर्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥—————[६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गमति। योऽश्वमेधेन यजते।
ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः।
श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह। राष्ट्रं
वै भारः। राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह।
श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवावरुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य
शीतो वातः। क्षेममेवावरुन्धे। यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विद्धे
हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति।
न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजा पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रन्नाभिषिञ्च
इयं युका शकुन्तिकेत्याह। विद्धे शकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः।
विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति
सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतङ्गभे पस
इत्याह। विद्धे गर्भः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता।
आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै
वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवावरुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमन्तः सयदित्याह। विद्वै गभः।
 राष्ट्रम्मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
 अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति।
 दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति। प्राणा
 वै सुरभयः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति।
 आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्मार्जयन्ते। आपो वै सर्वा
 देवताः। देवताभिरेवात्मानं पवयन्ते॥ ३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गभो रुन्धे दधते चत्वारि च॥—————[७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः
 सम्भवितुन्नाशंक्रोत्। सोऽब्रवीत्। ऋध्रवदित्सः। यो मेतः पुनः
 सम्भरदिति। तन्देवा अश्वमेधेनैव समभरन्। ततो वै त
 आर्ध्रुवन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति।
 पुरुषमालभते॥ ३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
 विराट्। अन्नमेवावरुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा
 अश्वः। प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्।
 श्रियमेवावरुन्धे। गामालभते॥ ३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः।
 अन्नमेवावरुन्धे। अजावी आलभते भूम्ने। अथो पुष्टिर्वै भूमा।
 पुष्टिमेवावरुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषश्चारण्याः श्रोत्सृजन्त्यहिः सायै।
 उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः।

तेऽस्योभये यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
अभिहुता भवन्ति। नैनन्दङ्गवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंस्रसन्ति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
आलभ्यन्ते॥३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्व्या इति।
गव्यान्पशूनुत्तमेऽहं नालभते॥३९॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजि
सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत एव
ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
द्विन्दिनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा
एष व्यध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलङ्कल्माषङ्किदिदीविं
विदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मानं

समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मानं
समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन
यजते। पर्यग्निकृता उत्सृजन्त्यनाव्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे
महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्।
यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानो
गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्यां वै वपा।
राजा महिमा। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव
राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये
देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव
मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति।
तानेवोभयान्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
समदन्दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्राभ्याम्मण्डूकां जम्भ्येभिरिति।
आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसृज्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
समदं दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
 पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
 संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तैऽब्रुवन्नग्रयः
 स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे।
 अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
 अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै।
 भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
 प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः
 स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते।
 न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो
 यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते। अयस्मयेन
 कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
 यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ ————— [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्।
 यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन

जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥ ४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥ ४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं
पूर्वं होतव्यां (३) न्द्विपदां (३) इति। अश्वो वा
अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा
द्विपदा जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथौ द्विपद्येव
चतुष्पदः प्रतिष्ठायपति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामश्ववेत।
द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ ४८॥

बृहत्त्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपक्रामत्।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।

यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमाङ्गश्चनेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तोः। यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै॥५०॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। तस्माद्विवां नष्टैष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायन्धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥—————[१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गामति। योऽश्वमेधेन यजते। ब्राह्मणो वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा। श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते। वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायताम्॥५२॥ प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति। ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः

श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
अपास्माद्राष्ट्रङ्गामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।
अथ ब्राह्मणञ्जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजान्यः।
ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च
क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतम्भवति। इत्यददा इत्ययजथा
इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्त वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवैनं स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
इत्यमुं सङ्ग्राममहन्निति राजान्यः। युद्धं वै राजान्यस्य।
युद्धेनैवैनं स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः।
योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्त्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून्वास्मै कल्पयतः। ताभ्यां
संस्थायां। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति॥५५॥

गायैताङ्गामेद्ब्राह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न
जुहुयात्। लोकलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा
मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव
मृत्युमवयजते। नैनं लोकलोके मृत्युर्विन्दति। यदमुष्मै
स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वत्सश्चक्षीत। बह्वं मृत्युममित्रं

कुर्वीत। मृत्युवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा
अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै
स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते।
तदाहुः। यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत्
इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या
वाव मृत्युरिति। यद्भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं
जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने
भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः।
भ्रूणहत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां
ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय
स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।
अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य
पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥—————[१५]

वारुणो वा अश्वः। तन्देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं
करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः।
स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय

इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति।
नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिम्मा
कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानां करोति। मान्धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामाशांस्ते।
उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति
नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां
लोकानांमभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्पशूलभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो
भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा
अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्रो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्धौ।
त्रयो भवन्ति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतिष्ठिति।
अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति।
दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे।
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति
सर्वत्वाय ॥६२॥

अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्रो भवति रुन्ध एकं च॥—————[१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं

च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑म्भिषज्यति। यत्सौ॒म्यो भव॑ति। सोमो॒
वा ओष॑धीना॒ऽ राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभिरे॒वैन॑म्भिषज्यति। यत्सा॑वि॒त्रो भव॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत
ए॒वैन॑म्भिषज्यति। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो
हैव॑ भवति। पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
वै श्लौ॒ण्यस्य॑ भि॒ष्क्। स ए॒वैन॑म्भिषज्यति। अ॒श्लो॒णो हैव॑
भव॑ति॥६४॥

रौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒हती॑ दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त। ए॒तद्दे॒वत्यो॑
वा अ॒श्वः। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या भिषज्यति। अ॒ग॒दो हैव॑ भवति।
वै॒श्वान॑रं द्वा॒द॒शक॑पालं निर्व॑पेन्मृ॒गाख॑रे यदि॑ नागच्छे॑त्।
इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वैन॑म॒र्चिभ्या॑ परि॒रोध॑मानयति।
आ॒हैव॑ सु॒त्यम॑हर्गच्छति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पालः। सौ॒र्यं प॒यः। वा॒य॒व्यं
आज्य॑भागः। यज॑मानो वा अ॒श्वः। अ॒हंसा॒ वा ए॒ष
गृ॑हीतः। यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। यद॑हो॒मुचे॑
निर्व॑पति। अ॒हंसा॒ ए॒व तेन॑ मुच्यते। यज॑मानो वा अ॒श्वः।
रेत॑सा॒ वा ए॒ष व्य॑ध्यते॥६६॥

यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। सौ॒र्यं रेतः॑। यत्सौ॒र्यं प॒यो
भव॑ति। रेत॑सै॒वैन॑ऽ स॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो वा अ॒श्वः।

गर्भैर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्चो मेधाय प्रोक्षितोऽप्येति।
वायव्या गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवै९
स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते।
इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्लोणो ह्येव भवत्यधीयाद्व्यते गर्भैरेवै९ स समर्धयति द्वे च॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मोदनान्तसंस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति।
यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्। पापीयास्तु
स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः। तानि
क एतावदाशु पुनः प्रयुं जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे
वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न
पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मोदनान्तसंस्थिते निर्वपेत्।
प्रजापतिर्वा औदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो
भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः
संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥—————[१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु
भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः।
सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै

पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितम्भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पयस्वान्नामं यज्ञः प्रतिष्ठितम्भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते पदं (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्ययस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादश ॥)॥—[१९]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवेनं समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यम्लोकमेवेनं गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनवरुन्धे।

हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेराप्त्यै। अस्य वै लोकस्य रूपन्तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकन्तार्प्येणाप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवः हिरण्यकशिपुना। आदित्यः रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्यैः प्रजापतेः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टिताः समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥७५॥

अवरुद्धा आप्नोत्यष्टौ च॥ [२०]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः। अमुमादित्यमश्वं श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन्। तेऽब्रुवन्। यन्नो नैष्ट। स वर्यो भूदिति। तस्मादश्वं सवर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत् तस्मादश्वो नाम॥७६॥

यच्छ्वयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजान्तसमजयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानादत्त। तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिमुपवपति। योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवावर्नुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवावर्नुन्धे। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिश्चिनोति। तावर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवावर्नुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव प्रतिष्ठति॥ ७८॥

नामं करोति सूर्योग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ _____ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुम्भूतमेधायालभन्त। तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा एतद्देवानामहः। यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः। यत्सद्यो मेधोऽभवत्॥ ७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुम्भवति। य एवं वेद। यद्वै तत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समैनन्देवास्तेजसे ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥ ८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्। पशुम्भूतमेधायालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।

तेऽमृतत्वमङ्गच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥
 प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मामेव
 गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं
 बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्यास्यै। सर्वस्य
 जित्यै। सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन
 यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

मेधोऽभ्युद्यजत एति वेद॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य
 लोमं लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी।
 यत्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं
 जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। दृशपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य
 पदे॥८३॥

यदृशपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे
 जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः।
 स आहवनीयमाङ्गच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति।
 अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह

स्म॒ वै पु॒रा। अ॒श्वस्य॒ मे॒ध्यस्य॒ वि॒वर्त॑ने॒वि॒वर्त॑ने जु॒ह्वति॑॥८४॥

प॒दे अ॒ग्नि॒होत्रं॑ जु॒होति॑ त्रीणि॑ च॥—————[२३]

प्र॒जाप॑ति॒स्तम॑ष्टाद॒शिभिः॑ प्र॒जाप॑ति॒रकाम॑यतो॒भाव॑स्मै यु॒ञ्जन्ति॑ तेज॒साऽप॑प्राणा अप॒श्रीरू॑र्ध्वा
प्र॒जाप॑तिः प्रेणाऽनु॑ प्रथ॒मेन॑ प्र॒जाप॑ति॒रकाम॑यत म॒हान्वै॑श्वदे॒वो वा अ॒श्वोऽश्व॑स्य प्र॒जाप॑ति॒स्तं
य॒ज्ञक्र॑तुभि॒रप॒श्रीर्ब्रा॑ह्मणौ सर्वेषु॑ वारु॒णो यद्य॑श्वन्तदा॒हुरेष॑ वै वि॒भूस्ता॒र्ष्येणा॑दित्याः प्र॒जाप॑तिं
पि॒तरं॑ यो वा अ॒श्वस्य॒ मे॒ध्यस्य॒ लोम॑नी त्रयो॑वि॒ंशतिः॑॥२३॥

प्र॒जाप॑ति॒रस्मिँल्लो॒क उत्त॑रतः श्रिय॑मे॒व प्र॒जाप॑ति॒रकाम॑यत म॒हान्य॑त्प्रातः प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो
लो॒केभ्यः॑ सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ पयः॒ स्व॒द्य उ॑ चैनमे॒वं वेदं॑ च॒त्वार्य॑शीतिः॥८४॥

प्र॒जाप॑ति॒रश्व॑मे॒धं जु॒ह्वति॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभिर्यज॑त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॒वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॒ष्टने॑मिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु॥
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभिर्यज॑त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॒वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॒ष्टने॑मिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु॥
आप॑मापामपः सर्वाः। अ॒स्माद॒स्मादि॒तोऽमु॑तः॥१॥

अ॒ग्निर्वा॒युश्च॒ सूर्य॑श्च। स॒ह सं॑श्चस्कर॒द्धिया॑। वा॒य्वश्वा॑
रश्मि॒पत॑यः। मरी॑च्यात्मानो अ॒द्रुहः॑। दे॒वीर्भुव॑न॒सूव॑रीः।
पु॒त्रव॑त्वाय मे सुत। महाना॒ग्नीर्म॑हामा॒नाः। म॒हसो॑ म॒हसः॑
स्वः। दे॒वीः प॑र्जन्य॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॑त्वाय मे सुत॥२॥

अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रक्षः॑। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रघ॑म्। अ॒पाघ्ना॑मपं
चाव॑र्तिम्। अ॒पदे॒वीरि॒तो हि॑त। वज्रं दे॒वीरजी॑ताꣳश्च। भुव॑नं
दे॒वसू॑वरीः। आ॒दित्या॑नदि॒तिं दे॒वीम्। योनि॑नोर्ध्वमुदी॒षत॑।

शि॒वा नः॑ श॒न्त॑मा भवन्तु। दि॒व्या आप॑ ओष॑धयः। सु॒मृ॒डीका॑
स॒र॑स्वति। मा ते॒ व्यो॑म स॒न्द॒शि॑॥३॥

[२४]

स्मृ॒तिः प्र॒त्यक्ष॑मैति॒ह्यम्। अनु॑मानश्चतुष्टयम्। ए॒तैरादि॑त्य-
मण्ड॑लम्। स॒र्वैरे॒व वि॒धा॑स्यते। सूर्यो॑ मरी॒चिमाद॑त्ते।
सर्व॑स्माद्भु॒व॑नाद॒धि। तस्याः॑ पा॒कवि॑शेषेण। स्मृ॒तं
का॒लवि॑शेष॑णम्। न॒दीव॑ प्रभ॒वात्का॒चित्। अ॒क्षय्या॑त्स्यन्द॒ते
य॑था॥४॥

तां नद्योऽभि॑ स॒माय॑न्ति। सो॒रुः सती॑ न नि॒वर्त॑ते। ए॒वं
ना॒नास॑मुत्था॒नाः। का॒लाः सं॒वत्स॑रः॒ श्रिताः॑। अणु॑शश्च
म॒ह॒शश्च। सर्वे॑ स॒मव॑यत्रि॒तम्। स॒तैः स॒र्वैः स॑माविष्टः। ऊ॒रुः
स॒न्न नि॒वर्त॑ते। अधि॑संवत्सरं वि॒द्यात्। तदे॒वं लक्ष॑णे॥५॥

अणु॑भिश्च म॒हद्भि॑श्च। स॒मारूढः॑ प्र॒दृश्य॑ते। सं॒वत्स॑रः
प्र॒त्यक्षे॑ण। ना॒धिस॑त्त्वः प्र॒दृश्य॑ते। प॒टरो॑ वि॒क्लिधः॑ पि॒ङ्गः।
ए॒तद्व॑रुणलक्ष॑णम्। यत्रै॒तदु॑प॒दृश्य॑ते। स॒हस्रं॑ तत्र॒ नीय॑ते।
ए॒क५ हि॑ शिरो ना॒ना मुखे॑। कृ॒त्स्नं तद॑तुलक्ष॑णम्॥६॥

उभय॑तः स॒प्तैन्द्रि॑याणि। ज॒ल्पितं॑ त्वे॒व दि॒ह्यते॑। शुक्ल॑कृष्णे
सं॒वत्स॑रस्य। दक्षि॑णवाम॒योः पा॒र्श्वयोः॑। तस्यै॒षा भ॑वति। शु॒क्रं
तै॑ अ॒न्यद्य॑ज॒तं तै॑ अ॒न्यत्। विषु॑रूपे अ॒ह॒नी द्यौरि॑वासि। विश्वा॑
हि मा॒या अ॒व॑सि स्वधा॒वः। भ॒द्रा तै॑ पूष॒न्नि॒ह रा॒तिर॒स्त्विति॑।

नात्र भुवनम्। न पूषा। न पशवः। नऽऽदित्यः संवत्सर
एव प्रत्यक्षेण प्रियतमं विद्यात्। एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमं
रूपम्। योऽस्य महानर्थं उत्पत्स्यमानो भवति। इदं पुण्यं
कुरुष्वेति। तमाहरणं दद्यात्॥७॥

[२५]

साकञ्जानां सप्तथमाहुरेकजम्। षडुद्यमा ऋषयो देवजा
इति। तेषामिष्टानि विहितानि धामशः। स्थात्रे रजन्ते
विकृतानि रूपशः। को नु मर्या अमिथितः। सखा
सखायमब्रवीत्। जहाको अस्मदीषते। यस्तित्याज
सखिविदं सखायम्। न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति।
यदीं शृणोत्यलकं शृणोति॥८॥

न हि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थामिति। ऋतुरऋतुना
नुद्यमानः। विननादाभिधावः। षष्टिश्च त्रिंशका वल्गाः।
शुक्लकृष्णौ च षष्टिकौ। सारागवस्त्रैर्जरदक्षः। वसन्तो
वसुभिः सह। संवत्सरस्य सवितुः। प्रैषकृत्प्रथमः स्मृतः।
अमूनादयतेत्यन्यान्॥९॥

अमूश्च परिरक्षतः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। यत्रैतदुपदृश्यते।
एतदेव विजानीयात्। प्रमाणं कालपर्यये। विशेषणं तु
वक्ष्यामः। ऋतूनां तन्निबोधत। शुक्लवासा रुद्रगणः।
ग्रीष्मेणऽऽवर्तते सह। निजहन् पृथिवीं सर्वाम्॥१०॥

ज्योतिषाऽप्रतिख्येन सः। विश्वरूपाणि वासांसि।

आदित्यानां॑ निबोध॑त। संवत्सरीणं॑ कर्मफलम्।
 वर्षाभिर्ददता॑ꣳ सह। अदुःखो॑ दुःखचक्षुरिव। तद्भाऽऽपीत
 इव दृश्यते। शीतेना॑व्यथयन्निव। रुरुदक्ष इव दृश्यते।
 ह्लादयते॑ ज्वलंतश्चैव। शाम्यतश्चास्य चक्षुषी। या वै प्रजा
 भ्रंश्यन्ते। संवत्सरात्ता भ्रंश्यन्ते। याः प्रतितिष्ठन्ति।
 संवत्सरे ताः प्रतितिष्ठन्ति। वर्षाभ्य इत्यर्थः॥११॥

[२६]

अक्षिदुःखोत्थितस्यैव। विप्रसन्ने कनीनिके। आङ्गे चाद्र्गणं
 नास्ति। ऋभूणां॑ तन्निबोध॑त। कनकाभानि॑ वासाꣳसि।
 अहता॑नि निबोध॑त। अन्नमश्रीतं मृज्मीत। अहं वो
 जीवन्प्रदः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। शरद्यत्रोपदृश्यते॥१२॥

अभिधून्वन्तोऽभिघ्नन्त इव। वातवन्तो मरुद्गणाः।
 अमुतो जेतुमिषुमुखमिव। सन्नद्धाः सह ददृशे ह।
 अपध्वस्तैर्वस्तिवर्णैरिव। विशिखासः कपर्दिनः। अक्रुद्धस्य
 योत्स्यमानस्य। क्रुद्धस्यैव लोहिनी। हेमतश्चक्षुषी विद्यात्।
 अक्ष्णयोः क्षिपणोरिव॥१३॥

दुर्भिक्षं देवलोकेषु। मनूनामुदकं गृहे। एता वाचः प्रवदन्तीः।
 वैद्युतो यान्ति शैशिरीः। ता अग्निः पवमना अन्वैक्षत। इह
 जीविकामपरिपश्यन्। तस्यैषा भवति। इहेहंवः स्वतपसः।
 मरुतः सूर्यत्वचः। शर्म सप्रथा आवृणे॥१४॥

[२७]

अतिताम्राणि वासांसि। अष्टिवज्रिशतघ्निं च। विश्वे देवा
विप्रहरन्ति। अग्निजिह्वा असञ्चत। नैव देवो न मर्त्यः। न
राजा वरुणो विभुः। नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः। मातृक्कच्चन
विद्यते। दिव्यस्यैका धनुरारिः। पृथिव्यामपरा श्रिता॥१५॥

तस्येन्द्रो वग्निरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनु-
रित्यज्यम्। अभ्रवर्णेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य।
एतद्रुद्रस्य धनुः। रुद्रस्य त्वेव धनुरारिः। शिर उत्पिपेष। स
प्रवर्ग्योऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य
स शिरः प्रतिदधाति। नैनं रुद्र आरुको भवति। य एवं
वेद॥१६॥

[२८]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्वात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं
न वासांसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न
हिंसातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्ष्णिः।
सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि
निजानुकाम्॥१७॥

निजानुका मे न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै
सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मणं
आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः
सह। इन्द्राय सर्वान्कामान्भिवहति। स द्रप्सः। तस्येषा
भवति॥१८॥

अवद्रप्सो अ॒श्शु॒मती॑मतिष्ठत्। इ॒यानः॑ कृ॒ष्णो द॒शभिः॑
 स॒हस्रैः॑। आव॒र्तमिन्द्रः॑ श॒च्या ध॒मन्त॑म्। उ॒प्सुहि॑ तं
 नृ॒मणाम॑थ॒द्रामि॑ति। ए॒तयै॑वेन्द्रः स॒लावृ॑क्या स॒ह। अ॒सुरान्
 प॑रिवृ॒श्चति॑। पृथि॑व्य॒श्शु॒मती॑। ताम॒न्वव॑स्थितः सं॒वत्स॒रो दि॒वं
 च॑। नै॒वं वि॒दुषाऽऽचा॒र्यान्ते॒वासि॒नौ। अ॒न्यो॒न्यस्मै॑ द्रु॒ह्याता॑म्।
 यो द्रु॒ह्यति॑। भ्र॒श्यते॑ स्वं॒र्गालो॒कात्। इ॒त्यु॒तुम॑ण्डल॒नि।
 सूर्य॑मण्डल॒न्याख्या॑यिकाः। अ॒त ऊ॒र्ध्वं स॑निर्व॒चनाः॥१९॥

[२९]

आ॒रोगो॑ भ्रा॒जः प॒टरः॑ प॒तङ्गः॑। स्व॒र्णरो॑ ज्योतिषि॒मान्
 वि॒भा॒सः। ते अ॒स्मै स॑र्वे दि॒वमा॑त॒पन्ति॑। ऊ॒र्जं दु॒हाना॑
 अ॒नप॑स्फुर॒न्त इ॒ति। क॒श्यपोऽष्ट॑मः। स म॒हामे॑रुं न
 ज॒हाति॑। तस्यै॒षा भ॑व॒न्ति। य॒त्ते शि॒ल्पं क॒श्यप॑ रो॒चना॑वत्।
 इ॒न्द्रि॒याव॑त्पुष्क॒लं चि॒त्रभा॑नु। यस्मि॒न्सूर्या॑ अ॒र्पिताः॑ स॒प्त
 सा॒कम्॥२०॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे
 कश्यपाज्योतिर्लभन्ते। तान्त्सोमः कश्यपादधिनिर्द्धमति।
 भस्ताकर्मकृदिवैवम्। प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि। सप्त
 शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्सप्त
 सूर्यानि। पञ्चकर्णो वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः॥२१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न

हि शेकुमिव महामैरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं
परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामेरुम्।
एकं चाजुह्वतम्। भ्राजपटरपतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति।
तस्मादिह तत्रितपाः॥२२॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातत्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त
सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पृथिभिर्दक्षिणावान्। ते
अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति।
सप्तर्त्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो
नानासूर्याः॥२३॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः
सोमाभी रक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून् करोति।
एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः। तस्यैषा
भवति। यद्वाव इन्द्र ते शतं शतं भूर्मीः। उतस्युः। नत्वा
वज्रिन्त्सहस्रं सूर्याः॥२४॥

अनु न जातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां
नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टात
ऊर्ध्वम्। तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदङ्गादनीकम्।
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्।
सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति॥२५॥

[३०]

क्वेदमभ्रं निविशते। कायं संवत्सरो मिथः। काहः केयं

दे॒व रा॒त्री। क्व मा॒सा ऋ॒तवः॑ श्रि॒ताः। अ॒र्द्धमा॒सा मु॒हूर्ताः।
नि॒मेषा॒स्तु॒टिभिः॑ स॒ह। के॒मा आ॒पो नि॒विश॒न्ते। य॒दीतो॑
या॒न्ति स॒म्प्र॒ति। का॒ला अ॒प्सु नि॒विश॒न्ते। आ॒पः सू॒र्ये
स॒माहि॑ताः॥ २६॥

अ॒भ्रा॑ण्य॒पः प्र॑प॒द्यन्ते। वि॒द्युत्सू॒र्ये स॒माहि॑ता। अ॒नव॑र्णे इ॒मे
भू॒मी। इ॒यं चा॑ऽसौ च॒ रोद॑सी। कि॒ं॒स्वि॒दत्रा॒न्तरा॑ भू॒तम्।
ये॒नेमे॑ वि॒धृते॑ उ॒भे। वि॒ष्णुना॑ वि॒धृते॑ भू॒मी। इ॒ति व॑त्स॒स्य
वे॒दना॑। इ॒रा॒वती॑ धे॒नुम॑ती हि भू॒तम्। सू॒यव॑सिनी॒ मनु॑षे
द॒शस्ये॑॥ २७॥

व्य॑ष्ट॒भ्रा॒द्रोद॑सी वि॒ष्णावे॑ते। दा॒ध॒र्थं पृ॒थि॒वीम॒भितो॑
म॒यूखैः॑। किं॑ तद्वि॒ष्णोर्ब॑लमा॒हुः। का॒ दी॒प्तिः किं॑
प॒राय॑णम्। ए॒को य॒द्धार॑यद्दे॒वः। रे॒जती॑ रोद॒सी उ॑भे।
वा॒ताद्वि॒ष्णोर्ब॑लमा॒हुः। अ॒क्षरा॑दी॒प्तिरु॑च्य॒ते। त्रि॒पदा॑द्धार॑यद्दे॒वः।
यद्वि॒ष्णोरे॑कमु॒त्तम॑म्॥ २८॥

अ॒ग्नयो॑ वा॒यव॑श्चै॒व। ए॒तद॑स्य प॒राय॑णम्। पृ॒च्छामि॑ त्वा प॑रं
मृ॒त्युम्। अ॒वम॑ म॒ध्यम॑श्च॒तुम्। लो॒कं च॒ पु॒ण्य॑पा॒पाना॑म्।
ए॒तत्पृ॑च्छामि॒ सम्प्र॒ति। अ॒मुमा॑हुः प॑रं मृ॒त्युम्। प॒वमा॑नं तु
म॒ध्यम॑म्। अ॒ग्निरे॒वाव॑मो मृ॒त्युः। च॒न्द्रमा॑श्चतु॒रुच्य॑ते॥ २९॥

अ॒ना॒भो॒गाः प॑रं मृ॒त्युम्। पा॒पाः सं॑य॒न्ति॒ सर्व॑दा। आ॒भो॒गास्त्वे॒व
सं॑य॒न्ति। य॒त्र पु॑ण्यकृ॒तो ज॑नाः। ततो॑ म॒ध्यम॑मा॒य॒न्ति।

चतुर्मा॑ग्निं च॒ सम्प्र॑ति। पृच्छामि॑ त्वा॑ पाप॒कृतः॑। यत्र॑ या॒तय॑ते
यमः॑। त्वं नस्तद्ब्र॒ह्मन् प्रब्रू॑हि। यदि॑ वै॒त्थाऽस॒तो गृ॑हान्॥३०॥

क॒श्यपा॑दुदि॒ताः सूर्याः॑। पा॒पान्नि॑र्घ्नन्ति॒ सर्व॑दा। रोद॒स्योन्त॑र्देशेषु।
तत्र॑ न्यस्यन्ते॑ वास॒वैः। तेऽशरी॑राः प्रपद्यन्ते। य॒थाऽपु॑ण्यस्य॒
कर्म॑णः। अपा॑ण्यपाद॑केशा॒सः। तत्र॑ तेऽयोनि॒जा ज॑नाः।
मृत्वा पुनर्मृत्युमा॑पद्यन्ते। अ॒द्यमा॑नाः स्व॒कर्म॑भिः॥३१॥

आशा॑तिकाः क्रिम॑य इ॒वा ततः॑ पू॒यन्ते॑ वास॒वैः। अपै॑तं मृत्युं
ज॑यति। य ए॒वं वेद॑। स खल्वै॒वं वि॒द्वाह्म॑णः। दी॒र्घश्रु॑त्तमो
भ॑वति। क॒श्यप॒स्याति॑थिः॒ सिद्धग॑मनः॒ सिद्धा॑गमनः। तस्यै॒षा
भ॑वति। आय॑स्मिन्त्स॒प्त वा॑स॒वाः। रोह॑न्ति पू॒र्व्या रु॒हः॥३२॥

ऋषि॑र्ह दी॒र्घश्रु॑त्तमः। इन्द्र॒स्य घर्मो॑ अति॑थिरिति।
क॒श्यपः पश्य॑को भ॒वति। यत्सर्वं॑ परिपश्यतीति॑
सौ॒क्ष्म्यात्। अथाग्ने॑रष्टपुरुष॒स्य। तस्यै॒षा भ॑वति। अग्ने॑
नय॑ सु॒पथा॑ रा॒ये अ॒स्मान्। विश्वा॑नि दे॒व व॒युना॑नि
वि॒द्वान्। यु॒योर्ध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॒णमे॑नः। भूयि॑ष्ठां ते नम॒ उक्तिं॑
वि॒धेमे॒ति॥३३॥

[३१]

अग्निश्च॑ जा॒तवे॑दाश्च। स॒हो॒जा अ॑जिरा॒प्रभुः॑। वैश्वान॑रो
न॒र्यापा॑श्च। प॒ङ्क्तिरा॑धाश्च॒ सप्त॑मः। विस॑र्पे॒वाऽष्ट॑मोऽग्नी॒नाम्।
ए॒तेऽष्टौ॑ वसवः, क्षि॑ता इति। यथ॑र्त्वे॒वाग्ने॑रर्चिर्वर्णविशेषाः।

नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैका-
दशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमाना व्यवदाताः॥३४॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला
अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं
वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः।
विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामं हन्ति॥३५॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानुभ्राट्। अङ्घ्रिर्बम्भारिः।
हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्त्सूर्यवर्चाः।
कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च
देवा गरगिरः॥३६॥

नैनं गरौ हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि
तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी
बभ्रुवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति। वाचो विशेषणम्।
अथ निगदव्याख्याताः। ताननुक्रमिष्यामः। वराहवः
स्वतपसः॥३७॥

विद्युन्महसो धूपयः। श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते। ये
चेमेऽशिमिविद्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति।
वृष्टिभिरिति। एतयैव विभक्तिविपरीताः। सप्तभिर्वा
तैरुदीरिताः। अमूल्लोकानभिवर्षन्ति। तेषामेषा भवति।
समानमेतदुदकम्॥३८॥

उच्चैत्यवचाहभिः। भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति। दिवं

जिन्वन्त्यग्रं य इति। यदक्षरं भूतकृतम्। विश्वे देवा
उपासन्ते। म॒हर्षि॑मस्य गो॒प्तार॑म्। ज॒मद॑ग्निमकुर्वत।
ज॒मद॑ग्निराप्यायते। छन्दो॑भिश्चतुरुत्तरैः। राज्ञः सोम॑स्य
तृप्तासः॥३९॥

ब्रह्म॑णा वीर्या॑वता। शि॒वा नः॑ प्र॒दिशो॑ दि॒शः। तच्छ्रुं
योरावृ॑णीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीः
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्यः। ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जम्।
शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। शं चतु॑ष्पदे। सोम॑पा (३) असोम॑पा
(३) इति निगद॑व्याख्याताः॥४०॥

[३२]

स॒हस्र॑वृ॒दि॒यं भू॑मिः। प॒रं व्यो॑म स॒हस्र॑वृत्। अ॒श्विना॑
भुज्य॑नास॒त्या। वि॒श्वस्य॑ जग॒तस्प॑ती। जा॒या भू॑मिः
प॑तिव्यो॒म। मि॒थुन॑न्ता अ॒तुर्य॑थुः। पु॒त्रो बृ॒हस्प॑ती रु॒द्रः।
स॒रमा॑ इति स्त्रीपु॒मम्। शु॒क्रं वा॑म॒न्यद्य॑ज॒तं वा॑म॒न्यत्।
वि॒षु॒रूपे॑ अह॑नी॒ द्यौरि॑व स्थः॥४१॥

वि॒श्वा हि मा॒या अव॑थः स्वधावन्तौ। भ॒द्रा वा॑ पू॒षणा॑वि॒ह
रा॒तिर॑स्तु। वासा॑त्यौ चि॒त्रौ जग॑तो नि॒धानौ॑। द्यावा॑भूमी च॒रथः॑
स॒५ सखा॑यौ। ताव॑श्विना॑ रा॒सभा॑श्वा॒ हव॑ मे। शु॒भस्प॑ती
आ॒गत॑५ सूर्यया॑ स॒ह। त्यु॒ग्रो॒ह भु॑ज्युम॑श्विनोदमे॒घे। र॒यिं
न कश्चि॑न्ममृ॒वां (२) अवा॑हाः। तमू॑हथुनो॒भिरा॑त्म॒न्वती॑भिः।
अ॒न्तरि॑क्षप्रु॒द्धिर॑पोदकाभिः॥४२॥

तिस्रः, क्षपस्त्रिरहातिव्रजोद्भिः। नासत्या भुज्युमूहथुः
 पतङ्गैः। समुद्रस्य धन्वन्नाद्रस्य पारे। त्रिभीरथैः शतपद्भिः
 षडंशैः। सवितारं वितन्वन्तम्। अनुबध्नाति शाम्बरः।
 आपपूरषम्बरश्चैव। सवितारेपुसोऽभवत्। त्य९ सुतृप्तं
 विदित्वैव। बहुसोम गिरं वंशी॥४३॥

अन्वेति तुग्रो वक्रियान्तम्। आयसूयान्तसोमंतृप्सुषु। स
 सङ्ग्रामस्तमोद्योऽत्योतः। वाचो गाः पिपाति तत्। स
 तद्गोभिः स्तवाऽत्येत्यन्ये। रक्षसानन्विताश्च ये। अन्वेति
 परिवृत्याऽस्तः। एवमेतौ स्थौ अश्विना। ते एते द्युः पृथिव्योः।
 अहरहर्गर्भं दधाथे॥४४॥

तयोरेतौ वत्सावहोरात्रे। पृथिव्या अहः। दिवो रात्रिः।
 ता अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ।
 अग्निश्चादित्यश्च। रात्रेर्वत्सः। श्वेत आदित्यः। अहोऽग्निः॥४५॥
 ताम्रो अरुणः। ता अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ
 वत्सौ। वृत्रश्च वैद्युतश्च। अग्नेर्वृत्रः। वैद्युत आदित्यस्य। ता
 अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ॥४६॥

उष्मा च नीहारश्च। वृत्रस्योष्मा। वैद्युतस्य नीहारः। तौ तावेव
 प्रतिपद्येते। सेय९ रात्रीं गर्भिणीं पुत्रेण संवसति। तस्या वा
 एतदुल्बणम्। यद्रात्रौ रश्मयः। यथा गोर्गर्भिण्यां उल्बणम्।
 एवमेतस्यां उल्बणम्। प्रजयिष्णुः प्रजया च पशुभिश्च भवति।
 य एवं वेद। एतमुद्यन्तमपियन्तं चेति। आदित्यः पुण्यस्य

वत्सः। अथ पवित्राङ्गिरसः॥४७॥

[३३]

पवित्रवन्तः परिवाजमासन्ते। पितृषां प्रबो अभिरक्षति व्रतम्।
महः समुद्रं वरुणस्तिरोदधे। धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम्।
पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते। प्रभुर्गात्राणि पर्येषिविश्वतः।
अतप्ततनूनं तदामो अश्रुते। श्रुतास् इद्वहन्तस्तत्समाशत।
ब्रह्मा देवानाम्। असन्तः सद्ये ततक्षुः॥४८॥

ऋषयः सप्तात्रिंश्च यत्। सर्वेऽत्रयो अंगस्त्यश्च। नक्षत्रैः
शङ्कृतोऽवसन्। अथ सवितुः श्यावाश्वस्याऽवर्तिकामस्य।
अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा। नक्तं ददृश्रे कुहचिद्विवेयुः।
अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि। विचाकशच्चन्द्रमा नक्षत्रमेति।
तत्सवितुर्वरेण्यम्। भर्गो देवस्य धीमहि॥४९॥

धियो यो नः प्रचोदयात्। तत्सवितुर्वृणीमहे। वयं देवस्य
भोजनम्। श्रेष्ठं सर्वधातमम्। तुरं भगस्य धीमहि।
अपांगूहत सविता तृभीनं। सर्वान्दिवो अन्धसः। नक्तं
तान्यभवन्दृशे। अस्थ्यस्त्रा सम्भविष्यामः। नाम नामैव नाम
मै॥५०॥

नपुंसकं पुमांस्यस्मि। स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः।
यजेऽयक्षि यष्टाहे च। मया भूतान्ययक्षत। पशवो मम
भूतानि। अनूबन्ध्योऽस्म्यहं विभुः। स्त्रियः सतीः। ता उमे

पु॒ःस आ॑हुः। पश्य॑दक्ष॒ण्वान्न॑विचे॒तद॒न्धः। क॒विर्यः पु॒त्रः स
इ॒मा चि॑केत॥५१॥

यस्ता वि॑जानात्स॒वितुः पि॒तास॑त्। अ॒न्धो मणि॑मविन्दत्।
तम॑नङ्गुलि॒राव॑यत्। अ॒ग्नीवः प्रत्य॑मुश्चत्। तमजि॑ह्वा अ॒सश्च॑त।
ऊ॒र्ध्वमूल॑मवाक्छा॒खम्। वृ॒क्षं यो वेद॑ सम्प्रति। न स जातु
जनः॑ श्रद्ध॒ध्यात्। मृ॒त्युर्मा मा॒र्यादि॑तिः। ह॒सित॑ रु॒दितं
गी॒तम्॥५२॥

वीणा॑पणव॒लासि॑तम्। मृतं जी॒वं च यत्कि॑ञ्चित्। अ॒ङ्गानि
स्त्रेव॑ विद्धि॑ तत्। अतृ॑ष्य॒ऽस्तृष्य॑ध्यायत्। अ॒स्माज्जा॒ता
मे॑ मिथू॒ चरन्। पु॒त्रो निर्ऋ॑त्या॒ वैदे॒हः। अ॒चेता॑ यश्च
चेत॑नः। स॒ तं मणि॑मविन्दत्। सोऽन॑ङ्गुलि॒राव॑यत्। सोऽग्नी॒वः
प्रत्य॑मुश्चत्॥५३॥

सोऽजि॑ह्वो अ॒सश्च॑त। नैतमृ॑षिं विदित्वा नगरं प्रविशेत्। यदि
प्र॒विशेत्। मि॒थौ चरि॑त्वा प्रविशेत्। तत्स॒म्भवं॑स्य व्रतम्।
आ॒तम॑ग्रे र॒थं ति॑ष्ठ। एका॑श्वमे॒कयो॑जनम्। एकच॑क्रमे॒कधुर॑म्।
वा॒तध्रा॑जिग॒तिं वि॑भो। न॒ रि॒ष्यति॑ न व्य॒थते॥५४॥

ना॒स्याक्षौ यातु॑ सज्जति। यच्चे॒तान् रोहि॑ता॒श्वाग्नेः। र॒थे
यु॒क्त्वाऽधि॑तिष्ठति। एकया च दशभिश्च॑ स्वभूते। द्वाभ्यामिष्टये
वि॑ःशत्या॒ च। तिसृ॑भिश्च वहसे त्रि॑ःशता॒ च। नियु॑द्धिर्वायविह
ता॑ विमुश्च॥५५॥

आत॑नुष्व॒ प्रत॑नुष्व। उ॒द्धमऽऽध॑म् सन्ध॑म। आदित्ये
चन्द्र॑वर्णानाम्। गर्भ॑मार्धेहि॑ यः पुमान्। इतः॑ सि॒क्तः
सूर्य॑गतम्। चन्द्र॑मसे॒ रसं॑ कृधि। वारा॑दं जन॑याग्रेऽग्निम्। य
एको॑ रुद्र॒ उच्य॑ते। अ॒स॒ङ्ख्या॒ताः स॑हस्रा॒णि। स्मर्य॑ते न च
दृश्य॑ते॥५६॥

ए॒वमे॒तं नि॑बोधत। आ॒म॒न्द्रैरि॑न्द्र॒ हरि॑भिः। या॒हि म॒यूर॑रोमभिः।
मा त्वा केचि॑न्नियेमु॒रि॑न्न पा॒शिनः॑। द॒ध॒न्वेव॑ ता इ॒हि।
मा म॒न्द्रैरि॑न्द्र॒ हरि॑भिः। या॒मि म॒यूर॑रोमभिः। मा मा
केचि॑न्नियेमु॒रि॑न्न पा॒शिनः॑। नि॒ध॒न्वेव॑ तां (२) इ॒मि। अणु॑भिश्च
म॑हद्भिश्च॥५७॥

नि॒घृष्वैर॑स॒मायु॑तैः। का॒लैर॑हरि॒त्वंमा॑प॒त्रैः। इन्द्रऽऽया॑हि
स॒हस्र॑युक्। अ॒ग्निर्वि॑भ्राष्टि॒वसनः॑। वा॒युः श्वे॑त॒सिक॑द्रुकः।
सं॒वत्स॑रो वि॒षूव॑णैः॑। नित्या॒स्तेऽनु॑च॒रास्त॑व। सु॒ब्रह्म॑ण्योः
सु॒ब्रह्म॑ण्योः सु॒ब्रह्म॑ण्योम्। इन्द्रऽऽग॑च्छ॒ हरि॑व आ॒गच्छ॑
मे॒धाति॑थेः। मेष॑ वृष॒णश्च॑स्य मे॒ने॥५८॥

गौरा॑वस्कन्दि॒न्नह॑ल्यायै जा॒र। कौ॒शिक॑ब्राह्म॒ण गौ॑तम॒ब्रुवा॑ण।
अ॒रु॒णाश्वा॑ इ॒हाग॑ताः। वस॑वः पृथि॒वि॒क्षितः॑। अ॒ष्टौदि॒ग्वास॑सो॒-
ऽग्नयः॑। अ॒ग्निश्च॑ जा॒तवे॑दा॒श्चेत्ये॑ते। ताम्रा॑श्वा॒स्ताम्र॑रथाः।
ताम्र॑वर्णा॒स्तथा॑ऽसि॒ताः। दण्ड॑हस्ताः॒ खाद॑ग्दतः। इतो॑ रुद्राः
परा॑ङ्गताः॥५९॥

उक्तं स्थानं प्रमाणं च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च।
 विश्वरूपैरिहऽऽगताम्। रथेनोदकवर्त्मना। अप्सुषा इति
 तद्वयोः। उक्तो वेषो वासांसि च। कालावयवानामितः
 प्रतीज्या। वासात्या इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दं
 करोतीति। वासिष्ठो रौहिणो मीमांसां चक्रे। तस्यैषा भवति।
 वाश्रेवं विद्युदिति। ब्रह्मण उदरणमसि। ब्रह्मण उदीरणमसि।
 ब्रह्मण आस्तरणमसि। ब्रह्मण उपस्तरणमसि॥६०॥

[३५]

[अपक्रामत गर्भिण्यः]

अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीमिमां महीम्। अहं वेद
 न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोन्यष्टपुत्रम्।
 अष्टपदिदमन्तरिक्षम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न
 चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीममूं
 दिवम्॥६१॥

अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। सुत्रामाणं
 महीम् षु। अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम्। अदितिर्माता
 स पिता स पुत्रः। विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः।
 अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्। अष्टौ पुत्रासो अदितेः। ये
 जातास्तन्वः परि। देवां (२) उपप्रेत्सप्तभिः॥६२॥

परा मार्ताण्डमास्यत्। सप्तभिः पुत्रैरदितिः। उपप्रेत्पृथ्व्यं
 युगम्। प्रजायै मृत्यवे तत्। परा मार्ताण्डमाभरदितिः।

ताननु॒क्रमि॒ष्यामः। मि॒त्रश्च॒ वरु॑णश्च। धा॒ता चा॑र्य॒मा च॑।
अ॒श्वश्च॒ भग॑श्च। इन्द्रश्च॒ विव॑स्वा॒श्चेत्ये॑ते। हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भो
ह॒सः शु॑चि॒षत्। ब्रह्म॑ज॒ज्ञानं॑ तदि॒त्प॒दमि॑ति। ग॒र्भः
प्रा॒जाप॑त्यः। अथ॒ पुरु॑षः स॒प्त पुरु॑षः॥६३॥

[य॒था॒स्थानं॑ ग॒र्भि॒ण्यः]

[३६]

योऽसौ॑ त॒प॒न्नुदे॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॑दायो॒देति॑। मा
मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णाना॑दायो॒दगाः। अ॒सौ
यो॑ऽस्त॒मेति॑। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॑दाया॒ऽस्तमे॑ति। मा मे॑
प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णाना॑दाया॒ऽस्तङ्गाः। अ॒सौ
य आ॒पूर्य॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरा॒पूर्य॑ति॥६४॥

मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरा॒पूरि॑ष्ठाः।
अ॒सौ यो॑ऽप॒क्षीय॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑क्षीयति। मा
मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑क्षेष्ठाः। अ॒मूनि॒
नक्ष॑त्राणि। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒ चोत्स॑र्पन्ति
च। मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृ॒पत॒
मोत्सृ॑पत॥६५॥

इ॒मे मा॒सांश्चा॑र्धमा॒साश्च॑। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒
चोत्स॑र्पन्ति च। मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑

प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒त॒ मोत्सृ॑प॒त॒। इ॒म ऋ॒तवः॑। सर्वे॑षां भू॒तानां॑
 प्रा॒णैरप॑प्रसर्प॒न्ति॒ चोत्स॑र्प॒न्ति॒ च। मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्।
 मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒त॒ मोत्सृ॑प॒त॒। अ॒य॒ संव॑त्सरः। सर्वे॑षां
 भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्प॒ति॒ चोत्स॑र्प॒ति॒ च॥६६॥

मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प॒।
 इ॒दम॑हः। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्प॒ति॒ चोत्स॑र्प॒ति॒ च। मा
 मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प॒।
 इ॒य॒ रात्रिः॑। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्प॒ति॒ चोत्स॑र्प॒ति॒ च।
 मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प॒।
 ॐ भूर्भुवः॒ स्वः॑। एत॒द्वो मि॑थुनं मा नो मिथु॒न॒ री॒द्वम्॥६७॥

[३७]

अथऽऽदि॒त्यस्या॑ष्टपु॒रुष॑स्य। वसू॒नामा॑दि॒त्याना॑ऽ स्थाने
 स्व॒तेज॑सा भा॒नि। रु॒द्राणा॑मा॒दि॒त्याना॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा
 भा॒नि। आ॒दि॒त्याना॑मा॒दि॒त्याना॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि।
 स॒ता॒ स॒त्या॒नाम्। आ॒दि॒त्याना॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि।
 अ॒भि॒धू॒न्वता॑म॒भि॒घ्नता॑म्। वा॒तव॑तां म॒रुता॑म्। आ॒दि॒त्याना॑ऽ
 स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। ऋ॒भूणा॑मा॒दि॒त्याना॑ऽ स्थाने
 स्व॒तेज॑सा भा॒नि। वि॒श्वेषा॑ दे॒वाना॑म्। आ॒दि॒त्याना॑ऽ स्थाने
 स्व॒तेज॑सा भा॒नि। संव॑त्सर॑स्य स॒वितुः॑। आ॒दि॒त्यस्य॑ स्थाने
 स्व॒तेज॑सा भा॒नि। ॐ भूर्भुवः॒ स्वः॑। रश्म॒यो वो मि॑थुनं मा

नो मिथुनं रीद्वम्॥६८॥

[३८]

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। कश्यपस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। आपो वो मिथुनं मा नो मिथुनं रीद्वम्॥६९॥

[३९]

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमानानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। रजतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि॥७०॥

अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। वैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।

प्रभ्राजमानीना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने स्वतेजसा भानि।
व्यवदातीना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने स्वतेजसा भानि।
वासुकिवैद्युतीना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने स्वतेजसा भानि।
रजताना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणा९
रुद्राणीनाऽ स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामाना९ रुद्राणीनाऽ
स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलाना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने
स्वतेजसा भानि। अतिलोहितीना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने
स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वाना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने स्वतेजसा
भानि। अवपतन्तीना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने स्वतेजसा भानि।
वैद्युतीना९ रुद्राणीनाऽ स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः
स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुन९ रीद्वम्॥७१॥

[४०]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
भानि। जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
भानि। सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
भानि। अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
भानि। वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पङ्क्तिराधस
उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विसर्पिण उपदिश्यस्य
स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। दिशो वो मिथुनं
मा नो मिथुन९ रीद्वम्॥७२॥

[४१]

दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
 दक्षिणापरस्यां दिश्यविसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
 उत्तरपूर्वस्यां दिशि विषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
 उत्तरापरस्यां दिश्यविषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। आ
 यस्मिन्त्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतवित्येते॥ ७३॥

[४२]

इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम्। मनोजवसो
 वः पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम्। प्रचेता वो रुद्रैः
 पश्चादुपदधताम्। विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम्।
 त्वष्टा वो रूपैरुपरिष्टादुपदधताम्। संज्ञानं वः पश्चादिति।
 आदित्यः सर्वोऽग्निः पृथिव्याम्। वायुरन्तरिक्षे। सूर्यो दिवि।
 चन्द्रमा दिक्षु। नक्षत्राणि स्वलोके। एवा ह्येवा एवा ह्यग्ने।
 एवा हि वायो। एवा हीन्द्र। एवा हि पूषन्। एवा हि
 देवाः॥ ७४॥

[४३]

आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च
 सूर्यश्च। सह संश्वस्करद्धिया। वाय्वश्चा रश्मिपतयः।
 मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे
 सुत। महानाग्नीर्महामानाः। महसो महसः स्वः॥ ७५॥

दे॒वीः प॑र्जन्य॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॒त्वाय॑ मे सु॒त। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा
रक्षः॑। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पार॑घम्। अ॒पा॑घ्ना॒मप॑चा॒वर्ति॑म्।
अप॑दे॒वीरि॒तो हि॑त। वज्रं दे॒वीर॑जी॒ताः॑श्च। भुव॑नं दे॒वसू॑व॒रीः।
आ॒दि॒त्यान॑दि॒तिं दे॒वीम्। योनि॑नोर्ध्वमुदी॒षत॑॥ ७६॥

भ॒द्रं क॑र्णेभिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभि॑र्यज॒त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टु॒वाꣳ सं॑स्त॒नूभिः॑। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं॒ यदा॑युः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अ॒रि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पति॒र्दधा॑तु।
के॒तवो॑ अरु॒णास॑श्च। ऋ॒षयो॑ वा॒तर॑र॒शनाः॑। प्र॒ति॒ष्ठाꣳ श॑तधा॒
हि। स॒माहि॑ता॒सो सह॑स्र॒धाय॑सम्। शि॒वा नः॑ श॒न्त॑मा भवन्तु।
दि॒व्या आप॑ ओष॑धयः। सु॒मृ॒डीका॑ सर॑स्वति। मा ते॒ व्योम॑
स॒न्दृशि॑॥ ७७॥

[४४]

योऽपां पु॒ष्पं वेद॑। पु॒ष्पवान् प्र॒जावा॑न् पशु॒मान् भ॑वति।
च॒न्द्रमा॑ वा अ॒पां पु॒ष्पम्। पु॒ष्पवान् प्र॒जावा॑न् पशु॒मान् भ॑वति।
य ए॒वं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति।
अ॒ग्नि॒र्वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। योऽग्नेरा॒यत॑नं
वेद॑॥ ७८॥

आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॑ वा अ॒ग्नेरा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान्
भवति। य ए॒वं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान्
भवति। वा॒युर्वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो

वा॒योरा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॥७९॥

आपो॒ वै वा॒योरा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य एवं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। असौ॒ वै तप॑न्न॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। योऽमुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वा अ॒मुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नम्॥८०॥

आ॒यत॑नवान् भवति। य एवं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यश्च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॥८१॥

य एवं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। नक्ष॑त्राणि॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य एवं वेद॑॥८२॥

योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। पर्जन्यो॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः पर्जन्य॑स्यऽऽय॒तनं॑ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै पर्जन्य॑स्यऽऽय॒तनम्॑। आ॒यत॑नवान् भवति। य एवं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑॥८३॥

आ॒यत॑नवान् भवति। संव॑त्स॒रो वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः संव॑त्स॒रस्य॑ऽऽय॒तनं॑ वेद॑।

आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । आ॒पो वै सं॒व॒त्स॒र॒स्य॒ऽऽय॒त॒न॒म् ।
आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒ । य ए॒वं वे॒द॒ । यो॑ऽप्सु ना॒वं प्र॒ति॑ष्ठि॒तां
वे॒द॒ । प्र॒त्ये॒व ति॑ष्ठति॥८४॥

इ॒मे वै लो॒का अ॒प्सु प्र॒ति॑ष्ठि॒ताः । त॒देषा॑ऽभ्य॒नू॒क्ता । अ॒पा॒ र॒स॒मु॒द॒य॒ स॒न् । सूर्ये॑ शु॒क्र॒ स॒मा॒भृ॒तम् । अ॒पा॒ र॒स॒स्य॒ यो
र॒सः । तं वो॑ गृ॒ह्णाम्यु॒त्त॒म॒मि॒ति॒ । इ॒मे वै लो॒का अ॒पा॒ र॒सः ।
ते॑ऽमु॒ष्मि॒न्नादि॒त्ये स॒मा॒भृ॒ताः । जा॒नु॒द॒घ्नीमु॒त्तर॒वे॒दीं खा॒त्वा ।
अ॒पां पू॒रयि॒त्वा गु॒ल्फ॒द॒घ्नम्॥८५॥

पु॒ष्कर॒पर्णैः पु॒ष्कर॒दण्डैः पु॒ष्करै॑श्च॒ स॒ स्ती॒र्य । तस्मि॑न्विहा॒य॒से ।
अ॒ग्निं प्र॒णीयो॑प॒समा॒धाय॑ । ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति । कस्मा॑त्प्र॒णी॒ते॒
ऽय॒म॒ग्निश्ची॑यते॑ । सा॒प्र॒णी॒ते॒ऽय॒म॒प्सु ह्य॒यं ची॑यते॑ । अ॒सौ
भु॒व॒ने॒प्यना॑हि॒ताग्नि॒रे॒ताः । तम॑भि॒ते ए॒ता अ॒बी॒ष्टका॑ उप॒द॒धा॒ति ।
अ॒ग्नि॒हो॒त्रे दर्श॑पूर्ण॒मा॒स॒योः । प॒शु॒ब॒न्धे चा॑तुर्मा॒स्येषु॑॥८६॥

अथो॑ आहुः । सर्वेषु॑ यज्ञ॒क्र॒तु॒ष्विति॑ । ए॒तद्धं स्म॒ वा
आहुः॑ शण्डि॒लाः । क॒म॒ग्निं चि॑नुते । स॒त्रि॒य॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः ।
सं॒व॒त्स॒रं प्र॒त्यक्षे॑ण । क॒म॒ग्निं चि॑नुते । सा॒वि॒त्र॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः ।
अ॒मु॒मादि॒त्यं प्र॒त्यक्षे॑ण । क॒म॒ग्निं चि॑नुते॥८७॥

ना॒चि॒के॒त॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः । प्रा॒णान्प्र॒त्यक्षे॑ण । क॒म॒ग्निं चि॑नुते ।
चा॒तु॒र॒हो॒त्रि॒य॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः । ब्र॒ह्म॑ प्र॒त्यक्षे॑ण । क॒म॒ग्निं चि॑नुते ।
वै॒श्व॒सृ॒ज॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः । शरी॑रं प्र॒त्यक्षे॑ण । क॒म॒ग्निं चि॑नुते ।

उ॒पा॒नु॒वा॒क्य॑मा॒शु॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः॥८८॥

इ॒माँल्लो॒कान्प्र॒त्यक्षे॑ण। क॒म॒ग्निं चि॑नुते। इ॒ममा॑रुणकेतुक॒म॒ग्निं
चि॑न्वा॒न इति॑। य ए॒वासौ। इ॒तश्चा॒ऽमु॒तश्चा॒ऽव्य॑तीपा॒ती।
तमि॑ति। यो॑ऽग्नेर्मि॒थूया वेद॑। मि॒थु॒न॒वान्भ॑वति। आपो॒ वा
अ॒ग्नेर्मि॒थूयाः। मि॒थु॒न॒वान्भ॑वति। य ए॒वं वेद॑॥८९॥

[४५]

आपो॒ वा इ॒दमा॑सन्त्सलिलमे॒व। स प्र॒जाप॑तिरेकः पुष्करप॒र्णे
सम॑भवत्। तस्यान्त॒र्मन॑सि का॒मः सम॑वर्तत। इ॒दं
सृ॑जेय॒मिति॑। तस्मा॒द्यत्पुरु॑षो॒ मन॑साऽभि॒गच्छ॑ति। तद्वा॒चा
व॑दति। तत्कर्म॑णा करोति। तदेषा॒भ्यनू॑क्ता। का॒म॒स्तद॒ग्ने
सम॑वर्त॒ताधि॑। मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मं यदा॑सीत्॥९०॥

स॒तो ब॒न्धु॒मस॑ति॒ निर॑विन्दन्। हृ॒दि प्र॒ती॒ष्या क॒वयो॑
मनी॑षेति। उपै॒नन्त॒दुप॑नमति। यत्का॑मो॒ भव॑ति। य ए॒वं
वेद॑। स तपो॑ऽतप्यत। स तप॑स्त॒त्त्वा। शरी॑रमधूनुत। तस्य॒
यन्मा॑स॒मासी॑त्। ततो॑ऽरु॒णाः के॒तवो॒ वात॑र॒शना ऋष॑य॒
उद॑तिष्ठन्॥९१॥

ये नखाः॑। ते वैखान॒साः। ये वालाः॑। ते वा॒लखि॑ल्याः। यो
रसः॑। सो॑ऽपाम्। अ॒न्त॒र॒तः कूर्म॑ भू॒तं सर्प॑न्तम्। तम॑ब्रवीत्।
मम॒ वैत्व॑ङ्गा॒सा। सम॑भूत्॥९२॥

नेत्य॑ब्रवीत्। पूर्॒वमे॒वाह॑मि॒हास॑मिति। तत्पुरु॑षस्य पुरुष॒त्वम्।

स स॒हस्र॑शी॒र्षा पुरु॑षः। स॒हस्रा॑क्षः स॒हस्र॑पात्। भू॒त्वोद॑तिष्ठत्।
तम॑ब्रवीत्। त्वं वै पूर्॒वः॑ सम॑भूः। त्वमि॒दं पूर्॒वः कुरु॑ष्वेति। स
इ॒त आ॒दायापः॑॥९३॥

अ॒ञ्जलि॑नां पुर॒स्तादु॑पाद॑धात्। ए॒वाह्ये॑वेति। तत॑ आ॒दित्य॑
उद॑तिष्ठत्। सा प्राची॑ दिक्। अथा॑रु॒णः के॒तुर्दक्षि॑णत
उ॒पाद॑धात्। ए॒वाह्य॑ग्र इति। ततो॒ वा अ॒ग्निरुद॑तिष्ठत्। सा
दक्षि॑णा दिक्। अथा॑रु॒णः के॒तुः प॒श्चादु॑पाद॑धात्। ए॒वा हि
वा॒यो इति॑॥९४॥

ततो॑ वा॒युरुद॑तिष्ठत्। सा प्र॒तीची॑ दिक्। अथा॑रु॒णः के॒तुरुत्त॑रत
उ॒पाद॑धात्। ए॒वाही॒न्द्रेति॑। ततो॒ वा इन्द्र॑ उद॑तिष्ठत्। सोदी॑ची
दिक्। अथा॑रु॒णः के॒तुर्मध्य॑ उ॒पाद॑धात्। ए॒वा हि पू॒षन्नि॑ति।
ततो॒ वै पू॒षोद॑तिष्ठत्। से॒यं दिक्॑॥९५॥

अथा॑रु॒णः के॒तुरु॑परि॒ष्टादु॑पाद॑धात्। ए॒वा हि दे॒वा इति॑।
ततो॑ दे॒वमनु॑ष्याः पि॒तरः॑। ग॒न्धर्वा॑प्सर॒सश्चोद॑तिष्ठन्। सोर्ध्वा॑
दिक्। या वि॒प्रुषो॑ वि॒परा॑पतन्। ताभ्यो॑ऽसु॒रा रक्षा॑सि
पिशा॒चाश्चोद॑तिष्ठन्। तस्मा॒त्ते परा॑भवन्। वि॒प्रुङ्गो॑ हि ते
सम॑भवन्। तदे॒षाऽभ्यनू॑क्ता॥९६॥

आपो॑ ह॒ यद्वृ॑हतीर्गर्भ॒माय॑न्। दक्षं॑ दधा॒ना ज॒नय॑न्तीः
स्वय॑म्भुम्। तत॑ इ॒मेध्य॑सृज्यन्त॒ सर्गाः॑। अ॒द्भ्यो वा इ॒दं॑
सम॑भूत्। तस्मा॑दि॒दं॑ सर्वं॒ ब्रह्म॑ स्वय॑म्ब्विति। तस्मा॑दि॒दं॑

सर्व॑ꣳ शिथि॑लमि॒वाऽध्रु॑वंमि॒वाभवत् । प्र॒जाप॑ति॒र्वाव
तत् । आ॒त्मना॒ऽऽत्मानं॑ वि॒धाय॑ । तदे॒वानु॑प्रावि॒शत् ।
तदे॒षाऽभ्य॑नू॒क्ता ॥ ९७ ॥

वि॒धाय॑ लो॒कान् वि॒धाय॑ भू॒तानि॑ । वि॒धाय॑ सर्वाः
प्र॒दिशो॑ दि॒शश्च॑ । प्र॒जाप॑तिः प्रथ॒मजा॑ ऋ॒तस्य॑ ।
आ॒त्मना॒ऽऽत्मानं॑म॒भि संवि॑वेशेति॑ । सर्व॑मे॒वेद॑मा॒त्वा ।
सर्व॑मव॒रुद्ध॑ । तदे॒वानु॑प्रवि॒शति॑ । य ए॒वं वेद॑ ॥ ९८ ॥

[४६]

चतु॑ष्टय्य॒ आपो॑ गृ॒ह्णाति॑ । च॒त्वारि॒ वा अ॒पाꣳ रू॒पाणि॑ ।
मेघो॑ वि॒द्युत् । स्त॒नयि॑तुर्वृष्टिः । तान्ये॒वाव॑रुन्धे । आ॒तप॑ति॒
वर्ष्या॑ गृ॒ह्णाति॑ । ताः पु॒रस्ता॑दुप॑दधाति । ए॒ता वै ब्र॑ह्मवर्च॒स्या
आपः॑ । मुख॒त ए॒व ब्र॑ह्मवर्च॒समव॑रुन्धे । तस्मा॑न्मुख॒तो
ब्र॑ह्मवर्च॒सित॑रः ॥ ९९ ॥

कू॒प्या गृ॒ह्णाति॑ । ता दक्षि॑ण॒त उप॑दधाति । ए॒ता वै
तेज॒स्विनी॑रापः । तेज॑ ए॒वास्य॑ दक्षि॑ण॒तो द॑धाति ।
तस्मा॑दक्षि॒णोऽर्ध॑स्तेज॒स्वित॑रः । स्था॒वरा॑ गृ॒ह्णाति॑ । ताः
प॒श्चादु॑प॑दधाति । प्रति॑ष्ठिता॒ वै स्था॑व॒राः । प॒श्चादे॒व प्रति॑तिष्ठति ।
वह॑न्तीर्गृ॒ह्णाति॑ ॥ १०० ॥

ता उ॑त्तर॒त उप॑दधाति । ओज॑सा॒ वा ए॒ता वह॑न्तीरि॒वोद्ग॑तीरि॒व
आकू॑ज॒तीरि॒व धा॑वन्तीः । ओज॑ ए॒वास्यो॑त्तर॒तो द॑धाति ।

तस्मादुत्तरोऽर्धं ओजस्वितरः। सम्भार्या गृह्णाति। ता मध्य
उपदधाति। इयं वै सम्भार्याः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति।
पल्वल्या गृह्णाति। ता उपरिष्ठादुपादधाति॥१०१॥

असौ वै पल्वयाः। अमुष्यामेव प्रतितिष्ठति। दिक्षूपदधाति।
दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते।
यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे। तं वा एतमरुणाः केतवो
वातरशना ऋषयोऽचिन्वन्। तस्मादारुणकेतुकः॥१०२॥

तदेषाऽभ्यनूक्ता। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः।
प्रतिष्ठा५ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसमिति।
शतशश्चैव सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य
उचैनमेवं वेद॥१०३॥

[४७]

जानुदग्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयति। अपा५ सर्वत्वाय।
पुष्करपर्ण५ रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति। तपो वै पुष्करपर्णम्।
सत्य५ रुक्मः। अमृतं पुरुषः। एतावद्वा वाऽस्ति। यावदेतत्।
यावदेवास्ति॥१०४॥

तदवरुन्धे। कूर्ममुपदधाति। अपामेव मेधमवरुन्धे। अथो
स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। आपमापामपः सर्वाः।
अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह
संश्चस्करद्धिया इति। वाय्वश्वा रश्मिपतयः। लोकं

पृणच्छिद्रं पृण॥१०५॥

यास्ति॒स्रः पर॑म॒जाः। इन्द्र॒घोषा वो॑ वसु॒भिरे॒वाह्ये॒वेति॑।
पञ्च॒चित॑य॒ उप॑दधाति। पाङ्क्तोऽग्निः। यावा॑ने॒वाग्निः। तं चि॑नुते।
लो॒कं पृ॑णया द्वितीया॒मुप॑दधाति। पञ्च॑ पदा॒ वै वि॒राट्।
तस्या॒ वा इ॒यं पादः॑। अ॒न्तरि॑क्षं पादः॑। द्यौः पादः॑। दिशः॑
पादः॑। प॒रोर॑जाः पादः॑। वि॒राज्ये॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। य ए॒तम॒ग्निं
चि॑नुते। य उ॒चैन॑मे॒वं वेद॑॥१०६॥

[४८]

अ॒ग्निं प्र॑णीयो॒पसमा॑धाय। तम॒भित॑ ए॒ता अ॒बीष्ट॑का॒ उप॑दधाति।
अ॒ग्निहो॑त्रे दर्शपूर्णमा॒सयोः॑। प॒शुब॒न्धे चा॑तुर्मा॒स्येषु॑। अथो॑
आहुः। सर्वेषु॑ यज्ञ॒क्रतु॑ष्विति॑। अथ॑ ह स्माहारुणः
स्वा॒यम्भु॑वः। सा॒वि॒त्रः सर्वोऽग्नि॑रित्यन॑नुषङ्गं॒ मन्या॑महे। नाना॒
वा ए॒तेषां॑ वी॒र्या॑णि। क॒म॒ग्निं चि॑नुते॥१०७॥

स॒त्रि॒यम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते। सा॒वि॒त्रम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः।
क॒म॒ग्निं चि॑नुते। ना॒चि॒के॒तम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते।
चा॒तुर्हो॑त्रि॒यम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते। वै॒श्वसृ॑जम॒ग्निं
चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते॥१०८॥

उ॒पा॒नु॒वा॒क्य॑मा॒शुम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते।
इ॒ममा॑रुणकेतुक॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒न इति॑। वृषा॒ वा अ॒ग्निः।
वृषा॑णौ स॒स्फाल॑येत्। ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। तस्मा॑न्नानुष॒ज्यः।
सो॒त्तर॑वेदिषु॑ क्र॒तुषु॑ चिन्वीत। उ॒त्तर॑वेद्या॒ ह्यग्नि॑श्ची॒यते॑।

प्रजाकामश्चिन्वीत॥१०९॥

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः। प्राजापत्याः प्रजाः। प्रजावान् भवति। य एवं वेद। पशुकामश्चिन्वीत। संज्ञानं वा एतत् पशूनाम्। यदापः। पशूनामेव संज्ञानेऽग्निं चिनुते। पशुमान् भवति। य एवं वेद॥११०॥

वृष्टिकामश्चिन्वीत। आपो वै वृष्टिः। पर्जन्यो वर्षुको भवति। य एवं वेद। आमयावी चिन्वीत। आपो वै भेषजम्। भेषजमेवास्मै करोति। सर्वमायुरेति। अभिचरश्चिन्वीत। वज्रो वा आपः॥१११॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति। स्तृणुत एनम्। तेजस्कामो यशस्कामः। ब्रह्मवर्चसकामः स्वर्गकामश्चिन्वीत। एतावद्वा वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवरुन्धे। तस्यैतद्वृतम्। वर्षति न धावेत्॥११२॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्सु मूत्रपुरीषं कुर्यात्। न निष्ठीवेत्। न विवसनः स्नायात्। गुह्यो वा एषोऽग्निः। एतस्याग्नेरनतिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यं वाऽधितिष्ठेत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्रीयात्। नोदकस्याघातुकान्येनोदकानि भवन्ति। अघातुका आपः। य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥११३॥

[४९]

इमानुकं भुवना सीषधेम। इन्द्रश्च विश्वे च देवाः। यज्ञं

च॑ नस्त॒न्वं च॑ प्र॒जां च॑। आ॒दि॒त्यैरिन्द्रः॑ स॒ह सी॑षधातु।
आ॒दि॒त्यैरिन्द्रः॑ सग॑णो म॒रुद्भिः॑। अ॒स्माकं॑ भू॒त्ववि॑ता
त॒नूना॑म्। आ॒प्लव॑स्व प्र॒प्लव॑स्व। आ॒ण्डीभ॑वज॒ मा मु॑हुः।
सु॒खादी॑न्दुःखनि॒धना॑म्। प्र॒तिमु॑ञ्चस्व॒ स्वां पु॑रम्॥११४॥

मरी॑चयः स्वाय॒म्भुवाः॑। ये श॑री॒राण्य॑कल्पयन्। ते ते॑ दे॒हं
क॑ल्पयन्तु। मा च॑ ते॒ ख्यास्मि॑ तीरिषत्। उ॒त्तिष्ठ॑त॒ मा स्व॑प्त।
अ॒ग्निमि॑च्छ॒ध्वं भा॑र॒ताः। राज्ञः॑ सोम॑स्य तृ॒प्तासः॑। सूर्ये॑ण
स॒युजो॑षसः। युवा॑ सु॒वासाः॑। अ॒ष्टाच॑क्रा नव॑द्वारा॥११५॥

दे॒वानां॑ पू॒रयो॑ध्या। तस्या॑ हिर॒ण्मयः॑ को॒शः। स्व॒र्गो लो॒को
ज्योति॑षाऽऽवृ॒तः। यो वै तां॑ ब्रह्म॑णो वे॒द। अ॒मृते॑नऽऽवृ॒तां
पु॑रीम्। तस्मै॑ ब्रह्म॑ च॒ ब्रह्मा॒ च। आ॒युः की॒र्तिं प्र॒जां द॑दुः।
वि॒भ्राज॑माना॒ ह॒रिणी॑म्। य॒शसा॑ सम्प॒रीवृ॑ताम्। पु॒रं
हि॒रण्म॑यीं ब्रह्मा॥११६॥

वि॒वेशा॑ऽप॒राजि॑ता। प॒राडे॑त्य॒ज्याम॑यी। प॒राडे॑त्य॒नाश॑की।
इ॒ह चा॑मु॒त्र चान्वे॑ति। वि॒द्वान्दे॒वासुरा॑नु॒भ्यान्। यत्कु॑मा॒री
म॒न्द्रय॑ते। य॒द्योषि॑द्यत्प॒तिव्र॑ता॑। अ॒रिष्टं॑ यत्किं च॒ क्रिय॑ते॑।
अ॒ग्निस्त॑दनु॒वेध॑ति। अ॒श्रुता॑सः श्रु॒तास॑श्च॥११७॥

य॒ज्वानो॒ येऽप्य॑य॒ज्वनः॑। स्व॑र्यन्तो॒ नापै॑क्षन्ते। इन्द्र॑म॒ग्निं च॑
ये वि॒दुः। सि॒कंता॒ इव॑ सं॒यन्ति॑। र॒श्मिभिः॑ स॒मुदी॑रिताः।
अ॒स्मालो॒काद॑मुष्मा॒च्च। ऋ॒षिभि॑रदात्पृ॒श्निभिः॑। अपै॑त॒ वी॒त॒ वि॒

चं सर्पतातः। येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अहोभिरद्विरक्तु-
भिर्युक्तम्॥११८॥

यमो ददात्ववसानमस्मै। नृ मुणन्तु नृपात्वयः। अकृष्टा ये
च कृष्टजाः। कुमारीषु कनीनीषु। जारिणीषु च ये हिताः।
रेतः पीता आण्डपीताः। अङ्गारेषु च ये हुताः। उभयान्
पुत्रपौत्रकान्। युवेऽहं यमराजगान्। शतमिन्नु शरदः॥११९॥

अदो यद्वह्म विलबम्। पितृणां च यमस्य च।
वरुणस्याश्विनोरग्रेः। मरुतां च विहायसाम्। कामप्रयवणं मे
अस्तु। स ह्येवास्मि सनातनः। इति नाको ब्रह्मिश्रवो रायो
धनम्। पुत्रानापो देवीरिहऽऽहितः॥१२०॥

[५०]

विशीर्ष्णीं गृध्रशीर्ष्णीं च। अपेतो निर्ऋतिः हथः। परिबाधः
श्वेतकुक्षम्। निजङ्घः शबलोदरम्। स तान् वाच्यायया सह।
अग्रे नाशय सन्दृशः। ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम्। मन्युं कृत्यां च
दीधिरे। रथेन किं शुकावन्ता। अग्रे नाशय सन्दृशः॥१२१॥

[५१]

पर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषे। स नो
यवसमिच्छतु। इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे। हृदो
अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे।
सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवां

कृणोत्यर्वताम्। पुर्जन्यः पुरुषीणाम्॥१२२॥

[५२]

पुनर्मामैत्विन्द्रियम्। पुनरायुः पुनर्भगः। पुनर्ब्राह्मणमैतु
मा। पुनर्द्रविणमैतु मा। यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान्।
यदोषधीरप्यसंरद्यदापः। इदं तत्पुनराददे। दीर्घायुत्वायु
वर्चसे। यन्मे रेतः प्रसिच्यते। यन्म आजायते पुनः। तेन
माममृतं कुरु। तेन सुप्रजसं कुरु॥१२३॥

[५३]

अद्ध्यस्तिरोऽधाऽजायत। तवं वैश्रवणः संदा। तिरौऽधेहि
सपत्नान्नः। ये अपोऽश्रन्ति केचन। त्वाष्ट्रीं मायां वैश्रवणः।
रथं सहस्रवन्धुरम्। पुरुश्चक्रं सहस्राश्वम्। आस्थायायाहि
नो बलिम्। यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति। धनं गावो हस्ति
हिरण्यमश्वान्॥१२४॥

असाम सुमतौ यज्ञियस्य। श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं
विराजम्। सुदर्शने च क्रौञ्चे च। मैनागे च महागिरौ।
शतद्वाट्टारंगमन्ता। संहार्यं नगरं तवं। इति मन्त्राः।
कल्पोऽत ऊर्ध्वम्। यदि बलिं हरेत्। हिरण्यनाभये
वितुदये कौबेरायायं बलिः॥१२५॥

सर्वभूताधिपतये नम इति। अथ बलिं हत्वोपतिष्ठेत्।
क्षत्रं क्षत्रं वैश्रवणः। ब्राह्मणा वयं स्मः। नमस्ते

अस्तु मा मां हिंसीः। अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति। अथ
तमग्निमादधीत। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः।
तिरोऽधा भुवः॥१२६॥

तिरोऽधाः स्वः। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः। सर्वेषां
लोकानामधिपत्ये सीदेति। अथ तमग्निमिन्धीत।
यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः स्वाहा। तिरोऽधा
भुवः स्वाहा। तिरोऽधाः स्वः स्वाहा। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः
स्वाहा। यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीरहुता भवेयुः॥१२७॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नहः काले प्रयुञ्जीत। परं
सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः
सिद्ध्यन्ते। य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्था
न सिद्ध्यन्ते। यस्ते विधातुको भ्राता। ममान्तरहृदये
श्रितः॥१२८॥

तस्मा इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मेऽर्थान्मा विवंधीत्। मयि
स्वाहा। राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिने। नमो वयं वैश्रवणाय
कुर्महे। स मे कामान्कामकामाय मह्यम्। कामेश्वरो वैश्रवणो
ददातु। कुबेराय वैश्रवणाय। महाराजाय नमः। केतवो
अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठां शतधा हि।
सुमाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु।
दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम
सन्दृशि॥१२९॥

[५४]

संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्। द्वौ वा मासौ। नियमः
समासेन। तस्मिन्नियमविशेषाः। त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी।
चतुर्थकालपानभक्तः स्यात्। अहरहर्वा भैक्षमश्रीयात्।
औदुम्बरीभिः समिद्धिरग्निं परिचरेत्। पुनर्मामैत्विन्द्रियमि-
त्येतेनऽनुवाकेन। उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यं कुर्वीत॥१३०॥

असञ्चयवान्। अग्नये वायवे सूर्याय। ब्रह्मणे प्रजापतये।
चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः। ऋतुभ्यः संवत्सराय। वरुणायारुणायेति
व्रतहोमाः। प्रवर्ग्यवदादेशः। अरुणाः काण्डऋषयः।
अरण्येऽधीयीरन्। भद्रं कर्णेभिरिति द्वे जपित्वा॥१३१॥

महानाग्नीभिरुदकं संस्पर्श्या। तमाचार्यो दद्यात्। शिवा-
नः शन्तमेत्योषधीरालभते। सुमृडीकेति भूमिम्। एवमपवर्गे।
धेनुर्दक्षिणा। कंसं वासंश्च क्षौमम्। अन्यद्वा शुक्लम्।
यथाशक्ति वा। एवमस्वाध्यायधर्मेण। अरण्येऽधीयीत।
तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति॥१३२॥

[५५]

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ संस्तूयामि। व्यशेम देवहितं यदायुः।
स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्रये नमः पृथिव्यै नम
ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते
करोमि॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

सह वै देवानां चासुराणां च यज्ञौ प्रततावास्तां
वयं स्वर्गं लोकमैष्यामो वयमैष्याम इति तेऽसुराः
सन्नह्य सहसैवाचरन् ब्रह्मचर्येण तपसैव देवास्तेऽसुरा
अमुह्यंस्ते न प्राजानंस्ते पराऽभवन्ते न स्वर्गं
लोकमायन् प्रसृतेन वै यज्ञेन देवाः स्वर्गं लोकमायन्
प्रसृतेनासुरान् पराभावयन् प्रसृतो ह वै यज्ञोपवीतिनो
यज्ञोऽप्रसृतोऽनुपवीतिनो यत्किं च ब्राह्मणो यज्ञोपवीत्यधीते
यजत एव तत्तस्माद्यज्ञोपवीत्येवाधीयीत याजयेद्यजेत वा
यज्ञस्य प्रसृत्या अजिनं वासो वा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं
बाहुमुद्धरतेऽव धत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव विपरीतं
प्राचीनावीतं संवीतं मानुषम्॥१॥

[१]

रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त तान्
प्रजापतिर्वरेणोपामन्त्रयत् तानि वरंमवृणीतऽऽदित्यो
नो योद्धा इति तान् प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति
तस्मादुत्तिष्ठन्तं ह वा तानि रक्षांस्यदित्यं योधयन्ति
यावदस्तमन्वगात्तानि ह वा एतानि रक्षांसि गायत्रियाऽभिमन्त्रिते-

शाम्यन्ति तदु ह वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः सन्ध्यायां
 गायत्रियाऽभिमन्त्रिता आप ऊर्ध्वं विक्षिपन्ति ता एता आपो
 वज्रीभूत्वा तानि रक्षांसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्ति
 यत्प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति तेन पाप्मानम् अवधून्वन्त्युद्यन्तमस्तं
 यन्तम् आदित्यमभिध्यायन् कुर्वन् ब्राह्मणो विद्वान्सकलं
 भद्रमश्रुतेऽसावादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति य एवं
 वेद॥ २॥

[२]

यद्देवा देवहेळनं देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मांन्मा
 मुञ्चतर्तस्यर्तेन मामित। देवा जीवनकाम्या यद्वाचाऽनृत-
 मूदिम। तस्मान्न इह मुञ्चत विश्वे देवाः सजोषंसः। ऋतेन
 द्यावापृथिवी ऋतेन त्वं सरस्वति। कृतान्नः पाह्येनसो यत्किं
 चानृतमूदिम। इन्द्राग्नी मित्रावरुणौ सोमो धाता बृहस्पतिः।
 ते नो मुञ्चन्त्वेनसो यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत
 जामिशंसाज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः। अनाधृष्टं
 देवकृतं यदेनस्तस्मात् त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि॥ ३॥

यद्वाचा यन्मनसा बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवज्रां शिश्रैर्यदनृतं
 चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु
 चकृम यानि दुष्कृता। येन त्रितो अर्णवान्निर्बभूव येन
 सूर्यं तमसो निर्मुमोच। येनेन्द्रो विश्वा अजहादरातीस्तेनाहं
 ज्योतिषा ज्योतिरानशान आक्षि। यत्कुसीदमप्रतीत्तं मयेह

येन॑ य॒मस्य॑ नि॒धिना॒ चरा॑मि। ए॒तत्तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॒
जीव॑न्ने॒व प्रति॒ तत्तै॑ द॒धामि॑। य॒न्मयि॑ मा॒ता यदा॑ पि॒पेष॑
यद॒न्तरि॑क्षं॒ यदा॑श॒साति॑क्रामामि त्रि॒ते दे॒वा दि॒वि जा॒ता
यदा॑प॒ इ॒मं मे॑ वरुण॒ तत्त्वा॑ यामि॒ त्वं नो॑ अ॒ग्रे स त्वं नो॑
अ॒ग्रे त्वम॑ग्रे अ॒यासि॑॥४॥

[३]

यददी॑व्य॒नृणम॒हं ब॒भूवादि॑त्सन्वा स॒ञ्जगर॒ जनै॑भ्यः।
अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दिन्द्रश्च॒ संविदा॑नो प्रमु॑ञ्चताम्। यद्ध॒स्ताभ्यां
च॒कर॒ किल्बि॑षाण्य॒क्षाणां॑ व॒श्रुमु॑प॒जिघ्र॑मानः। उ॒ग्रं प॒श्या
च॒ राष्ट्र॑भृच्च॒ तान्य॑प्सरसा॒वनु॑दत्तामृ॒णानि॑। उ॒ग्रं प॒श्ये
राष्ट्र॑भृत्किल्बि॑षाणि॒ यदक्ष॑वृत्तम॒नुदत्त॑मे॒तत्। नेत्रं॑ ऋ॒णानृ॑णव॒
इत्स॑मानो य॒मस्य॑ लो॒के अधि॑रञ्जुराय॑। अ॒व ते॒ हेळ॒
उदु॑त्तममि॒मं मे॑ वरुण॒ तत्त्वा॑ यामि॒ त्वं नो॑ अ॒ग्रे स त्वं
नो अ॒ग्रे। सङ्कु॑सुको॒ विकु॑सुको॒ निर्ऋ॑थो यश्च॒ निस्वनः॑।
तेऽ(१)स्मद्य॑क्ष्म॒मना॑गसो दू॒रादूर॑म॒चीच॑तम्। निर्य॑क्ष्मम॒चीच॑ते
कृ॒त्यां निर्ऋ॑तिं च। तेन॒ योऽ(१)स्मत्समृ॑च्छातै॒ तम॑स्मै
प्रसु॑वामसि। दुःश॒९सा॒नुश॒९सा॒भ्यां घ॒णेना॑नुघ॒णेन॑ च।
तेना॒न्योऽ(१)स्मत्समृ॑च्छातै॒ तम॑स्मै प्रसु॑वामसि। सं वर्च॑सा॒
पय॑सा॒ सन्त॑नूभि॒रग॑न्महि॒ मन॑सा॒ स९ शि॒वेन॑। त्वष्टा॑ नो॒
अत्र॑ विद॑धातु रा॒योऽनु॑मार्ष्टु॒ तन्वो॑(१) यद्वि॒लिष्ट॑म्॥५॥

[४]

आयुष्टे विश्वतो दधद्यमग्निर्वरेण्यः। पुनस्ते प्राण आयाति
 परायक्ष्मं सुवामि ते। आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो
 घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं
 पितेवं पुत्रमभिरक्षतादिमम्। इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि
 तिग्ममोजो वरुण सः शिशाधि। मातेवास्मा अदिते शर्म
 यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्। अग्न आयूँषि पवस
 आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्। अग्ने पवस्व
 स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। दधद्रयि मयि पोषम्॥६॥

अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः। तमीमहे
 महागयम्। अग्ने जातान्प्रणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो
 नुदस्व। अस्मे दीदिहि सुमना अहेळञ्छर्मन्ते स्याम त्रिवरूथ
 उद्भौ। सहसा जातान्प्रणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो
 नुदस्व। अधि नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वयं स्याम
 प्रणुदा नः सपत्नान्। अग्ने यो नोऽभितो जनो वृको वारो
 जिघांसति। तांस्त्वं वृत्रहं जहि वस्वस्मभ्यमाभर। अग्ने
 यो नोऽभिदासति समानो यश्च निष्पः। तं वयं समिधं
 कृत्वा तुभ्यमग्नेऽपि दध्मसि॥७॥

यो नः शपादशपतो यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च तस्मै
 निम्नुक् सर्व पापं समूहताम्। यो नः सपत्नो यो रणो

मर्तोऽभिदासंति देवाः। इध्मस्यैव प्रक्षायतो मा तस्योच्छेषि
किं चना। यो मां द्वेष्टि जातवेदो यं चाहं द्वेष्मि यश्च
माम्। सर्वाऽस्तानग्ने सन्दह याश्चाहं द्वेष्मि ये च माम्।
यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः। निन्दाद्यो
अस्मान्दिप्साच्च सर्वाऽस्तान्मष्मषा कुरु। सशितं मे
ब्रह्म सशितं वीर्या(१)म्बलम्। सशितं क्षत्रं मे जिष्णु
यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदैषां बाहू अतिरमुद्वर्चो अथो
बलम्। क्षिणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि स्वा(१)म् अहम्।
पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं म आगात्पुनः
प्राणः पुनराकूतं म आगात्पुनश्चित्तं पुनराधीतं म आगात्।
वैश्वानरो मेऽदब्धस्तनूपा अवबाधतां दुरितानि विश्वा॥८॥

[५]

वैश्वानराय प्रतिवेदयामो यदीनृणः सङ्गरो देवतांसु। स
एतान्पाशान् प्रमुचन् प्रवेद स नो मुञ्चातु दुरितादवद्यात्।
वैश्वानरः पवयान्नः पवित्रैर्यत्सङ्गरमभिधावाम्याशाम्।
अनाजानन्मनसा याचमानो यदत्रैनो अव तत्सुवामि।
अमी ये सुभगे दिवि विचृतौ नाम तारके। प्रेहामृतस्य
यच्छतामेतद्वद्धकमोचनम्। विजिहीर्ष्व लोकान्कृधि
बन्धान्मुञ्चासि बद्धकम्। योनैरिव प्रच्युतो गर्भः सर्वान्
पथो अनुष्व। स प्रजान्प्रतिगृणीत विद्वान्प्रजापतिः
प्रथमजा ऋतस्य। अस्माभिर्दत्तं जरसः परस्तादच्छित्रं

तन्तुमनुसञ्चरेम॥९॥

त॒तं तन्तु॑मन्वे॒के अनु॑ सञ्चर॑न्ति॒ येषां॑ द॒त्तं पि॒त्र्यमाय॑नवत्।
 अ॒बन्ध्वे॒के द॒दतः॑ प्र॒यच्छा॑द्वातुं॒ चेच्छ॑क्रवा॒ऽसः॑ स्व॒र्ग ए॑षाम्।
 आर॑भेथामनु॒ स॒र॒भेथा॑ः स॒मानं॑ पन्था॑मवथो घृ॒तेन॑। यद्वा॑
 पू॒र्तं परि॑विष्टं॒ यद॒ग्नौ तस्मै॑ गोत्रा॑येह जाया॑पती स॒र॒भेथाम्।
 यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॒त द्यां॑ यन्मा॒तरं॑ पि॒तरं॑ वा जिहि॑ःसिमा।
 अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सो गा॒र्हप॑त्य॒ उन्नो॑ नेषदु॒रिता॑ या॒नि
 च॒कृम॑। भूमि॑र्मा॒ताऽदि॑तिर्नो ज॒नित्रं॑ भ्रा॒ताऽन्तरि॑क्षम॒भिष॑स्त
 एनः॑। द्यौर्नः॑ पि॒ता पि॑तृयाच्छं भ॑वासि जा॒मि मि॒त्वा मा
 वि॑वि॒त्सि लो॒कात्। यत्र॑ सु॒हार्दः॑ सु॒कृतो॑ म॒दन्ते॑ वि॒हाय॑ रोगं
 त॒न्वा(१)॑ऽस्वाया॑म्। अ॒श्लो॒णाङ्गैर॑हु॒ताः स्व॒र्गे तत्र॑ पश्येम
 पि॒तरं॑ च पु॒त्रम्। यद॒न्नम॑द्ध्यनृ॒तेन॑ दे॒वा दा॒स्यन्न॑दा॒स्यन्न॑त
 वा॑ करि॒ष्यन्। यद्दे॒वानां॑ चक्षु॒ष्यागो॑ अ॒स्ति॒ यदे॒व किं॑
 च॑ प्रतिज॒ग्राह॑म॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒दनृ॑णं कृ॒णोतु॑। यद॒न्नम॑द्भि
 बहु॒धा वि॒रूपं॑ वा॒सो हि॑र॒ण्यमु॒त गा॒म॒जाम॑विम्। यद्दे॒वानां॑
 चक्षु॒ष्यागो॑ अ॒स्ति॒ यदे॒व किं॑ च॑ प्रतिज॒ग्राह॑म॒ग्निर्मा॑
 तस्मा॒दनृ॑णं कृ॒णोतु॑। यन्म॒या मन॑सा वा॒चा कृ॒तमे॑नः
 कदा॒चन॑। सर्व॑स्मा॒त्तस्मा॑न्मेळि॒तो मो॒ग्धि॒ त्व॑ हि वे॒त्थ
 यथा॑त॒थम्॥१०॥

वातरशना ह वा ऋषयः श्रमणा ऊर्ध्वमन्थिनो
 बभूवुस्तानृषयोऽर्थमायुस्ते निलायमचरुस्तेऽनुप्रविशुः
 कूश्माण्डानि तास्तेष्वन्विन्दञ्छ्रद्धया च तपसा च
 तानृषयोऽब्रुवन्कथा निलायं चरथेति त ऋषीनब्रुवन्नमो
 वोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन्धाम्नि केन वः सपर्यामेति
 तानृषयोऽब्रुवन्पवित्रं नो ब्रूत येनारेपसः स्यामेति त एतानि
 सूक्तान्यपश्यन् यद्देवा देवहेळनं यददीव्यन्नृणमहं बभूवऽऽयुष्टे
 विश्वतो दधदित्येतैराज्यं जुहुत वैश्वानराय प्रतिवेदयाम
 इत्युपतिष्ठत यदर्वाचीनमेनो भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मोक्ष्यध्व
 इति त एतैरजुह्वुस्तेऽरेपसोऽभवन्कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात्पूतो
 देवलोकान्त्समश्नुते ॥ ११ ॥

[७]

कूश्माण्डैर्जुहुयाद्योऽपूत इव मन्येत यथा स्तेनो यथा
 भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ रेतः सिञ्चति यदर्वाचीनमेनो
 भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मुच्यते यावदेनो दीक्षामुपैति दीक्षित एतैः
 संतति जुहोति संवत्सरं दीक्षितो भवति संवत्सरादेवऽऽत्मानं
 पुनीते मासं दीक्षितो भवति यो मासः स संवत्सरः
 संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते चतुर्विंशतिं रात्रीर्दीक्षितो
 भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं
 पुनीते द्वादश रात्रीर्दीक्षितो भवति द्वादश मासाः

संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते षड्रात्रीर्दीक्षितो
 भवति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं
 पुनीते तिस्रो रात्रीर्दीक्षितो भवति त्रिपदा गायत्री
 गायत्रिया एवऽऽत्मानं पुनीते न मा९समंश्रीयान्न
 स्त्रियमुपेयान्नोपर्यासीत् जुगुप्सेतानृतात्पयो ब्राह्मणस्य
 व्रतं यवागू राजन्यस्यामिक्षा वैश्यस्याथो सौम्येष्वध्वर
 एतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः सक्तू
 घृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासाय॥१२॥

[८]

अजान् ह वै पृथ्वींस्तपस्यमानान् ब्रह्म स्वयम्भ्वभ्यानर्षत्त
 ऋषयोऽभवन्तदृषीणामृषित्वं तां देवतामुपातिष्ठन्त
 यज्ञकामास्त एतं ब्रह्मयज्ञमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त
 यदृचोऽध्यर्गीषत् ताः पयआहुतयो देवानामभवन् यद्यजूंषि
 घृताहुतयो यत्सामानि सोमाहुतयो यदथर्वाङ्गिरसो
 मध्वाहुतयो यद्वाह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पाङ्गाथा
 नाराश९सीर्मैदाहुतयो देवानामभवन्ताभिः क्षुधं पाप्मानमपाघ्नन्नपहतपाप
 देवाः स्वर्गं लोकमायन् ब्रह्मणः सायुज्यमृषयोऽगच्छन्॥१३॥

[९]

पञ्च वा एते महायज्ञाः संतति प्रतायन्ते सतति सन्तिष्ठन्ते
 देवयज्ञः पितृयज्ञो भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञो ब्रह्मयज्ञ इति
 यदग्नौ जुहोत्यपि समिधं तद्देवयज्ञः सन्तिष्ठते यत्पितृभ्यः

स्वधा करोत्यप्यपस्तपितृयज्ञः सन्तिष्ठते यद्भूतेभ्यो बलिः
हरति तद्भूतयज्ञः सन्तिष्ठते यद्वाह्मणेभ्योऽन्नं ददाति
तन्मनुष्ययज्ञः सन्तिष्ठते यत्स्वाध्यायमधीयीतैकामप्यृचं
यजुः सामं वा तद्ब्रह्मयज्ञः सन्तिष्ठते यदृचोऽधीते पयंसः
कूल्या अस्य पितृन्स्वधा अभिवहन्ति यद्यजूंषि घृतस्य
कूल्या यत्सामानि सोमं एभ्यः पवते यदथर्वाङ्गिरसो
मधोः कूल्या यद्वाह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा
नाराशंसीर्मदंसः कूल्या अस्य पितृन्स्वधा अभिवहन्ति
यदृचोऽधीते पयआहुतिभिरेव तद्देवांस्तर्पयति यद्यजूंषि
घृताहुतिभिर्यत्सामानि सोमाहुतिभिर्यदथर्वाङ्गिरसो मध्वा-
हुतिभिर्यद्वाह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा
नाराशंसीर्मदाहुतिभिरेव तद्देवांस्तर्पयति त एनं तृप्ता
आयुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन च
तर्पयन्ति ॥ १४ ॥

[१०]

ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्यमाणः प्राच्यां दिशि ग्रामादच्छदिर्दर्श उदीच्यां
प्रागुदीच्यां वोदित आदित्ये दक्षिणत उपवीयोपविश्य
हस्ताववनिज्य त्रिराचामेद्विः परिमृज्य सकृदुपस्पृश्य
शिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे हृदयमालभ्य यत्रिराचामति
तेन ऋचः प्रीणाति यद्विः परिमृजति तेन यजूंषि
यत्सकृदुपस्पृशति तेन सामानि यत्सव्यं पाणिं पादौ

प्रोक्षति यच्छिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे हृदयमालभते
 तेनार्थर्वाङ्गिरसो ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथां
 नाराशंसीः प्रीणाति दर्भाणां महदुपस्तीर्योपस्थं कृत्वा
 प्राडासीनः स्वाध्यायमधीयीतापां वा एष ओषधीनां रसो
 यद्दर्भाः सरसमेव ब्रह्म कुरुते दक्षिणोत्तरौ पाणी पादौ कृत्वा
 सपवित्रावोमिति प्रतिपद्यत एतद्वै यजुस्त्रयीं विद्यां प्रत्येषा
 वागेतत्परममक्षरं तदेतदृचाऽभ्युक्तमृचो अक्षरं परमे व्योमन्
 यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुर्यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति
 य इत्तद्विदुस्त इमे समांसत इति त्रीनेव प्रायुङ्क्त भूर्भुवः
 स्वरित्याहैतद्वै वाचः सत्यं यदेव वाचः सत्यं तत्प्रायुङ्क्त
 सावित्रीं गायत्रीं त्रिरन्वाह पृच्छोऽर्धर्चशोऽनवानं सविता
 श्रियः प्रसविता श्रियमेवऽऽप्रोत्यथो प्रज्ञातयैव प्रतिपदा
 छन्दांसि प्रतिपद्यते॥१५॥

[११]

ग्रामे मनसा स्वाध्यायमधीयीत दिवा नक्तं वेति हं
 स्माऽऽह शौच आह्वेय उत्तरण्येऽबलं उत वाचोत तिष्ठन्नुत
 ब्रजन्नुताऽऽसीन उत शयानोऽधीयीतैव स्वाध्यायं तपस्वी
 पुण्यो भवति य एवं विद्वान्त्स्वाध्यायमधीते नमो ब्रह्मणे
 नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नमः ओषधीभ्यः। नमो वाचे
 नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि॥१६॥

[१२]

मध्यन्दिने प्रबलमधीयीतासौ खलु वावैष आदित्यो
 यद्ब्रह्मणस्तस्मात्तरहि तेऽक्षिणं तपति तद्देवाऽभ्युक्ताः।
 चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा-
 द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति
 स वा एष यज्ञः सद्यः प्रतायते सद्यः सन्तिष्ठते तस्य प्राक्
 सायमवभृथो नमो ब्रह्मण इति परिधानीयां त्रिरन्वाहाप
 उपस्पृश्य गृहानेति ततो यत्किं च ददाति सा दक्षिणा॥१७॥

[१३]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य मेघो हविर्धानं विद्युदग्निर्वर्षः
 हविः स्तनयिर्बुवषद्गारो यदवस्फूर्जति सोऽनुवषद्गारो
 वायुरात्माऽमावास्यां स्विष्टकृद्य एवं विद्वान्मेघे वर्षति
 विद्योतमाने स्तनयत्यवस्फूर्जति पवमाने वायावमावास्यायां
 स्वाध्यायमधीते तप एव तत्तप्यते तपो हि स्वाध्याय इत्युत्तमं
 नाकं रोहत्युत्तमः समानानां भवति यावन्तं ह वा इमां
 वित्तस्य पूर्णां ददत्स्वर्गं लोकं जयति तावन्तं लोकं जयति
 भूयांसं चाक्षय्यं चाप पुनर्मृत्युं जयति ब्रह्मणः सायुज्यं
 गच्छति॥१८॥

[१४]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य द्वावनध्यायौ यदात्माऽशुचिर्यद्वेशः
 समृद्धिर्देवतानि य एवं विद्वान्महारात्र उपस्युदिते
 व्रजः स्तिष्ठन्नासीनः शयानोऽरण्ये ग्रामे वा यावत्तरसः

स्वाध्यायमधीते सर्वाँल्लौकाञ्जयति सर्वाँल्लौकाननृणोऽनु-
 सञ्चरति तदेषाम्युक्ता। अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिँ-
 स्तृतीये लोके अनृणाः स्याम। ये देवयाना उत पितृयाणाः
 सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेमेत्यग्निं वै जातं पाप्मा जग्राह
 तं देवा आहुतीभिः पाप्मानमपाघ्नन्नाहुतीनां यज्ञेन यज्ञस्य
 दक्षिणाभिर्दक्षिणानां ब्राह्मणेन ब्राह्मणस्य छन्दोभिश्छन्दसां
 स्वाध्यायेनापहतपाप्मा स्वाध्यायो देवपवित्रं वा एतत्तं
 योऽनूत्सृजत्यभागो वाचि भवत्यभागो नाके तदेषाऽभ्युक्ता।
 यस्तित्याजं सखिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो
 अस्ति। यदीः शृणोत्यलकः शृणोति न हि प्रवेदं सुकृतस्य
 पन्थामिति तस्मात्स्वाध्यायोऽध्येतव्यो यं यं क्रतुमधीते
 तेन तेनास्येष्टं भवत्यग्नेर्वायोरादित्यस्य सायुज्यं गच्छति
 तदेषाऽभ्युक्ता। ये अर्वाङ्मुत वा पुराणे वेदं विद्वांसमभितो
 वदन्त्यादित्यमेव ते परिवदन्ति सर्वे अग्निं द्वितीयं
 तृतीयं च हंसमिति यावतीर्वे देवतास्ताः सर्वा वेदविदि
 ब्राह्मणे वसन्ति तस्माद्ब्राह्मणेभ्यो वेदविद्भ्यो दिवे दिवे
 नमस्कुर्यान्नाश्लीलं कीर्तयेदेता एव देवताः प्रीणाति॥१९॥

[१५]

रिच्यत इव वा एष प्रेव रिच्यते यो याजयति प्रति
 वा गृह्णाति याजयित्वा प्रतिगृह्य वाऽनश्नन्निः स्वाध्यायं
 वेदमधीयीत त्रिरात्रं वा सावित्रीं गायत्रीमन्वातिरेचयति वरो

दक्षिणा वरेणैव वरः स्पृणोत्यात्मा हि वरः॥२०॥

[१६]

दुहे ह वा एष छन्दांसि यो याजयति स
येन यज्ञक्रतुना याजयेत्सोऽरण्यं परेत्य शुचौ देशे
स्वाध्यायमेवैनमधीयन्नासीत तस्यानशनं दीक्षा स्थानमुपसद
आसनं सुत्या वाग्जुहूर्मन उपभृद्धृतिर्ध्रुवा प्राणो हविः
सामाध्वर्युः स वा एष यज्ञः प्राणदक्षिणोऽनन्तदक्षिणः
समृद्धतरः॥२१॥

[१७]

कृतिधावकीर्णी प्रविशति चतुर्थेत्याहुर्ब्रह्मवादिनो मरुतः
प्राणैरिन्द्रं बलेन बृहस्पतिं ब्रह्मवर्चसेनाग्निमेवेतरेण सर्वेण
तस्यैतां प्रायश्चित्तिं विदां चकार सुदेवः काश्यपो यो
ब्रह्मचार्यवकिरेदमावास्यायां रात्र्यामग्निं प्रणीयोपसमाधाय
द्विराज्यस्योपघातं जुहोति कामावकीर्णोऽस्म्यवकीर्णोऽस्मि
काम कामाय स्वाहा कामाभिर्द्रुग्धोऽस्म्यभिर्द्रुग्धोऽस्मि काम
कामाय स्वाहेत्यमृतं वा आज्यममृतमेवऽऽत्मन्धत्ते
हुत्वा प्रयताञ्जलिः कवातिर्यङ्मुग्निमभिमन्त्रयेत् सं
माऽऽसिञ्चन्तु मरुतः समिन्द्रः सं बृहस्पतिः। सं
माऽयमग्निः सिञ्चत्वायुषा च बलेन चऽऽयुष्मन्तं करोतु
मेति प्रति हास्मै मरुतः प्राणान्दधति प्रतीन्द्रो बलं
प्रति बृहस्पतिर्ब्रह्मवर्चसं प्रत्यग्निरितरत्सर्वं सर्वतनुर्भूत्वा

सर्वमायुरेति त्रिरभिमन्त्रयेत् त्रिषत्या हि देवा योऽपूत
इव मन्येत स इत्थं जुहुयादित्थमभिमन्त्रयेत् पुनीत
एवऽऽत्मानमायुरेवऽऽत्मन्धत्ते वरो दक्षिणा वरेणैव वरं
स्पृणोत्यात्मा हि वरः॥२२॥

[१८]

भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भूर्भुवः स्वः प्रपद्ये ब्रह्म
प्रपद्ये ब्रह्मकोशं प्रपद्येऽमृतं प्रपद्येऽमृतकोशं प्रपद्ये चतुर्जालं
ब्रह्मकोशं यं मृत्युर्नावपश्यति तं प्रपद्ये देवान् प्रपद्ये देवपुरं
प्रपद्ये परीवृतो वरीवृतो ब्रह्मणा वर्मणाऽहं तेजसा कश्यपस्य
यस्मै नमस्तच्छिरो धर्मो मूर्धानं ब्रह्मोत्तरा हनुर्यज्ञोऽधरा
विष्णुरहृदयं संवत्सरः प्रजननमश्विनौ पूर्वपादावत्रिर्मध्यं
मित्रावरुणावपरपादावग्निः पुच्छस्य प्रथमं काण्डं तत्
इन्द्रस्ततः प्रजापतिरभयं चतुर्थं स वा एष दिव्यः शांकरः
शिशुमारस्तं ह य एवं वेदापं पुनर्मृत्युं जयति जयति
स्वर्गं लोकं नाध्वनि प्रमीयते नाप्सु प्रमीयते नाग्नौ प्रमीयते
नानपत्यः प्रमीयते लघ्वान्नो भवति ध्रुवस्त्वमसि ध्रुवस्य
क्षितमसि त्वं भूतानामधिपतिरसि त्वं भूतानां श्रेष्ठोऽसि
त्वां भूतान्युप पर्यावर्तन्ते नमस्ते नमः सर्वं ते नमो नमः
शिशुकुमाराय नमः॥२३॥

[१९]

नमः प्राच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नमो दक्षिणायै दिशे याश्च देवता एतस्यां
 प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमः प्रतीच्यै दिशे याश्च देवता
 एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नम उदीच्यै दिशे याश्च
 देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नम ऊर्ध्वायै दिशे
 याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमोऽधरायै
 दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो
 नमोऽवान्तरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नमो गङ्गायमुनयोर्मध्ये ये वसन्ति ते मे प्रसन्नात्मानश्चिरं
 जीवितं वर्धयन्ति नमो गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमो नमो
 गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमः॥ २४॥

[२०]

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम
 ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते
 करोमि॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

ॐ तच्छ्रुं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥
चित्तिः सुक्। चित्तमाज्यम्। वाग्वेदिः। आधीतं बर्हिः। केतो
अग्निः। विज्ञातमग्निः। वाक्पतिर्होता। मन उपवक्ता। प्राणो
हविः। सामाध्वर्युः। वाचस्पते विधे नामन्। विधेम ते नाम।
विधेस्त्वमस्माकं नाम। वाचस्पतिः सोमं पिबतु। आऽस्मासु
नृम्णन्धात्स्वाहा॥१॥

अध्वर्युः पञ्च च॥ _____ [१]

पृथिवी होता। द्यौरध्वर्युः। रुद्रोऽग्नीत्। बृहस्पतिरुपवक्ता।
वाचस्पते वाचो वीर्येण। सम्भृततमेनायक्ष्यसे। यजमानाय
वार्यम्। आसुवस्करस्मै। वाचस्पतिः सोमं पिबतु।
जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहा॥२॥

पृथिवी होता दश॥ _____ [२]

अग्निर्होता। अश्विनोऽध्वर्यू। त्वष्टाऽग्नीत्। मित्र उपवक्ता।
सोमः सोमस्य पुरोगाः। शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। श्रुतास्तं
इन्द्र सोमोः। वातापेर्हवनश्रुतः स्वाहा॥३॥

अग्निर्होताऽष्टौ॥ _____ [३]

सूर्य ते चक्षुः। वातं प्राणः। द्यां पृष्ठम्। अन्तरिक्षमात्मा।

अङ्गैर्यज्ञम्। पृथिवी९ शरीरैः। वाचस्पतेऽच्छिद्रया वाचा।
अच्छिद्रया जुह्वा। दिवि देवावृध९ होत्रा मेरयस्व स्वाहा॥४॥

सूर्य ते नव॥ _____[४]

महाहविरहोता। सत्यहविरध्वर्युः। अच्युतपाजा अग्नीत्।
अच्युतमना उपवक्ता। अनाधृष्यश्चाप्रतिधृष्यश्च यज्ञस्याभिगरौ।
अयास्य उद्राता। वाचस्पते हृद्विधे नामन्। विधेम ते नाम।
विधेस्त्वमस्माकं नाम। वाचस्पतिः सोममपात्। मा
दैव्यस्तन्तुश्छेदि मा मनुष्यः। नमो दिवे। नमः पृथिव्यै
स्वाहा॥५॥

अपात्रीणि च॥ _____[५]

वाग्धोता। दीक्षा पत्नी। वातोऽध्वर्युः। आपोऽभिगरः। मनो
हविः। तपसि जुहोमि। भूर्भुवः सुवः। ब्रह्म स्वयम्भु। ब्रह्मणे
स्वयम्भुवे स्वाहा॥६॥

वाग्धोता नव॥ _____[६]

ब्राह्मण एकहोता। स यज्ञः। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं
यशः। यज्ञश्च मे भूयात्। अग्निर्द्विहोता। स भर्ता। स मे ददातु
प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। भर्ता च मे भूयात्। पृथिवी त्रिहोता।
स प्रतिष्ठा॥७॥

स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। प्रतिष्ठा च मे भूयात्।
अन्तरिक्षं चतुर्होता। स विष्ठाः। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं

यशः। वि॒ष्टाश्च॑ मे भूयात्। वा॒युः पञ्च॑होता। स प्रा॒णः। स मे॑
ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। प्रा॒णश्च॑ मे भूयात्॥८॥

च॒न्द्रमाः षड्दो॑ता। स ऋ॒तून्कल्प॑याति। स मे॑ ददातु प्र॒जां
प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। ऋ॒तव॑श्च मे कल्पन्ताम्। अन्न॑ स॒प्तहो॑ता।
स प्रा॒णस्य॑ प्रा॒णः। स मे॑ ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। प्रा॒णस्य॑
च मे प्रा॒णो भू॑यात्। द्यौर॒ष्टहो॑ता। सोऽनाधृ॑ष्यः॥९॥

स मे॑ ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। अ॒नाधृ॑ष्यश्च भूयासम्।
आ॒दि॒त्यो नव॑होता। स ते॒ज॒स्वी। स मे॑ ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑
यशः। ते॒ज॒स्वी च॑ भूयासम्। प्र॒जाप॑तिर्दशहोता। स इ॒दं
सर्व॑म्। स मे॑ ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। सर्व॑ च मे
भूयात्॥१०॥

प्रति॒ष्ठा प्रा॒णश्च॑ मे भूयादनाधृ॑ष्यः सर्व॑ च मे भूयात्॥[७]

अ॒ग्नि॒र्यजु॑र्भिः। स॒वि॒ता स्तोमैः॑। इन्द्र॑ उक्थाम॒दैः।
मि॒त्रावरु॑णावा॒शिषा॑। अ॒ङ्गिर॑सो धि॒ष्णि॒यैर॒ग्निभिः॑। म॒रुतः॑
स॒दोह॑वि॒र्धना॒भ्याम्। आपः॑ प्रोक्षणीभिः। ओष॑धयो ब॒र्हिषा॑।
अ॒दि॒तिर्वे॒द्या। सोमो॑ दी॒क्षया॑॥११॥

त्वष्टे॑ध्मेन। विष्णु॑र्य॒ज्ञेन॑। वस॑व॒ आज्ये॑न। आ॒दि॒त्या
दक्षि॑णाभिः। विश्वे॑ दे॒वा ऊ॒र्जा। पू॒षा स्व॑गाक॒रेण॑। बृह॑स्पतिः
पुरो॑धया। प्र॒जाप॑तिरु॒द्गीथे॑न। अ॒न्तरि॑क्षं प॒वित्रे॑ण। वा॒युः
पात्रैः॑। अ॒हं श्र॑द्धया॑॥१२॥

दी॒क्षया॑ पात्रै॑रेकं च॥[८]

सेनेन्द्रस्य। धेना बृहस्पतेः। पृथ्या पृष्णः। वाग्वायोः। दीक्षा
सोमस्य। पृथिव्यग्नेः। वसूनां गायत्री। रुद्राणां त्रिष्टुक्।
आदित्यानां जगती। विष्णोरनुष्टुक्॥१३॥

वरुणस्य विराट्। यज्ञस्य पङ्क्तिः। प्रजापतेरनुमतिः। मित्रस्य
श्रद्धा। सवितुः प्रसूतिः। सूर्यस्य मरीचिः। चन्द्रमसो
रोहिणी। ऋषीणामरुन्धती। पर्जन्यस्य विद्युत्। चतस्रो
दिशः। चतस्रोऽवान्तरदिशाः। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च
वृष्टिश्च। त्विषिश्चापचितिश्च। आपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृतां
च देवानां पत्नयः॥१४॥

अनुष्टुप्दिशः षट्॥

[९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पृष्णो
हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि। राजा त्वा वरुणो नयतु देवि
दक्षिणेऽग्रये हिरण्यम्। तेनामृतत्वमंश्याम्। वयो दात्रे।
मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे। क इदं कस्मा अदात्। कामः
कामाय। कामो दाता॥१५॥

कामः प्रतिग्रहीता। कामश्च समुद्रमाविश। कामेन
त्वा प्रतिगृह्णामि। कामैतत्ते। एषा ते काम दक्षिणा।
उत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु। सोमाय वासः। रुद्राय गाम्।
वरुणायाश्वम्। प्रजापतये पुरुषम्॥१६॥

मनवे तल्पम्। त्वष्ट्रेऽजाम्। पृष्णेऽविम्। निर्ऋत्या

अश्वतरगर्दभौ। हिमवतो हस्तिनम्। गन्धर्वाप्सराभ्यः स्रगलं
करणे। विश्वेभ्यो देवेभ्यो धान्यम्। वाचेऽन्नम्। ब्रह्मण
ओदनम्। समुद्रायार्पः॥१७॥

उत्तानायङ्गीरसायानः। वैश्वानराय रथम्। वैश्वानरः
प्रतथा नाकमारुहत्। दिवः पृष्ठं भन्दमानः सुमन्मभिः।
स पूर्ववज्जनयञ्जन्तवे धनम्। समानमज्मा परियाति
जागृविः। राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणे वैश्वानराय
रथम्। तेनामृतत्वमेश्याम्। वयो दात्रे। मयो मह्यमस्तु
प्रतिग्रहीत्रे॥१८॥

क इदं कस्मा अदात्। कामः कामाय। कामो दाता।
कामः प्रतिग्रहीता। कामः समुद्रमा विश। कामेन
त्वा प्रतिगृह्णामि। कामैतत्ते। एषा ते काम दक्षिणा।
उत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु॥१९॥

दाता पुरुषमर्पः प्रतिग्रहीत्रे नव च॥ [१०]

सुवर्णं घर्मं परिवेद वेनम्। इन्द्रस्यात्मानं दशधा चरन्तम्।
अन्तः समुद्रे मनसा चरन्तम्। ब्रह्मान्वविन्ददशहोतारमर्णैः।
अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानाम्। एकः सन्बहुधा विचारः।
शतः शुक्राणि यत्रैकं भवन्ति। सर्वे वेदा यत्रैकं भवन्ति। सर्वे
होतारो यत्रैकं भवन्ति। समानसीन आत्मा जनानाम्॥२०॥

अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानां सर्वात्मा। सर्वाः प्रजा यत्रैकं

भवन्ति। चतुर्होतारो यत्र सम्पदं गच्छन्ति देवैः। सुमानसीन
आत्मा जनानाम्। ब्रह्मेन्द्रमग्निं जगतः प्रतिष्ठाम्। दिव
आत्मानं सवितारं बृहस्पतिम्। चतुर्होतारं प्रदिशोऽनु
क्लृप्तम्। वाचो वीर्यं तपसाऽन्वविन्दत्। अन्तः प्रविष्टं
कर्तारमेतम्। त्वष्टारं रूपाणि विकुर्वन्तं विपश्चिम्॥२१॥

अमृतस्य प्राणं यज्ञमेतम्। चतुर्होतृणामात्मानं कवयो
निचिक्युः। अन्तः प्रविष्टं कर्तारमेतम्। देवानां बन्धु निहितं
गुहासु। अमृतेन क्लृप्तं यज्ञमेतम्। चतुर्होतृणामात्मानं
कवयो निचिक्युः। शतं नियुतः परिवेद विश्वा विश्ववारः।
विश्वमिदं वृणाति। इन्द्रस्यात्मा निहितः पञ्चहोता। अमृतं
देवानामायुः प्रजानाम्॥२२॥

इन्द्रं राजानं सवितारमेतम्। वायोरात्मानं कवयो
निचिक्युः। रश्मिं रश्मीनां मध्ये तपन्तम्। ऋतस्य
पदे कवयो निपान्ति। य आण्डकोशे भुवनं बिभर्ति।
अनिर्भिण्णः सन्नथं लोकान् विचष्टे। यस्याण्डकोशं
शुष्ममाहुः प्राणमुल्बम्। तेन क्लृप्तोऽमृतेनाहमस्मि। सुवर्णं
कोशं रजसा परीवृतम्। देवानां वसुधानीं विराजम्॥२३॥

अमृतस्य पूर्णान्तामुं कलां विचक्षते। पादं षड्भौतुर्न
किलाविवित्से। येनर्तवः पञ्चधोत क्लृप्ताः। उत वा षड्धा
मनसोत क्लृप्ताः। तं षड्भौतारमृतुभिः कल्पमानम्।

ऋतस्यं पदे कवयो निपान्ति। अन्तः प्रविष्टं कर्तारमेतम्।
अन्तश्चन्द्रमसि मनसा चरन्तम्। सहैव सन्तं न विजानन्ति
देवाः। इन्द्रस्यात्मानं शतधा चरन्तम्॥२४॥

इन्द्रो राजा जगतो य ईशे। सप्तहोता सप्तधा विक्लृप्तः।
परेण तन्तुं परिषिच्यमानम्। अन्तरादित्ये मनसा चरन्तम्।
देवानां हृदयं ब्रह्मान्वविन्दत्। ब्रह्मैतद्ब्रह्मण उज्जभार। अर्कं
श्रोतन्तं सरिरस्य मय्ये। आ यस्मिन्सप्त परेवः। मेहन्ति
बहुलां श्रियम्। बहुश्वामिन्द्र गोमतीम्॥२५॥

अच्युतां बहुलां श्रियम्। स हरिर्वसुवित्तमः। पेरुरिन्द्राय
पिन्वते। बहुश्वामिन्द्र गोमतीम्। अच्युतां बहुलां श्रियम्।
मह्यमिन्द्रो नियच्छतु। शतं शता अस्य युक्ता हरीणाम्।
अर्वाडा यातु वसुभी रश्मिरिन्द्रः। प्रमहमाणो बहुलां
श्रियम्। रश्मिरिन्द्रः सविता मे नियच्छतु॥२६॥

घृतं तेजो मधुमदिन्द्रियम्। मय्ययमग्निर्दधातु। हरिः पतङ्गः
पटरी सुपर्णः। दिविक्षयो नभसा य एति। स न इन्द्रः
कामवरं ददातु। पञ्चारं चक्रं परिवर्तते पृथु। हिरण्यज्योतिः
सरिरस्य मय्ये। अजस्रं ज्योतिर्नभसा सर्पदति। स न इन्द्रः
कामवरं ददातु। सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रम्॥२७॥

एको अश्वो वहति सप्तनामा। त्रिनाभिं चक्रमजरमनर्वम्।
येनेमा विश्वा भुवनानि तस्थुः। भद्रं पश्यन्त उपसेदुरग्रे। तपो

दीक्षामृषयः सुवर्विदः। ततः क्षत्रं बलमोजंश्च जातम्। तदस्मै
देवा अभि सन्नमन्तु। श्वेतं रश्मिं बोभुज्यमानम्। अपां
नेतारं भुवनस्य गोपाम्। इन्द्रं निचिंक्युः परमे व्योमन्॥२८॥

रोहिणीः पिङ्गला एकरूपाः। क्षरन्तीः पिङ्गला एकरूपाः।
शतं सहस्राणि प्रयुतानि नाव्यानाम्। अयं यः श्वेतो रश्मिः।
परि सर्वमिदं जगत्। प्रजां पशून्धनानि। अस्माकं ददातु।
श्वेतो रश्मिः परि सर्वं बभूव। सुवन्मह्यं पशून् विश्वरूपान्।
पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया॥२९॥

हृदा पश्यन्ति मनसा मनीषिणः। समुद्रे अन्तः कवयो
विचक्षते। मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः। पतङ्गो वाचं
मनसा बिभर्ति। तां गन्धर्वोऽवदद्भर्तुः अन्तः। तां द्योतमानाः
स्वर्यं मनीषाम्। ऋतस्य पदे कवयो निपान्ति। ये ग्राम्याः
पशवो विश्वरूपाः। विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। अग्निस्तां
अग्रे प्रमुमोक्तु देवः॥३०॥

प्रजापतिः प्रजयां संविदानः। वीतं स्तुकेस्तुके।
युवमस्मासु नियच्छतम्। प्र प्र यज्ञपतिन्तिर। ये ग्राम्याः
पशवो विश्वरूपाः। विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। तेषां
सप्तानामिह रन्तिरस्तु। रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय
सुवीर्याय। य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः। विरूपाः सन्तो
बहुधैकरूपाः। वायुस्तां अग्रे प्रमुमोक्तु देवः। प्रजापतिः

प्रजया संविदानः। इडांयै सृप्तं घृतवच्चराचरम्। देवा
अन्वविन्दन्गुहां हितम्। य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः।
विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। तेषां सप्तानामिह रन्तिरस्तु।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय॥ ३१॥

आत्मा जनानां विकुर्वन्तं विपश्चिं प्रजानां वसुधानीं विराजं चरन्तं गोमतीं मे नियच्छुत्वेकचक्रं
व्योमन्मायया देव एकरूपा अष्टौ च॥ [११]

सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। स भूमिं विश्वतो
वृत्वा। अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम्। पुरुष एवेदं सर्वम्। यद्धृतं यच्च
भव्यम्। उतामृतत्वस्येशानः। यदत्रैनातिरोहंति। एतावानस्य
महिमा। अतो ज्यायांश्च पूरुषः॥ ३२॥

पादोऽस्य विश्वा भूतानि। त्रिपादस्यामृतं दिवि। त्रिपादूर्ध्व
उदैत्पुरुषः। पादोऽस्येहाभवात्पुनः। ततो विष्वङ्मक्रामत्।
साशनानशने अभि। तस्माद्विराडजायत। विराजो अधि
पूरुषः। स जातो अत्यरिच्यत। पश्चाद्भूमिमथो पुरः॥ ३३॥

यत्पुरुषेण हविषा। देवा यज्ञमतन्वता। वसन्तो
अस्यासीदाज्यम्। ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः। सप्तास्यासन्परि-
धयः। त्रिः सप्त समिधः कृताः। देवा यद्यज्ञं तन्वानाः।
अबध्नन्पुरुषं पशुम्। तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन्। पुरुषं
जातमग्रतः॥ ३४॥

तेन देवा अयजन्त। साध्या ऋषयश्च ये। तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः।

सम्भृतं पृषदाज्यम्। पशूँस्ताँश्चक्रे वायव्यान्।
 आरण्यान्ग्राम्याश्च ये। तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः। ऋचः
 सामानि जज्ञिरे। छन्दाँसि जज्ञिरे तस्मात्।
 यजुस्तस्मादजायत॥३५॥

तस्मादश्वा अजायन्त। ये के चौभयादतः। गावो ह जज्ञिरे
 तस्मात्। तस्माज्जाता अजावयः। यत्पुरुषं व्यदधुः। कतिधा
 व्यकल्पयन्। मुखं किमस्य कौ बाहू। कावूरू पादावुच्येते।
 ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत्। बाहू राजन्यः कृतः॥३६॥

ऊरू तदस्य यद्वैश्यः। पद्भ्याँ शूद्रो अजायत। चन्द्रमा
 मनसो जातः। चक्षोः सूर्यो अजायत। मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च।
 प्राणाद्वायुरजायत। नाभ्या आसीदन्तरिक्षम्। शीर्ष्णो द्यौः
 समवर्तत। पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्। तथा लोकाँ
 अकल्पयन्॥३७॥

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसस्तु
 पारे। सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः। नामानि
 कृत्वाऽभिवदन् यदास्तै। धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार।
 शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः। तमेवं विद्वानमृत इह भवति।
 नान्यः पन्था अयनाय विद्यते। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः।
 तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकं महिमानः सचन्ते।
 यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः॥३८॥

पूरुषः पुरोऽग्रतोऽजायत कृतोऽकल्पयन्नासं द्वे च (ज्यायानधि पूरुषः। अन्यत्र पुरुषः॥)॥[१२]

अद्भ्यः सम्भूतः पृथिव्यै रसाच्च। विश्वकर्मणः समवर्तताधि।
तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति। तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे।
वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमंसुः परस्तात्।
तमेवं विद्वानमृतं इह भवति। नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय।
प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः। अजायमानो बहुधा
विजायते॥३९॥

तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्। मरीचीनां पदमिच्छन्ति
वेधसः। यो देवेभ्य आतपति। यो देवानां पुरोहितः। पूर्वो यो
देवेभ्यो जातः। नमो रुचाय ब्राह्मये। रुचं ब्राह्मं जनयन्तः।
देवा अग्रे तदब्रुवन्। यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात्। तस्य देवा
असन्वशे। ह्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ। अहोरात्रे पार्श्वे। नक्षत्राणि
रूपम्। अश्विनौ व्यात्तम्। इष्टं मनिषाण। अमुं मनिषाण।
सर्वं मनिषाण॥४०॥

जायते वशे सप्त च॥—————[१३]

भर्ता सन्ध्रियमाणो बिभर्ति। एको देवो बहुधा निविष्टः। यदा
भारं तन्द्रयते स भर्तुम्। निधाय भारं पुनरस्तमेति। तमेव
मृत्युममृतं तमाहुः। तं भर्तारं तमु गोप्तारमाहुः। स भृतो
भ्रियमाणो बिभर्ति। य एनं वेद सत्येन भर्तुम्। सद्यो जातमुत
जहात्येषः। उतो जरन्तं न जहात्येकम्॥४१॥

उ॒तो ब॒हूने॒क॒म॒हर्ज॑हार। अत॑न्द्रो दे॒वः स॒दमे॒व प्रा॑र्थः। यस्त॑द्वेद॒
यत॑ आब॒भूव॑। स॒न्धां च॒ या॑ꣳ स॒न्दधे॑ ब्रह्म॑णैषः। रम॑ते
तस्मि॑न्नु॒त जी॒र्णे श॒याने॑। नैनं॑ जहा॒त्यहः॑ सु॒ पूर्व्येषु॑। त्वामापो
अनु॑ सर्वा॑श्चरन्ति जान॒तीः। व॒त्सं प॒यसा॑ पुना॒नाः। त्वम॒ग्निꣳ
ह॑व्य॒वाहꣳ स॒मि॑न्त्से। त्वं भ॒र्ता मा॑त॒रिश्वा॑ प्र॒जाना॑म्॥४२॥

त्वं य॒ज्ञस्त्वमु॑वे॒वासि॑ सोमः॑। तव॑ दे॒वा ह॒वमा॑यन्ति॒ सर्वे॑।
त्वमे॒कोऽसि॑ ब॒हूनु॑प्रविष्टः। नम॑स्ते अस्तु सु॒हवो॑ म ए॒धि।
नमो॑ वामस्तु शृणु॒तꣳ ह॒व मे॑। प्राणा॑पानावजि॒रꣳ स॒ञ्चर॑न्तौ।
ह॒यामि॑ वां ब्रह्म॑णा तूर्त॑मेतम्। यो मां द्वेष्टि॑ तं ज॒हितं॑
यु॒वाना॑। प्राणा॑पानौ संविदा॒नौ ज॒हितम्। अ॒मुष्या॑सु॒नामा॑
सङ्ग॑साथाम्॥४३॥

तं मे॑ दे॒वा ब्रह्म॑णा संविदा॒नौ। व॒धाय॑ दत्तं तम॒हꣳ ह॑नामि।
असं॑ज्ज॒जान॑ स॒त आब॑भूव। यं यं ज॒जान॑ स उ॒ गो॒पो अ॑स्य।
य॒दा भा॑रं त॒न्द्रय॑ते स भ॒र्तुम्। प॒रास्य॑ भा॒रं पुन॑रस्तमेति। तद्वे
त्वं प्रा॒णो अ॑भवः। म॒हान्भोगः॑ प्र॒जाप॑तेः। भुजः॑ क॒रिष्य॑माणः।
यद्वे॒वान्प्राण॑यो नव॑॥४४॥

एकं प्र॒जाना॑ङ्ग॒साथां॑ नव॑॥—————[१४]

हरि॑ꣳ ह॒रन्त॑मनु॒यन्ति॑ दे॒वाः। वि॒श्वस्ये॑शानं वृष॒भं म॑ती॒नाम्।
ब्रह्म॑ स॒रूप॑मनु॒मेद॑मागा॑त्। अ॒यनं॑ मा वि॒वधी॑र्विक्र॑मस्व। मा
छि॑दो मृ॒त्यो मा॑ व॒धीः। मा मे॒ बलं॑ वि॒वृहो॑ मा प्रमो॑षीः।

प्रजां मा मे रीरिषु आयुरुग्र। नृचक्षसं त्वा हविषा विधेम।
सद्यश्चकमानाय। प्रवेपानाय मृत्यवै॥४५॥

प्रास्मा आशा अशृण्वन्। कामेनाजनयन्पुनः। कामेन मे
काम आगात्। हृदयाद्धृदयं मृत्योः। यदमीषामदः प्रियम्।
तदैतूपमामभि। परं मृत्यो अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व
इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजां
रीरिषो मोत वीरान्। प्र पूर्वं मनसा वन्दमानः। नाधमानो
वृषभं चर्षणीनाम्। यः प्रजानामेकराण्मानुषीणाम्। मृत्युं
यजे प्रथमजामृतस्य॥४६॥

मृत्यवै वीरांश्चत्वारि च॥ [१५]

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य। विश्वमा भासि
रोचनम्। उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वत एष ते
योनिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वते॥४७॥

[१६]

आ प्यायस्व मदिन्तम् सोम विश्वाभिरूतिभिः। भवा नः
सप्रथस्तमः॥४८॥

[१७]

ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः।
अस्माभिरू नु प्रतिचक्ष्याऽभूदो ते यन्ति ये अपरीषु
पश्यान्॥४९॥

[१८]

ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि
 ज्योतिर्विदं त्वा सादयामि भास्वतीं त्वा सादयामि ज्वलन्तीं
 त्वा सादयामि मल्मलाभवन्तीं त्वा सादयामि दीप्यमानां
 त्वा सादयामि रोचमानां त्वा सादयाम्यजस्रां त्वा सादयामि
 बृहज्योतिषं त्वा सादयामि बोधयन्तीं त्वा सादयामि जाग्रतीं
 त्वा सादयामि ॥ ५० ॥

[१९]

प्रयासाय स्वाहाऽऽयासाय स्वाहा वियासाय स्वाहा
 संयासाय स्वाहोद्यासाय स्वाहाऽवयासाय स्वाहा शुचे
 स्वाहा शोकाय स्वाहा तप्यत्वै स्वाहा तपते स्वाहा
 ब्रह्महत्यायै स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ ५१ ॥

[२०]

चित्तं संन्तानेन भवं यक्रा रुद्रन्तनिम्ना पशुपतिं
 स्थूलहृदयेनाग्निं हृदयेन रुद्रं लोहितेन शर्वं मर्तस्नाभ्यां
 महादेवमन्तः पार्श्वेनौषिष्ठहनं शिङ्गीनिकोश्याभ्याम् ॥ ५२ ॥

[२१]

तच्छं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
 स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
 शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

नमो वा॒चे या चो॑दिता या चानु॑दिता तस्यै वा॒चे नमो॑ नमो॑
वा॒चे नमो॑ वा॒चस्पत॑ये नम ऋषि॑भ्यो मन्त्र॑कृद्भ्यो मन्त्र॑पति॒भ्यो
मा मामृष॑यो मन्त्र॑कृतो मन्त्र॑पत॑यः परा॑दुर्माहमृषी॑न्मन्त्र॑कृतो
मन्त्र॑पतीन्परा॑दां वैश्वदे॒वीं वाच॑मुद्यास५ शि॒वामद॑स्तां जुष्टां
दे॒वेभ्यः॑ शर्म॑ मे द्यौः शर्म॑ पृथि॒वी शर्म॑ विश्व॑मिदं जगत्।
शर्म॑ च॒न्द्रश्च॒ सूर्यश्च॒ शर्म॑ ब्रह्म॑प्रजाप॒ती। भूतं॑ वदिष्ये भुव॑नं
वदिष्ये तेजो॑ वदिष्ये यशो॑ वदिष्ये तपो॑ वदिष्ये ब्रह्म॑ वदिष्ये
स॒त्यं वदिष्ये॑ तस्मा॑ अ॒हमिद॑मु॒पस्तर॑णमु॒पस्तृ॑ण उप॒स्तर॑णं
मे प्र॒जायै॑ पशूनां भूयादु॒पस्तर॑णम॒हं प्र॒जायै॑ पशूनां भूयासं
प्राणा॑पानौ मृत्योर्मा॑ पातं प्राणा॑पानौ मा मा॑ हासिष्टं मधुं
मनिष्ये॑ मधुं जनिष्ये॑ मधुं वक्ष्यामि॑ मधुं वदिष्यामि॑ मधुमतीं
दे॒वेभ्यो॑ वाच॑मुद्यास५ शुश्रू॑षेण्यां मनुष्ये॑भ्यस्तं मा॑ दे॒वा अ॑वन्तु
शो॒भायै॑ पि॒तरोऽनु॑मदन्तु। ॐ शान्तिः॑ शान्तिः॑ शान्तिः॑॥

नमो वा॒चे या चो॑दिता या चानु॑दिता तस्यै वा॒चे नमो॑ नमो॑
वा॒चे नमो॑ वा॒चस्पत॑ये नम ऋषि॑भ्यो मन्त्र॑कृद्भ्यो मन्त्र॑पति॒भ्यो
मा मामृष॑यो मन्त्र॑कृतो मन्त्र॑पत॑यः परा॑दुर्माहमृषी॑न्मन्त्र॑कृतो
मन्त्र॑पतीन्परा॑दां वैश्वदे॒वीं वाच॑मुद्यास५ शि॒वामद॑स्तां जुष्टां
दे॒वेभ्यः॑ शर्म॑ मे द्यौः शर्म॑ पृथि॒वी शर्म॑ विश्व॑मिदं जगत्।
शर्म॑ च॒न्द्रश्च॒ सूर्यश्च॒ शर्म॑ ब्रह्म॑प्रजाप॒ती। भूतं॑ वदिष्ये भुव॑नं

वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये
 सत्यं वदिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं
 मे प्रजायै पशूनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशूनां भूयासं
 प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधु
 मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु वक्ष्यामि मधु वदिष्यामि मधुमतीं
 देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अवन्तु
 शोभायै पितरोऽनुमदन्तु॥१॥

[१]

युञ्जते मनं उत युञ्जते धियः। विप्रा विप्रस्य बृहतो
 विपश्चितः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इत्। मही
 देवस्य सवितुः परिष्टुतिः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्यामाददे। अभिरसि
 नारिरसि। अध्वरकृद्देवेभ्यः। उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते॥२॥

देवयन्तस्त्वेमहे। उप प्रयन्तु मरुतः सुदानवः। इन्द्र प्राशूर्भवा
 सचा। प्रैतु ब्रह्मणस्पतिः। प्र देव्येतु सूनृता। अच्छा वीरं नर्यं
 पङ्क्तिराधसम्। देवा यज्ञं नयन्तु नः। देवी द्यावापृथिवी अनु
 मे मसाथाम्। ऋद्ध्यासमद्य। मुखस्य शिरः॥३॥

मुखाय त्वा। मुखस्य त्वा शीर्ष्णे। इयत्यग्रं आसीः।
 ऋद्ध्यासमद्य। मुखस्य शिरः। मुखाय त्वा। मुखस्य
 त्वा शीर्ष्णे। देवीर्वप्रीरस्य भूतस्य प्रथमजा ऋतावरीः।

ऋद्ध्यासंमद्य। मुखस्य शिरः॥४॥

मखायं त्वा। मुखस्य त्वा शीर्ष्णे। इन्द्रस्यौजोऽसि।
ऋद्ध्यासंमद्य। मुखस्य शिरः। मखायं त्वा। मुखस्य त्वा
शीर्ष्णे। अग्निजा असि प्रजापते रेतः। ऋद्ध्यासंमद्य। मुखस्य
शिरः॥५॥

मखायं त्वा। मुखस्य त्वा शीर्ष्णे। आयुर्धेहि प्राणं धेहि।
अपानं धेहि व्यानं धेहि। चक्षुर्धेहि श्रोत्रं धेहि। मनो धेहि
वाचं धेहि। आत्मानं धेहि प्रतिष्ठां धेहि। मां धेहि मयि धेहि।
मधु त्वा मधुला करोतु। मुखस्य शिरोऽसि॥६॥

यज्ञस्य पदे स्थः। गायत्रेण त्वा छन्दसा करोमि। त्रैष्टुभेन त्वा
छन्दसा करोमि। जागतेन त्वा छन्दसा करोमि। मुखस्य
रास्नाऽसि। अदितिस्ते बिलं गृह्णातु। पाङ्केन छन्दसा। सूर्यस्य
हरसा श्राय। मुखोऽसि॥७॥

पते शिरं ऋतावरीरऋद्ध्यासंमद्य मुखस्य शिरः शिरः शिरोऽसि नवं च॥—————[२]

वृष्णो अश्वस्य निष्पदसि। वरुणस्त्वा धृतव्रत आधूपयतु।
मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा। अर्चिषे त्वा। शोचिषे त्वा।
ज्योतिषे त्वा। तपसे त्वा। अभीमं महिना दिवम्। मित्रो
बभूव सप्रथाः। उत श्रवसा पृथिवीम्॥८॥

मित्रस्य चर्षणीधृतः। श्रवो देवस्य सानसिम्। द्युम्नं
चित्रश्रवस्तमम्। सिध्यै त्वा। देवस्त्वा सवितोद्वपतु।

सुपा॒णिः स्व॑ङ्गुरिः। सु॒बा॒हुरु॒त श॑क्त्या॑। अप॑द्यमानः
पृथि॒व्याम्। आशा॒ दिश॒ आ पृ॑ण। उत्तिष्ठ॑ बृहन्भ॑व॥९॥

ऊ॒र्ध्वस्तिष्ठ॑द्भुवस्त्वम्। सूर्य॑स्य त्वा॒ चक्षु॑षाऽन्वी॑क्षे।
ऋज॑वे॒ त्वा। सा॒धवे॑ त्वा। सु॒क्षित्यै॑ त्वा॒ भूत्यै॑
त्वा। इ॒दम॑हम॒मुमा॑मुष्याय॒णं वि॒शा प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑
पर्यू॑हामि। गा॒य॒त्रेण॑ त्वा॒ छन्द॑साऽऽच्छृ॒णद्भिः। त्रैष्टु॑भेन त्वा॒
छन्द॑साऽऽच्छृ॒णद्भिः। जाग॑तेन त्वा॒ छन्द॑साऽऽच्छृ॒णद्भिः।
छृ॒णत्तु॑ त्वा॒ वाक्। छृ॒णत्तु॑ त्वोर्क्। छृ॒णत्तु॑ त्वा ह॒विः। छृ॒न्धि
वाच॑म्। छृ॒न्ध्यूर्ज॑म्। छृ॒न्धि ह॒विः। दे॒व पुर॑श्चर स॒ग॒ध्यास॑
त्वा॥१०॥

पृथि॒वीं भ॑व॒ वाग्ब॑द्ध॥ [३]

ब्र॒ह्मन् प्र॑वर्ग्ये॒ण प्र॑चरिष्यामः। होत॑र्धर्म॒मभिष्टु॑हि। अग्नी॒द्रौहि॑णौ
पुरो॒डाशा॑वधि॒श्रय। प्रति॑प्रस्थात॒र्विह॑र। प्रस्तो॑तः सा॒मानि
गा॒य। यजु॑र्युक्त॒ः सा॒मभिरा॑क्त॒खन्त्वा। विश्वै॑र्दे॒वैरनु॑मतं
म॒रुद्भिः। दक्षि॑णाभिः प्र॒त॒तं पार॑यिष्णुम्। स्तु॒भो वह॑न्तु
सुम॒न॒स्यमा॑नम्। स नो॒ रुचं॑ धे॒ह्यह॑णीयमानः। भूर्भुवः॒ सुवः॑।
ओमिन्द्र॑वन्तः प्र॒च॑रत॥११॥

अह॑णीयमानो द्वे च॥ [४]

ब्र॒ह्मन् प्र॑चरिष्यामः। होत॑र्धर्म॒मभिष्टु॑हि। य॒माय॑ त्वा म॒खाय॑ त्वा।
सूर्य॑स्य॒ हर॑से त्वा। प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहा॑ऽपा॒नाय॒

स्वाहा॥ चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा॥ मनसे स्वाहा वाचे
सरस्वत्यै स्वाहा॥ दक्षाय स्वाहा क्रतवे स्वाहा॥ ओजसे
स्वाहा बलाय स्वाहा॥ देवस्त्वा सविता मध्वाऽनक्तु॥१२॥

पृथिवीं तपसस्त्रायस्व। अर्चिरसि शोचिरसि ज्योतिरसि
तपोऽसि। सःसीदस्व महाः असि। शोचस्व देववीतमः।
विधूममंग्रे अरुषं मियेध्या। सृज प्रशस्तदर्शतम्। अञ्जन्ति
यं प्रथयन्तो न विप्राः। वपावन्तं नाग्निना तपन्तः। पितुर्न
पुत्र उपसि प्रेष्ठः। आ घर्मो अग्निमृतयन्नसादीत्॥१३॥

अनाधृष्या पुरस्तात्। अग्रेराधिपत्ये। आयुर्मे दाः। पुत्रवती
दक्षिणतः। इन्द्रस्याधिपत्ये। प्रजां मे दाः। सुषदा पश्चात्।
देवस्य सवितुराधिपत्ये। प्राणं मे दाः। आश्रुतिरुत्तरतः॥१४॥

मित्रावरुणयोराधिपत्ये। श्रोत्रं मे दाः। विधृतिरुपरिष्ठात्।
बृहस्पतेराधिपत्ये। ब्रह्मं मे दाः। क्षत्रं मे दाः। तेजो मे धा वर्चो
मे धाः। यशो मे धास्तपो मे धाः। मनो मे धाः। मनोरश्वाऽसि
भूरिपुत्रा। विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पाहि॥१५॥

सूपसदा मे भूया मा मां हिःसीः। तपोष्वंग्रे अन्तराः
अमित्रान्। तपाशःसमररुषः परस्य। तपावसो चिकित्तानो
अचित्तान्। वि ते तिष्ठन्तामजरा अयासः। चितः स्थ
परिचितः। स्वाहा मरुद्भिः परिश्रयस्व। मा असि। प्रमा
असि। प्रतिमा असि॥१६॥

स॒म्मा अंसि॑ । वि॒मा अंसि॑ । उ॒न्मा अंसि॑ । अ॒न्तरि॑क्षस्यान्त॒र्द्धि॒र॒सि॑ । दि॒वं तप॑सस्त्रायस्व । आ॒भिर्गी॑र्भिर्यदतो॑ न ऊ॒नम् ।
आ॒प्याय॑य हरि॒वो वर्ध॑मानः । य॒दा स्तो॒तृभ्यो॑ महि॑ गो॒त्रा
रु॒जासि॑ । भू॒यिष्ठ॑भाजो॒ अथ॑ ते स्याम । शु॒क्रं ते॑ अ॒न्यद्य॑ज॒तं
ते॑ अ॒न्यत् ॥ १७ ॥

विषु॑रूपे॒ अह॑नी॒ द्यौरि॑वासि । विश्वा॑ हि मा॒या अव॑सि
स्वधा॑वः । भ॒द्रा ते॑ पू॒षन्नि॒ह रा॒तिर॑स्तु । अ॒र्हन्बि॑भर्षि
साय॑कानि॒ धन्वा॑ । अ॒र्हं नि॒ष्कं य॑ज॒तं वि॒श्वरू॑पम् । अ॒र्हं
नि॒दन्द॑यसे॒ विश्व॑मभू॒वम् । न वा ओ॒र्जीयो॑ रु॒द्र त्वद॑स्ति ।
गा॒य॒त्रम॑सि । त्रै॒ष्टुभ॑मसि । जा॒ग॒तम॑सि । मधु॑ मधु॑ मधु॑ ॥ १८ ॥

अ॒न॒क्त॒सादी॑दु॒त्तर॑तः पा॒हि प्र॑ति॒मा अंसि॑ य॒ज॒तन्ते॑ अ॒न्यज्जा॑ग॒तम॑स्येकं च ॥ ————— [५]

दश॑ प्रा॒चीर्दश॑ भा॒सि दक्षि॑णा । दश॑ प्र॒तीची॑र्दश॑ भा॒स्युदी॑चीः ।
दशो॑र्ध्वा भा॒सि सु॑मन॒स्यमा॑नः । स नो॒ रुच॑ धे॒ह्यह॑णीयमानः ।
अ॒ग्नि॒ष्ट्वा वसु॑भिः पु॒रस्ता॑द्रोचयतु॒ गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सा । स मा॑
रुचि॑तो रौचय । इन्द्र॑स्त्वा रु॒द्रेर्दक्षि॑णतो रौचयतु॒ त्रैष्टु॑भेन॒
छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॑तो रौचय । वरु॑णस्त्वादित्यैः प॒श्चाद्रो॑चयतु॒
जा॒ग॒तेन॑ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॑तो रौचय ॥ १९ ॥

द्यु॒ता॒नस्त्वा॑ मा॒रुतो॑ म॒रुद्भि॑रु॒त्तर॑तो रौचय॒त्वानु॑ष्टु॒भेन॑ छन्द॑सा ।
स मा॑ रुचि॑तो रौचय । बृह॑स्पति॑स्त्वा वि॒श्वैर्दे॒वैरु॑परि॒ष्टाद्रो॑चयतु॒
पा॒ङ्केन॑ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॑तो रौचय । रो॒चि॒तस्त्वं दे॒व घ॑र्म

दे॒वेष्व॑सि॒। रो॒चि॒षी॒याहं॑ म॒नुष्ये॑षु। स॒म्रा॑द्ध॒र्म रु॒चि॒तस्त्वं
दे॒वेष्व॑यायु॒ष्माऽस्ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मव॒र्चस्य॑सि। रु॒चि॒तोऽहं॑
म॒नुष्ये॑ष्वायु॒ष्माऽस्ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मव॒र्चसी भू॑यासम्। रु॒गंसि॑।
रुचं॑ म॒यि धेहि॑॥२०॥

म॒यि रुक्। द॒शं पु॒रस्ता॑द्रोच॒से। द॒शं दक्षि॑णा। द॒शं प्र॒त्यङ्।
द॒शोद॑ङ्। द॒शोर्ध्वो॑ भा॒सि सु॒मन॑स्यमा॒नः। स नः॑ स॒म्राडि॑ष॒मूर्जं
धेहि॑। वा॒जी वा॒जिने॑ पवस्व। रो॒चि॒तो घ॒र्मो रु॒चीय॑॥२१॥

रोचय धेहि नवं च॥ [६]

अप॑श्यं गो॒पाम॑निपद्यमानम्। आ च॒ परां॑ च प॒थिभि॑श्चर॒न्तम्।
स स॒ध्रीचीः॑ स वि॒षूची॑र्वसा॒नः। आ व॑रीव॒र्ति भु॑वनेष्वन्तः।
अत्र॑ प्रा॒वीः। मधु॑ मा॒ध्वीभ्यां॑ मधु॑ मा॒धूची॑भ्याम्। अनु॑ वां
दे॒ववी॑तये। स॒म॒ग्नि॒र॒ग्निना॑ गत। सं दे॒वेन॑ सवि॒त्रा। स॒ सूर्ये॑ण
रोच॑ते॥२२॥

स्वाहा॑ स॒म॒ग्नि॒स्तप॑सा गत। सं दे॒वेन॑ सवि॒त्रा। स॒ सूर्ये॑णारोचिष्ट। ध॒र्ता दि॒वो विभा॑सि रज॑सः। पृ॒थि॒व्या ध॒र्ता।
उ॒रोर॑न्तरि॒क्षस्य॑ ध॒र्ता। ध॒र्ता दे॒वो दे॒वाना॑म्। अ॒मर्त्य॑स्तपो॒जाः।
हृ॒दे त्वा॒ मन॑से त्वा। दि॒वे त्वा॒ सूर्या॑य त्वा॥२३॥

ऊ॒र्ध्वमि॑मम॒ध्वरं॑ कृ॒धि। दि॒वि दे॒वेषु॑ हो॒त्रा यच्छ॑। वि॒श्वासां॑
भु॒वां प॑ते। वि॒श्वस्य॑ भुवनस्प॑ते। वि॒श्वस्य॑ मनसस्प॑ते। वि॒श्वस्य॑
वच॑सस्प॑ते। वि॒श्वस्य॑ तपसस्प॑ते। वि॒श्वस्य॑ ब्रह्म॑णस्प॑ते।

दे॒व॒श्रू॒स्त्वं दे॒व घ॒र्म दे॒वान्पा॑हि। त॒पो॒जां वाच॑म॒स्मे नि॒यच्छ॑
दे॒वा॒यु॒वम्॥२४॥

ग॒र्भो दे॒वाना॑म्। पि॒ता म॑ती॒नाम्। पतिः॑ प्र॒जाना॑म्। म॒तिः
क॒वी॒नाम्। सं दे॒वो दे॒वेन॑ स॒वि॒त्रा य॑ति॒ष्ट। स॒ सूर्ये॑णारु॒क्त।
आ॒यु॒र्दा॒स्त्वम॒स्मभ्य॑ घ॒र्म व॑र्चो॒दा अ॑सि। पि॒ता नो॑ऽसि
पि॒ता नो॑ बो॒धा। आ॒यु॒र्द्धा॒स्त॑नू॒धाः प॑यो॒धाः। व॑र्चो॒दा व॑रि॒वो॒दा
द्र॒वि॒णो॒दाः॥२५॥

अ॒न्त॒रि॒क्ष॒प्र उ॒रोर्व॑री॒यान्। अ॒शी॒महि॑ त्वा॒ मा मा॑ हि॒सिः।
त्वम॑ग्रे गृ॒हप॑तिर्वि॒शाम॑सि। वि॒श्वा॑सां॒ मानु॑षी॒णाम्। श॒तं
पृ॒र्भिर्य॑वि॒ष्ट पा॒ह्य॒हंसः॑। स॒मे॒द्धार॑ श॒त॒ हिमाः॑।
त॒न्द्रा॒विण॑ हार्दि॒वान॑म्। इ॒हैव॑ रा॒तयः॑ स॒न्तु। त्व॑ष्टी॒मती॑
ते स॒पेय॑। सु॒रेता॒ रेतो॑ दधा॒ना। वी॒रं वि॑दे॒य तव॑ स॒न्दृशि॑।
माऽह॑ रा॒यस्पोषे॑ण॒ वि योष॑म्॥२६॥

रोच॑ते सूर्याय॒ त्वा दे॒वा॒यु॒वं द्र॒वि॒णो॒दा दधा॑ना॒ द्वे च॑॥—————[७]

दे॒वस्य॑ त्वा स॒वि॒तुः प्र॑स॒वे। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म्। पृ॒ष्णो
ह॒स्ताभ्या॑माद॑दे। अ॒दि॒त्यै रा॒स्त्रा॑सि। इ॒ड ए॒हि। अ॒दि॒त ए॒हि।
स॒र॒स्व॒त्येहि॑। अ॒सा॒वेहि॑। अ॒सा॒वेहि॑। अ॒सा॒वेहि॑॥२७॥

अ॒दि॒त्या उ॒ष्णी॑ष॒मसि॑। वा॒युर॑स्यै॒डः। पू॒षा त्वो॑पाव॒सृज॑तु।
अ॒श्वि॒भ्यां प्र॑दा॒पय॑। यस्ते॒ स्तनः॑ श॒शयो॑ यो म॒योभूः॑। येन॑
वि॒श्वा पु॒ष्य॑सि॒ वार्या॑णि। यो र॒त्न॒धा व॑सु॒विद्यः॑ सु॒दत्रः॑।

सरस्वति॒ तमि॒ह धात॑वेकः। उ॒स्रं घ॒र्म॑ꣳ शिꣳष। उ॒स्रं घ॒र्मं
पा॑हि॥ २८॥

घ॒र्माय॑ शिꣳष। बृ॒हस्प॑ति॒स्त्वोप॑सीदतु। दान॑वः स्थ॒ पे॒रवः॑।
वि॒ष्वग्वृ॑तो॒ लोहि॑तेन। अ॒श्विभ्या॑ पि॒न्वस्व। सर॑स्वत्यै
पि॒न्वस्व। पू॒ष्णे पि॑न्वस्व। बृ॒हस्प॑तये पि॒न्वस्व। इन्द्रा॑य
पि॒न्वस्व। इन्द्रा॑य पि॒न्वस्व॥ २९॥

गा॒य॒त्रोऽसि॑। त्रैष्टु॑भोऽसि। जा॒ग॒तम॑सि। स॒होर्जो
भा॒गेनो॑प॒मेहि॑। इन्द्रा॑श्विना॒ मधु॑नः सा॒र॒घस्य॑। घ॒र्मं
पा॑त वसवो॒ यज॑ता॒ वट्। स्वाहा॑ त्वा॒ सूर्य॑स्य र॒श्मये॑
वृष्टि॑वनये जुहोमि। मधु॑ ह॒विर॑सि। सूर्य॑स्य॒ तप॑स्तप।
द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ त्वा॒ परि॑गृह्णामि॥ ३०॥

अ॒न्तरि॑क्षेण॒ त्वोप॑यच्छामि। दे॒वानां॑ त्वा पि॒तृणा॑मनु॒मतो॑ भर्तुꣳ
श॒केय॑म्। तेजो॑ऽसि। तेजोऽनु॒ प्रेहि॑। दि॒विस्पृ॑ङ्गा मां हिꣳसीः।
अ॒न्तरि॑क्षस्पृङ्गा मां हिꣳसीः। पृथि॒विस्पृ॑ङ्गा मां हिꣳसीः।
सुव॑रसि॒ सुव॑र्मे यच्छ। दि॒वं यच्छ॑ दि॒वो मां पा॑हि॥ ३१॥

एहि॑ पाहि पिन्वस्व गृह्णामि नवं च॥ [८]

स॒मु॒द्राय॑ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑। स॒लि॒लाय॑ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑।
अ॒ना॒धृष्या॑य॒ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑। अ॒प्र॒ति॒धृष्या॑य॒ त्वा॒ वाता॑य॒
स्वाहा॑। अ॒व॒स्य॑वे॒ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑। दु॒व॒स्वते॑ त्वा॒ वाता॑य॒
स्वाहा॑। शि॒मि॒द्वते॑ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑। अ॒ग्नये॑ त्वा॒ वसु॑मते॒

स्वाहा॥ सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहा॥ वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते
स्वाहा॥ ३२॥

बृहस्पतये त्वा विश्वदेव्यावते स्वाहा॥ सवित्रे त्वर्भुमते
विभुमते प्रभुमते वाजवते स्वाहा॥ यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते
पितृमते स्वाहा॥ विश्वा आशा दक्षिणसत्। विश्वा
देवानयाडिह। स्वाहाकृतस्य घर्मस्य। मधोः पिबतमश्विना।
स्वाहाऽग्नये यज्ञियाय। शं यजुर्भिः। अश्विना घर्म पातं
हार्दिवानम्॥ ३३॥

अहर्दिवाभिरूतिभिः। अनु वां द्यावापृथिवी मंसाताम्।
स्वाहेन्द्राय। स्वाहेन्द्रावद्। घर्ममपातमश्विना हार्दिवानम्।
अहर्दिवाभिरूतिभिः। अनु वां द्यावापृथिवी अंसाताम्।
तं प्राव्यं यथा वद्। नमो दिवे। नमः पृथिव्यै॥ ३४॥

दिवि धा इमं यज्ञम्। यज्ञमिमं दिवि धाः। दिवं गच्छ।
अन्तरिक्षं गच्छ। पृथिवीं गच्छ। पञ्च प्रदिशो गच्छ।
देवान्घर्मपान्गच्छ। पितृन्घर्मपान्गच्छ॥ ३५॥

अदित्यवते स्वाहा हार्दिवानं पृथिव्या अष्टौ च॥—————[९]

इषे पीपिहि। ऊर्जे पीपिहि। ब्रह्मणे पीपिहि। क्षत्राय पीपिहि।
अद्भ्यः पीपिहि। ओषधीभ्यः पीपिहि। वनस्पतिभ्यः पीपिहि।
द्यावापृथिवीभ्यां पीपिहि। सुभूताय पीपिहि। ब्रह्मवर्चसाय
पीपिहि॥ ३६॥

यजमानाय पीपिहि। मह्यं ज्यैष्ठ्याय पीपिहि। त्विष्यै त्वा।
द्युम्नाय त्वा। इन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वा। धर्माऽसि सुधर्मा मे
न्यस्मे। ब्रह्माणि धारय। क्षत्राणि धारय। विशं धारय। नेत्वा
वातः स्कन्दयात्॥३७॥

अमुष्य त्वा प्राणे सांदयामि। अमुना सह निरर्थं गच्छ।
योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः। पूष्णे शरसे स्वाहा। ग्रावभ्यः
स्वाहा। प्रतिरेभ्यः स्वाहा। द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहा। पितृभ्यो
घर्मपेभ्यः स्वाहा। रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहा॥३८॥

अहर्ज्योतिः केतुना जुषताम्। सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहा।
रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषताम्। सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहा।
अपीपरो माऽहो रात्रियै मा पाहि। एषा ते अग्ने समित्।
तया समिध्यस्व। आयुर्मे दाः। वर्चसा माञ्जीः। अपीपरो मा
रात्रिया अहो मा पाहि॥३९॥

एषा ते अग्ने समित्। तया समिध्यस्व। आयुर्मे दाः।
वर्चसा माञ्जीः। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा। सूर्यो
ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा। भूः स्वाहा। हुतः हविः। मधु
हविः। इन्द्रतमेऽग्नौ॥४०॥

पिता नोऽसि मा मां हिंसीः। अश्यामं ते देवघर्म। मधुमतो
वाजवतः पितुमतः। अङ्गिरस्वतः स्वधाविनः। अशीमहि त्वा
मा मां हिंसीः। स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्यः। स्वाहा त्वा

नक्षत्रेभ्यः॥४१॥

ब्रह्मवर्चसायं पीपिहि स्कन्दयादुद्रायं रुद्रहोत्रे स्वाहाऽहो मा पाह्यग्नौ सप्त च॥—[१०]

घर्म या ते दिवि शुक्। या गायत्रे छन्दसि। या ब्राह्मणे। या हविर्द्धाने। तान्त एतेनाव यजे स्वाहा। घर्म या तेऽन्तरिक्षे शुक्। या त्रैष्टुभे छन्दसि। या राजन्ये। याऽऽग्नीध्रे। तान्त एतेनाव यजे स्वाहा॥४२॥

घर्म या ते पृथिव्यां शुक्। या जागते छन्दसि। या वैश्ये। या सदसि। तान्त एतेनाव यजे स्वाहा। अनुनोऽद्यानुमतिः। अन्विदनुमते त्वम्। दिवस्त्वा परस्पायाः। अन्तरिक्षस्य तनुवः पाहि। पृथिव्यास्त्वा धर्मणा॥४३॥

वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। ब्रह्मणस्त्वा परस्पायाः। क्षत्रस्य तनुवः पाहि। विशस्त्वा धर्मणा। वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। प्राणस्य त्वा परस्पायै। चक्षुषस्तनुवः पाहि। श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा। वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। वल्गुरसि शं युधायाः॥४४॥

शिशुर्जनधायाः। शं च वक्षि परि च वक्षि। चतुः स्रक्तिर्नाभिर्ऋतस्य। सदो विश्वायुः शर्म सप्रथाः। अप द्वेषो अपह्वरः। अन्यद्वृतस्य सश्चिम। घर्मेतत्तेऽन्नमेतत्पुरीषम्। तेन वर्धस्व चाऽऽ च प्यायस्व। वर्धिषीमहि च वयम्। आ च प्यासिषीमहि॥४५॥

रन्तिर्नामांसि दिव्यो गन्धर्वः। तस्य ते पद्वद्धविद्धानम्।
अग्निर्ध्याक्षाः। रुद्रोऽधिपतिः। समहमायुषा। सं प्राणेन। सं
वर्चसा। सं पर्यसा। सं गौपत्येन। स॥ रायस्पोषेण॥४६॥

व्यसौ। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः। अचिक्रददृषा
हरिः। महान्मित्रो न दर्शतः। स॥ सूर्येण रोचते। चिदसि
समुद्रयोनिः। इन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो
भुरण्युः। महान्तसधस्थे ध्रुव आनिषत्तः॥४७॥

नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीः। विश्वावसु॥ सोम गन्धर्वम्।
आपो ददृशुषीः। तदृतेनाव्यायन्। तदन्ववैत्। इन्द्रो रारहाण
आंसाम्। परि सूर्यस्य परिधी॥ रपश्यत्। विश्वावसुरभि तन्नो
गृणातु। दिव्यो गन्धर्वो रजसो विमानः। यद्वा घा सत्यमुत
यन्न विद्म॥४७॥

धियो हिन्वानो धियु इन्नो अव्यात्। सस्त्रिमविन्दच्चरणे
नदीनाम्। अपावृणोद्दुरो अश्मव्रजानाम्। प्रासाङ्गान्धर्वो
अमृतानि वोचत्। इन्द्रो दक्षं परिजानादहीनम्। एतत्त्वं
देव घर्म देवो देवानुपागाः। इदमहं मनुष्यो मनुष्यान्।
सोमपीथानुमेहि। सह प्रजया सह रायस्पोषेण। सुमित्रा न
आप ओषधयः सन्तु॥४९॥

दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः।
उद्वयं तमसस्परि। उदुत्यं चित्रम्। इममृषुत्यमस्मभ्य॥

स॒निम्। गा॒य॒त्रं नवी॑या॒सम्। अ॒ग्रे दे॒वेषु॑ प्र॒वोचः॥५०॥

याऽऽग्नी॑ध्रे॒ तान्तं॑ ए॒तेना॑व॒ यजे॒ स्वाहा॑ ध॒र्मणा॑ शं॒ युधा॑याः॒ प्यासि॑षीमहि॒ पोषे॑ण॒ निष॑त्तो वि॒द्म
स॑न्त्व॒ष्टौ॥ [११]

म॒हीनां॑ प॒योऽसि॑ वि॒हितं॑ दे॒व॒त्रा। ज्यो॒तिर्भा॑ अ॒सि
व॒न॒स्पती॑ना॒मोष॑धीना॒सु॒ रसः॑। वा॒जिनं॑ त्वा वा॒जिनो॑ऽव॒
न॒यामः॑। ऊ॒र्ध्वं म॑नः॒ सुव॑र्गम्॥५१॥

[१२]
अ॒स्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम्। अ॒स्का॒नृष॑भो यु॒वा॒गाः। स्क्व॒न्नेमा॑ वि॒श्वा
भु॒व॑ना। स्क्व॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ज॒नय॑तु। अ॒स्का॒नज॑नि॒ प्राज॑नि। आ
स्क्व॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क्व॒न्नात् प्र॑ज॒निषी॑महि॥५२॥

[१३]
या पु॒रस्ता॑द्वि॒द्युदा॑प॒तत्। तान्तं॑ ए॒तेना॑व॒ यजे॒ स्वाहा॑। या
द॑क्षि॒णतः॑। या प॒श्चात्। योत्त॑र॒तः। योप॑रि॒ष्टाद्वि॒द्युदा॑प॒तत्।
तान्तं॑ ए॒तेना॑व॒ यजे॒ स्वाहा॑॥५३॥

[१४]
प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहा॑ऽपा॒नाय॑ स्वाहा॑। चक्षु॑षे स्वाहा॑
श्रो॒त्राय॑ स्वाहा॑। म॑न॒से स्वाहा॑ वा॒चे स॑र॒स्वत्यै॑ स्वाहा॑॥५४॥

[१५]
पू॒ष्णे स्वाहा॑ पू॒ष्णे श॑र॒से स्वाहा॑। पू॒ष्णे प्र॑प॒त्थ्याय॑ स्वाहा॑
पू॒ष्णे न॒रन्धि॑षाय॑ स्वाहा॑। पू॒ष्णेऽङ्घ्रि॑णये॒ स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रुणा॑य॒

स्वाहा॥ पूष्णे साकेताय स्वाहा॥५५॥

[१६]

उदस्य शुष्माद्भानुर्नार्त बिभर्ति। भारं पृथिवी न भूम।
प्र शुक्रैतु देवी मनीषा। अस्मत्सुतष्टो रथो न वाजी।
अर्चन्त एके महि साममन्वत। तेन सूर्यमधारयन्। तेन
सूर्यमरोचयन्। घर्मः शिरस्तदयमग्निः। पुरीषमसि सं
प्रियं प्रजया पशुभिर्भुवत्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५६॥

[१७]

यास्ते अग्र आर्द्रा योनयो याः कुलायिनीः। ये ते
अग्र इन्दवो या उ नाभयः। यास्ते अग्ने तनुव ऊर्जो
नाम। ताभिस्त्वमुभर्याभिः संविदानः। प्रजाभिरग्ने द्रविणेह
सीद। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद॥५७॥

[१८]

अग्रिरसि वैश्वानरोऽसि। संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि।
इदावत्सरोऽसीदुवत्सरोऽसि। इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि।
तस्य ते वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्।
शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः
पुरीषम्। अहोरात्राणीष्टकाः। तस्य ते मासाश्चार्द्धमासाश्च
कल्पन्ताम्। ऋतवस्ते कल्पन्ताम्। संवत्सरस्ते कल्पताम्।

अ॒होरा॒त्राणि॑ ते कल्पन्ताम्। एति॑ प्रेति॑ वीति॑ समित्युदिति॑।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गिर॒स्वद्ध्रुवः॑
सीद॥ ५८ ॥

चित्तयो नव च॥ [१९]

भूर्भुवः॑ सुवः॑। ऊ॒र्ध्व ऊ॒षुण॑ ऊ॒तयै॑। ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्य॒हंसः॑।
वि॒धुन्द॑द्रा॒ण॒ सम॑ने बहूनाम्। युवा॑न॒ः सन्त॑ पलि॒तो ज॑गार।
दे॒वस्य॑ पश्य॒ काव्य॑ महि॒त्वाद्या॑ म॒मार॑। स॒ह्यः स॒मान॑। यदृ॒ते
चि॑दभि॒श्रिषः॑। पु॒रा ज॒र्तृभ्य॑ आ॒तृदः॑। स॒न्धा॒ता स॒न्धिं म॒घवा॑
पुरो॒वसुः॑॥ ५९ ॥

निष्कर्ता॑ वि॒हुत॑ पुनः॑। पुन॑रू॒र्जा स॒ह र॒य्या। मा नो॑ घर्म
व्यथि॑तो वि॒व्यथो॑ नः॑। मा नः॑ पर॒मध॑रं मा रजो॑ऽनैः।
मोष्व॑स्मा॒ऽस्तम॑स्यन्तरा धाः॑। मा रु॒द्रिया॑सो अ॒भिगु॑र्वृ॒धानः॑।
मा नः॑ क्रतु॑भिर्हीडि॒तेभि॑र॒स्मान्। द्विषा॑सुनी॒ते मा परो॑ दाः।
मा नो॑ रु॒द्रो नि॒र्ऋति॑र्मा नो॑ अस्ता॑। मा द्यावा॑पृथि॒वी
ही॑डिषाताम्॥ ६० ॥

उप॑ नो मि॒त्रावरु॑णावि॒हाव॑तम्। अ॒न्वादी॑ध्याथामि॒ह नः॑
सखा॑या। आ॒दि॒त्यानां॑ प्रसि॑तिरहेतिः। उ॒ग्रा श॒तापा॑ष्ठा
घ॒विषा॑ परि॑ णो वृणक्तु। इ॒मं मे॑ वरु॒ण तत्त्वा॑ यामि। त्वं नो॑
अ॒ग्रे स त्वं नो॑ अ॒ग्रे। त्वम॑ग्रे अ॒यासि॑। उ॒द्वयं॑ तम॑स॒स्परि॑।
उ॒दुत्यं॑ चि॒त्रम्। वयः॑ सु॒पर्णाः॑॥ ६१ ॥

पुरोवसुरहीडिषाता॑ सु॒पर्णाः॑ [२०]

भूर्भुवः सुवः। मयि त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः।
 मयि धायि सुवीर्यम्। त्रिशुङ्घमो विभातु मे। आकूत्या
 मनसा सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा
 सह। ब्रह्मणा तेजसा सह। क्षत्रेण यशसा सह। सत्येन
 तपसा सह। तस्य दोहमशीमहि। तस्य सुम्नमशीमहि।
 तस्य भक्षमशीमहि। तस्य त इन्द्रेण पीतस्य मधुमतः।
 उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि॥६२॥

यशसा सह षट्॥ [२१]

यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः। क्षुच्च तृष्णा च। असुक्कानाहुतिश्च।
 अशनया च पिपासा च। सेदिश्चामतिश्च। एतास्ते अग्ने
 घोरास्तनुवः। ताभिरमुं गच्छ। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं
 द्विष्मः॥६३॥

[२२]

स्निक् स्नीहितिश्च स्निहितिश्च। उष्णा च शीता च। उग्रा च
 भीमा च। सदाम्नी सेदिरनिरा। एतास्ते अग्ने घोरास्तनुवः।
 ताभिरमुं गच्छ। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः॥६४॥

[२३]

धुनिश्च ध्वान्तश्च ध्वनश्च ध्वनयश्च। निलिम्पश्च विलिम्पश्च
 विक्षिपः॥६५॥

[२४]

उग्रश्च धुनिश्च ध्वान्तश्च ध्वनश्च ध्वनयश्च। सहस्रहाश्च

सहमानश्च सहस्वाङ्श्च सहीयाङ्श्च। एत्य प्रेत्य
विक्षिपः॥६६॥

[२५]

अहोरात्रे त्वोदीरयताम्। अर्धमासास्त्वोदीं जयन्तु।
मासास्त्वा श्रपयन्तु। ऋतवस्त्वा पचन्तु। संवत्सरस्त्वा
हन्त्वसौ॥६७॥

[२६]

खट् फट् जहि। छिन्धी भिन्धी हन्धी कट्। इति वाचः
क्रूराणि॥६८॥

[२७]

विगा इन्द्र विचरन्त्स्पाशयस्व। स्वपन्तमिन्द्र पशुमन्तमिच्छ।
वज्रेणामुं बोधय दुर्विदत्रम्। स्वपतोऽस्य प्रहर भोजनेभ्यः।
अग्ने अग्निना संवदस्व। मृत्यो मृत्युना संवदस्व।
नमस्ते अस्तु भगवः। सकृत्ते अग्ने नमः। द्विस्ते
नमः। त्रिस्ते नमः। चतुस्ते नमः। पञ्चकृत्वस्ते नमः।
दशकृत्वस्ते नमः। शतकृत्वस्ते नमः। आसहस्रकृत्वस्ते
नमः। अपरिमितकृत्वस्ते नमः। नमस्ते अस्तु मा मा
हिःसीः॥६९॥

त्रिस्ते नमः सप्त च॥

[२८]

असृन्मुखो रुधिरेणाव्यक्तः। यमस्य दूतः श्वपाद्विधावसि।
गृध्रः सुपर्णः कुणपं निषेवसे। यमस्य दूतः प्रहितो भवस्य

चोभयोः॥७०॥

[२९]

यदेतद्वृकसो भूत्वा। वाग्देव्यभिरायंसि। द्विषन्तं मेऽभिराय।
तं मृत्यो मृत्यवे नय। स आर्त्यार्तिमाच्छेत्तु॥७१॥

[३०]

यदीषितो यदि वा स्वकामी। भयेडंको वदति वाचमेताम्।
तामिन्द्राग्नी ब्रह्मणा संविदानौ। शिवामस्मभ्यं कृणुतं
गृहेषु॥७२॥

[३१]

दीर्घमुखि दुरहणु। मा स्म दक्षिणतो वदः। यदि दक्षिणतो
वदद्विषन्तं मेऽव बाधासै॥७३॥

[३२]

इत्थादुलूक आपप्तत्। हिरण्याक्षो अयोमुखः। रक्षसां दूत
आगतः। तमितो नाशयाग्रे॥७४॥

[३३]

यदेतद्भूतान्यन्वाविश्य। दैवीं वाचं वदसि। द्विषतो नः परावद।
तान्मृत्यो मृत्यवे नय। त आर्त्याऽऽर्तिमाच्छेन्तु। अग्निनाऽग्निः
संवदताम्॥७५॥

[३४]

प्रसार्य सुक्थ्यौ पतंसि। सुव्यमक्षि निपेपि च। मेहकस्य
चुनाममत्॥७६॥

[३५]

अत्रिणा त्वा क्रिमे हन्मि। कण्वेन जुमदग्निना।
विश्वावसोर्ब्रह्मणा हतः। क्रिमीणां राजा। अप्येषां
स्थपतिरहतः। अथो माताऽथो पिता। अथो स्थूरा अथो
क्षुद्राः। अथो कृष्णा अथो श्वेताः। अथो आशातिका हताः।
श्वेताभिः सह सर्वे हताः॥७७॥

[३६]

आहूरावद्य। शृतस्य हविषो यथा। तत्सत्यम्। यदमुं यमस्य
जम्भयोः। आदधामि तथा हि तत्। खण्फण्मसि॥७८॥

[३७]

ब्रह्मणा त्वा शपामि। ब्रह्मणस्त्वा शपथेन शपामि। घोरेण त्वा
भृगूणां चक्षुषा प्रेक्षे। रौद्रेण त्वाङ्गिरसां मनसा ध्यायामि।
अघस्य त्वा धारया विद्धामि। अधरो मत्पदस्वाऽसौ॥७९॥

[३८]

उत्तुद शिमिजावरि। तल्पेजे तल्प उत्तुद। गिरीं रनु
प्रवेशय। मरीचीरुप सन्नुद। यावदितः पुरस्तादुदयाति
सूर्यः। तावदितोऽमुं नाशय। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं

द्विष्मः॥८०॥

[३९]

भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवः। भुवोऽद्धायि
भुवोऽद्धायि भुवोऽद्धायि। नृम्णायि नृम्णं नृम्णायि नृम्णं
नृम्णायि नृम्णम्। निधाय्यो वायि निधाय्यो वायि निधाय्यो
वायि। ए अस्मे अस्मे। सुवर्न ज्योतीः॥८१॥

[४०]

पृथिवी समित्। तामग्निः समिन्धे। साऽग्निः समिन्धे।
तामहः समिन्धे। सा मा समिद्धा। आयुषा तेजसा। वर्चसा
श्रिया। यशसा ब्रह्मवर्चसेन। अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा।
अन्तरिक्षः समित्॥८२॥

तां वायुः समिन्धे। सा वायुः समिन्धे। तामहः समिन्धे।
सा मा समिद्धा। आयुषा तेजसा। वर्चसा श्रिया। यशसा
ब्रह्मवर्चसेन। अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा। द्यौः समित्।
तामादित्यः समिन्धे॥८३॥

साऽऽदित्यः समिन्धे। तामहः समिन्धे। सा मा समिद्धा।
आयुषा तेजसा। वर्चसा श्रिया। यशसा ब्रह्मवर्चसेन।
अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा। प्राजापत्या मे समिदसि
सपत्नक्षयणी। भ्रातृव्यहा मेऽसि स्वाहा। अग्ने व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि॥८४॥

तच्छुकेयं तन्मे राध्यताम्। वायौ व्रतपतु आदित्य व्रतपते।
व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छुकेयं तन्मे राध्यताम्।
द्यौः समित्। तामादित्यः समिन्धे। साऽऽदित्यः समिन्धे।
तामहः समिन्धे। सा मा समिद्धा। आयुषा तेजसा॥८५॥

वर्चसा श्रिया। यशसा ब्रह्मवर्चसेन। अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा।
अन्तरिक्षः समित्। तां वायुः समिन्धे। सा वायुः समिन्धे।
तामहः समिन्धे। सा मा समिद्धा। आयुषा तेजसा।
वर्चसा श्रिया॥८६॥

यशसा ब्रह्मवर्चसेन। अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा। पृथिवी
समित्। तामग्निः समिन्धे। साऽग्निः समिन्धे। तामहः
समिन्धे। सा मा समिद्धा। आयुषा तेजसा। वर्चसा श्रिया।
यशसा ब्रह्मवर्चसेन॥८७॥

अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा। प्राजापत्या मे समिदसि
सपत्नक्षयणी। भ्रातृव्यहा मेऽसि स्वाहा। आदित्य
व्रतपते व्रतमचारिषम्। तदशकं तन्मेऽराधि। वायौ
व्रतपतेऽग्रे व्रतपते। व्रतानां व्रतपते व्रतमचारिषम्। तदशकं
तन्मेऽराधि॥८८॥

समित्समिन्धे व्रतं चरिष्याम्यायुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनाष्टौ च॥[४१]

शं नो वातः पवतां मातरिश्वा शं नस्तपतु सूर्यः। अहानि शं
भवन्तु नः शः रात्रिः प्रतिधीयताम्। शमुषा नो व्युच्छतु

शमादित्य उदैतु नः। शिवा नः शन्तमा भव सुमृडीका
 सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि। इडाये वास्त्वसि
 वास्तुमद्वास्तुमन्तो भूयास्म मा वास्तोश्छित्स्मह्यवास्तुः
 स भूयाद्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः। प्रतिष्ठसि
 प्रतिष्ठावन्तो भूयास्म मा प्रतिष्ठायोश्छित्स्मह्यप्रतिष्ठः स
 भूयाद्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः। आ वात वाहि भेषजं
 वि वात वाहि यद्रपः। त्वं हि विश्वभेषजो देवानां दूत
 ईयसे। द्वाविमौ वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः॥८९॥

दक्षं मे अन्य आवातु परान्यो वातु यद्रपः। यददो वातते
 गृहोऽमृतस्य निधिर्हितः। ततो नो देहि जीवसे ततो
 नो धेहि भेषजम्। ततो नो मह आवह वात आवातु
 भेषजम्। शम्भूर्मयोभूर्नो हृदे प्र ण आयूँषि तारिषत्।
 इन्द्रस्य गृहोऽसि तं त्वा प्रपद्ये सगुः साश्वः। सह यन्मे
 अस्ति तेन। भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवः
 सुवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्येऽनार्ता देवतां प्रपद्येऽश्मानमाखणं
 प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं ब्रह्म प्रपद्य ओं प्रपद्ये। अन्तरिक्षं
 म उर्वन्तरं बृहदग्रयः पर्वताश्च यया वातः स्वस्त्या
 स्वस्तिमान्तया स्वस्त्या स्वस्तिमानसानि। प्राणापानौ
 मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मयि मेधां मयि
 प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र

इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो
दधातु॥९०॥

द्युभिर्क्तुभिः परिपातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभङ्गेभिः। तन्नो
मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः। कया
नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा। कया शचिष्ठया वृता।
कस्त्वा सत्यो मदानां म॑हिष्ठो मत्सदन्धसः। दृढाचिदारुजे
वसु। अभी षु णः सखीनामविता जरितृणाम्। शतं
भवास्यूतिभिः। वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो
नाधमानाः। अपं ध्वान्तमूर्णुहि पूरि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव
बुद्धान्॥९१॥

शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये। शं योरभिस्रवन्तु
नः। ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चरषणीनाम्। अपो यांचामि
भेषजम्। सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै
भूयासुर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः। आपो हि ष्ठा
मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः
शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः।
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ॥९२॥

आपो जनयथा च नः। पृथिवी शान्ता साऽग्निना
शान्ता सा मे शान्ता शुचं शमयतु। अन्तरिक्षं
शान्तं तद्वायुना शान्तं तन्मे शान्तं शुचं शमयतु।

द्यौः शान्ता साऽऽदित्येन शान्ता सा मे शान्ता शुचः
 शमयतु। पृथिवी शान्तिरन्तरिक्षः शान्तिर्द्यौः शान्तिर्दिशः
 शान्तिरवान्तरदिशः शान्तिरग्निः शान्तिर्वायुः शान्तिरादित्यः
 शान्तिश्चन्द्रमाः शान्तिर्नक्षत्राणि शान्तिरापः शान्तिरोषधयः
 शान्तिर्वनस्पतयः शान्तिर्गौः शान्तिरजा शान्तिरश्वः शान्तिः
 पुरुषः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिर्ब्राह्मणः शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः
 शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः। तयाहः शान्त्या सर्वशान्त्या मह्यं
 द्विपदे चतुष्पदे च शान्तिं करोमि शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः। एह
 श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यं धर्मश्चैतानि
 मोत्तिष्ठन्तमनूत्तिष्ठन्तु मा माः श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा
 प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यं धर्मश्चैतानि मा मा हासिषुः। उदायुषा
 स्वायुषोदोषधीनाः रसेनोत्पुर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्थाममृताः
 अनु। तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत्। पश्येम शरदः
 शतं जीवेम शरदः शतं नन्दाम शरदः शतं मोदाम
 शरदः शतं भवाम शरदः शतः शृण्वाम शरदः शतं
 प्रब्रवाम शरदः शतमजीताः स्याम शरदः शतं ज्योक्म
 सूर्यं दृशे। य उदगान्महतोऽर्णवाद्भिभ्राजमानः सरिरस्य
 मध्यात्स मा वृषभो लोहिताक्षः सूर्यो विपश्चिन्मनसा पुनातु।
 ब्रह्मणश्चोतन्यसि ब्रह्मण आणी स्थो ब्रह्मण आवपनमसि
 धारितेयं पृथिवी ब्रह्मणा मही धारितमेनेन महदन्तरिक्षं

दिवं दाधार पृथिवी५ सदेवां यदहं वेद तदहं धारयाणि
 मा मद्देदोऽधिविस्त्रसत्। मेधामनीषे माविशता५ समीचीं
 भूतस्य भव्यस्यावरुध्यै सर्वमायुरयाणि सर्वमायुरयाणि।
 आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनमाप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा
 स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम।
 ब्रह्म प्रावादिष्म तन्नो मा हासीत्। ॐ शान्तिः शान्तिः
 शान्तिः॥१३॥

प्रावतो दधातु बद्धां जिन्वथ दृशे सप्त च॥—————[४२]

नमो वाचे या चोदिता या चानुदिता तस्यै वाचे नमो नमो
 वाचे नमो वाचस्पतये नम ऋषिभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मन्त्रपतिभ्यो
 मा मामृषयो मन्त्रकृतो मन्त्रपतयः परादुर्माहमृषीन्मन्त्रकृतो
 मन्त्रपतीन्परादां वैश्वदेवीं वाचमुद्यास५ शिवामदस्तां जुष्टां
 देवेभ्यः शर्म मे द्यौः शर्म पृथिवी शर्म विश्वमिदं जगत्।
 शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च शर्म ब्रह्मप्रजापती। भूतं वदिष्ये भुवनं
 वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये
 सत्यं वदिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं
 मे प्रजायै पशूनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशूनां भूयासं
 प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधु
 मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु वक्ष्यामि मधु वदिष्यामि मधुमतीं
 देवेभ्यो वाचमुद्यास५ शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अवन्तु

शोभायै पितरोऽनुमदन्तु। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

ॐ शं नस्तन्नो मा हांसीत् ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

दे॒वा वै स॒त्रमा॑सत। ऋ॒द्धि॑परिमितं यश॑स्कामाः। ते॑ऽब्रुवन्।
यन्नः॑ प्रथ॒मं यश॑ ऋ॒च्छात्। सर्व॑ेषां नस्तत्स॒हास॑दिति। तेषां॑
कुरु॑क्षेत्रं वेदि॑रासीत्। तस्यै॑ खाण्ड॒वो दक्षि॑णा॒र्द्ध आ॑सीत्।
तूर्ध॑मुत्तरा॒र्द्धः। प॒रीण॑ज्जघना॒र्द्धः। म॒रुव॑ उत्क॒रः॥१॥

तेषां॑ म॒खं वैष्ण॑वं यश॑ आर्च्छत्। तन्य॑कामयत।
तेनापा॑क्रामत्। तं दे॒वा अन्वा॑यन्। यशो॑ऽव॒रुरु॑त्समानाः।
तस्या॑न्वागतस्य। स॒व्याद्ध॑नुरजायत। दक्षि॑णा॒दिष॑वः।
तस्मा॑दिषुध॒न्वं पु॒ण्य॑जन्म। य॒ज्ञज॑न्मा हि॥२॥

तमेक॑ऽ सन्तम्। ब॒हवो॑ नाभ्य॑धृष्णुवन्। तस्मा॑देकमिषुध॒न्वि॒नम्।
ब॒हवो॑ऽनिषुध॒न्वा नाभि॑धृष्णुवन्ति। सो॑ऽस्मयत। एकं॑
मा सन्तं ब॒हवो॑ नाभ्य॑धर्षिषुरिति। तस्य॑ सिष्मि॒याण॑स्य
तेजो॑ऽपा॑क्रामत्। तद्दे॒वा ओष॑धीषु न्य॑मृजुः। ते श्या॒माका॑
अभवन्। स्म॒याका॒ वै ना॒मैते॑॥३॥

तत्स्म॒याका॑नाऽ स्मयाक॒त्वम्। तस्मा॑दीक्षितेनापि॒गृह्यं
स्मेत॑व्यम्। तेज॑सो धृ॒त्यै। स ध॒नुः प्र॑तिष्क॒भ्याति॑ष्ठत्। ता
उ॒पदी॑का अब्रुवन्वरं वृ॒णाम॑है। अथ॑ व इ॒मं र॑न्धयाम। यत्र॑
क्व॒ च ख॒नाम॑। तद॒पोऽभि॑तृणदा॒मेति॑। तस्मा॑दुपदीका॒ यत्र॑
क्व॒ च ख॒न॑न्ति। तद॒पोऽभि॑तृन्दन्ति॥४॥

वारै॑वृ॒तः॑ ह्या॑साम्। तस्य॒ ज्याम॑प्या॒दन्। तस्य॒
धनु॑र्वि॒प्रव॑माणः॒ शिरः॒ उद॑वर्तयत्। तद्वा॑वा॒पृथि॑वी
अनु॑प्राव॒र्तत। यत् प्राव॑र्तत। तत्प्र॑व॒र्ग्यस्य॑ प्रव॒र्ग्यत्व॑म्।
यद्वा॑(४)इत्य॑प॒तत्। तद्घ॑र्मस्य॒ घर्म॑त्वम्। म॒ह॒तो
वी॒र्य॑मप॒त्तदि॑ति। तन्म॑हावी॒रस्य॑ म॒हावी॒रत्व॑म्॥५॥

यद॒स्याः स॒मभ॑रन्। तत्स॒म्राज्ञः॑ स॒म्रा॒द्वम्। तः॑ स्तु॒तं
दे॒वता॑स्त्रे॒धा व्य॑गृह्णत। अ॒ग्निः प्रा॑तः स॒व॒नम्। इन्द्रो॒ माध्यं
दि॒नः॑ स॒व॒नम्। वि॒श्वेदे॒वास्तृ॑तीयस॒व॒नम्। तेना॑प॒शीर्णा॑ य॒ज्ञेन॒
यज॑मानाः। नाशि॑षोऽवा॒रुन्ध॑त। न सु॑व॒र्गं लो॒कम॑भ्य॒जय॑न्।
ते दे॒वा अ॒श्विना॑वब्रुवन्॥६॥

भि॒षजौ॒ वै स्थः॑। इ॒दं य॒ज्ञस्य॒ शिरः॒ प्रति॑धत्त॒मिति॑।
ताव॑ब्रू॒तां वर॑ वृणाव॒है। ग्र॒ह ए॒व ना॒वत्रा॑पि॒ गृह्य॑ता॒मिति॑।
ताभ्या॑मे॒तमा॑श्वि॒नम॑गृह्णन्। तावे॒तद्य॒ज्ञस्य॒ शिरः॒ प्रत्य॑धत्ताम्।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः। तेन॒ सशी॑र्णा॒ य॒ज्ञेन॒ यज॑मानाः। अ॒वा॒शिषो॑-
ऽरु॑न्धत। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कम॑जयन्। यत्प्र॑व॒र्ग्यं प्र॑वृणक्ति।
य॒ज्ञस्यै॒व तच्छि॑रः॒ प्रति॑दधाति। तेन॒ सशी॑र्णा॒ य॒ज्ञेन॒
यज॑मानः। अ॒वा॒शिषो॑ रु॒न्धे। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑यति।
तस्मा॑दे॒ष आ॑श्वि॒नप्र॑वया इ॒व। यत्प्र॑व॒र्ग्यः॥७॥

उत्क॑रो ह्ये॒ते तृ॑न्दन्ति म॒हावी॒रत्व॑म॒ब्रुव॑न्नजयन्त्स॒प्त च॑॥ [१]

सा॒वि॒त्रं जु॑होति॒ प्रसू॑त्यै। च॒तुर्गृ॑ही॒तेन॑ जुहोति। चतु॑ष्पादः

प॒शवः॑। प॒शूने॒वाव॑रुन्धे। चत॑स्रो दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्र॒ति॑तिष्ठति।
छन्दा॑ंसि दे॒वेभ्यो॑ऽपा॑क्रामन्। न वो॑ऽभा॒गानि॑ ह॒व्यं
व॑क्ष्याम इति॑। तेभ्य॑ ए॒तच्च॑तुर्गृही॒तम॑धारयन्। पु॒रोनु॒वाक्या॑यै
याज्या॑यै॥८॥

दे॒वता॑यै वष॑ट्काराय। यच्च॑तुर्गृही॒तं जु॒होति॑। छन्दा॑स्ये॒व
तत् प्री॑णाति। तान्य॑स्य प्री॒तानि॑ दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑हन्ति।
ब्र॒ह्म॒वादि॒नो व॑दन्ति। हो॒तव्यं॑ दी॒क्षित॑स्य गृ॒हा(३)इ न
हो॒तव्या॑(३)मिति॑। ह॒विर्वै दी॑क्षितः। य॒ज्जु॑ह्यात्। ह॒विष्कृतं॑
यज॑मानम॒ग्नौ प्र॑दध्यात्। यन्न जु॑ह्यात्॥९॥

य॒ज्ञप॒रुरन्त॑रियात्। य॒जुरे॒व व॑देत्। न ह॒विष्कृतं॑ यज॑मानम॒ग्नौ
प्र॑दधाति। न य॒ज्ञप॒रुरन्त॑रेति। गा॒यत्री॑ छन्दा॑स्यत्य॑मन्यत।
तस्यै॑ वष॑ट्कारो॑ऽभ्यय्य शिरो॑ऽच्छिनत्। तस्यै॑ द्वेधा॑ रसः
परा॑पतत्। पृ॒थि॒वीम॒र्द्धः प्रा॑विशत्। प॒शून॒र्द्धः। यः पृ॑थि॒वीं
प्रा॑विशत्॥१०॥

स ख॑दिरो॑ऽभवत्। यः प॒शून्। सो॑ऽजाम्। यत्खा॑दिर्य॒ग्निर्भव॑ति।
छन्दा॑सामे॒व रसे॑न य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः सम्भ॑रति। यदौदु॑म्बरी।
ऊ॒र्ग्वो उ॑दु॒म्बरः॑। ऊ॒र्जैव॑ य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः सम्भ॑रति। यद्वै॒णवी॑।
तेजो॑ वै वे॒णुः॥११॥

तेज॑सै॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः सम्भ॑रति। यद्वैक॑ङ्क॒ती। भा
ए॒वाव॑रुन्धे। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॑स॒व इत्य॑ग्निमा॒दत्ते॑

प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। वज्रं इव वा एषा।
यदग्निः। अग्निरसि नारिरसीत्याह शान्त्यै॥१२॥

अध्वरुकृद्वेभ्य इत्याह। यज्ञो वा अध्वरः। यज्ञकृद्वेभ्य
इति वावैतदाह। उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इत्याह। ब्रह्मणैव
यज्ञस्य शिरोऽच्छैति। प्रेतु ब्रह्मणस्पतिरित्याह। प्रेत्यैव
यज्ञस्य शिरोऽच्छैति। प्र देव्येतु सूनृतेत्याह। यज्ञो वै
सूनृता। अच्छा वीरं नर्यं पङ्क्तिराधसमित्याह॥१३॥

पाङ्क्तो हि यज्ञः। देवा यज्ञं नयन्तु न इत्याह। देवानेव यज्ञनियः
कुरुते। देवीं द्यावापृथिवीं अनु मे म३साथामित्याह।
आभ्यामेवानुमतो यज्ञस्य शिरः सम्भरति। ऋद्ध्यासमद्य
मुखस्य शिर इत्याह। यज्ञो वै मुखः। ऋद्ध्यासमद्य यज्ञस्य
शिर इति वावैतदाह। मखाय त्वा मुखस्य त्वा शीर्ष्ण
इत्याह। निर्दिश्यैवैनद्धरति॥१४॥

त्रिर्हरति। त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञस्य
शिरः सम्भरति। तूष्णीं चतुर्थं हरति। अपरिमितादेव
यज्ञस्य शिरः सम्भरति। मृत्खनादग्रे हरति। तस्मान्मृत्खनः
करुण्यतरः। इयत्यग्रं आसीरित्याह। अस्यामेवाच्छम्बद्वारं
यज्ञस्य शिरः सम्भरति। ऊर्जं वा एत३ रसं पृथिव्या
उपदीका उद्दिहन्ति॥१५॥

यद्वल्मीकम्। यद्वल्मीकवृषा सम्भारो भवति। ऊर्जमेव रसं
पृथिव्या अवरुन्धे। अथो श्रोत्रमेव। श्रोत्रं ह्येतत्पृथिव्याः।
यद्वल्मीकः। अबधिरो भवति। य एवं वेद। इन्द्रो वृत्राय
वज्रमुदयच्छत्। स यत्र यत्र पराक्रमत॥१६॥

तन्नाद्धियत। स पूतीकस्तम्बे पराक्रमत। सोऽद्धियत।
सोऽब्रवीत्। ऊतिं वै मे धा इति। तदूतीकानामूतीकत्वम्।
यदूतीका भवन्ति। यज्ञायैवोतिं दधति। अग्निजा असि
प्रजापते रेत इत्याह। य एव रसः पशून्प्राविशत्॥१७॥

तमेवावरुन्धे। पञ्चैते सम्भारा भवन्ति। पाङ्क्तो यज्ञः। यावानेव
यज्ञः। तस्य शिरः सम्भरति। यद्गाम्याणां पशूनां चर्मणा
सम्भरेत्। ग्राम्यान्पशूञ्छुचाऽर्पयेत्। कृष्णाजिनेन सम्भरति।
आरण्यानेव पशूञ्छुचारपयति। तस्मात्समावत्पशूनां
प्रजायमानानाम्॥१८॥

आरण्याः पशवः कनीयाः सः। शुचा ह्यृताः। लोमतः
सम्भरति। अतो ह्यस्य मेध्यम्। परिगृह्या यन्ति।
रक्षसामपहत्यै। बृहवो हरन्ति। अपंचितिमेवास्मिन्दधति।
उद्धते सिकतोपोमे परिश्रिते निदधति शान्त्यै। मदन्तीभिरुप
सृजति॥१९॥

तेज एवास्मिन्दधाति। मधु त्वा मधुला करोत्वित्याह।
ब्रह्मणैवास्मिन्तेजो दधाति। यद्गाम्याणां पात्राणां कपालैः

स०सृजेत्। ग्राम्याणि पात्राणि शुचाऽर्पयेत्। अ०र्म०क०पा०लैः
 स०सृजति। एतानि वा अनुपजीवनीयानि। तान्येव
 शुचारपयति। शर्कराभिः स०सृजति धृत्यै। अथो शन्त्वाय।
 अ०ज०लो०मैः स०सृजति। एषा वा अ०ग्नेः प्रि०या त०नूः। यद्जा।
 प्रि०य०यै०वेन० त०नु०वा स०सृजति। अथो तेज०सा। कृ०ष्णा०जि०न०स्य०
 लो०म०भिः स०सृजति। य०ज्ञो वै कृ०ष्णा०जि०न०म्। य०ज्ञे०नै०व य०ज्ञ०
 स०सृजति॥२०॥

याज्यायै न जुहुयादविशद्वेणुः शान्त्यै पङ्क्तिराधसमित्याह हरति दिहन्ति पराक्रमताविशत्
 प्रजायमानानां सृजति शन्त्वायाष्टौ च॥ [२]

परिश्रिते करोति। ब्र०ह्म०व०र्च०स०स्य० परि०गृही०त्यै। न कुर्वन्नभि
 प्रा०ण्यात्। यत्कुर्वन्नभि प्रा०ण्यात्। प्रा०णाञ्छु०चार०पयेत्। अ०प०हाय०
 प्रा०णिति। प्रा०णानां गोपी०थाय०। न प्र०व०र्ग्यं चादि०त्यं चा०न्तरे०यात्।
 यद०न्तरे०यात्। दु०श्च०र्मा स्यात्॥२१॥

तस्मान्नान्तराय्यम्। आ०त्म०नो गोपी०थाय०। वेणु०ना करोति।
 तेजो वै वेणुः। तेजः प्र०व०र्ग्यः। तेज०सै०व तेजः स०म०र्द्धयति।
 म०ख०स्य शिरोऽसी०त्याह। य०ज्ञो वै म०खः। तस्यै०तच्छि०रः।
 यत्प्र०व०र्ग्यः॥२२॥

तस्मादेवमाह। य०ज्ञस्य प०दे स्थ इत्याह। य०ज्ञस्य ह्ये०ते
 प०दे। अथो प्रति०ष्ठित्यै। गा०य०त्रेण० त्वा छन्द०सा करो०मी०त्याह।
 छन्दो०भिरे०वेन० करोति। त्र्यु०द्धिं करोति। त्रय० इमे लो०काः।

ए॒षां लो॒काना॒मात्यै॑। छ॒न्दो॒भिः करोति॥२३॥

वी॒र्यं॑ वै छ॒न्दा॑सि। वी॒र्ये॑णै॒वैनं॑ करोति। यजु॑षा॒ बिलं॑ करोति॒ व्यावृ॑त्यै। इ॒यं तं॑ करोति। प्र॒जाप॑तिना यज्ञ॒मुखे॑न॒ सम्मि॑तम्। इ॒यं तं॑ करोति। य॒ज्ञप॑रुषा॒ सम्मि॑तम्। इ॒यं तं॑ करोति। ए॒ताव॑द्वे पुरु॑षे वी॒र्यम्॑। वी॒र्य॑सम्मि॒तम्॥२४॥

अप॑रिमि॒तं करो॑ति। अप॑रिमि॒तस्याव॑रुद्धौ। प॒रि॒ग्री॒वं क॑रोति॒ धृत्यै॑। सूर्य॑स्य॒ हर॑सा श्रा॒येत्या॑ह। य॒था॒य॒जुरे॑वैतत्। अ॒श्वश॑केन॒ धूप॑यति। प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒श्वः स॑योनि॒त्वाय॑। वृ॒ष्णो अ॒श्वस्य॑ नि॒ष्पद॑सीत्या॑ह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो वृ॒षाऽश्वः॑। तस्य॒ छन्दा॑सि नि॒ष्पत्॥२५॥

छ॒न्दो॒भिरे॑वैनं॑ धूप॑यति। अ॒र्चिषे॑ त्वा शो॒चिषे॑ त्वेत्या॑ह। तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। वा॒रु॒णोऽभी॑द्धः। मै॒त्रियो॑पैति॒ शान्त्यै॑। सि॒द्धौ त्वेत्या॑ह। य॒था॒य॒जुरे॑वैतत्। दे॒वस्त्वा॑ सवि॒तोद्व॑प॒त्वित्या॑ह। स॒वितृ॑प्रसूत ए॒वैनं॑ ब्रह्म॑णा दे॒वता॑भि॒रुद्व॑पति। अप॑द्यमानः पृथि॒व्यामा॑शा॒ दिश॑ आ॒पृणे॑त्या॑ह॥२६॥

तस्मा॑द्दि॒ग्निः सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ विभा॑ति। उत्तिष्ठ॑ बृ॒हन्म॑वो॒र्ध्वस्तिष्ठ॑ ध्रु॒वस्त्वमि॑त्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ई॒श्वरो॑ वा ए॒षोऽन्यो॑ भवि॑तोः। यः प्र॑व॒र्ग्यम॑न्वीक्ष॑ते। सूर्य॑स्य॒ त्वा चक्षु॑षाऽन्वीक्ष॑ इत्या॑ह। चक्षु॑षो गोपी॒थाय॑। ऋ॒जवे॑ त्वा सा॒धवे॑ त्वा सु॒क्षित्यै॑ त्वा भू॒त्यै त्वेत्या॑ह। इ॒यं वा ऋ॒जुः। अ॒न्तरि॑क्षं सा॒धु। अ॒सौ

सुक्षितिः॥२७॥

दिशो भूतिः। इमानेवास्मै लोकान्कल्पयति। अथो
प्रतिष्ठित्यै। इदमहममुमामुष्यायणं विशा पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन
पर्यूहामीत्याह। विशैवेनं पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यूहति। विशेति
राजन्यस्य ब्रूयात्। विशैवेनं पर्यूहति। पशुभिरिति वैश्यस्य।
पशुभिरेवेनं पर्यूहति। असुर्यं पात्रमनाच्छृणम्॥२८॥

आच्छृणत्ति। देवत्राकः। अजक्षीरेणाऽऽच्छृणत्ति। पुरं वा
एतत्पयः। यदजक्षीरम्। पुरमेणैवेनं पयसाऽऽच्छृणत्ति।
यजुषा व्यावृत्त्यै। छन्दोभिराच्छृणत्ति। छन्दोभिर्वा एष
क्रियते। छन्दोभिरेव छन्दाऽस्याच्छृणत्ति। छृन्धि
वाचमित्याह। वाचमेवावरुन्धे। छृन्ध्यूर्जमित्याह।
ऊर्जमेवावरुन्धे। छृन्धि हविरित्याह। हविरेवाकः।
देव पुरश्चर सध्यासन्त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्॥२९॥

स्याद्यत् प्रवर्ग्यश्छन्दोभिः करोति वीर्यसम्मितं छन्दांसि निष्पत्तयेत्याह
सुक्षितिरनाच्छृणञ्छन्दाऽस्याच्छृणत्यष्टौ च॥ [३]

ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो होतर्धर्ममभिष्टुहीत्याह। एष वा एतर्हि
बृहस्पतिः। यद्ब्रह्मा। तस्मा एव प्रतिप्रोच्य प्रचरति।
आत्मनोऽनात्यै। यमायं त्वा मखाय त्वेत्याह। एता वा
एतस्य देवताः। ताभिरेवेनं समर्द्धयति। मदन्तीभिः
प्रोक्षति। तेज एवास्मिन्दधाति॥३०॥

अ॒भि॒पूर्व॑ प्रोक्ष॑ति। अ॒भि॒पूर्व॑मे॒वास्मि॒न्तेजो॑ दधाति। त्रिः
प्रोक्ष॑ति। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। होता॒ऽन्वा॑ह।
रक्ष॑साम॒प॑ह॒त्यै। अन॑वानम्। प्रा॒णाना॒॑ऽसन्त॑त्यै। त्रि॒ष्टुभः॑
स॒तीर्गा॑य॒त्रीरि॒वान्वा॑ह॥ ३१॥

गा॒य॒त्रो हि प्रा॑णः। प्रा॒णमे॒व यज॑माने दधाति। सन्त॑त॒मन्वा॑ह।
प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य॒ सन्त॑त्यै। अथो॑ रक्ष॑साम॒प॑ह॒त्यै।
यत्प॑रि॒मिता॑ अनु॒ब्रूयात्। प॑रि॒मित॒मव॑रुन्धीत। अ॒प॑रि॒मिता॑
अन्वा॑ह। अ॒प॑रि॒मित॒स्याव॑रुद्धौ। शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑॥ ३२॥

यत्प्र॑व॒र्ग्यः। ऊ॒र्ध्व॒ञ्जो॑। यन्मौ॒ञ्जो वे॒दो भ॑वति। ऊ॒र्जै॒व
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः स॑म॒र्द्धय॑ति। प्रा॒णा॒हुती॑र्जु॒होति॑। प्रा॒णाने॒व
यज॑माने दधाति। स॒प्त जु॑होति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। दे॒वस्त्वा॑ स॒विता॑
म॒ध्वा॑ऽन॒क्तित्या॑ह॥ ३३॥

तेज॑सै॒वैन॑मनक्ति। पृथि॒वीं तप॑स॒स्त्राय॑स्वेति॒ हिर॑ण्य॒मुपा॑स्यति।
अ॒स्या अन॑तिदाहाय। शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यत्प्र॑व॒र्ग्यः।
अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। प्र॒ल॒वाना॑दी॒प्योपा॑स्यति। दे॒वता॑स्वे॒व
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्र॑ति॒दधा॑ति। अ॒प्र॑तिशीर्णा॒ग्रं भ॑वति।
ए॒तद्व॑र्हि॒र्ह्येषः॑॥ ३४॥

अ॒र्चि॒र॒सि शो॒चि॒रसी॑त्या॒ह। तेज॑ ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मव॒र्चसं॑ द॒धाति॑।
स॒सी॑दस्व म॒हा॒ऽसी॑त्या॒ह। म॒हान् ह्येषः॑। ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो

वदन्ति। ए॒ते वा॒व त ऋ॒त्विजः॑। ये द॑र्शपूर्णमा॒सयोः॑। अथ॑
क॒था हो॒ता य॒ज॑मानायाऽऽशि॒षो नाश॑स्त्व॒ इति॑। पु॒रस्ता॑दाशीः
खलु॒ वा अ॒न्यो य॒ज्ञः। उ॒परि॑ष्ठादाशीर॒न्यः॥ ३५॥

अ॒ना॒धृ॒ष्या पु॒रस्ता॑दि॒ति य॒दे॒तानि॑ यजू॒धृष्या॑हं। शी॒र॒ष॒त ए॒व
य॒ज्ञस्य॑ य॒ज॑मान आ॒शिषो॑ऽव॒रुन्धे। आ॒युः पु॒रस्ता॑दाह। प्र॒जां
द॑क्षिण॒तः। प्रा॒णं प॒श्चात्। श्रोत्र॑मुत्त॒रतः॑। वि॒धृ॒तिमु॒परि॑ष्ठात्।
प्रा॒णाने॒वास्मै॑ स॒मीचो॑ दधाति। ई॒श्व॒रो वा ए॒ष
दि॒शोऽनू॒न्म॑दितोः। यं दि॒शोऽनु॑ व्यास्था॒पय॑न्ति॥ ३६॥

म॒नो॒रश्वा॑सि भू॒रि॑पु॒त्रेती॒माम॑भि॒मृ॑शति। इ॒यं वै म॒नो॒रश्वा॑
भू॒रि॑पु॒त्रा। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति॒ति॒ष्ठ॒त्यनु॑न्मा॒दाय॑। सू॒प॒सदा॑ मे
भू॒या मा मा॑ हि॒ःसी॒रित्या॑हाहि॒ःसा॒यै। चि॒तः स्थ॑ परि॒चित॒
इत्या॑ह। अ॒प॒चि॒तिमे॒वास्मि॑न्दधाति। शि॒रो वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः। अ॒सौ खलु॒ वा आ॑दि॒त्यः प्र॑व॒र्ग्यः। तस्य॑ म॒रुतो॑
र॒श्मयः॑॥ ३७॥

स्वाहा॑ म॒रुद्भिः॑ परि॒श्रय॑स्वेत्या॒ह। अ॒मुमे॒वादि॒त्यं र॒श्मि॒भिः
पर्यू॑हति। तस्मा॑द॒सावा॑दि॒त्योऽमु॒ष्मि॒ल्लो॒के र॒श्मि॒भिः पर्यू॑ढः।
तस्मा॑द्राजा॑ वि॒शा पर्यू॑ढः। तस्मा॑द्भाम॒णीः सं॒जा॒तैः पर्यू॑ढः।
अ॒ग्नेः सृ॒ष्टस्य॑ य॒तः। वि॒क॑ङ्क॒तं भा॑ आ॒र्च्छ॑त्। यद्वैक॑ङ्क॒ताः
परि॒धयो॑ भव॑न्ति। भा॒ ए॒वाव॑रुन्धे। द्वा॒द॒श भव॑न्ति॥ ३८॥

द्वा॒द॒श मा॒साः सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒रमे॒वाव॑रुन्धे। अ॒स्ति

त्रयोदशो मास इत्याहुः। यत्रयोदशः परिधिर्भवति।
तेनैव त्रयोदशं मासमवरुन्धे। अन्तरिक्षस्यान्तर्द्धिरसीत्याहु
व्यावृत्त्यै। दिवं तपसस्त्रायस्वेत्युपरिष्ठाद्धिरण्यमधि निदधाति।
अमुष्या अनन्तिदाहाय। अथो आभ्यामेवैनमुभयतः
परिगृह्णाति। अर्हन् बिभर्षि सायंकानि धन्वेत्याहु॥३९॥

स्तौत्येवैनमेतत्। गायत्रमसि त्रैष्टुभमसि जागतमसीति
धुवित्राण्यादत्ते। छन्दोभिरेवैनान्यादत्ते। मधु मध्विति धूनीति।
प्राणो वै मधु। प्राणमेव यजमाने दधाति। त्रिः परियन्ति।
त्रिवृद्धि प्राणः। त्रिः परियन्ति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥४०॥

अथो रक्षसामपहत्यै। त्रिः पुनः परियन्ति। षट्थसम्पद्यन्ते।
षड्वा ऋतवः। ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठन्ति। यो वै घर्मस्य प्रियां
तनुवमाक्रामति। दुश्चर्मा वै स भवति। एष ह वा अस्य प्रियां
तनुवमाक्रामति। यत् त्रिः परीत्य चतुर्थं पर्येति। एतां ह
वा अस्योग्रदेवो राजनिराचक्राम॥४१॥

ततो वै स दुश्चर्माऽभवत्। तस्मात्त्रिः परीत्य न चतुर्थं
परीयात्। आत्मनो गोपीथाय। प्राणा वै धुवित्राणि।
अव्यतिषङ्गं धून्वन्ति। प्राणानामव्यतिषङ्गाय कृत्यै। विनिषद्य
धून्वन्ति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठन्ति। ऊर्ध्वं धून्वन्ति। सुवर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै। सर्वतो धून्वन्ति। तस्माद्यः सर्वतः
पवते॥४२॥

दधातीवान्वाह यज्ञस्याहैष उपरिष्ठादाशीरन्यो व्यास्थापयन्ति रश्मयो भवन्ति धन्वेत्याहु यज्ञश्चक्राम

समंष्ट्रे द्वे च॥ [४]

अ॒ग्नि॒ष्ट्वा व॒सु॒भिः पु॒रस्ता॑द्रोचयतु गाय॒त्रेण॒ छन्द॑सेत्याह।
 अ॒ग्नि॒रे॒वैनं॑ व॒सु॒भिः पु॒रस्ता॑द्रोचयति गाय॒त्रेण॒ छन्द॑सा।
 समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॑स्ते। इन्द्र॑स्त्वा
 रु॒द्रैर्दक्षि॑ण॒तो रो॑चयतु त्रैष्टु॒भेन॒ छन्द॑सेत्याह। इन्द्र॑ ए॒वैनं॑
 रु॒द्रैर्दक्षि॑ण॒तो रो॑चयति त्रैष्टु॒भेन॒ छन्द॑सा। समा॑रुचि॒तो
 रो॑चयेत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॑स्ते। वरु॑णस्त्वाऽऽदि॒त्यैः
 प॒श्चाद्रो॑चयतु जा॒गते॑न॒ छन्द॑सेत्याह। वरु॑ण ए॒वैनं॑मादि॒त्यैः
 प॒श्चाद्रो॑चयति जा॒गते॑न॒ छन्द॑सा॥ ४३॥

समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॑स्ते। द्यु॒ता॒न॒स्त्वा
 मा॒रु॒तो म॒रुद्भि॑रुत्त॒र॒तो रो॑चय॒त्वानु॑ष्टु॒भेन॒ छन्द॑सेत्याह।
 द्यु॒ता॒न ए॒वैनं॑ मा॒रु॒तो म॒रुद्भि॑रुत्त॒र॒तो रो॑चय॒त्वानु॑ष्टु॒भेन॒
 छन्द॑सा। समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॑स्ते।
 बृह॑स्पति॒स्त्वा वि॒श्वैर्दे॒वैरु॑परि॒ष्टाद्रो॑चयतु पा॒ङ्केन॒ छन्द॑सेत्याह।
 बृह॑स्पति॒रे॒वैनं॑ वि॒श्वैर्दे॒वैरु॑परि॒ष्टाद्रो॑चयति पा॒ङ्केन॒ छन्द॑सा।
 समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॑स्ते॥ ४४॥

रो॒चि॒तस्त्वं दे॒व घ॑र्म दे॒वेष्व॑सीत्याह। रो॒चि॒तो ह्ये॒ष दे॒वेषु॑।
 रो॒चि॒षी॒याहं म॑नु॒ष्यैष्वि॒त्याह॑। रोच॑त ए॒वेष॑ म॑नु॒ष्येषु॑। स॒म्रा॑द्धर्म
 रुचि॑तस्त्वं दे॒वेष्वायु॑ष्मा॒स्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्यसी॑त्याह।
 रुचि॑तो ह्ये॒ष दे॒वेष्वायु॑ष्मा॒स्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी। रुचि॑तोऽहं
 म॑नु॒ष्यैष्वायु॑ष्मा॒स्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी भू॒यास॑मित्याह।

रुचि॒त ए॒वैष॒ म॒नुष्ये॑ष्वायु॑ष्मा॒स्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॑सी
 भ॒वति॑। रु॒गंसि॒ रुचं॑ मयि॑ धेहि॒ मयि॑ रु॒गित्या॑ह।
 आ॒शिष॑मे॒वैता॒माशा॑स्ते। तं यदे॒तैर्यजु॑र्भि॒ररो॑चयित्वा। रुचि॒तो
 घ॒र्म इति॑ प्रब्रूयात्। अरो॑चुकोऽध्व॒र्युः स्यात्। अरो॑चुको
 यज॑मानः। अथ॒ यदे॒नमे॒तैर्यजु॑र्भी रोचयित्वा। रुचि॒तो घ॒र्म
 इति॑ प्राह॑। रोचु॑कोऽध्व॒र्युर्भव॑ति। रोचु॑को यज॑मानः॥४५॥

प॒श्चाद्रौ॑चयति॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सा॒ पाङ्के॑न॒ छन्द॑सा॒ समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्या॒हाशि॑षमे॒वैता॒माशा॑स्ते
 शास्तेऽष्टौ च॥ ————— [५]

शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यत् प्र॑व॒र्ग्यः। ग्री॒वा उ॑प॒सदः॑।
 पु॒रस्ता॑दुप॒सदा॑ प्र॒व॒र्ग्यं प्र॑वृ॒णक्ति॑। ग्री॒वास्वे॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
 प्र॑ति॒दधा॑ति। त्रिः प्र॑वृ॒णक्ति॑। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व
 लो॒केभ्यो॑ य॒ज्ञस्य॑ शिरोऽव॑रुन्धे। षट्थ॑सम्प॒द्यन्ते॑। षड्वा
 ऋ॒तवः॑॥४६॥

ऋ॒तुभ्य॑ ए॒व य॒ज्ञस्य॑ शिरोऽव॑रुन्धे। द्वाद॑श॒कृत्वः॑ प्र॑वृ॒णक्ति॑।
 द्वाद॑श॒ मासाः॑ संवत्स॒रः। संव॑त्स॒रादे॒व य॒ज्ञस्य॑ शिरोऽव॑रुन्धे।
 चतु॑र्वि॒ंशतिः॑ सम्प॒द्यन्ते॑। चतु॑र्वि॒ंशति॑रर्द्ध॒मासाः॑।
 अ॒र्द्धमा॒सेभ्य॑ ए॒व य॒ज्ञस्य॑ शिरोऽव॑रुन्धे। अथो॒ खलु॑।
 स॒कृदे॒व प्र॑वृ॒ज्यः। एक॑ं हि शि॒रः॥४७॥

अ॒ग्नि॒ष्टोमे॑ प्र॑वृ॒णक्ति॑। ए॒तावा॒न् वै य॒ज्ञः। यावा॑न॒ग्नि॒ष्टोमः॑।
 यावा॑ने॒व य॒ज्ञः। तस्य॑ शि॒रः प्र॑ति॒दधा॑ति। नोक्थ्ये॑ प्र॑वृ॒ज्यात्।
 प्र॒जा वै प॒शव॑ उ॒क्थानि॑। यदु॒क्थ्ये॑ प्र॑वृ॒ज्यात्। प्र॒जां प॒शून॑स्य॒

निर्दहेत्। विश्वजिति सर्वपृष्ठे प्रवृणक्ति॥४८॥

पृष्ठानि वा अच्युतं च्यावयन्ति। पृष्ठैरेवास्मा अच्युतं च्यावयित्वाऽवरुन्धे। अपश्यं गोपामित्याह। प्राणो वै गोपाः। प्राणमेव प्रजासु वियातयति। अपश्यं गोपामित्याह। असौ वा आदित्यो गोपाः। स हीमाः प्रजा गोपायति। तमेव प्रजानां गोतारं कुरुते। अनिपद्यमानमित्याह॥४९॥

न ह्येष निपद्यते। आ च परां च पृथिभिश्चरन्तमित्याह। आ च ह्येष परां च पृथिभिश्चरति। स सध्रीचीः स विषूचीर्वसान् इत्याह। सध्रीचींश्च ह्येष विषूचीश्च वसानः प्रजा अभि विपश्यति। आवरीवर्ति भुवनेष्वन्तरित्याह। आ ह्येष वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः। अत्र प्रावीर्मधु माध्वीभ्यां मधु माधूचीभ्यामित्याह। वासन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति। समग्निरग्निना गतेत्याह॥५०॥

ग्रेष्मावेवास्मा ऋतू कल्पयति। समग्निरग्निना गतेत्याह। अग्निर्ह्येवैषोऽग्निना सङ्गच्छते। स्वाहा समग्निस्तपसा गतेत्याह। पूर्वमेवादितम्। उत्तरेणाभिगृणाति। धर्ता दिवो विभासि रजसः पृथिव्या इत्याह। शारदावेवास्मा ऋतू कल्पयति॥५१॥

दिवि देवेषु होत्रा यच्छेत्याह। होत्राभिरेवेमाँल्लोकान्तसन्दधाति। विश्वासां भुवां पत इत्याह। हैमन्तिकावेवास्मा ऋतू

कल्पयति। देवश्रूस्त्वं देव घर्म देवान्पाहीत्याह।
 शैशिरावेवास्मा ऋतू कल्पयति। तपोजां वाचमस्मे
 नियच्छ देवायुवमित्याह। या वै मेध्या वाक्। सा तपोजाः।
 तामेवावरुन्धे॥५२॥

गर्भो देवानामित्याह। गर्भो ह्येष देवानाम्। पिता
 मतीनामित्याह। प्रजा वै मृतयः। तासामेष एव पिता। यत्
 प्रवर्ग्यः। तस्मादेवमाह। पतिः प्रजानामित्याह। पतिर्ह्येष
 प्रजानाम्। मतिः कवीनामित्याह॥५३॥

मतिर्ह्येष कवीनाम्। सं देवो देवेन सवित्रा यतिष्ठ
 स९ सूर्येणारुक्तेत्याह। अमुं चैवादित्यं प्रवर्ग्यं च
 स९शास्ति। आयुर्दास्त्वमस्मभ्यं घर्म वर्चोदा असीत्याह।
 आशिषमेवैतामाशास्ते। पिता नोऽसि पिता नो बोधेत्याह।
 बोधयत्येवैनम्। न वै तेऽवकाशा भवन्ति। पत्नियै दशमः।
 नव वै पुरुषे प्राणाः॥५४॥

नाभिर्दशमी। प्राणानेव यजमाने दधाति। अथो दशाक्षरा
 विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। यज्ञस्य
 शिरोऽच्छिद्यत। तद्देवा होत्राभिः प्रत्यदधुः। ऋत्विजोऽवैक्षन्ते।
 एता वै होत्राः। होत्राभिरेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति॥५५॥

रुचितमवैक्षन्ते। रुचिताद्वै प्रजापतिः प्रजा असृजत।
 प्रजाना९ सृष्ट्यै। रुचितमवैक्षन्ते। रुचिताद्वै पर्जन्यो

वर्षति। वर्षुकः पर्जन्यो भवति। सं प्रजा एधन्ते।
रुचितमवेक्षन्ते। रुचितं वै ब्रह्मवर्चसम्। ब्रह्मवर्चसिनो
भवन्ति॥५६॥

अधीयन्तोऽवेक्षन्ते। सर्वमायुर्यन्ति। न पत्यवेक्षेत।
यत्पत्यवेक्षेत। प्रजायेत। प्रजां त्वंस्ये निर्दहेत्। यन्नावेक्षेत।
न प्रजायेत। नास्यै प्रजां निर्दहेत्। तिरस्कृत्य यजुर्वाचयति।
प्रजायते। नास्यै प्रजां निर्दहति। त्वष्टीमती ते सपेयेत्याह।
सपाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते॥५७॥

ऋतवो हि शिरः सर्वपृष्ठे प्रवृणुतन्निपद्यमानमित्याह गतेत्याह शारदावेवास्मां ऋतू कल्पयति
रुन्धे कवीनामित्याह प्राणाः प्रतिदधाति भवन्ति वाचयति चत्वारि च॥—————[६]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आददेऽदित्यै
रास्नाऽसीत्याह यजुष्कृत्यै। इड एह्यदित एहि
सरस्वत्येहीत्याह। एतानि वा अस्यै देवनामानि।
देवनामैरेवैनामाह्वयति। असावेह्यसावेह्यसावेहीत्याह।
एतानि वा अस्यै मनुष्यनामानि॥५८॥

मनुष्यनामैरेवैनामाह्वयति। षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः।
ऋतुभिरेवैनामाह्वयति। अदित्या उष्णीषमसीत्याह।
यथायजुरेवैतत्। वायुरस्यैड इत्याह। वायुदेवत्यो वै वत्सः।
पूषा त्वोपावसृजत्वित्याह। पौष्णा वै देवतया पशवः॥५९॥

स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑योपाव॑सृजति। अ॒श्विभ्यां॑ प्रदा॑पयेत्या॒ह।
अ॒श्विनौ॑ वै दे॒वानां॑ भिष॒जौ॑। ताभ्या॑मेवास्मै॑ भेष॒जं क॑रोति।
यस्ते॒ स्तनः॑ शशय॑ इत्या॒ह। स्तौत्ये॒वैनाम्॑। उ॒स्रं घ॑र्म॒ः
शि॒ःषो॒स्रं घ॑र्मं पा॒हि घ॑र्माय॑ शि॒ःषेत्या॑ह। यथा॑ ब्रूयाद॒मुष्मै॑
दे॒हीति॑। ता॒दृगे॒व तत्। बृ॒हस्प॑ति॒स्त्वोप॑ सीद॒त्वित्या॑ह॥६०॥

ब्र॒ह्म वै दे॒वानां॑ बृ॒हस्प॑तिः। ब्र॒ह्मणै॒वैना॒मुप॑सीदति। दान॑वः स्थ
पे॒र॑व॒ इत्या॑ह। मे॒ध्याने॒वैनान्क॑रोति। वि॒ष्वग्वृ॑तो॒ लोहि॑ते॒नेत्या॑ह
व्यावृ॑त्त्यै। अ॒श्विभ्यां॑ पि॒न्वस्व॒ सर॑स्वत्यै पि॒न्वस्व॒ पूष्णे॑
पि॒न्वस्व॒ बृ॒हस्प॑तये पि॒न्वस्वेत्या॑ह। ए॒ताभ्यो॑ ह्ये॒षा दे॒वता॑भ्यः
पि॒न्वते॑। इन्द्रा॑य पि॒न्वस्वेन्द्रा॑य पि॒न्वस्वेत्या॑ह। इन्द्र॑मे॒व
भा॑ग॒धेये॑न॒ सम॑र्द्धयति। द्वि॒रिन्द्रा॑येत्या॒ह॥६१॥

तस्मा॑दिन्द्रो॑ दे॒वता॑नां भूयिष्ठ॒भाक्त॑मः। गा॒यत्रो॑ऽसि॒ त्रैष्टु॑भोऽसि॒
जा॒ग॒तमु॒सीति॑ श॒फोप॑य॒माना॑दत्ते। छ॒न्दो॑भिरे॒वैना॒नाद॑त्ते।
स॒होर्जो॑ भा॒गेनो॑प॒मेहीत्या॑ह। ऊ॒र्ज ए॒वैनं॑ भा॒गम॑कः।
अ॒श्विनौ॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः॑ प्र॒ति॒दध॑ताव॒ब्रूता॑म्।
आ॒वाभ्या॑मे॒व पूर्वा॑भ्यां॒ वष॑ट्क्रियाता॒ इति॑। इन्द्रा॑श्विना॒ मधु॑नः
सा॒र॒घस्येत्या॑ह। अ॒श्विभ्या॑मे॒व पूर्वा॑भ्यां॒ वष॑ट्करोति। अथो॑
अ॒श्विना॑वे॒व भा॑ग॒धेये॑न॒ सम॑र्द्धयति॥६२॥

घ॒र्म पा॑त वसवो॑ यज॑ता॒ वडि॑त्या॒ह। वसू॑ने॒व भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्द्धयति। यद्व॑षट्कुर्यात्। या॒तया॑मा॒ऽस्य॑ वषट्कारः॒ स्यात्। यन्न॑

वषट्कुर्यात्। रक्षांसि यज्ञं हन्युः। वडित्याह। पुरोक्षमेव
वषट्करोति। नास्य यातयामा वषट्कारो भवति। न यज्ञं
रक्षांसि घ्नन्ति॥६३॥

स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये जुहोमीत्याह। यो वा
अस्य पुण्यो रश्मिः। स वृष्टिवनिः। तस्मा एवैनं जुहोति।
मधु हविरसीत्याह। स्वदयत्येवैनम्। सूर्यस्य तपस्तपेत्याह।
यथायजुरेवैतत्। द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामीत्याह।
द्यावापृथिवीभ्यामेवैनं परिगृह्णाति॥६४॥

अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामीत्याह। अन्तरिक्षेणैवैनमुपयच्छति।
न वा एतं मनुष्यो भर्तुमर्हति। देवानां त्वा पितृणामनुमतो
भर्तुं शकेयमित्याह। देवैरेवैनं पितृभिरनुमत आदत्ते। वि
वा एनमेतदर्द्धयन्ति। यत्पश्चात्प्रवृज्यं पुरो जुह्वति। तेजोऽसि
तेजोऽनु प्रेहीत्याह। तेजं एवास्मिन्दधाति। दिविस्पृङ्गा
मां हिंसीरन्तरिक्षस्पृङ्गा मां हिंसीः पृथिविस्पृङ्गा मां
हिंसीरित्याहाहिंसायै॥६५॥

सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मां पाहीत्याह।
आशिषमेवैतामाशास्ते। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यत्प्रवर्ग्यः।
आत्मा वायुः। उद्यत्य वातनामान्याह। आत्मन्नेव यज्ञस्य
शिरः प्रतिदधाति। अनवानम्। प्राणानां सन्तत्यै।
पश्चाह॥६६॥

पाङ्क्तौ यज्ञः। यावानेव यज्ञः। तस्य शिरः प्रतिदधाति। अग्नये
 त्वा वसुमते स्वाहेत्याह। असौ वा आदित्योऽग्निर्वसुमान्।
 तस्मा एवैनं जुहोति। सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहेत्याह।
 चन्द्रमा वै सोमो रुद्रवान्। तस्मा एवैनं जुहोति। वरुणाय
 त्वाऽऽदित्यवते स्वाहेत्याह॥६७॥

अप्सु वै वरुण आदित्यवान्। तस्मा एवैनं जुहोति।
 बृहस्पतये त्वा विश्वदेव्यावते स्वाहेत्याह। ब्रह्म वै
 देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनं जुहोति। सवित्रे त्वर्भुमते
 विभुमते प्रभुमते वाजवते स्वाहेत्याह। संवत्सरो वै
 सवितर्भुमान् विभुमान्प्रभुमान् वाजवान्। तस्मा एवैनं
 जुहोति। यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहेत्याह। प्राणो
 वै यमोऽङ्गिरस्वान्पितृमान्॥६८॥

तस्मा एवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं देवताभ्यो जुहोति।
 दश सम्पद्यन्ते। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्।
 विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। रौहिणाभ्यां वै देवाः सुवर्गं
 लोकमायन्। तद्रौहिण्यो रौहिणत्वम्। यद्रौहिणौ भवतः।
 रौहिणाभ्यामेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति। अहर्ज्योतिः
 केतुना जुषताः सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहा रात्रिर्ज्योतिः
 केतुना जुषताः सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहेत्याह।
 आदित्यमेव तदमुष्मिल्लोकेऽह्ना परस्ताद्वाधार। रात्रिया

अवस्तात्। तस्मादसावादित्योऽमुष्मिल्लोकेऽहोरात्राभ्यां
धृतः॥६९॥

मनुष्यनामानि पशवः सीदत्वित्याहेन्द्रायेत्याहार्द्धयति घ्नन्ति गृह्णात्यहिंसायै पश्चादहादित्यवन्ते
स्वाहेत्याह पितृमानैति चत्वारि च॥—————[७]

विश्वा आशा दक्षिणसदित्याह। विश्वानेव देवान्प्रीणाति।
अथो दुरिष्ट्या एवैनं पाति। विश्वा देवानयाडिहेत्याह।
विश्वानेव देवान्भागधेयेन समर्द्धयति। स्वाहाकृतस्य घर्मस्य
मधोः पिबतमश्विनेत्याह। अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति।
स्वाहाऽग्नये यज्ञियाय शं यजुर्भिरित्याह। अभ्यैवैनं धारयति।
अथो हविरेवाकः॥७०॥

अश्विना घर्मं पात९ हार्दिवानमहर्दिवाभिरूतिभिरित्याह।
अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति। अनुं वां द्यावापृथिवी
म९सातामित्याहानुमत्यै। स्वाहेन्द्राय स्वाहेन्द्रावडित्याह।
इन्द्राय हि पुरो हूयते। आश्राव्याह घर्मस्य यजेति।
वषट्कृते जुहोति। रक्षसामपहत्यै। अनुयजति स्वगाकृत्यै।
घर्ममपातमश्विनेत्याह॥७१॥

पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभिगृणाति। अनुं वां द्यावापृथिवी
अम९सातामित्याहानुमत्यै। तं प्राव्यं यथावण्णमो दिवे
नमः पृथिव्या इत्याह। यथायजुरेवैतत्। दिविधा इमं यज्ञं
यज्ञमिमं दिविधा इत्याह। सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति। दिवं

गच्छान्तरिक्षं गच्छ पृथिवीं गच्छेत्याह। एष्वैवैनं लोकेषु
प्रतिष्ठापयति। पञ्च प्रदिशो गच्छेत्याह॥७२॥

दिक्ष्वैवैनं प्रतिष्ठापयति। देवान्यर्मपान्गच्छ पितृन्धर्मपान्गच्छे-
त्याह। उभयैष्वैवैनं प्रतिष्ठापयति। यत्पिन्वते। वर्षुकः
पर्जन्यो भवति। तस्मात्पिन्वमानः पुण्यः। यत्प्राङ्पिन्वते।
तद्देवानाम्। यद्दक्षिणा। तत्पितॄणाम्॥७३॥

यत्प्रत्यक्। तन्मनुष्याणाम्। यदुदङ्। तद्द्राणां।
प्राञ्चमुदञ्चं पिन्वयति। देवत्राकः। अथो खलु। सर्वा
अनु दिशः पिन्वयति। सर्वा दिशः समैधन्ते। अन्तःपरिधि
पिन्वयति॥७४॥

तेजसोऽस्कन्दाय। इषे पीपिहूर्जे पीपिहीत्याह।
इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। यजमानाय पीपिहीत्याह।
यजमानायैवैतामाशिषमाशास्ते। मह्यं ज्यैष्ठ्याय पीपिहीत्याह।
आत्मन एवैतामाशिषमाशास्ते। त्विष्यै त्वा द्युम्नाय त्वेन्द्रियाय
त्वा भूत्यै त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्। धर्मासि सुधर्मा मे
न्यस्मे ब्रह्माणि धारयेत्याह॥७५॥

ब्रह्मन्नेवैनं प्रतिष्ठापयति। नेत्वा वातः स्कन्दयादिति
यद्यभिचरेत्। अमुष्य त्वा प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थं
गच्छेति ब्रूयाद्यं द्विष्यात्। यमेव द्वेष्टि। तेनैनं सह निरर्थं
गमयति। पूष्णे शरसे स्वाहेत्याह। या एव देवता हुतभागाः।

ताभ्यं ए॒वैनं॑ जुहोति। ग्रा॒वभ्यः॑ स्वाहेत्या॒ह। या ए॒वान्तरिक्षे॑
वाचः॑॥ ७६॥

ताभ्यं ए॒वैनं॑ जुहोति। प्र॒तिरे॒भ्यः॑ स्वाहेत्या॒ह। प्रा॒णा वै
दे॒वाः प्र॒तिराः॑। तेभ्यं ए॒वैनं॑ जुहोति। द्या॒वापृ॒थि॒वीभ्या॑ꣳ
स्वाहेत्या॒ह। द्या॒वापृ॒थि॒वीभ्या॑मे॒वैनं॑ जुहोति। पि॒तृभ्यो॑
घर्म॒पेभ्यः॑ स्वाहेत्या॒ह। ये वै यज्वा॑नः। ते पि॒तरो॑ घर्म॒पाः।
तेभ्यं ए॒वैनं॑ जुहोति॥ ७७॥

रु॒द्राय॑ रु॒द्रहो॑त्रे स्वाहेत्या॒ह। रु॒द्रमे॒व भा॑ग॒धेये॑न॒ सम॑र्द्धयति।
स॒र्वतः॑ स॒मन॑क्ति। स॒र्वत॑ ए॒व रु॒द्रं नि॒रव॑दयते। उद॑श्चं
नि॒रस्य॑ति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑ दिक्। स्वा॒यामे॒व दि॒शि रु॒द्रं
नि॒रव॑दयते। अ॒प उ॒पस्पृ॑शति मे॒ध्यत्वा॑य। ना॒न्वीक्षे॑त।
यद॒न्वीक्षे॑त॥ ७८॥

चक्षु॑रस्य प्र॒मायु॑कꣳ स्यात्। तस्मा॑न्ना॒न्वीक्ष्यः॑। अ॒पी॒परो॑
माऽहो॑ रात्रि॒यै मा पा॒ह्येषा॑ ते अ॒ग्ने स॒मि॒त्तया॑ स॒मि॒ध्य॒स्वायु॑र्मे
दा॒ वर्च॑सा माऽऽजी॒रित्या॑ह। आ॒युरे॒वास्मि॑न्वर्चो॑ दधाति।
अ॒पी॒परो॑ मा॒ रात्रि॒या अ॒हो मा पा॒ह्येषा॑ ते अ॒ग्ने
स॒मि॒त्तया॑ स॒मि॒ध्य॒स्वाऽऽयु॑र्मे दा॒ वर्च॑सा माऽऽजी॒रित्या॑ह।
आ॒युरे॒वास्मि॑न्वर्चो॑ दधाति। अ॒ग्नि॒ज्योति॑र्ज्योति॑र॒ग्निः
स्वाहा॑ सू॒र्यो ज्योति॑र्ज्योतिः॑ सू॒र्यः स्वाहेत्या॒ह।
य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। हो॒त॒व्यम॑ग्निहो॒त्रा(३)त्र

होत॒व्या(३)मि॒ति॑॥ ७९॥

यद्य॒जुषा जुहु॒यात्। अय॑थापूर्वमाहु॑ती जुहु॒यात्। यन्न जुहु॒यात्। अ॒ग्निः परा॑भवेत्। भूः स्वाहेत्ये॒व होत॒व्यम्। यथा॑पूर्वमाहु॑ती जुहोति॑। नाग्निः परा॑भवति। हुत॑ ह॒विर्मधु॑ ह॒विरित्या॑ह। स्व॒दय॑त्ये॒वैनम्। इन्द्र॑तमे॒ऽग्रावि॑त्याह॥ ८०॥

प्रा॒णो वा इन्द्र॑तमो॒ऽग्निः। प्रा॒ण ए॒वैन॑मिन्द्र॑तमे॒ऽग्नौ जु॑होति। पि॒ता नो॑ऽसि॒ मा मां हि॑सीरित्या॒हाहि॑सायै। अ॒श्याम॑ ते देव॒ घर्म॑ मधु॑मतो॒ वाज॑वतः॒ पितु॑मत॒ इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा॑शास्ते। स्व॒धावि॑नो॒ऽशीम॑हि॒ त्वा मा मां हि॑सीरित्या॒हाहि॑सायै। तेज॑सा॒ वा ए॒ते व्य॑ध्यन्ते। ये प्र॒वर्ग्येण॑ चर॑न्ति। प्राश्न॑न्ति। तेज॑ ए॒वात्म॑न्दधते॥ ८१॥

सं॒वत्स॒रं न मा॒सम॑श्जीयात्। न रा॒मामु॑पेयात्। न मृ॒न्मये॑न पिबेत्। नास्य॑ रा॒म उच्छि॑ष्टं पिबेत्। तेज॑ ए॒व तत्स॑श्यति। दे॒वा॒सुराः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः। वि॒भ्राजि॑ सौ॒र्ये ब्र॑ह्म॒सन्त्य॑दधत। यत्किं॑ च॒ दिवा॑की॒र्त्यम्। तदे॒तेनै॒व व्र॑तेना॒गोपा॑यत्। तस्मा॑दे॒तद्व्र॑तं चा॒र्यम्। तेज॑सो गोपी॒थाय॑। तस्मा॑दे॒तानि॒ यजू॑षि वि॒भ्राजः॑ सौ॒र्यस्ये॑त्याहुः। स्वाहा॑ त्वा॒ सूर्य॑स्य र॒श्मिभ्य॑ इति॑ प्रा॒तः स॑सा॒दय॑ति। स्वाहा॑ त्वा॒ नक्ष॑त्रेभ्य॑ इति॑ सा॒यम्। ए॒ता वा ए॒तस्य॑ दे॒वताः॑। ताभि॑रे॒वैन॑सम॑र्द्धयति॥ ८२॥

अ॒क्र॒श्चि॒नेत्या॑ह॒ प्र॒दिशो॑ ग॒च्छे॒त्या॑ह॒ पि॒तृणा॑म॒न्तःप॒रिधि॑ पि॒न्वय॑ति धा॒रये॒त्या॑ह॒ वाचो॑ घ॒र्मपा॑स्तेभ्यं
ए॒वैनं॑ जु॒होत्य॑न्वी॒क्षेत॑ हो॒त॒व्या(३)मि॒त्य॒ग्रावि॒त्या॑ह॒ दध॑तेऽगोपायत्स॒ च॥—————[८]

घ॒र्म या ते॑ दि॒वि शु॒गिति॑ ति॒स्र आहु॑तीर्जुहोति।
छन्दा॑भिरे॒वास्यै॒भ्यो लो॒केभ्यः॑ शुच॒मव॑ यजते। इय॒त्यग्रे॑
जुहोति। अथेय॒त्यथेय॑ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अनु॑
नोऽद्यानु॑मतिरि॒त्या॒हानु॑मत्यै। दि॒वस्त्वा॑ पर॒स्पाया॑
इत्या॑ह। दि॒व ए॒वेमाँल्लो॒कान्दा॑धार। ब्रह्म॑णस्त्वा पर॒स्पाया॑
इत्या॑ह॥८३॥

ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्र॒जा दा॑धार। प्रा॒णस्य॑ त्वा पर॒स्पाया॑
इत्या॑ह। प्र॒जास्वेव॑ प्रा॒णान्दा॑धार। शिरो॑ वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः। अ॒सौ खलु॑ वा आ॒दित्यः॑ प्र॑व॒र्ग्यः। तं यद॑क्षि॒णा
प्र॒त्यश्च॑मुद॑श्चमुद्वा॒सये॑त्। जिह्वा॑ य॒ज्ञस्य॑ शिरो॑ हरेत्।
प्राश्च॑मुद्वा॒सय॑ति। पु॒रस्ता॑दे॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्र॑ति॒दधा॑ति॥८४॥

प्राश्च॑मुद्वा॒सय॑ति। तस्मा॑द॒सावा॑दि॒त्यः पु॒रस्ता॑दुदे॒ति।
श॒फोप॑य॒मान्ध॒वित्रा॑णि धृ॒ष्टी इत्य॑न्वव॒हर॑न्ति। सा॒त्मा॒नमे॒वैन॑
स॒तनुं॑ करोति। सा॒त्माऽमुष्मिँ॑ल्लो॒के भ॑वति। य ए॒वं वेद॑।
औदु॑म्बराणि भवन्ति। ऊ॒र्वा उ॑दु॒म्बरः॑। ऊ॒र्जमे॒वाव॑रुन्धे।
व॒र्त्मना॑ वा अ॒न्वित्य॑॥८५॥

य॒ज्ञः रक्षा॑सि जिघा॑सन्ति। साम्ना॑ प्र॒स्तोता॑ऽन्ववै॒ति।
साम॑ वै र॒क्षो॒हा। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै। त्रि॒र्निध॑नमु॒पैति॑। त्रय॑ इ॒मे

लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॒ रक्षा॑ꣳस्यप॑हन्ति। पुरु॑षः पुरु॑षो
नि॒धन॒मुपै॑ति। पुरु॑षः पुरु॑षो हि र॑क्ष॒स्वी। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै॥८६॥

यत्पृ॑थि॒व्यामु॑द्वासये॑त्। पृ॒थि॒वीꣳ शु॒चाऽर्प॑येत्। यद॒प्सु। अ॒पः
शु॒चा॒र्प॑येत्। यदोष॑धीषु। ओष॑धीः शु॒चाऽर्प॑येत्। यद्वन॒स्पति॑षु।
वन॒स्पतीꣳञ्छु॒चा॒र्प॑येत्। हि॒र॒ण्यं नि॒धायो॑द्वासयति। अ॒मृतं॒ वै
हि॒र॒ण्यम्॥८७॥

अ॒मृतं॒ ए॒वैनं॒ प्रति॑ष्ठापयति। व॒ल्गुर॑सि शं॒ युधा॑या॒ इति॒
त्रिः प॑रिषि॒ञ्चन्प॑र्येति। त्रि॒वृ॒द्धा अ॒ग्निः। यावा॑ने॒वाग्निः।
तस्य॒ शुच॑ꣳ शमयति। त्रिः पुनः॒ पर्ये॑ति। षट्त्स॒म्पद्य॑न्ते।
षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वास्य॒ शुच॑ꣳ शमयति। चतुः
स्र॒क्तिर्नाभि॑र्ऋ॒तस्ये॑त्याह॥८८॥

इ॒यं वा ऋ॒तम्। तस्या॑ ए॒ष ए॒व नाभिः॑। यत् प्र॑व॒र्ग्यः।
तस्मा॑दे॒वमा॑ह। स॒दो वि॒श्वायु॑रित्याह। स॒दो ही॑यम्। अप॒ द्वेषो॑
अप॒ ह्वर॑ इत्याह॒ भ्रातृ॑व्यापनु॒त्यै। घ॒र्मैत॑त्तेऽन्न॑मे॒तत्पु॒रीष॑मिति॒
द॒ध्ना म॑धुमि॒श्रेण॑ पू॒रय॑ति। ऊ॒र्वा अ॒न्नाद्यं॒ दधि॑।
ऊ॒र्जैवैन॑म॒न्नाद्यै॑न॒ सम॑र्द्धयति॥८९॥

अन॑शनायुको भवति। य ए॒वं वेद॑। रन्ति॒र्नामा॑सि दि॒व्यो ग॑न्ध॒र्व
इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानुꣳ रन्ति॑ ब॒न्धुतां॒ व्याच॑ष्टे।
सम॑हमायु॒षा सं प्रा॑णेनेत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॒स्ते। व्य॑सौ
योऽस्मा॑न्देष्टि॒ यं च॒ वयं॒ द्विष्म॑ इत्याह। अ॒भि॒चार॑ ए॒वास्यै॑षः।

अचि॑क्रद॒द्वृषा॒ हरि॑रित्या॒ह। वृषा॒ ह्येषः॥१०॥

वृषा॒ हरिः॑। म॒हान्मि॒त्रो न द॑र्श॒त इत्या॑ह। स्तौत्ये॒वैन॑मे॒तत्।
चिद॑सि॒ समु॒द्रयो॑नि॒रित्या॑ह। स्वामे॒वैनं॑ योनिं॒ गम॑यति।
नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑ हि॒ःसी॒रित्या॑हाहि॒ःसा॑यै। वि॒श्वाव॑सु॒ः
सोम॑ गन्ध॒र्वमि॒त्या॑ह। यदे॒वास्य॑ क्रि॒यमा॑णस्यान्त॒र्यन्ति॑।
तदे॒वास्यै॒तेना॑ प्या॒यय॑ति। वि॒श्वाव॑सुर॒भि तन्नो॑ गृणा॒त्वित्या॑ह॥११॥

पूर्व॑मे॒वोदि॑तम्। उत्त॑रेणा॒भि गृ॑णाति। धियो॑ हिन्वा॒नो धि॒य इन्नो॑
अव्या॑दित्या॒ह। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति। प्रा॒ऽऽसां॑ गन्ध॒र्वो
अ॒मृता॑नि वोच॒दित्या॑ह। प्रा॒णा वा अ॒मृताः॑। प्रा॒णाने॒वास्मै॑
कल्प॑यति। ए॒तत्त्वं दे॒व घ॑र्म दे॒वो दे॒वानु॑पा॒गा इत्या॑ह। दे॒वो
ह्येष॑ सं दे॒वानु॑पैति। इ॒दम॒हं म॑नु॒ष्यो म॑नु॒ष्यानि॒त्या॑ह॥१२॥

म॒नु॒ष्यो हि। ए॒ष सन्म॑नु॒ष्यानु॑पैति। ई॒श्वरो॑ वै
प्र॑व॒र्ग्यमु॒द्वास॑यन्। प्र॒जां प॒शून्सो॑मपी॒थम॑नु॒द्वासः॑ सोमं
पी॒थानु॑मेहि। स॒ह प्र॒जया॑ स॒ह रा॒यस्पोषे॑णेत्या॒ह। प्र॒जामे॒व
प॒शून्सो॑मपी॒थमा॒त्मन्ध॑त्ते। सु॒मित्रा॑ न॒ आप॑ ओष॑धयः
स॒न्त्वित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॒स्ते। दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै
भू॒यासु॒र्योऽस्मान्द्वेष्टि॑ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्म इत्या॑ह।
अ॒भि॒चार॑ ए॒वास्ये॒षः। प्र॒ वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते। यः
प्र॑व॒र्ग्यमु॒द्वास॑यति। उ॒दुत्यं चि॒त्रमि॑ति॒ सौरी॑भ्या॒मृग्भ्यां॑ पु॒नरे॒त्य
गा॒रह॑पत्ये जुहोति। अ॒यं वै लो॒को गा॒रह॑पत्यः। अ॒स्मिन्ने॒व

लो॒के प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑ । अ॒सौ खलु॑ वा आ॒दि॒त्यः सु॒व॒र्गो लो॒कः ।
यत्सो॒री भव॑तः । तेनै॒व सु॒व॒र्गाल्लो॒का॒न्नैति॑ ॥ ९३ ॥

ब्रह्मणस्त्वा परस्पाया इत्याह दधात्यन्वित्यं रक्षस्वी रक्षसामपहत्यै वै हिरण्यमाहाद्वयति ह्येप
गृणात्वित्याह मनुष्यानित्याहास्यैषोऽष्टौ च ॥ [९]

प्र॒जाप॑तिं वै दे॒वाः शु॒क्रं प॒योऽदु॒हन् । तदे॒भ्यो न व्य॑भवत् ।
तद॒ग्निर्व्य॑करोत् । तानि॒ शुक्रि॑याणि॒ सामा॑न्यभवन् । तेषां
यो रसो॒ऽत्यक्ष॑रत् । तानि॒ शुक्र॑य॒जूंष्य॑भवन् । शुक्रि॑याणां
वा ए॒तानि॒ शुक्रि॑याणि । साम॒प॒य॒सं वा ए॒तयो॑र॒न्यत् ।
दे॒वाना॑म॒न्यत्प॑यः । यद्गोः प॒यः ॥ ९४ ॥

तत्साम्नः पयः । यदजायै पयः । तद्देवानां पयः ।
तस्माद्यत्रैतैर्यजुर्भिश्चरन्ति । तत्पयसा चरन्ति । प्रजापतिमेव
तत्पयसाऽन्नाद्येन समर्द्धयन्ति । एष ह त्वै साक्षात्प्रवर्ग्यं
भक्षयति । यस्यैवं विदुषः प्रवर्ग्यः प्रवृज्यते । उत्तरवेद्यामुद्वास॒
येत्तेज॑स्कामस्य । तेजो वा उत्तरवेदिः ॥ ९५ ॥

तेजः प्रवर्ग्यः । तेजसैव तेजः समर्द्धयति । उत्तरवेद्यामुद्वासये॒
दन्न॑कामस्य । शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः ।
मुखमुत्तरवेदिः । शीर्ष्णैव मुखं सन्दधात्यन्नाद्याय ।
अन्नाद एव भवति । यत्र खलु वा एतमुद्वासितं वयांसि
पर्यासन्ते । परि वै तां समां प्रजा वयांस्यासते ॥ ९६ ॥

तस्मादुत्तरवेद्यामेवोद्वासयेत् । प्रजानां गोपीथाय । पुरो

वा पश्चाद्दोद्वासयेत्। पुरस्ताद्वा एतज्ज्योतिरुदेति।
तत्पश्चान्निम्रोचति। स्वामेवैनं योनिमनूद्वासयति। अपां
मध्य उद्वासयेत्। अपां वा एतन्मध्याज्ज्योतिरजायत।
ज्योतिः प्रवर्ग्यः। स्वयैवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥१७॥

यं द्विष्यात्। यत्र स स्यात्। तस्यां दिश्युद्वासयेत्। एष
वा अग्निर्वैश्वानरः। यत्प्रवर्ग्यः। अग्निनैवैनं वैश्वानरेणाभि
प्रवर्तयति। औदुम्बर्याः शाखायामुद्वासयेत्। ऊर्वा
उदुम्बरः। अन्नं प्राणः। शुग्घर्मः॥१८॥

इदमहममुष्यामुष्यायणस्य शुचा प्राणमपि दहामीत्याह।
शुचैवास्य प्राणमपि दहति। ताजगार्तिमाच्छति। यत्र
दर्भा उपदीकंसन्तताः स्युः। तदुद्वासयेद्वृष्टिकामस्य। एता
वा अपामनूज्झ्रावर्यो नाम। यद्दर्भाः। असौ खलु वा
आदित्य इतो वृष्टिमुदीरयति। असावेवास्मा आदित्यो वृष्टिं
नियच्छति। ता आपो नियता धन्वना यन्ति॥१९॥

गोः पयं उत्तरवेदिरांसते स्थापयति घर्मो यन्ति॥—————[१०]

प्रजापतिः सम्भ्रियमाणः। सम्राट्सम्भृतः। घर्मः प्रवृत्तः।
महावीर उद्वासितः। असौ खलु वावैष आदित्यः। यत्प्रवर्ग्यः।
स एतानि नामान्यकुरुत। य एवं वेद। विदुरेनं नाम्ना।
ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥१००॥

यो वै वसीयाः सं यथानाममुपचरति। पुण्यातिं वै स तस्मै

कामयते। पुण्या॑र्तिमस्मै कामयन्ते। य एवं वेद। तस्मा॑दे॒वं
वि॒द्वान्। घ॒र्म इति॑ दिवाऽऽच॑क्षीत। स॒म्राडिति॑ नक्त॒म्। ए॒ते
वा ए॒तस्य॑ प्रि॒ये त॒नुवौ। ए॒ते अ॑स्य प्रि॒ये ना॒मनी। प्रि॒ययै॒वैनं
त॒नुवौ॥१०१॥

प्रि॒येण॒ नाम्ना॒ सम॑र्द्धयति। की॒र्तिर॑स्य॒ पूर्वा॑गच्छति
ज॒नता॑माय॒तः। गा॒यत्री॑ दे॒वेभ्यो॑ऽपा॑क्रामत्। तां दे॒वाः
प्र॒व॒र्ग्येणै॒वानु॑ व्य॒भवन्। प्र॒व॒र्ग्येणा॑प्नुवन्। यच्च॑तुर्विंश॒ति॒कृत्वः॑
प्र॒व॒र्ग्यं प्र॑वृणक्ति। गा॒यत्री॑मे॒व तद॑नु वि॒भव॑ति। गा॒यत्री॑मा॑प्नोति।
पूर्वा॑ऽस्य॒ जनं॑ य॒तः की॒र्तिर्गच्छ॑ति। वै॒श्वदे॒वः स॑स॒न्नः॥१०२॥
वस॑वः॒ प्रवृ॑क्तः। सोमो॑ऽभिकी॒र्यमा॑णः। आ॒श्विनः
पय॑स्यानी॒यमा॑ने। मा॒रुतः॑ क॒थन्। पौ॒ष्ण उ॑द॒न्तः।
सा॒र॒स्वतो॑ वि॒ष्यन्द॑मानः। मै॒त्रः शरो॑ गृही॒तः। तेज॑ उ॒द्यतः॑।
वा॒युर्हि॒यमा॑णः। प्र॒जाप॑तिर्हू॒यमा॑नो वा॒ग्धुतः॥१०३॥

अ॒सौ खलु॑ वावैष आ॑दि॒त्यः। यत्प्र॑व॒र्ग्यः। स ए॒तानि॑
नामा॑न्यकुरु॒त। य एवं वेद। वि॒दुरे॑नं॒ नाम्ना॑। ब्र॒ह्मवा॑दिनो
वद॑न्ति। यन्मृ॑न्मय॒माहु॑तिं॒ नाश्नु॑तेऽथ। कस्मा॑दि॒षोऽश्नु॑तु
इति॑। वा॒गे॒ष इति॑ ब्रूयात्। वा॒च्ये॒व वाचं॑ दधाति॥१०४॥

तस्मा॑दश्नु॒ते। प्र॒जाप॑तिर्वा ए॒ष द्वा॑दश॒धा वि॑हि॒तः।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः। यत्प्रा॑ग॒वका॒शेभ्यः॑। तेन॑ प्र॒जा अ॑सृज॒त।
अ॒व॒का॒शैर्दे॑वा॒सुरा॑न॒सृज॑त। यदूर्ध्व॑म॒वका॒शेभ्यः॑। तेना॒न्नम॑-

सृजत। अन्नं प्रजापतिः। प्रजापतिर्वैषः॥१०५॥

वदन्ति तनुवा स०सन्नो हूयमानो वाग्धुतो दधात्येषः॥ [११]

सविता भूत्वा प्रथमेऽहंन्प्रवृज्यते। तेन कामा० एति।
यद्वितीयेऽहंन्प्रवृज्यते। अग्निर्भूत्वा देवानेति। यत्तृतीयेऽहंन्प्र-
वृज्यते। वायुर्भूत्वा प्राणानेति। यच्चतुर्थेऽहंन्प्रवृज्यते।
आदित्यो भूत्वा रश्मीनेति। यत्पञ्चमेऽहंन्प्रवृज्यते। चन्द्रमा
भूत्वा नक्षत्राण्येति॥१०६॥

यत्षष्ठेऽहंन्प्रवृज्यते। ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमेति। यत्सप्तमेऽहंन्प्र-
वृज्यते। धाता भूत्वा शक्करीमेति। यदष्टमेऽहंन्प्रवृज्यते।
बृहस्पतिर्भूत्वा गायत्रीमेति। यन्नवमेऽहंन्प्रवृज्यते। मित्रो
भूत्वा त्रिवृतं इमाल्लोकानेति। यदशमेऽहंन्प्रवृज्यते। वरुणो
भूत्वा विराजमेति॥१०७॥

यदेकादशेऽहंन्प्रवृज्यते। इन्द्रो भूत्वा त्रिष्टुभमेति।
यद्वादशेऽहंन्प्रवृज्यते। सोमो भूत्वा सुत्यामेति।
यत्पुरस्तादुपसदां प्रवृज्यते। तस्मादितः पराङ्मूल्लोकां-
स्तपन्नेति। यदुपरिष्ठादुपसदां प्रवृज्यते। तस्मादमुतोऽर्वा-
ङ्मूल्लोकांस्तपन्नेति। य एवं वेद। ऐव तपति॥१०८॥

नक्षत्राण्येति विराजमेति तपति॥ [१२]

ॐ शं नस्तन्नो मा हासीत्॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ षष्ठः प्रश्नः ॥

ॐ सन्त्वा॑ सि॒ञ्चामि॑ यजुषा॑ प्र॒जामायु॑र्धनं च॥ ॐ शान्तिः॑
शान्तिः॑ शान्तिः॑॥

प॒रे॒यु॒वा॑ꣳसं प्र॒वतो॑ म॒हीर॑नु॒ बहु॒भ्यः॑ पन्था॑मनपस्प॒शान॑म्।
वै॒व॒स्व॒त॑ꣳ स॒ङ्ग॒म॒नं॑ जना॑नां य॒मꣳ रा॒जा॒नꣳ ह॒विषा॑
दुव॑स्यत। इ॒दं त्वा॒ वस्त्रं॑ प्रथ॒म॒न्वा॒ग॒न्न॒पै॒त॒दू॒ह॒ यदि॒हा॒बि॒भः॑
पु॒रा। इ॒ष्टा॒पूर्त॑मनु॒ सम्प॑श्य॒ दक्षि॑णां॒ यथा॑ ते द॒त्तं बहु॑धा
वि॒ब॒न्धु॑षु। इ॒मौ यु॑नज्मि ते व॒ह्नी अ॑सु॒नी॒थाय॑ वो॒ढवै॑।
या॒भ्यां य॒मस्य॑ सा॒दे॒नꣳ सु॒कृता॑ चापि॑ गच्छ॒तात्। पू॒षा
त्वै॒तश्चा॑वयतु॒ प्रवि॑द्वानन॑ष्टप॒शुर्भु॑वनस्य गो॒पाः। स त्वै॒ते॒भ्यः॑
परि॑ददात्पि॒तृ॒भ्योऽग्नि॑र्दे॒वे॒भ्यः॑ सु॒वि॒दत्रै॑भ्यः। पू॒षे॒मा आ॒शा
अनु॑वेद॒ सर्वाः॑ सो अ॒स्माꣳ अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा
अ॒घृ॒णिः॑ सर्व॑वी॒रोऽप्र॑युच्छन्पु॒र ए॒तु प्रवि॑द्वान्॥१॥

आयु॑र्वि॒श्वायुः॑ परि॑पासति त्वा पू॒षा त्वा॑ पातु॒ प्रप॑थे पु॒रस्ता॑त्।
यत्रा॑संते सु॒कृतो॑ यत्र॒ ते य॒युस्तत्र॑ त्वा दे॒वः सं॑वि॒ता द॑धातु।
भु॒वन॑स्य पत इ॒दꣳ ह॒विः। अ॒ग्नये॑ रयि॒मते॑ स्वाहा॑। पु॒रुष॑स्य
सया॑व॒र्यपे॑द॒घानि॑ मृ॒ज्महे॑। यथा॑ नो अत्र॒ नाप॑रः पु॒रा ज॒रस॑
आय॑ति। पु॒रुष॑स्य सया॑व॒रि वि॑ तै॑ प्रा॒णम॑सि स्रसम्। शरी॑रेण
म॒हीमि॑हि॒ स्व॒धये॑हि॒ पि॒तृनु॑पं प्र॒जया॑ऽस्मानि॒हाव॑ह। मै॒वं मा॑ꣳ
स्ता प्रि॑येऽहं दे॒वी स॒ती पि॑तृलो॒कं यदै॑षि। वि॒श्ववा॑रा॒ नभ॑सा॒

संव्ययन्त्युभौ नो लोकौ पर्यसाऽभ्याववृत्स्व॥२॥

इ॒यं ना॒री प॒तिलो॒कं वृ॒णा॒ना नि॒पद्य॑त॒ उप॑ त्वा म॒र्त्य
प्रेत॑म्। वि॒श्वं पु॒रा॒णम॑नु॒ पाल॑य॒न्ती तस्यै॑ प्र॒जां द्रवि॑णं चेह
धे॒हि। उ॒दी॒र्ष्व ना॒र्य॒भि जी॑वलो॒कमि॒तासु॑मे॒तमु॑प॒शेष॑ ए॒हि।
ह॒स्त॒ग्रा॒भस्य॑ दि॒धिषो॑स्त्वमे॒तत्प॒त्यु॒र्जनित्व॑म॒भि सम्ब॑भूव।
सु॒वर्ण॑ꣳ ह॒स्ता॒दा॒ददा॑ना मृ॒तस्य॑ श्रि॒यै ब्र॒ह्म॒णे तेज॑से॒ बला॑य।
अ॒त्रैव॑ त्वमि॒ह व॒यꣳ सु॒शेवा॒ विश्वाः॒ स्पृधो॑ अ॒भिमा॑ती॒र्जये॑म।
ध॒नुर॒हस्ता॑दा॒ददा॑ना मृ॒तस्य॑ श्रि॒यै क्ष॒त्रायौ॑ज॒से बला॑य। अ॒त्रैव॑
त्वमि॒ह व॒यꣳ सु॒शेवा॒ विश्वाः॒ स्पृधो॑ अ॒भिमा॑ती॒र्जये॑म। म॒णिꣳ
ह॒स्ता॒दा॒ददा॑ना मृ॒तस्य॑ श्रि॒यै वि॒शे पु॒ष्ट्यै॒ बला॑य। अ॒त्रैव॑
त्वमि॒ह व॒यꣳ सु॒शेवा॒ विश्वाः॒ स्पृधो॑ अ॒भिमा॑ती॒र्जये॑म॥३॥

इ॒मम॑ग्ने चम॒सं मा वि॒जी॒ह्वरः॑ प्रि॒यो दे॒वाना॑मु॒त सो॒म्याना॑म्।
ए॒ष यश्च॑म॒सो दे॒वपा॑न॒स्तस्मि॑न्दे॒वा अ॒मृता॑ मा॒दय॑न्ताम्।
अ॒ग्नेर्व॑र्म॒ परि॒ गोभि॑र्व्ययस्व॒ सं प्रो॑र्णुष्व॒ मेद॑सा॒ पीव॑सा
च। ने॒त्वा धृ॑ष्णु॒रहर॑सा॒ जर्ह॑षा॒णो दध॑द्विधृ॒क्ष्यन्प॑र्यङ्क॒यातै॑।
मै॒नम॑ग्ने वि॒दहो॑ माऽभि॒शोचो॑ माऽस्य॒ त्वचं॑ चि॒क्षिपो॑
मा शरी॑रम्। य॒दा शृ॒तं क॒रवो॑ जा॒तवे॒दोऽथे॑मे॒नं
प्रहि॑णुतात्पि॒तृभ्यः॑। शृ॒तं य॒दा क॒रसि॑ जा॒तवे॒दोऽथे॑मे॒नं
परि॑दत्तात्पि॒तृभ्यः॑। य॒दा ग॒च्छा॒त्यसु॑नी॒तिमे॒ताम॑था॒ दे॒वाना॑
व॒शनी॑र्भवाति। सूर्य॑ ते चक्षु॑र्गच्छतु॒ वात॑मा॒त्मा द्यां च॑

गच्छं पृथिवीं च धर्मणा। अपो वां गच्छु यदि तत्र ते
 हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः। अजो भागस्तपसा तं
 तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः। यास्ते शिवास्तनुवो
 जातवेदस्ताभिर्वहेम५ सुकृतां यत्र लोकाः। अयं वै
 त्वमस्मादधि त्वमेतदयं वै तदस्य योनिरसि। वैश्वानरः पुत्रः
 पित्रे लोककृञ्जातवेदो वहेम५ सुकृतां यत्र लोकाः॥४॥

विद्वानभ्याववृत्त्वाभिमांतीर्जयेम शरीरैश्चत्वारि च॥ [१]

य एतस्य पथो गोप्तारस्तेभ्यः स्वाहा य एतस्य पथो
 रक्षितारस्तेभ्यः स्वाहा य एतस्य पथोभिरक्षितारस्तेभ्यः
 स्वाहाऽऽख्यात्रे स्वाहाऽपाख्यात्रे स्वाहाऽभिलालपते
 स्वाहाऽपलालपते स्वाहाऽग्नये कर्मकृते स्वाहा यमत्र
 नाधीमस्तस्मै स्वाहा। यस्त इध्मं जुभरत्सिष्विदानो मूर्धानं
 वात तपते त्वाया। दिवो विश्वस्मात्सीमघायत उरुष्यः।
 अस्मात्त्वमधि जातोऽसि त्वदयं जायतां पुनः। अग्नये
 वैश्वानराय सुवर्गाय लोकाय स्वाहा॥५॥

य एतस्य त्वत्पञ्च॥ [२]

प्र केतुना बृहता भात्यग्निराविर्विश्वानि वृषभो रौरवीति।
 दिवश्चिदन्तादुप मामुदानेऽपामुपस्थे महिषो ववर्ध। इदं
 त एकं पर ऊत एकं तृतीयैर्न ज्योतिषा संविशस्व।
 संवेशनस्तनुवै चारुरेधि प्रियो देवानां परमे सधस्थे।

नाकै सुपर्णमुप यत्पतन्तः हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा।
 हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्।
 अतिद्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा।
 अथा पितृन्सुविदत्राः अपीहि यमेन ये संधमादं मदन्ति।
 यौ ते श्वानौ यमरक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसा।
 ताभ्याः राजन्परि देहेनः स्वस्ति चास्मा अनमीवं च
 धेहि॥६॥

उरुणसावसुतृपावुलुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो वशाः अनु।
 तावस्मभ्यं दृशये सूर्याय पुनर्दत्ता वसुमद्येह भद्रम्। सोम
 एकैभ्यः पवते घृतमेक उपासते। येभ्यो मधु प्रधावन्ति
 ताःश्चिदेवापि गच्छतात्। ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये
 तनुत्यजः। ये वा सहस्रदक्षिणास्ताःश्चिदेवापि गच्छतात्।
 तपसा ये अनाधृष्यास्तपसा ये सुवर्गताः। तपो ये
 चक्रिरे महत्ताःश्चिदेवापि गच्छतात्। अश्मन्वती रेवतीः
 सः रभध्वमुत्तिष्ठत् प्रतरता सखायः। अत्रा जहाम ये
 असन्नशेवाः शिवान् वयमभि वाजानुत्तरेम॥७॥

यद्वै देवस्य सवितुः पवित्रः सहस्रधारं विततमन्तरिक्षे।
 येनापुनादिन्द्रमनार्तमार्त्यं तेनाहं माः सर्वतनुं पुनामि। या
 राष्ट्रात्पन्नादप यन्ति शाखा अभिमृता नृपतिमिच्छमानाः।
 धातुस्ताः सर्वाः पवनेन पूताः प्रजयास्मान्नय्या वर्चसा
 सःसृजाथ। उद्वयं तमसस्परि पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्।

दे॒वं दे॒व॒त्रा सूर्य॒मग॑न्म॒ ज्योति॑रुत्त॒मम् । धा॒ता पु॑नातु सवि॒ता
पु॑नातु । अ॒ग्नेस्तेज॑सा॒ सूर्य॑स्य॒ वर्च॑सा ॥८॥

धेह्युत्तरेमाद्यौ च ॥ ————— [३]

यन्ते॑ अ॒ग्निम॑म॒न्थाम॑ वृष॒भाये॑व॒ पक्त॑वे । इ॒मन्त॑ꣳ श॒मयाम॑सि
क्षी॒रेण॑ चोद॒केन॑ च । यन्त्वम॑ग्ने स॒मद॑ह॒स्त्वमु॑ निर्वा॒पया॒ पुनः॑ ।
क्या॒म्बूर॑त्र जायतां पाक॒दूर्वा व्य॑ल्कशा । शी॒ति॒के शी॒ति॒काव॑ति
ह्लादु॑के॒ ह्लादु॑कावति । म॒ण्डूक्या॑ सुसङ्ग॒मये॑मꣳ स्व॑ग्निꣳ श॒मया॑ ।
शं ते॑ धन्व॒न्या आपः॑ श॒मु ते॑ सन्त्व॒नूक्याः॑ । शं ते॑ स॒मुद्रि॒या
आपः॑ श॒मु ते॑ सन्तु॒ वर्ष्वाः॑ । शं ते॑ स्र॒वन्ती॑स्त॒नुवे॑ श॒मु ते॑ सन्तु॒
कूप्याः॑ । शन्ते॑ नीहा॒रो व॑र्षतु श॒मु पृ॒ष्वाऽव॑शीयताम् ॥९॥

अ॒वं सृ॒ज पुन॑र॒ग्ने पि॒तृभ्यो॑ यस्तु आहु॑त॒श्चर॑ति स्व॒धाभिः॑ ।
आयु॑र्वसा॒न उप॑ यातु शेषꣳ सङ्ग॑च्छतां त॒नुवा॑ जातवेदः ।
सङ्ग॑च्छस्व पि॒तृभिः॑ सꣳ स्व॒धाभिः॑ स॒मिष्टा॑पूर्तेन॒ पर॑मे
व्यो॑मन् । यत्र॒ भूम्यै॑ वृ॒णसे॑ तत्र॑ गच्छ॒ तत्र॑ त्वा दे॒वः
स॒वि॒ता द॑धातु । यत्ते॑ कृ॒ष्णः श॑कुन आ॒तुतो॑द॒ पिपी॑लः
स॒र्प उ॒त वा॑ श्वाप॑दः । अ॒ग्निष्ट॑द्वि॒श्वोद॑नृ॒णं कृ॑णोतु सोम॑श्च
यो ब्रा॑ह्म॒णमा॑वि॒वेश॑ । उ॒त्ति॒ष्ठात॑स्त॒नुवꣳ स॑म्भ॒रस्व॒ मेह॑
गात्र॑मव॒हा मा॑ शरी॒रम् । यत्र॒ भूम्यै॑ वृ॒णसे॑ तत्र॑ गच्छ॒ तत्र॑
त्वा दे॒वः स॒वि॒ता द॑धातु । इ॒दं त॒ एकं॑ प॒र ऊ॑त॒ एकं॑
तृती॑येन॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व । सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॑ चारु॑रेधि

प्रियो देवानां परमे सधस्थे। उत्तिष्ठ प्रेहि प्रद्रवौकः कृणुष्व
परमे व्योमन्। यमेन त्वं यम्या संविदानोत्तमं नाकमधि
रोहेमम्। अश्मन्वती रेवतीर्यद्वे देवस्य सवितुः पवित्रं या
राष्ट्रात्पन्नादुद्वयं तमसस्परि धाता पुनातु। अस्मात्त्वमधि
जातोऽस्ययं त्वदधिजायताम्। अग्रये वैश्वानराय सुवर्गाय
लोकाय स्वाहा॥१०॥

अवशीयता५ सधस्थे पञ्च च॥ [४]

आयातु देवः सुमनाभिरूतिभिर्यमो हवेह प्रयताभिरक्ता।
आसीदता५ सुप्रयतेह बर्हिष्यूजाय जात्यै मम शत्रुहत्यै।
यमे इव यतमाने यदैतं प्रवांभरन्मानुषा देवयन्तः।
आसीदतः५ स्वमु लोकं विदाने स्वासस्थे भवतमिन्दवे
नः। यमाय सोमः५ सुनुत यमाय जुहुता हविः। यमः५
हं यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो अरङ्कृतः। यमाय घृतवद्धविर्जुहोत
प्र च तिष्ठत। स नो देवेष्वायमदीर्घमायुः प्र जीवसे।
यमाय मधुमत्तमः५ राज्ञे हव्यं जुहोतन। इदं नम ऋषिभ्यः
पूर्वजेभ्यः पूर्वभ्यः पथिकृद्भ्यः॥११॥

योऽस्य कौष्ठ जगतः पार्थिवस्यैक इद्वशी। यमं
भङ्गुश्रवो गाय यो राजानपरोध्यः। यमङ्गाय भङ्गुश्रवो यो
राजानपरोध्यः। येनापो नद्यो धन्वानि येन द्यौः पृथिवी
दृढा। हिरण्यकक्ष्यान् सुधुरान् हिरण्याक्षानयः शफान्।

अश्वाननश्यतो दानं यमो राजाभि तिष्ठति। यमो दाधार
पृथिवीं यमो विश्वमिदं जगत्। यमाय सर्वमित्रस्थे यत्
प्राणद्वायुरक्षितम्। यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्च दशर्षयः।
यमं यो विद्यात्स ब्रूयाद्यथैक ऋषिर्विजानते॥१२॥

त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्वृहत्। गायत्री
त्रिष्टुप्छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता। अहरहर्नयमानो
गामश्वं पुरुषं जगत्। वैवस्वतो न तृप्यति पञ्चभिर्मनवैर्यमः।
वैवस्वतो विविच्यन्ते यमे राजानि ते जनाः। ये
चेह सत्येनेच्छन्ते य उ चानृतवादिनः। ते राजन्निह
विविच्यन्तेऽथा यन्ति त्वामुप। देवाश्च ये नमस्यन्ति
ब्राह्मणाश्चापचित्यति। यस्मिन्वृक्षे सुपलाशे देवैः सम्पिबन्ते
यमः। अत्रा नो विशपतिः पिता पुराणा अनुवेनति॥१३॥

पृथिकृद्भ्यो विजानतेऽनु वेनति॥ [५]

वैश्वानरे हविरिदं जुहोमि साहस्रमुत्सं शतधारमेतम्।
तस्मिन्नेष पितरं पितामहं प्रपितामहं बिभरत्पिन्वमाने।
द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः।
तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः।
इमं समुद्रं शतधारमुत्संव्यच्यमानं भुवनस्य मध्ये।
घृतं दुहानामदिति जनायाग्रे मा हिंसीः परमे व्योमन्।
अपेतं वीतं वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुराणा ये च
नूतनाः। अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्ववसानमस्मै।

स॒वि॒तै॒तानि॒ शरी॑राणि पृथि॒व्यै मा॒तुरु॒पस्थ॒ आद॑धे।
तेभि॑र्युज्यन्तामघ्नियाः॥१४॥

शुनं॑ वा॒हाः शुनं॑ ना॒राः शुनं॑ कृषतु लाङ्ग॑लम्। शुनं॑ वर॒त्रा
ब॒ध्यन्ता॑ शुनमष्टा॑मुदिङ्गय॒ शुना॑सीरा शुनम॒स्मासु॑ धत्तम्।
शुना॑सीरावि॒मां वाचं॑ यद्वि॒वि च॑क्रथुः पयः॑। तेने॒मामुप॑
सिञ्च॑तम्। सी॒ते व॒न्दा॑महे त्वा॒र्वाची॑ सुभगे भव। यथा॑
नः सु॒भगा स॑सि यथा॑ नः सु॒फला स॑सि। स॒वि॒तै॒तानि॒
शरी॑राणि पृथि॒व्यै मा॒तुरु॒पस्थ॒ आद॑धे। तेभि॑रदिते शं भ॑व।
विमु॑च्यध्वमघ्निया दे॒व्याना॒ अता॑रिष्म॒ तम॑सस्पा॒रम॒स्य।
ज्योति॑रापाम॒ सुव॑रगन्म॥१५॥

प्र वा॒ता वा॒न्ति प॒तय॑न्ति वि॒द्युत॒ उदोष॑धीर्जिहते पि॒न्वते॒
सुवः॑। इ॒रा वि॒श्वस्मै॒ भुव॑नाय जायते यत्प॒र्जन्यः॑ पृथि॒वी॑
रे॒तसा॑ऽवति। यथा॑ य॒माय॑ हार्म्यमव॑प॒न्यञ्च॑ मान॒वाः। ए॒वं
व॑पामि हार्म्यं यथासा॑म जी॒वलो॒के भू॑रयः। चि॒तः स्थ॑ परि॒चितं॑
ऊ॒र्ध्वचि॑तः श्रय॒ध्वं पि॒तरो॑ दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिर्वः सादयतु॒ तया॑
दे॒वत॑या। आ॒प्याय॑स्व सन्ते॑॥१६॥

अ॒घ्निया अ॑गन्म स॒त च॑॥ [६]

उ॒त्ते त॒न्नोमि॑ पृथि॒वीं त्वत्प॑री॒मं लो॒कं नि॒दध॑न्मो अ॒ह॑
रि॒षम्। ए॒ताः स्थू॑णां पि॒तरो॑ धारयन्तु तेऽत्रा॑ यमः
साद॑नात्ते मि॒नोतु॑। उ॒प॑सर्प मा॒तरं॒ भूमि॑मे॒तामु॑रु॒व्यच॑सं
पृथि॒वी॑ सु॒शेवा॑म्। ऊ॒र्णम्र॑दा यु॒वति॑र्दक्षिणावत्ये॒षा त्वा॑

पातु निर्ऋत्या उपस्थे। उद्धञ्चस्व पृथिवि मा विबाधिथाः
 सूपायनास्मै भव सूपवञ्चना। माता पुत्रं यथासिचाभ्येनं
 भूमि वृणु। उद्धञ्चमाना पृथिवी हि तिष्ठसि सहस्रं मित
 उप हि श्रयन्ताम्। ते गृहासो मधुश्चुतो विश्वाहास्मै शरणाः
 सन्त्वत्र। एणीर्धाना हरिणीरर्जुनीः सन्तु धेनवः। तिलवत्सा
 ऊर्जमस्मै दुहाना विश्वाहा सन्त्वनपस्फुरन्तीः॥१७॥

एषा ते यमसादने स्वधा निर्धीयते गृहे। अक्षितिर्नाम ते
 असौ। इदं पितृभ्यः प्रभरेम बर्हिर्देवेभ्यो जीवन्त उत्तरं
 भरेम। तत्त्वमारोहासो मेघ्यो भवं यमेन त्वं यम्या संविदानः।
 मा त्वा वृक्षौ सम्बाधिष्ठां मा माता पृथिवि त्वम्। पितृन्
 हि यत्र गच्छास्येधांसं यमराज्ये। मा त्वा वृक्षौ सम्बाधेथां
 मा माता पृथिवी मही। वैवस्वतः हि गच्छासि यमराज्ये
 विराजसि। नळं प्लवमारोहैतं नळेन पथोऽन्विहि। स त्वं
 नळप्लवो भूत्वा सन्तरं प्रतरोत्तरं॥१८॥

सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे। तेभ्यः
 पृथिवि शं भव। षड्भोता सूर्य ते चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा द्यां
 च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा। अपो वा गच्छ यदि तत्र ते
 हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः। परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थां
 यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते तै ब्रवीमि मा
 नः प्रजाः रीरिषो मोत वीरान्। शं वातः शः हि ते घृणिः

शमु॑ ते स॒न्त्वोष॑धीः। कल्प॑न्तां मे दि॒शः श॒ग्माः। पृ॒थि॒व्यास्त्वा॑
लो॒के सा॑दयाम्यमुष्य॒ शर्मा॑सि पि॒तरो॑ दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु तया॑ दे॒वत॑या। अ॒न्तरि॑क्षस्य त्वा दि॒वस्त्वा॑ दि॒शां त्वा॑
नाक॑स्य त्वा पृ॒ष्ठे ब्र॒ध्नस्य॑ त्वा वि॒ष्टपे॑ सादयाम्यमुष्य॒ शर्मा॑सि
पि॒तरो॑ दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादय॑तु तया॑ दे॒वत॑या॥१९॥

अ॒पूप॑वा॒न्घृत॑वाऽश्च॒रुरे॑ह सी॑दतू॒त्तभ्रु॑वन् पृ॒थि॒वीं द्या॑मु॒तोपरि॑।
यो॒नि॒कृतः॑ प॒थि॒कृतः॑ सपर्य॑त॒ ये दे॒वानां॑ घृ॒तभा॑गा इ॒ह स्थ॑।
ए॒षा ते॑ यम॒साद॑ने स्व॒धा नि॒धीय॑ते गृ॒हेऽसौ॑। द॒शाक्ष॑रा
ता॑ र॒क्षस्व॑ तां गो॒पाय॑स्व॒ तां ते॑ परि॑ददामि॒ तस्यां॑
त्वा॒ मा द॑भन्पि॒तरो॑ दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादय॑तु तया॑
दे॒वत॑या। अ॒पूप॑वा॒ञ्छृत॑वा॒न् क्षी॒रवा॒न्दधि॑वा॒न्मधु॑माऽश्च॒रुरे॑ह
सी॑दतू॒त्तभ्रु॑वन् पृ॒थि॒वीं द्या॑मु॒तोपरि॑। यो॒नि॒कृतः॑ प॒थि॒कृतः॑
सपर्य॑त॒ ये दे॒वानां॑ शृ॒तभा॑गाः क्षी॒रभा॑गा दधि॒भागा॑ मधु॒भागा॑
इ॒ह स्थ॑। ए॒षा ते॑ यम॒साद॑ने स्व॒धा नि॒धीय॑ते गृ॒हेऽसौ॑।
श॒ताक्ष॑रा स॒हस्रा॑क्षरा॒युता॑क्ष॒राऽच्यु॑ताक्ष॒रा ता॑ र॒क्षस्व॑ तां
गो॒पाय॑स्व॒ तां ते॑ परि॑ददामि॒ तस्यां॑ त्वा॒ मा द॑भन्पि॒तरो॑
दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादय॑तु तया॑ दे॒वत॑या॥२०॥

अन॑पस्फुरन्तीरु॒त्तरं॑ दे॒वत॑या द्वे च॑॥ [७]

ए॒तास्ते॑ स्व॒धा अ॒मृताः॑ करोमि॒ यास्ते॑ धा॒नाः परि॑कि॒राम्य॑त्र।
तास्ते॑ य॒मः पि॒तृभिः॑ संवि॒दानो॑ऽत्र धे॒नूः का॑म॒दुघाः॑

करोतु। त्वामर्जुनौषधीनां पयो ब्रह्माण इद्विदुः। तासां त्वा
मध्यादाददे चरुभ्यो अपिधातवे। दूर्वाणां स्तम्बमाहरैतां
प्रियतमां मम। इमां दिशं मनुष्याणां भूयिष्ठानु वि रोहतु।
काशानां स्तम्बमाहर रक्षसामपहत्यै। य एतस्यै दिशः
पुराभवन्नघायवो यथा तेनाभवान्पुनः। दर्भाणां स्तम्बमाहर
पितृणामोषधीं प्रियाम्। अन्वस्यै मूलं जीवादनु काण्डमथो
फलम्॥ २१॥

लोकं पृण ता अस्य सूददोहसः। शं वातः शं हि ते
घृणिः शमु ते सन्त्वोषधीः। कल्पन्तां ते दिशः सर्वाः।
इदमेव मेतोऽपराभार्तिमाराम काञ्चन। तथा तदश्विभ्यां कृतं
मित्रेण वरुणेन च। वरणो वारयादिदं देवो वनस्पतिः। आत्यै
निर्ऋत्यै द्वेषाच्च वनस्पतिः। विधृतिरसि विधारयास्मदघा
द्वेषांसि शमि शमयास्मदघा द्वेषांसि यव यवयास्मदघा
द्वेषांसि। पृथिवीं गच्छान्तरिक्षं गच्छ दिवं गच्छ दिशो
गच्छ सुवर्गच्छ सुवर्गच्छ दिशो गच्छ दिवं गच्छान्तरिक्षं
गच्छ पृथिवीं गच्छाऽऽपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु
प्रतिष्ठिता शरीरैः। अश्मन्वती रेवतीर्यद्वै देवस्य सवितुः पवित्रं
या राष्ट्रात्पन्नादुद्वयं तमसस्परि धाता पुनातु॥ २२॥

फलं पुनातु॥ _____[८]

आ रोहताऽऽयुर्जरसं गृणाना अनुपूर्वं यतमाना यतिष्ठ।

इह त्वष्टा सुजनिमा सुरत्नो दीर्घमायुः करतु जीवसे वः।
 यथाऽहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथर्तव ऋतुभिर्यन्ति क्लृप्ताः। यथा
 न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायूँषि कल्पयैषाम्। न हि ते
 अग्रे तनुवै क्रूरं चकार मर्त्यः। कपिर्बभस्ति तेजं पुनर्जरायु
 गौरिव। अप नः शोशुचदघमग्रे शुशुध्या रयिम्। अप नः
 शोशुचदघं मृत्यवे स्वाहा। अनङ्गाहमन्वारभामहे स्वस्तये।
 स न इन्द्र इव देवेभ्यो वह्निः सम्पारणो भव॥ २३॥

इमे जीवा वि मृतैराववर्तिन्नभूद्द्रा देवहूतिं नो अद्य।
 प्राञ्जोगामानृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरां दधानाः।
 मृत्योः पदं योपयन्तो यदैम द्राघीय आयुः प्रतरां दधानाः।
 आप्यायमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः पूता भवथ यज्ञियासः।
 इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मा नोऽनुगादपरो अर्धमेतम्।
 शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीस्तिरो मृत्युं दद्महे पर्वतेन।
 इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराञ्जनेन सर्पिषा सम्मृशन्ताम्।
 अनश्रवो अनमीवाः सुशेवा आरोहन्तु जनयो योनिमग्रे।
 यदाञ्जनं त्रैककुदं जातं हिमवतस्परि। तेनामृतस्य
 मूलेनारातीर्जम्भयामसि। यथा त्वमुद्भिन्नत्स्योषधे पृथिव्या
 अधि। एवमिम उद्भिन्दन्तु कीर्त्या यशसा ब्रह्मवर्चसेन।
 अजोऽस्यजास्मदघा द्वेषाँसि यवोऽसि यवयास्मदघा
 द्वेषाँसि॥ २४॥

अपं नः शोशुचदधमग्रे शुशुध्या रयिम्। अपं नः
 शोशुचदधम्। सुक्षेत्रिया सुंगातुया वंसूया च यजामहे। अपं
 नः शोशुचदधम्। प्रयद्वन्दिष्ठ एषां प्रास्माकांसश्च सूरयः।
 अपं नः शोशुचदधम्। प्रयदग्नेः सहस्वतो विश्वतो यन्ति
 सूरयः। अपं नः शोशुचदधम्। प्रयत्ते अग्ने सूरयो जायेमहि
 प्र ते वयम्। अपं नः शोशुचदधम्॥२५॥

त्व२ हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसिं। अपं नः
 शोशुचदधम्। द्विषो नो विश्वतोमुखाऽति नावेवं पारया।
 अपं नः शोशुचदधम्। स नः सिन्धुमिव नावयाति
 पर्षा स्वस्तये। अपं नः शोशुचदधम्। आपः प्रवणादिव
 यतीरपास्मत्स्यन्दतामधम्। अपं नः शोशुचदधम्।
 उद्वनादुदकानीवापास्मत्स्यन्दतामधम्। अपं नः शोशुचदधम्।
 आनन्दाय प्रमोदाय पुनरागाः स्वान्गृहान्। अपं नः
 शोशुचदधम्। न वै तत्र प्रमीयते गौरश्चः पुरुषः पशुः। यत्रेदं
 ब्रह्म क्रियते परिधिर्जीवनायकमपं नः शोशुचदधम्॥२६॥

अधमघं चत्वारि च॥—————[१०]

अपश्याम युवतिमाचरन्तीं मृताय जीवां परिणीयमानाम्।
 अन्धेन या तमंसा प्रावृताऽसि प्राचीमवाचीमवयन्नरिष्ठै।
 मयैतां माःस्तां भ्रियमाणा देवी सती पितृलोकं यदैषि।
 विश्ववारा नभंसा संव्ययन्त्युभौ नो लोकौ पयसाऽऽवृणीहि।
 रयिष्ठामग्निं मधुमन्तमूर्मिणमूर्जः सन्तं त्वा पयसोप

स॑स॒देम। स॑ र॒य्या स॒मु वर्च॑सा॒ सच॑स्वा नः स्व॒स्तये॑।
 ये जी॒वा ये च॑ मृ॒ता ये जा॒ता ये च॒ जन्त्याः॑। तेभ्यो॑
 घृ॒तस्य॑ धा॒रयि॑तुं मधु॑धारा व्यु॒न्दती॑। मा॒ता रु॒द्राणां॑ दुहि॒ता
 वसू॑ना॒ऽः स्वसा॑दित्याना॒ममृ॑तस्य नाभिः॑। प्रणु॑वोचं चि॒कि॒तुषे॒
 जना॑य॒ मागा॑मना॒गाम॑दितिं वधि॑ष्ट। पिब॑तूद॒कं तृणा॑न्यत्तु।
 ओमु॑त्सृजत॥ २७ ॥

वधि॑ष्ट द्वे च॑॥ ————— [११]

सन्त्वा॑ सि॒ञ्चामि॒ यजु॑षा॒ प्र॒जामा॑यु॒र्धनं॑ च॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
 शान्तिः॑॥

सु॒मङ्ग॒लीरि॒यं व॒धूरि॒मा॑ स॒मेत् प॑श्य॒त। सौभा॑ग्यम॒स्यै
 द॒त्त्वाया॑थास्तं वि॒ परे॑तन। इ॒मां त्वमि॑न्द्र मी॒ढ्वः सु॑पु॒त्रा॑
 सु॒भगा॑ कुरु। दशा॑स्यां पु॒त्राना॑ धेहि॒ पति॑मेकाद॒शं कृ॑धि॥
 आ॒वह॑न्ती वि॒तन्वा॒ना। कु॒र्वाणा॑ ची॒रमा॑त्मनः॑। वासा॑सि
 म॒म गा॑वश्च। अ॒न्नपा॒ने च॑ सर्व॒दा। ततो॑ मे॒ श्रिय॑माव॒ह।

ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावल्ली ॥

शं नो मि॒त्रः शं वरु॑णः। शं नो भव॑त्व॒र्य॒मा। शं न॒ इन्द्रो॑
बृह॑स्पतिः। शं नो विष्णु॑रुरु॒क्रमः। नमो॑ ब्रह्म॒णे। नम॑स्ते वा॒यो।
त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्म॑ वदिष्यामि। ऋ॒तं
वदि॑ष्यामि। स॒त्यं वदि॑ष्यामि। तन्मा॑मवतु। तद्व॒क्तार॑मवतु।
अव॑तु माम्। अव॑तु व॒क्तारम्। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥१॥

स॒त्यं वदि॑ष्यामि पञ्च॑ च॥ ————— [१]

शीक्षां व्याख्यास्यामः। वर्णः॑ स्वरः। मात्रा॒ बलम्। सामं
सन्तानः। इत्युक्तः शीक्षाध्यायः॥२॥

शीक्षां पञ्च॑॥ ————— [२]

स॒ह नो॑ यशः। स॒ह नो॑ ब्रह्मव॒र्चसम्। अथातः स॒हिता॒या
उपनिषदं व्याख्यास्यामः। पञ्च॑स्वधिकरणेषु। अधिलोकमधि-
ज्यौतिषमधिविद्यमधिप्रजमध्यात्मम्। ता महास॒हिता
इत्याचक्षते। अथा॑धिलो॒कम्। पृथि॑वी पूर्वरूपम्।
द्यौरुत्तररूपम्। आका॑शः स॒न्धिः॥३॥

वायुः सन्धानम्। इत्य॑धि॒लो॒कम्। अथा॑धिज्यौतिषम्। अग्निः
पूर्वरूपम्। आदित्य उत्तररूपम्। आपः स॒न्धिः। वैद्युतः
सन्धानम्। इत्य॑धिज्यौतिषम्। अथा॑धिविद्यम्। आचार्यः
पूर्वरूपम्॥४॥

अन्तेवास्युत्तररूपम्। विद्या स॒न्धिः। प्रवचनं सन्धानम्।

इत्यधि॒विद्यम्। अथाधि॒प्रजम्। माता पूर्वरूपम्।
पितोत्तररूपम्। प्रजा सन्धिः। प्रजननं सन्धानम्।
इत्यधि॒प्रजम्॥५॥

अथाध्यात्मम्। अधराहनुः पूर्वरूपम्। उत्तराहनुरुत्तररूपम्।
वाक्सन्धिः। जिह्वा सन्धानम्। इत्यध्यात्मम्। इतीमा
महासंहिताः। य एवमेता महासंहिता व्याख्याता वेद।
सन्धीयते प्रजया पशुभिः। ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन सुवर्ग्येण
लोकेन॥६॥

सन्धिराचार्यः पूर्वरूपमित्यधिप्रजं लोकेन॥ [३]

यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपः। छन्दोभ्योऽध्यमृतात्सम्बभूव। स
मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु। अमृतस्य देवधारणो भूयासम्। शरीरं
मे विचर्षणम्। जिह्वा मे मधुमत्तमा। कर्णाभ्यां भूरि विश्रुवम्।
ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधयापिहितः। श्रुतं मे गोपाय। आवहन्ती
वितन्वाना॥७॥

कुर्वाणा चीरमात्मनः। वासांसि मम गावश्च। अन्नपाने च
सर्वदा। ततो मे श्रियमावह। लोमशां पशुभिः सह स्वाहा।
आ मां यन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा। वि मांऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणः
स्वाहा। प्र मांऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा। दमायन्तु
ब्रह्मचारिणः स्वाहा। शमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा॥८॥

यशो जनेऽसानि स्वाहा। श्रेयान् वस्यंसोऽसानि स्वाहा। तं
त्वा भग प्रविशानि स्वाहा। स मां भग प्रविश स्वाहा।

तस्मिन्सहस्रशाखे। निभंगाहं त्वयि मृजे स्वाहा। यथाऽऽपुः
प्रवता यन्ति। यथा मासा अहर्जुर्म। एवं मां ब्रह्मचारिणः।
धातरायन्तु सर्वतः स्वाहा। प्रतिवेशोऽसि प्र मां भाहि प्र मां
पद्यस्व॥९॥

[४]

भूर्भुवः सुवरिति वा एतास्त्रिस्तो व्याहृतयः। तासामुहस्मै तां
चतुर्थीम्। माहाचमस्यः प्रवेदयते। मह इति। तद्ब्रह्म। स
आत्मा। अङ्गान्यन्या देवताः। भूरिति वा अयं लोकः। भुव
इत्यन्तरिक्षम्। सुवरित्यसौ लोकः॥१०॥

मह इत्यादित्यः। आदित्येन वाव सर्वे लोका महीयन्ते।
भूरिति वा अग्निः। भुव इति वायुः। सुवरित्यादित्यः।
मह इति चन्द्रमाः। चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योतींषि
महीयन्ते। भूरिति वा ऋचः। भुव इति सामानि। सुवरिति
यजूंषि॥११॥

मह इति ब्रह्म। ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते। भूरिति
वै प्राणः। भुव इत्यपानः। सुवरिति व्यानः। मह इत्यन्नम्।
अन्नेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते। ता वा एताश्चतस्रश्चतुर्धा।
चतस्रश्चतस्रो व्याहृतयः। ता यो वेद। स वेद ब्रह्म। सर्वेऽस्मै
देवा बलिमावहन्ति॥१२॥

असौ लोको यजूंषि वेद द्वे च॥ [५]

स य ए॒षोऽन्त॑र्हृ॒दय॑ आका॒शः। तस्मि॑न्न॒यं पु॑रु॒षो म॑नो॒मयः॑।
अमृ॑तो हि॒र॒ण्मयः॑। अन्त॑रेण॒ तालु॑के। य ए॒ष स्त॑न
इ॒वाव॑ल॒म्बते॑। सै॒न्द्रयो॑निः। यत्रा॒सौ कै॑शा॒न्तो वि॑वर्तते।
व्य॒पोह्य॑ शी॒र्षक॑पा॒ले। भू॒रित्य॑ग्नौ प्र॒ति॑तिष्ठति। भुव॒ इति॑
वा॒यौ॥१३॥

सु॒व॒रित्या॑दित्ये। म॒ह इति॑ ब्र॒ह्मणि॑। आ॒प्नोति॑ स्वा॒राज्य॑म्।
आ॒प्नोति॑ म॒न॑स॒स्पति॑म्। वाक्प॑तिश्चक्षु॑ष्पतिः। श्रोत्र॑पतिर्वि॒
ज्ञान॑पतिः। ए॒तत्ततो॑ भवति। आ॒का॒शश॑रीरं ब्र॒ह्म।
स॒त्यात्म॑प्रा॒णारा॑मं म॒न॑ आ॒नन्द॑म्। शा॒न्ति॑स॒मृद्ध॑म॒मृत॑म्।
इति॑ प्राची॒नयो॒ग्योपा॑स्व॥१४॥

वा॒याव॑मृत॒मेकं॑ च॥ ————— [६]

पृ॒थि॒व्यन्त॑रि॒क्षं द्यौर्दि॑शोऽवा॒न्तर॑दि॒शाः। अ॒ग्नि॒र्वा॒युरा॑दि॒त्य-
श्च॒न्द्रमा॑ नक्ष॑त्राणि। आप॒ ओष॑धयो॒ वन॑स्पत॑य आका॒श
आ॒त्मा। इत्य॑धि॒भूत॑म्। अथा॒ध्या॒त्मम्। प्रा॒णो व्या॒नोऽपा॑न
उ॒दानः॑ स॒मानः॑। चक्षुः॑ श्रोत्रं॒ मनो॑ वाक्क॑क्। च॒र्म मा॒ंसं
स्ना॒वास्थि॑ म॒ज्जा। ए॒तद॑धि वि॒धाय॑र्षि॒रवो॑चत्। पा॒ङ्कं वा॑ इ॒दं
सर्व॑म्। पा॒ङ्केनै॒व पा॒ङ्कं स्पृ॑णोतीति॥१५॥

सर्व॑मेकं च॥ ————— [७]

ओ॒मिति॑ ब्र॒ह्म। ओ॒मिती॒दं सर्व॑म्। ओ॒मित्ये॒तद॑नु॒कृति॑
ह स्म॒ वा अ॒प्योश्चा॑व॒येत्या॑श्चाव॒यन्ति॑। ओ॒मिति॑
सा॒मा॒नि गा॑यन्ति। ओ॒ंशो॒मिति॑ श॒स्त्राणि॑ श॒ंसन्ति॑।

ओमित्यध्वर्युः प्रतिगुरं प्रतिगृणाति। ओमिति ब्रह्मा प्रसौति।
ओमित्यग्निहोत्रमनुजानाति। ओमिति ब्राह्मणः प्रवक्ष्यन्नाह
ब्रह्मोपाप्रवानीति। ब्रह्मैवोपाप्रोति॥१६॥

ओन्दश॥ _____ [८]

ऋतं च स्वाध्यायप्रवचने च। सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने च।
तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च। दमश्च स्वाध्यायप्रवचने च। शमश्च
स्वाध्यायप्रवचने च। अग्नयश्च स्वाध्यायप्रवचने च। अग्निहोत्रं
च स्वाध्यायप्रवचने च। अतिथयश्च स्वाध्यायप्रवचने च।
मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने
च। प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने
च। सत्यमिति सत्यवचा राथीतरः। तप इति तपोनित्यः
पौरुशिष्टिः। स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाको मौद्गल्यः। तद्धि
तपस्तद्धि तपः॥१७॥

प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च षट्॥ _____ [९]

अहं वृक्षस्य रेरिवा। कीर्तिः पृष्ठं गिरेरिवा। ऊर्ध्वपवित्रो
वाजिनीव स्वमृतमस्मि। द्रविणं सर्वर्चसम्। सुमेधा
अमृतोक्षितः। इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम्॥१८॥

अहं षट्॥ _____ [१०]

वेदमनूच्याचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति। सत्यं वद। धर्मं
चर। स्वाध्यायांन्मा प्रमदः। आचार्याय प्रियं धनमाहृत्य
प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः। सत्यान्न प्रमदितव्यम्। धर्मान्न

प्रमदितव्यम्। कुशलान्न प्रमदितव्यम्। भूत्यै न प्रमदितव्यम्।
स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम्॥१९॥

देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम्। मातृदेवो भव। पितृदेवो
भव। आचार्यदेवो भव। अतिथिदेवो भव। यान्यनवद्यानि
कर्माणि। तानि सेवितव्यानि। नो इतराणि। यान्यस्माकं
सुचरितानि। तानि त्वयोपास्यानि॥२०॥

नो इतराणि। ये के चास्मच्छ्रेयांसो ब्राह्मणाः।
तेषां त्वयाऽऽसनेन प्रशंसितव्यम्। श्रद्धया देयम्।
अश्रद्धयाऽदेयम्। श्रिया देयम्। हिया देयम्। भिया
देयम्। संविदा देयम्। अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा
वृत्तविचिकित्सा वा स्यात्॥२१॥

ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनः। युक्ता आयुक्ताः। अलूक्षा
धर्मकामाः स्युः। यथा ते तत्र वर्तेरन्। तथा तत्र वर्तेथाः।
अथाभ्याख्यातेषु। ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनः। युक्ता
आयुक्ताः। अलूक्षा धर्मकामाः स्युः। यथा ते तेषु वर्तेरन्।
तथा तेषु वर्तेथाः। एष आदेशः। एष उपदेशः। एषा
वेदोपनिषत्। एतदनुशासनम्। एवमुपासितव्यम्। एवमु
चैतदुपास्यम्॥२२॥

स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान्न प्रमदितव्यं तानि त्वयोपास्यानि स्यात्तेषु वर्तेरन्तसु च॥—[११]

शं नो मित्रः शं वरुणः। शं नो भवत्वयमा। शं

न॒ इन्द्रो॑ बृह॒स्पतिः॑। शं नो॒ विष्णु॑रुरु॒क्रमः॑। नमो॒
ब्रह्म॑णे। नम॑स्ते वा॒यो। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वामे॒व
प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑वादिषम्। ऋ॒तम॑वादिषम्। स॒त्यम॑वादिषम्।
तन्मा॑मावीत्। तद्व॒क्तार॑मावीत्। आवी॒न्माम्। आवी॑द्व॒क्तारम्॑।
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥ २३ ॥

स॒त्यम॑वादिषं पञ्चं च॥ — [१२]

॥ अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवल्ली ॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै।
तेज॒स्वि ना॑वधी॒तमस्तु॑ मा वि॒द्विषा॑वहै। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

ब्रह्म॒विदा॑प्रोति॒ परम्॑। तदे॒षाभ्यु॑क्ता। स॒त्यं ज्ञा॒नम॑न॒न्तं ब्रह्म॑।
यो वेद॒ निहि॑तं गुहा॑यां पर॒मे व्यो॑मन्। सोऽ॒श्रुते॑
सर्वा॒न्कामा॑न्त॒सह॑। ब्रह्म॑णा विप॒श्चितेति॑। तस्मा॒द्वा
ए॒तस्मा॑दा॒त्मन॑ आका॒शः सम्भू॑तः। आ॒का॒शाद्वा॒युः।
वा॒यो र॒ग्निः। अ॒ग्नेरा॑पः। अ॒द्भ्यः पृ॑थि॒वी। पृ॒थि॒व्या ओष॑धयः।
ओष॑धी॒भ्योऽन्न॑म्। अन्ना॒त्पुरु॑षः। स वा एष पुरु॑षोऽन्न॑रस॒मयः॑।
तस्ये॒दमे॒व शि॑रः। अयं दक्षि॑णः प॒क्षः। अयमुत्त॑रः प॒क्षः।
अयमा॒त्मा। इदं॑ पुच्छं प्रति॒ष्ठा। तदप्येष श्लो॑को भ॒वति॑॥ १ ॥

अन्ना॒द्वै प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते। याः काश्च॑ पृथि॒वीऽश्रि॑ताः।
अथो॒ अन्नै॑नै॒व जी॑वन्ति। अथै॒नदपि॑ यन्त्यन्त॒तः। अन्न॑ऽ

हि भू॒तानां॑ ज्येष्ठम्। तस्मा॑त्सर्वो॒षधमु॑च्यते। सर्वं॑ वै
 तेऽन्न॑माप्नुवन्ति। येऽन्नं॑ ब्रह्मो॒पास॑ते। अन्न॑ः हि भू॒तानां॑
 ज्येष्ठम्। तस्मा॑त्सर्वो॒षधमु॑च्यते। अन्ना॑द्भू॒तानि॑ जायन्ते।
 जाता॒न्यन्नै॑न वर्धन्ते। अद्य॑तेऽस्ति च॑ भू॒तानि॑। तस्मा॑दन्नं
 तदु॒च्य॑त इति। तस्मा॑द्वा एतस्मा॑दन्न॑रस॒मया॑त्। अन्योऽन्तर॑
 आत्मा॑ प्राण॒मयः॑। तेनै॑ष पूर्णः। स वा एष पुरुष॑विध एव।
 तस्य॑ पुरुष॑विधताम्। अन्वयं॑ पुरुष॑विधः। तस्य॑ प्राणं॑ एव
 शिरः। व्या॒नो दक्षि॑णः प॒क्षः। अपा॒न उत्त॑रः प॒क्षः। आका॑श
 आ॒त्मा। पृथि॑वी पुच्छं॑ प्रति॒ष्ठा। तदप्ये॑ष श्लो॒को भ॒वति॥२॥

प्रा॒णं दे॒वा अनु॑ प्राण॑न्ति। म॒नुष्याः॑ प॒शव॑श्च॒ ये। प्रा॒णो
 हि भू॒ताना॑मायुः। तस्मा॑त्सर्वा॒युषमु॑च्यते। सर्व॑मे॒व त
 आयु॑र्यन्ति। ये प्रा॒णं ब्रह्मो॒पास॑ते। प्रा॒णो हि भू॒ता॑नामा॒युः।
 तस्मा॑त्सर्वा॒युषमु॑च्य॑त इति। तस्यै॑ष एव शारी॑र आ॒त्मा।
 यः पूर्॒वस्य॑। तस्मा॑द्वा एतस्मा॑त् प्राण॒मया॑त्। अन्योऽन्तर॑
 आत्मा॑ मनो॒मयः॑। तेनै॑ष पूर्णः। स वा एष पुरुष॑विध एव।
 तस्य॑ पुरुष॑विधताम्। अन्वयं॑ पुरुष॑विधः। तस्य॑ यजु॑रेव
 शिरः। ऋ॒ग्दक्षि॑णः प॒क्षः। सा॒मोत्त॑रः प॒क्षः। आ॒देश॑ आ॒त्मा।
 अथ॑र्वाङ्गि॑रसः पुच्छं॑ प्रति॒ष्ठा। तदप्ये॑ष श्लो॒को भ॒वति॥३॥

यतो॒ वाचो॑ निर्वर्तन्ते। अप्रा॑प्य॒ मन॑सा स॒ह। आ॒नन्दं॑ ब्रह्म॑णो
 वि॒द्वान्। न बि॒भेति॑ कदा॒चने॑ति। तस्यै॑ष एव शारी॑र आ॒त्मा।
 यः पूर्॒वस्य॑। तस्मा॑द्वा एतस्मा॑न्मनो॒मया॑त्। अन्योऽन्तर॑ आ॒त्मा

विज्ञानमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य श्रद्धैव शिरः। ऋतं दक्षिणः पक्षः। सत्यमुत्तरः पक्षः। योग आत्मा। महः पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥४॥

विज्ञानं यज्ञं तनुते। कर्माणि तनुतेऽपि च। विज्ञानं देवाः सर्वे। ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते। विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेदं। तस्माच्चेन्न प्रमाद्यति। शरीरे पाप्मनो हित्वा। सर्वान्कामान्त्समश्नुत इति। तस्यैष एव शरीर आत्मा। यः पूर्वस्य। तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञानमयात्। अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य प्रियमेव शिरः। मोदो दक्षिणः पक्षः। प्रमोद उत्तरः पक्षः। आनन्द आत्मा। ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥५॥

असन्नेव सं भवति। असद्ब्रह्मेति वेद चेत्। अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद। सन्तमेनं ततो विदुरिति। तस्यैष एव शरीर आत्मा। यः पूर्वस्य। अथातोऽनुप्रश्नाः। उता विद्वानमुं लोकं प्रेत्य। कश्चन गच्छती(३)॥ आहो विद्वानमुँल्लोकं प्रेत्य। कश्चित्समश्नुता(३) उ। सोऽकामयता बहु स्यां प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यता स तपस्तत्त्वा। इदं सर्वमसृजता यदिदं किं च। तत्सृष्ट्वा तदेवानु प्राविशत्।

तदनुप्रविश्य। सच्च त्यच्चाभवत्। निरुक्तं चानिरुक्तं च।
निलयनं चानिलयनं च। विज्ञानं चाविज्ञानं च। सत्यं
चानृतं च संत्यमभवत्। यदिदं किं च। तत्सत्यमित्याचक्षते।
तदप्येष श्लोको भवति॥६॥

असद्वा इदमग्रं आसीत्। ततो वै सदजायत।
तदात्मानं स्वयमकुरुत। तस्मात्तत्सुकृतमुच्यत इति। यद्वै
तत्सुकृतम्। रसो वै सः। रसं ह्येवायं लब्ध्वाऽऽनन्दी
भवति। को ह्येवान्यात्कः प्राण्यात्। यदेष आकाश
आनन्दो न स्यात्। एष ह्येवानन्दयाति। यदा ह्येवैष
एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठां
विन्दते। अथ सोऽभयं गतो भवति। यदा ह्येवैष
एतस्मिन्नुदरमन्तरं कुरुते। अथ तस्य भयं भवति। तत्त्वेव
भयं विदुषोऽमन्वानस्य। तदप्येष श्लोको भवति॥७॥

भीषाऽस्माद्वातः पवते। भीषोदैति सूर्यः। भीषाऽस्मादग्नि-
श्चेन्द्रश्च। मृत्युर्धावति पञ्चम इति। सैषाऽऽनन्दस्य
मीमांसा भवति। युवा स्यात्साधु युवाऽध्यायकः। आशिष्ठो
दृढिष्ठो बलिष्ठः। तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णा
स्यात्। स एको मानुषं आनन्दः। ते ये शतं मानुषां
आनन्दाः। स एको मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दः। श्रोत्रियस्य
चाकामहतस्य। ते ये शतं मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दाः। स
एको देवगन्धर्वाणामानन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।

ते ये शतं देवगन्धर्वाणामानन्दाः। स एकः पितॄणां
 चिरलोकलोकानामानन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।
 ते ये शतं पितॄणां चिरलोकलोकानामानन्दाः। स एकः
 आजानजानां देवानामानन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य। ते
 ये शतमाजानजानां देवानामानन्दाः। स एकः कर्मदेवानां
 देवानामानन्दः। ये कर्मणा देवानपियन्ति। श्रोत्रियस्य
 चाकामहतस्य। ते ये शतं कर्मदेवानां देवानामानन्दाः।
 स एको देवानामानन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।
 ते ये शतं देवानामानन्दाः। स एक इन्द्रस्यानन्दः।
 श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य। ते ये शतमिन्द्रस्यानन्दाः।
 स एको बृहस्पतेरानन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।
 ते ये शतं बृहस्पतेरानन्दाः। स एकः प्रजापतेरानन्दः।
 श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य। ते ये शतं प्रजापतेरानन्दाः।
 स एको ब्रह्मणो आनन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य। स
 यश्चायं पुरुषो यश्चासावादित्ये। स एकः। स य एवंवित्।
 अस्माल्लोकात्प्रेत्य। एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्गमति। एतं
 प्राणमयमात्मानमुपसङ्गमति। एतं मनोमयमात्मानमुप-
 सङ्गमति। एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्गमति। एतमानन्द-
 मयमात्मानमुपसङ्गमति। तदप्येष श्लोको भवति॥८॥

यतो वाचो निर्वर्तन्ते। अप्राप्य मनसा सह। आनन्दं ब्रह्मणो
 विद्वान्। न बिभेति कुतश्चनेति। एत९ ह वाचं न तपति।

किमहं साधुं नाकरवम्। किमहं पापमकरवमिति। स य
 एवं विद्वानेते आत्मानं स्पृणुते। उभे ह्येवैष एते आत्मानं
 स्पृणुते। य एवं वेद। इत्युपनिषत्॥९॥

सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहै। तेजस्वि
 नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नवमः प्रश्नः — भृगुवल्ली ॥

ॐ सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहे।
तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहे। ॐ शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

भृगुर्वै वारुणिः। वरुणं पितरमुपससार। अर्धीहि भगवो
ब्रह्मेति। तस्मा एतत्प्रोवाच। अन्नं प्राणं चक्षुः श्रोत्रं
मनो वाचमिति। तं होवाच। यतो वा इमानि
भूतानि जायन्ते। येन जातानि जीवन्ति। यत्प्रयन्त्यभि
संविशन्ति। तद्विजिज्ञासस्व। तद्ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स
तपस्तप्त्वा॥१॥

अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात्। अन्नाद्धैव खल्विमानि भूतानि
जायन्ते। अन्नेन जातानि जीवन्ति। अन्नं प्रयन्त्यभि
संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार।
अर्धीहि भगवो ब्रह्मेति। तं होवाच। तपसा ब्रह्म
विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स
तपस्तप्त्वा॥२॥

प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात्। प्राणाद्धैव खल्विमानि भूतानि
जायन्ते। प्राणेन जातानि जीवन्ति। प्राणं प्रयन्त्यभि
संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार।
अर्धीहि भगवो ब्रह्मेति। तं होवाच। तपसा ब्रह्म

विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स तपस्तत्त्वा॥३॥

मनो ब्रह्मेति व्यजानात्। मनसो ह्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते। मनसा जातानि जीवन्ति। मनः प्रयन्त्यभि संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार। अधीहि भगवो ब्रह्मेति। तं होवाच। तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स तपस्तत्त्वा॥४॥

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात्। विज्ञानाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते। विज्ञानेन जातानि जीवन्ति। विज्ञानं प्रयन्त्यभि संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार। अधीहि भगवो ब्रह्मेति। तं होवाच। तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स तपस्तत्त्वा॥५॥

आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात्। आनन्दाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते। आनन्देन जातानि जीवन्ति। आनन्दं प्रयन्त्यभि संविशन्तीति। सैषा भार्गवी वारुणी विद्या। पुरमे व्योमन् प्रतिष्ठिता। य एवं वेद प्रतिष्ठिति। अन्नवानन्नादो भवति। महान्भवति प्रजयां पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन। महान्कीर्त्या॥६॥

अन्नं न निन्द्यात्। तद्वृतम्। प्राणो वा अन्नम्। शरीरमन्नादम्।

प्रा॒णे शरी॑रं॒ प्रति॑ष्ठितम्। शरी॑रे प्रा॒णः प्रति॑ष्ठितः। तदे॒तदन्न॑मन्ने॒
प्रति॑ष्ठितम्। स य ए॒तदन्न॑मन्ने॒ प्रति॑ष्ठितं वेद॒ प्रति॑तिष्ठति।
अन्न॑वानन्नादो भ॑वति। म॒हान्भ॑वति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑।
म॒हान्की॒र्त्या॥ ७ ॥

अन्नं॑ न परि॑चक्षीत। तद्वृ॒तम्। आपो॑ वा अन्नम्।
ज्योति॑रन्नादम्। अ॒प्सु ज्योतिः॑ प्रति॑ष्ठितम्। ज्योति॑ष्यापः
प्रति॑ष्ठिताः। तदे॒तदन्न॑मन्ने॒ प्रति॑ष्ठितम्। स य ए॒तदन्न॑मन्ने॒
प्रति॑ष्ठितं वेद॒ प्रति॑तिष्ठति। अन्न॑वानन्नादो भ॑वति। म॒हान्भ॑वति
प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑। म॒हान्की॒र्त्या॥ ८ ॥

अन्नं॑ बहु॒ कुर्वी॑त। तद्वृ॒तम्। पृथि॑वी वा अन्नम्।
आ॒का॒शोऽन्ना॑दः। पृथि॑व्यामा॒का॒शः प्रति॑ष्ठितः। आ॒का॒शे
पृथि॑वी प्रति॑ष्ठिता। तदे॒तदन्न॑मन्ने॒ प्रति॑ष्ठितम्। स य
ए॒तदन्न॑मन्ने॒ प्रति॑ष्ठितं वेद॒ प्रति॑तिष्ठति। अन्न॑वानन्नादो भ॑वति।
म॒हान्भ॑वति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑। म॒हान्की॒र्त्या॥ ९ ॥

न कश्चन॑ वसतौ प्रत्या॑चक्षीत। तद्वृ॒तम्। तस्मा॑द्यया कया
च वि॒धया॑ बह्व॑न्नं प्राप्नुयात्। अरा॑ध्यस्मा अन्नमि॑त्याचक्षते।
एतद्वै मुखतो॑ऽन्नं॑ रा॒द्धम्। मुखतो॑ऽस्मा अ॑न्नं॑ रा॒ध्यते।
एतद्वै मध्यतो॑ऽन्नं॑ रा॒द्धम्। मध्यतो॑ऽस्मा अ॑न्नं॑ रा॒ध्यते।
एतद्वा अन्ततो॑ऽन्नं॑ रा॒द्धम्। अन्ततो॑ऽस्मा अ॑न्नं॑ रा॒ध्यते।
य ए॒वं वे॒द। क्षेम॑ इति वा॒चि। योग॑क्षेम इति प्रा॑णापा॒नयोः॑।
कर्म॑ति ह॒स्तयोः॑। गति॑रिति पा॒दयोः॑। विमुक्ति॑रिति

पा॒यौ। इति॑ मा॒नुषीः॑ स॒मा॒ज्ञाः। अथ॑ दै॒वीः। तृ॒प्तिरि॑ति
वृ॒ष्टौ। ब॒लमि॑ति वि॒द्युति॑। यश॑ इति॑ प॒शुषु। ज्योति॑रिति
नक्ष॑त्रेषु। प्र॒जाति॑रमृत॒मान॑न्द इत्यु॒प॒स्थे। स॒र्वमि॑त्याका॒शे।
तत्प्र॑तिष्ठेत्यु॒पासी॑त। प्र॒तिष्ठा॑वान्भ॒वति॑। तन्म॑ह इत्यु॒पासी॑त।
म॑हान्भ॒वति॑। तन्म॑न इत्यु॒पासी॑त। मा॒न॒वा॒न्भ॒वति॑। तन्न॑म
इत्यु॒पासी॑त। न॒म्यन्ते॑ऽस्मै का॒माः। तद्व॑ह्मेत्यु॒पासी॑त।
ब्र॑ह्म॒वा॒न्भ॒वति॑। तद्व॑ह्मणः॒ परि॑म॒र इत्यु॒पासी॑त। प॒र्येणं॑
म्रिय॑न्ते द्विष॒न्तः स॒प॒त्नाः। परि॑ येऽप्रि॒या भ्रा॑तृ॒व्याः। स
यश्चा॑यं पु॒रुषे। यश्चा॑सा॒वादि॒त्ये। स ए॒कः। स य॑ ए॒वंवि॒त्।
अ॒स्मा॒ल्लो॒कात्प्रे॒त्या। ए॒तम॑न्नम॒यमा॒त्मान॑मु॒प॒सङ्क॑म्य। ए॒तं
प्रा॒णम॑यमा॒त्मान॑मु॒प॒सङ्क॑म्य। ए॒तं म॑नोम॒यमा॒त्मान॑मु॒प॒सङ्क॑म्य।
ए॒तं वि॒ज्ञान॑म॒यमा॒त्मान॑मु॒प॒सङ्क॑म्य। ए॒तमा॑न॒न्दम॒यमा॒त्मान॑मु॒प॒सङ्क॑म्य।
इ॒माँल्लो॒कान्का॑मा॒त्री का॑मरू॒प्यनु॑स॒ञ्चर॑न्।
ए॒तत्साम॑ गा॒य॒त्रास्ते॑। हा(३) वु हा(३) वु हा(३) वु।
अ॒हम॑न्नम॒हम॑न्नम॒हम॑न्नम्। अ॒हम॑न्ना॒दो(२)ऽह॑म॒न्ना॒दो(२)-
ऽह॑म॒न्ना॒दः। अ॒ह३ श्लो॒क॒कृ॒द॒ह३ श्लो॒क॒कृ॒द॒ह३ श्लो॒क॒कृ॒त्।
अ॒हम॑स्मि प्रथ॒मजा॑ ऋ॒ता(३) स्य॑। पूर्॒वं दे॒वेभ्यो॑ अ॒मृत॑स्य
ना(३) भा॒इ। यो मा॑ द॒दाति॑ स इ॒दे॒व मा॑(३) वाः।
अ॒हम॑न्नम॒न्नम॑दन्त॒मा(३) न्नि॑। अ॒हं वि॒श्वं भु॑व॒न्मभ्य॑भ॒वाम्।
सु॒व॒र्न ज्योतीः॑। य ए॒वं वे॒द। इत्यु॒प॒निष॑त्॥१०॥

स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै। ते॒ज॒स्वि

ना॒व॒धी॑तमस्तु॒ मा वि॑द्विषा॒व॒है॑ । ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

॥ दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत् ॥

ॐ सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहे।
तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहे। ॐ शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

॥ अम्भस्य पारे ॥

अम्भस्य पारे भुवनस्य मध्ये नाकस्य पृष्ठे महतो महीयान्।
शुक्रेण ज्योतींषि समनुप्रविष्टः प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः॥
यस्मिन्निदं सं च विचैति सर्वं यस्मिन्देवा अधि विश्वे
निषेदुः। तदेव भूतं तदु भव्यमा इदं तदक्षरे परमे व्योमन्॥
येनाऽऽवृतं खं च दिवं महीं च येनाऽऽदित्यस्तपति
तेजसा भ्राजसा च। यमन्तः समुद्रे कवयो वयन्ति यदक्षरे
परमे प्रजाः॥ यतः प्रसूता जगतः प्रसूती तोयेन जीवान्
व्यसंसर्ज भूम्याम्। यदोषधीभिः पुरुषान्पशूँश्च विवेश
भूतानि चराचराणि॥ अतः परं नान्यदणीयसं हि परात्परं
यन्महतो महान्तम्। यदेकमव्यक्तमनन्तरूपं विश्वं पुराणं
तमसः परस्तात्॥१॥

तदेवर्तं तदु सत्यमाहुस्तदेव ब्रह्म परमं कवीनाम्। इष्टापूर्तं
बहुधा जातं जायमानं विश्वं बिभर्ति भुवनस्य नाभिः॥
तदेवाग्निस्तद्वायुस्तत्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः। तदेव शुक्रममृतं
तद्ब्रह्म तदापः स प्रजापतिः॥ सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः

पुरुषादधि। कला मुहूर्ताः काष्ठाश्चाहोरात्राश्च सर्वशः॥
 अर्द्धमासा मासा ऋतवः संवत्सरश्च कल्पन्ताम्। स आपः
 प्रदुधे उभे इमे अन्तरिक्षमथो सुवः॥ नैनमूर्ध्वं न तिर्यञ्चं
 न मध्ये परिजग्रभत्। न तस्येशे कश्चन तस्य नाम
 महद्यशः॥ २॥

न सन्दृशेति तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम्।
 हृदा मनीषा मनसाऽभिकृतो य एनं विदुरमृतास्ते
 भवन्ति॥ अद्भ्यः सम्भूतो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ॥ एष हि
 देवः प्रदिशोऽनु सर्वाः पूर्वा हि जातः स उ गर्भे अन्तः।
 स विजायमानः स जनिष्यमाणः प्रत्यङ्मुखोऽस्तिष्ठति
 विश्वतोमुखः॥ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त
 उत विश्वतस्पात्। सं बाहुभ्यां नमति सं पतत्रैर्द्यावापृथिवी
 जनयन्देव एकः॥ वेनस्तत्पश्यन्विश्वा भुवनानि विद्वान् यत्र
 विश्वं भवत्येकनीलम्। यस्मिन्निदं सं च विचैकं स ओतः
 प्रोतश्च विभुः प्रजासु। प्र तद्वोचे अमृतं नु विद्वान्गन्धर्वो
 नाम निहितं गुहासु॥ ३॥

त्रीणि पदा निहिता गुहासु यस्तद्वेदं सवितुः पिताऽसत्।
 स नो बभ्रुर्जनिता स विधाता धामानि वेद भुवनानि
 विश्वा। यत्र देवा अमृतमानशानास्तृतीये धामान्यभ्यैरयन्त।
 परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः परि लोकान् परि
 दिशः परि सुवः। ऋतस्य तन्तुं विततं विचृत्य

तदपश्यत्तदभवत् प्रजासु। पुरीत्य लोकान्पुरीत्य भूतानि
पुरीत्य सर्वाः प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा
ऋतस्यऽऽत्मनऽऽत्मानमभिसम्बभूव। सदसस्पतिमद्भुतं
प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्। सनि मेधामयासिषम्। उद्दीप्यस्व
जातवेदोऽपघ्नन्निर्ऋतिं मम॥४॥

पशूँश्च मह्यमावह जीवंतं च दिशो दिश। मा नो
हिंसीज्जातवेदो गामश्च पुरुषं जगत्। अबिभ्रदग्र आगहि
श्रिया मा परिपातय।

॥ गायत्रीमन्त्राः ॥

पुरुषस्य विद्म सहस्राक्षस्य महादेवस्य धीमहि। तन्नो रुद्रः
प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि। तन्नो
रुद्रः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि।
तन्नो दन्तिः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे चक्रतुण्डाय
धीमहि॥५॥

तन्नो नन्दिः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे महासेनाय
धीमहि। तन्नः षण्मुखः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे
सुवर्णपक्षाय धीमहि। तन्नो गरुडः प्रचोदयात्। वेदात्मनाय
विद्महे हिरण्यगर्भाय धीमहि। तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात्।
नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि। तन्नो विष्णुः
प्रचोदयात्। वज्रनखाय विद्महे तीक्ष्णदंष्ट्राय धीमहि॥६॥

तन्नो नारसिंहः प्रचोदयात्। भास्कराय विद्महे
महद्युतिकराय धीमहि। तन्नो आदित्यः प्रचोदयात्।
वैश्वानराय विद्महे लालीलाय धीमहि। तन्नो अग्निः
प्रचोदयात्। कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि। तन्नो
दुर्गिः प्रचोदयात्।

॥ दूर्वासूक्तम् ॥

सहस्रपरमा देवी शतमूला शताङ्कुरा। सर्वं हरतु मे पापं
दूर्वा दुःस्वप्ननाशनी। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषः परुषः
परि॥ ७ ॥

एवानो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च। या शतेन प्रतनोषि
सहस्रेण विरोहसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा
वयम्। अश्वक्रान्ते रथक्रान्ते विष्णुक्रान्ते वसुन्धरा। शिरसा
धारयिष्यामि रक्षस्व मां पदे पदे।

॥ मृत्तिकासूक्तम् ॥

भूमिर्धेनुर्धरणी लोकधारिणी। उद्धृताऽसि वराहेण कृष्णेन
शतबाहुना। मृत्तिके हन मे पापं यन्मया दुष्कृतं कृतम्।
मृत्तिके ब्रह्मदत्ताऽसि काश्यपेनाभिमन्त्रिता। मृत्तिके देहि मे
पुष्टिं त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम्॥ ८ ॥

मृत्तिके प्रतिष्ठिते सर्वं तन्मे निर्णुद मृत्तिके। तया हतेन पापेन
गच्छामि परमां गतिम्।

॥ शत्रुजयमन्त्राः ॥

यत॑ इन्द्र॑ भया॑महे॒ ततो॑ नो॒ अभयं॑ कृधि। मघ॑वन्छुग्धि॒ तव॑
तन्न॑ ऊ॒तये॑ वि॒द्विषो॑ वि॒मृधो॑ जहि। स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्पति॑र्वृ॒त्रहा
वि॒मृधो॑ व॒शी। वृषेन्द्रः॑ पु॒र ए॑तु नः स्व॒स्ति॒दा अ॑भयङ्करः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अ॒रिष्ट॑नेमिः स्व॒स्ति नो॑ बृ॒हस्पति॑र्दधातु।
आपा॑न्तमन्युस्तृ॒पल॑प्र॒भर्मा॑ धुनिः॒ शिमी॑वाञ्छ॒रुमा॑ ऋ॒जीषी॑।
सोमो॑ वि॒श्वान्य॑त॒सावना॑नि॒ नार्वा॑गिन्द्र॑ प्रति॒माना॑निदेभुः॥९॥

ब्रह्म॑जज्ञानं प्रथ॒मं पु॒रस्ता॑द्वि॒सीम॑तः सु॒रुचो॑ वे॒न आ॑वः।
सबु॒ध्रिया॑ उप॒मा अ॑स्य वि॒ष्ठाः स॒तश्च॒ योनि॑मस॒तश्च॒ विवः॑।
स्यो॒ना पृ॑थिवि॒ भवा॑ऽनृ॒क्षरा॑ नि॒वेश॑नी। यच्छा॑नः श॒र्म स॒प्रथाः॑।
गन्ध॑द्वा॒रां दुरा॑ध॒रूपां॑ नि॒त्यपु॑ष्टां करी॒षिणी॑म्। ई॒श्वरी॑
सर्व॑भू॒तानां॑ तामि॒होप॑ह्वये श्रियम्। श्री॑र्मे भ॒जतु॑। अल॑क्ष्मी॒र्मे
न॒श्यतु॑। विष्णु॑मुखा॒ वै दे॒वाश्छन्दो॑भि॒रिमाँल्लो॒कान॑नप॒जय्य॑म॒भ्यज॑य
म॒हाः इन्द्रो॑ वज्रबाहुः षोड॑शी श॒र्म यच्छ॑तु॥१०॥

स्व॒स्ति नो॑ म॒घवा॑ करोतु॒ हन्तु॑ पा॒प्मानं॒ योऽस्मान्
द्वेष्टि॑। सो॒मान् स्व॑रणं कृणुहि ब्र॒ह्मण॑स्पते। क॒क्षीव॑न्तं
य औ॑शि॒जम्। शरी॑रं यज्ञ॒शम॑लं कुसी॒दं तस्मि॑न्त्सीदतु
योऽस्मान् द्वेष्टि॑। च॒रणं प॒वित्रं॒ वित॑तं पु॒राणं॒ येन॑ पू॒तस्तर॑ति
दुष्कृ॑तानि। तेन॑ प॒वित्रे॑ण शु॒द्धेन॑ पू॒ता अति॑ पा॒प्मान॑मरा॒तिं

तरेम। स॒जोषा॑ इन्द्र॒ सग॑णो म॒रुद्भिः॑ सोमं॑ पिब वृ॒त्रह॑ञ्छूर
वि॒द्वान्। ज॒हि शत्रूँ॑ रप॒ मृधो॑ नुदस्वा॒थाभ॑यं कृणुहि
वि॒श्वतो॑ नः। सु॒मित्रा॑ न॒ आप॒ ओष॑धयः सन्तु दुर्मि॒त्रास्तस्मै॑
भूयासु॒र्योऽस्मान्॑ द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। आपो॑ हि ष्ठा म॒यो
भुव॑स्ता न॒ ऊ॒र्जे द॑धातन॥११॥

म॒हेर॑णाय॒ चक्ष॑से। यो वः॑ शि॒वत॑मो रस॒स्तस्य॑ भाजयते॒ ह
नः। उ॒श॒तीरि॑व मा॒तरः॑। तस्मा॒ अर॑ङ्ग॒ मामवो॑ यस्य॒ क्षया॑य॒
जिन्व॑था। आपो॑ ज॒नय॑था च नः।

॥ अघमर्षणसूक्तम् ॥

हिर॑ण्यशृङ्गं वरु॑णं प्रप॑द्ये ती॒र्थं मे॑ देहि॒ याचि॑तः। य॒न्मया॑
भु॒क्तम॑साधू॒नां पा॑पेभ्यश्च प्र॒तिग्र॑हः। य॒न्मे मन॑सा वा॒चा क॑र्म॒णा
वा दु॑ष्कृतं कृतम्। तन्न॒ इन्द्रो॑ वरु॑णो बृह॒स्पतिः॑ सवि॒ता
च पु॑नन्तु पुनः॑ पुनः॑। नमो॒ऽग्नये॑ऽप्सुमते॒ नम॑ इन्द्रा॒य नमो॑
वरु॑णाय॒ नमो॑ वारु॒ण्यै नमो॑ऽद्ध्यः॥१२॥

यद॒पां क्रू॑रं यद॑मे॒ध्यं यद॑शा॒न्तं तद॑प॒गच्छ॑तात्।
अ॒त्या॒शना॑दती॒पाना॑द्यच्च उ॒ग्रात् प्र॑तिग्रहा॑त्। तन्नो॒ वरु॑णो
रा॒जा पा॑णिना॑ ह्यव॒मर्श॑तु। सोऽह॑म॒पापो॑ वि॒रजो॑ निर्मु॒क्तो
मु॒क्तकि॑ल्बिषः। नाक॑स्य पृ॒ष्ठमारु॑ह्य गच्छे॒द्वह्म॑सलो॒कता॑म्।
यश्चा॒प्सु वरु॑णः स पु॒नात्व॑घम॒र्षणः॑। इ॒मं मे॑ गङ्गे॒ यमु॑ने
सर॑स्वति॒ शुतु॑द्रि॒ स्तोम॑ꣳ सच॒ता परु॑ष्णि॒या। अ॒सि॒क्रिया॑

मरुद्वृधे वितस्तयाऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया। ऋतं च
सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत। ततो रात्रिरजायत ततः
समुद्रो अर्णवः॥१३॥

समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत। अहोरात्राणि
विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी। सूर्याचन्द्रमसौ धाता
यथापूर्वमकल्पयत्। दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो
सुवः। यत्पृथिव्याः रजस्व मान्तरिक्षे विरोदसी।
इमाःस्तदापो वरुणः पुनात्वघमर्षणः। पुनन्तु वसवः
पुनातु वरुणः पुनात्वघमर्षणः। एष भूतस्य मध्ये भुवनस्य
गोप्ता। एष पुण्यकृतां लोकानेष मृत्योर्हिरण्मयम्।
द्यावापृथिव्योर्हिरण्मयः सःश्रितः सुवः॥१४॥

स नः सुवः सःशिशधि। आर्द्रं ज्वलति ज्योतिरहमस्मि।
ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माऽहमस्मि। योऽहमस्मि ब्रह्माऽहमस्मि।
अहमस्मि ब्रह्माऽहमस्मि। अहमेवाहं मां जुहोमि
स्वाहा। अकार्यकार्यवकीर्णी स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः।
वरुणोऽपामघमर्षणस्तस्मात्पापात् प्रमुच्यते। रजो
भूमिस्त्वमाः रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः। पुनन्तु ऋषयः
पुनन्तु वसवः पुनातु वरुणः पुनात्वघमर्षणः। आक्रान्त्समुद्रः
प्रथमे विधर्मं जनयन्त्रजा भुवनस्य राजा। वृषां पवित्रे
अधि सानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः॥१५॥

॥ दुर्गासूक्तम् ॥

जा॒तवे॑द॒से सु॒नवा॒म॒ सोम॑म॒राती॒य॒तो निज॑हाति॒ वेदः॑ । स
नः॑ प॒र॒ष॒दति॑ दु॒र्गाणि॒ विश्वा॑ ना॒वेव॒ सिन्धुं॑ दु॒रि॒ताऽत्य॒ग्निः ।
ताम॒ग्निव॑र्णां॒ तप॑सा॒ ज्वल॑न्तीं॒ वैरोच॑नीं॒ कर्म॑फ॒लेषु॒ जुष्टा॑म् ।
दु॒र्गा दे॒वीः श॑रण॒म॒हं प्र॑प॒द्ये सु॒तर॑सि॒ तर॑से॒ नमः॑ । अ॒ग्ने त्वं
पा॑र॒या न॒व्यो अ॒स्मान्त्स्व॒स्तिभि॑रति॒ दुर्गा॑णि॒ विश्वा॑ । पू॒श्च
पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी भ॒वा तो॒काय॒ तन॑या॒य शं॑ योः । विश्वा॑नि
नो दु॒र्गहा॑ जा॒तवे॑दः॒ सिन्धुं॑ न ना॒वा दु॒रि॒ताति॑ प॒र॒षि ।
अ॒ग्ने अ॒त्रि॒वन्म॑न॒सा गृ॒णा नो॑ऽस्माकं॒ बोध्य॑वि॒ता त॒नूना॑म् ।
पृ॒त॒नाजि॑तः॒ सह॑मान॒म॒ग्निमु॒ग्रं हु॑वेम॒ पर॑मा॒त्स॒ध॒स्थात् । स
नः॑ प॒र॒ष॒दति॑ दु॒र्गाणि॒ विश्वा॑ क्षा॒म॒दे॒वो अ॒ति दु॒रि॒ताऽत्य॒ग्निः ।
प्र॒लोषि॑ क॒मीड्यो॑ अ॒ध्व॒रेषु॒ स॒नाच्च॑ होता॒ न॒व्यश्च॒ सत्सि॑ ।
स्वाश्चा॑ग्ने॒ त॒नुव॑ पि॒प्रय॑स्वा॒स्मभ्य॑ च॒ सौभ॑ग॒माय॑ज॒स्वा
गोभि॑र्जु॒ष्टम॑यु॒जो निषि॑क्तं॒ तवे॑न्द्र॒ विष्णो॑र॒नुस॑ञ्च॒रेम॑ । नाक॑स्य
पृ॒ष्ठम॑भि॒ संव॑सानो॒ वैष्ण॑वीं॒ लोक॑ इ॒ह मा॑दयन्ताम् ॥ १६ ॥

[२]

॥ व्याहृतिहोमन्त्राः ॥

भूर॒ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वा॒हा भुवो॑ वा॒यवे॒ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहा॒
सुव॑रादि॒त्याय॑ दि॒वे स्वा॒हा भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः॑
स्वा॒हा नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॑रोम् ॥ १७ ॥

[३]

भूरन्नम॑ग्नये॑ पृथिव्यै॑ स्वाहा॑ भुवोऽन्नं॑ वायवे॑ऽन्तरिक्षाय॑
स्वाहा॑ सुव॒रन्न॑मादित्याय॑ दिवे॑ स्वाहा॑ भूर्भुवः॑ सुव॒रन्नं॑
च॒न्द्रम॑से दिग्भ्यः॑ स्वाहा॑ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑
सुव॒रन्न॑मोम्॥१८॥

[४]

भूर॒ग्नये॑ च पृथिव्यै॑ च॑ मह॒ते च॑ स्वाहा॑ भुवो॑ वायवे॑ च॒न्तरि॑क्षाय
च मह॒ते च॑ स्वाहा॑ सुव॒रादि॑त्याय॑ च दिवे॑ च॑ मह॒ते च॑ स्वाहा॑
भूर्भुवः॑ सुव॒श्चन्द्र॑म॒से च॑ नक्ष॒त्रेभ्य॑श्च दिग्भ्य॑श्च॒ मह॒ते च॑ स्वाहा॑
नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒र्मह॑रोम्॥१९॥

[५]

॥ ज्ञानप्राप्त्यर्थहोममन्त्राः ॥

पाहि॑ नो अ॒ग्न ए॒नसे॑ स्वाहा॑। पाहि॑ नो वि॒श्ववे॑द॒से स्वाहा॑। यज्ञं
पाहि॑ वि॒भाव॑सो स्वाहा॑। सर्वं॑ पाहि॑ शत॒क्रतो॑ स्वाहा॑॥२०॥

[६]

पाहि॑ नो॑ अ॒ग्न ए॒कया॑। पा॒ह्युत॑ द्वितीयया॑। पा॒ह्यूर्जं॑ तृतीयया॑।
पाहि॑ गी॒र्भिश्च॑ त॒सृभि॑र्वसो॒ स्वाहा॑॥२१॥

[७]

॥ वेदविस्मरणाय जपमन्त्राः ॥

यश्छ॑न्द॒सामृ॑षभो वि॒श्वरू॑प॒श्छन्दो॑भ्य॒श्छन्दा॑ऽस्यावि॒वेश॑।

सता९ शि॒क्यः पु॒रोवाचो॑पनि॒षदिन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठ इन्द्रि॑याय॒
ऋषि॑भ्यो॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॒ सुव॒श्छन्द॑
ओम्॥२२॥

[८]

नमो॑ ब्रह्म॑णे धा॒रणं मे अ॒स्त्वनिरा॑करणं धा॒रयि॑ता भूयास॒
कर्ण॑योः श्रु॒तं मा च्यो॑ढ्वं ममा॒मुष्य॒ ओम्॥२३॥

[९]

॥ तपः प्रशंसा ॥

ऋ॒तं तपः॑ स॒त्यं तपः॑ श्रु॒तं तपः॑ शा॒न्तं तपो॑ दानं॒ तपो॑ यज्ञ॒स्तपो॑
भूर्भुवः॒ सुव॒र्ब्रह्मै॒तदुपा॑स्यै॒तत्तपः॑॥२४॥

[१०]

॥ विहिताचरणप्रशंसा निषिद्धाचरणनिन्दा च ॥

यथा॑ वृ॒क्षस्य॑ स॒म्पुष्पि॑तस्य दू॒राद्गन्धो॑ वा॒त्येवं पु॑ण्यस्य क॒र्मणो॑
दू॒राद्गन्धो॑ वा॒ति यथा॑ऽसिधा॒रां क॒र्तेऽव॑हितामव॒क्रामे॑ यद्यु॒वे
यु॒वे ह वा॑ वि॒ह्वयि॑ष्यामि क॒र्तं प॑तिष्या॒मीत्ये॒वम॒नृता॑दा॒त्मानं॑
जुगुप्सै॑त्॥२५॥

[११]

॥ दहरविद्या ॥

अ॒णोरणी॑यान्मह॒तो मही॑याना॒त्मा गुहा॑यां निहि॒तोऽस्य॑
ज॒न्तोः। तम॑क्रतुं पश्यति वी॒तशो॑को धा॒तुः प्र॒सादा॑न्महि॒मानं॑-

मीशम्। सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्सप्तार्चिषः समिधः
 सप्त जिह्वाः। सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा
 गुहाशयां निहिताः सप्तसप्त। अतः समुद्रा गिरयश्च
 सर्वेऽस्मात्स्यन्दन्ते सिन्धवः सर्वरूपाः। अतश्च विश्वा
 ओषधयो रसाश्च येनैष भूतस्तिष्ठत्यन्तरात्मा। ब्रह्मा देवानां
 पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो
 गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्।
 अजामेकां लोहितशुक्लकृष्णां बह्वीं प्रजां जनयन्तीं
 सरूपाम्। अजो ह्येको जुषमाणोऽनुशेते जहात्येनां
 भुक्तभोगामजोऽन्यः॥२६॥

हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
 नृषद्वरसदृतसद्धोमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा
 ऋतं बृहत्। घृतं मिमिक्षिरे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो
 घृतमुवस्य धाम्। अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहाकृतं
 वृषभ वक्षि हव्यम्। समुद्रादूर्मिमधुमां उदारदुपां शुना
 सममृतत्वमानद्। घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा
 देवानाममृतस्य नाभिः। वयं नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन्
 यज्ञे धारयामा नमोभिः। उपं ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुः
 शृङ्गोवमीद्वोर एतत्। चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे
 शीर्षे सप्त हस्तांसो अस्य। त्रिधा बद्धो वृषभो रौरवीति
 महो देवो मर्त्यां आविवेश॥२७॥

त्रिधां हितं पु॒णिभिर्गुह्य॑मानं॒ गवि॑ दे॒वासौ घृ॒तमन्व॑विन्दन्।
 इन्द्र॒ एक॒९ सूर्य॑ एकं॒ जजान॑ वे॒नादेक॑ऽ स्व॒धया
 निष्ट॑तक्षुः। यो दे॒वानां॑ प्रथ॒मं पु॒रस्ता॑द्वि॒श्व॒धियो॑ रु॒द्रो
 म॒हर्षिः। हि॒र॒ण्य॒गर्भं॑ पश्य॒त जाय॑मानः॒ स नो॑
 दे॒वः शु॒भया॒ स्मृत्या॒ संयु॑नक्तु। यस्मा॒त्परं॑ नाप॒रम॑स्ति
 किञ्चि॒द्यस्मा॒न्नाणी॑यो न ज्यायो॑ऽस्ति कश्चित्। वृ॒क्ष इ॒व
 स्तब्धो॑ दि॒वि तिष्ठ॑त्येक॒स्तेने॒दं पूर्णं॑ पु॒रुषेण॑ सर्वम्। न
 कर्म॑णा न प्र॒जया॒ धने॑न॒ त्यागे॑नैके अमृ॒तत्व॑मान॒शुः।
 परे॑ण नाकं निहि॒तं गुहा॑यां वि॒भ्राज॑ते यद्य॒तयो॑ वि॒शन्ति॑।
 वे॒दान्त॑वि॒ज्ञान॑सुनिश्चि॒तार्थाः॑ स॒न्त्यास॑यो॒गाद्य॑तयः शुद्ध॒सत्त्वाः॑।
 ते ब्र॑ह्मलो॒के तु परा॑न्त॒काले॑ परा॒मृता॑त्प॒रिमु॑च्यन्ति॒ सर्वे॑।
 द॒हं वि॒पापं॑ प॒रमे॑शम॒भूतं॑ यत्पु॑ण्डरी॒कं पु॒रम॑ध्य॒सऽस्थम्॑।
 तत्रा॑पि द॒हं गु॒गनं॑ वि॒शोक॑स्तस्मिन् यद॒न्तस्तदु॑पा॒सित॑व्यम्।
 यो वे॒दादौ॑ स्वरः प्रो॒क्तो वे॒दान्तै॑ च प्र॒तिष्ठि॑तः। तस्य॑
 प्र॒कृति॑लीनस्य॒ यः परः॑ स म॒हेश्वरः॑ ॥ २८ ॥

[१२]

॥ नारायणसूक्तम् ॥

स॒हस्र॑शीर्षं दे॒वं वि॒श्वाक्षं॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। वि॒श्वं ना॒राय॑णं
 दे॒वम॑क्षरं॒ पर॑मं प॒दम्। वि॒श्वतः॑ प॒रमा॑न्नित्यं वि॒श्वं
 ना॒राय॑णः॒ हरि॑म्। वि॒श्वमे॒वेदं॑ पु॒रुष॑स्तद्वि॒श्वमु॑पजीवति।

पतिं विश्वस्यऽऽत्मेश्वरं शाश्वतं शिवमच्युतम्। नारायणं
महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम्। नारायणपरो ज्योतिरात्मा
नारायणः परः। नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः
परः। नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः। यच्च
किञ्चिज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयतेऽपि वा॥ अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं
व्याप्य नारायणः स्थितः॥२९॥

अनन्तमव्ययं कविं समुद्रेऽन्तं विश्वशम्भुवम्। पद्मकोश
प्रतीकाशं हृदयं चाप्यधोमुखम्। अधो निष्ठा
वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति। ज्वालामालाकुलं
भाती विश्वस्यऽऽयतनं महत्। सन्ततं शिलाभिस्तु-
लम्बत्याकोशसन्निभम्। तस्यान्ते सुषिरं सूक्ष्मं तस्मिन्सर्वं
प्रतिष्ठितम्। तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः।
सोऽग्रभुग्विभजन्तिष्ठन्नाहारमजरः कविः। तिर्यगूर्ध्वमधः
शायी रश्मयस्तस्य सन्तता। सन्तापयति स्वं देहमापादतलमस्तकं
तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः। नीलतोयद-
मध्यस्थाद्विद्युल्लेखेव भास्वरा। नीवारशूकवत्तन्वी पीता
भास्वत्यणूपमा। तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा
व्यवस्थितः। स ब्रह्म स शिवः स हरिः सेन्द्रः सोऽक्षरः
परमः स्वराट्॥३०॥

॥ आदित्यमण्डले परब्रह्मोपासनम् ॥

आ॒दि॒त्यो वा ए॒ष ए॒तन्मण्ड॑लं त॒पति॑ तत्र॒ ता
ऋ॒चस्त॑दृ॒चां मण्ड॑लं॒ स ऋ॒चां लो॒कोऽथ॑ य ए॒ष
ए॒तस्मिन्मण्ड॑लेऽर्चिर्दी॒प्यते॑ तानि॒ सामा॑नि॒ स सा॒म्रां
मण्ड॑लं॒ स सा॒म्रां लो॒कोऽथ॑ य ए॒ष ए॒तस्मिन्मण्ड॑लेऽर्चिषि
पुरु॑ष॒स्तानि॒ यजू॑षि॒ स यजु॑षां मण्ड॑लं॒ स यजु॑षां लो॒कः
सैषा त्र॒य्येव॑ वि॒द्या त॑पति॒ य ए॒षोऽन्तरा॑दि॒त्ये हि॑र॒ण्यः
पुरु॑षः॥३१॥

[१४]

॥ आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मकत्वप्रदर्शनम् ॥

आ॒दि॒त्यो वै तेज॒ ओजो॒ बलं॒ यश॑श्चक्षुः श्रोत्र॑मा॒त्मा मनो॑
म॒न्युर्मनु॑र्मृत्युः स॒त्यो मि॒त्रो वा॒युरा॑का॒शः प्रा॒णो लो॑क॒पालः
कः किं कं तत्स॒त्यमन्न॑मायु॒र्मृतो॑ जी॒वो वि॒श्वः क॒तमः
स्व॑य॒म्भुः प्र॒जाप॑तिः संवत्स॒र इति॑ संवत्स॒रोऽसावा॑दि॒त्यो
य ए॒ष पुरु॑ष ए॒ष भू॒ताना॑मधि॒पति॑र्ब्रह्म॒णः सायु॑ज्यं
सलो॒कता॑माप्नोत्ये॒तासा॑मेव दे॒वता॑नां॒ सायु॑ज्यं सा॒ष्टिता॑
समा॒नलो॒कता॑माप्नोति॒ य ए॒वं वेदे॑त्युपनिषत्॥३२॥

[१५]

॥ शिवोपासनमन्त्राः ॥

निध॑नपतये॒ नमः॑। निध॑नपतान्तिकाय॒ नमः॑। ऊ॒र्ध्वाय॒
नमः॑। ऊ॒र्ध्वलि॑ङ्गाय॒ नमः॑। हि॒रण्या॒य नमः॑। हि॒रण्य॑लिङ्गाय॒

नमः। सुवर्णाय॒ नमः। सुवर्णलिङ्गाय॒ नमः। दिव्याय॒ नमः।
 दिव्यलिङ्गाय॒ नमः। भवाय॒ नमः। भवलिङ्गाय॒ नमः। शर्वाय॒
 नमः। शर्वलिङ्गाय॒ नमः। शिवाय॒ नमः। शिवलिङ्गाय॒
 नमः। ज्वलाय॒ नमः। ज्वललिङ्गाय॒ नमः। आत्माय॒ नमः।
 आत्मलिङ्गाय॒ नमः। परमाय॒ नमः। परमलिङ्गाय॒ नमः।
 एतत्सोमस्य॑ सूर्यस्य॒ सर्वलिङ्गं॑ स्थापयति॒ पाणिमन्त्रं॑
 पवित्रम्॥ ३३॥

[१६]

॥ पश्चिमवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

सद्योजा॑तं प्रपद्यामि॒ सद्योजा॑ताय॒ वै नमो॒ नमः॑। भवे॒ भवे॒
 नाति॑ भवे॒ भवस्व॒ माम्। भवोद्भवाय॒ नमः॑॥ ३४॥

[१७]

॥ उत्तरवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

वाम॑देवाय॒ नमो॑ ज्येष्ठाय॒ नमः॑ श्रेष्ठाय॒ नमो॑ रुद्राय॒ नमः॑
 कालाय॒ नमः॑ कल॑विकरणा॒य नमो॑ बल॑विकरणा॒य नमो॑
 बलाय॒ नमो॑ बल॑प्रमथनाय॒ नमः॑ सर्व॑भूतदमनाय॒ नमो॑
 मनो॑न्मनाय॒ नमः॑॥ ३५॥

[१८]

॥ दक्षिणवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

अ॒घोरे॑भ्योऽथ॒ घोरे॑भ्यो॒ घोर्घो॒रतरे॑भ्यः। सर्वे॑भ्यः सर्व॑शर्वे॑भ्यो

नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः॥३६॥

[१९]

॥ प्राग्वक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि। तन्नो रुद्रः
प्रचोदयात्॥३७॥

[२०]

॥ ऊर्ध्ववक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणो-
ऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम्॥३८॥

[२१]

॥ नमस्कारमन्त्राः ॥

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यरूपाय हिरण्यपतये-
ऽम्बिकापतये उमापतये पशुपतये नमो नमः॥३९॥

[२२]

ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्। ऊर्ध्वरेतं
विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमो नमः॥४०॥

[२३]

सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु। पुरुषो वै रुद्रः सन्महो
नमो नमः। विश्वं भूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च
यत्। सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४१॥

[२४]

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीदुष्टमाय तव्यसे। वो चेम् शन्तम९ हृदे।
सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४२॥

[२५]

॥अग्निहोत्रहवण्याः उपयुक्तस्य वृक्षविशेषस्याभिधानम्॥

यस्य वैकङ्कत्यग्निहोत्रहवणी भवति प्रतिष्ठिताः प्रत्येवास्याहुंतय-
स्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्यै॥४३॥

[२६]

कृणुष्व पाज् इति पञ्च॥४४॥

[२७]

॥भूदेवताकमन्त्रः॥

अदितिर्देवा गन्धर्वा मनुष्याः पितरोऽसुरास्तेषां सर्वभूतानां
माता मेदिनी महती मही सावित्री गायत्री जगत्पुत्री पृथ्वी
बहुला विश्वा भूता कतमा का या सा सत्येत्यमृतेति
वसिष्ठः॥४५॥

[२८]

॥सर्वदेवता आपः॥

आपो वा इदं सर्वं विश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः
पशव आपोऽमृतमापोऽन्नमापः सम्राडापो विराडापः
स्वराडापश्छन्दाऽस्यापो ज्योतीऽप्यापः सत्यमापः सर्वा

दे॒वता॒ आपो॒ भूर्भुवः॒ सुव॒राप् ओम्॥४६॥

[२९]

॥ सन्ध्यावन्दनमन्त्राः ॥

आपः॑ पुनन्तु पृथि॒वीं पृथि॒वी पृ॒ता पु॑नातु माम्। पुनन्तु
ब्रह्म॑णस्पतिर्ब्रह्म॑पृ॒ता पु॑नातु माम्। यदुच्छि॑ष्टमभौज्यं॑ यद्वा
दुश्चरि॑तं मम॑। सर्वं पुनन्तु॑ मामापोऽस॒तां च॑ प्रतिग्रह॑ः
स्वाहा॑॥४७॥

[३०]

अग्निश्च॑ मा मन्युश्च॑ मन्युपतयश्च॑ मन्युकृ॑तेभ्यः। पापेभ्यो॑
रक्ष॑न्ताम्। यदह्मा॑ पापमका॒रिषम्। मनसा॑ वाचा॑ हस्ताभ्याम्।
पञ्चामुदरे॑ण शि॒श्जा। अह॑स्तद॒वलुम्प॑तु। यत्किं च॑ दुरि॒तं
मयि॑। इदमहं॑ माममृ॑तयो॒नौ। सत्ये॑ ज्योतिषि जुहो॑मि
स्वाहा॑॥४८॥

[३१]

सूर्यश्च॑ मा मन्युश्च॑ मन्युपतयश्च॑ मन्युकृ॑तेभ्यः। पापेभ्यो॑
रक्ष॑न्ताम्। यद्रा॒त्रिया॑ पापमका॒रिषम्। मनसा॑ वाचा॑
हस्ताभ्याम्। पञ्चामुदरे॑ण शि॒श्जा। रात्रि॑स्तद॒वलुम्प॑तु।
यत्किं च॑ दुरि॒तं मयि॑। इदमहं॑ माममृ॑तयो॒नौ। सूर्ये॑ ज्योतिषि जुहो॑मि
स्वाहा॑॥४९॥

[३२]

॥ प्रणवस्य ऋष्यादिविवरणम् ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म। अग्निर्देवता ब्रह्म इत्यार्षम्। गायत्रं
छन्दं परमात्मं सरूपम्। सायुज्यं विनियोगम्॥५०॥

[३३]

॥ गायत्र्यावाहनमन्त्राः ॥

आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्मसम्मितम्। गायत्रीं छन्दसां
मातेदं ब्रह्म जुषस्व मे॥५१॥

[३४]

ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि देवानां धाम
नामांसि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूरो
गायत्रीमावाहयामि सावित्रीमावाहयामि सरस्वतीमावाह-
यामि छन्दऋषीणावाहयामि श्रियमावाहयामि गायत्रिया
गायत्रीच्छन्दो विश्वामित्र ऋषिः सविता देवताऽग्निर्मुखं
ब्रह्मा शिरो विष्णुर्हृदयं रुद्रः शिखा पृथिवी
योनिः प्राणापानव्यानोदानसमाना सप्राणा श्वेतवर्णा
साङ्ख्यायनसगोत्रा गायत्री चतुर्विंशत्यक्षरा त्रिपदा षट्क्षिः
पञ्चशीर्षोपनयने विनियोग् ओं भूः। ओं भुवः। ओं
सुवः। ओं महः। ओं जनः। ओं तपः। ओं सत्यम्।
ओं तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो
नः प्रचोदयात्। ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः

सुवरोम्॥५२॥

[३५]

॥ गायत्री उपस्थानमन्त्राः ॥

उ॒त्तमे॑ शिख॑रे जा॒ते भू॒म्यां प॑र्वत॒मूर्ध॑नि। ब्रा॒ह्म॒णेभ्यो॑ऽभ्य॑नु॒ज्ञाता॑
ग॒च्छ दै॒वि य॒थासु॑खम्। स्तुतो मया वरदा वैदमा॒ता
प्रचो॑दयन्ती पवने॑ द्विजा॒ता। आयुः पृथि॒व्यां द्रवि॑णं
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं मह्यं॑ दत्त्वा प्रजातुं ब्र॒ह्मलो॒कम्॥५३॥

[३६]

॥ आदित्यदेवतामन्त्रः ॥

घृ॒णिः सूर्य॑ आदि॒त्यो न प्रभा॑ वा॒त्यक्ष॑रम्। मधुं॑ क्षरन्ति
तद्र॑सम्। स॒त्यं वै तद्र॑स॒मापो॑ ज्योती॒रसो॑ऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
सुव॒रोम्॥५४॥

[३७]

॥ त्रिसुपर्णमन्त्राः ॥

ब्रह्म॑मेतु माम्। मधु॑मेतु माम्। ब्रह्म॑मेव मधु॑मेतु माम्। यास्ते
सोम प्र॒जाव॑त्सोभि॒ सो अ॒हम्। दुःस्व॑प्र॒हन्दु॑रुष्प॒ह। यास्ते
सोम प्रा॒णाऽस्तां जु॑होमि। त्रिसु॑पर्ण॒मया॑चितं ब्राह्म॒णाय॑
दद्यात्। ब्रह्म॑ह॒त्यां वा ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॑ह्म॒णास्त्रि॑सु॒पर्णं
पठ॑न्ति। ते सोमं प्राप्नु॑वन्ति। आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पुन॑न्ति।
ओम्॥५५॥

[३८]

ब्रह्म मेधया॥ मधु मेधया॥ ब्रह्ममेव मधु मेधया॥ अद्या नो
 देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभंगम्। परा दुष्वप्रिय९ सुवा।
 विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परा सुवा। यद्भद्रं तन्म आ
 सुवा। मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः
 सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिव९ रजः। मधु
 द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमा९ अस्तु सूर्यः।
 माध्वीर्गावो भवन्तु नः। य इमं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
 दद्यात्। भ्रूणहत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति।
 ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति। ओम्॥५६॥

[३९]

ब्रह्म मेधवा॥ मधु मेधवा॥ ब्रह्ममेव मधु मेधवा॥ ब्रह्मा
 देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो
 गृध्राणां९ स्वधित्तिर्वनानां९ सोमः पवित्रमत्येति रेभन्।
 ह९सः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
 नृषद्वरसदृतसद्धोमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं
 बृहत्। य इमं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात्। वीरहत्यां
 वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति। ते सोमं
 प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति। ओम्॥५७॥

[४०]

॥ मेधासूक्तम् ॥

मे॒धा दे॒वी जु॒षमा॑णा न॒ आगा॑द्वि॒श्वार्ची॑ भ॒द्रा सु॑मन॒स्यमा॑ना।
त्वया॒ जुष्टा॑ जु॒षमा॑णा दुरु॒क्ता न्बृ॑हद्वदे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑॥ त्वया॒
जुष्टं॑ ऋषिर्भवति देवि त्वया॒ ब्रह्मा॑ऽऽग॒तश्री॑रु॒त त्वया॑। त्वया॒
जुष्टं॑श्चि॒त्रं वि॑न्दते वसु॒ सा नो॑ जुषस्व॒ द्रवि॑णो न मेधे॥५८॥

[४१]

मे॒धां म॒ इन्द्रो॑ ददातु मे॒धां दे॒वी सर॑स्वती। मे॒धां मे॑
अ॒श्विना॑वु॒भावाध॑त्तां पुष्क॑रस्रजा। अ॒प्स॒रासु॑ च॒ या मे॒धा
ग॒न्धर्वेषु॑ च॒ यन्मनः॑। दैवी॑ मे॒धा सर॑स्वती॒ सा मा॑ मे॒धा
सुरभि॑र्जुषता॒ऽऽ स्वाहा॑॥५९॥

[४२]

आ मा॑ मे॒धा सुरभि॑र्वि॒श्वरू॑पा॒ हिर॑ण्यवर्णा॒ जग॑ती जग॒म्या।
ऊ॒र्ज॑स्वती॒ पय॑सा॒ पिन्व॑माना॒ सा मा॑ मे॒धा सु॒प्रती॑का
जुष॑न्ताम्॥६०॥

[४३]

मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मय्य॑ग्निस्तेजो॑ दधातु॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑
प्र॒जां मयीन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धातु॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयि॑
सूर्यो॑ भ्राजो॑ दधातु॥६१॥

[४४]

॥ मृत्युनिवारणमन्त्राः ॥

अपै॑तु म॒ृत्यु॒रमृ॑तं न॒ आग॑न्वैवस्व॒तो नो॒ अभ॑यं कृ॒णोतु॑ ।
प॒र्णं व॒नस्प॑तैरिवा॒भि॒नः शी॑यता॒ र॒यिः स च॑ ता॒न्नः
श॒ची॒प॒तिः ॥ ६२ ॥

[४५]

परं॑ म॒ृत्यो॒ अनु॒ परे॑हि प॒न्थां यस्ते॒ स्व इ॒तरो॑ दे॒व्याना॑त् ।
चक्षु॑ष्मते शृ॒ण्व॒ते ते॑ ब्रवी॒मि मा नः॑ प्र॒जा री॑रिषो॒ मोत॑
वी॒रान् ॥ ६३ ॥

[४६]

वा॒तं प्रा॒णं म॒नसा॑ऽन्वा र॒भाम॑हे प्र॒जाप॑तिं यो भुव॑नस्य
गो॒पाः । स नो॑ म॒ृत्योस्त्रा॑यतां पा॒त्व ह॑सो ज्यो॒ग्जी॒वा
ज॒राम॑शीमहि ॥ ६४ ॥

[४७]

अ॒मु॒त्र भू॒याद॑ध॒ यद्य॑मस्य॒ बृह॑स्पते अ॒भि॒श॑स्तेरमु॒ञ्चः ।
प्र॒त्यौ॒ह॒ताम॒श्वि॒ना म॒ृत्युम॑स्माद्दे॒वाना॑म॒ग्ने भि॒ष॒जा श॒ची॒भिः ॥ ६५ ॥

[४८]

हरि॑ र॒न्तुम॑नु॒य॒न्ति दे॒वा वि॒श्वस्ये॑शा॒नं वृष॑भं म॒तीना॑म् ।
ब्र॒ह्म स॒रूप॑म॒नुमे॑दमागा॒दय॑नं मा वि॒व॒धीर्वि॑क्रमस्व ॥ ६६ ॥

[४९]

शल्कैरग्निमिन्धान उभौ लोकौ संनेमहम्। उभयोर्लोकयोर्-
ऋध्वाऽति मृत्युं तराम्यहम्॥६७॥

[५०]

मा छिदो मृत्यो मा वधीर्मा मे बलं विवृहो मा प्रमोषीः। प्रजां
मा मे रीरिष आयुरुग्र नृचक्षंसं त्वा हविषा विधेम॥६८॥

[५१]

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न
उक्षितम्। मा नोऽवधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तनुवो
रुद्र रीरिषः॥६९॥

[५२]

मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु
रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितोऽवधीर्हविष्मन्तो नमसा
विधेम ते॥७०॥

[५३]

॥ प्रजापतिप्रार्थनामन्त्रः ॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूवा।
यत्कांमास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो
रयीणाम्॥७१॥

[५४]

॥ इन्द्रप्रार्थनामन्त्रः ॥

स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्प॑तिर्वृ॒त्रहा वि॒मृधो॑ व॒शी। वृ॒षेन्द्रः॑ पु॒र ए॑तु नः
स्व॒स्ति॒दा अ॒भय॑ङ्क॒रः॥ ७२॥

[५५]

॥ मृत्युञ्जयमन्त्राः ॥

त्र्य॒म्बकं॑ य॒जाम॑हे सु॒गन्धिं॑ पु॒ष्टि॒वर्ध॑नम्। उ॒र्वारु॒कमि॑व
बन्ध॑नान्मृ॒त्योर्मु॑क्षी॒य मा॑ऽमृता॑त्॥ ७३॥

[५६]

ये ते॑ स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशा॒ मृत्यो॑ म॒र्त्याय॑ ह॒न्त॑वे। तान् य॒ज्ञस्य॑
मा॒यया॑ सर्वा॒नव॑ य॒जाम॑हे॥ ७४॥

[५७]

मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑ मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑॥ ७५॥

[५८]

॥ पापनिवारक-मन्त्राः ॥

दे॒वकृ॑त॒स्यै॒नसो॑ऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। म॒नुष्य॑कृ॒तस्यै॒नसो॑-
ऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। पि॒तृकृ॑त॒स्यै॒नसो॑ऽव॒यज॑न॒मसि॑
स्वाहा॑। आ॒त्मकृ॑त॒स्यै॒नसो॑ऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑।
अ॒न्यकृ॑त॒स्यै॒नसो॑ऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। अ॒स्मत्कृ॑त॒स्यै॒नसो॑-
ऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। यद्वि॒वा च॑ न॒क्तं चै॑न॒श्चकृ॑म
तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। यत्स्व॒पन्त॑श्च जाग्र॑त॒श्चैन॑श्चकृ॑म

तस्यावयजनमसि स्वाहा॥ यत्सुषुप्तंश्च जाग्रतश्चैनंश्चकृम
 तस्यावयजनमसि स्वाहा॥ यद्विद्वांसश्चाविद्वांसश्चैनंश्चकृम
 तस्यावयजनमसि स्वाहा॥ एनस एनसोऽवयजनमसि
 स्वाहा॥ ७६॥

[५९]

॥ वसुप्रार्थनामन्त्रः ॥

यद्वो देवाश्चकृम जिह्वायां गुरुमनसो वा प्रयुंती देव हेडनम्।
 अरावा यो नो अभि दुच्छुनायते तस्मिन्तदेनो वसवो निधेतन
 स्वाहा॥ ७७॥

[६०]

॥ कामोऽकार्षीत्-मन्युरकार्षीत् मन्त्रः ॥

कामोऽकार्षीन्नमो नमः। कामोऽकार्षीत्कामः करोति नाहं
 करोमि कामः कर्ता नाहं कर्ता कामः कारयिता नाहं
 कारयिता एष ते काम कामाय स्वाहा॥ ७८॥

[६१]

मन्युरकार्षीन्नमो नमः। मन्युरकार्षीन्मन्युः करोति नाहं
 करोमि मन्युः कर्ता नाहं कर्ता मन्युः कारयिता नाहं
 कारयिता एष ते मन्यो मन्यवे स्वाहा॥ ७९॥

[६२]

॥ विराजहोममन्त्राः ॥

तिलाञ्जुहोमि सरसा५ सपिष्टान् गन्धार मम चित्ते रमन्तु
स्वाहा। गावो हिरण्यं धनमन्नपान५ सर्वेषां५ श्रियै स्वाहा।
श्रियं च लक्ष्मीं च पुष्टिं च कीर्तिं चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं
बहुपुत्रताम् । श्रद्धामेधे प्रजाः सन्ददातु स्वाहा॥८०॥

[६३]

तिलाः कृष्णास्तिलाः श्वेतास्तिलाः सौम्या वंशानुगाः। तिलाः
पुनन्तु मे पापं यत्किञ्चिद्दुरितं मयि स्वाहा। चोरस्यान्नं
नवश्राद्धं ब्रह्महा गुरुतल्पगः । गोस्तेय५ सुरापानं भ्रूणहत्या
तिला शान्ति५ शमयन्तु स्वाहा। श्रीश्च लक्ष्मीश्च पुष्टीश्च
कीर्तिं चानृण्यताम् । ब्रह्मण्यं बहुपुत्रताम् । श्रद्धामेधे प्रजा
तु जातवेदः सन्ददातु स्वाहा॥८१॥

[६४]

प्राणापानव्यानोदानसमाना मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां
विपाप्मा भूयासः५ स्वाहा। वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणरेतो-
बुद्ध्याकूतिःसङ्कल्पा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा
भूयासः५ स्वाहा। त्वक्कर्ममा५सरुधिरमेदोमज्जास्त्रायवो-
ऽस्थीनि मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासः५
स्वाहा। शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोरुदरजङ्घाशिश्रोपस्थपायवो
मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासः५ स्वाहा।
उत्तिष्ठ पुरुष हरित पिङ्गल लोहिताक्षि देहि देहि

ददापयिता मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा
भूयासः स्वाहा॥८२॥

[६५]

पृथिव्यप्तेजोवायुराकाशा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजा
विपाप्मा भूयासः स्वाहा। शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे
शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा भूयासः स्वाहा।
मनोवाक्कायकर्माणि मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा
भूयासः स्वाहा। अव्यक्तभावैरहङ्कारैर्ज्योतिरहं विरजा
विपाप्मा भूयासः स्वाहा। आत्मा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं
विरजा विपाप्मा भूयासः स्वाहा। अन्तरात्मा मे शुद्ध्यन्तां
ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा भूयासः स्वाहा। परमात्मा मे
शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा भूयासः स्वाहा। क्षुधे
स्वाहा। क्षुत्पिपासाय स्वाहा। विविट्यै स्वाहा। ऋग्विधानाय
स्वाहा। कषोत्काय स्वाहा। ओ३ स्वाहा। क्षुत्पिपासामलं
ज्येष्ठामलक्ष्मीर्नाशयाम्यहम्। अभूतिमसंमृद्धिं च सर्वान्निर्णुद
मे पाप्मानं स्वाहा। अन्नमय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-
मानन्दमय-मात्मा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा
भूयासः स्वाहा॥८३॥

[६६]

॥ वैश्वदेवमन्त्राः ॥

अग्नये स्वाहा। विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा। ध्रुवाय भूमाय

स्वाहा॥ ध्रुवक्षितये स्वाहा॥ अच्युतक्षितये स्वाहा॥ अग्रये
स्विष्टकृते स्वाहा॥ ॥ धर्माय स्वाहा॥ अधर्माय स्वाहा॥ अद्भ्यः
स्वाहा॥ ओषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा॥ ८४॥

रक्षोदेवजनेभ्यः स्वाहा॥ गृह्याभ्यः स्वाहा॥ अवसानेभ्यः
स्वाहा॥ अवसानपतिभ्यः स्वाहा॥ सर्वभूतेभ्यः स्वाहा॥
कामाय स्वाहा॥ अन्तरिक्षाय स्वाहा॥ यदेजति जगति
यच्च चेष्टति नाम्नो भागोऽयं नाम्ने स्वाहा॥ पृथिव्यै स्वाहा॥
अन्तरिक्षाय स्वाहा॥ ८५॥

दिवे स्वाहा॥ सूर्याय स्वाहा॥ चन्द्रमसे स्वाहा॥ नक्षत्रेभ्यः
स्वाहा॥ इन्द्राय स्वाहा॥ बृहस्पतये स्वाहा॥ प्रजापतये स्वाहा॥
ब्रह्मणे स्वाहा॥ स्वधा पितृभ्यः स्वाहा॥ नमो रुद्राय पशुपतये
स्वाहा॥ ८६॥

देवेभ्यः स्वाहा॥ पितृभ्यः स्वधाऽस्तु। भूतेभ्यो नमः।
मनुष्येभ्यो हन्ता॥ प्रजापतये स्वाहा॥ परमेष्ठिने स्वाहा॥
यथा कूपः शतधारः सहस्रधारो अक्षितः। एवा मे अस्तु
धान्यं सहस्रधारमक्षितम्। धनधान्यै स्वाहा॥ ये भूताः
प्रचरन्ति दिवानक्तं बलिमिच्छन्तो वितुदस्य प्रेष्याः।
तेभ्यो बलिं पुष्टिकामो हरामि मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातु
स्वाहा॥ ८७॥

ओं तद्ब्रह्म। ओं तद्वायुः। ओं तदात्मा। ओं तत्सत्यम्।
 ओं तत्सर्वम्। ओं तत्पुरोर्नमः॥ अन्तश्चरति भूतेषु गुहायां
 विश्वमूर्तिषु। त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमिन्द्रस्त्व९ रुद्रस्त्वं
 विष्णुस्त्वं ब्रह्म त्वं प्रजापतिः। त्वं तदाप आपो ज्योती
 रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम्॥८८॥

[६८]

॥ प्राणाहुतिमन्त्राः ॥

श्रद्धायां प्राणे निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। श्रद्धायांमपाने
 निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। श्रद्धायां व्याने निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि।
 श्रद्धायांमुदाने निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। श्रद्धायां९ समाने
 निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय॥
 अमृतोपस्तरणमसि॥ श्रद्धायां प्राणे निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि।
 शिवो मां विशाप्रदाहाय। प्राणाय स्वाहा॥ श्रद्धायांमपाने
 निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मां विशाप्रदाहाय। अपानाय
 स्वाहा॥ श्रद्धायां व्याने निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो
 मां विशाप्रदाहाय। व्यानाय स्वाहा॥ श्रद्धायांमुदाने
 निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मां विशाप्रदाहाय। उदानाय
 स्वाहा॥ श्रद्धायां९ समाने निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि।
 शिवो मां विशाप्रदाहाय। समानाय स्वाहा॥ ब्रह्मणि म
 आत्माऽमृतत्वाय। अमृतापिधानमसि॥८९॥

[६९]

॥ भुक्तान्नाभिमन्त्रणमन्त्राः ॥

श्रद्धायां॑ प्रा॒णे निवि॑श्या॒मृतं॑ हु॒तम् । प्रा॒णमन्त्रे॑नाप्यायस्व ।
 श्रद्धायां॑मपा॒ने निवि॑श्या॒मृतं॑ हु॒तम् । अ॒पा॒नमन्त्रे॑नाप्यायस्व ।
 श्रद्धायां॑ व्या॒ने निवि॑श्या॒मृतं॑ हु॒तम् । व्या॒नमन्त्रे॑नाप्यायस्व ।
 श्रद्धायां॑मुदा॒ने निवि॑श्या॒मृतं॑ हु॒तम् । उ॒दा॒नमन्त्रे॑नाप्यायस्व ।
 श्रद्धायां॑ समा॒ने निवि॑श्या॒मृतं॑ हु॒तम् । स॒मा॒नमन्त्रे॑नाप्या॒यस्व ॥ ९० ॥

[७०]

॥ भोजनान्ते आत्मानुसन्धानमन्त्राः ॥

अङ्गु॑ष्ठमात्रः पुरु॒षोऽङ्गु॑ष्ठं च॑ समा॒श्रितः॑ । ई॒शः सर्व॑स्य जगतः
 प्रभुः॑ प्रीणा॒ति विश्व॑भुक् ॥ ९१ ॥

[७१]

॥ अवयवस्वस्थता-प्रार्थनामन्त्रः ॥

वाङ्म॑ आ॒सन् । न॒सोः प्रा॒णः । अ॒क्षयोश्चक्षुः॑ । कर्ण॑योः श्रोत्र॑म् ।
 बा॒हुवोर्बल॑म् । ऊ॒रुवोरोजः॑ । अरि॑ष्टा विश्वा॒न्यङ्गानि॑ त॒नूः ।
 त॒नुवा॑ मे स॒ह नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑ हि॒ंसीः ॥ ९२ ॥

[७२]

॥ इन्द्रसप्तर्षि-संवादमन्त्रः ॥

वयं सुपर्णा उपं सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः। अपं
ध्वान्तमूर्णुहि पूर्धि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेऽव बद्धान्।

[७३]

॥ हृदयालम्भनमन्त्रः ॥

प्राणानां ग्रन्थिरसि रुद्रो मां विशान्तकः। तेनान्नेनाप्या-
यस्व॥१३॥

[७४]

॥ देवताप्राणनिरूपणमन्त्रः ॥

नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि॥१४॥

[७५]

॥ अग्निस्तुतिमन्त्रः ॥

त्वमग्ने द्युभिस्त्वमांशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मन्स्परिं। त्वं
वनैभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः॥१५॥

[७६]

॥ अभीष्टयाचनामन्त्राः ॥

शिवने मे सन्तिष्ठस्व स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व सुभूतेन
मे सन्तिष्ठस्व ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व यज्ञस्यर्धिमनु
सन्तिष्ठस्वोप ते यज्ञ नम उप ते नम उप ते नमः॥१६॥

[७७]

॥ परतत्त्व-निरूपणम् ॥

स॒त्यं परं परं॑ स॒त्यं स॒त्येन॑ न सु॒वर्गाल्लो॒काच्च॑वन्ते
 क॒दाच॑न स॒तां हि स॒त्यं तस्मा॑त्स॒त्ये र॑मन्ते तप॒ इति॑
 तपो॒ नान॑श॒नात्परं॑ यद्धि परं तप॒स्तद्दु॑र्ध॒र्षं तद्दुरा॑ध॒र्षं
 तस्मा॑त्तप॒सि र॑मन्ते दम॒ इति॑ निय॑तं ब्रह्म॒चारि॑णस्तस्मा॒द्धर्मे॑
 र॑मन्ते शम॒ इत्य॑रण्ये मु॒नय॑स्तस्मा॒च्छर्मे॑ र॑मन्ते दान॒मिति॑
 सर्वा॑णि भू॒तानि॑ प्र॒शंस॑न्ति दाना॒न्नाति॑ दुष्करं तस्मा॑द्दाने
 र॑मन्ते ध॒र्म इति॑ ध॒र्मेण॑ सर्व॒मिदं॑ परि॒गृही॑तं ध॒र्मा॒न्नाति॑
 दु॒श्चरं॑ तस्मा॑द्ध॒र्मे र॑मन्ते प्र॒जन॒ इति॑ भूयाः स॒स्तस्मा॑द्भूयि॒ष्ठाः
 प्र॒जाय॑न्ते तस्मा॑द्भूयि॒ष्ठाः प्र॒जन॑ने र॑मन्तेऽग्नय॒ इत्या॑ह
 तस्मा॑द॒ग्नय॒ आधा॑तव्या अ॒ग्निहो॑त्रमित्या॒ह तस्मा॑द॒ग्निहो॑त्रे
 र॑मन्ते य॒ज्ञ इति॑ य॒ज्ञो हि दे॒वास्तस्मा॑द्य॒ज्ञे र॑मन्ते मान॒समिति॑
 वि॒द्वाः स॒स्तस्मा॑द्वि॒द्वांस॑ ए॒व मा॑न॒से र॑मन्ते न्या॒स इति॑
 ब्र॒ह्मा ब्र॒ह्मा हि परः॑ परो॑ हि ब्र॒ह्मा ता॑नि वा ए॒तान्य॑वराणि
 परा॑सि न्या॒स ए॒वात्य॑रेचय॒द्य ए॒वं वेदै॑त्युपनिषत् ॥ ९७ ॥

[७८]

॥ ज्ञानसाधन-निरूपणम् ॥

प्रा॒जाप॒त्यो हा॑रुणिः सु॒पर्णे॑यः प्र॒जाप॑तिं पि॒तर॒मुप॑ससार
 किं भ॑गवन्तः प॒रमं॑ व॒दन्ती॑ति तस्मै प्रो॒वाच॑ स॒त्येन॑
 वा॒युरा॑वाति स॒त्येना॑ऽऽदि॒त्यो रो॑चते दि॒वि स॒त्यं वा॒चः

प्रतिष्ठा सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात्सत्यं परमं वदन्ति
 तपसा देवा देवतामग्रं आयन्तपसर्षयः सुवरन्वविन्दं
 तपसा सपत्नान् प्रणुदामारातीस्तपसि सर्वं प्रतिष्ठितं
 तस्मात्तपः परमं वदन्ति दमेन दान्ताः किल्बिषमवधून्वन्ति
 दमेन ब्रह्मचारिणः सुवरगच्छन्दमो भूतानां दुराधर्षं दमे
 सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्धमः परमं वदन्ति शमेन शान्ताः
 शिवमाचरन्ति शमेन नाकं मुनयोऽन्वविन्दञ्छमो भूतानां
 दुराधर्षञ्छमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माच्छमः परमं वदन्ति दानं
 यज्ञानां वरूथं दक्षिणा लोके दातारः सर्वभूतान्युपजीवन्ति
 दानेनारातीरपांनुदन्त दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति दाने
 सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्दानं परमं वदन्ति धर्मो विश्वस्य जगतः
 प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति धर्मेण पापमपनुदति
 धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्धर्मं परमं वदन्ति प्रजननं वै
 प्रतिष्ठा लोके साधु प्रजायास्तन्तु तन्वानः पितृणामनृणो
 भवन्ति तदेव तस्यानृणं तस्मात् प्रजननं परमं वदन्त्यग्नयो
 वै त्रयी विद्या देवयानः पन्था गार्हपत्य ऋक्पृथिवी
 रथन्तरमन्वाहार्यपचनो यजुरन्तरिक्षं वामदेव्यमाहवनीयः
 सामं सुवर्गो लोको बृहत्तस्माद्ग्रीन्परमं वदन्त्यग्निहोत्रः
 सायं प्रातर्गृहाणां निष्कृतिः स्विष्टः सुहुतं यज्ञक्रतूनां
 प्रायणः सुवर्गस्य लोकस्य ज्योतिस्तस्माद्ग्निहोत्रं परमं
 वदन्ति यज्ञ इति यज्ञो हि देवानां यज्ञेन हि देवा दिवं गता

य॒ज्ञेनासुरा॑नपा॑नुदन्त॒ य॒ज्ञेन॑ द्विष॒न्तो मि॒त्रा भ॑वन्ति॒ य॒ज्ञे
स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑ तस्मा॑द्य॒ज्ञं प॑र॒मं वद॑न्ति॒ मान॒सं वै प्रा॑जाप॒त्यं
प॒वित्रं॑ मान॒सेन॒ मन॑सा सा॒धु प॑श्यति॒ मान॒सा ऋष॑यः प्र॒जा
अ॑सृजन्त॒ मान॒से स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑ तस्मा॑न्मान॒सं प॑र॒मं वद॑न्ति
न्या॒स इ॒त्याहु॑र्मनी॒षिणो॑ ब्र॒ह्माणं॑ ब्र॒ह्मा वि॒श्वः क॒त॒मः स्व॑य॒म्भुः
प्र॒जाप॑तिः संवत्स॒र इति॑ संवत्स॒रोऽसावा॑दित्यो य ए॒ष
आ॑दि॒त्ये पु॑रुषः स प॑रमे॒ष्टी ब्र॒ह्मात्मा॑ याभि॑रादि॒त्यस्त॑पति
र॒श्मिभि॑स्ताभिः प॒र्जन्यो॑ वर्षति॒ प॒र्जन्ये॑नौषधिवनस्प॒तयः॑
प्र॒जाय॑न्त ओषधिवनस्प॒तिभि॑रन्नं भव॒त्यन्न॑ेन प्रा॒णाः प्रा॒णैर्बलं॑
बले॑न॒ तप॑स्तप॒सा श्र॒द्धा श्र॒द्धया॑ मे॒धा मे॒धया॑ मनी॒षा
मनी॑षया॒ मनो॑ मन॒सा शान्तिः॑ शान्त्या॒ चित्तं॑ चित्तेन॒ स्मृतिः॑
स्मृत्या॒ स्मारः॑ स्मारे॒ण वि॒ज्ञानं॑ वि॒ज्ञाने॑नात्मानं वेदयति॒
तस्मा॑दन्नं ददन्त॒ सर्वा॑ण्येतानि॒ ददा॑त्यन्नात् प्रा॒णा भ॑वन्ति
भू॒तानां॑ प्रा॒णैर्मनो॑ मन॒सश्च वि॒ज्ञानं॑ वि॒ज्ञाना॑दान॒न्दो ब्र॑ह्मयोनिः
स वा ए॒ष पु॑रुषः पञ्च॒धा प॑ञ्चात्मा येन॒ सर्व॑मिदं प्रोतं
पृथि॑वी चा॒न्तरि॑क्षं च॒ द्यौश्च॒ दिश॑श्चावा॒न्तर॑दिशाश्च॒ स वै
सर्व॑मिदं जग॒त्स च॒ भूतः॑ स भ॒व्यं जि॑ज्ञासकृ॒त ऋ॒त॒जा
रयि॑ष्ठाः श्र॒द्धा स॒त्यो मह॑स्वान्त॒पसो॑ वरि॑ष्ठाद्वात्वा॒ तमे॑वं
मन॑सा हृ॒दा च॒ भूयो॑ न मृत्युमुप॑याहि वि॒द्वान्तस्मा॑न्या॒समे॑षां
तप॑सामतिरिक्त॒ माहु॑र्वसु॒र्णवो॑ वि॒भूर॑सि प्रा॒णे त्वम॑सि स॒न्धा॒ता
ब्र॒ह्म त्वम॑सि वि॒श्वसृ॑क्तेजो॒दास्त्वम॑स्य॒ग्नेर्वचो॑दास्त्वम॑सि

सूर्यस्य द्युम्नोदास्त्वमसि चन्द्रमस उपयामगृहीतोऽसि ब्रह्मणे
 त्वा महस ओमित्यात्मानं युञ्जीतैतद्वै महोपनिषदं देवानां
 गुह्यं य एवं वेद ब्रह्मणो महिमानमाप्नोति तस्माद्ब्रह्मणो
 महिमानमित्युपनिषत् ॥ १८ ॥

[७९]

॥ ज्ञानयज्ञः ॥

तस्यैवं विदुषो यज्ञस्यात्मा यजमानः श्रद्धा पत्नी
 शरीरमिध्ममुरो वेदिर्लोमानि बर्हिर्वेदः शिखा हृदयं यूपः
 काम आज्यं मन्युः पशुस्तपोऽग्निः शमयिता दक्षिणा वाग्घोता
 प्राण उद्गाता चक्षुरध्वर्युर्मनो ब्रह्मा श्रोत्रमग्नीद्यावद्विद्यते
 सा दीक्षा यदश्नाति यत्पिबति तदस्य सोमपानं यद्रमते
 तदुपसदो यत्सञ्चरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवर्ग्यो यन्मुखं
 तदाहवनीयो यदस्य विज्ञानं तज्जुहोति यत्सायं प्रातरन्ति
 तत्समिधो यत्सायं प्रातर्मध्यं दिनं च तानि सर्वानि
 ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ येऽर्द्धमासाश्च मासाश्च
 ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये संवत्सराश्च
 परिवत्सराश्च तेऽहर्गणाः सर्ववेदसं वा एतत्सत्रं यन्मरणं
 तदवभृथ एतद्वै जरामर्यमग्निहोत्रं सत्रं य एवं विद्वानुदगयने
 प्रमीयते देवानामेव महिमानं गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं
 गच्छत्यथ यो दक्षिणे प्रमीयते पितृणामेव महिमानं गत्वा

च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्यं गच्छ॒त्येतौ॑ वै सूर्या॑चन्द्र॒मसो॑र्महि॒मानौ॑
ब्राह्म॒णो वि॒द्वान॒भिज॑यति॒ तस्मा॑द्ब्रह्म॒णो महि॑मान॒माप्नो॑ति॒
तस्मा॑द्ब्रह्म॒णो महि॑मान॒मित्यु॑प॒निष॑त् ॥ ११ ॥

[८०]

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहे।
ते॒ज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु॒ मा वि॑द्विषा॒वहे॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥ हरिः॑ ओम्॥

॥ कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं जानदभिजानत्। सङ्कल्पमानं
प्रकल्पमानमुपकल्पमानमुपकृतं कृतम्। श्रेयो वसीय
आयत्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्त्सम्भान्।
ज्योतिष्मांस्तेजस्वानातपस्त्तपन्नभितपन्। रोचनो
रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शा दृष्टा दर्शता
विश्वरूपा सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना प्याया
सूनृतेरा। आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूरयन्ती पूर्णा पौर्णमासी।
दाता प्रदाताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः॥५॥

आवेशयन्निवेशयन्त्संवेशनः सः शान्तः शान्तः। आभवन्प्रभवन्त्-
सम्भवन्त्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुतं सः स्तुतं कल्याणं
विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेजस्वि तेजः समिद्धम्। अरुणं
भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपस्वत्। सविता प्रसविता दीप्तो
दीपयन्दीप्यमानः। ज्वलञ्जलिता तपन्वितपन्त्सन्तपन्।
रोचनो रोचमानः शुम्भूः शुम्भमानो वामः। सुता सुन्वती
प्रसुता सूयमानाऽभिषूयमाणा। पीती प्रपा सम्पा
तृप्तिस्तर्पयन्ती॥२॥

कान्ता काम्या कामजाताऽऽयुष्मती कामदुघा।
अभिशास्ताऽनुमन्ताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः। आसादयन्निषा-

दय॑न्त्स॒साद॑नः स॒सन्नः स॒न्नः। आ॒भूर्वि॑भूः प्र॒भूः
श॒म्भूर्भुवः॑। प॒वित्रं प॒वियि॑ष्यन्पू॒तो मे॒ध्यः। यशो॑
यश॑स्वाना॒युरमृ॑तः। जी॒वो जी॑विष्यन्त्स्वर्गो लो॒कः।
सह॑स्वान्त्सही॒यानो ज॑स्वान्त्सह॒मानः। जय॑न्नभिजय॑न्त्सु-
द्रवि॑णो द्रवि॒णोदाः॑। आ॒र्द्रप॑वित्रो ह॒रिकेशो॑ मोदः प्रमोदः॥३॥

अ॒रु॒णोऽरु॒णर॑जाः पु॒ण्डरी॑को वि॒श्वजि॑दभिजित्। आ॒र्द्रः
पि॒न्वमा॑नोऽन्न॑वा॒न्नस॑वा॒निरा॑वान्। स॒र्वोष॑धः स॒म्भरो॑
मह॑स्वान्। ए॒ज॒त्का जी॑व॒त्काः। क्षु॒ल्ल॒काः शि॑पिविष्ट॒काः।
स॒रि॒स्राः सु॒शेर॑वः। अ॒जिरा॑सो गमि॒ष्णवः॑। इ॒दानी॑
त॒दानी॑मे॒तर॑हि॒ क्षिप्र॑म॒जिर॑म्। आ॒शुर्नि॑मेषः फ॒णो
द्रव॑न्नति॒द्रवन्। त्वर॑ऽस्त्वर॑माण आ॒शुरा॑शीयाञ्ज॒वः। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑
उ॒क्थ्योऽति॑रा॒त्रो द्वि॑रा॒त्रस्त्रि॑रा॒त्रश्च॑तूरा॒त्रः। अ॒ग्नि॒र॒ऋतुः सूर्य॑
ऋतुश्च॒न्द्रमा॑ ऋतुः। प्र॒जाप॑तिः संवत्स॒रो म॒हान्कः॥४॥

[१]

भूर॑ग्निं च॑ पृथि॒वीं च॑ मां च॑। त्री॑ऽश्च॑ लो॒कान्त्स॑वत्स॒रं च॑।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सीद।
भुवो॑ वा॒युं चान्तरि॑क्षं च॑ मां च॑। त्री॑ऽश्च॑ लो॒कान्त्स॑वत्स॒रं च॑।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सीद।
स्व॑रादि॒त्यं च॑ दि॒वं च॑ मां च॑। त्री॑ऽश्च॑ लो॒कान्त्स॑वत्स॒रं च॑।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सीद।

भूर्भुवः स्वश्चन्द्रमसं च दिशश्च मां च। त्रींश्च लोकान्संवत्सरं
च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद॥५॥

[२]

त्वमेव त्वां वैत्थ योऽसि सोऽसि। त्वमेव त्वामचैषीः।
चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्रे। एतावांश्चासि भूयांश्चास्यग्रे।
यत्ते अग्रे न्यूनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरस-
श्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि
सञ्चितश्चास्यग्रे। एतावांश्चासि भूयांश्चास्यग्रे। मा ते अग्रे
च येन माऽति च येनाऽऽयुरावृक्षि। सर्वेषां ज्योतिषां
ज्योतिर्यददाबुदेति । तपसो जातमनिभृष्टमोजः। तत्ते
ज्योतिरिष्टके। तेन मे तप। तेन मे ज्वल। तेन मे दीदिहि।
यावद्देवाः। यावदसाति सूर्यः। यावदुतापि ब्रह्म॥६॥

[३]

संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि। इदावत्सरोऽसीदुवत्सरोऽसि।
इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि। तस्य ते वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो
दक्षिणः पक्षः। वरुषाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो
मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्॥७॥

अहोरात्राणीष्टकाः। ऋषभोऽसि स्वर्गो लोकः। यस्यां दिशि
महीयसे। ततो नो मह आवह। वायुर्भूत्वा सर्वा दिश

आवा॑हि। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑विवा॑हि। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑संवा॑हि।
चि॒त्या चि॒ति॒माप॑ण। अचि॑त्या चि॒ति॒माप॑ण। चि॒दसि॑
समु॒द्रयो॑निः॥८॥

इन्दु॑र्दक्षः श्ये॒न ऋ॒तावा॑। हि॒र॒ण्यप॑क्षः शकु॒नो भु॑र॒ण्युः।
म॒हान्त्स॒धस्थे॑ ध्रु॒व आ॒निष॑न्तः। नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑
हि॒सीः। ए॒ति प्रे॒ति वी॒ति स॒मित्यु॑दि॒ति। दि॒वं मे॑ यच्छ।
अ॒न्तरि॑क्षं मे॑ यच्छ। पृ॒थि॒वीं मे॑ यच्छ। पृ॒थि॒वीं मे॑ यच्छ।
अ॒न्तरि॑क्षं मे॑ यच्छ। दि॒वं मे॑ यच्छ। अ॒ह्ना प्र॑सा॒रया॒ रात्र्या॒
सम॑च। रात्र्या॒ प्रसा॑रया। अ॒ह्ना सम॑च। का॒मं प्र॑सा॒रया॒
का॒मं॒ सम॑च॥९॥

[४]

भूर्भु॒वः स्वः॑। ओ॒जो ब॒लम्। ब्र॒ह्म क्ष॒त्रम्। यशो॑ म॒हत्। स॒त्यं
तपो॑ ना॒म। रू॒पम॒मृत॑म्। चक्षुः श्रो॒त्रम्। म॒न आ॒युः। वि॒श्वं यशो॑
म॒हः। स॒मं तपो॑ ह॒रो भाः॑। जा॒तवे॑दा॒ यदि॑ वा पा॒वको॑ऽसि॑।
वै॒श्वान॒रो यदि॑ वा वैद्यु॒तोऽसि॑। शं प्र॒जाभ्यो॑ यज॑मानाय
लो॒कम्। ऊ॒र्जं पु॒ष्टिं द॑द॒द्भ्याव॑वृ॒त्स्व॥१०॥

[५]

रा॒ज्ञीं वि॒रा॒ज्ञीं। स॒म्रा॒ज्ञीं स्व॒रा॒ज्ञीं। अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॑ ह॒रो
भाः। अ॒ग्निरि॒न्द्रो बृ॒हस्प॑तिः। वि॒श्वे दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते
मा॒ सर्वे॑ यश॑सा॒ स॒सृज॑न्तु॥११॥

[६]

असंवे स्वाहा वसंवे स्वाहा॥ विभुवे स्वाहा विवस्वते
 स्वाहा॥ अ॒भि॒भुवे स्वाहाऽधिपतये स्वाहा॥ दि॒वां पतये
 स्वाहाऽहस्पत्याय स्वाहा॥ चाक्षुष्मत्याय स्वाहा॥
 ज्योतिष्मत्याय स्वाहा॥ राज्ञे स्वाहा विराज्ञे स्वाहा॥
 सम्राज्ञे स्वाहा॥ स्वराज्ञे स्वाहा॥ शूषाय स्वाहा सूर्याय
 स्वाहा॥ चन्द्रमसे स्वाहा ज्योतिषे स्वाहा॥ स॒सर्पाय स्वाहा॥
 क॒ल्याणाय स्वाहा॥ अ॒र्जुनाय स्वाहा॥॥१२॥

[७]

वि॒प॒श्चिते पवमानाय गायत। म॒ही न धाराऽत्यन्धो अ॒र्षति।
 अ॒हि॒र॒ह जी॒र्णाम॒तिस॒र्पति॒ त्वचम्॥ अ॒त्यो न क्रीडन्न॒सर॒द्वृषा
 ह॒रिः। उ॒प॒या॒म॒गृहीतोऽसि मृत्यवे॑ त्वा जुष्टं गृह्णामि। ए॒ष ते
 योनि॑र्मृत्यवे॑ त्वा। अ॒प॒मृत्यु॒मप॒क्षुधम्॥ अ॒पे॒तः श॒पथं॑ जहि।
 अ॒धा नो अ॒ग्र आ॒व॒ह। रा॒य॒स्पोष॑ सहस्रिणम्॥१३॥

ये ते स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशाः। मृत्यो॒ म॒र्त्याय॑ हन्त॒वे। तान्
 य॒ज्ञस्य॑ मा॒यया॑। सर्वा॒नव॑यजामहे। भ॒क्षोऽस्य॑ मृत॒भक्षः।
 तस्य॑ ते मृत्युपी॒तस्या॑मृत॒वतः। स्व॒गाकृ॑तस्य म॒धुम॑तः।
 उ॒प॒हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि। म॒न्द्राऽभि॑भूतिः के॒तुर्य॒ज्ञानां॑
 वाक्। अ॒सा॒वेहि॑॥१४॥

अ॒न्धो जा॒गृ॒विः प्रा॒ण। अ॒सा॒वेहि॑। ब॒धि॒र आ॑क्रन्दयितरपान।
 अ॒सा॒वेहि॑। अ॒ह॒स्तो॒स्त्वा चक्षुः॑। अ॒सा॒वेहि॑। अ॒पा॒दा॒शो मनः॑।

असावेहिं। कवे विप्रचित्ते श्रोत्रं। असावेहिं॥१५॥

सुहस्तः सुवासाः। शूषो नामास्यमृतो मर्त्येषु। तं त्वाऽहं
तथा वेदं। असावेहिं। अग्निर्मे वाचि श्रितः। वाग्धृदये। हृदयं
मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। वायुर्मे प्राणे श्रितः॥१६॥

प्राणो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। सूर्यो
मे चक्षुषि श्रितः। चक्षुरहृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। चन्द्रमा मे मनसि श्रितः॥१७॥

मनो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। दिशो मे
श्रोत्रे श्रिताः। श्रोत्रं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। आपो मे रेतसि श्रिताः॥१८॥

रेतो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पृथिवी
मे शरीरे श्रिता। शरीरं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते।
अमृतं ब्रह्मणि। ओषधिवनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः॥१९॥

लोमानि हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। इन्द्रो
मे बले श्रितः। बलं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः॥२०॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। ईशानो
मे मन्यौ श्रितः। मन्युरहृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। आत्मा मे आत्मनि श्रितः॥२१॥ आत्मा हृदये।
हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पुनर्म आत्मा

पुनरायुरागात्। पुनः प्राणः पुनराकूतमागात्। वैश्वानरो
रश्मिभिर्वावृधानः। अन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य गोपाः॥२२॥

[८]

प्रजापतिर्देवान्सृजत। ते पाप्मना सन्दिता अजायन्त।
तान्व्यद्यत्। यद्व्यद्यत्। तस्माद्विद्युत्। तमवृश्चत्। यदवृश्चत्।
तस्माद्वृष्टिः। तस्माद्यत्रैते देवते अभिप्राप्तुतः। वि च हैवास्य
तत्र पाप्मानं द्यतः॥२३॥

वृश्चतश्च। सैषा मीमांसाऽग्निहोत्र एव सम्पन्ना। अथो आहुः।
सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। होष्यन्नप उपस्पृशेत्। विद्युदसि विद्यं
मे पाप्मानमिति। अथ हुत्वोपस्पृशेत्। वृष्टिरसि वृश्च मे
पाप्मानमिति। युक्ष्यमाणो वेष्ट्वा वा। वि च हैवास्यैते देवते
पाप्मानं द्यतः॥२४॥

वृश्चतश्च। अत्यहो हाऽऽरुणिः। ब्रह्मचारिणे प्रश्नान्प्रोच्य
प्रजिघाय। परेहि। प्लक्षं दय्याम्पातिं पृच्छ। वेत्थं
सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। तमागत्य पप्रच्छ। आचार्यो
मा प्राहैषीत्। वेत्थं सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। स
होवाच वेदेति॥२५॥

स कस्मिन्प्रतिष्ठित इति। पुरोरंजसीति। कस्तद्यत्पुरोरंजा
इति। एष वाव स पुरोरंजा इति होवाच। य एष तपति।
एषोऽर्वाग्रंजा इति। स कस्मिन्त्वेष्ट इति। सत्य इति। किं
तत्सत्यमिति। तप इति॥२६॥

कस्मिन्नु तप इति। बल इति। किं तद्वलमिति। प्राण इति। मा स्म प्राणमतिपृच्छ इति माऽऽचार्योऽब्रवीदिति होवाच ब्रह्मचारी। स होवाच पुक्षो दय्याम्पातिः। यद्वै ब्रह्मचारिन्प्राणमत्यप्रक्ष्यः। मूर्धा ते व्यपतिष्यत्। अहमुत आचार्याच्छ्रेयांन्भविष्यामि। यो मां सावित्रे समवादिष्टेति॥ २७॥

तस्मात्सावित्रे न संवदेत। स यो ह वै सावित्रं विदुषां सावित्रे संवदेते। सहास्मिञ्छ्रियं दधाति। अनु ह वा अस्मा असौ तपञ्छ्रियं मन्यते। अन्वस्मै श्रीस्तपो मन्यते। अन्वस्मै तपो बलं मन्यते। अन्वस्मै बलं प्राणं मन्यते। स यदाहं संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एष एव तत्॥ २८॥

अथ यदाहं। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एष एव तत्। एष ह्येव तान्यहानि। एष रात्रयः। अथ यदाहं। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता संविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽहो मुहूर्ताः। एष रात्रेः॥ २९॥

अथ यदाहं। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्तसहीयानरुणोऽरुणरंजा इति। एष एव तत्। एष ह्येव तैर्ऽर्धमासाः। एष मासाः। अथ यदाहं। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्येव ते यज्ञक्रतवः। एष ऋतवः॥ ३०॥

ए॒ष सं॑वत्स॒रः। अथ॑ यदा॑हं। इ॒दानीं॑ त॒दानी॑मि॒ति। ए॒ष ए॒व
तत्। ए॒ष ह्ये॒व ते मु॑हूर्तानां॑ मु॒हूर्ताः। ज॒न॒को ह॒ वैदे॑हः।
अ॒होरा॑त्रैः स॒माज॑गाम। त॒ं ह्ये॒चुः। यो वा अ॒स्मान् वेद॑।
वि॒जह॑त्पा॒प्मान॑मेति॥३१॥

सर्व॑मायुरेति। अ॒भि स्व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। नास्या॒मुष्मिँ॑ल्लो॒के-
ऽन्नं॑ क्षीयत॒ इति॑। वि॒जह॑द्ध॒ वै पा॒प्मान॑मेति। सर्व॑मायुरेति।
अ॒भि स्व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। नास्या॒मुष्मिँ॑ल्लो॒केऽन्नं॑ क्षीयते। य
ए॒वं वेद॑। अ॒हीना॒ हाऽऽश्व॑थ्यः। सा॒वि॒त्रं वि॒दां च॑कार॥३२॥

स हं ह॒ं सो हि॑र॒ण्मयो॑ भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमि॑याय।
आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। ह॒ं सो ह॒ वै हि॑र॒ण्मयो॑ भू॒त्वा।
स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति। आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। य ए॒वं वेद॑।
दे॒वभा॑गो हं श्रौत॑रू॒षः। सा॒वि॒त्रं वि॒दां च॑कार। त॒ं ह॒
वाग॑दृश्यमा॒नाऽभ्यु॑वाच॥३३॥

सर्वं॑ बत गौत॒मो वेद॑। यः सा॑वि॒त्रं वेदे॑ति। स हो॑वाच। कैषा
वाग॑सीति। अ॒यम॒हं सा॑वि॒त्रः। दे॒वाना॑मुत्त॒मो लो॒कः। गुह्यं
महो॑ बिभ्र॒दिति॑। ए॒ताव॑ति ह गौत॒मः। य॒ज्ञोप॑वी॒तं कृ॑त्वाऽधो
निप॑पात। नमो॒ नम॒ इति॑॥३४॥

स हो॑वाच। मा भै॑षीर्गौत॒म। जि॒तो वै ते लो॒क इति॑।
तस्मा॑द्ये के च सा॑वि॒त्रं वि॒दुः। सर्वे॑ ते जि॒तलो॑काः। स यो
ह॒ वै सा॑वि॒त्रस्या॒ष्टाक्ष॑रं प॒दं श्रि॒याऽभिषि॑क्तं वेद॑। श्रि॒या

हैवाभिषिच्यते। घृणिरिति द्वे अक्षरे। सूर्य इति त्रीणि।
आदित्य इति त्रीणि॥३५॥

एतद्वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदं श्रियाऽभिषिक्तम्। य एवं वेद।
श्रिया हैवाभिषिच्यते। तदेतदृचाऽभ्युक्तम्। ऋचो अक्षरे परमे
व्योमन्। यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः। यस्तं न वेद किमृचा
करिष्यति। य इत्तद्विदुस्त इमे समासत इति। न ह वा
एतस्यर्चा न यजुषा न साम्नाऽर्थोऽस्ति। यः सावित्रं वेद॥३६॥

तदेतत्परि यद्वेवचक्रम्। आर्द्रं पिन्वमानं स्वर्गे लोक एति।
विजहद्विश्वा भूतानि सम्पश्यत्। आर्द्रो ह वै पिन्वमानः।
स्वर्गे लोक एति। विजहन्विश्वा भूतानि सम्पश्यन्। य
एवं वेद। शूषो ह वै वाष्णीयः। आदित्येन समाजंगाम।
तं होवाच। एहि सावित्रं विद्धि। अयं वै स्वर्ग्योऽग्निः
पारयिष्णुरमृतात्सम्भूत इति। एष वाव स सावित्रः। य एष
तपति। एहि मां विद्धि। इति हैवेनं तदुवाच॥३७॥

[९]

इयं वाव सुरघा। तस्या अग्निरेव सारघं मधु। या एताः
पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः। ता मधुकृतः। यान्यहानि। ते
मधुवृषाः। स यो ह वा एता मधुकृतश्च मधुवृषाश्च वेद।
कुर्वन्ति हास्येता अग्नौ मधु। नास्येष्टापूर्तं धयन्ति। अथ यो
न वेद॥३८॥

न हास्यैता अग्नौ मधुं कुर्वन्ति। धयन्त्यस्येष्टापूरतम्। यो ह वा अहोरात्राणां नामधेयानि वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एतावन्नुवाकौ पूर्वपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एतावन्नुवाकावपरपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद॥३९॥

यो ह वै मुहूर्तानां नामधेयानि वेद। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता संविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वा अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि वेद। नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। पवित्रं पवियिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एतेऽनुवाका अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि॥४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वै यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि वेद। न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एतेऽनुवाका यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि॥४१॥

न यं॑ज्ञ॒क्र॒तुषु॒ न॒र्तुषु॒ न सं॑वत्स॒र आ॒र्ति॒मा॒र्च्छ॑ति। य ए॒वं वे॒द। यो ह॒ वै मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्तान् वे॒द। न मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्तेष्वार्ति॒मा॒र्च्छ॑ति। इ॒दानीं॑ त॒दानी॑मिति। ए॒ते वै मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्ताः। न मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्तेष्वार्ति॒मा॒र्च्छ॑ति। य ए॒वं वे॒द। अथो॒ यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ भू॒त्वाऽनु॑प्रविश्यान्न॒मत्ति॑। ए॒वमे॒वैता॑न्क्षे॒त्रज्ञो॑ भू॒त्वाऽनु॑प्रविश्यान्न॒मत्ति॑। स ए॒तेषा॑मे॒व सं॑लो॒कता॑ः सायु॑ज्यमश्रुते। अप॑ पुनर्मृत्युं ज॑यति। य ए॒वं वे॒द॥४२॥

[१०]

कश्चि॑द्ध॒ वा अ॒स्मालो॒कात्प्रेत्य॑। आ॒त्मानं॑ वे॒द। अ॒यम॒हम॒स्मीति॑। कश्चि॑त्स्वं लो॒कं न प्र॑तिप्रजा॑नाति। अ॒ग्निमु॑ग्न्यो ह॒व धूम॑तान्तः। स्वं लो॒कं न प्र॑तिप्रजा॑नाति। अथ॒ यो ह॒वैत॑म॒ग्निः सा॑वि॒त्रं वे॒द। स ए॒वास्मालो॒कात्प्रेत्य॑। आ॒त्मानं॑ वे॒द। अ॒यम॒हम॒स्मीति॑॥४३॥

स स्वं लो॒कं प्र॑तिप्रजा॑नाति। ए॒ष उ॑ वे॒वैनं॑ तत्सा॑वि॒त्रः। स्व॒र्गं लो॒कम॒भिर्व॑हति। अ॒होरा॒त्रैर्वा इ॒दं स॒युग्भिः॑ क्रियते। इति॑रा॒त्राया॑दीक्षिषत। इति॑रा॒त्राय॑ व्रतमुपा॑गुरिति। तानि॒हाने॑वं वि॒दुषः॑। अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के शे॑व॒धिं ध॑यन्ति। धी॒तं ह॒व स शे॑व॒धिमनु॑ परैति। अथ॒ यो ह॒वैत॑म॒ग्निः सा॑वि॒त्रं वे॒द॥४४॥

तस्य॑ ह॒वाहो॑रा॒त्राणि॑। अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के शे॑व॒धिं न ध॑यन्ति।

अधीत९ हैव स शैवधिमनु परैति। भरद्वाजो ह
 त्रिभिरायुर्भिर्ब्रह्मचर्यमुवास। त९ ह जीर्णि९ स्थविर९
 शयानम्। इन्द्र उपव्रज्योवाच। भरद्वाज। यत्तै
 चतुर्थमायुर्दद्याम्। किमेनेन कुर्या इति। ब्रह्मचर्यमेवैनेन
 चरेयमिति होवाच॥४५॥

त९ ह त्रीन्गिरिरूपानविज्ञातानिव दर्शयां चकार। तेषा९
 हैकैकस्मान्मुष्टिनाऽऽददे। स होवाच। भरद्वाजेत्यामन्त्र्य। वेदा
 वा एते। अनन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतैस्त्रिभिरायुर्भिरन्व-
 वोचथाः। अथ त इतरदननूक्तमेव। एहीमं विद्धि। अयं वै
 सर्वविद्येति॥४६॥

तस्मै हैतमग्नि९ सावित्रमुवाच। त९ स विदित्वा। अमृतो
 भूत्वा। स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। अमृतो
 हैव भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। य एवं
 वेद। एषो एव त्रयीं विद्या॥४७॥

यावन्त९ ह वै त्रय्या विद्ययां लोकं जयति। तावन्तं लोकं
 जयति। य एवं वेद। अग्नेर्वा एतानि नामधेयानि। अग्नेरेव
 सायुज्य९ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। वायोर्वा एतानि
 नामधेयानि। वायोरेव सायुज्य९ सलोकतामाप्नोति। य एवं
 वेद। इन्द्रस्य वा एतानि नामधेयानि॥४८॥

इन्द्रस्यैव सायुज्य९ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद।

बृहस्पते॑र्वा ए॒तानि॑ नाम॒धेया॑नि। बृहस्पते॑रे॒व सायु॑ज्यं
 सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तानि॑
 नाम॒धेया॑नि। प्र॒जाप॑ते॒रे॒व सायु॑ज्यं सलो॒कता॑माप्नोति।
 य ए॒वं वेद॑। ब्रह्म॑णो वा ए॒तानि॑ नाम॒धेया॑नि। ब्रह्म॑ण
 ए॒व सायु॑ज्यं सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। स वा
 ए॒षोऽग्नि॑र॒पक्ष॑पुच्छो वा॒युरे॒व। तस्या॒ग्नि॒र्मुख॑म्। अ॒सावा॑दित्यः
 शि॒रः। स यदे॒ते दे॒वते॒ अन्त॑रेण। तत्सर्व॑ं सी॒व्यति॑।
 तस्मा॑त्सावि॒त्रः॥४९॥

[११]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः
 समाप्तः॥१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

लो॒कोऽसि॑ स्व॒र्गोऽसि॑। अ॒न॒न्तोऽस्य॑पा॒रोऽसि॑। अक्षि॑तो-
 ऽस्य॑क्ष॒य्योऽसि॑। तप॑सः प्र॒तिष्ठा॑। त्वयी॒दम॑न्तः। वि॒श्वं
 य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भूतम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑
 जन॑यि॒ता। तं त्वोप॑दधे का॒मदु॑घ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
 साद॑यतु। तया॑ दे॒वतया॑ऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥१॥

तपो॑ऽसि लो॒के श्रि॑तम्। तेज॑सः प्र॒तिष्ठा॑। त्वयी॒दम॑न्तः। वि॒श्वं
 य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भूतम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्तु वि॒श्वस्य॑
 जन॑यि॒तु। तत्त्वोप॑दधे का॒मदु॑घ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा

सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥२॥

तेजो ऽसि तपसि श्रितम्। समुद्रस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तु विश्वस्य
जनयितु। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥३॥

समुद्रो ऽसि तेजसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४॥

आपः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्या विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे
कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

पृथिव्यस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं
विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री।
तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु।
तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥६॥

अग्निरसि पृथिव्याः श्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा।

त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥७॥

अन्तरिक्षमस्यग्नौ श्रितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्तु विश्वस्य जनयितु। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥८॥

वायुरस्यन्तरिक्षे श्रितः। दिवः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥९॥

द्यौरसि वायौ श्रिता। आदित्यस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१०॥

आदित्योऽसि दिवि श्रितः। चन्द्रमसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥११॥

चन्द्रमा॑ अस्यादित्ये श्रितः॑। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः॑।
विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्। विश्वस्य॑ भर्ता विश्वस्य॑
जनयिता। तं त्वोपदधे॑ कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया॑ देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१२॥

नक्षत्राणि स्थ चन्द्रमसि श्रितानि॑। संवत्सरस्य॑ प्रतिष्ठा
युष्मासु॑। इदमन्तः॑। विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्।
विश्वस्य॑ भर्तृणि विश्वस्य॑ जनयितृणि॑। तानि॑ व॒ उपदधे॑
कामदुघान्यक्षितानि॑। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया॑
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१३॥

संवत्सरोऽसि नक्षत्रेषु श्रितः॑। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः॑।
विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्। विश्वस्य॑ भर्ता विश्वस्य॑
जनयिता। तं त्वोपदधे॑ कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया॑ देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१४॥

ऋतवः स्थ संवत्सरे श्रिताः॑। मासानां प्रतिष्ठा युष्मासु॑।
इदमन्तः॑। विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्।
विश्वस्य॑ भर्तारो विश्वस्य॑ जनयितारः॑। तान् व॒ उपदधे॑
कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया॑
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१५॥

मासाः स्थर्तृषु श्रिताः॑। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मासु॑।
इदमन्तः॑। विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्।

विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे
कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१६॥

अर्धमासाः स्थ मासु श्रिताः। अहोरात्रयोः प्रतिष्ठा
युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं
सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व
उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१७॥

अहोरात्रे स्थोऽर्धमासेषु श्रिते। भूतस्य प्रतिष्ठे भव्यस्य प्रतिष्ठे।
युवयोरिदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यौ। ते वामुपदधे कामदुघे
अक्षिते। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद॥१८॥

पौर्णमास्यष्टकाऽमावास्या। अन्नादाः स्थान्नुदुघो युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे
कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१९॥

राडंसि बृहती श्रीरसीन्द्रपत्नी धर्मपत्नी। विश्वं भूतमनुप्रभूता।

त्वयी॒दम॒न्तः। वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॒तं वि॒श्वं सु॒भूत॑म्। वि॒श्वस्य॑
भ॒र्त्री वि॒श्वस्य॑ ज॒नयि॑त्री। तां त्वोप॑दधे का॒मदु॒घाम॑क्षि॒ताम्।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सा॒दय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा
सी॑द॥ २० ॥

ओजो॑ऽसि॒ सहो॑ऽसि। ब॒लम॑सि॒ भ्राजो॑ऽसि। दे॒वानां॑
धा॒मामृ॑तम्। अम॑र्त्यस्तपो॒जाः। त्वयी॒दम॒न्तः। वि॒श्वं य॒क्षं
वि॒श्वं भू॒तं वि॒श्वं सु॒भूत॑म्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑
ज॒नयि॑ता। तं त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सा॒दय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥ २१ ॥

[१]

त्वम॑ग्रे रु॒द्रो अ॒सुरो॑ म॒हो दि॒वः। त्वं श॒र्धो मा॒रुतं॑ पृ॒क्ष
ई॒शिषे। त्वं वा॒तैर॒रुणै॑र्या॒सि शङ्ग॑यः। त्वं पू॒षा वि॑ध॒तः पा॑सि॒
नु त्म॑ना। दे॒वा दे॒वेषु॑ श्रय॒ध्वम्। प्रथ॑मा द्वितीये॑षु श्रय॒ध्वम्।
द्विती॑यास्तृतीये॑षु श्रय॒ध्वम्। तृती॑याश्चतुर्थे॑षु श्रय॒ध्वम्। च॒तुर्थाः
पञ्च॑मे॒षु श्रय॑ध्वम्। प॒ञ्चमाः ष॒ष्ठे॒षु श्रय॑ध्वम्॥ २२ ॥

ष॒ष्ठाः स॑प्तमे॒षु श्रय॑ध्वम्। स॒प्तमा अ॑ष्टमे॒षु श्रय॑ध्वम्। अ॒ष्टमा
न॑वमे॒षु श्रय॑ध्वम्। न॒वमा द॑शमे॒षु श्रय॑ध्वम्। द॒शमा ए॑काद॒शेषु॑
श्रय॒ध्वम्। ए॒काद॒शा द्वा॑द॒शेषु॑ श्रय॒ध्वम्। द्वा॒द॒शा त्रयो॑द॒शेषु॑
श्रय॒ध्वम्। त्रयो॑द॒शा च॒तुर्द॑शेषु॑ श्रय॒ध्वम्। च॒तुर्द॑शाः पञ्चद॒शेषु॑
श्रय॒ध्वम्। प॒ञ्चद॒शाः षोड॑शेषु॑ श्रय॒ध्वम्॥ २३ ॥

षोड॒शाः स॑प्तद॒शेषु॑ श्रयध्वम्। स॒प्तद॒शा अ॑ष्टाद॒शेषु॑ श्रयध्वम्।
 अ॒ष्टाद॒शा ए॑कान्नवि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्। ए॒कान्नवि॒ंशा वि॒ंशेषु॑
 श्रयध्वम्। वि॒ंशा ए॑कवि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्। ए॒कवि॒ंशा
 द्वावि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्। द्वावि॒ंशास्त्रयोवि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्।
 त्रयोवि॒ंशाश्चतुर्वि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्। च॒तुर्वि॒ंशाः प॑ञ्चवि॒ंशेषु॑
 श्रयध्वम्। प॒ञ्चवि॒ंशाः ष॑ड्वि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्॥ २४॥

ष॒ड्वि॒ंशाः स॑प्तवि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्। स॒प्तवि॒ंशा अ॑ष्टावि॒ंशेषु॑
 श्रयध्वम्। अ॒ष्टावि॒ंशा ए॑कान्नत्रि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्।
 ए॒कान्नत्रि॒ंशास्त्रि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्। त्रि॒ंशा ए॑कत्रि॒ंशेषु॑
 श्रयध्वम्। ए॒कत्रि॒ंशा द्वात्रि॒ंशेषु॑ श्रयध्वम्। द्वात्रि॒ंशास्त्रयस्त्रि॒ं-
 शेषु॑ श्रयध्वम्। दे॒वास्त्रि॒रेकाद॒शास्त्रि॒यस्त्रि॒ंशाः। उत्त॑रे
 भव॑ता। उत्त॑रव॒र्त्मान् उत्त॑रस॒त्त्वानः। यत्का॑म इ॒दं जु॒होमि॑।
 तन्मे॒ समृ॑ध्यताम्। व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॑
 स्वः स्वाहा॑॥ २५॥

[२]

अ॒ग्रावि॑ष्णू स॒जोष॑सा। इ॒मा वर्ध॑न्तु वा॒ गिरः॑।
 द्यु॒मैर्वाजै॑भिरा॒गत॑म्। रा॒ज्ञी वि॒राज्ञी॑। स॒म्राज्ञी॑ स्व॒राज्ञी॑।
 अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॒ हरो॒ भाः। अ॒ग्निः सोमो॒ बृह॑स्पतिः। वि॒श्वे
 दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते सर्वे॑ स॒ङ्गत्य॑। इ॒दं मे॒ प्राव॑ता॒ वचः॑।
 व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॑ स्वः स्वाहा॑॥ २६॥

[३]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि। अनमीवस्य शुष्मिणः। प्र प्रदातारं
तारिषः। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। अग्ने पृथिवीपते।
सोमं वीरुधां पते। त्वष्टः समिधां पते। विष्णवाशानां पते।
मित्रं सत्यानां पते। वरुण धर्मणां पते॥२७॥

मरुतो गणानां पतयः। रुद्रं पशूनां पते। इन्द्रौजसां पते।
बृहस्पते ब्रह्मणस्पते। आ रुचा रोचेऽहं स्वयम्। रुचा
रुरुचे रोचमानः। अतीत्यादः स्वराभरेह। तस्मिन् योनौ
प्रजनौ प्रजायेया। वयं स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
स्वः स्वाहा॥२८॥

[४]

सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः। सप्तरषयः सप्त धामं
प्रियाणि। सप्त होत्रा अनुविद्वान्। सप्त योनीरापृणस्वा
घृतेन। प्राची दिक्। अग्निर्देवता। अग्निं स दिशां देवं
देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। दक्षिणा
दिक्। इन्द्रो देवता॥२९॥

इन्द्रं स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै
दिशोऽभिदासति। प्रतीची दिक्। सोमो देवता। सोमं स
दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति।
उदीची दिक्। मित्रावरुणौ देवता। मित्रावरुणौ स दिशां
देवौ देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति॥३०॥

ऊर्ध्वा दिक्। बृहस्पतिर्देवता। बृहस्पतिं स दिशां देवं

दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॑दास॒ति। इ॒यं दिक्।
अदि॑तिर्दे॒वता॑। अदि॑तिः॒ स दि॒शां दे॒वीं दे॒वता॑नामृच्छतु।
यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॑दास॒ति। पुरु॑षो दिक्। पुरु॑षो मे
का॒मा॒न्त्सम॑र्धयतु॥३१॥

अ॒न्यो जा॑गृ॒विः प्रा॑ण। असा॒वेहि॑। ब॒धिर॑ आ॒क्रन्द॑यितरपान।
असा॒वेहि॑। उ॒षस॑मुषसमशीय। अ॒हमसो॑ ज्योति॑रशीय।
अ॒हमसो॑ऽपोऽशीय। व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॑
स्वः स्वाहा॑॥३२॥

[५]

यत्तेऽचि॑तं॒ यदु॑ चि॒तं ते॑ अ॒ग्रे। यत्त॑ ऊ॒नं यदु॑ तेऽति॑रिक्तम्।
आ॒दि॒त्यास्त॑दङ्गि॒रसश्चि॑न्वन्तु। वि॒श्वे ते॑ दे॒वाश्चि॑तिमापूरयन्तु।
चि॒तश्चासि॑ सश्चि॑तश्चास्य॒ग्रे। ए॒तावा॑श्चासि॑ भू॒योश्चास्य॒ग्रे।
लो॒कं पृ॑ण च्छि॒द्रं पृ॑ण। अथो॑ सीद शि॒वा त्वम्। इन्द्रा॑ग्नी त्वा
बृ॒हस्प॑तिः। अ॒स्मिन् योना॑वसीषदन्॥३३॥

तया॑ दे॒वता॑याऽङ्गि॒रस्वद्ध्रु॑वा सी॒द। ता अ॑स्य॒ सूद॑दोहसः।
सोम॑श्च॒ श्री॑णन्ति॒ पृश्न॑यः। जन्म॑ दे॒वानां॑ वि॒शः। त्रि॒ष्वा
रो॒च॒ने दि॒वः। तया॑ दे॒वता॑याऽङ्गि॒रस्वद्ध्रु॑वा सी॒द। अ॒ग्रे दे॒वा
इ॒हाऽऽव॑ह। ज॒ज्ञा॒नो वृ॑क्तब॑र्हिषे। असि॑ होता॒ न ई॒ड्यः।
अ॒गन्म॑ म॒हा मन॑सा॒ यवि॑ष्ठम्॥३४॥

यो दी॒दाय॑ समि॒द्ध स्वे दु॑रो॒णे। चि॒त्रभा॑नू रोद॑सी अ॒न्तरु॑र्वी।
स्वा॒हुतं॑ वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यश्च॑म्। मे॒धाका॑रं वि॒दथ॑स्य प्र॒साध॑नम्।

अ॒ग्निः॑ हो॒तारं॑ प॒रिभू॑तं म॒तिम्। त्वा॒मर्भ॑स्य ह॒विषः॑
स॒मा॒न॒मि॒त्। त्वां म॒हो वृ॑णते न॒रो ना॒न्यं त्वत्। म॒नुष्व॑त्त्वा
नि॒धी॑महि। म॒नुष्व॑त्समि॒धी॑महि। अ॒ग्ने॑ म॒नुष्व॑दङ्गि॒रः॥३५॥

दे॒वान्दे॑वाय॒ते य॑ज। अ॒ग्नि॒र्हि वा॒जिनं॑ वि॒शे। ददा॑ति
वि॒श्वच॑र॒षणिः॑। अ॒ग्नी रा॒ये स्वा॒भुव॑म्। स प्री॒तो या॑ति वा॒र्यम्।
इष॑ः स्तो॒तृभ्य॑ आ॒भर॑। पृ॒ष्टो दि॒वि पृ॒ष्टो अ॒ग्निः पृ॑थि॒व्याम्।
पृ॒ष्टो वि॒श्वा ओष॑धी॒रावि॑वेश। वै॒श्वान॒रः सह॑सा पृ॒ष्टो अ॒ग्निः।
स नो॑ दि॒वा स रि॒षः पा॑तु न॒क्तम्॥३६॥

[६]

अ॒यं वा॒व यः प॑वते। सौ॑ऽग्नि॒र्नाचि॑के॒तः। स य॑त्प्राङ् प॑वते।
तद॑स्य॒ शिरः॑। अथ॒ यद्व॑क्षि॒णा। स दक्षि॑णः प॒क्षः। अथ॒
यत्प्र॑त्यक्। तत्पु॒च्छम्। यदु॑दङ्ङि॒ः। स उत्त॑रः प॒क्षः॥३७॥

अथ॒ यत्सं॑वा॒ति। तद॑स्य स॒मश्च॑नं च प्र॒सार॑णं च। अथो॑
स॒म्पदे॑वा॒स्य सा। स॒ ह वा अ॑स्मै स का॒र्मः प॑द्यते। यत्का॑मो
यज॑ते। यो॑ऽग्निं ना॑चि॒केतं॑ चि॒नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। यो ह॒ वा
अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्या॒ऽऽय॑तनं प्र॒तिष्ठां॑ वेद॑। आ॒य॑त॒नवा॑न्भवति।
गच्छ॑ति प्र॒तिष्ठा॑म्॥३८॥

हि॒र॒ण्यं वा अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्या॒ऽऽय॑तनं प्र॒तिष्ठा। य ए॒वं
वेद॑। आ॒य॑त॒नवा॑न्भवति। गच्छ॑ति प्र॒तिष्ठा॑म्। यो ह॒ वा
अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्य॒ शरी॑रं वेद॑। स॒शरी॑र ए॒व स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति।

हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एवं वेद।
सशरीर एव स्वर्गं लोकमैति। अथो यथा रुक्म उत्तप्तो
भाय्यात्॥३९॥

एवमेव स तेजसा यशसा। अस्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्च
भाति। उरवो ह वै नामैते लोकाः। येऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ
हैते वरीयांसो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्। अन्तवन्तः ह
वा एष क्षय्यं लोकं जयति। योऽवरेणाऽऽदित्यम्।
अथ हैषोऽनन्तमपारमक्षय्यं लोकं जयति। यः
परेणाऽऽदित्यम्॥४०॥

अनन्तः ह वा अपारमक्षय्यं लोकं जयति। योऽग्निं
नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथो यथा
रथे तिष्ठन्पक्षसी पर्यावर्तमाने प्रत्यपैक्षते। एवमहोरात्रे
प्रत्यपैक्षते। नास्याहोरात्रे लोकमाप्नुतः। योऽग्निं नाचिकेतं
चिनुते। य उ चैनमेवं वेद॥४१॥

[७]

उशन् ह वै वाजश्रवसः सर्ववेदसं ददौ। तस्य ह नचिकेता
नाम पुत्र आस। तं ह कुमारं सन्तम्। दक्षिणासु
नीयमानासु श्रद्धाऽऽविवेश। स होवाच। तत् कस्मै मां
दास्यसीति। द्वितीयं तृतीयम्। तं ह परीत उवाच। मृत्यवे
त्वा ददामीति। तं ह स्मोत्थितं वाग्भिवादति॥४२॥

गौतम कुमारमिति। स होवाच। परेहि मृत्योर्गृहान्। मृत्यवे
वै त्वाऽदामिति। तं वै प्रवसन्तं गन्तासीति होवाच। तस्य
स्म तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृहे वसतात्। स यदि त्वा पृच्छेत्।
कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रतिब्रूतात्। किं
प्रथमां रात्रिमाश्रा इति॥४३॥

प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पशूँस्त इति। किं
तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। तं वै प्रवसन्तं जगाम।
तस्य ह तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृहे उवास। तमागत्य पप्रच्छ।
कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रत्युवाच॥४४॥

किं प्रथमां रात्रिमाश्रा इति। प्रजां त इति। किं
द्वितीयामिति। पशूँस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां
त इति। नमस्ते अस्तु भगव इति होवाच। वरं वृणीष्वेति।
पितरमेव जीवन्नयानीति। द्वितीयं वृणीष्वेति॥४५॥

इष्टापूर्तयोर्मेऽक्षितिं ब्रूहीति होवाच। तस्मै हैतमग्निं
नाचिकेतमुवाच। ततो वै तस्येष्टापूर्ते ना क्षीयेते।
नास्येष्टापूर्ते क्षीयेते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ
चैनमेवं वेद। तृतीयं वृणीष्वेति। पुनर्मृत्योर्मेऽपंचितिं ब्रूहीति
होवाच। तस्मै हैतमग्निं नाचिकेतमुवाच। ततो वै सोऽपं
पुनर्मृत्युमजयत्॥४६॥

अपं पुनर्मृत्युं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य

उं चैनमेवं वेद। प्रजापतिर्वै प्रजाकामस्तपोऽतप्यत। स
हिरण्यमुदास्यत्। तदग्नौ प्रास्यत्। तदस्मै नाच्छदयत्।
तद्वितीयं प्रास्यत्। तदस्मै नैवाच्छदयत्। तत्तृतीयं
प्रास्यत्॥४७॥

तदस्मै नैवाच्छदयत्। तदात्मन्नेव हृदय्येऽग्नौ वैश्वानरे
प्रास्यत्। तदस्मा अच्छदयत्। तस्माद्धिरण्यं कनिष्ठं
धनानाम्। भुञ्जत्प्रियतमम्। हृदयजः हि। स वै तमेव
नाविन्दत्। यस्मै तां दक्षिणामनैष्यत्। तां स्वायैव हस्ताय
दक्षिणायानयत्। तां प्रत्यंगृह्णात्॥४८॥

दक्षाय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति। सोऽदक्षत दक्षिणां
प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। एतद्ध
स्म वै तद्विद्वांसो वाजश्रवसा गोतमाः। अप्यनूदेश्यां
दक्षिणां प्रतिगृह्णन्ति। उभयेन वयं दक्षिष्यामह एव दक्षिणां
प्रतिगृह्येति। तेऽदक्षन्त दक्षिणां प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै
दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। प्र हान्यं क्लीनाति॥४९॥

[८]

तः हैतमेकं पशुबन्ध एवोत्तरवेद्यां चिन्वते। उत्तरवेदिसंमित
एषोऽग्निरिति वदन्तः। तन्न तथा कुर्यात्। एतमग्निं कामेन
व्यर्धयेत्। स एनं कामेन व्यृद्धः। कामेन व्यर्धयेत्। सौम्ये
वावैनमध्वरे चिन्वीत। यत्र वा भूयिष्ठा आहुतयो हूयेरन्।
एतमग्निं कामेन समर्धयति। स एनं कामेन समृद्धः॥५०॥

कामेन॑ सम॑र्धयति। अथ॑ हैनं॑ पुर॑र्षयः। उ॒त्तर॑वे॒द्यामे॒व
स॒त्रिय॑मचिन्वत। ततो॒ वै तेऽवि॑न्दन्त प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं
लो॒कम॑जयन्। वि॒न्दत॑ ए॒व प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं लो॒कं
ज॑यति। योऽग्निं॑ ना॒चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑
हैनं॑ वा॒युर्ऋ॒द्धि॑कामः॥५१॥

य॒था॒न्यु॒प्तमे॒वोप॑दधे। ततो॒ वै स ए॒तामृ॒द्धिमा॑ध्रोत्। यामि॒दं
वा॒युर्ऋ॒द्धः। ए॒तामृ॒द्धिमृ॑ध्रोति। यामि॒दं वा॒युर्ऋ॒द्धः। योऽग्निं॑
ना॒चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑ हैनं॑ गोब॒लो
वा॒र्ष्णः प॒शुका॑मः। पा॒ङ्कमे॒व चि॑क्ये। प॒ञ्च पुर॑स्तात्॥५२॥

प॒ञ्च दक्षि॑णतः। प॒ञ्च प॒श्चात्। प॒ञ्चोत्तर॑तः। ए॒कां म॒ध्ये।
ततो॒ वै स स॒हस्रं॑ प॒शून्प्रा॑प्नोत्। प्र स॒हस्रं॑ प॒शूना॑प्नोति।
योऽग्निं॑ ना॒चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑ हैनं॑
प्र॒जाप॑ति॒ज्यैष्ठ्य॑कामो॒ यश॑स्कामः प्र॒जन॑नकामः। त्रि॒वृत्त॑मे॒व
चि॑क्ये॥५३॥

स॒प्त पुर॑स्तात्। ति॒स्रो दक्षि॑णतः। स॒प्त प॒श्चात्। ति॒स्र उ॑त्तरतः।
ए॒कां म॒ध्ये। ततो॒ वै स प्र यशो॑ ज्यैष्ठ्यमा॑प्नोत्। ए॒तां प्रजा॑तिं
प्राजा॑यत। यामि॒दं प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते। त्रि॒वृद्वै ज्यैष्ठ्य॑म्। मा॒ता
पि॒ता पु॒त्रः॥५४॥

त्रि॒वृत्प्र॑जननम्। उ॒पस्थो॑ योनि॑र्मध्यमा। प्र यशो॑
ज्यैष्ठ्य॑माप्नोति। ए॒तां प्रजा॑तिं प्रजा॑यते। यामि॒दं प्र॒जाः

प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद।
अथ हैनमिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः। ऊर्ध्वा एवोपदधे। ततो वै स
ज्यैष्ठ्यमगच्छत्॥ ५५॥

ज्यैष्ठ्यं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं
वेद। अथ हैनमसावादित्यः स्वर्गकामः। प्राचीरेवोपदधे।
ततो वै सोऽभि स्वर्गं लोकमजयत्। अभि स्वर्गं लोकं
जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। स
यदीच्छेत्॥ ५६॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राडाहोतुर्धिष्ण्या-
दुत्सर्पेत्। येयं प्रागाद्यशस्वती। सा मा प्रोर्णोतु। तेजसा
यशसा ब्रह्मवर्चसेनेति। तेजस्यैव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति।
अथ यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्धधीरन्। भूयिष्ठा दक्षिणा
नयेयुरिति। दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि प्राच्येहीति
प्राची जुषाणा वेत्वाज्यस्य स्वाहेति सुवेणोपहत्याऽऽहवनीये
जुहुयात्॥ ५७॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्धधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति।
पुरीषमुपधाय। चितिकृत्तिभिर्भिमृश्य। अग्निं प्रणीयोप-
समाधाय। चतस्र एता आहुतीर्जुहोति। त्वमग्ने रुद्र इति
शतरुद्रीयस्य रूपम्। अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः।
अन्नपत इत्यन्नहोमः। सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति
विश्वप्रीः॥ ५८॥

[९]

यां प्रथमामिष्टकामुपदधाति। इमं तया लोकमभिजयति।
 अथो या अस्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोति। यां द्वितीयामुपदधाति। अन्तरिक्षलोकं
 तयाऽभिजयति। अथो या अन्तरिक्षलोके देवताः। तासां
 सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। यां तृतीयामुपदधाति। अमुं
 तया लोकमभिजयति॥५९॥

अथो या अमुष्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोति। अथो या अमूरितरा अष्टादश। य एवामी
 उरवश्च वरीयांसश्च लोकाः। तानेव ताभिरभिजयति॥
 कामचारो ह वा अस्योरुषु च वरीयःसु च लोकेषु भवति।
 योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा
 अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः॥६०॥

ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षा उत्तरः। शरत्पुच्छम्। मासाः
 कर्मकाराः। अहोरात्रे शतरुद्रीयम्। पर्जन्यो वसोर्धारा। यथा
 वै पर्जन्यः सुवृष्टं वृष्ट्वा। प्रजाभ्यः सर्वान्कामान्सम्पूरयति।
 एवमेव स तस्य सर्वान्कामान्सम्पूरयति। योऽग्निं नाचिकेतं
 चिनुते॥६१॥

य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य
 वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्।
 शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः

पुरीषम्। अ॒होरा॒त्राणी॑ष्ट॒काः। ए॒ष वाव॑ सोऽ॒ग्निर॑ग्न॒िमयः॑
पुन॑र्णवः। अ॒ग्निमयो॑ ह॒ वै पु॑न॒र्णवो॑ भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति।
आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॒ज्यम्। योऽ॒ग्निं ना॑चि॒केतं॑ चि॒नुते। य उ॑
चै॒नमे॒वं वेद॑॥६२॥

[१०]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः
समाप्तः॥२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

तुभ्यं॑ ता अ॒ङ्गिर॑स्त॒माऽश्या॑म् तं का॒मम॑ग्रे। आ॒शा॒नां त्वा॑
वि॒श्वा आ॒शाः। अ॒नु नो॑ऽद्या॒नुम॑तिर॒न्विद॑नु॒मते॑ त्वम्। का॒मो
भू॒तस्य॑ का॒मस्त॑द॒ग्रे। ब्र॒ह्म ज॒ज्ञानं॑ पि॒ता वि॒राजा॑म्। य॒ज्ञो
रा॒योऽयं॑ य॒ज्ञः। आ॒पो भ॒द्रा आ॑दि॒त्पश्या॑मि। तुभ्यं॑ भ॒रन्ति॑ यो
दे॒ह्यः। पूर्वं॑ दे॒वा अ॑प॒रेण॑ प्रा॒णापा॒नौ। ह॒व्यवा॑ह॒ः स्वि॑ष्टम्॥१॥

[१]

दे॒वेभ्यो॑ वै स्व॒र्गो लो॒कस्ति॒रोऽभ॑वत्। ते प्र॒जाप॑तिमब्रुवन्।
प्रजा॑पते स्व॒र्गो वै नो॑ लो॒कस्ति॒रोऽभू॑त्। तम॒न्विच्छे॑ति।
तं य॒ज्ञक्र॑तुभि॒रन्वै॑च्छत्। तं य॒ज्ञक्र॑तुभि॒र्नान्वि॑न्दत्।
तमिष्टि॑भि॒रन्वै॑च्छत्। तमिष्टि॑भि॒रन्वि॑न्दत्। तदिष्टी॑नामिष्टि॒त्वम्।
ए॒ष्टयो॑ ह॒ वै ना॑म। ता इष्ट॑य॒ इत्याच॑क्षते प॒रोक्षे॑ण। प॒रोक्ष॑प्रिया

इ॒व हि दे॒वाः॥२॥

तमाशाँऽब्रवीत्। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहमु
वा आशाँऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्याऽऽशाँ
भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। आशायै चरुम्।
अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽऽशाँभवत्। अनु
स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यऽऽशाँ भवति। अनु
स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽऽशायै स्वाहा।
अनुमत्यै स्वाहा। प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय
स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥३॥

तं कामोऽब्रवीत्। प्रजापते कामेन वै श्राम्यसि। अहमु
वै कामोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यः कामो
भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। कामाय चरुम्।
अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यः कामोऽभवत्। अनु
स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य कामो भवति। अनु
स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य
उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा
कामाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा। प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय
लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥४॥

तं ब्रह्मा॑ब्रवीत्। प्रजा॑पते ब्रह्म॑णा वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॒
वै ब्रह्मा॑स्मि। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते ब्रह्म॑ण्वान् य॒ज्ञो
भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॒
कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपत्। ब्रह्म॑णे च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ ब्रह्म॑ण्वान् य॒ज्ञोऽभ॑वत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। ब्रह्म॑ण्वान् ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ कामा॑य॒ स्वाहा॑
ब्रह्म॑णे॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
लो॒काय॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥५॥

तं य॒ज्ञोऽब्र॑वीत्। प्रजा॑पते य॒ज्ञेन॒ वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॒
वै य॒ज्ञोऽस्मि॑। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते स॒त्यो य॒ज्ञो
भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॒
कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपत्। य॒ज्ञाय॑ च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यो य॒ज्ञोऽभ॑वत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यो ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ कामा॑य॒ स्वाहा॑
य॒ज्ञाय॑ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
लो॒काय॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥६॥

तमापो॑ऽब्रुवन्। प्रजा॑पतेऽप्सु वै सर्वे॑ कामाः॑ श्रि॒ताः। व॒यमु॒

वा आपः स्मः। अस्मान्नु यजस्व। अथ त्वयि सर्वे कामाः
 श्रयिष्यन्ते। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
 कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अद्ध्यश्चरुम्।
 अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मिन्सर्वे कामा अश्रयन्त। अनुं
 स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वे ह वा अस्मिन्कामाः श्रयन्ते। अनुं
 स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
 वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽद्ध्यः स्वाहा।
 अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय
 स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥७॥

तमग्निर्बलिमानब्रवीत्। प्रजापतेऽग्नये वै बलिमते सर्वाणि
 भूतानि बलिं हरन्ति। अहमु वा अग्निर्बलिमानस्मि। मां
 नु यजस्व। अथ ते सर्वाणि भूतानि बलिं हरिष्यन्ति।
 अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय
 पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अग्नये बलिमते चरुम्।
 अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मै सर्वाणि भूतानि बलिमहरन्।
 अनुं स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वाणि ह वा अस्मै भूतानि
 बलिं हरन्ति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 कामाय स्वाहाऽग्नये बलिमते स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा
 प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते

स्वाहेति॥८॥

तमनुवित्तिरब्रवीत्। प्रजापते स्वर्गं वै लोकमनुविवित्ससि।
अहमु वा अनुवित्तिरस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते
सत्याऽनुवित्तिर्भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स
एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अनुवित्यै
चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽनुवित्तिरभवत्।
अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यानुवित्तिर्भवति।
अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ
चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽनुवित्यै
स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय
लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥९॥

ता वा एताः सप्त स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। दिवःश्येनयोऽनु-
वित्तयो नाम। आशा प्रथमा रक्षति। कामो द्वितीयाम्।
ब्रह्म तृतीयाम्। यज्ञश्चतुर्थीम्। आपः पञ्चमीम्।
अग्निर्बलिमान्षष्ठीम्। अनुवित्तिः सप्तमीम्। अनु ह
वै स्वर्गं लोकं विन्दति। कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति।
य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ चैना एव वेद। तास्वन्विष्टि।
पष्ठौहीवरा दद्यात्क सं च। स्त्रियै चाऽऽभार सं मृद्ध्यै॥१०॥

[२]

तपसा देवा देवतामग्र आयन्। तपसर्षयः स्वरन्विन्दन्।

तपसा सपत्नान्प्रणुदामारातीः। येनेदं विश्वं परिभूतं यदस्ति।
प्रथमजं देवः हविषा विधेम। स्वयम्भु ब्रह्म परमं तपो
यत्। स एव पुत्रः स पिता स माता। तपो ह यक्षं प्रथमः
सम्बभूव। श्रद्धया देवो देवत्वमंश्रुते। श्रद्धा प्रतिष्ठा लोकस्य
देवी॥११॥

सा नो जुषाणोपं यज्ञमागात्। कामवत्साऽमृतं दुहाना। श्रद्धा
देवी प्रथमजा ऋतस्य। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। ताः
श्रद्धाः हविषा यजामहे। सा नो लोकममृतं दधातु। ईशाना
देवी भुवनस्याधिपत्नी। आगात्सत्यः हविरिदं जुषाणम्।
यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च विश्वे। तस्मै विधेम हविषा
घृतेन॥१२॥

यथा देवैः सधुमादं मदेम। यस्य प्रतिष्ठोर्वन्तरिक्षम्।
यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च सर्वे। तत्सत्यमर्चदुपं यज्ञं
न आगात्। ब्रह्माऽऽहुतीरुपमोदमानम्। मनसो वशे
सर्वमिदं बभूव। नान्यस्य मनो वशमन्वियाय। भीष्मो हि
देवः सहस्रः सहीयान्। स नो जुषाण उपं यज्ञमागात्।
आकूतीनामधिपतिं चेतसां च॥१३॥

सङ्कल्पज्जतिं देवं विपश्चिम्। मनो राजानमिह वर्धयन्तः।
उपह्वेऽस्य सुमतौ स्याम। चरणं पवित्रं विततं पुराणम्।
येन पूतस्तरति दुष्कृतानि। तेन पवित्रेण शुद्धेन पूताः।

अतिं पाप्मानमरातिं तरेम। लोकस्य द्वारमर्चिमत्पवित्रम्।
ज्योतिष्मद्भाजमानं महस्वत्। अमृतस्य धारा बहुधा
दोहमानम्। चरणं नो लोके सुधितां दधातु। अग्निर्मूर्धा
भुवः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाहः
स्विष्टम्॥१४॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं
यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभि-
रन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्ट्यो
ह वै नाम। ता इष्ट्य इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव
हि देवाः॥१५॥

तं तपोऽब्रवीत्। प्रजापते तपसा वै श्राम्यसि। अहमु वै
तपोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं तपो भविष्यति।
अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
निरवपत्। तपसे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
सत्यं तपोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा
अस्य तपो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
स्वाहा तपसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१६॥

त३ श्रद्धाऽब्रवीत्। प्रजापते श्रद्धया वै श्राम्यसि। अहमु वै श्रद्धाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्या श्रद्धा भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। श्रद्धायै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्या श्रद्धाऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्य श्रद्धा भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा श्रद्धायै स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१७॥

त४ सत्यमब्रवीत्। प्रजापते सत्येन वै श्राम्यसि। अहमु वै सत्यमस्मि। मां नु यजस्व । अथ ते सत्यं सत्यं भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। सत्याय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यं सत्यमभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा अस्य सत्यं भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा सत्याय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१८॥

तं मनोऽब्रवीत्। प्रजापते मनसा वै श्राम्यसि। अहमु वै मनोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं मनो भविष्यति।

अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं
 निर॑वपत्। मन॑से च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
 स॒त्यं मनो॑भवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यं ह॒ वा
 अ॑स्य॒ मनो॑ भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 स्वाहा॑ मन॑से स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑।
 स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥१९॥

तं चर॑णमब्रवीत्। प्रजा॑पते च॒रणेन॒ वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॒ वै
 च॒रणम॑स्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यं च॒रणं भवि॑ष्यति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं
 निर॑वपत्। च॒रणा॑य च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
 स॒त्यं च॒रणम॑भवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यं ह॒ वा
 अ॑स्य॒ च॒रणं भव॑ति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 स्वाहा॑ च॒रणा॑य स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑।
 स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥२०॥

ता वा ए॒ताः प॒ञ्च स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ द्वा॒रः। अ॒पाघा॑ अनु॑वित्तयो॒
 नाम॑। तपः॑ प्रथ॒मां र॑क्षति। श्र॒द्धा द्वि॒तीया॑म्। स॒त्यं तृ॒तीया॑म्।
 मन॑श्चतु॒र्थीम्। च॒रणं प॒ञ्चमी॑म्। अनु॑ ह॒ वै स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति।
 का॒मचा॑रोऽस्य स्व॒र्गे लो॒के भ॑वति। य ए॒ताभि॑रिष्टि॒भिर्य॑ज॑ते।
 य उ॑ चै॒ना ए॒वं वेद॑। तास्व॑न्विष्टि। प॒ष्ठोही॒वरां द॑द्यात्क॒सं

च। स्त्रियै चाऽऽभारं समृद्धौ॥२१॥

[४]

ब्रह्म वै चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधियज्ञो निर्मितः। नैनं शप्तम्। नाभिचरित्मागच्छति। य एवं वेद। यो ह वै चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वं वेद। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः कल्पन्ते। वाचस्पतिर्होता दशहोतृणाम्। पृथिवी होता चतुर्होतृणाम्॥२२॥

अग्निर्होता पञ्चहोतृणाम्। वाग्धोता षड्होतृणाम्। महाहविर्होता सप्तहोतृणाम्। एतद्वै चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वम्। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः कल्पन्ते। य एवं वेद। एषा वै सर्वविद्या। एतद्वेषजम्। एषा पङ्क्तिः स्वर्गस्य लोकस्याञ्जसाऽयनिः स्तुतिः॥२३॥

एतान् योऽध्यैत्यच्छदिर्दर्शे यावत्तरसम्। स्वरिति। अनपब्रवः सर्वमायुरेति। विन्दते प्रजाम्। रायस्पोषं गौपत्यम्। ब्रह्मवर्चसी भवति। एतान् योऽध्यैति। स्पृणोत्यात्मानम्। प्रजां पितृन्। एतान् वा अरुण औपवेशिर्विदां चकार॥२४॥

एतैरधिवादमपाजयत्। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वर्ययौ। एतान्योऽध्यैति। अधिवादं जयति। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वरिति। एतैरग्निं चिन्वीत स्वर्गकामः। एतैरायुष्कामः। प्रजापशुकामो वा॥२५॥

पुरस्ताद्दशहोतारमुदंश्चमुपदधाति यावत्पदम्। हृदयं यजुषी
पत्यौ च। दक्षिणतः प्राञ्चं चतुरहोतारम्। पश्चादुदंश्च
पञ्चहोतारम्। उत्तरतः प्राञ्चं षड्होतारम्। उपरिष्ठात्प्राञ्चं
सप्तहोतारम्। हृदयं यजूंषि पत्यंश्च । यथावकाशं ग्रहान्।
यथावकाशं प्रतिग्रहलोकं पृणाश्च। सर्वा हास्येता देवताः
प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥२६॥

सदेवमग्निं चिनुते। रथसंमितश्चेतव्यः। वज्रो वै रथः। वज्रैणैव
पाप्मानं भ्रातृव्यं स्तृणुते। पक्षः संमितश्चेतव्यः। एतावान्
वै रथः। यावत्पक्षः। रथसंमितमेव चिनुते। इममेव लोकं
पशुबन्धेनाभिजयति। अथो अग्निष्टोमेन॥२७॥

अन्तरिक्षमुक्थ्येन। स्वरतिरात्रेण। सर्वाल्लोकानहीनेन। अथो
सत्रेण। वरो दक्षिणा। वरैणैव वरं स्पृणोति। आत्मा हि वरः।
एकविंशतिर्दक्षिणा ददाति। एकविंशो वा इतः स्वर्गो
लोकः। प्र स्वर्गं लोकमाप्नोति॥२८॥

असावादित्य एकविंशः। अमुमेवाऽऽदित्यमाप्नोति।
शतं ददाति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
प्रतिष्ठति। सहस्रं ददाति। सहस्रसंमितः स्वर्गो लोकः।
स्वर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। अन्विष्टकं दक्षिणा ददाति।
सर्वाणि वयांसि॥२९॥

सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ। यदि न विन्देत।

मन्थानेतावतो दद्यादोदनान् वा। अश्रुते तं कामम्।
यस्मै कामायाग्निश्चीयते। पृष्ठौहीं त्वन्तर्वतीं दद्यात्। सा हि
सर्वाणि वयांसि। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ॥३०॥

हिरण्यं ददाति। हिरण्यज्योतिरेव स्वर्गं लोकमेति। वासो
ददाति। तेनऽऽयुः प्रतिरते। वेदितृतीये यजेत। त्रिषत्या हि
देवाः। स संत्यमग्निं चिनुते। तदेतत्पशुबन्धे ब्राह्मणं ब्रूयात्।
नेतरेषु यज्ञेषु। यो ह वै चतुर्होतृननुसवनं तर्पयितव्यानं
वेद॥३१॥

तृप्यति प्रजयां पशुभिः। उपैनं सोमपीथो नमति। एते वै
चतुर्होतारोऽनुसवनं तर्पयितव्याः। ये ब्राह्मणा बहुविदः।
तेभ्यो यदक्षिणा न नयेत्। दुरिष्टं स्यात्। अग्निमस्य
वृक्षीरन्। तेभ्यो यथाश्रद्धं दद्यात्। स्विष्टमेवैतत्क्रियते।
नास्याग्निं वृञ्जते॥३२॥

हिरण्येष्टको भवति। यावदुत्तममङ्गुलिकाण्डं यज्ञपुरुषा
सम्मितम्। तेजो हिरण्यम्। यदि हिरण्यं न विन्देत्।
शर्करा अक्ता उपदध्यात्। तेजो घृतम्। सतेजसमेवाग्निं
चिनुते। अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्या
वा। वीर्येण वा एष व्यध्यते। योऽग्निं चिनुते॥३३॥
यावदेव वीर्यम्। तदस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः सायुज्यं
सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्।

सा॒र्ष्टि॒ताः॑ स॒मान॒लो॒क॒ता॒मा॒प्नो॒ति। य ए॒त॒म॒ग्निं चि॑नुते।
य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ए॒त॒दे॒व सा॑वि॒त्रे ब्रा॒ह्म॒णम्। अथो॑
नाचि॒के॒ते॒॥ ३४॥

[५]

यच्चा॒मृतं॑ यच्च॒ म॒र्त्यम्। यच्च॒ प्राणि॑ति॒ यच्च॒ न। सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः
कृ॒त्वा। उप॑ का॒म॒दु॒घा द॒धे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑ ब्र॒ह्म॒णा। तया॑
दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्व॒द्धृ॒वा सी॑द। सर्वाः स्त्रि॒यः सर्वा॑न्पु॒ंसः। सर्वं
न स्त्री॑पु॒मं च॒ यत्। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तः पा॒ंस॒वो भू॑मैः॥ ३५॥
सङ्ख्या॑ता दे॒वमा॒यया॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्त॒ ऊ॒षाः प॒शूना॑म्।
पृ॒थि॒व्यां पु॒ष्टि॑र॒हि॒ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीः सि॒क॒ताः सर्वाः॑।
अ॒प्स्व॑न्तश्च॒ याः श्रि॑ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीः शर्करा॒ धृ॒त्यै।
अ॒स्यां पृ॑थि॒व्याम॒धि॥ ३६॥

सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तोऽश्मा॑नोऽस्यां पृ॒थि॒व्याम्। प्र॒ति॒ष्ठासु॑
प्रति॑ष्ठिताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीर्वी॒रु॒धः सर्वाः॑। वि॒ष्टि॑ताः
पृ॒थि॒वीम॑नु। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीरोष॑धीः सर्वाः॑। वि॒ष्टि॑ताः
पृ॒थि॒वीम॑नु। सर्वा॒स्ताः॥ ३७॥

याव॑न्तो वन॒स्पत॑यः। अ॒स्यां पृ॑थि॒व्याम॒धि। सर्वा॒स्ताः।
याव॑न्तो ग्रा॒म्याः प॒शवः॑ सर्वे। आ॒र॒ण्याश्च॒ ये। सर्वा॒स्ताः।
ये द्वि॒पाद॑श्चतु॑ष्पादः। अ॒पाद॑ उ॒दर॑स॒र्पिणः॑। सर्वा॒स्ताः।
याव॑दाञ्जनमु॒च्यते॑॥ ३८॥

दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नु॒षम् । सर्वा॒स्ताः ॥ याव॑त्कृ॒ष्णाय॑सु॒ः सर्व॑म् ।
 दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नु॒षम् । सर्वा॒स्ताः । याव॑ल्लो॒हाय॑सु॒ः सर्व॑म् ।
 दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नु॒षम् । सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः सी॒सु॒ः सर्व॑ त्र॒पु ।
 दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नु॒षम् ॥ ३९ ॥

सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः हिर॑ण्यः रज॒तम् । दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नु॒षम् ।
 सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः सुव॑र्णः हरि॑तम् । दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नु॒षम् ।
 सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा । उप॑ का॒म॒दुघा॑ दधे । तेन॑र्षि॒णा तेन॑
 ब्र॒ह्म॑णा । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्वद्ध्रु॑वा सी॒द ॥ ४० ॥

[६]

सर्वा॑ दि॒शो दि॒क्षु । यच्चा॒न्तर्भू॑तं प्र॒ति॑ष्ठि॒तम् । सर्वा॒स्ता
 इष्ट॑काः कृ॒त्वा । उप॑ का॒म॒दुघा॑ दधे । तेन॑र्षि॒णा तेन॑
 ब्र॒ह्म॑णा । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्वद्ध्रु॑वा सी॒द । अ॒न्तरि॑क्षं च
 के॒वल॑म् । यच्चा॒स्मिन्न॑न्त॒राहि॑तम् । सर्वा॒स्ताः । आ॒न्तरि॑क्ष्यश्च
 याः प्र॒जाः ॥ ४१ ॥

ग॒न्ध॒र्वाप्सर॑सश्च॒ ये । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑नु॒दा॒रान्त॑स॒लिलान् ।
 अ॒न्तरि॑क्षे प्र॒ति॑ष्ठि॒तान् । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑नु॒दा॒रान्त॑स॒लिलान् ।
 स्था॒वराः प्रो॒ष्याश्च॒ ये । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑ धु॒निः
 सर्वा॑न्ध्व॒ः सान् । हि॒मो यच्च॑ शी॒यते ॥ ४२ ॥

सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑न्मरी॒चीन् वि॑त॒तान् । नी॒हारो यच्च॑ शी॒यते ।
 सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑ वि॒द्युतः॑ सर्वा॑न्त॒स्तनयि॑बू॒न् । हा॒दुनी॑र्यच्च॑

शी॒यते॑। सर्वा॒स्ताः। सर्वाः॑ स्र॒वन्तीः॑ स॒रितः॑। सर्व॑मप्सुच॒रं च॒
यत्। सर्वा॒स्ताः॥४३॥

याश्च॑ कू॒प्या॒ याश्च॑ ना॒द्याः॑ समु॒द्रियाः॑। याश्च॑ वैश॒न्तीरु॑त
प्रा॑स॒चीर्याः॑। सर्वा॒स्ताः। ये चो॒त्तिष्ठ॑न्ति जी॒मूताः॑। याश्च॑
वर्ष॑न्ति वृ॒ष्टयः॑। सर्वा॒स्ताः। तप॑स्तेज॒ आका॑शम्।
यच्चा॑ऽऽका॒शे प्र॑ति॒ष्ठितम्। सर्वा॒स्ताः। वा॒युं वया॑ऽसि
सर्वा॑णि॥४४॥

अ॒न्तरि॑क्ष॒चरं॑ च॒ यत्। सर्वा॒स्ताः। अ॒ग्निः॑ सूर्यं॑ च॒न्द्रम्। मि॒त्रं
वरु॑णं॒ भग॑म्। सर्वा॒स्ताः। स॒त्यः॑ श्र॒द्धां तपो॑ दम॑म्। नाम॑
रूपं॑ च॒ भू॒ताना॑म्। सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ काम॒दुघा॑
दधे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑ ब्र॒ह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा
सी॑द॥४५॥

[७]

सर्वा॑न्दि॒वः॑ सर्वा॑न्दे॒वान्दि॒वि। यच्चा॑न्त॒र्भूतं॑ प्र॒ति॒ष्ठितम्।
सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ काम॒दुघा॑ दधे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑
ब्र॒ह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द। याव॑ती॒स्तार॑काः
सर्वाः॑। वि॒त॑ता रोच॒ने दि॒वि। सर्वा॒स्ताः। ऋ॒चो यजू॑ऽषि
सा॒मा॑नि॥४६॥

अ॒थर्वा॑ङ्गि॒रस॑श्च॒ ये। सर्वा॒स्ताः। इ॒तिहा॑स॒पुरा॑णं॒ च।
स॒र्प॒दे॒व॒ज॒नाश्च॑ ये। सर्वा॒स्ताः। ये च॑ लो॒का ये चा॑लो॒काः।

अ॒न्तर्भू॑तं प्र॒ति॑ष्ठितम्। सर्वा॒स्ताः। यच्च॒ ब्रह्म॒ यच्चा॑ब्रह्म।
अ॒न्तर्ब्र॑ह्मन्प्रतिष्ठितम्॥ ४७ ॥

सर्वा॒स्ताः। अ॒होरा॒त्राणि॑ सर्वा॒णि। अ॒र्धमा॒सांश्च॒ केव॑लान्।
सर्वा॒स्ताः। सर्वा॑नृ॒तून्सर्वा॑न्मा॒सान्। सं॒वत्स॒रं च॒ केव॑लम्।
सर्वा॒स्ताः। सर्वं॒ भूतं॑ सर्वं॒ भव्य॑म्। यच्चा॒तोऽधि॑भविष्यति।
सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ काम॒दुघा॑ दधे। तेन॒र्षिणा॒ तेन॒
ब्रह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥ ४८ ॥

[८]

ऋ॒चां प्राची॑ मह॒ती दि॒गु॑च्यते। दक्षि॑णामाहु॒र्यजु॑षामपा॒राम्।
अथ॑र्व॒णामङ्गि॑रसां प्र॒तीची॑। साम्ना॒मुदी॑ची मह॒ती दि॒गु॑च्यते।
ऋ॒ग्भिः पूर्वा॑ह्ने दि॒वि दे॒व ई॑यते। य॒जुर्वे॑दे तिष्ठति॒ मध्ये॒ अहः॑।
सा॒मवे॑देना॒ऽस्तम॑ये मही॑यते । वेदै॒रशू॑न्यस्त्रिभि॒रेति॑ सूर्यः।
ऋ॒ग्न्यो जा॒ताः सर्व॑शो मूर्ति॑माहुः। सर्वा॒ गति॑र्याजुषी॒ हैव॑
शश्व॑त्॥ ४९ ॥

सर्वं॒ तेजः॑ सा॒मरूप्यं॑ हं शश्व॑त्। सर्वं॑ हे॒दं ब्रह्म॑णा
हैव॑ सृष्टम्। ऋ॒ग्न्यो जा॒तं वैश्यं॑ वर्ण॑माहुः। य॒जुर्वे॑दं
क्ष॒त्रिय॑स्या॒ऽऽहुर्यो॑निम्। सा॒मवे॑दो ब्रा॒ह्मणा॑नां प्रसू॑तिः।
पूर्वं॒ पूर्व॑भ्यो॒ वचं॑ ए॒तदू॑चुः। आ॒द॒र॒शम॑ग्निं चि॒न्वा॒नाः।
पूर्वं॒ विश्व॑सृजो॒ऽमृताः॑। श॒तं व॑र्षसह॒स्राणि॑। दी॒क्षिताः॑
स॒त्रमा॑सत॥ ५० ॥

तपं आसीद्बृहपतिः। ब्रह्मं ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यं
 ह होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसत्। अमृतमेभ्य
 उदगायत्। सहस्रं परिवत्सरान्। भूतं हं प्रस्तोतैषामासीत्।
 भविष्यत्प्रति चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदं सर्वं
 सिषांसताम्॥५१॥

अपानो विद्वानावृतः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्तवा
 उपगातारः। सदस्या ऋतवोऽभवन्। अर्धमासाश्च
 मासाश्च। चमसाध्वर्यवोऽभवन्। अशंसद्वह्मणस्तेजः।
 अच्छावाकोऽभवद्यशः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्।
 यद्विश्वसृज आसत्॥५२॥

ऊर्ग्राजानमुदवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यष्टौ-
 द्वाव्णः। यद्विश्वसृज आसत्। अपंचितिः पोत्रीयामयजत्।
 नेष्टीयामयजत्त्विषिः। आग्नीध्राद्विदुषी सत्यम्। श्रद्धा
 हैवायजत्स्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजाम्। आकूतिरपिन-
 द्भुविः॥५३॥

इध्मं ह क्षुच्चैभ्य उग्रे। तृष्णा चाऽऽवहतामुभे। वागेषां
 सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतन्त्राणि
 तन्वानाऽहः। सःस्थाश्च सर्वशः। अहोरात्रे पशुपाल्यौ।
 मुहूर्ताः प्रेष्या अभवन्। मृत्युस्तदभवद्धाता। शमितोग्रो विशां
 पतिः॥५४॥

वि॒श्व॒सृ॒जः प्रथ॒माः स॒त्रमा॑सत। स॒हस्र॑स॒मं प्र॑सु॒तेन॒ यन्तः॑।
 ततो॑ ह जज्ञे भुव॑नस्य गो॒पाः। हि॒र॒ण्म॒यः श॒कुनि॑र्ब्रह्म
 नाम॑। येन॒ सूर्य॑स्तप॒ति तेज॑से॒द्धः। पि॒ता पु॒त्रेण॑ पि॒तृमा॑न्
 योनि॑यो॒नौ। नावे॑दवि॒न्मनु॑ते तं बृ॒हन्त॑म्। स॒र्वानु॑भु॒मात्मा॑न॒ः
 सम्प॑रा॒ये। ए॒ष नि॒त्यो म॑हि॒मा ब्रा॑ह्म॒णस्य॑। न क॑र्म॒णा वर्ध॑ते
 नो क॑र्नी॒यान्॥५५॥

तस्यै॒वाऽऽत्मा प॑द॒वित्तं वि॑दित्वा। न क॑र्म॒णा लि॑प्यते
 पाप॑केन। पञ्च॑पञ्चा॒शत॑स्त्रि॒वृत्तः सं॑वत्स॒राः। पञ्च॑पञ्चा॒शतः
 पञ्च॑द॒शाः। पञ्च॑पञ्चा॒शतः सप्त॑द॒शाः। पञ्च॑पञ्चा॒शतं
 एक॑वि॒ंशः। वि॒श्व॒सृ॒जाः स॒हस्र॑सं॒वत्सर॑म्। ए॒तेन॒
 वै वि॒श्व॒सृ॒जं इ॒दं वि॒श्वम॑सृजन्त। यद्वि॒श्वम॑सृजन्त।
 तस्मा॑द्वि॒श्व॒सृ॒जः। वि॒श्वमे॑ना॒ननु॑ प्रजा॑यते। ब्रह्म॑णः सायु॑ज्य॒ः
 स॒लो॒कता॑ यन्ति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑ना॒ः सायु॑ज्यम्।
 सा॒ष्टि॒ताः स॒मान॑लो॒कता॑ यन्ति। य ए॒तदु॑प॒यन्ति॑। ये
 चै॒न॒त्प्राहुः॑। येभ्य॑श्चै॒न॒त्प्राहुः॑॥५६॥ ॐ॥

[९]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः

समाप्तः॥ ३॥

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम्॥

हरिः ॐ॥